

sl. J. J. J.

LISTY FILOLOGICKÉ.

— *M13*

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

—
Odpovědní redaktori

Jan Gebauer, Fr. Groh, Jos. Král,
Fr. Pastrnek, Jar. Vlček.

—
ROČNÍK DVACÁTÝ OSMÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti »Unie«.

1901.

LOAN STACK

Občianska knižnica Západo-moravského múzea v Třebíči	
Prir. číslo	Signatúra
19.428	

PA 9
L 5
1901
MAIN

Obsah ročníku dvacátého osmého.

Pojednání.

	Strana
Thukydides či Aristoteles? Uvažuje Fr. Groh	1—9
Může-li býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní Dirae a Lydia? Napsal Otakar Jiráni	9—16
KYNEΩ. Napsal Josef Zubatý	81—91
Poznámky k Sofokleově Elektře. Napsal Josef Král . 91—109,	193—209
V jaké podobě se nám zachovala Aischylova tragoedie <i>Προ- μηθεὺς δεσμώτης</i> ? Napsal Karel Wenig	161—173, 321—342
Datování Platonova Faidra. Napsal Fr. Čáda 173—193, 342—359,	401—439
O poměru české prosodie časoměrné i přízvuchné k rozměrům antickým. Napsal Josef Král	210—234
Johannes Josquinus a Václav Solín. Podává Ladislav Dolanský	16—24
Slov. <i>рѣпанъ</i> a jiné tvary podobné. Napsal Josef Zubatý	24—35, 115—121, 278—286, 359—365
České glossy v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči. Podává K. Vepřek. 35—45, 109—115, 267—277, 370—377,	440—447
Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený. Podává Josef Truhlář	356—370
Další svědectví vynikající účasti Jos. Lindy ve složení RKZ. Od J. Hanuše	235—267
Václav Beneš Třebízský. Literární obraz. Napsala Božena Jiránková	268—300, 377—386, 447—459
K počátkům studií slavistických v XVIII. století. Napsal Jan Jakubec	459—475

Úvahy.

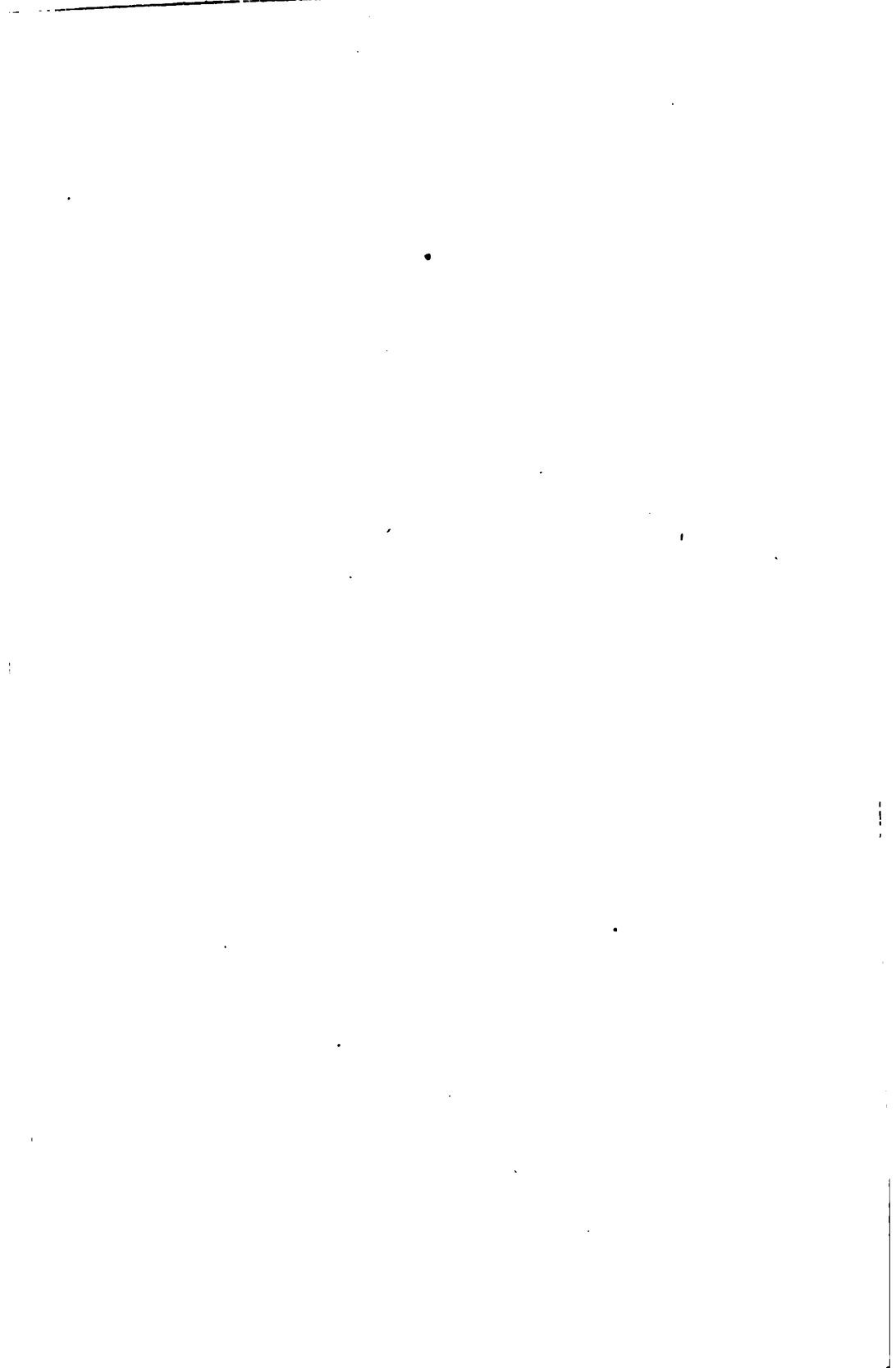
E. Peroutka: Fr. Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra. — A. Gasquet, Essai sur le culte et les mystères de Mithra	46—52
L. Niederle: Scythica et Caucasia e veteribus scriptoribus graecis et latinis collegit . . . B. Latyšev. Vol. I.	52—54
Fr. Groh: Grammatik der attischen Inschriften v. K. Meisterhans. Dritte Aufl. von Ed. Schwyzer	54—55
Jos. Zubatý: De paricidii vocis origine. Scripsit I. Luňák	55—56
F. Hoffmeistr: Bertold Maurenbrecher, Hiatus und Verschleifung im alten Latein	121—124
Jos. Němec: Výklad k Homerově Iliadě. Napsal V. Steinmann	124—128
Fr. Drtina: Aristote Traité de l'âme par P. Rodier	300—301
Frant. Groh: Longinus on the sublime. Ed. by W. Rhys Roberts	301—303
Frant. Groh: Dionysius of Halicarnassus, The three literary letters. Ed. by W. Rhys Roberts	303—304
Fr. Groh: Lysiae orationes, recensuit Theodorus Thalheim. Editio maior	304—306
Jar. Štastný: Geschichte des Alterthums von Eduard Meyer, III. Band	306—311
L. Brtnický: Pompei in Leben und Kunst von Aug. Mau	311—315
L. Niederle: De simulacris barbararum gentium apud Romanos ed. P. Bieňkovski Tom. I.	385—387
J. O. Hruška: Grammaire tchèque par Henri Hantich	56—58
Fr. Pastrnek: Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache von Vatroslav Jagić	58—62
Fr. Pastrnek: W. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik	62—63
Fr. Pastrnek: Соболевский А., Церковно-славянскіе тексты моравскаго происхожденія	63—66
Fr. Pastrnek: Milan Rešetar, Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten	66—67
Josef Zubatý: Vom suppletivwesen der indogermanischen sprachen. Von Hermann Osthoff	128—129
Josef Zubatý: Die Wortfolge in den slavischen Sprachen von Dr. Erich Berneker	129—134
Jos. Truhlář: Odpověď p. dru V. Flajšhansovi	134—142
V. Novotný: Poznámky k »Odpovědi Václava Flajšhansa«	142—157
Arne Novák: Jan Voborník, Alois Jirásek. Jeho umělecká činnost	387—394
Fr. Pastrnek: Милетичъ Л. D-ръ, Членътъ въ българския и въ руския езикъ	394—396

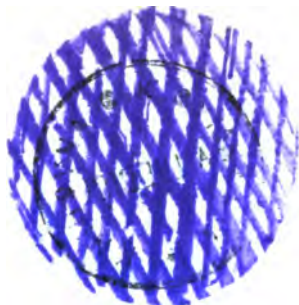

	Strana
Fr. Pastrnek: Leger Louis, Notes complementaires sur le Texte du Sacre	397
Fr. Pastrnek: Милетияч Л. Д-ръ, „Арнаутитъ“ въ Силистренско и слѣди отъ носовки въ тѣхния езикъ	475—477
Fr. Pastrnek: L. Pintar, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. II. zvezek	477—478
Fr. Pastrnek: Karol Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva. IV del	478

Hlídky programů středních škol r. 1900.

Vlad. Kalousek: Kterak vykládati o Homerovi a jeho básních (J. Brant.)	68—69
Edv. Štolovský: Ukázka přízvučného překladu Homerovy Odysseje (Zpěv šestý) (J. Brant.)	69—72
V. Kočvara: Sborové a střídavé zpěvy Sofokleovy Antigony (J. Král.)	72—73
Jar. Kracík: O pravosti Platonova dialogu Hippias maior (Fr. Čáda.)	73—75
Fr. Teplý: Pomerium (L. Brtnický.)	315—317
J. Jirka: Isokrates: VIII. O míru (Fr. Groh.)	317—318
R. Schenk: O Plautově Vidularii (Ferd. Hoffmeister.)	397—399
Jan Roubal: Dvě rukopisné bible české (O. Hujer.)	478—479
Drobné zprávy	75—77, 158—130, 318—320, 399—400, 479—480
Články z oboru klassické filologie v listech slovanských	77—80, 160

Thukydides či Aristoteles ?

Uvažuje Frant. Greh.

Malá, ale významná epizoda v dějinách války peloponneské jest oligarchický převrat tak zvaných čtyř set v Athenách r. 411 př. Kr. Máme o něm dvě zprávy: Thukydidovu (VIII, 47—97) a Aristotelovu (*Αθ. πολ.* 29—33). Poněvadž v leccems od sebe se liší, nastává otázka, která z nich podává historická fakta věrněji. Při významu obou spisovatelů jest otázka ta nemalé důležitosti.

Když objevena byla Aristotelova Ústava athenská, dávána všeobecně přednost prameni novému.*) Leč nyní počíná se ozývati skepse. Již r. 1897 Julius Beloch ve svých dějinách řeckých (II, str. 65 a 71), jakkoli se přidržoval Aristotela, uznával, že listiny úřední, zachované u Aristotela, nevztahují se k zavedení vlády čtyř set, nýbrž k vládě tak řečených pěti tisíc, jež nastoupila po jejich pádu. Lonského pak roku Eduard Meyer vřadil v dílo své »Forschungen zur alten Geschichte« (II, 406—436) delší rozpravu o té věci, kdež dokazuje, že »vypravování Aristotelovo jest úlomkovité, a v čem od Thukydida se uchyluje, zcela převrácené.« Úplně odmítá svědectví Aristotelovo Evelyn Abbot ve svých právě vyšlých dějinách řeckých (*History of Greece* III, str. 403 nn.), soudě, že »živé a úchvatné vypravování Thukydidovo zasluhuje více víry než spletená zpráva Aristotelova«; ve zvláštním dodatku (str. 532—540) snaží se čtenáře o tom přesvědčiti. Na obranu Aristotela vystoupil proti Ed. Meyerovi dosud jen Ulrich Köhler (*Sitzungsberichte der Berl. Akad.* 1900, 803—817).

Abychom si utvořili spravedlivý soud o věci té, třeba nejprve jasně si uvědomiti, že oba prameny naše jsou povahy různé. Thukydides, jako pravý dějepisec, musil nejen zaznamenati všechny důležitější události války peloponneské, nýbrž vyli-

*) Srv. Wilamowitz-Moellendorf, *Aristoteles und Athen* I, str. 99 nn., II, str. 113 nn., 356 nn. — U. Köhler, *Sitzungsb. d. Berl. Akad.* 1895, str. 451 nn. — Schoemann-Lipsius, *Griech. Alt.* I⁴, str. 360 nn.

čiti též jejich přčiny i následky. Aristotelovi však v Ústavě athenské nešlo o nic jiného než podati přehled ústavních změn. Čteme-li tudíž u Thukydidy, že oligarchické hnutí ono vzalo původ svůj v táboře athenském, na ostrově Samu, že je podněcoval Alkibiades, chtěje se tak spíše dostatí opět do své vlasti, že ze Samu vypraveno bylo vedením Peisandra poselstvo do Athen, jež zastrašováním jednotlivců vymohlo si sice přijetí některých návrhů, nikoliv však změnu ústavy, dočítáme-li se dále, že po odchodu Peisandrově připravovaly oligarchický převrat kluby politické, tak že, když se vrátil, nalezl vše již připraveno: nesmíme Aristotelovi činiti výtku, že události ty nezaznamenal. Vždyť to byly pouhé přípravy k zavedení ústavy nové, jež jediná měla pro spis jeho význam. Ostatně mohl Aristoteles u čtenářů svých znalost Thukydidy zajisté předpokládati. Shrnuje-li tedy Aristoteles vše to, co vypisuje Thukydidy v kap. 47—66, v jedinou větu na začátku kap. 29 (*ἐπει δὲ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ γενομένην συμφορὰν ἰσχυρότερα τὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐγένετο διὰ τὴν πρὸς βασιλεία συμμαχίαν, ἠναγκάσθησαν κινήσαντες τὴν δημοκρατίαν καταστήσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν*), nelze z toho proti hodnověrnosti jeho pranic usuzovati. A rovněž, líčí-li Thukydidy podrobně (kap. 72—97), jak vojsko na Samu proti oligarchické vládě se vzbouřilo, jak Alkibiada, jenž nyní přiklonil se zase ke straně demokratické, zpět povolalo a strategem zvolilo, a jak vliv Alkibiadův a ztráta Euboie způsobily pád vlády čtyř set: bylo by chybou, kdybychom svědectví Aristotelovu proto váhy upírali, že uvádí z příběhů těch pouze poslední, totiž odpadnutí Euboie (kap. 33). A přece tak činí Abbot (na m. uv., str. 532 n., 538 n.), nepoznav, že jiný účel obou spisů vyžadoval jiného zpracování téže látky!

K těm tedy událostem, které zavedení vlády čtyř set předcházely, jakož i k oněm, které způsobily její pád, přihlížeti zde nebudeme, poněvadž vypráví o nich pouze svědek jediný, Thukydidy. Všimneme si pouze způsobu, jakým vlada ona byla zavedena; neboť o tom mluví oba autorové, a ne způsobem stejným.

Thukydidy vypravuje v kap. 67, že Peisandros, vrátiv se, pokračoval v díle, jež stoupenci jeho připravili. V e k k l e s i i p r r n í podal jeden z druhů jeho návrh, aby zvolena byla komise 10členná, jež by měla plnou moc, podati lidu do určitého dne osnovu nové ústavy (*δέκα ἀνδρας ἐλέσθαι ξυγγραφεάς αὐτοκράτορας, τούτους δὲ ξυγγραφάντας γνώμην ἐσειεγκεῖν ἐς τὸν ἡμῶν ἐς ἡμέραν ὀφίτην καθ' ὃ τι ἄριστα ἢ πόλις οἰκίσηται*). O schůzi té má Aristoteles zprávy určitější. Ví nejen, že za návrh onen mluvil Melobios a že jej formuloval Pythodoros, syn Anaflystiův, nýbrž podává dokonce doslovné jeho znění i s dodatečným návrhem Kleitofontovým. Že Thukydidy nejmenuje výslovně, kdo podal nebo podporoval návrh na změnu ústavy, nýbrž že spokojuje se se všeobecným naznačením, že návrh vyšel z kruhu přf-

vrženců Peisandrových, nebude mu zajisté nikdo zazlívati; vzdýt to byli lidé bezvýznamní, nastrčení nejspíše od vůdců vlastního hnutí, kteří z počátku moudře zůstávali v pozadí. Avšak rovněž tak neměl by nikdo popřati, že zpráva Aristotelova zasluhuje, pro svou určitost, přednosti. Závažnější odchylka spočívá v tom, že dle Aristotela měla býti ona kommise 30členná (*τὸν δῆμον ἐλεῖσθαι μετὰ τῶν προϋπαρχόντων δέκα προβούλων ἄλλους εἴκοσι ἐκ τῶν ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη γεγονότων*), kdežto Thukydides mluví pouze o 10 členech. Že ve věci té má pravdu Aristoteles, potvrzuje se svědectvím Androtiona i Filochora. Harpokration totiž (s. v. *συγγραφεῖς*) cituje celé místo Thukydidovo a poznámenává: *ἦσαν δὲ οἱ μὲν πάντες συγγραφεῖς τριάκοντα οἱ τότε αἰρεθέντες, καθὰ φησιν Ἀνδροτίων τε καὶ Φιλόχορος, ἐκάτερος ἐν τῇ Ἀιθίδι· ὁ δὲ Θουκυδίδης τῶν δέκα ἐμνημόνευσε μόνων τῶν προβούλων*. Výklad, který podává Harpokration, aby vysvětlil úchytku Thukydidovu od jiných zpráv historických, že totiž Thukydides pomýšlel pouze na 10 probulů, kteří patřili též do oné kommise, nikterak nepostačí. Neboť oni probulové byli, dle svědectví Thukydida samého (VIII, 1, 3), zvoleni hned po porážce sicilské: nebylo tedy třeba voliti je nyní znova. Zde nezbývá než uznati, že Thukydides byl o počtu členů oné kommise špatně zpraven. Že probulové patřili do kommise, jež navrhla změnu ústavy, plyne též z řeči Lysiovy proti Eratosthenovi (XII, 65), kdež čteme, že otec Theramenův, Hagnon, jsa probulem, byl hlavním původcem oligarchie. Zpráva Aristotelova se tím v plném znění potvrzuje.

Leč mohlo by se zdáti, že Thukydides, jakkoliv je stručnější, podává přece o něco více než Aristoteles. Čteme totiž u něho, že ona kommise dostala plnou moc k sestavení nové ústavy, a mimo to že jí byla dána lhůta, do které jí má vypracovati. V usnesení lidu, které uvádí Aristoteles, ustanovení těch však není. Leč poznámky ty nemají váhy, poněvadž rozumějí se samy sebou; každá kommise, zvolená k tomu, aby nějaký návrh podala, měla již tím samým plné právo, předložiti lidu, co sama uzná za nejlepší, a rovněž očekávalo se, že se tak stane co nejdříve. Kdyby Thukydides skutečně jmenoval onen den, do kterého měla kommise osnovu svou sněmu předložiti, mohli bychom se domnívati, že Aristoteles formální část návrhu vypustil, avšak ve všeobecném výrazu *ἐς ἡμέρας ῥητήν* nemůžeme viděti více než stilistický obrat. Nelze tedy ze zprávy Thukydidovy pranic vysuzovati proti Aristotelovi.

Psefisma Pythodorovo, jak je podává Aristoteles, má zřejmý ráz authenticity; jeť psáno úplně ve slohu starších nápisů attických. Uvádí-li Aristoteles i dodatečný návrh Kleistofontův, prozkoumati též zákony Kleisthenovy, jakkoli byl prakticky úplně bezvýznamný, měl zajisté před sebou celé usnesení lidu. Mimo to potvrzuje authenticity psefismatu ještě jedna věc, která, pokud

vím, ještě nikdo si nepovšiml. Slova *μετὰ τῶν προῖπαρχόντων δέκα προβούλων* jsou ve spise Aristotelově naprosto nerosozumitelná, poněvadž před tím o probulech nikde řeč nebyla. Jinak ovšem bylo na sněmu athenském r. 411. Tam věděli všichni, kdo byli probulové a k jakému účelu byli zvoleni. Slova ta jsou tedy zřejmým dokladem, že Aristoteles přepisoval z úřední listiny doslovně, nehledě pranic k tomu, bude-li vše čtenářům jasno čili nic.

Než vraťme se k dalšímu průběhu událostí.

Druhá ekklesie, ve které měla zvolená kommise podati návrh nové ústavy, byla dle Thukydidy přičiněním strany oligarchické svolána na Kolonos (*ξυνέκλησαν τὴν ἐκκλησίαν ἐς τὸν Κολωνόν*). Výrazem *ξυνέκλησαν* (»sevěli«) chce Thukydidés asi naznačiti, že proto zvolen byl za shromaždiště Kolonos, že tam bylo málo místa, aby se tam vešli všichni občané. Ostatně již vzdálenost sama odvrátila mnohé od návštěvy sněmu. O prostředku tom, jehož užili oligarchové, Aristoteles se nezmiňuje, ale uvádí hned návrh kommise. Leč to jest novým dokladem, že čerpal z dokumentů úředních. Jak totiž víme z nápisů attických, neoznačovalo se v úředních listinách doby starší místo, kam ekklesie byla svolána; první doklad máme teprve z r. 332/1 př. Kr. na nápisu v CIA, II, č. 173. Jak vyplývá z pracovních tabulek Larfeldových (Iw. Müller, Handbuch, I, str. 564 n.), trvalo to dosti dlouho než označení to stalo se obvyklým. Zpráva Thukydidově, čerpané zajisté z ústního podání, můžeme tedy plně důvěřovati, aniž smíme Aristotelovi činiti výtku, že něčeho opominul.

O vlastním jednání sněmu na Koloně oba prameny naše celkem souhlasí. Návrh kommise skládal se ze dvou dílů, z části formální a z části pozitivní. Část první nepodává ani Thukydidés ani Aristoteles v znění doslovném, nýbrž jen ve výtahu; Aristoteles však jest i tu podrobnější. Dle něho navrhla kommise: 1. aby prytanové připustili jednání o všech návrzích, 2. aby zrušené byly veškeré žaloby podávané proti nemilým zákonům. Thukydidés o návrhu prvním vůbec mlčí a návrh druhý zaznamenává ve formě stručnější. Leč ve věci samé jest obojí zpráva stejná.

Po přijetí návrhů formálních nastalo jednání o pozitivních návrzích kommise. Zde počínají již vážné odchylky. Dle Thukydidy navrhl Peisandros, »aby žádný úřad ani neúřadoval již dle dosavadního řádu ani platu nedostával, ale aby se zvolilo pět předsedů (proedrů), ti aby zvolili sto mužů, a každý z oněch sto mužů aby přibral k sobě ještě tři; a ti, celkem 400, aby vejdouce do radnice vládli samostatně dle svého nejlepšího uznání a hromadu pěti tisíc aby svolávali, kdykoli uznají za dobré«. Poněvadž nikdo neodporoval, byly návrhy ty schváleny.

Aristoteles nepodává věc tak jednoduše. Dle listiny, kterou uvádí, byly návrhy kommise tyto:

1. důchodů obecních ať nevynakládá se jinam než na válku, a úřadové ať bezplatně úřadují vesměs, pokud bude válka, kromě devíti archontů a prytanů právě úřadujících; ti ať dostávají tři oboly denně.

2. ostatní správa obce ať se svěří těm Atheňanům, kteří jsou nejschopnější i svou osobou i penězi svými povinnosti občanské zastávají, nejméně pěti tisícům, pokud bude válka. Ti nechť mají právo i smlouvy uzavíratí, s kýmkoliv budou chtítí.

3. z každé fyly ať se zvolí deset mužů přes čtyřicet let starých, kteří, vykonávaje přísahu nad oběťmi dokonalými, vyberou oněch pět tisíc občanů.*

Když tyto návrhy kommisie byly schváleny a provedeny, zvolilo oněch pět tisíc občanů ze středu svého novou kommissi zákonodárnou, skládající se ze 100 členů. Tato předložila třetí ekklésii*) ke schválení dvě osnovy ústavní, jednu pro budoucnost, druhou prozatímní. Osnova první vycházela z těchto hlavních zásad: Všichni občané, kteří dosáhli věku 30 let, jsou již tím samým členy rady. Nebudou však úřadovati všichni najednou, nýbrž rozdělí se stejnoměrně na 4 oddíly (*τέτταρις βουλαί*), z nichž každý bude úřadovati rok, a to bezplatně. Všechny důležitější úřady obsadí se ze členů rady úřadující. Rada ta má právo rozhodovat o všem; v důležitějších však případech může každý člen přibrati si ještě jednoho z ostatních tří oddílů, tak že pak zasedati bude polovice občanů, starších 30 let. Radu doplňovati**) bude devět archontů. Schůze rady budou zpravidla každých pět dní; říditi je bude pětičlenné předsednictvo, jež se pokaždé vylosuje zvlášť. Kdo z členů rady zamešká bez dovolení schůzi, zaplatí drachmu pokuty.

Druhá osnova, obsahující ústavu prozatímní, měla tato hlavní ustanovení: Rada sestáváti bude, jako za starodávna, ze 400 členů, z každé fyly po 40, kteří vybráni budou z většího počtu kandidátů, od příslušníků fyly navržených. Rada ustanoví nové úředníky, sestaví pro ně novou přísední formuli a zařídí vše potřebné dle svého zdání; novou ústavou***) však nesmí hýbati. Určuje se podrobně, jak mají zvolení býti noví strategové

*) Ne pouze oněm pěti tisícům; v kap. 32, 1. čteme *ἐπικυροῦσθαι τῶν δὲ τούτων ὑπὸ τοῦ πλείθους*, což může znamenati pouze ode všeho lidu athenského.

**) V kap. 30, 5 dlužno čísti s Kaibelem a Wilamowitzem *πληροῦν*; to znamená, že archontové každoročně vřadí do rady ty občany, kteří právě dosáhnou ustanoveného věku 30 let. Výraz *πληροῦν* neposkytuje vhodného smyslu; nemůžeme překládati ani »rada ať zvolí losem devět archontů,« poněvadž o volbě archontů jest v 30, 2 ustanovení jiné, ani »ať losem určí archontové, která rada má úřadovati,« poněvadž to obsaženo jest již svrchu ve slovech *καὶ τούτων τὸ λαχὸν μέρος βουλευεῖν* (30, 3).

***) Tak vykládám si slova *νόμοι, οἳ ἂν τεθῶσι περὶ τῶν πολιτικῶν* (31, 2); výraz ten pochází z původního návrhu, kde se ovšem mohlo mluviti o ústavě navrhované jako o něčem budoucím.

pro zbývající část roku, a jak pro rok příští. Až vejde v platnost nová ústava, mají též členové rady 400 rozdělení býti do oněch čtyř oddílů.

Tato zpráva Aristotelova liší se značně od toho, co zaznamenal Thukydidés. Dle Thukydidy udál se celý převrat v jediné ekklesii na Kolonu, dle Aristotela však bylo k tomu potřebí ještě jedné ekklesie, nehledě ani ke zvláštní schůzi pěti tisíc občanů. S tím ovšem souvisí, že u Thukydidy vše splývá v jedno: táž kommisie, která navrhla, aby odstraněn byl plat úředníků, navrhla též zavedení rady 400. U Aristotela naproti tomu jsou obě kommisie zcela různé: první skládá se z 10 probulů a 20 od ekklesie zvolených členů, druhá jest 100členný výbor pěti tisíc občanů. Thukydidés nic nepraví o tom, že podány byly dva návrhy ústavy, jeden pro budoucnost, druhý pro dobu přechodní, a způsob, kterým zvolena byla rada čtyř set, udává zcela jinak než Aristoteles.

Přihlédněme k odchýlkám těm blíže.*) Nelze nikterak o tom pochybovati, že by pro přívržence strany oligarchické bylo daleko výhodnější, kdyby jim byla přirklá vládu hned první ekklesie. Protahovati rozhodnutí lidu bylo pro ně zajisté nebezpečno; neboť v pohnutých dobách nikdo neví, co následující den může přinést. Kdyby se věci vskutku tak byly udály, jak popisuje Thukydidés, nebyli by věru oligarchové měli příčiny, zastíratí pravý stav věci fiugováním nové ekklesie. Proto zdá se mi hodnověrnější zpráva toho pramene, jenž nastoupení oligarchů větší překážky staví v cestu, totiž zpráva Aristotelova. Vůbec nelze pochopiti, čeho by byli oligarchové dosáhli, kdyby byli, zmocnivše se vlády, listiny o nastoupení svém měnili a tak historickou pravdu falšovali. Či snad chtěli, aby vláda jejich zdála se potomkům zákonitější? Leč to by bylo úplně zbytečno, poněvadž i při postupu, který Thukydidés popisuje, bylo formě zákona úplně učiněno zadost. Mám tedy za to, že Thukydidés, nebo spíše jeho zpravodaj, spojil druhou i třetí ekklesii v jedno.

Že Thukydidův popis není přesný, toho máme i jiné známky. Záhadna jsou hned počáteční slova, aby žádný úřad neúřadoval již dle dosavadního řádu (*μὴτε ἀρχὴν ἀρχεῖν μηδεμίαν ἐν τοῦ αὐτοῦ τρόπου*). Ustanovení to může míti pouze ten smysl, že se má změnit celý způsob, kterým úřady byly obsazovány. To jest provedeno v osnově, kterou vypracovala druhá kommisie (*οἱ ἑκατὸν ἀνδρες*) pro budoucnost; tam obsazují se všechny důležitější úřady z členů rady úřadující, a ekklesie jest vůbec odstraněna. Zpravodaj Thukydidův znal tedy onen návrh olig-

*) Nekladu prázdné váhy na to, že dle Thukydidy podal v ekklesii na Kolonu návrhy na změnu ústavy Peisandros, kdežto dle Aristotela učinila tak kommisie. Peisandros zajisté postaral se o to, aby byl též v oné kommissi, a možná, že skutečně ve jménu jejím mluvil, jak Thukydidovi oznámil jeho zpravodaj

archické ústavy, ale ovšem jen nedokonale, ježto si spletl věci pozdější s dřívějšími. *)

Ve způsobu, jak zvolena byla rada čtyř set, liší se oba prameny tak nápadně, že bychom mohli býti vskutku na rozpacích, pro který se rozhodnouti máme, kdyby jiná, současná zpráva nemluvila ve prospěch — Aristotela. Je to řeč za Polystrata, jednoho ze čtyř set, zachovaná mezi řečmi Lysiovými. Zde totiž (XX.2) čteme dvakrát po sobě, že Polystratos zvolen byl do rady čtyř set od příslušníků své fyly (*ὅπὸ τῶν φυλετῶν*). To souhlasí úplně s Aristotelem a vyvrací zároveň Thukydida. Leč prosté konstatování toho faktu nepostačí; nám musí se jednati o to, vyložiti, čím Thukydides (nebo jeho zpravodaj) v omyl byl uveden.

Shledali jsme právě, že zpravodaj Thukydidův znal, ale ovšem jen částečně, návrh oligarchické ústavy pro budoucnost. Tam vyskytuje se též ustanovení o pětičlenném předsednictvu rady, a dovolení, že v důležitějších případech může každý člen rady úřadující přibrati si jednoho z ostatních tří oddílů. To jsou živly, ze kterých zpravodaj Thukydidův kombinoval, jak zvolena byla rada čtyř set: nejprve pětičlenné předsednictvo, od něho vybráno prvních 100 členů, od nich pak kooptací zbývajících 300. **)

Ještě více liší se oba prameny naše, co se týče volby oněch 5000 občanů, na které vznesena byla veškerá práva politická. Dle Aristotela byli skutečně zvoleni, ba zvolili zase ze středu svého kommissi 100člennou, která vypracovala dvě osnovy ústavní (30, 1). Jakmile ovšem rada čtyř set vlády se ujala, nesvolávala jich již, vládnouc zcela samovolně (*οἱ μὲν πεντακισχίλιοι λόγῳ μόνον ἤρξθησαν* 32, 3). Dle Thukydida však ke zvolení jejich vůbec ani nedošlo. Kryla se sice vláda čtyř set jménem oněch 5000 občanů naproti demokratické straně na Samu (VIII, 72 a 86), avšak, jak Thukydides pěkně dí (VIII, 92, 11), nepřála si ani, aby oněch 5000 existovalo, ani aby bylo zjevno, že neexistují. Nechávala tedy občany úmyslně v nejistotě o tom, kdo patří mezi oněch 5000, a kdo ne. Proto opposice vydala heslo, že místo 400 má vládnouti 5000 (VIII, 92, 11), a rada, vidouc nezbytí, prohlásila, že jest ochotna je jmenovati (*τοὺς πεντακισχίλιους ἀποφαεῖν* VIII, 93, 2).

*) Na to vhodně upozornil Köhler v Sitzb. d. Berl. Akad., 1900, str. 809.

**) Jiný výklad podal Köhler (Sitzb. Berl. Akad. 1900, str. 811). Soudí, že to, co Thukydides vypravuje o volbě rady 400, událo se ve společném shromáždění pěti politických klubů; jejich předsedové ustanoveni předsedy nové rady, od nich určeno první sto, od těch pak ostatní. Co ustanoveno v klubu, provedeno pak ve fylách. Leč má-li váhu svědectví Aristotelovo, že členové rady čtyř set byli voleni dle fyl, musila by i předchozí volba ve schůzi klubovní provedena býti dle fyl, a nikoli tak, jak vypravuje Thukydides.

Že zpráva Aristotelova jest správná, potvrzuje nám řeč za Polystrata ([Lys.] XX, 13), již jsme se již dříve dovolávali. Polystratos, zvolen byv do výboru, jenž měl zvoliti oněch 5000, vyjmenoval devět tisíc občanů. Z toho plyne, že s volbou oněch 5000 se skutečně počalo, a nelze udati příčiny, proč by nebyla bývala provedena. Větší číslo (9000) potvrzuje skvěle, co čteme u Aristotela (29, 5), že totiž správa obce měla býti svěřena nejméně (*μη ἑλαττων*) pěti tisícům. S druhé strany však nelze tvrditi, že by zpráva Thukydidova zakládala se na omylu; vždyť má oporu v dalším průběhu věci v Athenách. Klíč k rozřešení té záhady podává nám na štěstí Thukydides sám. V kn. VIII, 86, 3 vyřizují poslové rady 400 vojsku athenskému na ostrově Samu, že veškerí občané střídavě vřadění budou do sboru pěti tisíc (*τῶν πεντακισχιλίων δι πάντας ἐν τῷ μέρει μεθ' ἑξοσιν*). Z toho poznáváme, že rada 400, když vlády se zmocnila, pojala nový, chytrý plán, který na jedné straně činil neoblíbenou oligarchii populárnější, na druhé straně však vydával veškerou moc v ruce její. Prohlášením, že všichni občané budou střídavě patřiti mezi oněch 5000, pozbyli původně zvolení funkce své; poněvadž však k novému jmenování nedošlo, nevěděl nikdo, ani existuje-li oněch 5000, ani kdo mezi ně patří. Sbor 5000 byl tedy skutečně zvolen, shromáždil se však pouze jednou k účelu zcela formálního, aby zvolil ze sebe kommissi ústavodárnou; od té doby nebyl svolán nikdy.

Co se týče způsobu, jak rada 400 vlády se ujala, oba prameny naše navzájem se doplňují. Thukydides (VIII, 69) vypravuje jak, Aristoteles (k. 32), kdy se to stalo. Rada stará, která měla úřadovati až do 14. skiroforiona, rozpuštěna byla již 14. thargeliona; tedy právě o měsíc dříve. Dle Thukydida dán jí plat za zbývající část roku, což jest v soulase s mírným vystupováním, jež z počátku oligarchové na jevo dávali. Záhadným může se však zdáti, proč rada nová nastoupila teprve 22. thargeliona? Což od 15.—21. thargeliona, tedy plných sedm dní, bylo v Athenách bezvládní? Vykládám si věc takto: Poněvadž v ústavě prozatímní (*Ἀθ. πολ.* 31) není žádného ustanovení ani o předsednictvu rady, ani o době, kdy měla zasedati, mělo patrně platiti, co určovala ústava pro budoucnost: že rada má zasedati každých pět dní, a že předsednictvo její skládá se z pěti členů, losem zvolených. Spravovalo tedy věci obecní 5 proedrů, kteří měli sice svolati radu do 5 dnů, učinili však tak později; snad proto, že na 19. a 20. thargeliona připadala slavnost *Βενθιδεα*, snad z jiných příčin, nám neznámých. Nic však není v zprávě této, proč bychom směli určité svědectví Aristotelovo v pochybnost bráti.

Popis Aristotelův opírá se o authentické listiny úřední, které poznal, jak myslím, Aristoteles sám ve státním archivu athenském. Soudí-li kdo, že je převzal z Androtionovy Attidy,

zůstává věc v podstatě táž; neboť ani Androtion nemohl jich znáti odjinud. Již tím zasluhoval by Aristoteles přednosti před Thukydidem, jenž, vzdálen jsa od své vlasti, dovidal se teprve od jiných, co v Athenách se událo. Leč byla učiněna námitka, že v dobách pohnutých listiny úřední nejsou pramenem právě nejspolehlivějším, poněvadž usurpatorové snaží se nezákonné jednání své zahaliti pláštěm forem ústavních. Ed. Meyer (na m. uv., str. 422 nn.) uvádí některé poučné toho doklady z dějin věku nového. Avšak ze všech těch příkladů nevyplývá ani stín pravděpodobnosti, že se tak stalo též v Athenách r. 411 př. Kr. Naopak svědčí spíše všechno proti té domněnce. Kdyby byla rada 400, vlády se zmocnivši, listiny týkající se nastoupení jejího falšovala, sotva by tam byla vložila zcela bezvýznamný návrh Kleitofontův, nebo návrh ústavy pro budoucnost, kterým by sama dokumentovala nezákonnost své vlády a oprávněnost svého odstranění. A s druhé strany právě to, co by nejspíše mohlo býti falšováno, potvrzuje se zprávami jinými. Každá nezákonná vláda vložila by především do aktů úředních ustanovení, že nesmí býti za činy své pokutována. To je i u Aristotela (29, 4), ale totéž má i Thukydides (67, 2). Podobně mohli bychom očekávati, že falšován jest onen zdánlivě zcela nevinný a starobylý způsob, kterým rada 400 byla zvolena (*Aθ. πολ.* 31, 1), leč ten jest právě dosvědčen současným svěděním [Lys.] řečí za Polystrata (XX, 2).

Proto nezbyvá nic jiného než uznati, že o převratu, jenž udál se v Athenách r. 411 př. Kr., lépe zpraven byl Aristoteles. Než, nepodřívá se tím autorita Thukydidova? Nemusíme i jinde pochybovati o správnosti jeho zpráv? Nikoli. Jsou to přece jen podrobnosti, ve kterých autor pozdější opravuje svědka staršího. Celkový názor o oligarchické vládě, která roku onoho na krátký čas dostala se k veslu, nabýváme jen z Thukydida; v té věci Aristoteles ani se nepokoušel předchůdci svému odporovati. Otázku, kterou v čelo článku tohoto jsme položili, zodpovíme tedy: musíme se snažiti, vyzkoumati z o b o skutečný příběh historických událostí.

Může-li býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní *Dirae* a *Lydia* ?

Napsal Otakar Jiráni.

Prvý, jenž vyslovil domněnku, že autorem básně *Dirae*, v rukopisech vesměs přičítané Vergiliovi, jest Valerius Cato, známý grammatik z počátku I. stol. př. Kr., byl slavný J. S. Scaliger. Učinil tak ve spise »*Publii Virgilii Maronis appendix*« (Lugduni 1573), str. 169, a to z těchto důvodů:

1. Valerius Cato dle svědectví Suetoniůva *De gram.* 11 pozbyl za bouřlivých dob Sullových otcovského statku svého; týž motiv jest obsahem *Dir*, kletba totiž polím, jež autor nucen byl opustiti a postoupiti nějakému vojínu, patrně za doby rozdělení pozemků veteránům (srv. v. 85).

2. Cato dle téhož místa Suetoniůva napsal báseň *Lydia*, v níž asi dle vzorů alexandrijských opěvoval stejnojmennou milěnku svou; dívka téhož jména jest milenkou skladatele *Dir* (srv. v. 89, 95, 107).

Oba důvody tyto zdály se Scaligerovi tak přesvědčivé, že bez rozpaku přiřkl *Dirae*, tehdy ovšem ještě nerozdělené, Valeriu *Catonovi*. Na prvý pohled hypothesis jeho arci velmi se zamlouvá, a hledíme-li k autoritě geniálního tohoto filologa, nebudeme se nikterak diviti, že po dlouhý čas byla všeobecným míněním učenců. Zůstala jím i tehdy, když Fr. Jacobs r. 1792 poprvé seznal, že báseň tato, jak nám je v rukopisech zachována, skládá se ze dvou samostatných celků. První z nich podržel i na dále jméno *Dirae*, druhý pak nazván od téhož učence dle jména dívky, o kteréž se tu zmínka děje, *Lydia*.

Uvedené důvody Scaligerovy však přec jen vzrůstajícím požadavkům vědy nestačily, nýbrž hledány a také, jak se aspoň soudilo, nalézány nové důkazy pro platnost té hypothesisy. Nej důkladněji vedle K. Putsche (*Valerii Catonis poemata*, Jenae 1828) probral celou otázku se stanoviska tohoto v důkladné monografii Fr. Naeke (*Carmina Valerii Catonis*, cura Lud. Schopeni, Bonnae 1847). Vedle nich jest řada filologů, kteří buď zcela, neb jen s nepatrnými modifikacemi souhlasí s hypothesisou Scaligerovou. Jsou to zvláště ti: O. Ribbeck (*Geschichte der röm. Dichtung I²*, str. 307—312), G. Eskuiche (*De Valerio Catone deque Diris et Lydia carminibus dissertatio*, Marburgi 1889), R. Ellis (*The American Journal of Philology*, Vol. XI, 1890, str. 1—15), a konečně M. Schanz ve své známé římské literatuře. Poněvadž i v nejnovějším vydání této knihy z r. 1898, sv. I, str. 176 n., stojí na témž stanovisku, jest, jak myslím, záhodno přehlédnouti ještě jednou důvody, uváděné obyčejně pro platnost této domněnky.

Hodlám probrati důvody ty ve třech skupinách, z nichž prvá týkati se bude otázky, zda vskutku jest shoda mezi poměry života *Catonova*, jak je ze *Suetonia* známe, a poměry básníka *Dir* a *Lydie*, druhá vyšetřovati, zda řeč a básnická dikce souhlasí s dobou, v níž Cato žil; konečně třetí týkati se bude stránky metrické.*)

*) Předem vytknouti musím, že pokládám obě básně za plod téhož autora, což, jak myslím, zcela neprávem popíral K. Fr. Hermann (*Gesammelte Abhandlungen*, str. 112) a zvláště M. Rothstein (*De Diris et Lydia carminibus*. *Hermes*, XXIII, 1888. str. 508—524).

Jediné souhlasné body, jež by se vytknouti mohly mezi Valeriem Catonem a skladatelem Dir a Lydie vzhledem k jejich okolnostem životním, byly již uvedeny. Jsou to právě ony důvody, na nichž založil Scaliger svou domněnku. Prvá shoda jest ovšem na prvý pohled úplná. Oba, i Valerius Cato i autor Dir, pozbyli statku svého za bouřlivých dob válek občanských. Ale přihlédneme-li blíže, rozplyne se v niveč tato jistota, jak již dosti záhy poznal první R. Merkel ve vydání Ovidiovy básně *Ibis* r. 1837, str. 364—365. Básník Dir totiž zcela patrně utrpěl ztrátu tu za válek občanských, a to tak, že polnosti jeho přičteny byly od vítězného vojevůdce darem některému vojínu. To zcela jasně vyplývá z v. 84 násl.: *egens mea rura reliqui, miles ut accipiat funesti praemia belli*. Suetonius však nikterak nepraví, že by Cato tímto způsobem statku svého byl pozbyl, nýbrž dle jeho slov byla »*licentia Sullani temporis*« přičinou pohromy, která Catona stihla. Víme ovšem, že již Sulla veterány své odměňoval zabranými pozemky, ale přece sotva lze vyložiti slova Suetoniova v tomto smyslu. Nejspíše pomýšleti jest tu na podobné nějaké pletichy, jakými mladý Roscius měl zbaven býti za oněch zmatených dob otcovského statku. Myslím, že Suetonius by nebyl volil výraz tak neurčitý, kdyby Cato byl nucen býval postupiti svůj statek veteránu Sullovi. Ostatně i kdybychom uznali shodu v této věci, nelze, jak soudím, nikterak s tím uvěsti v souhlas věk Catonův. V době, kdy Sulla polnosti veteránům svým rozdělil, nemohl býti Cato starší než 16 let, jak souditi lze ze Suetoniových slov (*de gram. 11: ipse libello, cui est titulus 'indignatio' ingenuum se natum ait et pupillum relictum eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio*). Rozhorlený tón a misty až vášnivá prudkost, s jakou básník kletbou stíhá statek svůj, svědčí jasně, že Dirae složeny byly v prvéм návalu hněvu nad utrpenou křivdou. Možno v tak mladém věku u Valeria Catona, jenž přece byl především grammatikem, nikoli básníkem, předpokládati básně plnou vehemence a síly? To jest zajisté málo pravděpodobno a ještě pochybnějším se stává přiznáním autora samého, že již více knih básnických složil (srv. v. 26 násl.: *Ah, multum nostris cantata libellis, optima silvarum; a v. 34: Nostris potius devota libellis*). Zřejmo tedy, že ani způsob ztráty statku ani věk Catonův nesvědčí hypotese Scaligerově.

Rozpor tento dobře si uvědomil Ribbeck (*Gesch. der röm. Dichtung, I², str. 309 nn.*), ale aby nebyl nucen vzdáti se běžného mínění, sestrojil si hypotese novou, zajisté nesprávnou. Soudí totiž, že Cato nenapsal Dirae za doby Sullovy, nýbrž značně později, r. 41; podnětem prý mu bylo tehdejší rozdělení pozemků vojsku triumvirů. Sám praví na str. 311: »Nur die alte Stimmung wollte der Verfasser zurückrufen, wie dies besonders auch durch den Refrain und dessen Wortlaut klar genug angedeutet ist.« Ale důvody jeho jsou příliš subjektivní, a stěží

lze si představit, že by Cato po tak dlouhé době dovedl se tak živě vmyslíti v tehdejší svou náladu, že by nejprudší kletby svolával na statek, jehož pozbyl před 40 lety. Avšak dozaněnka Ribbeckova svědčí aspoň jasně o tom, že jest skutečně rozpor mezi básní samou a dáty života Catonova.

Podobně málo přesvědčivý jest i druhý důvod Scaligerův. Jméno milenky Lydie jest jistě smyšlené a vyskytovalo se asi často v erotických básních (srv. Hor ódu I, 8). Souditi z této shody jmen o autorství Catonově, jest tedy také velmi povážlivé. A tak patrně, že oba důkazy Scaligerovy nelze nikterak pokládati za uspokojující.

Stejnou, ba ještě menší cenu mají i důvody, čerpané z mluvy a metriky obou těchto básní, jež snažil se stanoviti zvláště Naeke v uvedeném již spise. Tak, abych jen nejdůležitější věci uvedl, poukazuje Naeke na str. 278 na to, že skladatel Dir a Lydie často opakuje táž slova a frase v krátkých přestávkách. Za příčinu toho pokládá buď opominutí básníkovy nebo domněni jeho, že věc ta není na škodu aesthetické ceně básně. Správně ovšem uvádí, že v době pozdější, hlavně Augustově, se tak nedálo, ale nemyslím, že by tato vlastnost byla přesvědčujícím důvodem pro stáří básní těchto. Prostěji a zajisté i správněji lze vyložití věc tu nedostatkem formálního talentu básníkovy, jež nedovedl zcela překonati obtíže, které slovní výraz působí. Stejně nepodstatné jest, co uvádí Naeke o zdvojení epithet, jehož ovšem užívá básník Dir a Lydie hojněji, než v době Augustově bylo v obyčeji. Nehledě ani k tomu, že i v době Augustově se naskytuje dosti výjimek od zvyku tohoto (srv. na př. Verg. Aen. VI. 603, XII. 941, Ecl. III. 38 a j.), jest vždy důkaz takový velmi nejistý; neboť i o této věci zajisté v prvé řadě rozhoduje smysl básníkův pro vytříbenou a vkusnou formu.

Ostatních zvláštností neuvádím; jsou ještě menší váhy než věci právě probrané, a sám Eskuche, jakkoliv s oněmi souhlasí, tyto na str. 53 uznává za zcela nepodstatné.

Konečně našly se i metrické důvody, které prý svědčí pro platnost hypotézy Scaligerovy. Ale byly-li ostatní důkazy nejisté, jsou tyto ještě nejistější. Tak, co uvádí Eskuche na str. 57 o caesure *κατὰ τέταρτον τροχαίον*, jež prý se u Catona proti zvyku pozdějších básníků, hlavně Vergilia, čtyřikrát vyskytuje (Dir. v. 44, 93, Lyd. v. 17, 29*), zakládá se na zcela nesprávném, ale ještě i nyní hojném domnění, že caesura jest všude tam, kde uprostřed stopy končí se slovo. Čteme-li verše ty rhythmicky

*) Dir. v. 44 *Transvolet arboribus coniungat || et ardor aristas.*
Dir. v. 93 *Tuque resiste pater: sit prima || novissima nobis!*
Lyd. v. 17 *Et gelidi fontes, aviumque || silentia fient.*
Lyd. v. 29 *Vaccula non umquam secreta || cubilia captans.*

správně, zmizí caesura tato úplně. Všecky ty verše mají caesuru *πρωθυμιακή*.

Dále upozorňuje Eskuche na časté elise v páté stopě hexametru po prvé arsi. Příkladů takých našel osm i došel velmi pracným zkoumáním k výsledku, že básníci po Vergiliově úzkostlivě vyhýbali se na místě tomto styku dvou vokálů, zvláště *a*. Poněvadž však v *Dirách* a *Lydi* jest osm příkladů, odporujících tomuto zákonu, soudí, že básník jich žil před Vergiliem. Ale soud tento jest zajisté ukvapený. Nehledíc ani k tomu, že v takovýchto statistických výpočtech jen nápadné difference mají cenu důkazu, vyplývá z připojené statistické tabulky, že ani jinak tento »zákon«, jak Eskuche úkaz ten nazývá, nebyl bez častých výjimek. Tak, pokud se týká věc styku samohlásek *a* v páté stopě, vidíme, že u Vergilia připadá jeden doklad na 109 veršů, kdežto v básních Ciceronových, tedy dosti značně starších, jen na 181 vv. a naopak zase v básni *Copa*, jejíž složení stanoví Fr. Bücheler (*Rhein. Mus.* 45, str. 323) přibližně na rok 16 př. Kr., jest tatáž zvláštnost v každém 19tém verši. Nelze tedy ani odtud vyvozovati závěry jen poněkud určité.

Tím vyčerpány jsou všechny závažnější důvody, které se obyčejně pro domněnku Scaligerovu uvádějí. Ale, jak patrné, ani jeden z nich nemá takové váhy, aby pro platnost hypotézy té svědčil rozhodně. K témuž výsledku dospěl ostatně již Merkel v uvedeném spise r. 1837, jenž ovšem neznal ještě důvodů Naekových a Eskuchových, a obrací se tedy hlavně proti Scaligerovi. Ale skeptické toto stanovisko nenašlo mnoho stoupenců. Patří k nim, abych aspoň význačnější uvedl, K. Fr. Hermann (*Gesammelte Abhandlungen* 1849, str. 112), M. Haupt (*Opuscula* I, str. 169), Teuffel-Schwabe (*Gesch. der röm. Literatur* 1890, I, str. 396), Bährens (*Poetae Latini minores* II, str. 28)

Nejen však, že důvody uváděné nestačí k dokázání autorství *Catonova* a lze je snadno vyvrátiti neb aspoň velmi zeslabiti, nýbrž možno nad to nalézt i některé známky, jež mluví takému rozhodně na odpor se staví. Jsou to tyto.

1. Básník *Dir* a *Lydie* pozbyl otcovského statku svého patrně ne za doby *Sullovy*, nýbrž r. 41 př. Kr., kdy *Octavianus* a *Antonius* rozdělovali veteránům svým polnosti v Itálii. To, jak myslím, vysvětá ze slov v. 82.: *O male devoti praetorum criminum agelli*. Jakkoli slovo »*praetores*« vzbuzuje jisté pochybnosti, ježto se ho v latině pozdější užívalo výhradně o vojevůdcích národů cizích, zvláště národa řeckého, přece neváhám je na místě tomto interpretovati ve významu původním (= vojevůdce), nikoli v pozdějším. Vede mne k tomu v. 85: *Miles ut accipiat funesti praemia belli*, kterážto slova zřejmě svědčí, že zabrání statku básníkovy stalo se následkem bouří válečných, ne rozsudku *praetorova*. Plurál *praetores* však nelze dobře vyložiti o *Sullovi*, jenž přece

sám byl původcem rozdělení pozemků; naproti tomu dobře se hodí slova ta na Octaviania a Antonia.

Pro rok 41 svěděl i ta okolnost, že o Sullově rozdělení polností v Gallii — a tu byl statek Catonův dle svědectví Suetoniova — ničeho se nedovídáme. Sám Naeke jest na str. 264 nucen přiznati: Ego, Galliam quod attinet, hoc tantum invenio apud scriptores antiquos diu inimicam Sullae fuisse Galliam et sero, id est, post Carbonis Norbanique apud Faventiam cladem facinusque Albinovani, ad Metellum Sullamque transisse (srv. o tom Mommsen: Röm. Gesch. II, str. 349 n.).

2. Valerius Cato byl vynikajícím členem, ba hlavou literární školy, jež na počátku prvního století př. Kr. se utvořila, a o níž, jak známo, Cicero častěji pohrdlivě se zmiňuje, nazývaje stoupence její „cantores Euphorionis“. Vzory byli jim hlavně učení grammatikové a básníci doby alexandrijské, Kallimachos, Euforion, Parthenios a j., jejichž přednosti, ale ovšem i vady, do písemnictví římského přenášeli. K těmto vadám patřila zvláště obliba ve všem, co bylo hledané, strojené a odlehlé, blýskání se vzděláním mythologickým, astronomickým, zeměpisným atd. O Catonovi pak lze souditi zajisté již a priori, že byl horlivým následovatelem svých vzorů i po této stránce, a vyplývá to i ze slov, jež o básni jeho Lydii pronesl žák jeho Ticide: Lydia doctorum maxima cura liber (Suet. na u. m.). Přirozeně tedy bychom čekali, že stopy této učenosti budou patrný i v básních jemu přičítaných. Než marně hledali bychom tu něco podobného. Jsou tu sice, zvláště v Lydii, některé narážky mythologické, ale zcela průzračné, jinak však nejeví se tu stopy nějaké hlubší učenosti.

3. Kdyby byly skutečně básně tyto od Valeria Catona, byly by složeny kol r. 80 př. Kr.; neboť teprv po delší době stihati kletbami ztracený statek bylo by nemístno. Svěděl proti tomu, jak již uvedeno, i ráz celé básně. A tu bychom čekali, že v plodech těchto, jež byly by ještě starší než báseň Lucretiova, aspoň některé archaismy budou patrný, jichž u Lucretia jest ještě tak hojně. Ale i toto očekávání nás po přečtení jich zcela zklame. Mluva jest táz, jakou shledáváme v básnických výtvorech doby Augustovy, a nikde není ani stopy, jež by ukazovala na starší původ jich. Ba jeví se tu úkaz, jež patrně zdá se svědčiti o pozdějším původu Dir a Lydie. Není to sice známka neklamná, poněvadž tu pracujeme s materiálem jen neúplným, ale přece povšimnutí hodná. Týká se totiž postposice předložek et, cum, enim, nam, která dle bedlivého zkoumání Hauptova (Opuscula I, str. 115) nevyskytuje se v římské literatuře před Catullem a Vergiliem. Naproti tomu v básních těchto je zjevem zcela běžným, ba zdá se, že básník si v ní velmi liboval (srv. Dir. v. 44 arboribus coniungat et ardor aristas; Lyd. v. 39 sidera per viridem

redeunt cum pallida mundum; Dir. v. 103 gaudia semper enim tua me meminisse licebit).

Všechny tyto důvody dokazují, že Scaligerova hypotéza správná není. Valerius Cato autorem básní Dirae a Lydia býti nemůže. Ale pak nastává otázka nová: kterému tedy básníku lze pravděpodobně básně ty připsati?

O tom proneseno bylo sice několik domněnek, ale zcela jistě nesprávných, ježto vesměs zakládají se na důvodech tak subjektivních, že netřeba jich ani vyvracet. Tak Merkel v uvedeném spise na str. 365 pokládá za skladatele Cornificia, Goebel zase v recenzi básní těchto r. 1865 vyslovuje se o tom takto: *Exercitia esse opinor hominis cuiusdam poeticae studiosi, quae ad Lucani tempora proxime accedunt. Konečně Bährens (Poetae Latini minores II, str. 28) pokládá básně tyto za imitace plodů Catonových, jež vzbuzeny prý byly událostmi r. 41.*

Z domněnek těchto ani jediná nemůže nás uspokojiti v otázce, o níž jde. Ale přece lze, jak myslím, dospěti tu k výsledku, jenž sice není též úplně přesvědčivý, ale přec velmi pravděpodobný. Mezi básněmi těmito totiž a Vergiliovými *Eclogami* a *Georgikami* jest nepopíratelná souvislost. Celá řada míst těchto básní tak nápadně se shoduje, že náhoda tu jest vyloučena. Na tyto shody zvláště poukázal Eskuche na u. m. str. 63 n., ač se závěrem, jaký z nich činí, souhlasiti nemohu. Soudí totiž, že Vergilius, jako často ve svých plodech, i tu byl imitátorem, nikoliv básník Dir a Lydie. Mínění to by ovšem bylo možné, ale jen tehdy, kdyby dokázáno bylo, že básně tyto patří vskutku Valeriu Catonovi a tedy počátku prvního století př. Kr. Ale jak výše ukázáno, vše ukazuje spíše k tomu, že třeba klásti je v dobu kolem r. 41, tedy přibližně v dobu, kdy Vergilius pracoval o *Bukolikách* a *Georgikách*. A pak zajisté jest zcela pravděpodobno, že by Vergilius byl prokázal takovou čest žijícímu ještě básníku, jenž nevyniká celkem nad prostřednost, a napodobil jej. Rozhodují se tedy pro mínění opácné, že totiž neznámý autor Dir a Lydie vzpomenuté básně Vergiliovy znal a je napodobil. Imitace tyto jsou dle mého soudu nepochybný. Zvláště padá na váhu počátek verše 9. v Lydie: *O fortunatos nimium . . .*, jenž úplně kryje se se známým počátkem verše Vergiliova v *Georg. II, 458*: *O fortunatos nimium . . .* Jiné nápadné shody jsou: *Lyd. 16 n. mollia prata et gelidi fontes* a *Ecl. X, 42: hic gelidi fontes, hic mollia prata*; *Dir. 32 n.: formosaeque cadent umbrae, formosior illis ipsa . . .* a *Ecl. V, 44: formosi pecoris custos, formosior ipse*; *Dir. 38: mixtam fulva caligine nubem, Georg. II, 309: picea crassus caligine nubem*; *Dir. 8: montibus et silvis . . .*, *Ecl. II, 5: montibus et silvis . . .*; *Dir. 85: tuque inimica tui semper discordia civis, Ecl. I, 71 n.: en, quo discordia civis produxit miseros. Menší váhy jsou místa: Dir. 92: mollia non iterum carpetis pabula nota; Ecl. I, 77: non me pascente . . .*

salices carpetis amaras; Dir. 91: tardius a! miserae descendite monte capellae, Ecl. I, 74: ite meae, quondam felix pecus, ite capellae.

Vedle těchto shod i celý ráz básní, zvláště Dir svéděl, že autorovi byly vzorem Vergiliovy Eclogy. Nápadno jest, že motiv, jenž dal Vergilioví podnět k složení Ecl. I. a IX., vrací se i tu. Vůbec celá báseň tato má zcela ráz eklogy, jak dobře vytýká Rothstein v uvedeném pojednání na str. 15. Navšedčuje tomu i refrain, tak oblíbený v písních bukolických, jenž tu ovšem není důsledně opětván, ale jest patrný zvláště ve verších, kde básník oslovuje Battara. Soudím, že autor sám chtěl básni své dodati rázu písně bukolické a že proto též přeložil dějiště na Sicilii, tuto pravlast bukolických zpěvů; srv. v. 6: Trinacriae steriliscant gaudia vobis. Ribbeck ovšem v Rhein. Mus. 50, str. 561 vykládá slova ta metaforicky o přílišné a téměř přislovečné rozmařilosti Sikulů (srv. Hor. Carm. III, 1, 18 Siculorum dapes), ale výklad ten je při prostotě a jednoduchosti dikce básníkovy velmi strojený, a asi právem odmítá ho Rothstein v uvedeném pojednání na str. 511. Též báseň druhá, Lydia, v níž autor závidí nivám, že těšiti se mohou milenkou jeho, kdežto on v dáli žíti musí, jest rázu čistě bukolického, jenž vyniká ještě více hojnými zmínkami o půvabech přírodních. Ze shodných míst oněch, jakož i z rázu básní soudím, že Dirae a Lydia prozrazují zřejmé působení prvých dvou velkých plodů Vergiliových, zvláště pak Eclog. Snad byla to obliba, s jakou Eclogy od obecnstva římského přijaty byly, jež nadchla neznámého skladatele, by na tomto poli slávy dojíti se snažil. Možno, že i podobné neštěstí ho stihlo, jako Vergilia, ač není nutno tak souditi. Lze si zajisté představit, že i tento motiv přejal z Vergilia. Poněvadž datum vydání Eclog a Georgik můžeme přesně stanoviti, lze též s dosti značnou pravděpodobností určití dobu vzniku Dir a Lydie. Eclogy, jak známo, vydány byly r. 36 př. Kr. Brzo po tom asi vznikla v neznámém skladateli Dir a Lydie myšlenka, aby o podobné plody se pokusil. Učinil tak, ale konečná úprava, v níž nám básně dochovány jsou, musí pocházeti teprve z doby, kdy Georgika již byla známa, t. j. z doby po r. 30 př. Kr.; neboť k tomu ukazují některé imitace Georgik, výše uvedené. Stanovím tedy dobu vydání Dir a Lydie krátce po r. 30 př. Kr.

Avšak o osobě básníkově nelze pronésti nic určitého, a bezpochyby nebude tak lze ani v budoucnosti. Zpráv starověkých naprosto není, z básní samých nelze také nic určitého souditi, a tak vše, co o věci té by bylo proneseno, nepovznáší se nad pouhou hypotesu. V této příčině zůstanou asi navždy pravdou známá slova Bernhardyho o této básni: »Diese Reliquien werden also fernherhin einen Platz unter jenen hoffnungslosen Problemen behalten, an welche die Philologen ehrenhalber gute Zeit und Kraft zu verschwenden pflegen.«

Johannes Josquinus a Václav Solín.

Podává Ladislav Dolanský.

Mocný rozkvět duchovní poesie ve století XVI. měl v zá-
pětí, že znalost hudební theorie šířila se ve vrstvy širší a širší.
Těm, kdož chtěli užívati kancionálů, bylo potřebí seznámiti se
dříve s hlavními základy soustavy hudební, s naukou o tónech
církvebních, o písmě mensurálním a o taktu. Tím spíše ovšem
bylo potřebí této znalosti oněm mužům, kteří zabývali se sklá-
dáním nových nápěvů. Jako pak z Jednoty bratrské vyšly první,
největší a nejkrásnější sbrčky českých písní duchovněch, tak také
z lůna jejího zrodila se dvě theoretická díla obsahující základní
vědomosti o tehdejších zásadách hudebních, totiž *Blahoslavova*
»Musica«, to jest knížka zpěvákům náležitě zprávy v sobě za-
vrajující (1558 a 1569) a *Josquinova* »Muzyka«, to jest zpráva
k zpívání náležitá, všechněm zpěvům se učiti žádostivým ku po-
žitku (1561).

Až do nedávné doby oba tyto spisky nehrubě byly známy.
O Blahoslavově »Musice« časem vznikl názor, že jest to vlastně
theorie časoměrné poesie, a klamně toto mínění vyskytovalo se
nejen v rozpravách a dílech věnovaných literární činnosti Blaho-
slavově, nýbrž i ve spisech o starší hudbě české. Obsah jednoho
z Přídavků, jež Blahoslav přičinil ke druhému vydání své »Mu-
ziky«, pokládán byl za předmět celého díla, a tím význam Blaho-
slavova důležitého spisu zatemňován a umlčován. O Josquinově
»Muzyce«, jejím poměru k výkladům Blahoslavovým a její ceně
hudební a literární pak nebylo psáno pranic.

Před čtyřmi lety posléze nastal obrat. Prof. O. Hostinský
vydal obě tato díla ve svém spise *Jan Blahoslav a Jan Josquin**
a vydání to opatřil nejen důkladnými výklady hudebními (str.
108—126), ale též objemnou předmluvou (o 100 str.), kterou
rozdělil v pět kapitol: I. Jan Blahoslav; II. Kancionál Šamotul-
ský; III. Blahoslavovy písně; IV. Blahoslavova »Musica«; V. Jos-
quinova »Muzyka« a její autor.

Jak z rozvržení tohoto patrně, Hostinský neobmezil se
pouze na to, aby vyložil cenu a význam obou »Muzik«, jejich
úcel a poměr k současným spisům latinským a aby objasnil
nauky v nich uložené čtenářům starší hudby méně znalým. Ho-
stinský pojal úkol mnohem širší a nesmírně záslužný: vylíčiti
veškeru činnost Blahoslavovu v oboru písně duchovní, a to po

*) Jan Blahoslav a Jan Josquin. Příspěvek k dějinám české
hudby a theorie umění XVI. věku. S novými otisky obou Muzik:
Blahoslavovy (1569) a Josquinovy (1561). Str. I—C, 1—136. Nákladem
České Akademie, 1896.

stránce básnické i hudební, doplniti kusý obraz, jež o velikém tom muži posud podávala literární historie, novými objevy a fakty, konečně pak jasnými črtami nastíniti umělecké snahy a názory v Čechách za století XVI. Hostinský neprobírá toliko Blahoslavovu »Muziku«, nýbrž spojuje to, co ze spisu toho vyplývá, s činností jeho při kancionále Šamotulském a vše uvádí v harmonický celek s názory uměleckými, jež obsaženy jsou v »Grammatice«, »Vadách kazatelův« a »Filipice«. Zároveň bedlivě uvažuje, jakou účast vůbec měli Bratři při hudebním autorství kancionálů, jaké byly hlavní prameny tehdejších nápěvův a jaký pokrok pozorovati lze jednak v básnické a hudební výpravě kancionálů, jednak v uměleckém rozvoji renaissance a v stálém zdokonalování typografie.

Hostinský poprvé užil některých zajímavých pramenů, na př. Blahoslavova příručního exempláře kancionálu Šamotulského, do něhož Blahoslav zapisoval textové i hudební opravy pro vydání další. Glossami těmi nový příspěvek podán k posouzení nehrubě přátelského poměru mezi Blahoslavem i Augustou, zároveň pak jimi doplňuje se to, co z názorů Blahoslavových o hudbě a poetice jinde jest vyloženo.

Po tak důkladném prostudování prací Blahoslavových i současné literatury Hostinskému zajisté přísluší soud závěrný, který na příslušných místech vrcholí asi v těchto větech: »I na Blahoslavovi sice zjevně se osvědčuje zákon rozvoje historického, že každá doba zvláštními svými požadavky a potřebami vychovává si zároveň vhodné nástroje k splnění a ukojení jich; avšak přes tyto vlivy daných poměrů na Blahoslavovi zůstává přece tolik čistě osobního, individuálního, k tomu nevšedního a silného, že povahu jeho touž měrou a týmž právem, jako výslednicí, smíme nazývati i činitelem doby své« (str. XIV).

»Je pravda, že Blahoslav celý stojí uvnitř kruhu tehdejšího básnictví duchovního. Nepřekročil jej sice, ale vynikl v něm tou měrou, že bude povinností našich dějin literárních přihlídnouti i k básnickému významu jeho, aby nebyl výhradně pokládán za muže o jazyk a sloh pouze zasloužilého« (LVII a LVIII).

»Blahoslav byl hudebník vzdělaný, všiml si nejnovějších zjevů theoretické literatury hudební, znal důkladně a do podrobná výkonné umění pěvecké, on první vystoupil s formulovaným požadavkem shody mezi slovem a nápěvem« (str. LXI).

»Jak neobyčejně rozvit byl i Blahoslavův dar pozorovací na poli hudebním, o tom svědčí ve »Vadách kazatelův«, že při káráni nezpůsobné výslovnosti směle sáhl k notám. Toť zjev nadmíru zajímavý: nejstarší, pokud mi známo, případ, že k naznačení rytmu a melodického spádu pouhé obyčejné mluvy užito hudebních not (LXXVI a LXXVII). Zajisté mnoho z toho (co v Blahoslavových spisech obsaženo) v XVI. věku bývalo mincí běžnou, bývalo obsahem každé tehdejší poetiky; ale již to, že

autor »Musiky« a »Grammatiky« uvedl nás hlouběji než kdokoliv před ním do těchto důležitých proudů kulturních, jest veliká, trvalá zásluha jeho. Avšak vedle toho všude narážíme také na stopy silné, zvláštní osobnosti, která nečiní se platnou pouze aplikací od jinud pocházejících zásad všeobecných, nýbrž i leckterou svou vlastní myšlénkou novou a cennou zásady ty zdokonaluje a obohacuje . . . Proto také v celé minulosti naší literatury málo kdo uměl psátí tak přesvědčivě jako Jan Blahoslav (LXXXIV). Vnitřní souvislost kancionálu Šamotulského s Musikou, této pak zase s Grammatikou, s Vadami kazatelův a s jinými ještě spisy jeho ukazuje nám snažení a působení Blahoslavovo na poli umění, zejména básnického a hudebního, tak široké a tak hluboké, že vzhledem i k ostatním rozsáhlým oborům jeho neunavné, plodné práce smíme o tomto obdivuhodném duchu říci bez přepínání, že je to nejvšestrannější zjev a činitel našich dějů kulturních před Komenským (C).

O *Muzyce Josquinově* ukazuje Hostinský, že hluboce stojí pod Blahoslavovou. Rozháranost celého plánu neprospěšně se liší od soustavného postupu Blahoslavova. Úmysl spisovatelův byl dobrý, chtěl podati knihu obsahem bohatší, všestrannější, vyhovující i vyšším potřebám čtenářstva českého; ale síly jeho nikterak na to nestačily. Vůbec nestačil ani jeho sloh, jenž přes všecku rozvlácnost svou nebývá vždy dosti poučný, a zejména ani jeho jazyk, plný nesprávností a neuhlazeností. Josquin v »*Muzyce*« své jeví se nám vůbec jako hudebník ne právě špatný, ale jako pouhý praktik, a to více v oboru zpěvu chorálního než figurálního.

Měl jsem za svou povinnost stručně upozorniti na výtečné přednosti studie, které není rovno v naší historické literatuře hudební a která i pro historii literární obsahuje zprávy tak vzácné, než přikročím k vlastnímu předmětu této stati: *uvašovati o tom, kdo asi jest autorem »Muzyky« »ode mne Jana Josquina« sepsané.*

Také o této otázce prof. Hostinský důkladně hovoří. Postup vývodů jeho jest asi tento:

Jméno Josquin jest pseudonym. Domněnka Jirečkova, že to byl Francouz, který do Čech se přistěhoval, není správná, poněvadž spisovatel mluví vždy jako rodilý Čech a příslušník Jednoty bratrské, a poněvadž některé současné glossy v »*Muzyce*« přímo českému původu tomu nasvědčují. Jest to glossa, která praví, že Josquin jest poddaným pánův Krajčů, potom jiná, která dí: »Kdo by ho neznal, myslil by, že jest něco velmi učeného v jazycích, zvlášť v latinském a českém.« Pseudonym vysvětluje se velikou úctou a nadšením, kterého jméno slavného hudebníka Josquina de Près všude, i v Čechách požívalo. Glossy v »*Muzyce*« jsou velmi četné, podrážděné, spisovateli »*Muzyky*« nepřátelské. Vyčítají mu planou pýchu i všetečnost, zdobením cizím peřím, nezna-
lost jazyka českého. Hostinský domnívá se, že všechny tyto glossy

psány jsou jednou rukou a že autorem jejich jest Blahoslav. Na dotvrzení toho podává facsimile některých gloss a snímek latinské věty, kterou Blahoslav napsal na svůj exemplář kancionálu Šamotulského.

Nejdůležitější ze všech gloss jest zajisté kusý, po straně utřiznutý přepisek na titulní straně »Muzyky«:

W. Solín zepsal tú . . .
w ten čas když se . . . .
na hněwal.

Po slově *tú* následují dvě nožičky písmene, jež Hostinský považuje za *m*, i doplňuje tuto záhadnou glossu:

W. Solín sepsal tu Muzyku v ten čas,
když se na B. Jana (na inne Jana, na Přerovina)
hněval.

Z toho by tedy vyplývalo, že autorem »Muzyky« jest bratr Václav Solín, korektor a zástupce redaktorů při vydávání kancionálu Šamotulského. Měl s Blahoslavem časté styky a jest možno, že po r. 1660 vznikla mezi nimi neshoda právě pro vydávání kancionálu. Možnou tuto neshodu Hostinský přesvědčivě kombinuje.

Přes tyto důvtipné vývody přece se mi zdá, že V. Solína za autora »Muzyky« pokládati nelze.

Josquinova »Muzyka« psána jest jazykem chatrným. Na str. 118 praví Hostinský, že obsahuje množství chyb pravopisných i mluvnických. »Namnoze není ani možno rozhodnouti, běží-li o chybu tiskovou, aneb o pouhý autorův lapsus calami anebo konečně o nedostatečnou jeho obratnost spisovatelskou.« Podle str. LXXXVII jest »jazyk plný nesprávností a neuhlazeností«. Za tak chatrného spisovatele a znalce jazyka českého však naprosto nelze pokládati Václava Solína. Byl to muž nadaný, o němž úmrtní kniha bratrská mluví s upřímnou úctou a jehož Bratři patrně si vážili. Zemřel v mladém ještě věku, devět let po svém vysvěcení na kněžství, a přece po činnosti jeho patrně jsou stopy. R. 1559 jej Blahoslav ustanovil místo sebe, aby disputoval s Novokřtěnci v Evančicích a ve Znojmě; r. 1565 jako duchovní rádec pánů bratrských poslán do Vídně k pohřbu Ferdinanda I.; byl korektorem a zástupcem redaktorů při tisku kancionálu Šamotulského, jeho péčí pak dne 2. prosince 1562 začal a 17. února 1564 dokonat se tisk druhého vydání v Evančicích. Blahoslav zvláštním přispiskem odevzdává mu svůj glossovaný exemplář kancionálu, aby se jím fídil. Tato fakta sotva mohou se týkati člověka, který neuměl řádně česky.

O literární činnosti Solínově ovšem známo jest málo. Počází od něho pět písní v kancionále Šamotulském, ze kterých o jeho spisovatelské činnosti nelze souditi, poněvadž písně bý-

valy redaktory někdy dosti důkladně opravovány. Spis, který J. Jireček uvádí (Rukověť II, 240) pod číslem třetím (O svátosti večeře Páně, otázky br. Jana Blahoslava a br. Václava Solína), se nezachoval.*) Zbývá tedy dvojí zápis Solínův v Archivu bratrském, a to ve fol. IX, 255—262 a ve fol. X, 135—142. Tento druhý zápis (Paměť o rozmlouvání mezi Bratřími a Novokřtenci, jenž slovou austrličtí, po ned. Jubilate v Evančicích) otištěn jest částečně ve Světozoru Slovenských Novin z r. 1861 na str. 333 a násl. Jest to jen počátek Solínovy Paměti, necelá tisková strana malého 4°, ale i z této malé ukázky jest patrno, že Solín velmi obratně užíval jazyka českého a že slohem vyrovná se předním spisovatelům své doby.

Podle Hostinského byla by Josquinova »Muzyka« skutek jakési msty; Solín, který se prý asi tehdy na Blahoslava hněval, »chtěl jej porazití právě tam, kde brán býval na slovo« (XCVII). To se mu nepovedlo, ale za to Blahoslava popudil tou měrou, že si ulevoval v bezohledných, přeastřených přípiscích.

Jest podivno, že po tomto sporu, který by byl býval velmi ostrý, nikde není stopy sebe menší. Blahoslav, který v Rejstříku písní přísně posuzuje i některé skladatele písní, o Solínovi se nezmiňuje. Rovněž v žádném dalším spise svém neopravuje mínění uložených v Josquinově »Muzyce«, ačkoliv Solín byl osoba vynikající. Solín pak ani ve svém Kalendáři**) nemá prazádné zprávy o hněvu s Blahoslavem, ani »Muzyka« neukazuje k tomu, že by z hněvu byla sepsána

Rovněž autorství Solínovu odporuje glossa: »bylo by se hodilo říci milostivým, *poněvadž jsi poddaný jejich*«. Josquinus se tu přímo prohlašuje za poddaného pánů Krajířů z Krajku a na Mladé Boleslavi, ale tím Solín nebyl. Hostinský se touto neshodou zabývá a hledí ji vysvětlit tím, že moravská větev Krajířů, s mladoboleslavskou spřízněná, byla sešvakřena s rodem Pernštýnů, na jichž panství Solín r. 1527 se narodil, a že tudíž glossátor vymáhá, aby Josquin i příbuzným své vrchnosti vzdával čest poddanskou. Ale toto příbuzenství přece jen jest daleké a sotva bylo by svedlo glossátora ke tvrzení tak určitému.

Nebyl-li Solín autorem »Muzyky«, pak je nutno jinak vyložiti titulní přípisek:

W. Solín zepsal tú ...
v ten čas když se ...
na hněwal.

*) J. Jireček cituje ke spisu tomu Jungm. Příd. 169. Ale v Jungmannovi čteme na tomto místě »... otázky bratra Jana *Bohuslava* a bratra Václava Solína«. Tak také označen jest spis tento v Indexu librorum prohibitorum (vyd. z r. 1770) na str. 277 pod heslem *Wečeře Páně* a pak na str. 29 právě pod heslem *Bohuslav*.

**) *Calendarium historicum conscriptum a Paulo Ebero* z r. 1569, chované v c. k. dvorní knihovně Vídeňské, obsahuje některé Solínovy zápisky. Zprávu o tomto důležitém exempláři podal p. Ferd. Menčík ve *Věstníku kr. č. společnosti nauk* r. 1885.

Rozhodující jest tu slovo, které následovalo za *tú*. Zbývá z něho nepatrný počátek. dvě nožičky prvního písmene, jež H. čelí za malé *n*. Podle Hostinského autorem této glossy jest Blahoslav; ale u Blahoslava shledáváme, jak jsem se přesvědčil z originálu, slovo »Musica«, když znamená to spis, vždy psáno s velkým *M* (viz str. 49^b nebo 50^a). Mimo to dlužno uvážiti, že ony dvě nožičky mohou tvořiti také celé písmeno *n*, *u*, nebo počátek *w*. Hostinský velmi dobře praví (XCVII), že »připisek ten, patrně později přidaný, ne současně s drtící kritikou gloss psaný, skoro vypadá, jakoby ex post vysvětloval a zdůvodňoval, ne-li dokonce před budoucností omlouval přeostřený tón oněch připisků.« Téhož mínění jsem také já, avšak soudím, že připisek onen přímo praví, kdo psal ony glossy, a že omlouvá je hněvem jakýmsi. Jaké slovo po *tú* následovalo, nechci rozhodovati. Naskytá se tu variant veliké množství, tím spíše, uvážíme-li, že *tú* může býti též ukazovacím příslovcem (= *tady*), kterémužto významu nasvědčuje též zdloužení až dosud v severovýchodních Čechách a jinde obvyklé. Podle připisku takto vyloženého tedy Václav Solín sepsal podrážděné glossy v ten čas, když se na Josquina hněval.

Soudím, že tento doplněk záhadného připisku jest zcela přirozený, nemůžeme-li připustiti, že Solín jest autorem »Muzyky«; nicméně staral jsem se přece o důkaz přímý a našel jsem jej v podobnosti písma Solínova s písmem gloss.

Jak svrchu praveno, c. k. dvorní knihovna Vídeňská chová Eberovo Calendarium, v němž jsou poznámky psané rukou Solínovou. Pan Ferdinand Menčík mi s velikou ochotou opatřil facsimile věty:

1564 ten den sem se do Třebče přistěhoval.
Václav Solín.

Srovnáme-li tento snímek se záhadným připiskem (W Solín zepsal atd.), překvapí nás především patrná podoba písmen ve slově Solín. V obou rukopisech jest totéž nedbalé *S*, *o* není ani s předcházející ani s následující literou spojeno, *l* provedeno jest pouhou kolmou čárkou sesílenou a spojeno s *j* (= *i*), po němž zase následuje stejné, nespojené *n*. K tomu ještě podotýkám, že i v připisku i v poznámce Solínově se kolmé, jednoduché *l* vyskytuje toliko při jmeně Solín, kdežto při jiných slovech (v připisku »zepsal«, v poznámce »přistěhowal«) užívá se obvyklého *l* se smyčkou. Stejnou podobu jeví též písmeno *W* při vlastním jmeně Václav.

Též s některými jinými glossami uvnitř knihy rukopis Solínův jeví patrnou podobnost. Shledáváme tam totéž charakteristické *d* i *h* i celý ráz písma Solínova, tak že část gloss bezpečně prohlásiti smíme za dílo Solínovo.

Pravím výslovně *část*. Nesdílím totiž přesvědčení prof. Hostinského, že by všechny glossy byly psány rukou jednou. Naopak vidím v glossách písmo dvoje: jedno, jehož ráz jeví se na př. v přípisku »planý, pyšný i všetečný« pod podpisem Josquinovým; druhé, které ukazuje na př. na téže stránce věta: »An čistēs ten bēh muziky vypsal, dej sobě pokoj.« Nijak také nepopírám, že by druhá část gloss nepocházela od Blahoslava. Jest zcela možno, že Blahoslav dostal výtisk Josquinovy »Muzyky« glossovaný Solínem, anebo ještě spíše naopak. Druhý majetník pak glossy první doplnil, jak ve starých tiscích zhusta se stává. S tím by souhlasilo, co prof. J. Müller odpověděl prof. Hostinskému, jenž ho požádal, aby srovnal věrnou kopii několika vybraných gloss s rukopisy Blahoslavovými v Ochráně. Müller odepsal: «... dass ich kein apodiktisches Urteil über sämtliche vorgelegte Schriftzüge zu fällen habe. Die Worte ‚planý, pyšný i všetečný‘ halte ich bestimmt für Blahoslavs Schrift, die anderen Worte tragen nicht so entschieden seinen Charakter, indessen wage ich nicht zu behaupten, dass sie nicht von ihm geschrieben sein könnten.» Müller připojuje všem k tomu poznámku: »Bei Glossen am Rand eines Buches fehlt der Hand des Schreibenden oft die bequeme Lage, so dass er die Schrift mehr malt als schreibt, weshalb dann seine charakteristischen Schriftzüge nicht so ausgeprägt erscheinen.« Ale hned na titulním listě na témž okraji vidíme dvojitou rozličnou ruku, a poloha při psaní glossy »planý atd.« a »an čistēs atd.« byla stejně pohodlná.

Není-li Josquinus pseudonym V. Solína, třeba hledati spisovatele jiného. Úplně zjistiti osobu autorovu se mi sice nepodařilo, ale na jakousi stopu jsem, tuším, přišel přec.

Pod předmlouvou »Muzyky« v pravé polovici vytištěno jest tučně jméno Johannes Josquinus. Na pravé straně tohoto podpisu shledáváme glossu, kterou prof. Hostinský ve svém spise také reprodukuje. Jest to glossa dvouřádková, bohužel s částí seříznutá. Na prvním zbylém řádku čteme zcela zřetelně *Jan*, na druhém *nk* a zbytek nějakého písmene, které se nám v originále objevilo jako počátek litery *a*. Facsimile u Hostinského má řez o něco málo vzdálenější, tak že rozříznutí písmene *a* není tak patrné. Jaký význam má tato glossa? Co jiného může znamenati, než právě jméno autora, který se podle toho jmenoval asi Zelenka, Červenka, Trnka, Klenka a pod. Křestné jméno *Jan* arciv mnohem spíše se hodí ku pseudonymu *Johannes* Josquinus nežli Solínovo křestné jméno Václav. Slavný skladatel nizozemský Josquin de Près má sice přerозličné varianty svého přjmení, ale poněvadž Josquin je zdrobnělina slova Josef, nevyskytá se u něho žádné jiné jméno křestné. Nejmenoval-li se autor »Muzyky« Jan, schází důvod, proč ke jménu Josquinus přidával by právě *Johannes*.

O tomto *Janu* — *nkovi* lze se domýšleti některých podrobností.

Byl poddaným pánů z Krajčů, sídlil tedy na Boleslavsku, nepochybně asi v Boleslavi samé, a učeností hrubě nevynikal. Byl to praktický hudebník, který ani v theorii nebyl zcela pevný (Hostinský XCVII a XCVIII). Proto byla to od něho planá pýcha a všetečnost, když se jal spisovati své dílko, zvláště nemaje k tomu ani dostatečné přípravy spisovatelské, ba neuměje ani náležitě česky. Patřil k Českým bratřím, čemuž nasvědčuje zmínka o »nově vydaném kancionálu« v předmluvě. Ale mezi Bratřimi zvláštní úcty ani vážnosti nepožíval, jak dokazují glossy Solínovy a Blahoslavovy, jakož i ta okolnost, že ani o jeho pseudonymu ani o jeho knížce nikde zmínky nenalézáme. Jméno »Josquinus« dáváno mu nepochybně v jeho okolí přezdívkou vztahující se k jeho stavu a povolání. Přezdívky té, ostatně nijak nečestné, užívá pak, jsa povahy domýšlivé, jako spisovatelského jména. »Muzyka« byla asi jediný jeho plod veřejnosti odevzdaný; proti Blahoslavově »Musice« arcí nemohla vyniknouti a záhy asi se na ni zapomnělo. Proto se jí ani Blahoslav ve svých spisech nezabývá. Podle glossy na titulním listě se Václav Solín kdysi na Josquina hněval. Není pochyby, že Josquin s V. Solínem snadně mohl míti osobní styky. Poddanstvím Josquinovo ukazuje k Mladé Boleslavi, a že Solín nejednou asi v Mladé Boleslavi meškal, dokázal Hostinský na str. XCIX.

Není tedy potřebí se domýšleti, že Václav Solín byl spisovatel tak nejspný, jakým se jeví autor »Muzyky«, ani že Jan Blahoslav, který i proti Augustovi vždy šetřil náležitě slušnosti, dával se osobní podrážděností unášeti k urážkám, které obsahují právě ony glossy v »Muzyce« Josquinově, jež za Solínovy pokládáme.

Slov. ρῥαντ a jiné tvary podobné.

Napsal Josef Zubatý.

1. Z kořene *ῥῖ* (»píti-napájeti, ssáti-kojiti, dojiti tučnėti« a pod. byly významy jeho) nalézáme v jazycích indoevropských, zvláště v jejich skupině východní, dosti hojně starých a zajímavých odvozenin. Zde spokojíme se tím, že uvedeme z nich několik rázu participiového.

S tvarem participia *ῥῖτῖ* act. je těsně příbuzno staré adjektivum stind. *ῥῖῶ* (kmen *ῥῖῶν*; v MBhár. nsg. *ῥῖῶṅ*), f. *ῥῖῶρι* »tučný, tlustý« = řecké *ῥῖῶν*, *ῥῖῶρα* (s porušením starého »suppletivního« střídání kmenového *-ῥῖ-* m., *-ῥῖῶ-* a p. f., i jinde se objevujícího, v sktē i m. *ῥῖῶῤῥῖ*, odkud jméno rostliny *ῥῖῶῤῥῖ*; ř. *ῥῖῶῤῥῖ*), těsně souvislé se jménem ř. *ῥῖῶ* »tuk«;

dále stind. *pi'vas-* n. »tuk«, *pi'vasáh* »hojný«; *pijū'sah* m. *pijū'sam* n. »smetana, šťáva, nektar« a p. (délka *i* zdá se býti nepřesnou, a *pijū'sa-* vzniklo m. **pijū'sa-* vlivem *pi'vas-* a jiných odvozenin, z nichž *i* před souhláskou bylo na místě); dále s reduplikací, družicí slova, o která běží, těsněji k tvarům slovesným, stind. *pipivān-*, f. *pipjūši* »oplyvající, hojný« (m. j. o prsu, o dojně krávé). V Avestě je ojedinelé a proto ne nepochybné *pi'vas-*, snad n., asi »tuk, morek«, a f. *pipjūši* »[une femme enceinte], qui ait déjà du lait« (Darm.)*) Sem se bezprostředně druží lit. *pa-pijusi kárvė* o dojící krávé**); *-pijusi* kromě nedostatku reduplikace je totožno s stind. *pipjūši* av. *pipjūši*: uvedeme v další části této stati i jiné útvary participiové, stejné až na reduplikaci, resp. její nedostatek v jazycích slovanských a v jazycích stind. — Předsl. jméno **pivos* gsg. **pives-es* n. vězí asi v slov. *pivo*, kteréž jméno bylo by pak totožno s uvedeným nahoře stind. *pi'vas-* n. (a snad i s av. *pi'vas-*); srv. Kuhn, KZ, XXXV 313 n., kde něm. *bier* se vykládá za ono psl. **pivos-** *pives-*, přenesené od germanštiny. I kdybychom v slově *pivo* neměli hledati starého kmene *-es* ového, jest ovšem jméno to v nejtěsnějším přibuzenství s tvořením rozličných kmenů part. pti act. Brugmann uvádí v Grdr. II, 129 podobný *ne-es* ový kmen *pi'va-* z RV, ale tuším neprávem: je to buď odjinud známé neutrum *pi'vas-*, anebo slovo okkasionální, na onom místě ad hoc vzniklé, jakých ve vědech je dosti hojně a jaká přirozeně nemají váhy a významu tvarů starých a běžných.

Jiné slovo sem patřící je slov. *pijanъ*, původně snad adjektivum »opilý, pití oddaný«, druhdy i jako substantivum: v Miklosich Etym. wört. 246. Tak již csl. *пѣмъ пѣмъ* s odvoz. *пѣмъ* m. *пѣмъ* s a j., blh. *пѣнъ* a p., srb. *пѣян* atd., slvin. *pijan*,***) *pijanec*, p. *pijanica*, *pijanie*, adv. *po pijanu*, *po pijanemu*, *po pijanku* »v opilství«, *pijany* »opilý«, hl. *pijanca*

*) Označování délky v zachovaném textě avestském je namnoze nepřesné, a proto délce *ū* v *pipjūši* nelze příliš váhy přikládati. Ale že možná byla, dokazuje nahoře uvedeně stind. *pijū'sa-*, lidové označení zertovné dramatické postavy *vidūšakah*, *ēmū'sáh* v Šat. Br. v. *ēmū'sáh* v RV (asi »divý«, o kanci), metronymikon *Ailū'sah* (= *Ailūsi-putarah*), v němž vězí nedoložené jméno *Pū'sah* (t. j. »*idū'sah*).

**) Kurschat s. v. *pýdau pýdyti* (causale litevské kofene *pi-*): »eine Kuh zum Milchgeben reizen oder beim Melken abwarten, bis sie Milch giebt, die Milch loslässt, wobei die Melkerin auch öfters singt: *pijū karvūšė pijūjū*. Wenn nun die Kuh die Milch nicht mehr zurückhält, so heisst es »*kráve papijusi*«. Máme zde doklad interjekcionálního zvolání, jehož kořeny sáhají v prastaré doby. Srv. též u Nesselmann 228: *pýda karwe* »die Kuh lässt zu im Mischen«, ze slovníků Rubigova a Mielkova; zde totéž *pýdyti* (*pýda* = *pýdo*) je zase causale, ale s jiného hlediště: »kráva dojí, nechává se dojíti«.

***) *pijano pivo* u Miklosiche Lex. s. v. *пѣмъ* z Crellovy Postilly.

»pijavka«, r. ПЯ́ННЫЙ ПЯ́НИЦА atd. Č. *pijan piján* je dosti chatrně zaručeno.*)

Také toto sl. jméno *pijans* má v jazyce stind. příbuzné, shodné s ním hlásku po hláске; v *pijānah: r̥tāsja pájasā pijānah* RV I 79 3 »mit der heiligen Ordnung Milch strotzend« (Ludwig; snad by bylo lépe, urgovati etymologickou figuru, ve vědech tolik oblíbenou, a překládati »oplýváním r̥ta oplývající«). K tomu patří zase s reduplikací *pī'piānah*, významem úplně shodné s nereduplikovaným *pijānah* (a s »aktivním« *pīpivā'n pīpīṣi*). Totéž *pijānah*, jen s pozdějším zněním hláskovým (které snad původně zejména v kompositech vznikalo) a s jiným přízvukem (o kteréž různosti ještě promluvíme), objevuje se u grammatiků (počínajíc Pāniniem) jakožto *pijanāh*: říká se prý *pīnāh* nebo *pijanāh svēdah* »hojný pot«, *ā'pijanās candramāh* »plný (napitý) měsíc«, též *prāpijanah*. V literatuře dokladů není, mimo Bhattikāvjam, báseň, která v grammatických etudách, věnovaných jednotlivým odstavcům mluvnice, vypravuje způsobem dosti nechutným příběhy Rāmovy a neplatí právem za vlastní literární pramen jazykový; ale vzhledem k védskému *pijānah* a k tomu, že již dosti značné množství slov, uváděných u starých grammatiků a zprva v literatuře nedoložených, během času přece jen se objevilo i v památkách velmi cenných, nelze tvaru *pijanāh* prohlásiti za výmysl grammatiků indických. Nesmí nás másti, že toto *pijanāh* platí za t. zv. part. prae. pass., synonymní grammatickým významem s *pīnāh* a *pītāh* (toto = sl. *piṣ*, a mívá m. j. i význam »vypitý« a p.; ale též »napitý« a p., na př. »nasáklý olejem«, o látkách »na žluto barvený, βαπτός«). Se stanovistě ind. grammatiků konečně jest tento názor správný, ale již ne se stanovistě védského: kdo myslí, že každý podobný tvar musí míti grammatické jméno, přijde vůči jazyku nejstarších kusů indické literatury časem do úzkých. Někdo nazve *pijānah* »participiem praes. med.«, jiný přihlédne k tomu, že praesentního kmene *pī-* není a nazve je »participiem aoristu«, ač v sanskrtě ani aoristového kmene podobného není, o významě nějakém aoristovém ani nemluví: faktum je, že významem se *pijānah* neliší od part. pfti act. *pīpivā'n*, ani od part. pfti med. (anebo intensivi medii?) *pī'piānah*, ani od part. pfti act. *pīnāh pītāh*. Leda že tu a tam již v staré době se ukazuje jakési lišení semasiologické, jevíc se na hmotném obsahu významovém, nikoli na významě grammatickém

Co se týče tvarů verbi finiti při uvedených tvarech jmenových, jsou v jazyce védském dosti rozmanité. Uvedeme praes. *pājatē* (med., týž kmen v sl. *p̥jā* z **peio- peie-*); pak kmen

*) Srv. ještě slov. *p̥javъ*, na př. v csl. *кѣжковникъ, пивникъ* atd., které tvořením souvisí tuším se slovy kmenem příbuznými s part. pfti act.

pīpi- *pipj-*, *pīpē-* atd., při kterém jako ve védech často máme na vybranou, máme-li jej nazvati »praesentním«, »perfekto­vým«, či »intensivním« (tvoří se z něho tvary s koncovkami perfekto­vými i praesentními, s významem přítomným); dále *pīā'jatē* (které grammatikům platí za praesens sloužící ku *pīānāh*), s doklady (mimo Bhattikāvjam) jen v složeninách s *ā'*, *prā'*; významy roz­ličné jsou na př. »máčetí, nechávatí nabotnati, napájeti« i »bot­nati, oplývati« a p. K tomu ještě stojí blízko *pījātē* »bibitur« a dále tvary kořeně variace *pā-* (t. j. *pō-* z *pōi-*, k čemuž slabým stupněm je *pī-*) »píti«, které mineme. Petrohradský slovník má také *pījatē* »píti« z MBh. III 13611, což po našem není nic než passivum *pījātē*.*)

2. Slovo *pijan̄s* není jediným slovem slovanským s pří­ponou *-ans*, majícím blízké příbuzenstvo v jazyce staroindickém. Je slov podobných řada dosti značná, a co shody tyto činí tím zajímavějšími, v slovích, kterých nyní si chceme všimnouti, pří­pona *-ans* je paradigmatickým prostředkem slovo­tvorným.

Sloveso *hānti* »bije« a pod. má tvořiti part. praes. med. dle předpisů gramm. *ghnānāh*. Tvar ten se vyskytá v Atharvavedě: *pratighnānu'* »die an sich [zum Zeichen der Trauer] Schlagende« (personifikace jakéhosi neštěstí) Ludwig Rigveda III 530, *úrah* nebo *úراسي aghnānū'* »do prsou se bijící«. K tomu patří z Avesty jména *ynānem* n. (jakési abortivum) a *araynānō* »ubijce« (k tomu praesens *ġainti* »bije, zabíjí«; pro semasiologickou blíz­kost s lit. *geniū*, též *genē'ju*, *genē'ti* »strom osekávati« budiž uve­dono *avi ġainti* Vd. 5 2 o porážení nebo osekávání stromu); pro stáří tvaru svědčí, že slova ta jsou substantivy (*udrahe araynānō* »ubijce vydry« Vd. 15 14, s gen.): souvislost se slo­vesem, participiální jeho povaha, upadla v zapomenutí proto, že slovesné tvary sice skoro naskrze se počínají hláskou *ġ*. S ar. praesentem **ġhan-ti* ode dávna se srovnává sl. *ž nq*, lit. *geniū* »ženu (dobytek)«, lot. *dzenu* (id.), lit. *giūti*, lot. *dzit*; nevidím, proč sl. *gpnans* by nemělo býti arijským **ghnānās*. Sl. *gpnans*

*) Ono místo není příliš zřetelně stylizováno a nepoznávám, je-li v něm *apijata* překládati aktivně či passivně. Ale i v onom případě netřeba hledati nového tvaru praesentního: tvar passivný v ind. epice častěji se objevuje s významem činným; je to zmatek, vzniklý z roz­ličných příčin (účastna byla při něm m. j. okolnost, že stind. passivum vždy bylo spíše slovesem významu stavového než vlastním passivem, zmatek mezi bývalým aktivem a passivem v epické mluvě, pouštění mediálních koncovek v passivě, okolnost, že některé tvary od jakživa měly význam aktivní, resp. mediální i passivný: na př. nikdy nevime v epice, čteme-li *śusruvē*, *dad'śē*, je-li překládati »slyšel, viděl«, či »byl slyšán, viděn«). Passivné tvary s významem akt. jsou na př. z Rámá­jāna (vyd. Bomb.): *pravāhjanti* II 52 43, *prāpjatē* III 9 2, *paridārjāmahē* V 36 27, *dīpjanta* nebo *ādīpjanta* 58 153, *vinī'rajāmahāh* VI 31 45, *pūrjatē* 63 54? *āsjata* VII 35 64 (Böhtlingk Zs. d. Morg. Ges. XLIII 67), *parilohjantim* 67 139; *upalabhjatē* Böhtlingk l. l. 58.

svým jerem by se hlásilo leda za tvar plnějšího znění; snad bývalo *ghānānós v slovese nesloženém, *ghnānós v slovese složeném (že by *s* v *gsnans* nebylo původním, jak někteří se domnívají, nesnadno jest věřiti): v slovanštině by byl zobecněl tvar první, v arijských jazycích druhý. Kdyby sloveso bylo v arijských jazycích přešlo ve flexi thematickou jako v jazycích baltoslovanských (v ind. epice je dosti častý temat. novotvar *hanati* m. *hanti*), krylo by se ar. *ghānati*: *ghnānās* se slov. *ženets*: *gsnans*.*)

Naše *sovets* zní ve védské poesii obyčejně *hávātē* »volá (>k sobě«, proto medium), vzývá«; m. t. jsou i tvary podle ind. II, III a VI konjugace, také tvar *hvájati***). Participium praes. znívá *hávamānah* (*hvájamānah*) »volaje, vzývaje«, pass. *hūjāmānah* »jsa volán, vzýván«. Ale vedlé toho i *huvānāh* = slov. *zovans*, což může míti význam činný i trpný: »vzývaje« i »jsa vzýván«.

Vedlé stind. *pišati* »řeže, vyřezává, zdobí« a p. (= latin. *pingit*) čteme ojedinelé partic. *pišānāh* = sl. *psans* s významem činným o Marutech: *rō'dasi* . . . *pišānī'h* RV. VII, 57, 3 »die beiden Welten schmückend« (Ludwig) Praesentní tvar sl. *pišq* se kryje s lit. *pēsziū* (*peisziū*), inf. *pēsati* (srv. Leskien Ablaut 18, Arch. f. slav. Phil. XIII, 428).

Sl. *lišq* *lšati* (tak na př. č. *lišu* *lšati*, Gebauer, Histor. mluvn. III 2; jako m. *psati* záhy analogií praesenta se vyvíjí *pišati*, tak má jazyk csl. posud doklady jen nepůvodního *lišati*) zní stind. v 1. os. *rē'h-mi*, později *lē'h-mi*. K tomu part. praes. med. *rihānāh*, s významem činným, = sl. *lšans*. Jako sl. *pišq* v lit. zní *pēsziū* *pei-sziū*, tak *lišq* zní *lēžiū* (inf. *lēšti*).

Vůči csl. *зидати* »stavěti« (Miklosich, Etym wört. 405) mimoděk se vtráá myšlénka, že vlastně by mělo zníti *dīšq *dšati. V csl. *зидати* »hrnčí«, *зидъ* »hrnčíšská hlína«, *зиданъ* »hlíněný«, v č. *zed* »*τσίχος*« a j. shledáváme se s významy, jaké mívají odvozeniny praj. kořene *dheig'h-* *dhig'h-* (lat. *ingere fingulus*, ř. *τσίχος* atd.). Ovšem i v jazycích baltických nalézáme týž pořádek hlásek kořených jako v sl. *zid-* *zid-*: srv. zastaralé

*) Neshoda počátečního *ž* a *g* vadí druhdy i slovanštině, jako vadila v jazyku avestském. Proto v srbštině m. *женем* (*penem*) se říká i *гням* (Miklosich Vergl. gr. III* 243), Rus m. *жену* říká *гоню* (t. 327), Polák *gonię*.

**) Tento tvar je pravidlem v jazyce védské prosy (a v pozdějším sanskritě), dialekticky různém od jazyka védské poesie (srv. tyto Listy XXIII, 12° n.); do poesie mantrové býval druhdy přejímán vlastně neprávem. V Avestě je běžno *sbajēiti* = *hvájati*, jeden ze vzácných dokladů, v nichž jazyk avestský se srovnává s druhým dialektem stind. proti mantrovému. Obyčejně bývá naopak. Ovšem že má Avesta i *savāiti*, ale jev u specifickém významě »zařikávati, proklínati zehnatí?«, kde zase jest ukázati na semasiologickou shodu s jazyky baltickými (v. Arch. f. slav. Phil. XVI, 421 a Osthoff v BB XXIV, 177 n.).

lit. *šėdšiu šėsti* »z hlíny, vosku a p formovati«, i »fantasovati«, *šėdšius* »figulus«, snad i *šėdas* »prsten (»zformovaný), lot. *šėšu šėst* »pec omazávati hlínou«, prus. *s ydis* »stěna«. K tomu se zdá, že jazyky baltoslovanské mají i slova onoho kořene ve znění správném: srv. Arch. f. slav. Phil XVI, 389. Není však nemožno, že v době prastaré vznikla z neznámých příčin (nějakou lidovou etymologií?) »metathesis« bsl. kořene **ileiš-* **diš-* v **šrid-* **šid-*. Asi jako místo koř. *pek-* (pův. *peq-*) má litevština *kep-*: *kepū kėpti*, lot. *cepju cept* »péci«, lit. *kėpūlis* »pecen« lot. *k'epals* »pražené těsto, kravinec«, lit. *kepū kėpenos* »játra« = *мечем* id.; i řečtina má *ἀροκόπος* »pekař«. což už Frynichovi se zdálo chybou m. *ἀροκόπος* nebo *ἀροκοῖός*, a latina zase *coquō coquos*, aniž vše posud uáležitě objasněno. Netvrdím, že *зпжж* stojí místo *дпжж, ale ani možnosti toho zatím neupírám. Pak by jazyk stind. měl zase tvary, které ke slovanským by se měly docela jako jsme viděli při slov. *lišq lšzati*: při praes. *dē'h-mi* »omazávati, zamazávati« a p. partic. *di-ānāh* (:sl. *švdanz?*), v RV X, 87 4 s významem poněkud odchylným: *asānibhir di-hānāh* »(šípý) o kameny otřaje (brouše)«.

Flexe csl *пржж* vedlé *пржж* *пржж* a sloves podobného infinitivu (*лнжж*, *зпжж*, *смнжж* *сж*) není posud náležitě vyjasněna: záhadno jest * jejich přítomného kmene.*) Partic. praet. pass. zní v slov. *prjanz* (: *prjanzje*) = avest *frjānō* (stind. by slovo to znělo *prijānah) v osob. jm. *Frjānō* a v složenině s *vohu-* (stind. *vasu-*): *jazamaid ātarēm vohufrjānēm* Jt. 17 11 »nous sacrificios au feu Vohufryāna (= l'excellent ami« Darmsteter). V jazyce stind. *prijānah není, ale s reduplikací *piprijānāh* RV VII, 57 2, k redupl. tvarům *piprihi* »nakloň, učiň příznivými (bohy)«, jinde »nalezni zalíbení« (na medu, gen.), *piprijē* »má zalíbení«; *vitājē sadata piprijānāh* »zum Genuss [setzt euch] freundlichen Sinnes geworden« (Ludwig). Pokud v Rgvédě tyto reduplikované tvary jsou minulého (perfektivého) významu, jako často nelze s určitostí říci; v jazyce klassickém by to byla perfekta.

Co se slovesa *szjati* týče, kořen jeho (v lat. *hiāre*, *hiscō* atd.) býval srovnáván se stind. *hā-* v slovese *šihitē* »vzdaluje se« (je-li příbuznost tato pravdiva, v tvaru *hā-*, na př. ve véd. partic. *šihānah* by byla snad jiná možnost výkladu slov. *šějq*, která

*) Smíme-li v *šějq* viděti lit. *šioju* (srv. Arch. XIII, 622; srv. též Meillet, Mém. de la Soc. Lingu. XI, 14 n.), *prējq*, *lējq*, *smējq* se bychom lehkou pochopili jakožto nápodobneniny *šějq*. Slovesa znění podobného ráda vyrovnávají svoje konjugace; doklady bychom našli na př. v osudech sloves kořene na *-sr-* ve slovanských jazycích. Jiný výklad oněch přítomných kmenů má Brugmann Grundr. II, 1079; při něm zase *šějq* (i *prējq*) najisto by bylo tvarem nepůvodním, utvořeným dle *lējq*. Starší flexe m. *prējq* byla asi *prvajq*; srv. véd. *prvajāte* »přáteli se, laskavě zachází«, got. *frjōn*.

nám se však málo podobá). Od tohoto kořene zase nesnadno jest dělití stind. kořen *hi-* s významem faktitivným. Srv. na př. lat. *hiō*, sl. *sějg*: stind. *hinō'ti* »pohání ku předu, pryč = stind. hořejší *pju'jatē*: **pinō'ti* (v av. *-pinaoiti*), stind. (s přechodem do flexe thematické) *pinvati*. Pak by bylo srovnávati véd. *hijānāh* »ku předu se ženoucí« se slov. *szjans* (*szjankje*). Přidáváme, k čemu snad jinde se vrátíme, že je-li správná naše domněnka, podlé níž *sějg* vzniklo ze **zjā-* změnou *jā* v *ě* (Arch. XIII, 622 nn., XV, 500 nn.), tato změna (i jinde) podle všeho nena-stávala za samohláskami. Sl. *sějg* (lit. *šióju* *zjājō) by se pak mělo k *szjans* (předpokládáme-li že v koncovce *-ans* je původní *ā*) jako stind. *pja'jatē* ku *píjanah*.

Se slov. *stlans* (: *steljg*) dalo by se snad srovnati avest. *starānō* pův. »rozestíraje« (*parənam barəsmā starānō* »liant le plein Baresman« Darm., Jt. 10 138); stind. znělo by toto slovo *stirānāh, srv. reduplikované *tistirānāh* v *barhīh* . . . *tistirānā'* (dual, »die ihr auf das barhis euch gebreitet«, Ludwig). Ovšem, ar. kořen *star-* v Avestě i v jazyce stind. tvoří praesens nejra-ději podlé ind. V. a IX. konjugace — stind. *strnō'ti strnū'ti strnūtē'* — patří tedy k řeck. *στροφῶμι στροφῶμι*, lat. *sternō* a tudíž asi k sl. *stbrq* (: stind. *stirati*).

Slov. *danš* (k slovesu *dati*) mohlo by býti totožno s véd. *dānāh dā'nah* m. j. snad »darovaný« i »darující, dárece«. Toto tvoření ovšem snad jest jiné než v ostatních slovích, o kterých vykládáme (srv. i lat. *dōnum*, stind. *dānām* »dar«) a proto jen mimo se ho dotýkáme.

Snad by se dalo přidati několik tvarů stind. na *-ānāh* při slovesích stind. II. konjugace, které sice pokud vidím doloženy nejsou, ale byly by docela správnými part. praes. med.: *stanānāh (srv. *stanihi* impt.): sl. *stenans *stenanije* *stonansje*, *ruvānāh (srv. impt. *rudhī* AV): sl. *rsvans*, *takšanāh: sl. *tesans*. Podobně podle av. *jās-ti* (*jō* . . . *aiw jāōnhqm nōit aiw jāsti* Vd. 18 9 »kdo pásu neopáše«) mohli bychom utvořiti part. *jāōnhānō: sl. *po-jasans* (praes. *-jašg* = lit. *jū'siu*), místo něhož nalézáme *aiw jāōnhanəm aiw jāōnhajamnō* »pásem« (vl. »pás« akk.) »pásaný«. Ale netřeba k dokladům skutečným přidělavati vřymyslů.

3. Uvedli jsme některé příklady, kde v jazycích arijských vedí sebe byly tvary participia na *-ānās* bez reduplikace a s reduplikací, při slovanských na *-ans* ovšem bez reduplikace. Podlé této analogie ke shodným dokladům tvoření tohoto v jazycích arijských a slovanských snad smíme spíše přidati doklady v jazycích oněch reduplikované, u nás prosté.

Tak máme od slovesa *smájatē* »usmívá se« (hlavně o milostném úsměvu žen) part. *smájamānah*, ale i *apsarū' gārām*

upasiṣmijānā RV X 123 5 »apsaras na milence se usmívající; *smijānāḥ by bylo sl. *smijano (: *smijanyje*).

Podobně při sl. *j̄mans* vzpomínáme stind. *jēmānāḥ* (z *jamānāḥ), part p̄ti med.

Slov. *ḅrans**) má podobné příbuzenstvo v stind. *bībhṛānāḥ*, part. praes. med. k *bībharti* *bībhārti*; v RV s passivním významem *babhrānāḥ* (part. p̄ti, dle klassické grammatiky vlastně med.): *babhrānāḥ sūnō sahasō vi-adjāut* »wohlgenährt, o Sohn der Kraft (Agni), strahltest du auf« (Ludwig). Že mezi *bh* a *r* v sktě není zeslabené samohlásky (: sl. *ḅrans*), má výklad jednak v reduplikaci (reduplikovaný kořen podobně jako složeniny mívá silnější zeslabení), jednak v rázu staroindického jazyka vůbec, při nosovkách a plyných souhláskách často na rozdíl* od slovanštiny nemívajícího zeslabené samohlásky. Slov. praes. *berq* = stind. *bhārāmi* (mimo dial. mantrový raději *hārāmi*), s významem ovšem odchylným, »nesu« a pod.

Podobně příbuzenství tvarové má v jaz. stind. i sl. — s odpuštěním — *serq* *svrati*. Praesens se shoduje s stind. *sārati* »teče«,**) vedlé kteréhož však byla i jiná formace dle ind. III. konjugace: *sīsarti*, med. *sīsṛtē*, s rozličnými významy: k tomu by znělo part. med. *sīsṛānāḥ****) Srv. i participia *sasṛānāḥ* (p̄ti, ale bez minulého významu), *sūsṛānāḥ* (intens.) v RV.

Také vůči sl. *derq* *ḍvati* *ḍvans* bylo by podobným způsobem srovnati stind. *dadṛnāḥ part. p̄ti med. při slovese *ḍṛnā'ti* *dadū'ra* »pukati« a p. Participium *ḡajñānāḥ* »znající«, podlé tvaru partic. p̄ti med. slovesa *ḡānā'ti* »zná«, až na reduplikaci a

*) Či *ḅrans* jako *gsnans*?

**) K semasiologickému vývoji, jaký předpokládá význam slova u nás, srv. významy slovesa *kšarati*: 1. »teče« (*āpah kšaranti* »voda teče«), 2. »nechává téci, vydává ze sebe« (na př. *gāvah kširam kšaranti* »krávy dávají mléko«, *sū-itaṃ kšarati* »krváčí«, *mūtram kšarati* »mingil«), 3. totéž absolutně, bez předmětu, na př. *meghāḥ kšaranti* »oblaky dští«. Že významy sub 2. 3. v době védské nemají dokladů, v otázce semasiologického vývoje nic neznamená. Také *srāvati* »ší« mívá podobné významy, zvl. s předložkou *prā*. Ostatně význam týž co ve slovanštině při kořeni, o němž je řeč, objevuje se i v sktě. Srv. v petrohradském slovníce doklady z lékařských spisů o *sārjatē*, *ati-sārjatē* (vl. passivum slovesa kausálního, »laxari«, adj. *sarah* »laxativus«, *atisarah* »průjem«.

***) AV I 11 1 čteme *sīsratām nāri-ṛtāpraḡūtā*; k tomu v petrohr. slovn. VII 769 n. »*sīsratām* für *sīsrātām*, med in's Fliesen gerathen, vom Abgehen des Fruchtwassers vor Geburt«; Roth ve spise Über den Atharvaveda (Tübingen 1856) 15 n. navrhol čtení *sīsrātām nāri-ṛtāpraḡūtā*. Není tuším proč měniti text. Slovesa ind. III. konjugace nezřídka mají tvary s flexí thematickou (tak vedlé hořejšího *bībharti* má RV i thematické partic. *bībhramānāḥ*), a pro *sīsratām* podobného tvoření netřeba hledati význam, jaký má petrohr. slovník. Prekládati jest »ať rodí žena normalním porodem« (t. j., dle Sájanova komentáře, »ať dítě přijde živé na svět«)

význam snad totožno se slov. *znanz*, je doloženo již v hymnech védských. Pravíme »snad«, protože vůči lat. *gnōtus* a *gnārus* (v tomto ovšem hledávají dlouhé *n* sonans) povaha samohlásky v koncovce *-ānāh* je nejasnější než jinde.

Při slovese *sypati* mohlo bývati partic. *sypans*; srv. *sypanje*, snad č. *spánek*, slvín. *zaspanka* »Frauenspiegel (Art Glockenblume)«, Miklosich Et. wört. 334, *pospan* Vgl. gramm. 124, hl. *zaspānc* »Wollgras«? kaš. *vospana* »těhotná« ib. (u Ramušta schází), doslova něm. »beschlafen«? To by se blížilo stind. *sušupānāh* RV IV 19 3 »spící« (dle tvaru part. pfti med.). Praesentní flexi (csl. *сплнж сплннн сплнть*) Mohl vykládat v Mém. de la Soc. de Lingu. VIII 181 analogií denominativného slovesa podobného významu *sonjā soniti: jest ovšem otázka, je-li toto *soniti* dosti staré, aby mohlo vyložiti onu praslovanskou flexi slovesa *sypati*. Původní flexe kořene *sup-* *sup-* byla dle svědectví jazyka stind. bezpříznaková; k této flexi patří ještě 3. os. pl. *sypetv*, koncovkou = stind. *svapānti* (m. *supānti: v jaz. stind. původní kmenostup v přítomných tvarech tohoto slovesa zanikl zobecněním silného kmene; proto i přízvuk býval přenášen ze silných tvarů, a vedle *svapānti* se říkalo i *svāpanti*). Co se ostatní flexe s kmenem *syp-* týče, i jiná slovesa původně bezpříznaková vyvinula kmeny podobné (na př. *vel-* *vid-*). Tak vykládá flexi s kmenem *syp-* Horák ve spise Z konjugace souhláskové (v Praze 1896). Snad by bylo ukázati i k záhadnému kmeni *svapi* v jaz. stind. (*svāpimi svāpiši svāpiti*), a *svapi* v 2. 3. impfti (podle grammatiků *ásvapih ásvapit* vedle thematického *ásvapah ásvapat*)? Srv. i stind. kmen *brāv-* (*brāvimi* »pravím«); *brāviti*: csl. *млвнть*? ovšem jsou zde ještě obtíže v kořených hláskách, ukazujících pro slovanštinu na *mlv-*, kdežto skt. i jaz. avest. ukazují na pův. *mluv-*. O kmenech podobných srv. Brugmann, Grundr. II 947.

Stejnou flexi mělo podle všeho pův. slov. *svčq svčits svcati*, s participiem *svcanz*. Srv. Miklosich, Vgl. gramm. III^a 170 (slvín. *šcim* jako *spim*), 459 (p. *szczę szczysz*), csl. *швнть* (3. sg.) atd. Stind. tvary jsou *siñčati* »lije«, výjimkou *sččati*, pass. *sičjátē*. Jako vedle *hujāmānah* je (starší) *huvānāh*, tak vedle *sičjāmanah* mohlo býti *sičānāh = *svcanz* (je aoris *ásičat*), a k perfektu *sišičē* paradigmatický tvar participia by byl *sišičānah *) Praesentní flexe slovanská je zde patrně těsně příbuzná s stind. pasivní: stind. *sičjátē*, jako ar. passivum vůbec, bylo původně slo-

*) Nemusíme snad připomínati, že palatalnost kořenné souhlásky v slov. *svc-* a stind. *sič-* není v nijaké vzájemné souvislosti. V slov. *svcati* m. *svkati máme »druhou« slovanskou palatalizaci, jako v *otca* atd.; v stind. *sič-* máme *-č-* z části hláskoslovně opravné (před pův. *e*, *i* a *j*), z části (před jinými hláskami), jako v skté pravidlem, *-č-* zpovšechněle působením analogie.

veso stavové, jaká v slov. mají obyčejně praes. podle vzoru *twrpi-* (k souvislosti passiva se slovesy stavovými srv. Delbrück, Altind. Syntax 267 n.).

Na konec přidáme participium na *-ans* v tvaru reduplikovaném u nás i ve védském dialektě. Že sl. *čekati* *) je reduplikováno, řekl již H. Лосъ v PФB XXIII 75. Partic. *čekans* je od hlásky k hlásce totožno s véd. *čakānāh* »přející si, nalézající zalíbení, líbící se«, participiem ku »perf.« *ā'čakē* (s významem praesentovým); tvary praesentní k tomu v véd. *kā'jamānah*, jehož starší tvar (*k* patrně přeneseno z perfekta) je v *čā'jamānah*. Hirt Idg. Abl. § 71a s těmito tvary mimo sl. *čajq* srovnává ř. *τηρός* »střehoucí« (s nímž ovšem je pak totožno skt. *čarah* »vyzvědač«, třebaš nemělo starých dokladů) a ř. *τιμή*.

4. Stind. intensiva mají rozličnou flexi. Kmen reduplikovaný bez určitých a důsledných pravidel se časuje buď přímo, bez jakéhokoli znaku praesentního, anebo má přítomný kmen na *-i-* (dle grammatiků jen v tvarech silných; ale v nejstarších textech toto *-i-* se objevuje, třebaš vzácnou výjimkou, i v tvarech slabých), anebo konečně má mezi kofenem a příponami osobními (resp. způsobovými) ještě znak *-já-*. Někdy — dosti zřídka — objeví se i intensivum thematické (intensivum prvního z uvedených způsobů, časované, jak se občas stává při všech bezpříznakových flexích, dle sloves příznakových). Tak na př. vedlé prostého *hān-ti* »zabíjí, bije« jest intensivum *gān-ghan-ti* »trápí, hubí« a pod.; vedlé prostého *hāv-a-tē* »volá, vzývá« intensivum *gō'hav-i-ti* »silně volá«; vedlé *lāp-a-ti* »naříká si« intensivum *lā-lap-jā-tē* (tento druh intensiv se časuje mediálně, jako druhdy i intensiva jiná) »silně si naříká«. Srv. o těchto tvarech v jazyce stind. a řídkých dokladech podobného tvoření v jazycích jiných (na př. ř. *γαργαίω, μορμύρω* z *μορμύριω, παμφαίω*) na př. Brugmann II 846 n., 945 n.

Ve védských hymnech je intensivum tvarem velmi častým. Zvláště častá jsou participia, a z těch daleko nejčastější participia na *-ānah*. Tato koncovka s oblibou se klade i místo aktivní koncovky *-at* (která ostatně není nikterak řídká), obyčejně beze všeho rozdílu významového; jen někdy tvar na *-ānah* má význam passivní. Tvar participia na *-jāmānah*, slušející intensivum na *-jātē*, je velmi vzácný (ač sluší doznati, že intensivum s *-jā-* vůbec není v staré době časté); raději při intensivě takovémto v participii »suppletivně« položen tvar na *-ānah*. Tak při *mā'rṣti* »hladí, kráší« a p. (koř. *mṛṣ-*: slv. *mrlz-* v cs. *mlazъ mlactm*, lat. *mulgere*) objevuje se participium *marmṛṣjāmānah*, ale častěji *mārmṛṣānah* *marmṛṣānah* (všecky tyto tvary mohou míti

*) Tak v č. p. s. r. i cs. vedlé *čakati* (č. *čaka*, jehož a patrně pochází ze starého praes. *čajq*).

význam činný i trpný; tvar s činnou koncovkou, řídčeji se objevující, *mármrgat*, má význam jen činný). Intensivum *vēviḡiátē: tvāšša čit táva manjáva indra vēviḡiátē bhijū'* I 80 14 »i Tvášša tvému hněvu (před tvým hněvem) se třese strachem« — tvoří participium *vē'viḡānah*; podobně *vī tartūrjatē* »silně přemáhá«, partic. *vitárturūnah*.

I v slovanštině jsou intensiva s praesentní flexí *-je, jo*, s (předpokládaným) participiem na *-ans*: cs. ГЛГОЛОЖ ГЛГОЛОЖИИ ГЛГОЛОЖИЕ (reduplikovaný kořen *gol-gol-*, srv. véd. *gárgarah* »jakýsi hudební nástroj«, ПЛЛОЛОЖ ПЛЛОЛОЖИЕ, МРЪМЪРЪЖ МРЪМЪРЪЖИЕ »hryžu« (всѣхъ измръмръжѣ урѣвѣ Sup.) vedlé str. МОРОМРАТИ (УЕРКНС ИЗМОРОМРАША ПЛОТЬ ЕИ σκληρόζροτον ἐγένετο δλον τὸ σῶμα αὐτῆς; Miklosich Lex. 248), č. *krákoře křákorání. vrávoře vrávorání* atd. Podobná intensiva jsou cs. ПОТРЪТРАТИ. БѢМАННИЕ, ГѢГНАТИ, ТѢТНАТИ, ХѢХНАТИ, vesměs označení rozličných zvukových představ, u Miklosiche z ruských pramenů; praesens udává Miklosich na *-аж*, ale nemá pro ně doklady: ale i kdyby byly podobné doklady, starší tvar byl jistě *-ѣ*.

Mimo úkol, který tentokrát jsme si obrali, přidáváme, že snad jsou v slovanštině i stopy intensiv s praesentním znakem *-i*. Tak na př. cs. ГЛГОЛНИЕ vedlé ГЛГОЛАТИ, ГѢГНИЕ = ГѢГНАКЪ vedlé ГѢГНАТИ, ТѢТНАТИ = ТѢТНАТИ (staré *-i* v podobných tvarech bylo v přítomném čase, a dle známých vzorů vytvořeny infinitivní formy s *-ě*), ПОТРЪТОРНТИ = ПОТРЪТРАТИ, s lvin. *vrerēti* vedlé *vrerati* »sprudeln« (Miklosich, Etym. wört., 381) a j. Nemusi ovšem každý z uvedených dokladů pocházeti z dob bůh ví jak starých: ale různost těchto formací samých má tuším staré základy.

5. V Avestě jsou podobná participia i od slovesného kmene *s*-ového (»aoristového«). A protože tvoření participií na *-āna-* v Avestě nikterak není hojné a vůbec nevykazuje známek, z nichž by se dalo souditi, že by se bylo nějak zvláště v staré íránštině rozmnožilo (ještě se o tom zmíníme v § 9.), není proč tyto doklady na ar. *-sānas -šānas* míti za novotvary pozdního původu. Tak *mañhānō* »mysle«, *mərəχšānō* »gefährdend« (Bartholomae). Význam obou tvarů je asi neminulý; *mañhānō* by se snad dalo vyložití za praeteritální, ale dokonce ne s bezpečností: *adūt fraša haṃ-rāzajata ātarš mazdāo ahurahe uti m'ñhānō* Jt. 19 47 (pod. 49) »und es gewann einen Vorsprung im Lauf das Feuer des Ahura Mazda, dass es schon sicher glaubte: . . .« Geldner Drei Yasht (Stuttgart 1884) 28, »alors s'avança à pas réglés Atar, [fils] d'Ahura Mazda se disant: . . .« (Darmesteter); i »pomyšliv« by bylo možno, ale není pravděpodobno. Toto *mañhānō* by stund. znělo *masānās a patří k *s*-ovému aoristu slovesa stind. *mānjate* »мѣнитѣ«, který i v jiných tvarech je doložen v Avestě i ve védských hymnech (s kmenem *mas-* i *mas-*, tak v opt. med.

masija). Při *mərəχšānō* má Avesta praesens *s*-ové *mərəχšaitē* (k tomu participium *amərəχšjant-* »nesmrtelný«) vedle *mərən-čaiti*, véd. *marčájati* »ubližuje«; v Avestě jako častěji původně aoristový kmen přitvořil i formy přítomné (k *s*-ovému aoristu srv. véd. prekativ *ánu mṛkšišta tanúam* »af [podle svých slov] sám si ublíží«).

V jaz. stind. vůbec participia *s*-ových aoristů jsou vzácná, a participium na *-sāna-* tuším se ani nevyskytá: (*ākšānē* RV. X, 22 11 není jasno, ale sotva sem patří). Ale srv. *hā'samānah* »spěchaje« I, 169 2, III 33 1, předpokládající, jako thematické. tvary aoristu vůbec, athematické **hasanāh**)

Snad i v slovánštině vězí stopa podobného tvaru: v csl. *идхмыѣ* vedle praes. *идѣ*. Rozšíření kmene *jacha-* na všechny tvary nepraesentní, které skoro úplně provedeno v jazyce csl., není praslovanské; stará čeština má ještě tvary rozhodně starší *jěch*, *jěti*: vedle nich mohl býti starý tvar na *-san̥*, *-chan̥*. Zde by mohl býti i pramen slovanských sloves odvozených na *-chati*. Pripomínám, že v Rgvédě tvary *s*-ového aoristu (kmen *jās-* a *jāsīš-*) kořene *jā-* »jdu« (praes. *jā'mi* dle II. konj.) jsou dosti hojně dcloženy v rodě činném i středním; mohlo i v stind. jazyce aspoň v době starší existovati partic. **jāsānāh*. Ale vše toto budiž považováno za pouhou domněnku. (Pokračování.)

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

Z jara 1898 podařilo se professoru J. Beringrovi, kustodu Musejního spolku v Telči, nalézt ve sbírce rozmanitých starozitností sl. Bílkové v Telči latinský rukopis s českými glossami, a Musejní spolek zakoupil jej pro místní museum. Odkud se rukopis dostal do sbírky sl. Bílkové, není známo, neboť zařizoval ji už dávno zemřelý její otec.

Rukopis obsahuje 19 papírových listů v rozměru 22/15·5 cm. Na 28½ stránkách je latinský rukopis s českými glossami, na

*) Snad s av. *mərəχšānō* je srovnati véd. *tvakšānāh* v. (*indrah*) . . . *prativakšānō āti viśvā sākṣi* »überwältigend alle Siegeskraft« (Ludwig) RV. Srv. *jahmja āpō nāvajao pṛəθwiš xšaodanha θwaxšente* Jt. 10 14 »kde vody veliké (splavné) široké proudem se ženou«, *θwaxšomnō* »ženoucí se«. Ale vůbec *-s*-ové odvozování slovesné (a kotenné) patří ještě k málo vysvětleným otázkám idvr. jazykozpytu.

dvou jest latinsky psaná přehledná tabulka soudců a králů israel-
ských s udáním let, na dvou rodokmen Jakobův. Poslední částí
rukopisu je česká píseň, paraphrase na slova Pozdravení anděl-
ského, známá z kancionálů pozdějších dob. Poslední 3 stránky
nejsou popsány, jen rámeček pro text je pořízen. Latinské i české
písmo je velmi úhledné, zdobené prostinkými červenomodrými
iniciálkami na počátku každé kapitoly. Mimo text jsou tu a tam
na okraji latinské poznámky, připsané písmem méně pěkným, na
jedné též dvě české. Na každé stránce barevným písmem nade-
psáno jméno proroka a číslicí označena kapitola (střídavě na
dvou stránkách červeně, na dvou modře). Českých gloss je po-
různu, na prvních dvou stránkách pořídka, na ostatních více,
místy je až skoro úplný mezirádkový překlad.

Obsah rukopisu jest tento: Na 1 listě konec 1. kapitoly
proroka Zachariáše, celá 2. a 3. kapitola a začátek 4., na ostat-
ních je text proroka Daniele, a sice druhá polovice 2. kap. (vý-
klad snu) a pak nepřetržitě pokračování až do konce 14. Text
ukončen klausulí: *Expliciuatur prophete maiores.*

Běží zde o stanovení, do které doby je klásti vznik tohoto
glossovaného překladu Proroků. Tvar písma, pravopis poukazovaly
by do polovice 15. století, avšak hojnost tvarů starších (pro-
ta praeterita, duály, vazby participiální a porůzné jevy hlásko-
slovné) nasvědčuje době starší, aspoň konci 14. století. Některé
tvary citované z Proroků olomúckých v Gebauerově mluvnici
shodují se s tvary našeho rukopisu. Podepsaný srovnával též
glossy s analogickými místy bible Litoměřicko-třeboňské (v archivu
v Třeboni) a bible Krumlovské (Č. Mus. I. A. 13.), při čemž
shledal vedle podobnosti a shody v glossách leckde tvary starší,
jinde ovšem mladší. Ukázkou uvádím jen několik dokladu:
a wecech Z 4 (odpowiedziel sem v ruk. třeb.), a przikazowanve
a zwierzcy polfké D 2 (a panstwie a zwierzata polfká r. tř.) ne-
mamny my z te wiecey D 3 (tř. r.: negmame), muzum nayfyl-
neyfym (tř. muzym), gezto fy na nas wvedl (tř.: nany), jinde
naopak, wonye ohnowa (r. tř. wuonye ohnyewa), blýfkoty D 4
(tř. blifkanye) Daniel kap. 13.: abieffe genz bidleffe (b. Kr.: Byefe
muž prebywage), neb starofty gegie pucih fu (Kr. nebo rodičí
gegi wyvěili fu), amyegieffe fad gablonowy (Kr.: a biele ge^v
stiepnice), grzto fye zdachu ze bifta zprawowala lid (Kr.: kte-
rižto fie zdachu žeby zprawowali lid), y zapahlafta fye k gegie
pozadany (Kr. yzapahlafta fie wżadofti gegie) kromye dwu starecy
fkrytu (Kr.: kromie dwá starcy fkrytych), powol nama a fmyes
fie (Kr.: powol nam a fmiēs), azefy wyflala diweceze od
febe (Kr. wypufla is diweceky od febe) atd.; v kapit. 14.: kdiz
fwa chodula poladu (Kr.: když fme fie prochazeli), yflozyl fye
fny (Kr.: fefmilnil št fni), akdiz wa brechwa wktutie (Kr.: my
když fme byli wktutie).

Aby poměr rukopisu teleckého k ostatním překladům Písma sv. mohl býti přesně stanoven, jakož i určena doba vzniku, uveřejňujeme vedle stručného popisu pravopisu a jazyka úplný přepis všech českých gloss a latinského textu potud, pokud ho třeba k porozumění.

Pravopis

nemá nic zvláštního. Délka samohlásek se neoznačuje, leč ojedinele tenkou svislou čárkou; *y, i, ŷ, í, í* bez rozdílu se vyskytují vedle sebe; na př.: *przynefly* a *przinefena* D 5, *wzbudy fye fyla* D 11, *y wratyl zbudil* Z 4, *wzhuoru powyffeni* D 3, *fwazany (colligati)* D 3, *dichanye me* D 10, *nadpokladi* D 11, *kazdi duch* D 3, *geden fedmlety čas* D 9, *wprwem wvvetnutý* D 6, *y zadne lftý* D 14. Mékkost souhlásek je dílem označována spřežkami, leckde tečkou, zhusta zůstává neoznačena: *neblud* (*ne erres*) D 14, *znamo bud tobie* D 3, *zapecet (signa)* D 12, *plamen ohnowy* D 3, *fnata* Z 3, *hoynegie* D 6, *nynye* D 3, *nalewacek* Z 4, *pocet* D 6, *hrcierzowe* D 2, *gto wietci bude* D 7, *mnohem wietczye* D 11, *nad zaklynači* D 5, *pwlece fye* D 10, *obleczen* Z 3, *na branye tak recene* D 8, *wftryc* Z 2, *afhriefih fme* D 3, *reczky* D 8, *koware* Z 1, *trety den* D 13, *prętrafowat* Z 2, *zwierzata* D 4, *twarz* D 8, *chrzbet* D 10, *prziewiaty* Z 2, *wficka zwierzata* D 3, *genz wlfly* D 3, *fkropen budes* D 4, *poznas ib Ananiaš* D 3, *wzhledaš* D 3, *wftech pocztwewyfly* D 13, *chwal a powyfs* D 3, *przielyfs* D 11, *ctyfs* D 6, *wzadoftech zenfkych* D 11, *dceru zenfku* D 11, *nozne* D 2, *wtuz hodinu* D 3, *y zadne moci nemyel* D 3, *muzy zadofywy* D 10, *donyz nepoznagy zyw ze panuge* D 4, *ty trzie mušie* D 3, *nycz* D 10, *nyc ib.*; *j* označováno *g, y, j*; *u = u, v*; *ē = ie. ye, e.* — Zkratky se vyskytují: *o* za *m, n* v koncovkách, *p = pro*, *ra = ra*, *ri = ri*, *gt = jest*, *gto = jenžto, ježto*, a nadepsání poslední samohlásky místo celé slabiky: *dodo*^v D 5, *pa*^v D 9, *pmylene*^o D 4, *ge*^o D 9, *ge*^v atd.

Hláskosloví.

a. Přehláska důsledně jest provedena, jotace při *ē* v celku dbáno, ač odchylek hojně, *aj* zůstává v imperativě a předponě *nay*: *wzlay tobie* Z 3, *nepoddaway nas* D 3, *zehnyte* D 3, *zpowiedayte fye* D 3, *nayfylnycylym* D 3, *nayhorfnych* D 3, *wzdayfly* D 11 a též *taynu fwatof* D 2.

e: vkladné analogií *bezezdí* Z 2, *nadewffeczku zemy* D 3, *jerové: zriednlycie* Z 2, *fwietednyce* Z 4, *z fweho wogfka* D 3, *wezrzenye twarzy gehu* D 3, *fezzena obiet* D 3, *a fyla bud zetrziena* D 3, *ftupil gt sem* D 3, *w wlafty* D 3, *f-fbozym* D 11, 13, *w wieczne wiecznofty* D 12, 3, *w lnyene rucho* D 12, 6 — též: *we lnyene rucho* D 12, 7. Změna *e—o*:

před gezerom D 4, možná že jest to tvar dialektický, možná, že chyba písařská. *e—i*: lzy bilo D 6 (liceat), ale nelzie D 6.

é-ié vůbec nezúženo: drzewe rzeceny D 5 a p.

ě z velké části správně kladeno, leckde jotace neoznače na, jako swietedlnyce Z 4. Doklady hojné v tvarosloví.

o zdloužené: wokol Z 2; *ó* se drží: nemožem D 3, wonye ohnowa D 3, wzroft D 4; v gen. a dat. plur. často přechází v *uo*. jakož i jinde: wzuoru D 3, buoh D 3, naroduom D 4, od puolnoci D 11. Analogií toto *uo* též jinde: fluhy buoha D 3, proty buohu D 11 atd.

u-i důsledně; *ú* se drží bezvýminečně: dluhoft Z 2, rucha Z 3, priftupiw D 3; *y* dialekticky změněno v *e*: precz D 14.

ř za *r*: trzyznil D 10; *u* přísouváno v předponě *vъn*. *sъn* ve slovese, *sъn* + *ъd*: wzende D 11, fendu D 11; *záměna m—n*: nedwiedu D 7; *t—c* = *lecie* (volans) dotekl sie gest mne D 9; *t* vsuto: wrutcie (in manibus) D 3; *j* odsuto: gaksz fu D 3 a vždy při tvarech *jdu* s předponami: podmy domow D 13.

Tvarosloví.

a) *substantivum*:

o-kmeny: V gen. sgr. jmen neživotných vedle *u* též původní *a*: od naroda az do naroda D 4 (ib. též narodu), odpocatka D 9, pohodnutýe fna D 4, hrziecha D 6, neb fmy nepofluchali blafa D 9, smyfla te giste rzeci wyprawity D 5, wwydany fuda D 4. Nom. plur. zhusta má koncovku *owe*, vedle ní však též *i*: brawowe D 3, czaflowe D 7, duchowe a duffie D 3, gız fu przifli hrziechowe twogy D 13, 3, pokolenye y yazikowe D 3, nebtowe ptaczy D 4, wkazaly fu fye prftowe D 5, padly trzie rohowe D 7, skutkowe prawy D 4, fudowe D 4, rozpogili fu wazowe D 10, welrybowe D 3, cztyrzcie wietrowe D 7 — *i* v těchto případech: oblaczy D 3, hory a pahorczy D 3, wfichny skutczy bozie (na okraji: skutkowe bozi) D 3. V gen. a dat. plur. *ów*, *óm*, *uow*, *uom* asi stejně často: do casu a docafow a dopolowicie casuow D 12, dokrayow wflye zemye D 4, wykladany fnow aukazow D 5, obiety bykuw a beranow D 3, lidem a naroduom a yazikom D 3, wflem lidem naroduom y yazikuom D 4, flowuom gto ga mluwym D 10.

*o*uál doložen několikrát v neutrech: a krzidle myegieffe orlycie D 7, az fta vyprffale krzidle gegie D 7, dawachu dwie tiele (corpora) D 14, 3. a kolenye whromadu sie fluciechu D 5, fkrzie zadnye wratcie D 13, 2. Vedle toho též plur.: pozdwize mne na kolena D 10, na fwa kolena D 6.

io-kmeny: V gen. plur. *ów*, *uow*, v dat. *óm* a *uom*: kralow bude D 7, tfic tyfcow ib. z caldeiow D 3, flechtycow D 3,

wladarzuow D 3, mocneyfy kraluow ponyzy D 7, fkoopczuow D 3, ftotyfyuow D 7. Arciť též: neprzatel neprawych D 3, a bieffe knyzezi zen a dietý D 14, 1. Dat.: rzekl ět mudrcow D 5, wilonzenye neprzatelom stañ fye D 4: abı nefl zenczuom D 14, 3 a muzuom przıkazal D 3. V nom. plur. též konc. i-kmenů *ie* (po l-ě): ty trzie muže D 3, yhned muzye fwazany D 3, plakachu przatele gegie D 13, 2. Pro dual tyto doklady jsou: knyzezie plna nepraweho D 13, 2 starcie (duo senes) fudcemy D 13, 1, kdiz sta mluwila starcie D 13, 2 (proti tomu: bifta fye starca wnytrz fkryla D 13, 2; gen. d.: dwu kraly frcdie D 11, kromye dwu starczy fkrytu D 13, 2, dat. d.: dwiema khezoma D 13, 4.

yo-kmeny: Příklady omezeny na vzor znamenı. V nom. gen. a akk. sgr. a nom. plur. pravidelně koncovka *ie* nezůžena. Odchytky v těchto případech: kralowftwy twe D 5, fwiedeczftwa D 11, rozumnoft wykladany fnow D 5, wkralowftwy me D 4. Působením zvrtné analogie doložen i lokál *s:ie*: poſkonanye myefieczuow D 4

a-kmeny: Instr. sgr. vždy *ú*: przied branu D 8, fhlynu D 2, fhlinu a ftrzepynu D 2, ftogiechu przied tu fochu D 3, flylu gehu D 11, pod flywu D 13, 4, neprziestawachu paliti smolu D 3. Dual: kdiz sta wyfle diweecczie D 13, 2, wyflala diweecczie odfebe D 13, 2 (puſtila pric dyweeczki D 13, 3), famyma diweeckkama D 13, 2, budu poddany wruku ge° (in manus). Pro vzor wladyka ſhledány tyto doklady: wladarzem a wewodu myftrfkym D 3, starofty tiem pocet widawaly D 6, starofty gegie (parentes) D 13, 1, poſlal fbierat fluh D 3, fluh twich D 9, fwich staroſt ſto a dwacieti D 6.

ia-kmeny: Jotace doſti přısně zachováána: lwicie D 7, tocenycie zlata D 5, wdielana wlicie D 9, zrziednycie Z 2; v gen. sgr.: dopolowice cafuow D 12, bezkola = bez palicie (sine fuſte) D 14, 2; plur. n.: duchowe a duſſie D 3, czie fu flepegie (alias), ſtopiegie D 14, 2, ſtopiegie muzuow D 14, 2, kralowfke ſtolicie; vedle těchto a jiných pravidelných tvarů též pouhé *e*: burze D 11, ſtudnyce D 3, aſwiatednyce ge° Z 4, polowice cafu D 7, doſkryſſe D 10, podle wuole D 11, dwerze ſadowe D 13, 2, ſwiatednyce horzicie D 10, wlupeze Z 2, kwielech za trzy ne-diele D 10. Dual zastoupen jest jediným dokladem: dawachu dwie tiele a dwie owci D 14, 3.

Starý tvar akk. sgr. zachován tu v dokladě wftryeci Z 2, 1 (nč. přıslowce vſtríc); původní tvar nom. ve ſlově: zdali toto nenyne hlawnye (torris) Z 3, 2. — Pod vzor panoſe řadí se tvary: ſtarfym a fudciem D 13, 3, myftrzy a moczny kralowy a fudcie D 3, any ſie rozpomenula (dwa fudcie) na fudczy ſprawedliwe D 13, 1, ze wyfla od ſtarſſich fudczy D 13, 1. Tehda powıtawife dwa fudcie D 13, 2, ſtarcie (duo senes) fudcemy D 13, 1.

i-kmeny: Sklonění zcela pravidelné: wzal smolu a biel D 14, 2, biely dwanadfte myerzycz D 13, 1, twarz myedy fktwucie D 10, neprzietawachu pality peci D 3, krafne twarzy D 13, 2, wezrenye twarzy gehu D 3, plur. syeny kralowfke D 5. Nepravidelný tvar konstatován jednou v lok. plur.: we wflech wieczech D 3, vedle něho pravidelné tvary. w mocech nebefkych D 4, nemocech D 8, wtiech wiecech D 7, u wflech wiecech D 3. Instr. nad mocmy D 3: smnohymy pomocemy D 11. V nom. plur. doložen tvar zwěfi: ty zwierzy (hec bestie) D 7, cztyrzy zwierzy welike D 7, zwierzy polfke D 2.

Souhláskové kmny. V gen. plur. subst. den tvary s í a ów: polkonany dny D 4, wlofu fwem nafkonany dny D 12. aftary dnow D 7, sedm tydnów D 9, a tydnów dwaafedmdefat D 9, plod korzenów D 4, ktyfyczy dnuom trzem stem D 12 — ad r instr. slova máti: f-otczem a smaterzy a f-fyny y wfewly fwu rodynu D 13, 2.

b) adiectivum. Ve přičině sklonění není čeho poznamenati. Tvary jsou pravidelné, a méně obvyklá nyní adiectiva jsou uvedena ve slovníčku.

c) pronomen: osobní. Za písařskou chybu asi jest považovati akk. me: wfely fu przed me wieftci D 5. Akk. plur. 1. os. jednak ny, jednak nás; v 2. os. vy, vás: fu nawedly na ny D 9 (in nos), przywedl gy na ny D 9, nanas D 3, nanas ib. zabil wy D 13, 4, genzto zproftil wy z pekla D 3, aspafl wy D 3. Duál doložen několikráte: fylnyeefly nagi D 13, 3, powiediety nama D 13, 3, uczynili fu gíma D 13, 4; *přisvojovací.* Podle sebe jsou tvary mój, tvój a muoj, tvooj: pane moy Z 4, duom moy Z 3, pane mog D 4, lid muog D 12, fen twoy D 4, duom twoy D 14, 2. hnyew twooy D 9, wdziel fwooy Z 2, potkne stan fwooy D 11. Vedle nesklonného gegie též skloňované: k gegie pozadany D 13, 1, ranyena gegiem mylowanym D 13, 1, w gegiech D 7; jenž. Tvary pravidelné, ale též absolutivní ježto: genzto fy poznawatel D 13, 3, genzto zrofy powiewa D 3: czlanek ruczny gezto gít pfal D 5. V plur. již a jenž: gizto fu tebe nenawidiely D 4: ty genzto fu byly wfadily D 3, genzto pozdwišli fu Z 2, prokuow genzto fu mluwily D 9.

weš: doloženy hojně tvary a správně: na twarz wfie zemye D 8, we wfie zemy D 14, 3, D 3, nykdy nebilo podewflem nebem D 9, fe wfly rodynu D 13, 4, nawfech wiecech D 3, Z 2, D 9, nawedwfemy mudrci D 2, wfekn Z 4, wfekkn lid D 13, 4. *kdo:* kto: ktocz nepadne D 3, ktoczby nepadł ib. . .

d) sloveso: V 1. sgr. praes. dochována stará koncovka ve dvou dokladech: zdwyhugi (lewo manum meam) Z 2, 9, agız fie wraci (et nunc revertar) D 10, 10. Ostatně je usus duešni. Tvar vědě doložen tříkráte: gehozto ya wiedie D 4, newiedie

kteř genz snym mluwieŝte D 8 (nescio cui loquenti) newiedie D 14 Jednou -m: zabiemt (et interficiar) D 14. V 1. plur. je častá koncovka -my vedle -me a -m: podmy domow D 13, 1, wygdemy wen D 14, 1, smrti zemtami D 14, 2, nenaleznyemy to-muto zadne wyny D 6, nemamy D 3, pŝymyt D 3, smy D 13, 2 atd. Imperat. d.: przineŝta D 13, 2. Imperfectum dochováno v hojných dokladech pro 1. a 3. sgr., 3. os. plur. a pro 1. a 3. os. duálu. Za doklad stŝjtez zde případy 1. os. a tvary duálové: kdiz wen gdiech D 10, kdiz geŝtie mluwiech a modlech ŝe a wyznawach D 9, kwielech za trzy nediele D 10, geŝtie ya mluwiech D 9, leziech rozproŝrziew ŝye na tarz inu D 10, znamenawach roby D 7, patrziech ano D 7, myŝlenymy mutiech ŝie D 7, czynnych (faciebam) a dywiech (stupebam) ŝye v wydieny D 8, gehozto biech . . . (quem videram) D 9. Duál: kdiz wa biechwa wkutie D 13, 3, neb ŝie ŝtadyeŝta powiediety D 13, 1, ti za obicey chodieŝta D 13, 1, a patzrieŝta nanŝy D 13, 2, ano yako gyna dwa ŝtaŝta (stabant) D 12. Též aorist zastoupen některými rázovitými tvary, jmenovitě v 3. sgr. V 1. sgr. jen tvar wecech Z 4, D 5. V 3. sgr. nejčastěji wecie a wece D 5, D 14, 3, D 13, 3, D 13, 1, D 13, 2. Mimo to: pogide (veniebat) D 8, ŝpade D 4, przide kkraly D 11, dotcie ŝie mne D 5, 10, kdiz my tu rzecz powiedie D 10, gdieŝte a az k ŝtarcu tomu przigide D 7; duál: przibiezeŝta kŝye D 13, 2. Hojně jsou tvary složené, z nichž uvádím duálové tvary: a geho ŝwa nemohla popadnuti D 13, 3, wyŝedŝte rozeŝta ŝta ŝye D 13, 1, kdiz ŝwa chodila po ŝadu D 13, 1, kdiz ŝta wyŝte dieweccie D 13, 2, az ŝta wyprŝŝale krzidle gegie D 7, a wyŝte gŝta D 13, 2, abiŝta przineŝte D 13, 2, abiŝta ga widiela D 13, 1 atd. veŝmés v D 13. V přech. praes. jotace přesně zachována: ŝtogie (D 13, 3, mlcie D 4, czynnye D 14, 3, mluwyte D 2, wyŝywgie ŝie D 3, potupugie a propuŝtegie D 13, 3, poŝpiechagie a rozmahagie ŝye D 11, jednou pouze e: przide poŝpiechage D 11, fem.: ona placicu (ŝens) popatzi D 13, 2.

Porůzné tvary slovesné: a kŝwa wŝyeny me D 4, 3, ŝezzena obiet D 3, 38, gako w ŝezzene obiety D 3, 40, odyata D 5, 20, vzafw ŝie padl fem D 8, 17, neuhorzal D 3, 94, gizto bidle we-ŝŝie zemy D 4, 1, ŝoffie giz ŝy wzwedl nemodle ŝie D 3, 12, padnuce modlte ŝye ŝoffie D 3, 5, ktobi ŝye wzpieczył rutcie ge^o D 4, 31, neb czaka andiel bozy D 13, 59, wyŝywgie ŝie plamen D 3, 47, uŝagicim wte D 3, 40, ŝwazane (alias ŝpate) D 3, 91, ŝwiezyce (ligatis manibus) D 3, 20.

Syntaxe.

Syntaktického nelze tu arcíř mnoho podati, právě že jsou to glossy. Překlad je leckde otrocký (vazby akk. c. inf., pomíjení č. reflex. zájmena atd.). Jako charakteristické stránky buďtež vytknuty tyto jednotlivosti:

Grammatické číslo. Hojně případů duálu zachováno, avšak vyskytuje se i plural, kde příležitost byla klásti duál. Známý plural doložen v příkladě: Nabuchodonofor strachy podywyl fye gest D 3, 91. *Adiect.* v platnosti possess. gen.: zazrakowy fu Z 3, 8 (viri portendentes sunt); prfty nozne D 2, 42, dyel trzepyny hrncierzowe D 2, 41, plamen ohnowy D 3, 49, czlanek ruczny (articulus manus) D 3, 91. *Adiect.* ve výroku: padl nyczy D 3, 10, nyczy padl fem D 8. 18, rozetne tie napoly D 13, 55. (Gradace vznikla spojováním subst. s adi. soukmenným nebo dvou subst.: w wieczny wiecznofty D 12, 3, od naroda az donaroda D 4, 2.) *Relativní záj.* genzto, gezto absolutivně: poflawie poflal (ad gentes) genzto fu z lupili Z 2, 8, trzy muzie genz D 3, 91, wfak *ġt* tento . . . , geftto fem ya wdielal D 4, 25, czlanek ruczny genzto D 3, 91, prorokuow genzto fu mluwly D 9. *Číslovky:* trzie muzie D 3, 23, wtyfycich beranow tucznych D 3. 40. dewietacztyrdciety loket D 3, 47, po fkonany myefiecznow dwanadfty D 4, 24, dwieafftefdefat let D 5, 30, gedennezczetma dny D 10, 12, dojde az k tyfyczy dnuom trzem ftem a trzydciety a pieti D 12, 13. *Genitiv* po supinu: poflal fbierat fluh, mifruow a fudci a wewod a flechtycuow y wladarzuow lepflchy D 3, 2. *Pády předložkové:* zprofyty z peczy D 3, 17, genzto zproftul wy z pekla D 3, 88, gehozto wyfoft dotkla gest k neby D 4, 17 (zaviněno překladem pervenit = dotkla gest, usque ad coelum = k neby), kwielech za trzy nediele D 10, za gednu hodynu D 4, 16: y ftalo fie *ġt* na zaytrziegffy den D 13, 27. *Sloveso:* Prostá praeterrita jsou v poměru ¹, ku tvarům opsaným (asi 116:458). Dosti hojně zastoupen přechodník absolutní, na pohled skloňovaný tvar přechodníku: medlece fie (orantem) a prosiece (obsecrantem) boha D 6, ze *ġt* wdiel hlafne^o ftupugice fnebe a rzkuce D 4, video: rozwazane cztyrzy chodiece D 3. 92, genz zproftuge nadiegy magice (sperantes) D 13, 4, pod kterym fstromem fy gie wdiel fpolu mluwiece fobie D 13, 3, vidimus eos: fpolu leziece D 13, 3, mluwiece (os loquen-) welike wieci D 7. Vedle toho i dnešní usus: awydielafta gi nawflaky den wchazegici a prochaziegici D 13, 1, patziefte na czlanky rucky pifagicie D 5, bogugicieho D 11, mluwiecie^o D 8. Jednou též přech. absol.: admoto eo: a toho odwedffe kazal *ġt* D 13, 2. Ze staroč. vazeb přechodníkových dlužno vytknutí: gymzto fy flybuge D 3, nalezeno *ġt* mene magic D 5.

Příslorce. Příklonné -f dosti často se vyskytuje: tot D 2, 36 a p., naručest: kteryzto naručest przivedeny D 3, 13, towiez: a rozhniewaw fye pozwal *ġt* towiez belowich D 14, 7, vprziemo: vprziemo fy felhal D 13, 55, tocz D 6, 9.

Spojky: ano: patzriech ano . . . D 7, doniž: donyz gich towarifš wfel przed mye D 4, 5, douyz nepoznagy . . . D 4, 14, ale wfak: rozruftte gey ale wfak plodu korzenow ge^o wzemy

nechajte D 4, 18, ale — pak: ale ktoz pak nepadne a nebude fye modlyty D 3, 6, ne — az: a nedopadly fu te podlahy yamy az fu gie lwowe pochytyly D 6, 24 (non — donec).

Obyklá negace: a y zadne przyczyny nemohly fu nalezty D 6, 4, a y zadny nemozieffe (nemo quibat) D 8, 7.

Slovník.

- azpotad (hucusque) D 7, 28.
 ale wřak (verum tamen) D 4, 12.
 bezezdi (absque muro) Z 2, 4.
 bidlitele (habitatores) D 4, 30, w bidlitech D 4, 31.
 blažnowy (fatui) D 13, 48.
 blyřkoty (fulgura) D 3, 73.
 ruky clowiecie (manus hominis) D 5, 5, clowieczym plemenem (semine humano) D 2, 43.
 dceru ženřku (filiam feminarum) D 11, 17.
 w dıwnych řkutciech (mirabilibus) D 3, 43.
 do dobyznych myřst (urbes uberes) D 11, 23.
 donyz (donec) D 4, 5.
 dwercie řkryta (abscondita hostiola) D 14, 20.
 hlařny (vigil) D 4, 10.
 hlařnye (torris) Z 3, 2.
 trzepyny hrcierzowe (testa figuli) D 2, 41.
 whromadu řie tlciechu (invicem collidebantur) D 5, 6.
 chwalene (laudabile) D 3, 52.
 choditele (ambulantés) Z 3, 7.
 chrařtem (malleolis) D 3, 46.
 chwatawie (propere) D 3, 91.
 chwalitedny (laudabilis) D 3, 26.
 yablony řad (pomoerium) D 13, 3.
 gedyne lec (nisi) D 14, 7.
 kluky (instr., naphta) D 3, 46.
 kobofu hlas (sambucę) D 3, 5.
 bez kola = palcie D 14, 25.
 w komorze (coenaculo) D 6, 10.
 korab (classis) D 11, 40.
 kozel kozy D 8, 5 (hircus caprarum).
 podle krotkořty (mansuetudinem) D 3, 42.
 kudely (instr., stappa) D 3, 46.
 kwafil D 5, 10.
 lzy bılı (liceat) D 6, 8, nelzie (non liceat) D 6, 13.
 malychny (parvulus) D 7, 8, modicus D 8, 9.
 řwazek myřny (funiculus mensorum) Z 2, 1.
 myřlořnyk (dilectus) D 3, 35.
 zwařřny myřlořnyk kraluow (conviva) D 14, 1.
 myřtry (magistratus) D 3, 94.
 myřtrořnyci (magistratus) D 4, 32.
 wewoda myřřřky (praefectus magistratum) D 2, 48.
 mladecz (iuvenis) D 13, 21.
 mlcie (tacitus) D 4, 16.
 moczy (virtutes) D 3, 61, w moci řily (in robure fortitudinis) D 4, 25, w mocznořty (potentia) D 3, 44.
 mutiech řie (conturbabar) D 7, 28, mutiechu ho (perturbabant) D 5, 6, fye řmutyl (conturbatus est) D 5, 9, řmutyl fye řřt (contristatus est) D 6, 15, zamutyl (contristavit) D 3, 50, zamutily řie (conturbabantur) D 5, 9, nezamuczugte (ne conturbentur) D 5, 10, nefmuczugte (ne conturbet te) D 4, 16.

- nacite (inclita) D 11, 16.
 naylepŷy (optimates) D 3, 91,
 D 4, 32.
 nakłady (impensae) D 14, 7.
 nalewacek (pl. g. infusoria) Z
 4, 2 (lampi = lampades).
 nalyt (ecce) D 14, 39.
 napoly (in medium) D 13, 55.
 naruceŷt (confestim) D 3, 13.
 nalyhŷye (vehementer) D 13, 27.
 nemyloŷtywie cynyly (imple
 egimus) D 9, 5.
 neprawie ŷme cynli (inique egi-
 mus) D 3, 29.
 nyczy padl ŷem (collapsus sum)
 D 8, 18.
 padl nyczy (prosternat se) D
 3, 10.
 nozne prŷty (digiti pedum) D
 2, 42.
 nuzy przypuzen (necessitate com-
 pulsus) D 14, 29.
 oblycil kratku rzeci (brevis ser-
 mone comprehendit) D 7, 1.
 obradowal ŷye (gavisus) D 6, 23.
 ohnowa wonye (ignis) D 3, 94.
 ohnowy plamen D 3, 49.
 obiet poŷwatna (sacrificium) D
 3, 28.
 w ŷezzene obiety (holocausto)
 D 3, 40.
 zapalene (ob.) (incensum) D 2,
 46.
 zywe obiety (hostiae) D 2, 46.
 ofudie (vasa) D 11, 8.
 k pacholku (ad puerum) Z 2, 4.
 pacholci (servi) D 13, 27.
 piŷagacie rŷky (scribentis) D 5, 5
 piŷice (scribentis) D 5, 5.
 plodne wieci (germinantes) D
 3, 75.
 pohodnuty (edicere) D 4, 15.
 pohodnutye ŷna (solutio somnii)
 D 4, 4.
 pochytyly (arripent) D 6, 24.
 polŷke zwierzŷy (bestiae agri)
 D 2, 38.
 poŷlawil (glorificavit) D 4, 29.
 potkne ŷtan (ŷiget) D 11, 45.
 potok ohnowy (fluvius igneus)
 D 7, 10.
 potoka welikeho (fluvius Tigris)
 D 10, 4.
 newpotomnye ge° (non in po-
 steros) D 11, 4.
 ŷpoŷpienŷtwym (cum festina-
 tione) D 13, 50.
 poŷwiecenyna (sacrificium) D 3,
 40.
 poŷwiecowane mieŷto (locus
 sanctificationis) D 8, 11.
 poznawatel (cognitor) D 13, 42.
 prchanye (furo) D 9, 16, wpr-
 chany (in f.) D 3, 13.
 w promyenna ruŷha (mutatoria)
 Z 3, 4.
 wprudkoŷti (in impetu) D 14, 35.
 przychwalny (superlaudabilis)
 D 3, 53.
 przyemahalŷe gie (praevalebat
 eis) D 7, 21.
 przestupnykow (praevaricato-
 rum) D 3, 32, przestupny-
 kuow D 11, 14.
 przytraŷowat (detertere) Z 1, 21.
 na przybŷy (super articulos)
 D 10, 10.
 przykazanie (decretum) D 3, 12.
 przykazowane (imperium) D 2,
 37.
 radu ŷu wŷaly (consilium inie-
 runt) D 6, 7.
 rozruŷtŷe (dissipate) D 4, 18.
 rozumyenne wŷidienŷy (intelli-
 gentia in visione) D 10, 1.
 rozumnoŷt (intelligentia) D 5,
 12.
 ruczny czlanek D 5, 24.
 ŷadowe dwerze (hostia pomerii)
 D 13, 17.
 ŷklad; wŷkladie nebeŷkem (alias
 na hwiŷzdnem nebi) in
 firmamento coeli D 3, 56.

- nade wfemy skutky wlafty (opera) D 2, 49.
- flozyl fye fny (concubuit) D 13, 36.
- fmyes fie (commiscere) D 13, 20.
- fpielfe (festinus) D 6, 21.
- fpielfnye (festinus) D 4, 15
- fpogetnye ledwi (compages renum) D 5, 6.
- fladke frownanye hlafuow (symphoniae) D 3, 5.
- fpmocznyk (adiutor) D 10, 21.
- ftarofly gegie (parentes) D 13, 2.
- ftarofly 12° (satrapas) D 6, 1.
- ftarzeyfly (senotores) D 6, 7.
- stopiegie (alias flepegie) vestigia D 14, 18.
- strachy podywil fye (obstupuit) D 3, 91.
- wfelikeho ftrogie hudebneho (universi generis musicorum) D 3, 5.
- suda naywiflie^o (sententiae altissimi) D 4, 19.
- taynu fwatofly (sacramentum) D 2, 47
- fwietednyce (lampas) Z 4, 2.
- ftyepenye (plantatio) D 11, 7.
- tefknoft (molestia) D 6, 1.
- tocenyce (torquis) D 5, 29, tocenyci zlatu (torquem) D 5, 7.
- tociz (idest) D 4, 21, D 6, 9.
- towariš (collega) D 4, 5.
- trochy (omnino) D 3, 50.
- twarnofly muzie (species viri) D 8, 15.
- uchrzadl fem (emarcui) D 10, 8.
- ukoru (oprobrio) D 3, 33.
- vprziemo (recte) D 13, 55.
- na wfća yamy (super os laci) D 6, 18.
- wftawene prawo (constituta l.) D 6, 9.
- wftawil (constituisti) D 3, 12.
- wprwem wfwtawty (primo diluculo) D 6, 21.
- wlebebnftwie (magnificentia) D 5, 18.
- wezrzenye twarzy (aspectus) D 3, 19.
- wzerzenie D 4, 8, wzezzenye D 4, 17.
- wchodiflye (introitus) D 14, 12.
- wietczy, wietci (maius) D 7, 20, 23.
- wietr hladky genzto zrofy powiewa (ventus roris flans) D 3, 50.
- wokol (in circitu) Z 2, 5
- za wrch (in vertice) D 14, 35.
- wftryeci (in occursum) Z 2, 3.
- wzhuoru powyfenie (super exaltatum) D 3, 52.
- ke wzchodu flunce (orientem) Z 3, 9.
- wzchodiechu (ascendebant) D 7, 2.
- wzmohl (promovit) D 3, 97.
- wzpieczył fye (resistat) D 4, 31.
- wzpiecny fye (resistere) D 8, 17
- wzpodku (rubter) D 8, 8.
- wzwedl (erexerat) D 3, 2.
- wyprawity (indicare) D 5, 15
- wyrzenie (edictum) D 6, 7
- wyfyewagie fie plamen D 3, 46.
- zaciuge fie dichanye (intercluditur) D 10, 17.
- zakazanye (incensum) D 3, 38.
- zalofty (molestiae) D 3, 50.
- zazrakowy (portendentes) Z 3, 8.
- zewne wczyny (manifestum fecerit) D 5, 7.
- zhrubielo g̃t (infectum est) D 4, 28.
- zrubielo (infectum est) D 5, 21.
- zgedly a fpil (comederunt et biberunt) D 14, 14.
- zproftitel (liberator) D 14, 42.
- zpuftiela (desertum est) D 9, 17.
- nezruffug fwiedcftwie (ne despicias testamentum) D 3, 34.
- ztrofkotaly (comminuerunt) D 6, 24.
- zriednyce (pupilla) Z 2, 8.
- zenyny (concupinae) D 5, 2.

(Pokračování).

Úvahy.

Fr. Cumont: Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra. Tome premier. Introduction. Bruxelles 1899. 377 str. velk. quartu.

A. Gasquet, Essai sur le culte et les mystères de Mithra. Paris 1899, str. 143.

Autor prvního díla, sebrav a zpracovav během deseti let všečen přístupný materiál, týkající se kultu Mithrova, podal výsledek své práce ve dvou velkých knihách, aby ukázal s veškerou možnou přesností, jakým způsobem a proč sekta mazdejská málem by se byla stala za císařů vládnoucím náboženstvím říše římské.

Svazek druhý, obsahující vyobrazení pomníků, vyšel již r. 1896; referát přihlíží jenom ke svazku prvnímu. V první části spisovatel rozebírá kriticky staré texty a pomníky (str. 1—220). V části druhé obsaženy jsou spisovatelovy závěry v šesti kapitolách, jichž nadpisy jsou: Počátky; rozšíření mithraismu v říši římské; Mithra a moc císařská; učení mysterií; obřady, kněží, věřící; Mithra a náboženství doby císařské.

Nejužitečnější způsob referovati o knize Cumontově, nanejvýš zajímavé a cenné, bude, tuším, podám-li hlavní myšlenky ve stručném výtahu.

V kapitole první vylíčeny změny, jakých kult Mithrův zakusil na půdě asijské od nejstarších dob až do prvního století př. Kr., kdy vnikl do říše římské. Mithra byl ctěn od Persanů již za té doby, kdy byli ještě s Indy pohromadě. Byl bohem nebeského světla a ochráncem pravdy, dárce života, zdraví, bohatství a darů duševních. Duchům tmy a zla (devas) byl hrozným nepřitelem. Byl mocným spojencem ve válkách. Tento ráz bojovný převládá v kultu Mithrově od doby Achaimenovců. V náboženství Zoroastrově (mazdeismu) význam Mithrův snížen. Hlavou všech bohů je Ahura Mazda. Mithra odstrčen mezi četné genie nižší, jež stvořil Mazda. I tu však zůstal ochráncem boje. Za panství perského v Asii legendy iránské smísily se s chaldejskými. Mithra stotožněn se sluncem. Záhy přišli magové skrze Mesopotamii do Malé Asie. Rody vladařské v Pontu, Kappadokii, Armenii, Kommageně odvozovaly, ať právem ať neprávem, původ svůj od Achaimenovců, a tedy musily chrániti náboženství předků. Zejména Mithra těšil se obzvláštní úctě; svědčí o tom jméno Mithridates, tak časté ve všech těch rodinách. S vyvrácením říše perské padly všechny hranice politické i náboženské. V Asii nastal synkretismus zrovna takový, jako později v říši římské. Všechny theologie východní a všechny filosofie řecké způsobilý neočekávané kombinace.

Světlu hellenskému Mithra zůstal vždy cizím; jehož méno marně se hledá mezi cizími božstvy na Delu v 2. stol. př. Kr. Římané seznámili se s Mithrou, dle Plutarcha, když Pompeius zjímal piraty kilické. Ale ke konci republiky byl kult Mithrův jeden z mnohých v Římě, jichž si nevšímáno. Ke konci 1. stol. po Kr. však Statius již viděl typické sousoší Mithrovo (M. zabíjí býka) a Plutarch svědčí, že za jeho doby sekta mazdejská nabyla jisté známosti. První doklad epigrafický je dvojjazyčný nápis propuštěnce Flaviovců. Záhy na to zasvěcena mu mramorová skupina r. 102 po Kr. Z r. 172 pochází text z Nersae, města Aequů, kde se mluví o mithraeu, jež »stářím se již rozpadlo«.

Za Vespasiana zanesla legie XV. (jedna ze tří, jež trvale byly posádkou na hranici eufratské) kult Mithrův do Carnunta. Kolem r. 148 po Kr. jsou již známy obřady mezi legiemi germánskými. Za Antoninů, zejména od vlády Commodovy, doklady se množí ve všech zemích. Na konci 2. stol. v Ostii byly nejméně 4 chrámy. Hlavním šířitelem mithraismu byla jistě armáda římská. Ačkoli počínaje od Hadriana měla každá legie své pevné sídlo a doplňovala se z okolí, přece často se děly úchytky: centurionové při povýšení bývali přesazováni jinam. Auxilia nesloužila vůbec ve vlasti. Z Kommageny zejména mnoho vojnů sloužilo v různých končinách říše. Množství záslibných darů, pocházejících od vojnů, svědčí jednak o živé víře, jednak o rozmanitosti vyznání.

Vojínové na př. asijsí přišedše do Germanie shromažďovali se, aby vykonali pobožnost k bohu svému. Schůze jejich byly asi přístupny i jiným soudruhům, a tak šířila se mezi vojíny známost kultů cizích. Z dějin dáckých lze nabyti určitějšího poučení. Roku 107 po Kr. Trajanus zavedl do Dacie množství lidí z celé říše, aby ji znova zalidnil. Mnoho nápisů vztahuje se k Mithrovi. Jen kolonie Apalum měla 4 chrámy. Ve Spelaeu v Sarmisegetuse nalezeny úlomky z 50 basreliefů. — Také v Panonii rozšířil se mithraismus podél Dunaje v Cusum, Intercise, Aquincu, Brigetiu, Carnuntu a Vindoboně. Hlavní sídla kultu byla Aquincum a Carnuntum. V prvním místě zřídil totiž Vespasianus leg. II. adiutrix k podpoře loďstva ravenského, a v té sloužili nejvíc Asiané. V Carnuntum pak ležela r. 71 nebo 72 legie XV. Apollinaris, která před tím byla posádkou na východě. Když legie tato asi po 40 letech za Trajana byla přeložena opět do Asie, byl již v městě tom kult Mithrův zakořeněn. Následující po ní leg. XIV. gem. Martia i X. a XIII. geminae mají vyznavače víry Mithrovy. V Carnuntu nalezeny 4 chrámy Mithrovy. Také ve Vídni, kde ležela leg. X., vojnínové ctíli Mithru. — V Noriku však vojsko mělo malou účast při rozšiřování náboženství asijského. V údolí hořejšího Dunaje je vůbec málo pomníků i nápisů. Naproti tomu v obou Germaniích byl kult Mithrův velmi rozšířen, protože v ohroženém území tomto bývalo mnoho vojska. Všechny legie zdá se, že byly nákazou dotčeny: leg. VIII. Aug.

XXII. Primigenia, XXX. Ulpia. Začátek učinila asi leg. VIII., která kolem r. 70 po Kr. přeložena byla z Moesie do Germanie. Do Německa přišel tedy kult Mithrův asi prostřednictvím legií podunajských. V Germanii nalezeno nejvíce mithraei a basreliefů, nejlépe zachovaných. Sev. od Frankfurtu v Hedderneimu (civitas Taunensium) vykopány 3 důležité chrámy, u Friedbergu v Hessensku 3 a v okolí 2. Po celém toku Rýnu od Augstu (Raurica) až po Xanten (Vetera) je řada pomníků (přes Strassburg, Mohuč, Neuwied, Bonn, Kolín, Dormagen). — Odtud rozšířil se kult M. i do vnitř Gallie. Jeden voják leg. VIII. zasvětil oltář deo invicto v Ženevě, a jiné stopy nalezeny ve Švýcarských i v Juře franc.

V Pons Saravi (Sarrebourg) bylo spelaeum ze 3. století. V Treves (Treveri) naproti tomu téměř nic důležitého nenalezeno. A tam přec bývali vojenští velitelé. Ale snad právě proto za nástupců Konstantinových všechny památky pohané tam zničeny. — Odtud pak vedou stopy do Gesoriaca a všech posádek v Britanii (Londýn, York, Caerleon, Chester) a podél náspu Hadrianova. Ale nelze určitě říci, ani které legie, ani kdy kult Mithrův tam zanesly.

Také na jihu říše, v Africe, vidíme, že byl Mithra znám, ale nejstarší nápis pochází až z doby Commodovy (180—192). Zanesli jej tam vojínové z Pannonie a Moesie, z nichž doplňovala se numidská leg. III. Augusta. Hispanie jest nejhudší na pomníky Mithrovy, ale i tu je zřejmý vztah mezi Mithrou a vojskem. V Leonů ležela dlouho leg. VII. gemina. Také snad veteráni z kohort španělských, kteří vyslouživše v auxiliích na Rýně nebo Dunaji, vrátili se domů jako vyznavači Mithrovi, pomáhali náboženství to šířiti.

V krajinách, kde nebylo vojska, třeba vysvětliti šíření se mithraismu jinak. Patrně invasi semitských národů, kdy císařství dalo mír světu a umožnilo plavbu a obchod. Množství Syřanů jezdilo za obchodem po celém moři Středomořím i podél řek do vnitř země. Delos, Řím, Puteoli, Ostia, Ravenna, Aquileja, Terst, Salona, Malaga, Sarmisegetusa, Apulum, Sirmium, Bordeaux, Lyon, Treves byly jich plny. Syřané byli nanejvýš horliví a vášniví přívrženci svých obřadů. Všude zakládali svatyně svým bohům. Odtud pronikla do Italie božstva z Heliopole, Dolicha, Damašku a Palmyry. Bohatí kupci syrští ctili nejvíce Baala, vyznavači Mithrovi byli lidé chudší — otroci z Kappadokie a Pontu, do Říma prodaní. Titus po válce židovské prodal 97.000 lidí do otroctví. Lze si představit, kolik se jich prodalo za ustavičných válek, zvláště Trajanových. Vždy veliké množství bylo jich v městech přístavních. Tak Ostia, která byvši opravena a rozšířena Claudiem a Trajanem, zdědila obchod po Puteolích, měla záhy 4 chrámy Mithrovy. Na východě italském Aquileja má mnoho nápisů. Podobně po celém pobřeží dalmatském, v Gallii v porčí Rhony a odtud do hor Dauphinských do Savojska, na úpatích

Alp kult M. se šířil. — Tedy otroci byli druhými missionáři kultu M. a to jednak jako dělníci, jednak jako správci a úředníci v latifundiích italských. Ale v Pannonii a Noriku sama administrace říše pomáhala šířiti mystérie perské. Prokuratorové, úředníci fiskální, správcové císařských statků mívali k ruce množství výběřčích, pokladníků, dozorců. A to byla druhá armáda, která, záležejíc hlavně z národností asijských a měníc svá místa, jak kdo postupoval, rozšiřovala mithraismus.

Jsou arci ještě jiné podružné cesty, kterými kult M. vnikl do říše římské, ale těch nelze udati obecně. Jediné Řecko zůstalo ušetřeno. Tam nebylo vojska, a také hrdost národní, kult slavné minulosti, jenž v době císařské je tak význačný pro Řecko, chránil je. Za to v Římě byly všechny podmínky. Nejstarší svatyně byla asi za hradbami, jako u všech bohů cizích. Ale r. 181 po Kr. Mithra překročil hradby městské, a ač není možno sledovati šíření se jeho dopodrobna, přece lze říci všeobecně, že vlna přívalu toho byla mocná, jak o tom svědčí 100 nápisů, 65 zbytků skulpturních a řada chrámů a kaplí ve všech částech města. Nejslavnější bylo spelaeum, jež ještě za renaissance existovalo v jeskyni Capitolské. Tehdy Mithra vystoupil z přítmí a stal se oblíbeným božstvem šlechty a dvora. Zvláštní jest, že Mithra dlouho byl bohem malých lidí otroků a propuštěnců, vojínů nebo vysloužilců. Hlavně propuštěnci pomohli mu na vyšší místa. A tak již Lukianos uznal za dobré parodovati ono náboženství, a Celsus staví je proti křesťanství.

Ve vzrůstu moci císařské v Římě dlužno viděti vítězství ducha východního nad duchem římským a vítězství představy náboženské nad představou právníckou. Tato idea pocházela z Aigypta, jehož stará zřízení měla veliký vliv na císařství. Králové aigyptští odvozovali svůj původ od boha slunce Rá. Achaimenovci a po nich Ptolemaiovci přijali poety starých králů. — Z Alexandrie rozšířila se víra theokratická po císařství. Šířiteli byli kněží Isidini. Od 1. stol. po Kr. císařové římstí dali se soukromě od služebnictva oslavovati jako *deus noster*. Někteří z caesarů, jako Nero, Caligula snili arci o tom, kterak by mohli hráti roli Achaimenovců v říši. Ale tomu vzpíral se duch římský stále. I mezi posledními pohany apotheosa zjižicého vladaře potkávala se s rozhodným odporem (Amm. Marc. 15, 1, 3). Bylo třeba najíti theorii méně hrubou, a tu dal mithraismus. Peršané věřili, že dárce moci královské je Ahura Mazda, a božský původ moci činí osobu královu posvátnou. Proto klekali před nimi, ale nepokládali jich za bohy. Moc královskou etili jako genia králova a předstávali si ji jako nadpřirozený oheň, jako zářivou aureolu, jež vychází z hlavy panovníků zákonných, ale odstupuje od bezbožných a usurpatorů. To jest idea čistě perská. Nelze stotožňovati ji s Fortunou nebo *Τύχη*. Dynastie, které přišly po Achaimenovcích a odvozovaly od nich svůj původ, zaváděly kult

této zvláštní *Τύχη*. (Častá vyobrazení na mincích Seleukovců.) Po zániku říši asijských kult panovníků tamějších přenesen na císaře římské, a jak se šířil mithraismus v Římě, stará theorie mazdejská nalézala více přívrženců mezi zástupci úředními. Od dob republiky ctěna v Římě fortuna populi Romani (f. publica, f. Urbis, f. orbis Romani). Podobně v Asii netoliko každá země, nýbrž i každé město ctílo svou *Τύχη*. Tudíž ujalo se také snadno, když císařové začali s kultem *fortunae Augusti*, jež objevuje se na mincích často od Vespasiana.

Od doby Commodovy, kdy datuje se vítězství kultů východních v Římě a obzvláště mysterií Mithrových, dávají si císařové název *pius, felix, invictus*. Zákonné autority nedostává se mu ani dědictvím, ani usnesením senátu, nýbrž od bohů, a to projevuje se vítězstvím. Přívlastek *invictus* je stálým přívlastkem slunce v Asii a proto prý také přijali jej císařové. Podobně také vypůjčili si titul *aeternus*, jenž od III. stol. je úřední, od slunce. Také věnec paprskový, který císařové, od Nerona počínaje, nosí, jest novým dokladem těchto tendencí politicko-náboženských. Symbol záře sluneční připodobuje panovníka bohu. Ale zdravý smysl lidu tyto určité a upřílišené výrazy odmítal a spokojoval se jen s metaforickými.

Změn, jichž kult M. v říši římské zakusil, nelze podrobně sledovati. Ale v celku lze říci, že byly jen povrchní. Proti starému pohanství řecko-římskému, jež bylo snůškou praktik a pověr bez logické souvislosti, mithraismus měl skutečnou teologii, soustavu dogmat. Stará víra perská pozměnila se, když přišla do Babylona. Ale naturalismus iranský nesloučil se dobře s astrologií semitskou. Kněží zanechávali tedy odhalení nauk mazdejských o původu a určení světa i člověka jenom vyvoleným: množství spokojovalo se zářivým a povrchním symbolismem, vymyšleným od Chaldaeů.

Jako nejmocnější z božstev hvězdných vzývány planety. Podle teorií astrologických přičítány jim různé síly a vztahy k životu. Bylo jich 7, — odtud sedm posvátné číslo — každá vládne jeden den v týdnu. Často zobrazovány také jako Helios, Artemis, Ares, Hermes, Zeus, Afrodite, Kronos. Vedle těchto bohů hvězd, které mají dvojitou povahu, uctívána božstva čistě siderální: znamení zvířetníku, jež zobrazena jsou ve všech mithraeích. Babylon uvedl tedy v mazdeismus hlavně tuto nauku: víru v osud, jenž spjat jest s pohybem hvězd. To jest nejvyšší bytost.

Víra v neodvratný osud, ani strach před zlými duchy nemohla přivésti lid před oltáře Mithrovy. Věřící skládal naději svou v pomoc bohů dobrodějů, kteří potírali zlo. Takovým byl Verethragma — mazd. Herakles, — a zvláště Mithra. Byl zván *μωστής*. To neznamena jen polohu uprostřed nebes, ale má také smysl ethický. Mithra jest prostředníkem mezi nepřístupným bohem a trpícím lidstvem. Mystové Mithrovi zůstali až příliš mlčeliví.

Nemáme žádných zpráv o učení mysterií z knih starých. Jen pomníky, a ty mluví arci řečí málo jasnou. Jen dohadem lze sestrojiti na základě basreliefů a sousoší Mithrových báj o Mithrovi.

Je nanejvýš nejisto, jaké byly předpisy morálky perské podrobná. Ale zdá se, že cílem pro věřící byla dokonalá čistota mravní. Ustavičné očišťování a smývání hříchů doporučováno. To byl ostatně směr doby. Přívrženci Mithrovi viděli ideál svůj v asketismu. Jako všechny sekty východní přijaly i mysterie perské nauku o potřebě vykoupení a soudě posmrtném. Duše dobrá přijde do nebe. U každé ze sedmi planet zanechá část svých hříchů a přijde do osmého nebe obnažená a čistá. Učení o nesmrtnosti duše doplněno naukou o vzkříšení těla. Úspěch náboženství toho přes jeho slabosti metafysické visel z velké části na jeho mravouce, která podporovala činnost, osobní snahu a rozvoj energie, živila touhu po nesmrtnosti a konečné spravedlnosti.

Rituál kněží Mithrových jest ztracen, takže máme jen nepřímé a nespolehlivé zprávy. Ze sv. Jeronyma víme, že bylo sedm stupňů zasvěcenců, jichž jména jsou corax, cryphius, miles, leo, Perses, heliodromus a pater. O tom, proč se přestrojovali a napodobovali hlasy ptáků nebo řev lví, lze pronášeti jen domněnky. Snad byly to narážky na znamení zvířetníka nebo na přetělování duše. Obřady, kterými stupeň po stupni mystovi bylo se bráti, byly dlouhé, namáhavé a původně i strašné. Ale na západě pozbyly aspoň své hrůzy. Mystes při křtu stál v jámě, pokryté prkny, a nad ním zabito zvíře obětní, jehož krev stékala pak otvory na něj. — Klerus má v mithraismu větší úlohu než v náboženství řeckém nebo římském. Ženy neměly přístupu k mysteriím.

Mithraismus snadno přizpůsoboval se prostředí, kde mu bylo žítí. Ale ústupky jeho týkaly se jen formy. Vlivy závažné, které mithraismus měnily, působily naň v Asii za doby jeho mládí. — I v Římě trvalo nepřátelství mezi Isidou a Mithrou. Ale za to s kulty syrskými snadno se spřátelil. Také s fryžským náboženstvím se sloučil. Mezi Mithrou a Anahitou, i Kybelou a Attyem byla i v Římě přátelská shoda. Ač byl rozdíl v povaze obou dvojic, ohledy politické je sblížovaly. Kult Kybelin byl uznán státem.

Od Platona a Aristotela filosofie řecká pohlíží na tělesa nebeská jako na bytosti oživené a božské. Stoicismus uvedl nové důvody pro víru tu; novopythagoreismus a novoplatonismus ukazovaly na posvátný ráz světla, jež je obrazem boha nadmyslného. Také je učení to ve shodě s tendencemi politickými. Helio-gabal žádal pro Baala z Emessy první místo mezi všemi bohy. Aurelianus posvětil slunci velikou stavbu na poli Martově. Mithraismus aspoň ve stol. IV. obměšlel spojení všechny bohy a všechny mythy v jednu obrovskou synthesi a založiti nové náboženství, jež mělo býti ve shodě s tehdejší filosofií i s ústavou říše. Náboženství to bylo stejně daleko starého mazdeismu jako pohanství

řecko-římského. — Skutečně mnozí dávali přednost dogmatům, které činily zadost jejich nárokům na dokonalejší čistotu a lepší svět, neukládajíce jim při tom, aby se zřekli víry otců a státu, jehož byli občany.

Avšak přes to mithraismus byl podloměn, jakmile se od něho odvrátila přízeň vládní. Constantinus svým přestoupením ke křesťanství zvrátil všechny naděje. Nástupci jeho stali se zřejmými protivníky. Julian křísil mithraismus. Za Gratiana pobořeno nejvíce mithraei. Vítězstvím Theodosiovým r. 394 zmařeny všechny naděje přívrženců Mithrových nadobro.

Veliká zásluha Cumontova jest, že sebral všecken materiál pomníkový, že vzorným způsobem jej i texty rozebral a že došel v některých závěrech svých výsledků pozitivních. Tak na př. celá kapitola II., o rozšíření mithraismu v říši římské, je zpracována způsobem definitivním. Rovněž zdařile dle mého mínění ukázáno na to, jak vlivy asijské působily na přetvoření moci císařské.

Vyložiti zápas pohanství s křesťanstvím láká mnoho lidí. Zejména Francouzi mají v té příčině bohatou literaturu. Než se budou moci shrnouti poslední správné závěry o zápasu pohanství s křesťanstvím, bude třeba takového monografického spracování látky podle století a podle hlavních sekt. Cumontova kniha je znamenitou ukázkou, jak má se pracovati v tom oboru.

Spis Gasquetův vyšel náhodou skoro současně s velkým dílem Cumontovým. Spisovatel, jak dříve v předmluvě, odhodlal se jen na domluvu svých přátel uveřejniti svou práci; než můžeme mu býti za to vděčni. I vedle velkolepé práce Cumontovy jeho studie může se čísti s užitkem. Gasquetovy výklady o mithraismu a jeho učení, o významu mysterií starověkých vůbec a o příčinách úpadku mithraismu dobře ob stojí vedle střízlivého líčení Cumontova. V hlavních kusech dospívají oba k týmž závěrům.

E. Peroutka.

Scythica et Caucasia e veteribus scriptoribus graecis et latinis collegit et cum versione rossica edidit *Basilius Latyšev*. Vol. I. Scriptores Graeci. (Извѣстія древнихъ писателей греч. и латян. о Скиіи и Кавказѣ Т. I. Греческіе писатели.) С. Петербургъ 1893—1900. Stran 946. Cena 5 rublů.

Za tuto knihu, jejíž první díl právě vydaným třetím svazkem je dokončen, budou V. Latyševu nesmírně vděčni všichni, kteří se zajímají o starověkou historii a archaeologii východní Evropy a končin sousedních. Již to, že excerpta ze 300 spisovatelů od doby nejstarší až do V. stol. po Kr. leží před námi v jednom svazku, zastupující celou bibliothéku knih a vydání, leckdy nesdažno přístupných, činí práci Latyševovu velice užitečnou, tím více pak, máme-li před sebou sborník tak pečlivě sestavený a místy opatřený i velmi dobrým komentářem.

Potřeba podobné knihy se na Rusi dávno cítila. Již na konci předešlého století pokusil se Stritter o podobný sborník, ale byla to práce nedokonalá, a proto se během toho století stále opakovaly návrhy na nové kritické vydání. V letech padesátých předkládal návrh takový R. Minclov carské archaeologické společnosti oděsské, ale nedošlo k jeho vyplnění. Roku 1884 nalézáme návrh podobný mezi desideráty, o nichž se usnesl archaeologický sjezd oděsský, r. 1890 čteme o téže věci při jednáních archaeol. sjezdu v Moskvě. Pokus jediný, který v novější době částečně provedl v tom směru K. Ganu, sestaviv «Извѣрія древнихъ греческихъ и римскихъ писателей о Кавказѣ» (I. 1884, II. 1889), dopadl však nešťastně; vydání je velmi nedokonalé a plně chyb. Proto se konečně odhodlal k práci té v rozměrech co možno největších prof. V. Latyšev. Cílem práce je sestavení všech starých zpráv, týkajících se východní Evropy, Kavkazu a končin černomořských, znovu kriticky přehlednutých. Zprávy rozdělí se na dva díly: I. se zprávami řeckých spisovatelů až po století V., díl II. se zprávami excerpovanými z literatury latinské.*) Objemný díl, jenž právě vyšel, obsahuje na 946 stranách zprávy literatury řecké s paralelním překladem ruským, pořízeným z největší části od Latyševa samého, z menší od jeho žáků.

Opakuji, nejen za obsah práce, ale i za výbornou kvalitu její, za spolehlivost, s jakou možno sborníku užívatí, musí býti historikové zajímající se starověkem (a také slavisté!) Latyševu nad míru vděční. Všude užíváno vydání nejlepších, a na mnohých místech setkáváme se ještě v komentáři s opravami a vysvětlivkami autora, které práci jeho povznášejí nad pouhý, třeba správný otisk excerpt. Nedostatků mohl bych po své zkušenosti uvést jen málo. Při prvních svazcích jsem sice shledal, že několik dosti důležitých zpráv je nedopatřením vynecháno, ale to bylo nyní na konci třetího svazku skoro všechno doplněno. Jako doklady další, které mohly nebo měly býti sem zařaděny, našel jsem při příležitosti následující:

Zprávu Herodotovu III. 115 o moři na severu Evropy, zprávu VII. 18 se zmínkou o tažení proti Massagetům a Skythům,

*) Latyšev slibuje ostatně v předmluvě, bude-li možno, i pokračování sborníku na základě literatur středověkých. Při této příležitosti zmiňují se o tom, že na posledním archaeologickém sjezdu v Kijevě r. 1898 Dr. K. Kadec předložil návrh na vydání všech zpráv starověkých a středověkých, týkajících se historie a kultury starých Slovanů. Návrh zajisté velmi včasný, ale po mém soudu dnes sotva samostatně uskutečnitelný. A to právě proto, že vydává se tato práce Latyševova, která zároveň z největší části bude obsahovati i žádané prameny dějin slovanských, aspoň pro větve východní. Bylo by proto snad nejlépe vznést žádost na prof. Latyševa, aby při dalších svazcích svého sborníku přihlížel nejen k oblasti Skythie, ale i těch ostatních zemí, v nichž se později odehrávají počátky historie slovanské. Vyšší právě I. díl by v tom směru potřeboval jen nevelikou řadu doplňků.

VII. 64 o výzbroji skythských Saků, dále vymezení Skythie u Skymna (169—181). Proč byly z téhož spisovatele vynechány verše 756—766, kde mluví se o Skythech v Thracii? Při Strabonovi slušelo uvést i z kn. I. c. 3. i § 5. a 6., kde se nalézá kritika Strabona o zanášení Pontu náplavem severních řek. Chybí pak zmínka Strabonova II. 3. 1. o cestě Pytheově z Gadeirů do Tanaidu, zejména zajímavá stať (kn. VII. c. 3. odstavec 1.), v níž se Strabon vysmívá těm, kteří věří v Ripaje a Hyperbojece, a zamítá zprávy Pytheovy o severním pobřeží.

Při vyňatcích z Ptolemaia mohla být uvedena i zpráva o Prutu, Seretu, Istru, o Visle, jakožto hranici Germanie a Skythie, pak zde mohl být umístěn i počátek kap. 7. a 8. knihy III. (vymezení hranic sarmatských). Totéž platí o Markianově zprávě o ústí a pramenech Visly (II. 35—37). Z Eustathiova komentáře k Dionysiovi Per. chybí zmínka v c. 1143 o toku řeky Hypania, vzatá z Herodota. Schází dále zpráva Polybiova IV. 38. o Pontu a obchodu pontském za oné doby, a Agatharchidova zpráva o tom, že Demetrios z Kallatidy psal dílo o severní Evropě (*περὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης* 64). Také mohlo být uvedeno z Athenia I, c. 10 (ed. Kaibel), jak na trhu athenském scházívало se mnoho lidí poslouchat fantastické výklady kupců, příšlých od Borysthena a Fasidy. Jsou to však v celku jen méně důležité doplňky.

Ke komentáři jednotlivých zpráv měl bych následující dvě poznámky: Epifanios *κατὰ αἰρέσεων* III. 10. (Scyth. I. 710) — *Δαυρεί;* řeckého a *Dauni* lat. textu (str. 712), mezi kmeny skythskými jsou patrně Alauni (*ΑΛΑΥΝΟΙ—ΔΑΥΝΟΙ*). Libri de XII gemmis IV. p. 190 Dind. *Venni* jsou nejspíše *Οὐννοι,**) Hunové, ač i emendace ve Vendi nebyla by nemožná. S *regnum Vannianum* to spojovati nelze.

K dílu připojena jest mapa Ptolemaiovy Sarmatie, velmi čistě a správně kreslená. Jest to nejlepší rekonstrukce oné mapy ze všech, jež jsem měl dosud v rukou, převyšující správností i novou rekonstrukci Jul. Kulakovského (*Карта Европейской Сарматии* по Птолемее. Kijev 1898). *L. Niederle.*

Grammatik der attischen Inschriften von *K. Meisterhans*. Dritte vermehrte und verbesserte Auflage, besorgt von *Eduard Schwyzer*. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1900. XII a 288 str. Cena 9 mk.

Nového vydání této oblíbené, pro epigrafika i filologa stejně důležité knihy bylo již věru potřebí; neboť od r. 1888, kdy uspořádáno bylo vydání druhé, rozmnožil se nejen náš materiál nápisný, nýbrž i práce o něm měrou značnou. V CIA. vydán ve IV. svazku (doplňcích) 3. sešit staroattických nápisů od Kirch-

*. Srv. Migne Patr. gr. XLIII. 223. v textu c. 113 Ankyrota Epifaniova, vedle Daunů.

hoffa a 2. díl nápisů attických z doby před Augustem od Köhlera; jako zvláštní přídavek vyšly kletby attické, t. zv. *defixiones*, od Wuensche, jež obsahují cenné příspěvky k poznání řeči lidu obecného. Nápisy na vásách řeckých se stanoviska jazykového prozkoumal Kretschmer, jenž v jiném díle svém (*Einleitung in die Gesch. d. gr. Sprache*) vytkl nová hlediska pracím grammatickým. Rovněž grammatiky dosavadní: Kühnerova, Meyerova i Brugmanova vyšly v třetím, nově spracovaném vydání, a Dittenbergerova *Sylloge*, jež všímá si stejně stránky věcné jako jazykové, dočkala se vydání nového. Že i v různých časopisech vyšlo hojně cenných pojednání, sem hledících, netřeba, tuším, ani zvláště připomínati.

Tento rozsáhlý materiál spracoval po smrti Meisterhansově velmi obezřetně Ed. Schwyzer, jež svou zdařilou prací *Grammatik der pergamenischen Inschriften* (v Berlíně 1898) osvědčil se zvláště způsobilým k pracím toho druhu. Plán díla, jenž ukázal se zcela praktickým, zůstal právem nedotčen; pouze dva krátké paragrafy (§ 23 *Vokalschwund und Vokalentrückung* a § 42 *Wortschliessendes σ*) bylo nutno připojiti. I v textu celkem jen málo měněno. Za to tím větších změn doznaly poznámky. Není snad ani jediné stránky, aby tu nebylo něco připojeno nebo opraveno. Dodatky Schwyzerovy doplňují doklady, Meisterhansem sebrané, podávají pěkné výklady jazykové i věcné, odkazují k jiným dialektům řeckým, k papyrům a příslušné literatuře, datují správněji mnohé nápisy a pod. Četné poznámky jsou zcela nové, jak již z toho možno poznati, že počet jich ze 1733 vzrostl nyní na 2013. Hlavně rozmnožením poznámek se stalo, že kniha o 51 stránku vzrostla. Ref. srovnával dodatky, které si sám v různých dobách připsal do svého výtisku, se změnami, jež podnikl Schwyzer, a shledal, že pouze v jediném případě (str. 8, pozn. 59) přehlédnuto přesnější datování nápisu CIA, IV, 1, p. 137, ježž podal Wilhelm v *Ath. Mitth.* XXIII (1898), str. 488.

Opíraje se o toto pozorování, může ref. tuto praktickou a důležitou knihu i v nové, značně zdokonalené formě vřele doporučiti.

Frant. Groh.

De paricidii vocis origine. Scripsit *I. Luňák*, universitatis CAESAREAE litterarum Novorossicae prof. ord. Odessae, ex officina oeconomica. MDCCCC. 18 str.

Lat. *pāricidu pāricīdium*, jak známo, bylo již Římanům etymologickou záhadou; vykládali si *pāricīda* obyčejně z *patri-cīda*, kterýž výklad přes hláskoslovnou nemožnost podnes se časem slýchá; obyčejně se myslívá dnes raději na souvislost s *pār*, tak že by *paricīda* byl »vrah svého bližního« (srv. starobylý zákon »si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, paricidas esto«): při kmeni *pāri-* čekali bychom ovšem v slože-

niň s ním krátké *ā*. Při slovích, jichž přesný původní význam dávno se již zapomněl, je etymologizování vždycky zlá věc, a výsledky jeho obyčejně postrádají absolutní přesvědčivosti. Luňák v onom zákoně položil si důraz největší na slova *dolo sciens* a jim prý odpovídá první část komposita: vidí v ní sloveso *parāre*, a *pāricīda* je mu dle toho »úkladný vrah«. Výkladu tomutu vadí nejprve dlouhé *ā* v *pāricīda*: tuto překážku odklízí spisovatel tak, že básníci, jimž slovo bylo temným, dávali prý se svěsti výklady starých etymologů, kteří v první části složeniny hledali zkomolené *putri- parenti-* (ač i tak spíše bychom čekali krátké *a*); před plavnými hláskami beztoho krátké samohlásky bývaly měřeny i dlouze. Druhou, tuším, velmi vážnou námitkou jest, že v latině složeniny se slovesnou první částí vůbec jsou velice vzácný, a doklady, které uvádí Luňák, k tomu ještě jsou toho způsobu, že druhá část složeniny je v nich substantivem v nejvlastnějším smysle slova, ne substantivem slovesným, jako v *paricīda*, *paricidium*: srv. *repundirostrum pecus* (*pecus*, quod repandit rostrum, t. j. delfín), *Venus verticordia*, *exercipes*, *poscinummins*, pozdní *vertipedium*, *vincipes*, *petheredium*, *fulcipediu*, *laudicinus* a p. Obvyklý ráz lat. složenin vede, tuším, každého živou mocí, hledati v první části slov *paricīda*, *paricidium* nějaké jméno. Proto i po výkladě Luňákově nám slova ta jsou záhadnými.

Stowasser v *paricidium* vidí »zjevnou vraždu« a myslí na příbuznost s *ad-parere*: výklad tento aspoň nemá proti sobě různosti délky samohlásky *a*. Srv. jeho recenzi stati Luňákovy ve *Woch. für klass. Phil.* 1901, str. 150. Sloveso *pārere* svým kořenem nevypadá jako sloveso primární (na př. *habere*, *tacere* a j.), ani významem jako deverbativum (na př. *monere*, *tondeo*, *torreo*, *noceo* a j.): mohlo by býti denominativem nějakého zaniklého jména, a toto zaniklé jméno by mohlo vězeti v *paricīda*, *paricidium*. Ale přes pouhou možnost ani se Stowasserem se nedostaneme.

Josef Zubatý.

Grammaire technique par *Henri Hantich*, Paris, Ernest Leroux. 1898. Str. VII a 254.

Pan spisovatel, jenž podjal se této právě tak obtížné jako záslužné práce, jest znám již některými díly grammatikálními. Aby nadchl francouzského studujícího, obchodníka, inteligenta, učence — neb pro ty všechny jest grammatika tato psána — pan spisovatel předesílá vřelou předmluvu pana Louis Légera, jenž v krátkosti líčí význam národa našeho a důležitost poznání řeči jeho i pro Francouze. V úvodě na to následujícím probírá pan spisovatel stručně tři periody řeči české a zakončuje jej statistikou Čechů a Slováků. V grammatice samé lze znamenati dva díly, z nichž první obsahuje tvarosloví a syntax (str. 5—162),

druhá (appendice) v 80 cvičeních versions a thèmes na tvarosloví (str. 163—251). Před tvaroslovím v Notions préliminaires učí se české abecedě, výslovnosti a pravopisu. Postup grammatiky jest theoretický, pan spisovatel vykládá tu veškeru bohatost českého substantiva, adjektiva, číslovky, zájmena, slovesa atd., podává nejprve nauku o tvoření jednotlivých tvarů, pak vzorce, poznámky a odchylky. Při tom zachází někdy pan spisovatel tak daleko, že uvádí i tvary, jež sám označuje jako »inusité«, na př.: zněti, vraziti, zraziti (str. 89) aneb takové, jichž se vůbec neuzívá, na př.: buda slyšeti (str. 100), buda hledán (str. 106), buda nesen (str. 109). Sem vřadíť jest i pravidlo o supinu po slovesech pohybu (str. 98), zcela smyšlené pravidlo o různém užívání jest a je (str. 102 pozn.) a pravidlo, že adjektiva čes. značící náboženství, národnost neb titul, neb jsou-li delší, kladou se za substantiva, tedy: císař římský, rok nejúrodnější, vojsko stavovské (str. 53—4). Podobně nestažené tvary: mojich, mojim, mojich, mojimi (str. 72), jichž se ve spis. jazyku ani neuzívá, a tím i poznámky o nich (str. 73) uvedeny z přílišné snahy po důkladnosti. Ježto na objasnění neuvádí pan spisovatel příkladů k jednotlivým vzorcům s jich různostmi, — appendice tu nestačí — kupí se tu vzorec na vzorec, pravidlo na pravidlo a výjimka na výjimku, že se v tom žádný cizinec nevyzná. Pan spisovatel měl sice upřímnou snahu, co možno jasně vyložiti bohatost gram. tvarů českých a pozorovati je se stanoviska Francouze, ale přestal na tom, nepokoušeje se o to, aby methodicky upravil, zjednodušil, co možno, a zmenšil počet vzorců a pravidel (na př. vzor daň mohl odpadnouti, podobně sklonění máti dle r-kmenů, mnoho mohlo býti odkázáno do slovníku atd.), a aby přidal k nim s dostatek příkladů, by i samouk — neb pro jiného určena grammatika tato není — jim porozuměl. Z té příčiny měla též výslovnost býti označována tak daleko, až by učící se dovedl bezpečně samostatně čísti, k čemuž nestačí dvoustránkové Exercice de lecture.

V jednotlivostech bychom vytýkali toto: Mezi noms de femme uvádí se kočka — chat (str. 16), což správně sice se stanoviska českého, nikoli francouzského, jež tu rozhoduje. Tvary za ň, pro ň, oň pokládají se jen za tvary lidové (str. 70). Na str. 125 učí se: činim au lieu de čin-i-je-m, slíbim au lieu de slíb-i-je-m. Podobně nesprávně: čekám pour čeka-j-a-m, čekáš pour čeka-j-a-š (str. 128). Slov. lháti časuje se: lhu, lzeš, lhou, přý dle V 3. Slov. zráti, síti se řadí do I 7 (str. 17), mizeti do III. tř. (str. 121). Na str. 97 se tvrdí: Autrefois, le verbe avait à l'impératif les mêmes terminaisons qu' au présent. Učí se tvarům pojati, předpojati, jati, pjati, fati, žati, přijati (str. 114) a piju (str. 95) i proti pravidlu vyslovenému na str. 96, podobně pláču, pláčou, dýšou, ořou, vážou (str. 129), hřejou (str. 132). Všecky příklady o jeho a její v Remarque str. 74 trpí nejasností tím,

že není ve frančtině uvedena osoba, k níž se vztahuje náměstka: jeho dopis — sa lettre, ale sa lettre může býti ve fr. i její dopis, a podobně i u ostatních příkladů. Na str. 77 též (= tytéž) mělo býti označeno jako neužívané. Ve výslovnosti bychom transkribovali fchetsco m. v' . . . ; fchak m. v'chak, zapom'něly m. -miěly (str. 12), co-ous-sec m. co-ou-sec (= kousek, str. 6). V předmluvě mluví se o constitution définitive de la langue (sc. tchèque), accomlie vers la fin du XIVe siècle (str. 2) a klade se přehláška *a—e* (m. *a—ě*) až do XV. století. Výklad podán všude obratně jazykem francouzským, nicméně proklouzly p. spisov. přece některé nesprávnosti; na př.: je suis ici inconnu = neznám se zde, jsem zde neznám (str. 217) m. je suis étranger ici; je regrette que je ne puis vous aider (m. puisse neb de ne pouvoir, ib.), plusieurs milliers de soldats tomba à la bataille (str. 225, m. tombèrent), je vais trois fois la semaine (str. 231, m. par s.), kde všude pan spisovatel nepíše tak pro napodobení češtiny. Ale ani při doslovném překladu nelze psáti: Qui ne vous le croirait pas (str. 230). Podobně v češtině: Zamkni dvěře na klíč, gallicisme dle fermer à clef, jako spisek p. Hantichův Osm dní v Paříži (= Huit jours à Paris) má zníti: Týden . . . Z tiskových chyb uvádíme: désastre (str. 4), samemu (str. 78), suse (str. 140).

Úhrnem lze říci, že grammatika p. Hantichova jest vlastně obratně přeložená grammatika systematická pro Čecha psaná bez náležité znalosti grammatiky Gebauerovy a že nevyhovuje ani jako vědecká ani jako praktická. *Jar. O. Ilruška.*

Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Von *Vatroslav Jagić.* Wien, 1900. 4°. Erste Hälfte. 88 str. Zweite Hälfte. 96 str. Zvl. otisk z Denkschr. d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien, philos.-hist. Classe. Bd. XLVII.

První část této dvoudílné rozpravy Jagićovy o původu, dějinách a vlasti církevního slovanského jazyka věnována jest historickým zprávám (obou slovanských legend, listů papežských) o povolání obou bratří solunských na Moravu a o působení jejich mezi lidem československým, částečně též mezi Slovinci (okolo jezera blatenského). V části této Jagić přirozeně obrací se proti jednostrannému vyličení, které v poslední době o celém vývoji oněch událostí podali mnichovský professor Friedrich a žák jeho Goetz, popírajíce šmahem pravost všech pramenů, jak slovanských tak latinských, které svědčí o schválení liturgického jazyka slovanského skrze kurii římskou. Právem hájí tu Jagić pravost obou v pochybnost vzatých listů papežských, Hadrianova z r. 869 a Janova z r. 880,*) neodpíraje ovšem též pravosti commonitoria

*) Srv. o těchto listech můj článek v Čes. Čas. Histor. 1901. a též rozpravu Frant. Snopka, List pap. Hadriana II. v pannonské leg. a bulla Jana VIII. Industriae tuae. V Olomouci. (Otisk ze Sborníku Velehradského sv. VI.) 8°. 131 str.

pap. Štěpána V. (VI.) z r. 885—886. Při listu téhož papeže z r. 885—886, jenž nalezen byl, jak známo, v klášteře kremsmünsterském, připoustí Jagić jisté pochybnosti.

V této části (I. 1—50) pohybujeme se v IX. stol., v době, kdy položeny počátky církv. slovanského jazyka. Výklady Jagićovy podávají úplný obraz činnosti obou apoštolů na Moravě. A to jest ovšem přirozeno při studii o původu církv. slovanského jazyka. Neboť tento jazyk stal se ihned, jakmile vstoupil v život, osou všech událostí a předmětem urputných nábožensko-politických bojů. Úprava první slovanské abecedy (t. zv. hlaholice) a první překlady svatých knih nestaly se teprve na půdě moravské. Není pochybnosti, že oba mužové a doprovázející je učenci s hotovými pracemi přicházeli na Moravu (str. 8). V těchto překladatelských pracích bylo pak na Moravě velmi usilovně pokračováno. Jsou to ihned knihy liturgické. Je patrné, že cílem obou apoštolů byla od samého počátku úprava služeb božích a celého církevního řádu jazykem slovanským. Roku 869 podařilo se Konstantinu-Kyrillovi a Methodovi vymoci u římské stolice (za pap. Hadriana II.) schválení bohoslužebného jazyka slovanského. Později (r. 873) papež Jan VIII., vysvobodiv Methoda ze zajetí německého, vyslovil zároveň zákaz slovanské liturgie; ale později, na osobní zakročení Methodovo, změnil své stanovisko a vydal památný list (r. 880), kterým užívání slovanského jazyka při bohoslužbách slavnostně se approbuje. Příznivý poměr římské stolice potrvál jen do smrti Methodovy (885). Sotva veliký arcibiskup slovanský zavřel na vždy oči, již podařilo se odpůrcům jeho, s biskupem nitranským Wichingem v čele, získati papeže Štěpána V. (VI.), jenž bez prodlení přísným způsobem slovanský jazyk v církevní službě zapověděl. Tímto rozhodnutím a pomocí, kterou panovník moravský Svatopluk nepřátelům slovanské církve poskytoval, podloměn byl rozvoj její na Moravě.

Důležitá jest otázka, jak daleko překladatelská práce v oné době moravské postoupila a které knihy slovanské původem svým do oněch prvních let sahají. Máme o tom, jak známo, zprávu v leg. Methodově. Překlad evangelských čtení přinesli bratři již z Cařihradu; společně přeložili dále čtení apoštolská, jakož i vybrané služby církevní. Method pak sám, s pomocníky k tomu ustanovenými, přeložil prý všechny ostatní knihy písma sv. mimo makkabejské. Zachované překlady však nedopouštějí zde doslovného výkladu. Proto pomýšlí Jagić (I. 46) buďto na t. zv. parimejník čili vybraná čtení z knih starého zákona anebo na překlad hlavních částí, ku př. pěti knih Mojžíšových a knihy Proroků. Dále uvádí legenda též nomokanon a paterik jakožto překlady Methodovy. Co se týče první z obou knih, tu mohla to býti kanonická pravidla Jana Scholastika (*ἡ τάξις τῶν κινύσεων* čili *συνόδου*); o druhé knize, o pateriku, však dosud ani domněnku pronésti nelze (I. 46.).

Podle mínění Jagičova (I. 42) rozšířila se slovanská liturgie ještě za živobytí Methodova jak do Bulharska tak i do Chrvatska. Ani na Moravě ihned nezanikla (I. 52), držíc se tu tiše v některých snad klášterech a sahajíc takto i do Čech. Zde objevuje se slovanský kněz, který po přání sv. Ludmily učí vnuka jejího, sv. Václava, jazyku slovanskému. Týž kněz byl snad i původcem obou slovanských legend o sv. Ludmile a sv. Václavu (I. 55). Pozdějším sídlem slovanské liturgie v Čechách byl klášter sázavský. Jaký ritus tu panoval, nelze přý (I. 57) rozřešiti. Na latinský ritus ukazují zlomky kijevské, na řecký zl. pražské (ač tyto vznikly asi v sousedství krajín západoruských). Avšak písmo bylo nejspíše hlaholské (I. 57). Kyrillská část evangelia remešského jest ovšem památkou ruskou, která psána byla někde na území rusínském v XII. stol. (I. 56).

Na jihu bulharském vyniká biskup velický Kliment († 916), o jehož činnosti nejen (řecká) legenda nýbrž i zachované spisy vydávají svědectví. Jagič schvaluje (I. 61) výklad Balasčeva, že název jeho biskupství je od řeky »Velika«¹ nedaleko Ochridy. Mínění Šafařkova, jenž opráje se o slova kratší (řecké) legendy (přý z XIII. stol.) Klimenta považoval za upravitelce t. zv. kyrillského písma, Jagič ovšem nesdílí, připouštěje pouze, že v oné legendě se zachoval doklad o platnosti obou slovanských písem (hlah. a kyr.) v krajinách makedonských (I. 65). Neboť jisto jest, že již na začátku X. stol. byly na jihu slovanském dvě abecedy (I. 65). Ona kratší legenda Klimentova je takto zároveň nejstarší zmínkou o dvojím písmě slovanském (I. 66).

Otázka vzájemného poměru obou těchto písem zaměstnávala dlouho slovanskou filologii. Dnes může považována býti za rozřešenu, třebaš i někteří (jmenovitě ruští) filologové zřetelné mluvy nejstarších slovanských památek nechápou. Důkaz, že hlaholskému písmu náleží priorita, klade Jagič mezi nejskvělejší úspěchy slovanské filologie v uplynulém právě století (I. 69). Nemalá část toho lesku padá na Jagiče samého, který po Šafařkovi nejvíce k poznání písma hlaholského a jeho památek přispěl. I přítomná studie jeho jest toho dokladem, podávajíc (I. 66—II 56) kritický rozbor teorií, které o původě písma hlaholského a zároveň o vlasti církevního jazyka slovanského projeveny byly. Je to zajímavý kus dějin slovanské filologie. Do popředí vystupují tu hlavně Dobrovský, později Kopitar, Šafařk a Miklosich. Všeobecný zájem upoutala k sobě Kopitarova theorie pannonismu, ku které na sklonku svého života se připojil též Šafařk a které věrně vždy hájil Miklosich. Rozpravami Jagičovými (hned v I. sv. Archivu f. slav. Phil. r. 1876), Oblakovými a j. otázka objasněna tak, že na pannonskou vlast církevního jazyka slovanského nelze více pomýšleti. Názory Jagičovy jsou z Arch. (a též z těchto Lfil.) známy. Překvapující je opatrnost, s kterou v této studii onu vlast určuje. Varuje zrovna od přílišného lpění na rodišti bratří

solunských a jeho okolí a hledá ono území na jihu makedonsko-bulharském vůbec, mezi Solunem a Cařihradem (II. 56. 81), připouští, že snad pro pozdější ethnické změny ani blíže určití ho více nelze. Tím končí se druhá, kritická část rozpravy Jagićovy.

V třetí části (II. 56—95) obrací Jagić největší pozornost stránce lexikální, podává ve třech skupinách seznam slov a rčení, která pro nejstarší slovanské texty jsou zvláště významna. Rozbory, které dosud vykonány byly (od Jagiče, Voskresenského, Valjavce, Vondráka, Oblaka, Stojanoviće, Polivky), týkají se textů novozákonních (evang., apošt., apokalypse) a žaltáře. V těchto textech pozorovati jest, jak známo, zvláštní úkaz, že *starší vrstva slov* (Šafařík nazýval ji „hlaholskou“) zaniká, byvši poznenáhlu nahrazena *vrstvou novější* (podle Šafaříka kyrillskou). První počátky těchto důležitých lexikálních změn nastaly zajisté, jakmile církevní knihy slovanské udomácněny na půdě makedonsko-bulharské (od konce IX. stol.). Jagić je spojuje ve tři skupiny:

1. výrazy, při nichž rozdíl se jeví jen v příponách a předložkách (čís. 1.—102.), mezi nimi: **братъ**, jež záhy nahrazeno kratším **братъ**; **велин**, později **великъ**; **небесскъ**, později **небеснь**; **питати**, později **питати**; **улокъскъ**, později **улокъ** atd.;

2. různé překlady těchže řeckých výrazů (čís. 1.—309.), ku př. **балин**, později **братъ**; **вѣннн**, později **цѣннн**; **година**, později **часъ**; **дрнонь** — **жръдъ**, **жъдъ**, **посохъ**; **етеръ** — **единъ**, **нѣкын**; **исконн** — **испрѣка**; **мноудъ** — **единоудъ** atd.;

3. slova řecká, která původně přeložena nebyvše teprve později slovanskými byla vystřídána (č. 1.—124.), ku př. **аеръ** — **вѣтръ**, **въздохъ**; **афедромъ** — **проходъ**; **епенднтъ** — **сраунца**, **одежда**; **нерен** — **жръць**; **нюден** — **жидовинн** atd.

Pro ostatní církevní knihy lexikálních rozborů dosud nemáme. Jsou jen některé studie, z nichž Jagić též čerpal: rozbor staroslov. překladu proroka Isaiáše od I. Jevsejeva (*Книга пророка Исаи въ древне-славянскомъ переводѣ*. СПбгъ. 1897); rozprava, týkající se překladu knih Mojžíšových od A. V. Michajlova (*Къ вопросу о текстѣ книги бытiя пророка Моисея въ толковой палеѣ*) a j. Ukazuje se opět, že týž lexikální dualismus, který pozorovati lze v překladech novozákonních a žaltářních, vyskytuje se i v ostatních knihách písmu svatého, pokud do nejstarších dob sahají. Z dokladů uvedených je též patrné, kolik tu ještě vykonati třeba, aby překladatelská činnost obou apoštolů z filologické strany určena a osvětlena byla. Nejdůležitější je skupina druhá. Tu bychom očekávali jakési zřejmé stopy původu místního, ku př. moravsko-panonského. Avšak takových stop je poskrovnu. Slova obzvláště významná, jako **балин**, **вѣннн**, **етеръ**, **жъдъ**, **подънѣга**, **въслѣпати**, **хлѣпати** a j. (II. 88) není lze v žádném jazyce slovanském doložití. Jagić otevřeně též uznává (II. 68), že v zásobě této nenacházíme takových výrazů, které by mohly považovány býti za zvláštnosti bulharské anebo macedonské.

Ovšem sluší zároveň připomenouti, že lexikální studie slovanské jsou v počátcích a že jmenovitě nemáme nijakého vědeckého slovníku jazyka bulharského. Seznam lexikálních zvláštností doplňuje Jagić glossářem řecko-slovanským (II. 85—95).

Konečně vytčeny v této studii též hlavní grammatické vlastnosti církv. jazyka slovanského, ty které mu dodávají zvláštního rázu. To jsou:

1. skupiny *št, žd*, jakožto nejdůležitější známka hlásková;
2. hláska *č*, t. j. jednotné hlaholské písmeno Δ pro pozdější kyrillské ч a ц ; úprava hlaholské abecedy ukazuje na totožnou nebo aspoň velice blízkou výslovnost obou hlásek;
3. rozdíl mezi *dz* a *z*, který později též zanikl;
4. zvláštní hlah. písmeno pro řeckou hlásku γ v slabikách *γε, γι* (měkké *g*, snad *j*) v slovech cizích;
5. přesné rozlišování obou jerových hlásek (ъ , ь);
6. nestážené tvary ve skloňování a v časování;
7. kondicional бнмь — бж ;
8. aorist asigmatický (вѣдѣ , идѣ) a sigmatický (chiatický) bezpříponný (иѣсѣ , пасѣ , рѣхѣ);
9. vazba adnominalního dativu, ku př. отъдаднне грѣхомъ .

Naznačil jsem tak co nejstručněji obsah studie Jagićovy. Nedostatek místa v tomto sešitě nedopouští podrobnějších výkladů a dokladů. Věc je však velmi důležitá. Proto hodlám v nejbližším (dvojitém) sešitě těchto Listů »o vlasti církevního jazyka slovanského« podati výklad obšírnější.

W. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1900. 8°. XI + 395.

V »úvodě« vykládá spisovatel krátce »o vlasti staré církevní slovanštiny a o památkách jejích«, zaujímaje v této otázce, jak známo, totéž stanovisko, jako V. Jagić a všichni téměř ostatní slovanští filologové, totiž že dlužno ji hledati v okolí solunského rodiště obou slovanských apoštolů Konstantina-Kyrilla a Methoda.

V uspořádání hláskoslovné a tvaroslovné látky přidržuje se spisovatel více Miklosiche, uváděje všechna potřebná data při každé jednotlivé hláске a třídě sloveso podle známých šesti tříd. Stalo se to, jak v předmluvě podotčeno, z ohledů paedagogických, aby kniha zůstala v naší grammatické tradici. Při osvědčeném jméně spisovatelově není, tuším, ani třeba zvláště připomínati, že látka je veskrze spolehlivě podána a že i výklady vždy odpovídají nynějšímu stavu srovnávací a slovanské jazykovědy. Předností knihy jest zvláštní oddíl o skladbě, jehož, jak povědomo, v mluvnici Leskienově není. Dále jsou připojeny některé ukázky

jazykové. Není pochybnosti, že kniha všem studujícím slovanské filologie konati bude výborné služby.

Соболевскій А., Церковно-славянскіе тексты моравскаго происхожденія. Варшава, 1900. Zvl. otisk z Ruského filol. věstníku. 8°: 68 str.

Spisovatel vychází ze známého historického fakta, že slovanští apoštolové po výtce působili na Moravě, kde křesťanství, šířeno byvái hlavně německolatinským kněžstvem, v zápětí mělo vznik jakési církevní terminologie, zajisté prý proniknuté živly latinskými a německými. Konstantin a Methodij přinesli do krajín moravsko-pannských novou terminologii, řecko-slovanskou, která se od oné starší nemálo lišila. >V ní byla na př. slova ЛНТОУР-ГНА, КРАСТЪ, АДЪ, kdežto v moravské terminologii užívalo se slova МЪША, КРНЖЪ, ПЫЛЪ; ona nazývala Boha ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ = πατο-κράτωρ, mezi tím co u Moravanů bylo obecným pojmenování Boha ВЪСЕМОГЫН = omnipotens atd.< (str. 3). Spisovatel nepochybuje, že tato nová, bohatá terminologie působila Moravanům dosti značné obtíže. Tak se stalo, že mnohdy trvali při názvech dřívějších, které pak nikdy i do nové církevní slovanštiny (na př. ПОСТЪ). V překladech, které pořizovali jihoslovanští (makedonští) žáci apoštolů, nejevily se (tak soudí prof. Sobolevskij) stopy těchto moravismů; tím více však pronikaly v překladech, vykonaných a psaných od rodilých Moravanů, zvláště z předloh latinských.

S těmito všeobecnými větami prof. Sobolevského možno dobře souhlasiti. Onen dualismus církevních památek slovanských potvrzují nám zejména hlaholské zlomky mešní knihy (zl. kijevské), přeložené z latiny. Spis. uvádí též tyto zlomky (ovšem teprve na druhém místě); ale předpokládá jejich všeobecnou známost, dotýká se jen lexikální stránky. Jako slova zvláště významná (ve smyslu jeho výkladů jako moravismy) jmenuje spis. slova tato: ЗАКОНЬНИКЪ sacerdos, ИНОКОСТЬ peregrinatio, ПРИНОСТЬ hostia, ОБЛАТИО, ОУТАГНЪТИ promerere, БЛАГОСЛОВЕСТИТИ benedicere, ВЪСЕМОГЫН omnipotens, ЗЕМЛЬСКЪ, ТОУЖДЪ, ВЪКОУПЪНЪ; dále МЪША missa, ОПЛАТЪ oblata, ПРЪФЛУЦНА, ВЪСАДЪ communis, РОКЛННМЪ munus, РЪСНОТНЪМЪ. Stanovisko prof. Sobolevského, když v zl. kijevských nachází zřetelné stopy moravismů, jest zajisté správné; avšak sluší dodatí, že právě leksikální povaha této památky jeví nejméně ráz moravský, jak ukázal V. Jagić (Arch. XX, 1898, 11—12).

Než o kijevské zl. spisovateli neběží, jako spíše o jiné texty, v jichž čele uvádí překlad >besěd< (čili slov = výkladů čtení evangelských) pap. Řehoře Velikého, zachovaný v několika rukopisech ruských (XIII., XV. a XVII. stol.). Spis. použil nejstaršího, jenž psán byl v XIII. stol. někde na jihozápadní Rusi a chová se nyní ve veřej. knih. petrohradské (Pogod. č. 70, in fol.,

325 listů, bezmála úplný). Církevní slovanský jazyk (ruské redakce) této památky ukazuje prý mnoho archaismů a též stopy středobulharské záměny jusů: sg. gen. соудно 3. 52; překlad prý je učiněn z předlohy latinské (Migne, sv. 76) a blíží se velmi originálu, ba jest prý velmi často i bez potřeby doslovný, vůbec málo podařený. Mínění, že tyto »besědy« Řehořovy přeloženy byly z latinského originalu, vyslovili již popisovatelé synodální knihovny moskevské, Gorskij a Nevostrujev, a prof. Sobolevskij je přejímá; nicméně dovoluji si vysloviti o tom pochybnosti. Papež Řehoř Veliký (590—604) byl z malého počtu církevních otců latinských, jichž spisy do řečtiny přeloženy byly. V literatuře řecké nosí, jak známo, příjmení *ὁ Διάλογος* (slov. *диалоговъ*), podle oblíbeného spisu svého, jenž papež Zachariáš (741—752) do řečtiny přeložil (Krumbacher, *Gesch. d. byz. Lit.* 2. vyd., str. 193). Slovanský překlad těchto dialogů (»římského pateriku«) je hojně v rukopisech zastoupen (z rukop. vídeňské dvorní knihovny, red. bulh., XVI. stol., čerpal na př. Miklosich, srv. *Lex. palaeosl.*; jiný rkp., též bulh. redakce, z XV. stol., na chází se, z pozůstalosti Šafaříkovy, v knihovně Musea král. českého, srv. Speranskij, str. 8; a mnoho jiných rukopisů). Podobně i jiný spis pap. Řehoře, *De cura pastoralis* čili *Regula pastoralis*, jenž do řečtiny přeložil Anastasios II., patriarch antiochijský (599—602) (srv. Krumbacher, str. 144, s pozn., že řecký překlad dosud není objeven), je zastoupen ve slovanské literatuře, jako *Св. Григория Двоеслова книга о пастырскомъ поученіи*, na př. ve třech rukop. synod. knih. moskevské (srv. Gorskij a Nevostrujev, II, 2, č. 150, 151, 152). A proto bych nepochyboval, že také překlad *Бесѣда на Евангеліи* učiněn z předlohy řecké (dosud neznámé). Než jaká jest jeho povaha jazyková? Nějakých hláskoslovných anebo tvaroslovných stop moravských ani prof. Sobolevskij neurádí; jeho důvody pro moravský původ překladu jsou pouze lexikální. Co pak se této stránky týče, tu potvrzuje předně sám, že větší část slovní zásoby neodchyluje se nikterak od známých výrazů slovanského evangelia, apóstola a žaltáře. Jen menší část jest zcela zvláštní povahy, a to takové, která ukazuje prý zřetelně na západoslovanský jich původ. Není mi lze (pro nedostatek místa) rozebrati zde všechna uvedená slova; promluvíím jen o některých. První (po abecedě) slovo je: »*варовати са, варованъ* — srv. čes. *varovati, varovný*«. Je těžko říci, proč by toto slovo mělo býti pouze západoslovanským. V *Etym. slovníku* Miklosichově (str. 375) jest dosti dokladů bezmála ze všech slovanských jazyků, obzvláště ze slovinštiny; též v církv.-slov. památkách je *варовати са* dosti doloženo (*Lex. palaeoslov.* p. 56), srv. zvláště *ограда custodia, оваровати custodie* v Mon. serb. Druhé slovo, které prof. Sobolevskij uvádí, jest: *велети velle* — srv. čes. *veletí*«. Podivná věc! Slova *veliti* (*velle*) *volja* (*voluntas*) jsou praslovanská; též v staré církevní

slovenštině dobře doložená (κατατι βούλεσθαι velle: Supr., Šiš. atd. Lex. palaeoslov. 60—61); v češtině má sloveso velet; velmi záhy (již ve XIV. stol.) význam »kázati, befehlen«: jest za takových okolností možno, považovati sloveso κατατι velle za známku původu moravského? K témuž kořenu náleží sloveso, které prof. Sobolevskij dále uvádí: »ИЗКОЛНИ eligere — srv. čes. zvoliti«, ač najíti lze v Miklosichově Lex. palaeoslov. hojnost dokladů pro ИЗКОЛНИ, ИЗКОЛЕНИЕ atd. Některá slova jsou ovšem pozoruhodná, na př. ЗАКОНЫНИКЪ sacerdos, ЗАКОНЫНИКЪ-СТВО sacerdotium: v tomto významu slovo odjinud doloženo dosud není (doklad v Lex. palaeoslov. op. 2. 2. 239 je z těchže »Beséd. Řehořových). Ale české slovo zákonník neznamená »kněze«, nýbrž, jako v staré církv. slovanštině, »člověka v zákonech zběhlého«. V tomto rozboru mohl bych pokračovati a ukázati, že všechna (tuším) slova, která prof. Sobolevskij jako zvláštnosti »moravské« uvádí, v památkách jihoslovanských doložena jsou, na př. též ПОНЕКАЖЕ (srv. ПОНЕКАЖЕ Mon. serb.). Věc není tak snadná a nelze ji několika parallelami odbyti. Je dínou cestou, která k cíli vede, jest pečlivé srovnání s nejstaršími slovanskými překlady, jaké zahájil P. J. Šafařík a dále s úspěchem provádí V. Jagić a jeho škola, jmenovitě v poslední studii »Zur Entstehungsgesch. d. kslav. Spr.« Prof. Sobolevskij k této společné práci, mnohem více než oněmi málo významnými parallelami, přispěl »slovníkem« z Beséd Řehořových, který ku konci své rozpravy (str. 31—56) připojil. Starobylá řeč této památky vystupuje tu zřetelně na jevo. Čteme tu slova jako КЛАГОДѢТЬ (vedle — ДАТЬ), ЗЕМЬСКЪ (vedle — ЗЕМЛЫНЪ), НЕБЕСЬСКЪ (vedle — СЪНЪ), УЛОЖЬСЬСКЪ, ПРОИМАНІЕ, ПРИМАТЬ (a žádně РОС-). КЪИНОУ plerumque, ГОДИНА hora, ГРАДЪИ venturus, ИНОУДИИ СЪИЪ, ИНОСРЪДИИ concors, ИСКРЪ juxta, ИМЪТО a ИМЪТАРЪ, НЕПЪ-ЩЕКАТИ, ИТЕРЪ, ПОСТИТИ СЪ, СЪИНЫЪ, ЖИКОТЬ atd., zvláště pak předložku КЪ-: ВЪГНАТИ, КЪАТЪТИ, КЪАЛЪИТИ, БЪХОДИТИ; dále ОУ ПЕКЛЪИМЪХЪ apud inferos, ПЕКЛЪИМЪИ ОГИИИ inferni ignibus (srv. o tomto slově poznámku Jagićovu, Glagol. I. p. 30); dále КЪСЕМОГИИ omnipotens (tento výraz ani u Miklosiche není doložen, než z chrv.-hlah missálu benátského r. 1528, Jerem. XVII. 10); РЪУЪ res (často), též РОУМЬСКЪИ РЪУЪ romana respublica, (srv. slovinsky рѣч Wort, Ding, Miklosich EW 274) a j. Taková slova ukazují skutečně na západní vliv, avšak nenutí nás ještě, pomýšleti na Moravu, nýbrž mohou velmi snadno vysvětlena býti též na půdě jihoslovanské (na př. srbské). A podobně se to má i s jinými rukopisy, které prof. Sobolevskij dále uvádí. Chci je zde aspoň jmenovati. Život sv. Benedikta (vlastně druhá kniha »Dialogů« čili římského pateriku papeže Řehoře, ale překlad jiný, podle rkp. XIV. stol., red. srbské); Nikodemovo evang. (apokryf, podle rkp. XIV. stol., red. ruské). Tyto dvě památky přeloženy prý byly též z předloh latinských. Seznam významných slov obou

připojen na str. 56—66. Dále uvádějí se překlady z řečtiny, prý též z doby moravské: I. a II. kniha královská (star. zákona), podle bulh. rukopisu XIV. stol.; krátký výklad zjevení sv. Jana, rkp. XIV. stol., rus.; život sv. Jana Milostivého, bulhar. rukopis r. 1348; výklad liturgie, podle rus. rkp. XIII. stol.; *ЗАКОНЪ СЪДЪДНЫИ ЛЮДЕМЪ*, podle rus. rkp. XIV. stol.; *ЗАПОВѢДЪ СЕВЪТНЫХЪ ОТЕЦЪ*, podle rus. rkp. XIII. stol.; několik léčebných modliteb, které jsou obsaženy v Sinajském euchologiu čili trébníku (54—94). Též několik »původních« spisů počítá prof. Sobolevskij mezi moravské texty. Oba životopisy (t. zv. pannonské) slovanských apoštolů; pravoslavné služby jejich; dvě katolické služby jejich (otiskně u Voronova); *МАНІСАНІЕ О ПРАВЕИ ВѢРѢ*; dvě poučení. Konečně připomenuty: zl. Frisinské, se stopami vlivu moravského; slovanská legenda svatováclavská, původu českého (X. století), a služba na přenesení ostatků téhož svatého ve všech staroruských rukopisech zářijové mineje (mezi jinými též v mineji z r. 1095). Z textů jihoslovanských zvláště prý bohaty na západo-slovanská slova jsou: srbské evang Miroslavovo (XII století) a Žaltář Sinajský (bulh.-hlah.). Řada »církevních slovanských textů moravského původu« je tudíž podle prof. Sobolevského dosti značná. Než uvedené lexikální důvody (druhdy jen některá slova) daleko nestačí, aby nás o podstatnosti jeho názoru přesvědčily. Tu jest zapotřebí bedlivého rozboru každé jednotlivé památky zvláště.

Milan Rešetar, Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. Wien, 1900. 4°. 214 sloupců. (Kais. Akad. d. Wiss. Schriften der Balkancommission. Linguistische Abtheilung. I. Südslavische Dialektstudien. Heft I.)

Vuk Stef. Karadžić byl první, jenž ustanovil štokavský přízvuk. Učinil to ve svém Srbském slovníku (Srpski rječnik), vydaném ve Vídni r. 1818, dokonaleji pak v druhém vydání r. 1852. Akcentuace Vukova stala se základem a pravidlem spisovného jazyka srbského, ačkoliv původ její hledati dlužno v užší vlasti Vukově, v jihozápadním Srbsku s Hercegovinou. Pro odchýlný přízvuk jiných srbskochrvatských nářečí neprojevil Vuk ve svých spisech žádného zájmu. Že by tyto různosti přízvukové byly unikly jeho pozornosti, toho předpokládati nijak nelze. Spíše podobá se, že bez přičiny připomínati nechtěl, že jeho přízvucný system neplatí všeobecně, nýbrž že v severovýchodních krajinách srbských je přízvuk »bulharský«, v jihozápadních (v Boce kotorské a na Černé hoře) »chrvatský« (čakavský). Pozdější studie dialektologické vynesly pravý stav na jevo. Ukázalo se, že akcentuace Vukova představuje vývoj pozdější, kdežto původní všeobecný srbsko-chrvatský přízvuk, jenž v celku se shoduje s přízvukem ruským, částečně i slovinským a bulharským, nejméně zachován v nářečích čakavských a (poněkud též) kajavských (slovinštině blízkých). V poslední době věnovali velikou pozornost

chrvatsko-srbskému přízvuku *A. A. Šuchm-ítov*, jehož rozpravy o tomto předmětu otiskány byly ve Varš. Rus. filol. věst. (sv. XIX — XXIV), dále v Izvěst. 2. odděl. rus. jaz. (sv. III, 1898), a *Milan Rešetar* (srv. Archiv f. sl. Phil. XIX a XX), jenž v přítomné knize podává výsledky svých akcentologických studií, konaných (s podporou Vídeňské akademie, z fondu Treitlova) na místě samém. Ve vývoji štokavského přízvuku rozeznává tu Rešetar tyto hlavní stupně: *a*) starý přízvuk zachován ve všech slabikách bez rozdílu: *svilä*, *sesträ*, *lopäta*, *jezik*, *neprävda*, *vodê*; *b*) starý přízvuk zachován ve všech slabikách mimo krátké otevřené na konci slova: *lopäta*, *jezik*, *neprävda*, *vodê*, ale žádné *svilä*, *sesträ*, *nýbrž svíla*, *sèstra*; *c*) starý přízvuk je zachován jen v dlouhých slabikách: *neprävda*, *vodê*, ale žádné *lopäta*, *jezik*, ani *svilä*, *sesträ*, *nýbrž lõpata*, *jèzik*, *svíla*, *sèstra*; *d*) přízvuk je všeobecně posunut o jednu slabiku (přízvuk Vukův): *nèprävda*, *vòdê*, *lòpata*, *jèzik*, *svíla*, *sèstra*. V nářečích srbsko-chorvatských tyto čtyři rozvojové stupně jeví se takto: 1. Nový přízvuk (Vukův) platí v Hercegovině (částečně), jihozápadním a středním Srbsku, v jižních Uhrách; 2. starší přízvuk zachoval se pouze na dlouhých slabikách (v různém rozsahu) na území bosenském a hercegovském, dále v okrese dubrovnickém, nejlépe v obyvatelstvu mohamedanském a katolickém, nikoliv u pravoslavných; 3. údlí posivském posunut je starý přízvuk jen v krátkých otevřených slabikách na konci slov; na tomto stupni vývoje nacházejí se snad i východní části království srbského, snad i někdejšího Banátu (v Uhrách), dále jižní krajiny, od Boky kotorské přes Černou horu do starého Srbska; všude jest přízvuk starý celkem zachován, až na některé odchylky, které v různých krajinách různé jsou; 4. území původního přízvuku zaujímá nářečí chorvatsko-dalmatské, sahající v nepřetržitém řetězi až do Boky kotorské a do Černé hory, ac ovšem i zde mezi starým štokavským a čakavským přízvukem jsou některé důležité rozdíly. V přítomné studii, která je první vědeckou rozpravou o štokavském přízvuku, od Vukova odchýlného, podává prof. Rešetar popis akcentuace tří nářečí: *a*) nářečí katolíků prčánských (Prčanj, Perzagio v Boce kotorské), v kterém starší přízvuk zachován na všech slabikách; *b*) nářečí černohorského kmene Ozriničů (hlavně podle výslovnosti ve vsi Velestovo), v němž částečně novější přízvuk je proveden; *c*) nářečí dubrovnického, jež má již úplné (až na některé výjimky v kvalitě přízvuku) akcentuaci novou. Popis obsahuje celou morfologii, skloňování jmen podstatných a přídavných, zájmen a číslovek, jakož i celého časování, též přízvuk slov entlitických a proklitických.

Fr. Pastrnek.

Hlídky programů středních škol r. 1900.

Vladislav Kalousek: *Kterak vykládati o Homerovi a jeho básních v V. a VI. třídě našich gymnasií?* (Program gymnasia v Praze, v Křemencově ulici 1900.) Str. 17.

Pan spisovatel rozbírá otázku, kterak upravit v uvedených třídách výklad literárně-historický a aesthetický, aby tvořil s četbou básníka organický celek a podává k tomu vzor, čte-li se II. zpěv I., III. a VI., XVI., XIX., XXII. a XXIV. Do četby uvádí souborem nejnuttnějších dat o Homerovi a pak v pořadí básně upozorňuje na jednotlivých veršů, co kde asi a jak lze vytěžiti pro tento účel. Kvintu končí závěrečným výkladem syntetickým, zatím ještě se omezujícím hlavně jen na hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti epického dialektu. Na počátku VI. opakuje lonský úvod a rozšiřuje jej výkladem o podstatě Homerské otázky. Při četbě samé zase analytickým postupem, jak opět ukázáno u příslušných veršů, vyvozuje s žáky poznatky nové a doplňuje i urovnává je se starými, až z toho na konec vyplývá mu pro Iliadu synthesa konečná; počíná obsahem a osnovou Iliady a končí soustavným přehledem učiněných pozorování o charakteristických vlastnostech lidového eposu bohatýrského, s připojením hlavních míst, a o důležitých zjevech syntaktických a metrických.

Pojednání je cenné zvláště svou methodou; po stránce praktické je šťastným pokusem provésti to, co ukládají četbě Homerské naše »Instrukce«. Zkušený praktik podává tu pracný a pilný svod odborného vědění z koleje školské — a reformuje si tu pro sebe, kam sám dosáhne, kus školy; že touto cestou pracuje i se zvýšenou účastí a hlubším porozuměním žactva, dosvědčí mu všichni, kdo toho mají zkušenost. Ostatně mnohé komentované sbírky, na př. německé, jsou tímto způsobem vůbec upraveny.

Že pan spisovatel dbá bedlivě styku s vyučováním ostatním, je podstatou metody samé: nejen že poznatky nové vetkáva v osnovu žákovy vědění dosavadního (na př. o epice z čestiny), nýbrž upravuje půdu a staví, mnohde se zřejmým ukázáním, i pro vědění jeho budoucí. Psychologie, dodávám, bude často dovolávati se Homera jak pro jednotlivé kusy konkrétně psychologické, tak celkového jeho názoru světového (na př. při výkladě příčinnosti).

Z těchto důvodů pojednání toto vřele vítám a doporučuji je bedlivé pozornosti. Plyne ovšem z věci samé, že v praxi objeví se individuální různosti, a kromě toho pan spisovatel podává jen kostru výkladu, kterou má vyplniti a zživotniti teprve živé slovo učitelovo. Než tím nejsme s četbou Homerskou ještě u konce. Napadá mě z G. le Bona: »Modernímu čtenáři jest četba Homera nepopíratelně nesmírně nudnou«; zde vidíme úkol svůj vytčen.

Nepostačí jen vyčerpání a rozřídění všechno. čím dovedeme obohatiti žákovu poznání rozumové, ale jde také o požitek estetický, o to, abychom pomohli básníku rozechvěti zákův cit oním kouzlem, které vane z jeho poesie, abychom vsuggerovali mu ten určitý citový vznět, aby žák také svého Homera trochu procítil, pokud ho již procítili dovede, — než otázka ta spadá zase dále: otázka to o poměru ideové podstaty školní četby k ideové vyspělosti žákové.

J. Brant.

Dr. Edv. Štolovský: *Ukázka přízvučného překladu Homerovy Odysseje.* (Zpěv šestý.) (Program gymnasia v Domažlicích, 1900.) Str. 12.

Po Horatiovi p. překladatel sáhl k Homerovi. Začal Odyssejí a tuto podává z ní ukázkou na posouzenou. Vznik nového překladu k dosavadním je dán přízvučnou jeho formou. Pokud jde o překlad básně vůbec, těžký úkol usnadňovala panu překladateli úspěšná neunavná praxe vlastní; pokud jde o básně Homerovy, máme již svou tradici, ač v překládání časoměrném. K oběmu nový překlad druží se důstojně: hexametry jen zvoni svým jasným rythemem, a práce předchůdců zde onde zdomkanalena. Překlad je mnohem volnější než Niederlův a Škodův a snaží se z nich nejvíce blížiti se dnešnímu čtenáři; přízvučný verš má o to zásluhu rovněž. Přirozeno, že měničící se vnímající subjekt bude si tu vždy vynucovati poměrnou úpravu objektu, majícího vzbuzovati určitý estetický cit. Meze tomu ovšem staví řada podstatných znaků, za něž změna činitele vnějšího nesmí pokročiti —, to je to tajemné homerské, co vždy prochvívá nás z těchto výtvorů; nehledě k tomu, že v poesii té zrcadlí se i určitý stupeň vývoje myšlenkového, který bude musiti obrážeti se i v překladě.

Vytýkám-li co překladu po této stránce, jsou to podrobnosti, kterých čtenář, originálu neznající, většinou ani necítí. Zdá se mi, že pan překladatel básníka, mnohde tak charakteristicky stručného, až úsečného, příliš rozvléká; tak na př. v místním a časovém určení děje Homeros praví: *οἷη δ' Ἀρτεμις εἰσι κατ' οὐρεα ἰοχέαιρα ἢ κατὰ Τηθύγετον περιμήκετον* . . . (102 n.), v překladu čteme: Jako si Artemis kráčel tam po horách, oštěpomětná, na hřebetu Taygeta kdes . . . Docela nakupeny jsou tyto lokalizující výrazy ve v. 202 n.: který by dostal se k nám, sem do země Faiackých mužů, válku a vraždu sem nesa; v originále jich vůbec není. To je typ myšlení našeho, pokud to není jen výplň z důvodů metrických.

Básníkovi homerskému stačí prostě (69): *ἔργον, ἀτὰρ τοι δμῶες ἐφοπλίσσουσιν ἀπήνην*; ale úzkostlivým neklidem dneška zní: Jdi jen, a sluhové hned, v tu chvíli ti připraví vozík . . . Starý epik vyznává s upřímnou pravdivostí (167): *οἷ πω τοῖον ἀνήλυθεν ἐκ δόρου γαίης*; dnešní člověk je opatrný: neboť se takový

kmen snad ze země nevypjal(!) ještě... — Jinde básník klidně klade děj za dějem a dodává (78): *κούρη δ' ἐπαβήσεται ἀπήνης*; ale dnešní čtenář již nedočkavě chvátá: tu dívka již vstoupila na vůz. A hned za tím básník prostě řadí: *δῶκεν δὲ . . ὕγρον ἔλαιον . . ἢ δ' ἔλαβε . . .*, ale pojetí dnešní svazuje oba děje: Když pak i oleje tuk(?) . . skytla . . , Nausikaa se . . chopila . . — Pod. 127 n. *ὡς εἰπὼν θάμνων ἀπεδύσαστο διος Ὀδυσσεύς, ἐκ πυκνῆς δ' ἔλης πτόρθον κλάσσει . . .*. Děl tak a z houštiny ven se již vynořil Odysseus jasný, z hustých ulomiv křovin dřív listnatou větvíci . . . Klidný epický vypravovatel nestará se tolik o pravý časový sled; snad vskutku byl i jiný. — Takovouto zevrubnější charakteristiku děje (rychle, zatím již, tu již, prozatím; opravdu, náhle, klidně, maličko, bujně 163, velmi často: všichni) p. překladatel vkládá do vypravování častěji, ale myslím, že proti duchu vypravovatele homerského.

Některé doplňky i grammaticky působí rušivě: tu spanilou dívku 113, těch zpupných a násilných mužů 5, z těch lidí ostatních 176, tam si t. y. sedni 295 a j. v.

Nelícená upřímnost a jasný klid homerského ducha, zdá se mi, je setřen i těmito přídávky: k Artemidě bych, věř, já nejspíše přirovnal tebe 151, třikrát šťastni a víc jsou otec a ctná tvoje máti 154, nezřel jsem po dnešní den já takého člověka věru, muže ni ženy, jak ty's 160 n. Myslím, že vůbec celkový tón tohoto oslovení není úplně vystižen. — Podobně: já pak, kteroužto zřís, věz, Alkinoa jsem dcera 196, služky, jak chtěl, šly dále 223, blíž cesty, již půjdeme 291 — všechny tyto dodatky, zdá se mi, neodpovídají homerské ryzé určitosti a naivní jednoduchosti výrazu i myšlenek.

Toho druhu jest i homerská parataxe; pan překladatel ji někde nad potřebu ruší: srv. v. 92 kdež je zdupaly v jamách, 107 neboť vyniká . . . nad všechny družky; básník vsude má jen řadicí *δέ*. Překlad v přirovnání 131, myslím, nevystihuje zase epické šířky a prostého myšlení v menších celcích: *ἐν δὲ οἱ ὄσσα δαίεται* — s planoucím zrakem. Dokladů podobných je více.

Konkretní názornost, s jakou postřehuje i vyjadřuje se básník tohoto prostředím, má se zračiti i v překladě. Místo toho přeloženo výrazné a plnozvučné: *ἐπι πλῆθὲν τε κἀθ' ἑαυτὰ τε ὅπανα πάντα* . . — otřelým obratem: když byly hotovy s vším(!) a kdy všecku již vypraly špínu, prostřely v pořádku 93; pod.: bys s prádlem co nejdříve byla hotova 32; *ἐνθα δὲ πατὴρ ἔμοιο θρόνος ποικίλλεται αὐτῇ* 308 — tam též otcovo křeslo je umístěno hned vedle. Konkretní plnost výrazu i názoru rovněž se stírá, vynechává-li pan překladatel některé plastické výrazy: *ἶδον ὄφθαλμοῖσι* 160 — nezřel jsem, *μή οἱ χολώσαιτο φρένα κούρη* 147 — dívku by nepojal hněv. Proto zdá se mi také málo výrazný překlad epithet: sladký (*μελιθής*) 90 — medosladký

Šk.), statný (*μεγαλήτωρ* 14 — velkoduchý N. Š.), božský 7 (*θεοειδής* — bohorovný N. Š.).

Zdá se mi, že pan překladatel někde sploštil plastičnost homerské kresby dějové. Básník praví: *στειβον δ' ἐν βόθροισι* 92, překlad: kdež je zdupaly v jamách (zdupávaly pak v jamách, Nied.); *σφαίρη ται δ' ἄρ' ἐπαιζον . . . τῆσι δὲ Νausικία λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς* 100 n. (mítém jaly se hrát — Nausikaa ten rej jim běloramenná počla [!]; do hry se dávaly — rej hry zavádí, Nied.); *οἷη δ' Ἀλκυόου θυγάτηρ μένε* 139 (vyčkala). Básník praví (212): *κάθ δ' ἄρ' Ὀδυσσῆ' εἰσαν ἐπὶ σκέπας*, ale v překladě: k řece pak v ukrytý kout . . . hned Odysea již vedly (zavedly Šk.); *ἐπότρυνον* 36 (přiměti hled); *γάμον ἐξομοῖμαι* 66 (aby o sňatku mluvila, jmenovat, Nied.); *καταχὴ δ' ἦν ἡμίονοις* 82 (a hned s dupotem vyjeli mezci; dusáním jich zněla půda, Nied.).

Pan překladatel někde, myslím, přišli parafrasuje a mění tím přirozenou prostotu homerské mluvy. Srv 199 *σιτήτέ μοι, ἀμφίπολοι πόσε φεύγετε φῶτα ἰδοῦσαι*; — Stůjte mi, služky! Na č strach? Proč prcháte, zočívše muže? — Nausikaa, ve spánku ležela' (*κοιμάτο* 16), ale překlad doplňuje: při ní tam služebnic dvě, dříme' 18, ač básník patrně měl na mysli týž děj. — Srv. chtějí zjednati návrat 18 (*νόστον μητιόωσα*), v úvaze té 145 (*ὡς φρονέοντι*), k smrtelným patříš-li jen 150 (*εἰ δὲ τίς ἐσσι θροσῶν*); spěšice(?) Odysea hned opatřit jímlem a pitím 248 (*πάρ β' ἄρ' Ὀδυσσῆι εἴθεσαν βρώσιν τε πόσιν τε*).

Odyseus hned poví, co slyší: *ὡς τέ με κουράων ἀμφήλυτε θηλυς ἀντή* 122, ale v překladu: Zdá se mi, jakoby křik byl k sluchu mi zaletl dřvčí. — Srv. vichřice dech 43 (*ἄνεμοι*). Oblíbený náš pohádkový rys: když dojelý šťastně 85 (*ὄτε ἴκοτο*), šťastného návratu den 312 (*νόστιμον ἦμαρ*).

Někde tím uniká p. překladateli slovo i význačné: zásobu rouch 59 (*κλυτὰ εἴματα*; srv. 269); přemnohá strast 165 (*κακὰ κήδεα*), vln příboj a vichry 171 (*κῆμα κραιπναί τε θύελλαι*), vděk kol vábné (?) rozlila hlavy 235 (*κατέχευε χάριν κεφαλῆ τε καὶ ὤμοις*).

Nepřeloženo kromě toho celkem jen málo slov: *φασὶ* 42 (smysl tím posunut), *ἄφαρ* 49 (důležité pro názor dějový), *εὐώπιδα* 142 (p. překladatel přikreslil naopak tento rys družce Nausikainé 22), *δῆν* 167 (výrazné na tom místě), *γῦναι* 168, *πολλά* 184, *ἐμπης* 190, *πάντων* 240 (důrazné), *τότε* 298.

Přidána naopak epitheta: podobou sličnou 16, sladkého vína 77, vírnaté řeky 97 a 124, silný a smělý 130 (*ἀλλυ πειποιθώς*), bázlivé ovce 132, drobný brav 133, Odyseus ctiný 135, vlasy krásné, kadeřavé 231 (*οἴλας κόμας*), žlutavým zlatem 232, vesla hladká 269.

Epitheta, příznačná pro poesii homerskou, mají celkem ustálené již znění v našich překladech. Nový, zvučný překlad

zavádí Štolovský: vírnatá řeka 89, zdobný 15 (*πολυδαίδαλος*); srv.: jiskrnooká 13 a j., jasnosídlá 48 (*έύθρονος* — výraznější; lepostolná N. Š). Málo rozlišeno: rychloběžný 58 a 70 (*έύκκλος* — věrnější; krásnokolý N. Š.) a rychloběhutý 72 (*έύτροχος*); proudné moře 204 (*πολόκλωτος* — rozvlněné Š.), jak pověděno i o řece: řeka proudná 317 (*ποταμοίο ήέθρα*); tmavé moře 170 (*οίροπα πόρον* — brunatné N. Š.). Nejasné jest: o jarém snátku 66 (*θαλερόν γάμον* — mladistvý N. Š.). Některá epitheta p. překladatel rozvádí: oděnou lepě 48 (*έύπικλον*), kdes na horách 130 (*όρειτροχος*), jiná nepřekládá stejně, na př. *ενπλόκαμος* 135 a 198 krásnovlasá, 222 lepokadeřná, 238 krásnokadeřná. Tato neshoda jeví se v překladu někdy i tam, kde básník výslovně opakuje verš nebo část verše.

Nesprávně ztlumočeno: *ύόμενος και άήμενος*; 131 (v dešti a sněhu); *πολλά* 174 (více); *προς Διός εισιν* 207 (od Dia poslán je každý — Zeus v svou ochranu běře N. Š.).

Technika veršová je bezvadná.

Pan překladatel uvěří, doufám, že četl jsem jeho překlad se zálibou; přiložil-li jsem k němu přísnější měřítko, učinil jsem tak proto, že překlad jeho je snese; postačí pro kontrast ukázati jen ku překladu některého uměleckého díla nového. Naopak, uhlazenost překladu a plynulý tok i lahoda jeho verše přímo mne sváděly, abych ponořil se až na dno a upozornil, kde jaký nedostatek; neboť osvědčená zručnost p. překladatelova je nám zárukou, že — pokud uzna i pro ostatek díla poznámky mé za správné a pokud jim bude lze vyhověti, což je veliká otázka praxe, které sám nemám —, z mistrné jeho ruky vyjde po bok nesmrtelnému originálu i přízvučný překlad celého Homera dokonalý.

J. Brant.

Sborové a střídavé zpěvy Sofokleovy Antigony. Pro hudbu Mendelssohnovu dle překladu Králova upravil V. Kočvara. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1899 1900).

Dolanského přízvučný překlad lyrických částí Sofokleovy Antigony, pořízený před lety pro provozování »Antigony« v Národním divadle, byl sice, jak se pamatuji, divadlem asi na půlarchu velkého formátu pro obecnstvo vydán, ale je velmi nepřístupný. Prof. Kočvara, hledě k tomu, aby učinil možným provozovati »Antigonu« v akademických zákovských, upravil můj časoměrný překlad přízvučně, a to tak, aby hodil se k hudbě Mendelssohnově, kteráž, jsouc komponována k německému překladu Donnerovu, ne všude přiléhá k rytmům originálu. Úkol svůj vykonal Kočvara, jako vždy, s velikou pečlivostí a s plným úspěchem. Kdo dosud myslí, že nelze lyrická metra překládati

přívzvučně, má tu opět makavý důkaz, že tato víra tkví v pouhých předsudcích.

Výtek mám málo. Slova »kráčí král (země)« na str. 5 neradno, tuším, měřiti jako — ∪ ∪. Je to i přes větný přízvuk následujícího »země« daktyl příliš těžký; spíše je to kretikus (— ∪ —). Ve strofě a antistrofě v. 806 n. (strofy ty nejsou Mendelssohnem komponovány) užívá Kočvara někde na konci kol místo — plného tvaru taktu — ∪; ale jsou tu verše glykonské, a ty třeba zachovati beze změny jakožto metrum zvlášť typické. V. 810 (= 827) musí míti tedy i v přívzvučném překladě schema — ∪ — ∪ — ∪ ∪ — (ne — ∪ — ∪ — ∪ — ∪); podobně i verše jiné. V rozdělení period je v antistrofě (mimochoodem řečeno) tiskový omyl. Dochmius sotva je co jiného než paionská dipodie s druhým taktem katalektickým:

∪ — — ∪ — — $\bar{\wedge}$ nebo ∪ — — ∪ ∪

Dva dochmie za sebou jdoucí, v nichž přechází slovo z prvního dochmia do druhého, mají tedy schema:

∪ — — ∪ ∪ — — ∪ — — $\bar{\wedge}$

a nemohou býti překládány tvarem: ∪ — — ∪ — ∪ — — ∪ —, jak Kočvara na str. 11 n. několikrát činí (na př. »jenž plod vlastní krve sám zavraždil«). Třeba tu užití tvaru

∪ — — ∪ — — || ∪ — — ∪ —,

třeba byl tento tvar pro větší potřebu jednoslabičných slov obtížnější. Ve v. 1338 počíná se jambický trimetr nesprávně trojslabičným slovem. »Z všech« (str. 7) m. »ze všech« je naprosto nepřipustná česká chyba.

Přeji Kočvarovi k dalšímu překládání mnoho vytrvalosti i úspěchu. Dobrých překladatelů máme málo, chválených, ba i do nebe vynášených špatných překladatelů měli jsme dost. Snad se jednou každý přesvědčí, že jsem takové nepovolané překladatele potíral právem, až z lepších překladů pozná, jak charakterným zbožím jsme se často dali klamati.*) *Josef Král.*

Jaroslav Kracík: *O pravosti Platonova dialogu Hippias maior.* (Třetí roční zpráva českého reálného gymnasia cis. a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za školní rok 1899—1900). Stran 20.

O dialogu »Hippias větší«, označovaném za nepravý již od dob Schleiermacherových, ozývaly se opět a opět hlasy, upírající

*) Skoro současně s prof. Kočvarou překládal jsem i já pro jistou publikaci lyrické části »Antigony« znova, arci přívzvučně, a přesně dle rytmu originálu, ne se zřením k hudbě Mendelssohnově. Při té příležitosti opravil jsem i co do jazyka i co do metra také ostatní část tohoto překladu. Snad tento překlad záhy vyjde.

jej Platonovi z důvodů zřejmě vážných. Ač našli se pokaždé někteří, kdo snažili se dokazovati autorství Platonovo — z novějších badatelů by referent uvedl na př. O. Apelta —, přece jest více těch, kdo aspoň kloní se k athetesi. Také p. spisovatel přidává se k jejich mínění, ač obezřetně nepřijímá šňahem všechny výtky. dialogu tomu učiněné.

Nejprve probírá p. Kracík svědectví vnější. Již to, že máme Platonovým jménem dochovány dvě rozmluvy, stejně označené »Hippias«, vrhá na dialog »Hippias větší«, jehož Aristoteles nechtuje, podezření, ač tento argument »ex silentio« ovšem by nestačil pro athetesi. Avšak vnitřní důvody vedou nutně k uznání podvrženosti. Dialog nedospívá, pokud se tkne předmětu uvažovaného, k nijakému pozitivnímu výsledku; účelem jeho jest, jak již Ast poznal, jediné to, aby byl učiněn směšným sofista Hippias, a předmět rozhovoru, *τὸ καλόν*, jest jen »vehiculum, na němž autor zahanbuje sofistu« (Socher). Charakteristika osob dialogu jest vadná: Hippias nejen jest přílišně karikován — to konečně by nebylo na závadu —, ale jest kreslen nedůsledně, a charakteristika Sokrata nijak neodpovídá představě tohoto muže, jakou máme z Platonových pravých dialogů. Avšak všechny tyto a jiné menší nedostatky bylo by lze omluviti aneb aspoň vysvětliti jednak přílišným pachtěním se po pokořujícím vyhlášení neprozíravosti sofistovy, jednak nevypěstostí Platona v té době — kdyby bylo lze prostě uznati, že dialog ten pochází z první doby spisovatelské činnosti Platonovy. Tak vskutku také nesnáze hledí odstraniti jeho obhájci, a tomu také by nasvědčovala i statistická pozorování o mluvě v tomto dialogu, jak je vykonal na př. Const. Ritter. Ale jak podle Zellera p. Kracík ukazuje, v dialogu »Hippias větší« jsou některá místa, prozrazující zřetelně, že autor jeho znal nauku Platonovu o ideách, a touto stránkou zase hlásí se dialog k rozmluvám Platonovým z doby mnohem pozdější. Spor tento nelze odčiniti jinak leč athetesi autorství Platonova, a ovšem pak, jakmile přijmeme mínění o neplatonském původu rozmluvy, ještě leckterá věc jiná prozradí falsátora. Autor této rozmluvy znal a užil Platonova Hippiia menšího, Gorgia, Protagory a j.

S athetováním dialogu Hippiia většího referent souhlasí, rovněž s důvody a způsobem, jak je p. Kracík probírá. Ovšem nových důvodů pro athetesi není tu podáno; co sluší jako spisovateli vlastní vytknouti, jest zdržlivé přijímání námitek a výtek proti dialogu. Ač v té věci jde p. Kracík dle mínění referentova snad až příliš daleko. Když na př. snaží se (str. 11 až 13) obhájeti nechutnou fikci se »třetí« osobou dialogu, jistě zachází v omlouvání autora přes pravou míru. Neboť, ač sám uznává, kterak »nelze upřítí, že bychom očekávali toto prohlášení Sokratovo (totiž že ona »třetí« osoba jest on sám) spíše na konci rozmluvy, a že by tam daleko efektněji působilo«, přece do-

mnívá se, že lze omluviti tuto chybu takto: »Hippias jest neodbytný, chce věděti, kdo jest onen muž a nutí Sokrata, aby to vyjevil. Sokrates tak učiní.« Avšak tu v horlivosti zapomněl p. spisovatel, že přece právě na autorovi dialogu záleželo, zdali vyličí Hippiu jakožto tak neodbytného čili nic, a že když ho tak vyličil, když dal Sokratovi odhaliti uprostřed rozmluvy celý nejapný žert, spadá na něho, na autora dialogu, výtka nejapnosti, kterou zasloužil si tím více, že dává Sokratovi v oné nechtuté »fikci« pokračovati — i po »odhalení« jejím. Podobně, tuším, nelze omluviti historický omyl o Pittakovi, Biantovi, Thaletovi p. 281 C.

Význam celé kontroverzy o Hippium většího p. spisovatel nepřeceňuje. »Celý spor nenabyl nikdy větších rozměrů, poněvadž otázka pravosti tohoto dialogu celkem velmi málo zasahá do nezrozuštěných záhad Platonských« (str. 3; srv. i konečná slova str. 18). O autoru dialogu celkem soudí p. Kracík, jako z novějších na př. E. Horn effer (jehož v literatuře uváděné referent postrádal), jenž pokládá rozmluvu za dílo pisatele »cuius nihil intersit, quid tandem scribat, sed tantum aliquid scribere« (De Hippiā maiore qui fertur Platonis. Diss. Göttingen 1895). Ba p. Kracík soudí, že »netřeba se Steinhartem míti starost o to, komu bychom skvostný humor rozmluvy přiřknouti měli.« To dle mínění referentova jest mylné; nemáme dnes při otázce o pravosti Platonových dialogů přestávati stále ještě jen na pouhé negaci (když jde o podvrh), nýbrž snažiti se, třebaš hypotheticky, o něco pozitivního: není-li možno určití (pravděpodobněji alespoň), v jaký okruh spisovatelů řeckých autor podvrženého nějakého dialogu náležel, snažiti se (dle rozličných známek, dle slohu a pod.) určití přibližně dobu, kdy asi byl sepsán. Ovšem tato práce není nikdy snadná a zřídka povznáší se výsledek její nad hypothetičnost, ale nesmí býti odmítána, nemají-li se neustále jen rozmnožovati řady »zastaneč« a »protivníků« jisté rozmluvy, aniž bádání samo pokročí.

František Čáda.

Drobné zprávy.

Nedaleko ostrova Kythery našli potápěči náhodou čtyři sochy na dně mořském. Jedna z nich, bronzová, představuje Apollona nebo Herma, druhá, mramorová, klečícího zápolníka, jenž očekává výpad soka svého; ostatní sochy jsou torsa jinocha a kněžky. Jsou to vesměs výtvoři klassického umění řeckého. Zdá se, že pocházejí z korintů, kterou Sulla r. 84 vezl z Řecka do Itálie; neboť, jak Lukianos (Zeuxis 3) svědčí, zastihla ho, když kolem Maleie se plavil, bouře, a část nákladu se ztroskotala. Řecká vláda v dalším zkoumání pokračuje.

V Aigině, v okolí chrámu Athenina, bude ještě letos kopati mnichovský professor Ad. Furtwängler. Doufá, že nalezne další zbytky skulptury ze štítu, jehož sochy tvoří hlavní ozdobu glyptotheky mni-

chovské. Najde-li se podstavec, na kterém sochy stály, bude možno otázku o uspořádání jich šťastně rozluštití.

Na fóru římském objeveny nedaleko chrámu Saturnova základy vítězného oblouku Tiberiova, právě na tom místě, kam jej kladl Hülsen. Na komitium, vedle Graecostase, nalezeny zbytky řečniště (rostra) z doby republikánské.

V Pompejích v t. zv. »pagus Augustus felix suburbanus« nalezena bronzová, 1:19 m vysoká socha, představující efeba. Levá ruka visí dolů, pravá lehce se zvedá. Vlasy jsou kučeravé, oči ze skelné massy. Obličej vyznačuje se něžným pŕívabem. Soudí se, že jest to kopie nějaké sochy řecké z V. stol. př. Kr.

V »Národních Listech« dne 29. prosince 1900 (č. 358) jakýsi pan Dixi (podle povrchního nazírání na věc, slohu a jednu vpletěnou latině francouzské floskule málem by člověk mohl uhadnouti, kdo to je) rozpovídal se o »úpadku klassicismu«. Obíratí se šife tím článkem není nutno; třeba tu pouze opravití tvrzení neznámého spisovatele, že v ústředním spolku českých professorů, kde nedávno »přední zástupce klassické vědy« u nás odsoudil jisté články, namítené proti klassicismu na středních školách, vznikla fronda, tak že »odsouzení« ono »nešlo hladce«. Toto tvrzení jest naprosto nesprávné. Tato »fronda« sestávala toliko z jedině, ovšem závažné osoby — p. Dr. V. Flajshause. Jinak v četném tom shromáždění nebyl nikým s články těmi projevem souhlas, pokud týkaly se pěstování latiny a řečtiny na středních školách, ve shromáždění pak druhém povstali mnozí (a mezi nimi i nefilologové) na obranu studií klassických. Pan Dixi tedy »Národní Listy« špatně zpravuje, snad proto, aby pomohl p. Dr. Flajshansovi v jeho osamělosti. — Něco pravdy ovšem i v tomto článku jest. Jakýs úpadek klassických studií u nás (jinde nalézají se nyní právě ve velkém rozkvětu) vskutku lze pozorovati. Pan Dixi zná dle svého článku jednu redakci časopisu pro klassickou filologii, která nepoznala ani veršů Vergiliových, a táže se patheticky, není-li to úžasné a brozné testimonium senilitatis? Takové argumentum je ovšem velmi nebezpečné. Jiný Dixi mohl by souditi zase z toho, že u nás kdosi nerozeznal od sebe text Wyclifův a Husův, o úpadku studií českých. Pan Dixi mohl však vskutku pro úpadek klassických studií u nás uvéstí hojnost dokladů; u nás na př. uverejnné byl nedávno článek kobosi, jenž. nerozuměje Horatiovým slovům »stans pede in uno«, soudil, že Lucilius básnil stoje na jedné noze, jiný spisovatel, učitel, napsal, že sám Tacitus v Agricolovi v kap. 30 odsuzuje Římany, ač slova ta vložil Tacitus do úst Britanna Calgaka a sám zajisté se svého stanoviska římského měl mínění opáčné, a došel za to ještě pochvaly z místa velmi váženého (viz Obzor literární 1900, str. 265), jiný, klassický filolog, nacházel a nachází dosud ve spisech Husových pěti- a sedmistopé šestiměry atd. atd. Příkladů mohli bychom uvéstí (a snad co nejdříve také uvedeme) ještě více. Úpadek jakýsi v studiích klassické filologie tedy u nás vskutku jest, jen že ho nezavíňují ti, kdo klassickými filology jsou vskutku, nýbrž ti, kteří jimi jsou jen dle jména a pletou se do věcí, do nichž by se pléstí neměli.

»Národní Listy« v článku »Drobnost z literárního trhu« dne 18. ledna t. r. (č. 18) tvrdí, že forma Erbenovy Kytice »poskytla by i dnes přes značný rozkvět českého verše, dokonale rozebrána, mnoho nového a pěkného«. Každý čtenář mohl by z toho souditi, že o verši Erbenovy Kytice buď v naší literatuře vůbec nebylo psáno anebo velmi »nedokonale«. Upozorňují na to, že o věci té bylo již nejdnou jed-

náno; jednal o ní na př. Vrchlický, Lev Šolc a také já v rozpravě »O prosodii české« (Listy fil. 1894, str. 425 n.). Myslí-li kdo, že, co jsem na př. já o té věci napsal, je nesprávné, ať se pokusí o jiný výklad Erbenova verše. Pochybuji však, že se komu podaří v té věci pronést něco nového a zároveň správného, a zvláště pochybuji, že by Erbenův volný verš, jenž vznikl napodobením veršů zpívaných písní prstonárodních, mohl přispěti něčím k zdokonalení našeho verše přízvucného v básnictví umělem; leda k zdokonalení tak zvaného »volného rytmu«, který mnohým novějším našim básníkům zdá se rythemem, ač je vlastně holou prosaickou arrhythmií. Nad takové arrhythmické »verše«, velmi sice pohodlné, ale velmi neumělé, prstonárodní verš Erbenův ovšem znamenitě vyniká.

Josef Král.

Shledal jsem v hovorech s několika známými, že pokládají za správný výrok »Času« (učiněný v č. 58 dne 13. května 1900), die něhož přý jsem v jisté své recensi pokládal všeobecně vzdělání bez řečtiny za možné. V onom článku »Času« vykládalo se mezi jiným o jedné mé recenzi, otiskčené v Listech fil. XIX, 1892, str. 155 n. Ale právě z této recenze zcela jasně vysvítá, že mi »Čas« ve svých výkladech přičítá výrok, kterého jsem nikdy neučinil a který se mému přesvědčení přičí; nebo právě v této recenzi na str. 155 jsem napsal: »Z těch důvodů jest studium latiny ještě na dlouho zajištěno. Bez latiny dosud žádný vzdělanec se neobejde. Ale, ježto právě kultura římská tkví do velké míry v řecké, pokládám i studium starověku řeckého za nezbytné. Vymyšle z gymnasií studium řečtiny a úkolu vlastního studii humanistických vyhovíme jen částečně.« Četl jsem o sobě v novinách již často leccos, co se s pravdou nesrovnávalo, a nebránil jsem se tomu, nemaje ani času ani chuti opravovatí všeliká nesprávná tvrzení o sobě, jejichž tendence bývá někdy až příliš patrna. Ale tuto nepravdu, která se o mně rozhláší, pokládám za nutno důrazně vyvrátiti, poněvadž se jí činí útok na mé přesvědčení; a svého přesvědčení neměním bez podstatných důvodů, dokonce ne pro nějaký prospěch nebo proto, abych se jiným zalbil.

Josef Král.

Kustos Jos. Truhlář oznamuje nám, že v budoucím sešitě Listů filologických odpoví na nepravdy a potupné poznámky, jež o něm a jeho práci úřední v 6. čís. VI. ročn. ČMF složil p. dr. V. Flajsšans. Dr. V. Novotný hodlal odpověděti již v tomto sešitě, leč pro nedostatek místa stane se tak v sešitě příštím.

Články z oboru klassické filologie v listech slovanských.

Eos, czasopismo filologiczne, organ Towarzystwa filologicznego pod redakcją Ludwika Cviklińskiego. Ročník VI. 1900. Ve Lvově.

Prvá část ročníku tohoto obsahuje překlady básníků antických, a sice: 1. Iliady zpěv VI. (Přel. Jan Czubek.) 2. Chor z Aischylový tra-goedie »Choeoroi« (Jan Kasproicz). 3. Aristofanových Žab v. 316—415 (František Konarski). 4. Dvě selanky Theokritovy (Tyrsys, Amaryllis; přel. Kazimír Kaszewski). 5. Z Herondových »Mimiambů«: »Ženy v svatyni Asklepiově« (Josef Winkowski). 6. Výbor epigramů z Martialovy knihy I. (Jan Czubek.)

Část druhá obsahuje tyto rozpravy z oboru klassické filologie. Leo Sternbach: »Appendix Christophoreae«. Jedná o několika epigramech a básničkách, jež i otiskuje a jež náleží Christoforovi Mytilenskému, básníku byzantskému. — Stanislav Schneider:

»Představy orfické a evolucionism«. Části z většho celku. Myty Orfiků a jejich názory o bozích, posmrtném životě, duši atd. působily nejen na básníky řecké a latinské, ale i na filosofy, jako Empedoklea a Parmenida. Časem se ovšem měnily; vývoj ten sleduje autor v tomto článku. — Antonín Danysz: »Sv. Jeronym, sv. Augustin a literatura světská«. Křesťanství, ač vzpouzelo se plnou mocí, vlivu literatury starých neodolalo a musilo užiti jí k svým účelům. Vliv literatur starých jeví se zvláště na sv. Jeronymovi a Augustinovi, odchovancích ještě názorů starých a škol jejich. Pisatele uvádí miněni obou těchto mužů o autorech pohanských a líčí zevrubně vliv jejich na ně. — Stefan Waszyński: »O autentičnosti korespondence Pausaniovy s Xerkem dle Thuk. I. 123 a 129«. Dopis Xerxův u Thukydidu je vlastním dopisem Xerxovým, podobně i Pausaniův. Thukydidés asi oba četl v archivu spartském. — Wiktor Hahn: »O Menandrově komoedii Γεωργός«. Rozprava týká se nedávno objeveného, dosti velikého zlomku z počátku Menandrový kom. Γεωργός. Pojednává o vydávácích (srv. recenzi Fr. Groha v L. fil. XXV, 280—3), rukopise a obsahu kusu, jak ho kombinují různí vydavatelé. Literatura uvedena úplně. — Wincenty Lutostawski: »Bádání platonská«. Historie a trest výzkumů Lutostawského. Líčí i obtiže, jež měl s vydáním děl svých s krakovskou Akademií a podává výsledek prací svých. Psáti o Platonovi již nemíní. — Michal Jezienicki: »O škole platonské čili o akademii a její organizaci, a o rozdělení věd«. Líčen vznik platonské školy, její zařízení, nástin věd, jež byly předloženy, a způsob vyučování dle skupých svědectví starých a děl novověkých. Vedle filosofie přednášena tam i matematika, přírodopis, medicina, vedle věd historicko-filosofických a literárně-aestetických pěstovány i obory sociálně-politické. V Akademii byly sbírky a knihovna S Wilamowitzem soudí, že měla velké museum, jakož i že měla v rukou vydávání a prodej spisů, psaných členy jejími. Akademie jeví se nám jako spolek na počest Mus, jenž pod vedením mistra oddává se společně práci vědecké. Jest školou i spolkem vědeckým. — Kazimír Janowski: »De Parrhasii pictoris apud Propertium memoria«. Hájí oprávněnost zmínky o Parrhasiovi u Propertia v kn. III. 9. — Karel Hadaczek: »Hrob Neoptolemův v Delfách«. Pausanias v popise Delf zmiňuje se o hrobě Neoptolemově, ale ten dosud není výkopy zjištěn. Výkopy našly se zbytky pohřebiště mykenského okolo svatého háje Apollonova. Hadaczek myslí, že osada z doby mykenské existovala na místě háje onoho. Okáže-li se to pravdivým, bude hrob Neoptolemův jasným svědkem tradice o době mykenské v Delfách. — A. Frączkiewicz: »Otázka etruská v světle nejnovějších bádání«. Podává pokusy objasniti původ Etrusků od Dempstera až po Pauliho a Deeckeho, jež nevedly vesměs k jasným výsledkům. Nový rozruch způsobil r. 1885 objevený nápis na Lemnu, jenž nyní uznává se za blízký etruskému, a který vznikl buďto za námořské nějaké výpravy, nebo jsou Etruskové příbuzní s Tyrrheny a pocházejí z východu. Naše vědomosti rozšířeny dále tím, že na látce obalu jedné mumie v Záhřebu objeven roku 1892 prof. Krallem text etruský. Otázka o původu jich však dosud nerozřešena. Dále jedná o umění etruském a srovnává ho s řeckým a východním. — Joannes Jędrzejowski: »De anticipationis, quae vocatur, apud Xenophontem usu«. Pojednává o proleptickém užívání akkusativu a genitivu.

V třetí části jsou rozpravy z oboru humanismu polského, a sice tyto. Wilhelm Bruchnalski: »Pojetí a význam poesie u básníků polských XVI. věku«. — Ignacy Chrzanowski: »Příspěvky ke kritice textu autorů novolatinských«. (Kritika a přídavky k dílu T. Wierzbowského »Materiál dějin písem-

nictví polského«. Varšava 1900.) — Thaddaeus Sinko: »De Gregorii Sanocei studiis humanioribus«. — Zachariáš Dembitzer: »De tribus Cricii locis«. — Konstanty Wojciechowski: »Vliv zaltáře Davidova na threny Jana Kochanowského«. — Korneli Heck: »Szymonowiciana«. — Ludwik Ćwikliński: »Dva drobné verše Klementa Janického«. Ke konci přidána bibliografie klassické filologie a literatury humanistické v Polsku r. 1896—98 od Wiktora Hahna.

Гимназіа. Журналъ филологіи и педагогикѣ. Роčník XI, 1898. Č. 4. K. Nägelsbach: Homerova věrouka (Homerische Theologie). Přeložil S. Nikolajev (Pokrač.). — M. Krašeninnikov: Morálka v řecké literatuře — G. Jančevskij: Úlohy z Homera XI. Apollon a Musy na hodě bohů. II. I, 603—609. (Pokrač.). — A. Semenov: O dvou úryvcích Sofokleových. — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. I, 8—11. (Pokrač.) — Platon: Zákony. Přeložil G. Jančevskij, II, 7—14. (Pokrač.)

Sešit 5. M. Znamenskij: Náboženský živel při učení řečtině (Paměti Xenofontovy I, 4). — A. Neufeld: O čtení starých spisovatelů na gymnasiích. — Th. Jareš: O Bakchylidovi a jeho nově nalezených poetických dílech. — P. Černjajev: Hlad v klassickém světě. — Jules Janet: Komodie v Athenách, přeložil J. Uvodskij. — Platon: Zákony. (Kniha třetí.) Přeložil G. Jančevskij. — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. Kniha druhá. (Pokrač.) — G. Jančevskij: Úlohy z Homera XII. Eos. Kritika a bibliografie.

Sešit 6. M. Krašeninnikov: Morálka v řecké literatuře. (Pokrač.) — K. Nägelsbach: Homerova věrouka (Homerische Theologie). Přeložil S. Nikolajev. (Pokrač.) — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. Kniha druhá. Sokrates — Platon: Zákony. Kn. čtvrtá. Přeložil G. Jančevskij. Kritika.

XII. 1899. Seš. 1. M. Znamenskij: K otázce o klassickém vzdělání a křesťanském vychování — N. Uvodskij: Z Martiala. — A. Semenov: K Herodotovi. — P. Černjajev: Materiál k historii rozkvětu klassické filologie v Rusku. — A. Solonikov: Nástin římské mythologie III. Božstva příbuzná s Jovem — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů. (Pokrač.) — G. Jančevskij: Jak překládali Homera. — Týž: Ukázky nového překladu Homera. Odyssea XXIV. Ilias II.

Sešit 2. F. Valentin: Krátký nástin dějin životopisu u starých národů a v středověku. Přeložil J. Uvodskij. — Cicero: Řeč za Milona. Přeložil J. Cvětkov. — Cicero: O přirozenosti bohů. Přeložil S. Blaževskij. — E. Schm. v. d. Launitz: Diogenes Laertský. Život filosofů II. — Platon: Zákony. Přeložil G. Jančevskij. (Pokrač.) — K. Kotělnikov: Miscellanea poetica. Σολῶνα ab Athenaeo servata.

Sešit 3. G. Jančevskij: Úlohy z Homera XIII. Antilochos při dostihách. — P. Černjajev: Puškin a antický svět. — M. Krašeninnikov: Morálka v řecké literatuře. (Pokrač.) — Cicero: O přirozenosti bohů. Přeložil S. Blaževskij. (Pokrač.) — J. Cvětkov: Řeč Ciceronova za Milona. (Pokrač.) — Kritika.

Филологическое обозрѣніе. Журналъ классической филологіи и педагогикѣ. Москва. Sv. XVII (1900). Kniha I — J. V. Netušil: »Dea Dia, bohyně mateřského práva«. Dea Dia zaujímala mezi božstvy, ctěnými kollegiem arvalským, totéž místo, které Juppiter v mythologii všeřímské. Kollegium arvalské pak, jehož kult týkal se především semene jak lidského tak i přírodního, poklá-

dalo za pramáteř svou Akku Larentij, pěstounku Romula a Rema. Z toho, že v čele božstev arvalských stojí bobyně, a že kollegium arvalské odvozuje svůj původ od ženy a nikoliv od muže, jde na jevo, že kult ten chová v sobě zbytky mythologie kmenů, u kterých první místo zaujímalá žena, jakž to bylo za starodávna u Lyků a Etrusků, a jak tomu dosud u Malajů. Jsou to patrně zbytky z obyčejů kmene, který síděl v Evropě před příchodem kmene indoeuropského. A toho původu byli římská plebejové, kteří vůči patriciům, uznávajícím patriam potestatem, zvaní byli incerta proles (Liv. 4, 2, 6), ježto nemohli vykázáti se svým oteckým původem. — B. V. Warnecke: »K otázce o inscenování římské komedie«. Některé scény dle své povahy a dle textu nemohou se odehrávat uvnitř domu, i byla tudíž na snadě domněnka, že odehrávaly se na ulici před domem. Z Mostellarie v 817 však vysvítá, že na jevišti před domem bylo ještě vestibulum — τ. πρόθυρον. To dotvrzuje i Varro de l. l. VII, 81, a i v domě, zvaném Vettiově, vykopaném v Pompejích, vyobrazena jest scéna komedie, kdež při dveřích domu jsou zvláštní přístavky. — Th. E. Korsch: »Ad Anthologiam Palatinam«. — K. G. Miščenko: »Neshody ve zprávách Herodotových o prvním vystoupení Sarmatů a Skythů v Evropě«. Neshody ty jeví se předně v určení sídel skythských, jež klade Herodotos jednou v sousedství řeky Tanajdy, jindy v sousedství Araxa, a pak v tom, že tento Araxes je na různých místech různě určován, tak že zjevno, že tu máme činiti s několika řekami. Po jménem Araxa tají se tři řeky: armenský Araxes, Jaxartes a Oxus. Neshody ty vysvětlují se změněním různých zpráv a nedostatečnou znalostí topografie. Další neshody jeví se v určení doby, kdy Skythové a Sauromati přišli do Evropy. Příchod Skythů klade Herodotos po roce 606 př. Kr., ač je známo, že Skythové sídlili v Evropě již dávno před tím. Původ pak Sauromatův odvozuje Herodotos ze sňatků evropských Skythů s Amazonkami. Příchod Amazonek spadá do doby mythické, klade-li pak Herodotos příchod Skythů do Evropy do 2. pol. VII. st., jest mezi oběma vypravováními zřejmá neshoda. — S. Ždanov: »Proso-dické a kritické poznámky«. Seznam slov lliady (kromě 4^u a 22), v nichž muta cum liquida (vyjma med. + λ. μ, ν) činí posici. — A. J. Malein: »Nástin činnosti spolku pro klass. filologii a paedagogiku.« — J. V. Cvětajev: »Professor Vasilij Ivanovič Moděstov«. — Kritika a bibliografie.

Knihy redakci zaslané.

Petri Royzii Aurei Alcagnicensis carmina. I. II. Ed. Dr. Bronislavus Kruczkiewicz. Cracoviae 1900.

Ludwik Ćwikliński, Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego, humanisty i lekarza poznańskiego wieku XVI. Lwów. Nakładem autora. 1900.

KYNE Ω.

Napsal Josef Zubatý.

Sloveso ř. *κνέω* »líbati« bylo již opětovně etymologicky vykládáno, aniž který z výkladů se těší obecnějšímu uznání. Na základě řeckých fakt jazykových samých nejprve *κνέω* bývalo vykládáno z **κννέω*, t. j. z kořene hledaného v aor. hom. *ἐκννε* (*κννε*), att. *ἐκννα* (s krátkým *v*); srv. na př. Vaníček I 180. Tento výklad uznán za nemožný Solmsenem KZ XXIX 90 z příčin hláskoslovných proto, že i praes. *κνέω* má krátké *v*: z **κνν-* muselo by s t. zv. náhradným dloužením vzniknouti v ion. a dor. dialektch **κνν-*. Tuto obtíž hleděli odčiniti Kretschmer KZ XXXI 470 a Schulze Quaestiones Homer. 15², Quaest. epicae 79¹ tak, že v ř. *κνέω* hledali evropský odlesk stind. VII. konjugace. Z kořene *dhid-* se zde tvoří praes. kmen *bhi-na-d-* (pův. **bhi-ne-d-*) v tvarech silných, *bhi-n-d-* v tvarech slabých, infixem *-na-* (**-ne-*), *-n-*: na př. 1. sg. *bhinádmī*, 3. pl. *bhindánti*; i v jazycích staroarijských tato flexe již přecházívá k flexím thematickým (stind. i *bhindā'mī* m. *bhinádmī*, pod. i v Avestě), v jazycích evropských je tak pravidlem (tak lat. *findo* = stind. *bhindā'[mī]*). A totéž dle Schulze a Kretschmera se stalo i v řečtině s kořenem *κνσ-*, jen že východistém byl silný kmen **κννεσ-*: místo původní flexe **κννεσ-μι* **κννεσ-τι* vznikla thematická flexe **κννεσ-ω* = *κνέω*. Výklad ten je Brugmannovi Grundriss II 971 jen »vage Vermutung«; a právem. Předně jsou nosovkové konjugace indoevropské s infixy a suffixy, obsahujícími nosovky (obojí jsou patrně mezi sebou příbuzny: srv. lat. *jungo* skt. *ju-ná--gmī*, ř. *ζεύρωμι*) rozhodně flexe archaické: nehledíme-li ku případům, kde na omezeném území jazykovém některá nosovková konjugace se stala oblíbeným prostředkem k vystižení jisté kategorie významové (tak se stalo v jazycích slovanských a baltických), jsou slovesa nosovková prastará a lze je pravidlem sledovati v několika jazycích indoevropských, ne-li ve všech, čehož, jak povíme, u domnělého kořene *κνσ-* není. Kromě toho, kde s bezpečností lze konstatovati přechod infixové

flexe athematické v thematickou, východištěm bývá kmen slabý (tak *bhind-*), nikoli silný (ne **bhined-*; srv. ovšem Brugmann I. I., kde domněnkou se uvádějí ojedinělé příklady i tohoto způsobu). Ještě méně podobnosti mají posavadní pokusy, pro ř. *√vsw* *√vswa* naléztí příbuzenství v jiných jazycích indoevropských. Pojívali je s skt. *kusjati kusjati*, znamenajícím přý »objímá« (tak již Bopp v Glossáři; srv. LF XIX 133); jenže sloveso toto není doloženo, a »kořen« *kus-* *kuš-* patří patrně k oněm, jež vyráběli grammatikové indičtí na výklad slov, kterým po boku nestojí sloveso příbuzné (tento jejich předsudek, že každé jméno musí pocházeti z kořene slovesného a musí míti příslušný »původní význam«, strašivá v etymologii podnes); patrně byl kořen *kus-* *kuš-* vyroben na výklad slova *kō'sah* »káď, nádoba, bedna« a p. (snad i *kuksih* »břich«), a významu indických lexikografů není asi rozuměti »objímati z lásky«, nýbrž »objímati v sobě, pojímati« (srv. petrohradský slovník s. v.). Sice by asi byli užili také výrazu poněkud určitějšího, asi *parišvaḡunē* místo *samślēṣanē*. S německým *kuss*, *küssen* (stisl. *koss*, ags. *coss*) nelze také mnoho poříditi: kdyby ř. *√sw-* bylo původem příbuzno, musela by se germanská slova počínati hláskou *h-*. Keltská slova podobného znění (stcorn. *cussin*, stfcorn. *cussan*; srv. Meyer Griech. Gramm. 2 282) zdají se pocházeti z germanštiny (Schrader Reallexikon 312). A kdyby etymologie germ. *kus-*, s pochybnostmi uvedená u Brugmanna I^a 607, byla správná, zase by v řečtině bylo čekati **√sw-* (anebo leda **√sw-*), nikoli *√sw-*. Fickův slovník etymologický v 3. vydání I 543 (a Vaníček I 180) mnoho vypravuje o příbuzenství ř. *√vsw*: vidí v něm pův. kořen *√vas-* *kuš-* »ssáti, vřítí«, který přý vězí i v lat. *cāseus*, »stind. *kvāsa-*« (po tomto není ani ve velkém ani v menším slovníce petrohradském stopy; patrně je tu jedna z nesprávností, u Ficka na poli jazyků arijských dosti častých), sl. *kysnati*, *kyselz*, *kvass*, *ssss*, *ssāq*, *ssati* (recte *sssq* *ssati*) »für skus-«, skt. *√śati* »ssaje« atd. I s básnickým odůvodněním z Göthe (»nicht zu liebeln leis' mit Augen, sondern fest uns anzusaugen an geliebte Lippen«). Ve vydání 4. z toho ničeho nenalézám, a netřeba tudíž výkladem, jehož Fick sám se vzdal, se déle obíratí.

V podobných záhadách etymologických nebývá na škodu hledati poučení v historii slov ne sice etymologicky příbuzných, ale významem shodných anebo aspoň podobných. Tu padá především na váhu, že pro »libání« není ani jediného slova, které v tomto významě by se dalo stopovati jakožto původně srodné aspoň ve dvou skupinách indoevropských. Srv. Schrader Reallexikon s. v. »Gruss«, str. 312 n. »Jakož ethnografie učí, že mnozí národové libání neznají (v starověku vypravuje to na př. Valerius Maximus II 6 17 o Numidech), nemusí býti toto mlčení etymologie ani nahodilé«, přidává Schrader. O Homerově *√vsw* ještě se zmíníme; zde několik slov o Indii.

Pozdější Indové znají polibek velmi dobře; indická Ars amatoria, Vātsjajanovo Kāmasūtram, vyčítá rozličné jeho druhy a popisuje je se vším, co k nim patří, s důkladností, po jaké jinde těžko naléztí stopu, a ještě důkladněji domácí komentář vyplňuje kde jakou citelnou mezeru originálu (německý, dle potřeby místy latinský překlad vydal 1897 v Lipsku Rich. Schmidt; obálkové vydání 1900); ale stará Indie hrubě o něm neví. V hymnech védských objevuje se tak říkajíc jen instinktivní líbání (vl. do slova »lízáni«: koř. *rih- lih-*) mateřské. »On, býk, zplodil z nich zárodek« (t. j. »Agni, oheň, sám se zrodil z vod«), »on, dítě, z nich ssaje, [ony] jej líbají« RV II 35 13; mateřské líbání (»lízáni«) je dosti častým přirovnáním, na př. o písničích kněžských, líbajících Indra nebo lisovaný sám, jako matka mládě. Zejména tu vystupuje v před obraz, jak kráva líže své mládě, anebo i kráva krávu (VIII 20 21). Ojedinelé je X 5 4 »[Agni] líbá dívku jsa hospodářem« (bůh Agni je mužem ženy, než se vdá: Ludwig, Rigveda IV 399); a i zde jest pomýšletí na povahu Agniovu, jenž plameny svými »stále líže« (I 140 9), »líže nebe i zemi« (X 45 4), nehledíc k tomu, že X 5 4 »dívka« může býti i metaforickým obrazem obětní libace. V jazyce pozdějším tvary a odvozeniny kořene *lih- (rih-)* takovýmto způsobem se neobjevují. Jiné sloveso, jehož užívání ve smysle »líbati« zdá se býti rovněž zvířecího původu, jest *ṅighrati*, zvl. v některých složeninách: znamená vlastně »očíhati, očichávati.«*) I zde je patrně východištěm laskání matky s mládětem: srv. TS VI 4 11 4 »tele zrozené kráva očichává« (*abhī ṅighrati*). Podobného něco v nejasném místě RV 185 5, kde nebe a země se dotýkají (líbají) nějakého místa země; »nebe zemi deštěm svlažuje, líbá« Ait. Br. I 7, »slunce pozemské tvory líbá« ŠBr. VII 3 2 12 a p. (všude je vlastně překlad »líbati« proti originálu příliš speciálně moderní). Od sūter počínaje je běžno *áva ṅighrati* »líbati« o pozdravném políbení zvl. hlavy (*mūrdhāni*); později i s předložkami jinými, i bez předložky, ale stále větším dílem o laskavém polibku (zvl. na hlavu) mezi otcem a dítětem, mezi přáteli, manžely a p. Slovesa *nī, stē* užívají hymny védské podobným způsobem, že vlastně překlad »líbati« není na místě: zde však již nevystupuje v počátcích užívání toho tak ráz animální, jako u obou sloves předešlých: zdá se, že vlastní význam tohoto slova jest »klaněti se, pozdravovati«; vždyť se zdá býti i desiderativním tvořením slovesa *nāmatī, nāmātē* »klaní se někomu, sklání se k někomu«. Tak pozdravují obětní lžice

*) Ostatně původní významový rozdíl mezi stind koř. *lih- rih-* a *ghrā-* zdá se býti menší, než by se jevil na první pohled: *ṅighrati* pův. asi znamenalo »těsně se dotýkati« (části těla). Srv. Ludwig, Rigveda IV 173 Proto může obojí kořen znamenati též »srkati, lízati« o tekuté potravě.

Agniovu moc I 144 1; Agniův papršek »lřbaj« ũsta (otvor) obětní lzice VIII 43 10; pěvci »lřbajř«, t. j. velebí pána světa (Sóma) IX 85 3; volání (zápasníků?) dostihlo nebe, »slávychtivou myslř dotkli se země« X 74 2 (Ludwig myslř na možnost »polřbenř země«, upadnutí, ale sotva dobře); bohové i lidé »lřbajř« (uctřvajř) Agnie X 92 2; kameny, lisujřcí sómovou řtávu, »lřbajř« (? patrně »uctřvajřć) Indrovy koně. Teprv z Bhattikāvja, tedy z památky jak jinde jsem řekl (str. 26), jazykově nehrubě cenně, uvádř toto sloveso slovník petrohradský s určitým významem »lřbati« (na rty); z téže památky i *pariņi,sakuh* (*phalānām* »ochutnavač ovoce«). K tomu menř jeho vydání III 199 jeřtě *nētra-ni,sin-* »oči lřbajřcí, na oči se sklánějřcí« (o spánku) z pozdnřho Dařakumāračarita.

Teprv pozdějšř sanskrt má vlastní sloveso s významem »lřbati« (v první řadě na ũsta, též na tvář a j.): *čumbati*; tohoto slovesa a jeho odvozenin ũžívá se také hlavně o polřbku lásky. Pozdnř původ těchto slov je z nejedné příčiny patrný: v literatuře vystupujř teprv počinaje epikou, řřizvuk na kořeni je neobvyklý (podle starých slov *līmpāti muñčāti* a p. čekali bychom *čumbāti*) a ukazuje na vznik v době, kdy staré řřizvukování indické ustoupilo jřž pozdějšřmu; divné je č před *u* (vyjřmajř tvary, v nichž jde o nějaké působení analogie, č před *u* v starých slověch je, tuřim, možno jen jako pozdějšř střidnice za *čj*; zvl. *šću-* se tak objevuje místo *ščju-*); divný je celý kořen (*m* není praesentním infixem, nřbrž zůstává i mimo praesens: přř. *ču-čumba*, pass. *čumbhaē*, part. *čumbituh* atd.). K tomu nemá sloveso toto nikde nijakého řřřbuzenstvř, ani v sanskrtě (mimo nejprůzračnějšř odvozeniny) ani v jazycech řřřbuzných. Patřř patrně k slověům, jaká vznikajř v každém jazyce jaksi sama sebou, bez starých základů (»bez historie«, jak řřřkával Miklosich), k slověům rázu původně spřře interjekcionálního, často onomatopoického*) (řřřkavajř podobným slověům i »okkasionální«). Smřme-li věřiti jazykovému a literárnímu svědectví, »lřbání« v našem smysle slova je u Indů dosti pozdnř; zejména lřbání z lásky pohlavnř. Mlčení staré literatury je v této příčině tím významnějšř, že hymny Rgvědu sice bez ostychu se zmiňujř o pohlavnřm životě muže a ženy (srv. Ludwig, Rigveda VI 220), nřbrž berou z něho i metafory a podobenstvř k rozličným částem náboženského rituálu. A na př. řřřkadla k získání lásky ženskě, dosti četně zastoupená v Atharvavědě, ač nešetřřvajř místy živých barev, o touze po polřbcech také nemluvě.

*) Snad svědčí o onomatopoickém původě místo MBh. VIII 4954 (v petrohr. slovn. II 1044): »*čučumbatu*«, »k ũstřm přřložili (? mlaskli?) vřřtečné muřle oba mezi muži vřřteční, a vřřtečnými ũsty najednou zastroubili« (Indům v době staré sloužřly veliké muřle k troubení).

Nehodláme otázkami podobnými se obíratí podrobně vůči jiným jazykům a národům. Jednak není k tomu dosti starého a podrobného materiálu literárního, jednak bychom zabředli ve zbytečných podrobnostech. Ale našli bychom podobné věci, jako u vývoji stručně vylíčeném v jazyce stind. Našli bychom slova, která významu »líbati« nabyla semasiologickým vývojem z významů jiných (tak ř. *φιλῖν*, naše »líbati, polibiti, polibek« při *ljubъ, ljubъ*, řc. *embrasser*), a zase slova původu pozdního, ad hoc vzniklá. Tak zase slova patrně interjekcionální povahy, charakterisovaná zvláště sykvkami a hláskami podnebnými: něm. *schmatz, busserl*, lat. *basium, savium*, snad i got. *kukjan*, sthň. *kus* atd. Mimo ně také denominativa slov, znamenajících »ústa«: lat. *osculari* a p. Přihlédneme jen na jedno slovo, se semasiologickým vývojem zvláště zajímavým (srv. o něm m. j. Miklosich, Etym. Wört. 28, Brugmann, Die Ausdrücke für den Begriff der Totalität in den idg. Sprachen, SA. a. d. Renuntiationsprogr. der phil. Fac. der Univ. Leipzig für 1893—94, 41 n., Uhlenbeck, Kurzgef. Etym. Wört. der got. Spr. s. v. *hails*, Schrader l. l. 313). Je to slv. *célovati* (k tomu divná slova csl. *цѣловѣ, цѣльиѣ* m. »polibek«).

Sl. *célovati* je denominativum adjektiva *cělъ* »celý«, pův. asi »integer, sanus« a p. (srv. na př. csl. *цѣль рожна къ цѣла* a p. v Miklosichově Lex., *цѣлѣти* »léciti«, *цѣлѣно* »lék«, *цѣлѣти* »zdravěti«, č. *jitrocel* = *ranocel*, srv. Suda v programu písecké reálky 1900 11, a j.; srv. Miklosich Et. W. l. l.); z příbuzných slov v jiných jazycích idvr. u Brugmanna a Uhlenbecka (m. j. snad i Hesychiova glossa *κοῖλον τὸ καλόν*) srv. zejména got. *hails* »heil« a prus. *kailūstiskun* akk. »zdraví«. U Germanů toto adj. bylo od pradávna běžným pozdravem. Tak překládá jím již Ulfila ř. *χαῖρε: hail̥s θ̥iudan Iudaie χαῖρε βασιλευ̥ τῶν Ἰουδαίων* Mk 15 18, s nominativem *hails θ̥iudans Iudaie χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων* J. 19 3. Pod. na př. ags. *wes θύ Hrōdgār hál* Beow. 407 »buď ty Hrōdgāre zdraví!« Odsud denominativa sthň. *heillazzen* ags. *hálettan* stisl. *heilsa* »pozdravovati«, t. j. »provolávati »zdraví!« Jest proto pochopitelno, že slova příbuzná nabývala i významu »dobré omen« (přk i »omen vůbec«, nebo i »omen zlé«, jako na př. ar. *ā-prīnāmi* »zelnám« v Avestě znamená i »klnu«); srv. u Brugmanna stisl. *heill*, ags. *híel* »omen«, stir. *cél* »augurium« a jiná slova keltská tam uvedená.

Podobně patří k lit. *sveikas* »zdraví« denom. »*sveikiu* »zdravím« (»weil man beim Grüssen, indem man die Hand giebt, gewöhnlich *sveikas* sagt,« Kurschat s. v.), k lotyš. *sveiks* »zdraví« (»eine Begrüßungsformel, die indess im gewöhnlichen Leben weniger zu hören ist als *vesels* [id.] beim Abschiede«, Ulmann s. v.; s pozdravem *sveiks*, v jedn. čísle, se přichází i do společnosti několika osob) patří sloveso *sveicināt* »zdraviti«, právě jako i naše *zdraviti, pozdravovati* je podobného původu. Také lat.

salutare je podobným denominativem (snad ze *salve*?* srv. *salutem alicui imprecari*). I Slované patrně se zdravívali podobným způsobem, slovem *céls* na př.; proto v csl. starých textech *ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ* znamená i »pozdravovati«. Význam »líbati« teprv otud dále se vyvinul. Srv. na př. i, že f. *φιλέω* znamená i »líbati« (v starší době obvyčejně s přídavkem *στόματι*). Toto *φιλέω* ovšem je totožno se slovesem *φιλέω* »miluji«, ale ve významě »líbati« asi těsně souvisí s pozdravným *ὦ γ.α.ε.* Podobně lit. *svėikinu* znamená »pozdravuji« na základě onoho pozdravu, ale i »uzdravuji« jakožto obvyčejné denominativum; tak i č. »pozdravuji«: »uzdravuji«.

Ř. *κυνέω* je slovo staré, již u Homera běžné — v pozdější době bylo dokonce vytlačeno uvedeným právě *φιλέω* —, nemá po svém boku nic, co by znamenalo »ústa« nebo pod., nemá ani rázu onomatopoického (leda bychom se snad drželi aoristu *κυσσα*). A co po našem v otázce celé nejvíce váží, význam jeho starý není »líbati« v našem smysle slova na ústa, zejména ne užívalo se ho patrně původně o polibku erotickém. Srv. o podrobnostech Sittl, Die Gebärden der Griechen u. Römer, Leipzig 1890, 31 nn. U Homera platí *κυνείν* hlavně o líbání pozdravném, na hlavu, na oči a p.; později ovšem se význam mění, ale, jak jsme řekli, *κυνέω* ustupuje slovesu *φιλέω*. Významno je, že *κυνέω* může mít i význam, který s líbáním jakýmkoli vůbec nemá nic společného. Nekládeme významu na Hesychiovu glossu *παρὰκονᾶν* (o by mohlo býti, jako časem bývá, označením krátkého *κ* = att. *ν*): *τὸ ἐν τῷ ἀσπάζεσθαι παρατρέβειν τὸ γένειον καὶ τὰς παρειάς*. Ale důležitá je *προσκυνέω*. Vykladatelé tohoto slova ovšem často urgují v něm základní význam »líbati«, mluvíce o líbání země před někým, nebo o posílání polibku rukou a p. (Římané překládali *προσκυνέω* slovy *venerari*, *adulari*, *adorare*, též otrocky *adosculari*: Sittl l. l. 157⁴): ale nic z toho není podstatnou součástí významu *προσκυνέω*. V starší době Řekům *προσκύνησις* bylo označením projevů zbožné úcty bohům, při nichž nějaké líbání při nejmenším nebylo ničím obligátním, ba spíše ho obvyčejně ani nebylo; srv. Sittl 174 nn. Teprv když seznali Řekové zvyky perské a místy k nim i byli nuceni, *προσκύνησις* nabylo významu otrockého koření se před lidmi, při kterém rovněž líbání na př. země ani není nutnou součástí výkonu (Sittl 157 nn). Ani ve známém místě u Herodota, I 134 (*ἐντυγχάνοντες δ' ἀλλήλοισι [Πέρσαι] ἐν τῆσι ὁδοῖσι, τῷδε ἂν τις διαγνοῖε εἰ ὅμοιοι εἰσι οἱ συντυγχάνοντες ἄντι γὰρ τοῦ προσαγορεύειν ἀλλήλους φιλέουσι τοῖσι στόμασι, ἦν δὲ ἢ ὄψτερος ὕποδε-*

*) Srv. k tomu domněnku, že *salve* je pův. pozdravným vokativem *salve*, který teprv přichýlením významovým k *ave* a p. nabyl povahy imperativné. Toto *salve* bylo by totožno s f. pozdravným vokativem *οὐλε* (*οὐλέ τε καὶ μάλα χαίρει, θεοὶ δὲ τοὶ δῖβια δοίεν* ω 402); srv. o tom Thurneysen KZ XXVIII 160¹, Schulze Quaestiones epicae 104², Schrader Reallexikon 313.

ἑσπερος ὀλίγω, τὰς παρῆας φιλοῦνται, ἦν δὲ πολλῶ ἢ οὐτερος ἀγενέστερος, π ρ ο σ π ἰ π τ ω ν προσκυνεῖ τὸν ἕτερον) není nutno pomýšleti na nějaké libání. A týž význam, co προσκυνεῖω, mívá i prostě κυνεῖω. Srv. Hesychiovo κυνεῖ· φιλεῖ, προσκυνεῖ, a Hybriovo Skolion u Athen XV 696 A: πάντες γόνυ πεπιθώτες ἕμοι (? srv. Hiller, Anthol. lyr.⁴ 275) κυνέοντι δεσπόταν καὶ μέγαν βασιλέα φρονέοντι. To jsou věci, které dovolují, nýbrž vyzývají, hledati původ ř. κυνεῖω někde, kde původně nějakého libání ani nebylo.

V hymnech a průpovědích védských opětovně objevuje se slovo *śunām*: znamená asi »zdar«, nebo »na zdar, ke zdaru«. Na př. RV IV 57 3 (v modlitbě na požehnání orání): »ke zdaru tabouni, ke zdaru mužové, ke zdaru ať oře pluh, ke zdaru oprati ať jsou uvázány, ke zdaru osten povznášej«; t. 8: »ke zdaru naše radlice rozorávejte zemi, ke zdaru oráči [na pole] jděte s tabouny, ke zdaru Pardžanja (bůh deště) s medem (t. j. rosou), vláhou; Zdare a Pluhu (? personifikovaní geniové orby), zdar na nás vložte.« III 30 22: »ke zdaru kéž zavoláme bohatýra Indra v této bitvě...« (Ludwig překládá »wir wollen rufen den glücklichsten, den Maghavan Indra...«, tuším ne správně; strofa opakuje se na konci několika hymnů). IV 3 11: »ke zdaru (>als ihr Heil« Ludwig) mužové obsedli Ušasu (Jitřenku)«; a p. j. Přidáváme, že jednak význam tohoto slova nelze přesně vymeziti (mohlo by znamenati »hojnost, požehnání« a p.), jednak že ze ztrnulého jeho užívání lze souditi o jeho stáří a jakémisi význačném jeho užívání. Mimo védské hymny a průpovědi úplně zaniká.

Toto slovo pak zdá se že patří k dosti zajímavé skupině slov, která mají vztah jednak ke kultu božstva, jednak k hojnosti. V řečtině samé mohlo by sem patřiti Hesychiovo *κοιναρόν· εὐτραφή, πίονα, δραστήριον* (Fick I⁴ 428), předpokládajíc zase, že *o* je označením dialektického *u* = att. *v*. Sem patří snad i keltské *kunos »vysoký«, ve významě hmotném i přeneseném (cymr. *gogoned* »gloriosus«): v. Fick II⁴ (Stokes) 84. Též stlit. *paszune* »síla« Bezzenberger, Beitr. z. Gesch. der lit. Spr. 11, předpokládajíc, že *u* je krátké. Jiný stupeň téhož kmene-kotene vězí asi v lot. *svinēt* »slaviti, světiti (nějakou slavnost)«, a asi i v prus. *swints* »svatý«; sem by zase patřiti mohlo i ř. *páv* (*παν* = lot. pr. *svin-*, t. j. pův. **kʷən-*), *πανία· πλησμονή, πάντα· πλήσμα* (jinak Brugmann, Die Ausdrücke d. Begr. der Totalität 64); týž stupeň by mohl býti i v got. *huns* n. »oběť« (ags. *húsel*, stisl. *húsl*), t. j. pův. *kʷən-slom (germ. *hrun-sla-*), není-li snad stupeň týž co v *śunām*, t. j. *kʷun-slom (germ. **hun-sla-*). Dalším stupněm téže »base« bylo by pak **kʷen-* v avest. *spəntō**), sl. *svęs*, lit. *svęntas* »svatý«. Měli bychom tedy

*) Avest. (a vůbec írán.) *sp* je známá střídnice pův. *kʷ*, stind. *śv*, sl. *sv*, lit. *svę* (ř. *πσ, π*).

vedle sebe stupně **k'un-* **k'vən-* **k'ven-* s významem jednak »hojnosti, plnosti« a p., jednak asi »uctívání vzývání«: obojí význam dal by se srovnati, hledáme-li ve významě druhém dle hořejších analogií vlastně »přání hojnosti« (uctívané bytosti), anebo snad i »udílení hojnosti«. Jak těsně obojí význam spolu souvisí, viděti je nejlépe v Avestě, kde v *spəntō* (komparativ s absolutním významem *spanjao*, superlativ *spəništō*) vlastně je pojem, složený ze »svatosti« a »blahodárnosti, udílení hojnosti a zdaru.«*) Ovšem že v slovech zde uvedených vývoj významový ani tvarový nelze v podrobnostech jasně rekonstruovati, leda nejistým domyslem: máme, tuším, před sebou výsledky vývoje vyšlého sice dle naší domněnky z počátků stejných, ale dospěšího různými cestami k výsledkům tak disparátním, že na první pohled ani je nelze dobře sloučiti. K těmto výsledkům patří nějak, tuším, i ř. *πᾶς*, km. *par-*, a *ἅπας*, *ἅπαντ-*. Toto dávno srovnávají s véd. *śásvān* km. *śásvant-* (m. *śásvant-* známou assimilací), asi »úplný, nepetržitý« (celostí, počtem, místem i časem): bývalo-li ukazováno na to, že podle *ἵππος*: stind. *ásvah* av. *aspō* bychom čekali **ἅπαντ-*, jest ukázati k tomu, že *ἅπαντ-* vedle *πάντ-* *σύνπαντ-* *πρόπαντ-* bylo cítěno za kompositum a tudíž *π* jediné se objevuje dle zákonů o začátku slova, anebo ještě spíše, že původ jeho sahá v doby, kdy začátek ještě zněl asi **səmku-* nebo *smku-* a tudíž již z příčin hláskových *kv* se změnilo jinak než v *ἵππος*, kde již původně stávalo za samohláskou. Brugmann l. 1. 62 n. vykládá *par-* způsobem, který by je odloučil ze souvislosti se *śásvant-*: čeká za původní **k'vnt* (**k'vent-*) dle výkladů Streitbergových o »přízvučném *n* sonans« IF I 82 nn. asi **névr-* m. *πάντ-*, ale po mém zbytkem. Tvar *πάντ-* lehkou se pochopí jako tvar kontaminovaný z **névr-* a **par-* (v pův. g. d. sg. *parós, *parí vedle akk. *névra, srv. véd. *śá-śvatah* -*śvati* akk. -*śvantam*); snad pomáhala i okolnost, že v starém kmeni *ἅπαντ-* kmenová samohláska již dávno neměla aspoň plného přízvuku. Možná, že při *πάντ-*, *śásvant-* nemáme mluvíti o nějaké, odvozenině **k'vent-* souvislé přímo s hořejším kmenem-kořenem **k'ven-* atd. (a snad i prus. *swints* atd. by mohlo býti pův. souhláskovým kmenem na -*nt-*, přešlým ve flexi samohláskovou), nýbrž o nějaké odvozenině **k'vent-* z kořene, o kterém se hned zmíníme. V té věci nevíme ještě mnoho o odvozeninách -*n-ových* a -*nt-ových*: ale jsou některé věci, které zdají se ukazovati na jistou starou souvislost mezi obojími. (Též stisl. *hund-viss* »hojný« ovšem je příbuzno s ř. *πᾶς* atd.) — O véd. jmenech *śvāntáh* *śvātráh*, uváděných časem v souvislost se slovy, o nichž mluvíme a ještě

*) K tomu ještě neutr. *spānah-* asi »pomoc, zdar« s pův. o (**k'vonos-*)? Ovšem že původní *s-ové* kmeny mívají spíše v kořeni *e*.

promluvíme, raději tenkrát pomlčíme: význam jejich je posud nedosti jasný.

Podle toho, co jsme vyložili, domníváme se, že *κυνέω* je denominativem jakéhosi jména **k'uno-* (snad *k'unóm* = védské *śunám*) a že původně znamenalo »přáti zdaru, hojnosti« a p.*), a sice »s jistými pozdravnými posuňky«. Z toho — jako v sl. *celovati* — mohl se vyvinouti význam »líbati«. Při tom se pochopí i *προσκυνέω* lépe, než vychází-li se při *κυνέω* z pův. významu »líbám«: *προσ-κυνέω* je totéž, co asi by bylo *πρός τινα κυνέω*, ne »vůči někomu, k někomu líbám, posílám polibek«, nýbrž »k někomu činím pozdravný projev«. Takovéto spojení by bylo i slavnostnější, než pouhé *κυνέω*, což se dobře srovnává s rozdílem mezi *κυνέω* a *προσκυνέω*. Srv. na př. Demostenovo (32 26) *ειρήσεται πάσα πρὸς ὑμᾶς ἡ ἀλήθεια*, což se citelně významem liší od *ειρήσεται ὑμῖν* (srv. Krüger I § 68 39 2). Komposit podobného rázu jako *προσκυνέω* je v řečtině hojně; srv. *προσαγορεύω προσηγορέω* = *ἀσπάζομαι, ποταεῖδω* u Theokrita 2, 11 (*ἀλλὰ Σελάνα φαῖνε καλόν· τιν γὰρ ποταεῖσομαι ἄσχε δαῖμον*), *προσανδαῖω, προσεπεινῶ, προσεπεινῶ, προσεύχομαι, προσαίτιώ, προσβωμολογέομαι, προσβλέπω, προσδέχομαι, προσγέλω, προσμειδιῶ, προσσαίνο, προσκνήζομαι* a m. j. Srv. též lat. *adorare*, důraznější než pouhé *orare* a j.

Tvar **k'un-* **k'un-* **k'un-* není nejprostším základem, který nám poskytuje jazykový materiál indoevropský. Tyto tvary nosovkové jsou již odvozeny; ovšem že pocházejí, jsou-li naše domněnky správnny, již z doby prastaré. Vedle nich jsou i patrně příbuzné tvary s kořenem *k'u* a pod. bez nosovkové části odvozovací. Srv. o nich na př. Fick I⁴ 46, 48, 213, 424, Brugmann, Ausdr. f. d. Begriff der Totalität 60 nn., Hirt, Ablaut § 315, 386. V jazycích arijských je hojně slov sem slušejících: stind. *śvájati* »otéká (na př. o oku, o mrtvém těle)«, v starší době v rozličných tvarech (na př. pft. *śūśuvuh* a j.) s významem »zdaru, síly, moci a p. nabývati« (praes. *śvájati* tvořeno docela jako *hvájati* »volá« str. 38; k tomu aor. *áśvat* jako *áhvat*); pod. *śūjute* (: av. partic. *sujamnō*); dále jména *śvaha śavam* »mrtvola« (srv. nahoře *śvájati*), *śavas* n. »moc, síla« (av. *savō* n.; v Avestě slovo toto a jiná sem slušející mají odstín významový směrem ku pojmům »pomoc udílená, užitek« a p.), *śurah* »udatný« (av. *sūrō*) se superl. *śavištaha* a j.; v lit. by sem snad mohlo patřiti *szúdas* »excrementum« (? lot. *sūds, sūdi* znamená i »hnis«, což by mohlo ukazovati k významu stind. *śvájati*; i v dalším průběhu najdeme věci, které se zdají ukazovati k nadýmání těla),

*) Srv. na př. *αἰθέων* ve významě »zdraviti, slaviti« a p., na př. *ὁ Κιθαιῶν, ὃν ἔδει τὸν ἀδελφὸν πανέλλην, μὴ οὐδέ γε καὶ πατριῶταν Οἰδίπουν καὶ τρυφὸν καὶ ματέρ' αἰθεῖν* Sof. *Oid. Tyr.* 1092, *δεῖ γὰρ . . . Αἰδονίον . . . ὅσον καὶ ἡμᾶς δυνατόν αἰθεῖσθαι μέγαν* Eur. *Bakch.* 183.

snad *szaūnas* »statný« (i *szaunūs*); ze slovanštiny sem počítají *sytb*, *syts*. Z řečtiny sem patří *xūros*, *xūrios*, pak slova *xūw* *xūwō* *xūma* *éxūmwōn* (srv. v přičině významu reduplikované *κικω*; »sila« a stind. *sísuħ* »dítě, mládě«, *sú-šísuħ*); semasiologicky je zajímavavo *xūma* »dmoucí se vlna«, »zárodek v mateřském lůně«, »mladý, bujný výhonek zeli«. Dále lat. *inciens*, snad ir. *caur* »hrdina« Fick (Stokes) II⁴ 84 (srv. 89 s. *koumos*?) a j. Brugmann I. l. 61 n. počítá sem i řadu ř. slov, počínajících se *pā-*, *πη-* (z **ktū-*, t. j. pův. **k'u-ū-*), tak *έμπης* »docela«, dor. *pāma* »majetek«, *pāmwōs* *ó xūrios* Hes., *pāsaiσθαι* »dostati v moc«, *πέπαμαι* »κέκτημαι«, att. *παμπησία* »celý majetek« a j. (sem dle jeho mínění by patřilo i *pávri-* z **k'vānt-*, se zkrácením v řečtině hláskoslovně nutným).

Co se týče aoristu *xūssai* att. *xūssai*, není o nic divnější než *mússai* *πίssai* *ξύssai* *έρύssai* *έρύssaiσθαι* a p. vedle *θύssai* *θύssai* *λύssai* *ρύssaiσθαι* a p. s dlouhým v.^{*)} Při tom nesejde na otázce, jeli *σ* u samohláskových kmenů v aoristech původní (za dlouhými samohláskami by se bylo zjednodušilo již v prařecké době), jak myslí Bezzenberger BB III 159¹, Fick Göttg. Anz. 1881 1429, Hoffmann t. 1889 880, Griech. Dial. I 207, II 469 nn., III 568 nn. BB XXVI 30 nn., anebo vzniklo-li napodobením tvarů kmenů *σ*-ových (na př. *καλέssai* podlé *τελέssai*), jak obvyčejně se mínívá (tak Brugmann, Morphol. Unters. III 83, Schulze KZ XXXIII 126 nn.). Aktivní aorist *έκυσσα* při *κυνέω* je ovšem dosti divný (čekali bychom spíše *έκύνησα*, jak se říkalo v pozdější době, zvl. v *προσεκύνησα*), a lze jej pochopiti jen tak, že pochází z doby velmi staré, ve které patrně ještě původní význam slovesa *κυνέω* byl u vědomí mluvčících: patrně je aor. *έκυσσα* tvarem rovněž starým jako *κυνέω*, pocházejí snad dokonce ještě z doby, kdy slovesa odvozená netvořila tvarů praesentních z kmene odvozeného vůbec nebo leda výjimkou (na tomto stanovišti stojí, jak známo, z veliké míry ještě jazyky staroaríjské). Významem sice *έκυσσα* se velice oddálilo od media *έκυσσάμην* (*κυσσαμένη* u Homera a Hesioda »obtěžkavši«), ale jsou-li naše domněnky o původním významě *έκυσσα* správnny, není mezi *έκυσσα* a *έκυσσάμην* rozdíl jiného než mezi *παύω*: *παύομαι*, *ίστημι*: *ίσταμαι*, *γύω*: *γύομαι* a j. Ani med. aorist *κυσσαμένη* při akt. *κύω* není divný; vždyť beztoho se raději říká *κνέω* *κνέομαι* (kmen *κνη-* zde jest původně podobného rázu, jako neutrální slovesné kmeny na *-έ-*, na př. v slov. a lit. slovesech III. třídy, nebo v pasivních

^{*)} V tvarech podobných s dlouhým *v* by mohl býti podobný výsledek kontaminace dvojhlásky, kterou v akt. aoristě očekáváme, s praesentním *v* (které ostatně, jak známo, bývá i dlouhé), jako v praes. formaci *-vīmi*: *-vūmen* místo očekávaného **neumi*: *-num-* (srv. stind. *-nōmi*: *-numáh*). Aoristy jako *έκυσσα* by se mohly vůbec anebo aspoň svým vokalismem zakládati na původních aoristech medialních anebo i na původních aoristech nesigmatických.

feckých aoristech »silných«). Víím sice, že za *κωσαμένη* dnes někteří raději čtou *κωσαμένη* (srv. na př. Schulze, Quaeest. ep. 331), proto že Aischylos (ve fragmentě u Athen. XIII 600 B) má aor. *ἐκνωσ* »oplodnil«; ale zdá se mi, že toto *κωσαμένη* patří v onu nepřehlednou řadu »oprav« epického textu, o kterých se po čase zase poznává, že jich vlastně netřeba. Patrně *ἐκνωσ* vzniklo dle *ἐλνωσ*, tím spíše, že neužívaný onen tvar asi sám Aischylos ad hoc si utvořil.

Podle staré etymologie by souviselo ř. *κώω* (stind. *śvā'*, av. *spā*, med. *σπάκα* u Herodota, lit. *szū*, let. *sūns*, ir. *cú*, got. *hunds*) snad jakožto »plodné zvíře« s *κώω*. Je-li tato etymologie správná, byli by měli Řekové vlastně pravdu, viděli-li v nedůstojné *προσκήρυσις*, lidem vzdávané, cosi psího. Ovšem že by pak sémasiologická souvislost obojích slov byla podstatně jiná, než se jevila jejich citu.

Poznámky k Sofokleově Elektře.

Napsal Josef Král.

Za nedlouho vyjde podruhé mé vydání Sofokleovy Elektry, které poprvé vyšlo r. 1889. Přehlížeje znova text a probíraje se hojnou literaturou, která od r. 1889 vyšla a Sofokleovy Elektry se týká (jednotlivými vydáními, monografiemi i články, jednajícimi o úpravě a výkladu textu), shledal jsem, že nové vydání mé musí se na místech dosti hojných odchýliti od vydání prvního. Ne proto, že snad učiněny byly k některým zkaženým místům přesvědčivé opravné návrhy, jejichž přijetím by text získal; naopak: z konjunktur, uveřejněných za posledních dvanácti let, počtem hojných, přijal jsem do textu j e d i n o u, ačkoli jsem je všecky shledal, pokud jsem je shledati mohl, a ačkoli pro holou nepřístupnost některých prací jen maličko konjunktur mi ušlo. Veliká většina těchto konjunktur jsou samé plevy a hojí nesprávně právě ta místa, která při střízlivé úvaze ani hojení nepotřebují. Místa, skutečně a někdy těžce porušená, netěší se té pozornosti kritiků z jasné příčiny: na nich bývá skutečné hojení ne snadnější.

Příčina, proč mé nové vydání bude se na dosti hojných místech lišiti od vydání prvního, jest dvojitá: jednak jsem já sám r. 1889 snad proto, že mi před tím dva němečtí kritikové, posuzujícíce má vydání některých dialogů Platonových, vytýkali přílišnou konservativnost, přijal v text a v přídatku kritickém uveřejnil leckteré návrhy cizí i svoje, které nebyly nutné, jednak právě v poslední době vyšla některá vydání, která na mnohých místech rukopisný text dobře obhájila; jsou to hlavně vydání

R. C. J e b b a (Sophocles. The plays and fragments. With critical notes, commentary, and translation in english prose . . . Part VI. The Electra. Cambridge 1894) a G. K a i b e l a (Sophokles Elektra; erklärt . . . Leipzig 1896). Vydání ta mají sice také své vady (zvláště po stránce metrické; kritické vydání Jebbovo má dosti vad i ve svém komentáři kritickém), ale té zásluhy jim upřítí nelze, že dobrým výkladem odstranili leckterou obtíž, Kaibel často po příkladu Jebbově, třeba by to z komentáře jeho nebylo všude patrné. Oba jdou ovšem ve své konservativnosti někdy až za dovolené hranice, bránice někdy i takových čtení rukopisných, která po mém soudu věru obrany nezasluhují.

Kaibel v předmluvě na str. V praví dobře: »Das Conjecturen-machen hat freilich mit dem Interpretiren meist wenig zu thun und ist auch weder löblich noch schwer, die Emendation aber ist eine seltene Blume, die wenn irgendwo auf dem Felsen der Interpretation wächst, und je länger einer dieser Blume nachgeht, desto besser weiss er, wie schwer sie zu finden oder zu pflücken ist. Dass insbesondere der Sophoklestext durch die Fluth der Conjecturen schwer geschädigt und sehr wenig gefördert worden ist, braucht heutzutage niemandem gesagt zu werden. Die Reaktion ist da . . .«. Kaibel dle této své zásady konjektury přijímá do textu zřídka, ještě méně dělá konjektur svých, které (mimoходом řečeno) jsou dle mého soudu až na jedinou výjimku zrovna tak málo přesvědčivé, jako konjektury jiných. Hledíme-li k tomu, jak nesnadné jest leckdy i pouhé určité rozhodnutí, je-li které místo porušeno či ne, poněvadž nemáme a nemůžeme míti dosti jemaného citu pro řeč cizí, kterou se psalo a mluvilo před 2000 lety, a nemůžeme určitě říci, co spisovatel (a zvláště básník) mohl připustiti, co nikoli; hledíme-li dále k tomu, že z uvedené příčiny leckdy totéž místo i témuž filologu zdá se jednou vysvětlitelné, jindy opět nevysvětlitelné, a že oprava i čtení určité zkaženého zakládá se skoro vždycky jen na nejistých domněnkách, nepodíváme se zajisté, proč se jednotlivá vydání tak textem svým liší, mají-li vydavatelé snahu každé místo, buď vskutku nebo s n a d porušené, také opravovati. Proto po mém soudu dobře činí ti vydavatelé kritických vydání, kteří otiskují text, jak jej lze na základě dochovaných rukopisů nejlépe stanoviti, kteří tedy spokojují se pouhou r e c e n s í textu, opravujíce jen chyby zcela makavé a snadno odstranitelné, všechny pak konjektury cizí i své kladouce do poznámek, ať již pod text nebo za něj. Ale pro vydání, určené k potřebě p r a k t i c k é (š k o l n í), takové vydavatelské zásady platiti nemohou. Pro školu musí býti upraven text tak, aby žáku neposkytoval obtíží, kterých ani on ani učitel ve škole řešiti nemůže. Nutno tedy místa, která smyslu nepodávají, upravit tak, aby smysl podávala; a to nelze učiniti jinak než konjekturou. Řídil jsem se však při tomto vydání zásadou, neměnití textu nikde, kde neklamné známky nenasvědčují poru-

šení, a konjektury do textu přijímati jen tehdy, kdy místo jistě zkažené musí upraveno býti tak, aby zákům podávalo ten smysl, jaký asi původně mělo. A těchto do textu přijatých konjunktur může býti nyní méně než před dvanácti lety, ježto zásluhou hlavně Jebbovou a Kaibelovou leccos vysvětleno způsobem uspokojujícím, co dříve bylo měněno.*)

Kdybych byl mohl při tomto vydání znova upravití komentář, byl bych mohl změny druhého vydání v poznámkách vysvětliti a tím odůvodniti. Ale vydání komentované není dosud rozprodáno; vydání, které se tiskne, bude obsahovati pouhý text mimo úvod, schemata metrická a stručný přídavek kritický. Proto pokládám za nutně odůvodniti závažnější změny, které jsem učinil, ve zvláštním článku, aby ti učitelé, kteří mého vydání snad užívati budou ve škole, mohli poznati, z jakých důvodů jsem text prvního vydání měnil a jak si jej vykládám. Tento článek můj má tedy účel ryze praktický, jsa jaksi doplňkem mého vydání. Proto nikdo v něm nečekej mnoho věcí nových; podáváť většinou jen posouzení některých mínění kritiků cizích a takové jich výklady, kterými se text zachovaný po mém soudu platně obhajuje. Mého je v něm málo. Vydávám jej jen z nutnosti. Ostatně mnozí kritikové vydávají i obsírné kritické práce, které se od této liší jen tím, že sem tam vpletena jest v nich některá vlastní konjektura, obyčejně ne lepší, ne horší předešlých. Na vydání textovém, které bylo pracováno svědomitě, nikdy není znáti, kolik práce stálo, ježto vydavatel musí o každém obtížnějším místě i po pracném shledání příslušné literatury často dlouho u sebe uvažovati, než se pro určité čtení nebo návrh rozhodne. Kdybych tato svá soliloquia sepsal a vydal, byla by z nich obsírná kniha. Já však vydávání všech svých kritických soliloquií nepokládám za potřebné a uveřejňuji z nich tuto jenom ta, která k poznání a posouzení mého textu jsou nutna.

Předem připomínám, že některá místa, jistě porušená, nejsou a nebudou snad nikdy nějak pravděpodobně opravena. Dosadil jsem na takových místech nějaké čtení, vyhovující vůbec nebo do jisté míry s m y s l u; jsou to tato místa: v. 21 βεβήκαμεν (m. ἐνταῦθα' ἐμὲν); 163 σήματι (m. βίηματι); 363 τοὺς με χροί (m. τοῦ με μὴ, nebo τοῦ μὲ μὴ); 451 τήνδε λιπαροῦ (S; τήνδ' ἀλιπαροῦ codd.); 534 πατήρ (m. τίνων nebo τίνος); 691 vymýtlén. ač není nemožno, že je pouze těžce porušen; 692 ἄθλων (m. τούτων); 818 μεῶ ξύροικος (m. ξύροικος ἔσομ' nebo ἔσοσμο' nebo ἔσομαι); 1070 σὺν ἤδη τὰ μὲν ἐκ δόμων νοσεῖ (m. σσίειν . . .

*) Dobré služby v té příčině koná i čtvrté vydání Wolffovo a Bellermannovo z r. 1893, částečně i vydání J. Rappoldovo (Wien 1893); i deváté vydání A. Naucka z r. 1893, ačkoli nestřízlivé, bral jsem arci vedle jiných v poradú.

celé místo není ještě v pořádku); 1075 *ἀ παῖς* (m. *Ἡλέκτρα*); *οἶτον* (m. *τὸν*); 1086 *ἀπολατίσασα* (m. *καθοπλίσασα*); 1394 *νεακῆ μάχαιραν χειροῖν ἔχων* (m. *νεακόνητρον αἶμα χειροῖν* n. *χειροῖν ἔχων*).

Někde dosadil jsem čtení rukopisné místo konjektury, aniž o tom činím v článku tomto zmínky, ježto čtení ta byla dříve měněna z příčin nepodstatných. Stručně připomínám toto. Dle nynější úpravy verše 105 n. *ἔστ' ἄν παμφεγγίς ἄστρων ῥιπᾶς, λύσσω δὲ τὸδ' ἤμαρ* třeba doplniti ovšem *λύσσω* i v první větě (srv. Ant. 1105 *μόλις μὲν, καρδίας δ' ἐξίσταμαι τὸ δρᾶν*); ve v. 314 *δ' ἄν* (= *δὴ ἄν*) má krasí touž, jaká je obvyklá v *ἐπειδὴν*; ve v. 480 čtu s rukopisy menší váhy *κλύουσα* (*κλύουσα* P) m. *κλύουσαν* (L), ježto tím mizí nejen nesrovnalost vazby (*ἔπειστί μοι θάρσος* — *κλύουσα ν*), ale také slabika volná na konci kola místo slabiky trojdobé, která na tom místě přec bývá jen výjimkou; ve v. 515 čtu s rukopisy *πολύπνοος* (m. konjektury *πολυπάνομας*), což je i z metrických příčin lepší; ve v. 742 ponechávám rukopisné čtení *ὠρθοῦθ'* (m. konjektury *ὠρᾶθ'*), ježto *ὀρθοῦσθαι* *δρῶν* »zdařile, s úspěchem konati běh« lze dobře vyložit, a hromadění těchto slov (*ὠρθοῦθ' — ὀρθός — ἐξ ὀρθῶν*) není u tragiků nic neobvyklého.

O následujících místech pokládám za nutné promluvit obšírněji.

V. 122. Ponechávám rukopisné čtení *τί ν' ἀεὶ τὰ κείεις ὦδ' ἀκόρεσι'* (*ἀκόρεστον* L, *ἀκόρετον* P) *οἰμωγᾶν* a držím se starého výkladu, jež právem schvaluje i Jebb a Kaibel (str. 91). Poslední překládá zcela vhodně výraz *οἰμωγῆν* *τήκειν* slovy »den Jammer (in Thränen) zerschmelzen lassen, auflösen«, tak že se rovná výrazu *οἰμῶζοντα* *δακρύνειν*. Výraz takový »rozpouštěti nářek svůj v slzách«, jest sice smělý, ale možný, třeba nebyl jinde doložen. Dobře praví při výkladu toho místa Kaibel: »Für dichterische Wagnisse darf niemand Belegstellen verlangen«. Mohl-li na př. Euripides v Hekabě v. 434 užití dosti smělé vazby *τήνδ' ἐπέηκα γόοις* (»tuto rozpouštím nářkem«, t. j. nutím k slzám) vedle obvyklejší vazby ve v. 433 *ἐπέτηκα καρδίας θρήνοισι*, mohl se zajisté i Sofokles odvážiti vazby *τήκειν οἰμωγῆν*. I nářek lze zajisté »rozpustiti« v slzy a tím mu uleviti. Měním toliko *ἀκόρεστον* s Meklerem v *ἀκόρεστα* (adv.; srv. 164 *ἀκάματα* a j. p.), a to z příčin metrických. Celá ta kommatická parodos složena je převahou z řad daktylských a iambických; zvláště pak strofa první složena jest ze samých takových řad. Jen tento verš 123 činil by výjimku a byl by logaoedický. Chybně zajisté měří na př. Wolff-Bellermann první periodu té strofy logaoedicky. Spondeje, jež ovšem by v těch řadách stály *παρὰ τᾶξιν* místo trochejů, kdyby řady ty byly vskutku logaoedické, ukazují zřejmě, že, jako v jiných strofách této parody, třeba i tu uznávati daktyly. Čteme-li ve v. 123

τάκεις ὡδ' ἀπόρεσθ' οἰμωγῶν,

dostaneme akatalektickou tetrapodii daktylskou

— — — ∪ ∪ — — — —,

jíž velmi vhodně končí se první perioda. Ve shodném verši anti-strofy (v. 139), jenž v rukopisném podání (*-στάσεις οὐτε γόοις οὐτε λιταῖσι* L — *λιταῖς* P) s veršem strofy se neshoduje, třeba chybu opravit tak, aby vznikla rovněž akatalektická tetrapodie daktylská. Proto čtu s Hermannem *οὐτ' ἄνταις*, ač konjektura ta nikterak nemůže býti pokládána za jistou.

V. 170. I tu ponechávám čtení rukopisné *τί γὰρ οὐκ ἐμοὶ ἔρχεται ἀγγελίας ἀπατώμενον* (v prvním vydání přijal jsem konjekturu Reiskovu a Nauckovu *τί γὰρ οὐκ ἐμοὶ ἔρχεται, ἀγγελίας ἀπατῶν μόνον*, kterou arci text stává se rázem velmi průhledným). Výraz *ἀγγελλῶν ἀπατῶν* zajisté může znamenati »klamnou zprávu podávati« (= *ἀπάτην ἀγγελίας ἀπατῶν*), *ἀγγελία ἀπατωμένη* jest tedy »zpráva klamně podávaná, vylhaná«, jak vykládá na př. Wolff a Rappold. Vazba *τί ἀγγελλῶν* (m. *τίς ἀγγελία*) nepůsobí obtíž. Srv. příklady, uvedené u Kaibela na str. 98: OT 1174 *πρὸς τί χρείας*, Fil. 174 *ἐπὶ παντί τῷ χρείας* a j. v. Smysl místa by tedy byl: »všecky zprávy o Orestovi, které mne docházejí, jsou klamně«. Jinak pohlíží na místo to Jebb a Kaibel. Jebb vykládá: »zpráva, které dostává se zklamání, zklamáná výsledkem, tím, že se nestane, co hlásala«, a soudí, že se tu poselství stotožňuje s nadějí, kterou vzbuzuje. Podobně vykládá Kaibel (str. 97 n.): *ἡ ἀγγελία ἀπατάται* mohl básník říci jen tehdy, jestliže obsahem poselství jest na děje, jež právě bývá zklamána. Ale nevztahuje slova ta na poselství Orestova k Elektře, nýbrž Elektřina k Orestovi: »Které poselství o de mne nevychází, m n o u není posláno, aby nebylo zklamáno? Všecka poselství má k Orestovi míjejí se s účinkem«. Výklad ten zajisté je možný, ač je strojený. Kaibel drží se ho právě proto, že v slově *ἀγγελία* shledává utajený pojem »naděje«, a naději (v Oresta) chová právě Elektra. Myslím však, že tento pojem naděje můžeme vkládati s Jebbem do slova *ἀγγελία*, i když pomyslíme na poselství Orestova k Elektře: »které poselství Orestovo, ke mně přicházející a naději vzbuzující, nedochází zklamání?« Orestes svými zprávami, že brzo přijde, budí v Elektře naděje, které však záhy se troskotají.

V. 192. Čtení *κοναῖς δ' ἀμείσταται* (tak některé rukopisy menší váhy a Eustathios; *ἀμείσταται* L, *ἐμείσταται* PL²) *τραπέζαις* lze dobře hájiti, a netřeba tu změn. Elektra není připouštěna k plnému stolu, nýbrž musí obcházeti stoly po hostině členů rodiny a živiti se jídlem, na stole po hostině zbylým. Tak dobře vykládá nyní Wolff-Bellermann, Jebb i Kaibel. Co Nauck proti tomu

místu namítá, jsou samá sofismata: »Elektra kann sich nur a n, nicht u m einen Tisch stellen. Niemand aber stellt sich, um zu speisen, an einen l e e r e n Tisch. Auch kann El. seit dem Tode ihres Vaters zwar kärglich gelebt (vrgl. 361 f.), nicht aber mit *καὶ τράπεζαι* ihr Dasein gefristet haben.« »P r á z d n ý m« nazývá se tu stůl, jak je očividno, hyperbolicky; ἀμφοίσταμαι vyložil pak dobře Kaibel (str. 100): »Sie tritt an die Tische (in antikem Sinne) heran, bald vom dieser bald von jener Seite, das ἀμφί schildert gut das unsichere, oft vergebliche Suchen nach essbaren Überbleibseln«. Plurál *τράπεζαι* lze vyložiti dvojím způsobem. Kaibel představuje si, že dle Sofoklea v domě Agamemnonově předkládan byl po způsobu doby herojské každému hostu zvláštní stůl. Jebb soudí, že plurálu užil tu Sofokles vzhledem k tomu, že Elektra musila stůl obcházeti každý den. Zjistěte i tento druhý výklad je přípustný.

V. 197. Slova *δόλος ἦν ὁ φράσας, ἔρος ὁ κτείνας* měnívají se dle domněnky Wakefieldovy přestavením slov *δόλος* a *ἔρος*. Domněnka ta zdá se na první pohled přesvědčující, ale je zbytečná. Dobře praví Jebb, že toto přestavení činí místo krotším a prosaičtějším, a že v původním čtení je více tragické síly. »Der Mord wurde aus L u s t mit L i s t vollbracht« (Rappold). Kaibel (str. 102) vykládá místo to podobně, přidáváje správně, že láska, jsouc *ἀφραδία*, nerozvažuje, nýbrž jedná i bez rozvahy, kdežto *φράζειν* právem náleží lsti. Proto vrátil se jsem k čtení rukopisnému.

V. 201—206.

ὦ πασῶν κείνα πλέον ἀμέζα
 ἔλθοῦσ' ἐχθίστα δὴ μοι·
 ὦ νύξ, ὦ δειπνων ἀρόρήτων
 ἔκπαυλ' ἄχθη·
 τοὺς ἐμὸς ἴδε πατήρ
 θανάτους αἰκίς διδύμαιν χειροῖν

Slova v. 201—2 neposkytují až na vazbu *πλέον ἐχθίστα*, kterou by však bylo možno jakž takž vysvětliti, co do smyslu obtíží. Ale jsou povážlivá v příčině metrické. Shodný verš antistrofy (221)

ἐν δεινοῖς ἠναγκάσθη ἐν δεινοῖς

jest sice porušen (podle skladu strofy byla i tu zcela jistě tetrapodie anapaestická), ale lze jej vypuštěním obojího *ἐν* dle návrhu Brunckova snadno opravití. Verš strofy možno ovšem měřiti též jako tetrapodii anapaestickou, ale v obou posledních taktech byl by v ní zdánlivý daktyl (— ∪ ∪) místo anapaestu, mimo to pak bylo by třeba koncový dlouhý vokál v *ἀμέζα* zkrátiti. To vše bylo by lze připustiti, ježto v tak zvaných volných anapaestických systémech a strofách takové volnosti vskutku se vyskytají. Hle-

díme-li však k tomu, že Sofokles v Elektře i volně anapaesty Elektriny (v. 86 n.) skládal velmi přísně, a že i v této parodě stavba anapaestických period na jiných místech není příliš volná, jest tato trojí licence, ve dvou taktech po sobě následující a působící proti strofě změnu tvaru taktu, velmi nápadná. Hledíme-li pak dále k tomu, že vazba *πλέον ἐχθίστα*, jakkoli lze ji vysvětliti, přece působí jisté obtíže: nemůžeme tak snadno nevěřiti tvrzení Gleditschovu (Die Cantica der Sophokleischen Tragoedien, Wien 1883, str. 235), že místo to je sotva neporušeno. Proto přijal jsem již v prvním vydání, a podržel jsem i nyní, jeho konjekturnu *ὡ πασῶν κείνα πλείστ' αὐδᾶν*, kterýmiž slovy Elektra vhodně odpovídá na slova sboru v. 193 n. *οἰκτῆρά μὲν νόστοις αὐδᾶ* atd. Není to změna snadná, a nemůže dokonce býti pokládána za definitivní opravu toho místa, ale neznám lepšího návrhu. V archetypu byla na tomto místě asi jen některá písmena zřetelná (snad jen *πλ... α... ν*), kteráž někým podle následujících slov (v. 203) *ὡ νύξ, ὡ δειπνοῦν...* doplněna byla v slova, metricky povážlivá, *πλέον ἀμέρα*.

Ve v. 205 n. slova *τοὺς ἐμὸς ἴδε πατήρ θανάτου αἰκίς* také působí obtíže a byla měněna. Lze sice slova ta, arci ne nestrojeně, vyložiti způsobem Jebbovým nebo Kaibelovým (str. 103), ale že tu chyba, ukazuje zase zřejmě metrum celé strofy. Strofa skládá se ze samých tetrapodií (anapaestických, iambických a jedné daktylské), jenom první perioda by se dle rukopisného čtení končila anapaestickou dipodií (v. 204 *ἐκπαυλ' ἀχθη* = v. 224 *ταύτας ἄτας*), a následovala by za ní logaoedická nebo iambická tripodie (v. 205 *τοὺς ἐμὸς ἴδε πατήρ* = v. 225 *ὄφρα με βίος ἔχη* — ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ —), ačkoli v celé strofické části této parody vyskytují se jen hexapodie a tetrapodie a ani jedna řada logaoedická.*)

Proto právem Gleditsch (Cantica, str. 236) pokládá verše ty za metricky vadné a soudí, že strofa upraveni se musí tak, aby vznikla na tom místě tetrapodie anapaestická, pro první periodu strofy velmi vhodná; v antistrofě vskutku taková tetrapodie jest, spoj-li se dosavadní dvě kola *ταύτας ἄτας, | ὄφρα με βίος ἔχη* v jedno kolon tetrapodické (— — — ∪ ∪ ∪ ∪ —) s proceleusmatikem místo anapaestu v třetím taktu. Ve strofě třeba však místo *τοὺς* čísti nějaké slovo o slabice krátké; Froehlich a W. Hoffmann navrhli *ὄτ'*, Gleditsch, a podle něho i já, čte *τότ'*, ač ani ta konjektura nikterak není jistá. Ale ani tu neznám návrhu lepšího. Proceleusmatikus místo anapaestu vyskytá se u Aischyla, Euripida i Aristofana často v anapaestech volných

*) Kaibel na str. 101 se svého nesprávného metrického stanoviska shledává arci ve v. 205 = 225 do ch m i e, ale zcela chybně. Kde by se tu vzaly dochmie!

(Rossbach, Gr. Metrik², str. 156). U Sofoklea dosvědčen není, jak praví Gleditsch Ale připouštěl-li ho již Aischylos, mohl ho zajisté připustiti i Sofokles.

V. 219 n. Slova τὰ δὲ τοῖς δυνατοῖς οὐκ ἐριστὰ πλάθειν činí nemalé obtíže. Přijal jsem v prvním vydání konjekturu Froehlichovu τῶ τοῖς δυνατοῖς οὐκ ἀριστὰ πράσσειν, jakkoli je velmi málo pravděpodobna a vnáší do textu myšlenku sice vhodnou, ale dost prostě a nebásnický pronesenou. Není tu konjektury, která by vůbec aspoň částečně uspokojovala. Ani Gleditschova konjektura τὸ δὲ (nebo τὰ δὲ) 'τοῖς δυνατοῖς οὐκ ἐριστὰ' λάθει (zapomínáš na pravidlo: „s mocnými nesmí se vésti spor“) není pravděpodobna, jakkoli změna sama (λάθει za πλάθει) je snadná. Jaká myšlenka na tom místě byla vyjádřena, není však sporno, a postřehla ji celkem již scholia: »s mocnými, s vladaři nemá býti veden boj, spor«. Nevím, zdali tuto myšlenku nelze přece shledávati v zachovaném textu, a nemění-li se tu neprávem. Wolff-Bellermann a Jebb vykládají místo to skoro stejně, spojujice slova takto: τὰ δὲ οὐκ ἐριστὰ τοῖς δυνατοῖς »takové spory nesmí se vésti s mocnými« (τὰ δὲ byl by tedy akk. tak zv. vnitřního předmětu, τήνδε τήν ἔριν). Na celé té vazbě visí dle Wolffa infinitiv »vztahu«, dle Jebba infinitiv epexegetický πλάθειν (t. αὐτοῖς): »tak že by člověk přišel s nimi do sporu« (so that one should come into conflict with them; Jebb). Každý zajisté přizná, že by to byla vazba strojená a nejasná; a tuto strojenost a nejasnost zaviňovalo by zbytečné πλάθειν. Analogie podobné vazby vykladatelé ti uvéstí nemožou. Příklady, jimi uváděné (Hom. Il. 1, 589 ἀργαλέος γὰρ Ὀλύμπιος ἀντιφέρεσθαι, Il. 21, 482 χαλεπή τοι ἐγὼ μένος ἀντιφέρεσθαι nebo Pind. Nem. 10, 72 χαλεπὰ δ' ἔρις ἀνθρώποις διμύειν κρεσσόνων), jsou jiného rázu. Všude tu jsou infinitivy nutným doplňkem nějakého jména, kdežto na uvedeném místě Elektry takový doplněk je zbytečný a vadný. Přidal-li básník πλάθειν (»totiž k nim se nepřátelsky blížiti«), tedy právě tím doplňkem myšlenku a vazbu učinil jen neprůhlednější.

Lepší je výklad Kaibelův (str. 104), jenž spojuje τὰ δὲ s πλάθειν (= τὸν δὲ τοιοῦτον πλησιασμόν πλάθειν). Infinitiv ten visí na οὐκ ἐριστόν ἐστι, jako u Hom. Od. 18, 38 ἐρίζετον ἀλλήλων χερσὶ μαχέσασθαι. Místo οὐκ ἐριστόν ἐστι πλάθειν užil básník vazby τὰ δὲ οὐκ ἐριστὰ ἐστι πλάθειν zrovna tak, jako se často místo vazby οὐ δυνατόν ἐστι ταῦτα διαπράξασθαι říká ταῦτα (nom.) οὐ δυνατὰ ἐστι διαπράξασθαι. Překládá pak Kaibel slova ta: »man darf seinen Ehrgeiz nicht darein setzen, mit Machthabern in dieserweise zusammen zu gerathen.« Výklad ten je po mém soudu možný, jakkoli ani při tomto výkladu není myšlenka pronesena dosti jasně. Snad lze však tento výklad, abych tak řekl, poněkud zjednodušiti. Netřeba tu, myslím, s Kaibelem uzná-

vati vazbu osobnou ($\tau\acute{\alpha} \delta\delta$ — nom. — $\text{οὐκ ἔριστά ἐστι πλάθειν}$), nýbrž lze spojovati οὐκ ἔριστά ἐστι (= ἐριστόν ἐστι) . . . πλάθειν . Užívání plurálu u adjektiv verbálních místo singuláru v podobných vazbách je právě velmi obvyčné; srv. Hom. Od. 11, 456 $\text{οὐκ ἐπιπισταὶ γυναιξίν}$, Her. 1, 91 $\text{τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἄδύνατά ἐστι ἀπορρῆναι καὶ θεῶ}$ a j. velmi často (hojně dokladů z Herodota uvádí Stein k tomuto místu), také u Sofoklea (srv. Ai. 887, 1126, Ant. 677 a j.). Sloveso ἐρίζειν znamená tu »závoditi« (jako v uvedeném výše příkladu z Od. 18, 38), »ctizádstově o něco usilovati«, jak dobře vykládá Kaibel, aniž jsou tu osoby, s nimiž Elektra závodí, uvedeny, jako i jinde často. Jsou to všichni ostatní protivníci Klytaimestřiny a Aigisthovi, kteří však chovají se při svém nepřátelství opatrněji. Elektra závodí s nimi v tomto nepřátelství, jež dává ovšem na jevo nejostřejší.

Vyložíme-li místo takto, není, tuším, třeba změn, a proto jsem se v novém vydání vrátil i na tomto nesnadném místě k původnímu čtení. Dodatkem připomínám, že ani ἄτας ve v. 224 netřeba měniti. Dobře vykládá Kaibel (str. 105): »denn ich kann, da ich ἐν δεινοῖς bin, das Unheil (ταύτας ἄτας , dieselben wie 215) nicht aufhalten, so lange mich das Leben ἐν δεινοῖς festhält«.

V. 253. Slova ἐφόμεσθ' ἄμα změnil Morstadt v ἐφόμεσθ' ἀεί patrně z jediné té příčiny, že v. 251 končí se rovněž slovem ἄμα . Nebo ἀμ' ἐπεσθαι jest obvyklé spojení nejen u Homera, nýbrž i u tragiků (srv. Sof. Aias 814 ἀμ' ἔψεται , OT 471 ἀμ' ἔποται a j.). Ale opakování týchž slov brzo za sebou, a to neúmyslné, není právě u tragiků neobvyklé, a třeba by bylo někdy nelibé, nesmíme je konjekturami bez podstatné příčiny odstraňovati; srv. Ai. 275 κακῆ — 277 κακά ; 455 θεῶν — 457 θεοῖς ; 732 λόγον — 734 λόγον ; El. 1185 κακῶν — 1188 κακῶν ; 1220 λέγω — 1223 λέγω ; 1331 ἐγὼ — 1334 ἐγὼ ; OT. 101 πόλιν — 104 πόλιν ; 237 νέμω — 240 νέμειν ; 517 φέρον — 520 φέρει ; 546 κακός — 551 κακῶς ; 924 δπον — 926 ὄπον ; 1053 λέγοι — 1055 λέγει ; 1444 ἕπερ — 1448 ἕπερ ; OK 386 ποτς — 389 ποτς ; 451 ποτς — 454 ποτς ; 478 τάδε — 480 τόδε ; 782 κακά — 783 κακόν ; 807 λέγει — 809 λέγει ; 902 ἐγὼ — 904 ἐγὼ ; 924 χθονός — 926 χθονός ; 1000 καλόν — 1003 καλόν , 1004 καλός ; 1191 κακῶς — 1192 κακαί ; Ant. 70 μέτα — 73 μέτα ; 447 τάδε — 450 τάδε ; 639 ἔχειν — 642 ἔχειν ; 706 ἔχειν — 708 ἔχειν ; 1054 λέγων — 1057 λέγων ; Trach. 482 λόγοις — 484 λόγον , 486 λόγους ; 933 τόδε — 935 τάδε ; Fil. 36 τάδε — 37 τόδε ; 941 ἄγει — 945 ἄγει ; 1237 λόγον — 1240 λόγον a j. v.

Všecky ty příklady vzaty jsou z konce iambických trimetrů, a bylo by možno je rozmnožiti. Slova táž opakuji se v těchto příkladech po dvou, nejvýše třech verších, někdy i po jediném. Vidíme zřejmý, že básníci řečtí (a také Sofokles), ačkoli

se stejnému konci veršů patrně vyhýbali, přece jej leckde připustili, a že nemáme práva je v tom opravovat. Proto také čtení *ἐφόμεσθ' ἅμα* lze klidně ponechat, ačkoli téměř bezprostředně předchází na konci trimetru *ἅμα*. Skoro zcela shodný příklad (hledíme-li k nelibosti, vzniklé opakováním téhož slova) je v OT v. 924 n.

*ἄρ' ἂν παρ' ὁμῶν, ὧ ξένοι, μάθοιμι δ π ο υ
τὰ τοῦ τυράννου δάματ' ἐστὶν Οιδίπου;
μάλιστα δ' αὐτὸν εἶπατ', εἰ κάτισθ' δ π ο υ.*

Stejně nelibé je opakování slova *χθορός* po mezeře jediného verše v OK 924 n. a j. v.

V. 277.

*ἀλλ' ὥσπερ ἐγγέλωσα τοῖς ποιουμένοις
ε δ ρ ο υ σ' ἐκείνην ἡμέραν, ἐν ἣ τότε
πατέρα τὸν ἄμὸν ἐκ δόλου κατέκτανεν,
ταύτη χοροὺς ἴστησι καὶ μηλοσφαγεῖ
θεοῖσιν ἐμμητ' ἰερά τοῖς σωτηρίοις.*

Sloveso *εὐροῦσα* pokládají mnozí za nevhodné a mění je (*τηροῦσ'* Reiske, *φρουροῦσ'* Nauck, *μένουσ'* Rappold a j. v.). Přijal jsem v prvním vydání do textu konjekturu Nauckovu. Ale není tu, myslím, třeba změny. Kdo čtení to nechávají, vykládají je různě; Wolff-Bellermann: »so oft sie den Tag findet (d. h. jedesmal, wenn er eingetreten ist)«, Jebb »když byla den zjistila« (having ascertained). Jebb soudí, že mezi vraždou a ustanovením slavnosti v úmrtí den Agamemnonův dle představy básníkovy uplynula nějaká doba, ježto Klytimestra mohla teprve tehdy slavnost ty zaříditi, když jí nehrozilo již nebezpečství, kdy již myslila, že je jista; proto, když později slavnost zřizovala, musila teprve pečlivě toho hleděti, aby slavnost ustanovila právě na den vraždy, musila teprve přemítáním zjistiti, kterého dne Agamemnona zabila. Skoro stejně vykládá Kaibel (str. 112): »Der Tag war dem Gedächtniss entschwunden und mit Mühe muss sie ihn zuvor berechnen, da sie keinen Kalender hat.« Ale je s povážením souditi, že si Klytimestra, třeba neměla psaného kalendáře, dne, pro ni tak významného, nepamatovala a že po nějakém čase musila teprve počítati, kdy se vražda stala. I bez kalendáře mohla zajisté podle doby roční, měsíce a slavností dobře si den ten zapamatovati. Tyto výklady jsou zajisté chybné, a jimi čtení rukopisného hájiti nelze.

Podle mého mínění starší výklad (na př. Wolffův Bellermannův) je lepší. Smysl vyžaduje tu asi pojmu »když dočká se toho dne, na němž před lety Agamemnona zabila« a vyžaduje v řeckém textu part. a o r i s t u, jak dobře poznal Wolff-Bellermann a jiní, a ne part. p r a e s e n t i s, jak myslí Nauck, třeba

se děj tento opakoval. Proto jsou také konjektury *φρουρούσα, τηροῦσα, μένουσα* a j. vadné.

Jde jen o to, může-li *εὐρίσκω* (nalézati) míti tento význam; myslím, že může. Sloveso to neznamená pouze »nalézati něco po předchozím hledání«, nýbrž — právě jako naše nalézati, lat. invenire a j. — »na něco padnouti bez hledání a čekání«, »dočkati se«, tak že málo se smyslem liší od pouhého *τυγχάνειν* (lat. nancisci), jak dobře připomíná Wolff-Bellermann: »když na ten den padne, když ho dojde, když se ho dočká«. Wolff-Bellermann ukazuje vhodně na v. 1061 *ἀφ' ὧν ὄνασιν εὐρωσι* (dojdou), na Trach. 284 *ἐξ ὀλβίων ἀζηλον σδροῦσαι βίον*; srv. i OK 1078 *δεινὰ δ' εδροῦσαν πρὸς αὐθαίμων πάθη*, OT 1213 *ἐφ' ἧ ἔσ' ἄκονθ' ὁ πάνθ' ὄρων χρόνος* (kde zbytečně Gleditsch navrhuje a Nauck přijímá čtení *ἐφ' ἧ ἔσ'*) a j. v. Je to význam velmi obvyklý; doklady proň lze v hojném počtu sebrati z každého slovníku. Myslím, že s tímto významem lze vyjít i na tomto místě.

V. 286 *ὄσον μοι θυμὸς ἡδονὴν φέροι*. Zbytečna je tu, myslím, Nauckova konjektura *ἔχει*. I *φέρει* lze dobře vyložití. Dobře praví Kaibel (str. 114): »Während bei Pherekrates (fr. 145 K) *σοὶ τε γὰρ κλύειν ἔμοι τε λέξαι θυμὸς ἡδονὴν ἔχει* der *θυμὸς*, wie sonst *φρῆν καρδία ψυχή*, nur Umschreibung der Person ist, insofern sie denkt und empfindet, ist es bei Soph. die Seelenstimmung (die *ὄργη*), die es der Person erwünscht macht zu klagen, ihr also *ἡδονὴν προσφέρει* oder *φέρει*.« Jebb podobným výkladem překládá: »as much as my inclination makes it pleasant (to weep)«. Výraz *θυμὸς φέροι (μοι) ἡδονὴν κλαῦσαι* »moje duševní nálada přináší, působí mi rozkoš plakati, nutí mne k pláči, jenž je pro mne rozkoší«, je zajisté možný smyslem i vazbou. Inf. (*ὄσον*) *κλαῦσαι* visí ovšem na *ἡδονὴν*, jako častěji v prose i u básníků infinitiv visívá na substantivech; srv. Hom. *Ἢ. 13, 98: νῦν δὲ εἶδεται ἡμαρ ὑπὸ Τρώεσσι δαμῆναι* a j. v. Bylo by tedy třeba překládati: »Nemohu se ani tolik vyplakati, kolika pláčem rozehvěná duše má mi působí rozkoš, kolik pláče srdci mému jest milé.«

Nelze popřítí, že návrhem Nauckovým *ἔχει* (za *φέρει*) táž myšlenka stává se jasnější: »nemohu ani tolik se vyplakati, kolik plakati srdci mému je k rozkoši, milé,« ač vazba je tu táž, jako při čtení rukopisném. Ale to není dostatečný důvod k měnění textu.

V. 307 n.

*ἐν οἷν τοιούτοις οὔτε σωφρονεῖν, γίλαι,
οὔτ' εὐσεβεῖν πάρεστι.*

Zbytečná je konjektura Morstadtova *εὐστομεῖν* (m. *εὐσεβεῖν*), ba vlastně místo kází. Čtení rukopisné lze dobře vyložití, at již je vykládáme způsobem, jakým je vyložil Wolff-Bellermann a Kaibel,

nebo Rappold a Jebb. Tito poslední míní, že Elektra slovem tím naráží na chování své ke Klytimestře, dceři se neslušící, na které si Klytimestra stěžuje (srv. v. 596 n.) a kterého Elektra sama lituje (v. 616 n.); naproti tomu Wolff-Bellermann a Kaibel vztahují se scholiemi slovo to k porušování povinné úcty k bohům, jehož se Elektra chováním svým dopouští. Kaibel na př. na str. 117 vykládá: »Dem Vater bin ich Ehrfurcht schuldig, aber man hindert mich sie ihm zu bezeugen und die Götter dulden das; das kann ich unmöglich in Gleichmuth ertragen (σωφροεῖν) und kann nicht zu den Göttern Vertrauen haben (εὐσεβείν) . . . Dass 308 nicht die εὐσεβεία gegen die Mutter gemeint ist, scheint sicher: die hat niemand von ihr verlangt«. Obojí tento výklad jest však vskutku možný; Elektra může slovem εὐσεβεία narážeti na své nedětinské chování k matce, třeba jí je sbor nebyl vytýkal, ježto bezprostředně před tím mluvila o ní velmi ostře a nelaskavě, může však míti na mysli i εὐσεβεία vzhledem k bohům. Že však má tuto úctu k bohům na mysli, pro to svědčí, jak dobře ukázali Wolff-Bellermann, v. 250, konec kommatické parody, kde Elektra pronesla myšlenku podobnou a užila v ní slov αἰδώς a εὐσεβεία, kteréžto poslední slovo na onom místě jistě značí zbožnou úctu před bohy. Tak dobře vykládá Jebb. Sotva správně vztahuje Kaibel (str. 109 a 116) oba tyto výrazy k pietě, kterou povinna byla Elektra k Orestovi, zdánlivě zemřelému. Na konci této své řeči Elektra v podobné myšlence slovo αἰδώς nahrazuje slovem σωφροεῖν, s'ovo pak εὐσεβείν značí jistě totéž, co εὐσεβεία na místě prvním. Nemožno není, že Elektra slova toho užívá tuto i v širším smyslu, zahrnujíc jim vedle úcty k bohům i úctu k matce. Změny nějaké však tu třeba není.

Ve v. 308 lze ponechat rukopisné ἀλλ' ἐν τοῖς (Hermann ται) κακοῖς. Elektra nemluví tu všeobecně, míní určitá κακά, jimiž sama je stíhána (Kaibel str. 117).

V. 328.

τιν' αὖ σὶ τήνδε πρὸς θυρῶνος ἐξόδου;
ἐλθὸ ὀσ' α φωνεῖς, ὦ κασιγνήτη, γάτιν

Místo ἐλθοῦσα, za něž bychom čekali aspoň ἐξελθοῦσα, navrhl Nauck ἰσιῶσα, což jsem v prvním vydání přijal do textu, jiní čtli jinak (Seebeck ἀλοῦσα, F. W. Schmidt οἰχνοῦσα, θρηνοῦσα nebo κλαίονσα Blaydes, λήθονσα »tajně před matkou a sestrami« Rappold a t. d.). Žádný z těchto návrhů nemá hrubě pravděpodobnosti; největší měl by ještě návrh Rappoldův, ač λήθονσα, stojíc tak samo o sobě, nebylo by právě jasné. Jiní vydavatelé, mezi nimi i Jebb a Kaibel, rukopisné čtení ponechávají, asi právem; k ἐλθοῦσα možno a třeba si domyslíti z předešlého πρὸς θυρῶνος

ἐξόδου (φωνεῖς) slova πρὸς θυράνω, ἐξόδου: »Jaké opět řeči vedeš tu u východu z předsíně, přisedši k němu z domu?« Myslím, že tak místo to vyložit lze, a že tu není třeba změn. Že sestra slovy těmi Elektřu kárá, poněvadž proti zvyku žen chodí s nářky svými na veřejnost, připomínají vykladatelé svorně (srv. v. 518 a Ant. v. 1246 n.).

Bylo by lze také čísti: πρὸς θυράνω, ἐξόδου ἐλθοῦσα; ἐξόδου στείχουσα chtěl čísti již Herwerden. Ale part. praes. στείχουσα se tu naprosto nehodí. Elektra nenařká j d o u c ke dveřím, nýbrž v y š e d š i z n i c h. Místo z Ant. 1183 n. τῶν λόγων ἐπησθόμην πρὸς ἐξοδον στείχουσα je podstatně jiné. Eurydika zaslechla smutnou zprávu v skutku, když šla ke dveřím a n e z z n i c h vyšla (srv. v. 1186 n.). S vazbou slovesa ἔρχεσθαι srv. Ant. 849 π ρ ὸ ς ἔρχομαι . . . ἔρχομαι τάφου.

Také ve v. 345 ponechal jsem čtení rukopisné ἐπειθ' ἐλοῦ γε (ἐπει' ἕλοῦ γε Blaydes), podobně ve v. 352 ἐπει δίδαξον (ἐπειτα δεῖξον Blaydes). Slovo ἐπειτα ve v. 345, jež zdá se Nauckovi nesmyslné, lze dobře vyložit. Toto ἐπειτα »po tom, co jsem řekla, když se věc tak má, jak jsem řekla, t e d y«, je obvyklé již od dob Homerových, jak dobře uvádějí vykladatelé; srv. Il. 5, 812 ἦνύ σέ που δέος ἴσχει ἀκήριον· οὐ σύ γ' ἐπειτα Τυδῆος ἔχρονός εἰσι. Rukopisné čtení ἐπει δίδαξον jest vedle ἦ μάθ' ἐξ ἐμοῦ, jež hned následuje, jistě lepší než Blaydesovo ἐπειτα δεῖξον. Netřeba tyto věci snad ani šíře vykládati.

Ve v. 387 ve slovech τοῦδ' ἄ γ' οἴνεκ' a všude jinde čtu zase dle rukopisů οἴνεκα m. εἴνεκα. Jest docela špatné mínění těch, kteří soudí, že tvar οἴνεκα místo žádaného přesného tvaru εἴνεκα vznikl chybou nebo teprve v době pozdní. Na nápisech attických (ovšem jen veršovaných) vyskytá se již v V. stol. před Kr. (Meisterhans, Grammatik der att. Inschriften³, str. 216), vznik pak toho tvaru vyložil dobře Wackernagel. Vznikl tvar ten špatným dělením skupin, na př. ἐκείνοῦνεκα (ἐκείνον εἴνεκα), jako i tvary jiné (srv. Brugmann, Griech. Gramm.³, str. 140). Podobně na př. i naše u ž m. j u ž vzniklo asi špatným dělením skupin »teď juž, přijď juž, čiň juž« a pod.

Rovněž tak není přčiny tvar προσώτατα (v. 391 ὡς προσώτατ' ἐκφύγω) měniti s L Dindorfem v προσωτάτω (φύγω). L. Dindorf soudil, že tvar na -ω jest v attičině jedině správným tvarem superlativu adverbí. Mohl-li však Herodotos užívati tvarů προσώτατα, κατώτατα, ἀνώτατα a Thukydides a Platon tvaru ἐγγύτατα, mohl tvaru takého zajisté užiti i Sofokles (Kaibel, str. 131 a Jebb).

Podobně neprávem měnil se tvar λελείμεθον, zachovaný ve v. 950, v λελείμεθα dle jednoho rukopisu menší váhy. Tato koncovka -μεθον pro první osobu duálu med. dosvědčena jest v starší

řecké literatuře sice jen třikrát a jest jistě přetvořena z *-μεθα* analogicky podle koncovky *-σθον*, ale vymytluje se z textů noprávem (srv. Brugmann, Griech. Gramm.³, str. 358).

V. 432 οὐ γάρ σοι θέμις οὐδ' ὄσιον ἐχθρᾶς ἀπὸ γυναικὸς ἰστάναι κτερίσματ' . . . bývá méněn, jednak proto, že první ruka L ἀπὸ vynechává (jistě omylem; přidává je L² a P), jednak pro vazbu *κτερίσματα ἀπὸ γυναικός*. Ale že vazba ta se vyskytá (ἀπό, podobně jako παρά, značí místo neb osobu, od které co vychází), ukázal Jebb a Kaibel (str. 138). Srv. Sof. OK 1289 n. *καὶ ταῦτ' ἀφ' ὄμων . . . βουλήσομαι . . . κρεῖν ἐμοί* a zvlášt Thuk. 1, 69 *τῇ ἀφ' ὄμων τιμωρία*. Blaydes (Adversaria critica in Sophoclem, Halis Saxonum 1899, str. 246) navrhuje nyní *οὐδ' ὄσιόν ἐστ' ἐχθρᾶς γυναικός . . .* soudě, že *ἐστ'* vypadlo pro podobnost následující slabiky *ἐχ*. Není tu však zajisté třeba změny.

V. 435. Ve slovech *ἡ πνοαῖσιν ἢ βαθυσκαφεῖ κόνει κρύψον* *ιν* méní se zpravidla s *Heathem πνοαῖσιν* v *ῥοαῖσιν*, což arci k výroku *κρύψον* spíše se hodí. Ale ani tu netřeba měniti. Zeugmat podobných a ještě smělejších je hojně (srv. Aisch. Prom. 21 *ἴν' οὔτε φωνῆν οὔτε του μορφῆν βροτῶν ὄψει*, Pind. Pyth. 4, 104 n. *οὔτε ἔργον οὔτ' ἔπος . . . εἰ πῶν* a j.; v. Jebbovu poznámku k tomuto místu a výklad Kaibelův, str. 139). Jestliže pak neurážíme se tímto násilným dle našeho citu zeugmatem, není ve slovech těch závady. Nebo, co se mělo důkladně odstraniti, to se v starém Řecku buď zakopalo nebo hodilo do moře nebo spálilo nebo nechalo roznésti větrem; srv. Eur. Troad. 418 *Ἄργεῖ' ὄνειδῆ καὶ Φρυγῶν ἐπαινήσεις ἀνέμοις γέρεσθαι παραδίδωμ'*, Apoll. Rhod. 1, 1334 n. *ἀλλ' ἀνέμοισιν δώρομεν ἀμπλακίην*, Theokr. 22, 167 *τὰ δ' ἐς ὕρον ἄχετο κῆμα πνοιῆ ἔχονσ' ἀνέμοιο*, Verg. Aen. 11. 795 (voti) partem volucris dispersit in auras. Srv. ještě více příkladů u Jebba a Kaibela, str. 139.

V. 472 n.

*εἰ μὴ ἴγῶ παράσρων μάντις ἔφην
καὶ γνώμας λειπομένα σοφᾶς,
εἶσιν ἀ πρόματις . . .*

Kdo shledávají tuto logaoedy — a to se děje dosud povšechně —, musí v. 472 n. (= 488 n.) pokládati za pentapodii — — — ∪ ∪ ∪ — ∪ ∪ ∪), která vedle ostatních tetrapodii jest nápadná, nebo musí s Gleditschem *ἴγῶ* po *μὴ* ve v. 472 a *καὶ* po *ἴξει* ve v. 488 vymytlovati. Ale verše ty jsou asi ionské, jak poznal Wilamowitz i Kaibel (str. 146), jen že oba špatně naznačují takly, uznávající na př. takt ∪ ∪ — ∪ a — — ∪ (uprostřed kola) za takt šestidobý. Myslím, že míra těch veršů je tato:

$\bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } | \text{ } \cup \cup \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } | \text{ } \cup \cup \text{ } \bar{\text{L}}$
 $\bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } | \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \cup \cup \text{ } | \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}}$
 $\bar{\text{L}} \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } | \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}}$

Měříme-li takto, netřeba *ἔγω* a *καὶ* vylučovati z textu, a dostaneme v celé strofě míru jednotnou, iambickou, po případě ionskou. Nebo *ionikos* (a *choriamb*) je jen jiným tvarem diambu; $\cup \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}}$ může býti, jak je nyní nepochybně, zastoupen tvarem $\bar{\text{L}} \text{ } \cup \cup \text{ } \bar{\text{L}}$, po případě $\cup \cup \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}}$ nebo jinými tvary ionika; tonami vznikají i zástupné tvary $\cup \text{ } \bar{\text{L}}$, $\bar{\text{L}} \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}}$ a $\bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}}$ (zvláště na konci řad). O všech těchto otázkách t. zv. nového směru v metricě (vskutku je to směr v podstatě starý), promluvíme co nejdříve v samostatném článku.*)

Také poslední v. 486 (= 502) jest ionský:

$\bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \cup \cup \text{ } | \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}}$
 $\bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \cup \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } | \text{ } \bar{\text{L}} \text{ } \bar{\text{L}}$

a skládá se z dvou kol.

V. 492. Slova

ἄλεκτρο', ἄνυμφα γὰρ ἐπέβη μαιφόνων
γάμων ἀμιλλήμασθ' οἷσιν οὐ θέμις

netřeba násilnými konjekturami měniti. Vyložil je dobře Wolff-Bellermann. Jebb a zvláště Kaibel na str. 150 n. (srv. i Nauckovo deváté vydání k tomuto místu). *Ἀμιλλήματα γάμων* značí vzájemnou touhu Aigisthovu a Klytaimestřinu po sňatku; ježto sňatku mohou dosáci jen vraždou Agamemnona, nazývají se *γάμοι* jejich *μαιφόνοι*. Touha ta napadla jako nějaký nepřítel ty, kteří jí neměli býti napadeni (*ἐπέβη τούτοις, οἷσιν οὐ θέμις*). Tento správný výklad Kaibelův, shodný ovšem s výklady staršími, jež neprávem byly dříve zamítány, třeba, tuším, opravit i jen v jedné věci. Kaibel soudí na str. 150 že v *ἀμιλλήματα γάμων* sotva prý již znáti jest pojem z á v o d ě n í; naznačena prý těmi slovy jen prudká touha Klytaimestřina a Aigisthova. Ukazuje na Eur. Or. 456 *γέροντι δεύρ' ἀμιλλᾶται ποδί*. Ale i tu i v jiných podobných příkladech přece jest pojem závodění naznačen. Na uvedeném místě Euripidově lze vystihnouti tento pojem asi překladem: »staré noby jeho závodí spolu, on kráčí rychle, pokud mu stáří dovoluje«. Srv. Sof. Ant. 1064 *κάτισθι μὴ πολλοὺς ἐνι τροχῶν ἀμιλλητήρας ἤλιον τελείν*; Aisch. Prom. 129 n. *ἄδε τάξι; πτερύγων θοαῖς ἀμιλλαις προσέβη τόνδε πάγον* a j. v., kde všude pojem závodění ve slovech *ἄμιλλα*, *ἀμιλλᾶσθαι* je ještě patrný, jakkoli jest utlumen.

*) Uporňuji tu zatím na článek H. Jurenkův »Die neuen Theorien der griechischen Metrik« v ZÖG 1901, str. 1 n. V jeho výkladu o tak zv. logaoedech a daktyloepitritech je však leccos, v čem tato »nová« theorie překračuje pravou míru.

Ve v. 495 upravuji text dle Hamachera a Jebba: *πρὸ τῶνδε θάροσος ἴσχει με μήποθ' ἡμῖν* atd., jsa si dobře vědom, že tím není dosažen ještě původní tvar textu. Ježto tu však není návrhu pravděpodobného, volím návrhy co nejméně násilné. Smysl místa by byl: »Důvěru mám, že znamení nám tu přichází, které nezůstane bez hany těch, kdo čin vykonali, i jich pomocníků (t. Klytimestry a Aigistha.) Výklad Kaibelův o tomto místě (str. 151 n.) jest jistě nesprávný.

V. 688.

*χῶπως μὲν ἐν πολλοῖσι παῦρά σοι λέγω
οὐκ οἶδα τοιοῦθ' ἀνδρὸς ἔργα καὶ κράτη.
ἐν δ' ἴσθ'.*

Slova ta často se mění; i já přijal jsem v prvním vydání svůdnou konjekturu Bergkovu *ἐν παντοῖσι πολλά* (>nevím, jak bych ti málo slovy vypověděl hojně slavné činy toho muže<). Ale slova ta lze dobře vyložit způsobem Jebbovým, s nímž se shodl i Kaibel (strana 178); třeba pouze po *λέγω* interpungovati: »Abych při tak hojném množství jeho činů málo ti pověděl, mluvil zkrátka, pravím, že neznám (= neviděl jsem) činů takového muže, neznám muže, jenž by se činy svými s ním měřiti mohl; ale jedno věz.< Podobnou myšlenku pronesl — ukázal k tomu Jebb — Pindaros *Pyth. 9, 76 n. ἀρεταὶ δ' αἰεὶ μεγάλαὶ πολύμυθοι· βαῖά δ' ἐν μακροῖσι ποικίλλειν ἀκοῆ σοφοῖς* (>o velkých cnostech se mnoho mluví; ale při hojných činech jen málo oslavovati, jest poslech pro moudré, to moudří rádi poslouchají<).

V. 696 n.

*διαν δέ τις θεῶν
βλάπτει, δύναιτ' ἄν οὐδ' ἂν ἰσχύων φυγεῖν.*

Ježto ve větě *δύναιτ' ἂν . . .* schází podmět (*τις*), čte se častěji s Meinekem *δύναιτ' ἂν* nebo s Heimsoethem *ὁ σθένων* m. *ισχύων*, i jinak. Změny ty jsou zbytečné. Z každé větší gramatiky lze nasbíratí příkladů dost, kde *τις* je vynecháno, ačkoli určeno jest participiem. Několik příkladů takových uvedl Jebb i Kaibel na str. 179. Srv. Hom. Od. 5, 400 *ὅτι τόσσον ἀπῆν, ὅσον τε γέγωνε βοήσας*; Hes. Erga 12 *τὴν μὲν* (t. τῶν Ἐριδῶν) *κεν ἐπαιθέσσει νοήσας*; Eur. Or. 908 *διαν γὰρ ἡδὺς τοῖς λόγοις φρονῶν κακῶς πείθη τὸ πλῆθος, τῇ πόλει κακὸν μέγα* a j. v., kde všude k participiu třeba doplniti podmět *τις*. V uvedené větě z Euripidova Oresta navrhl také Musgrave m. *τοῖς* čísti *τις*, a tak čte v nejnovějším vydání z r. 1900 i Wecklein, myslím zcela zbytečně.

V. 698 n.

*ᾧθ' ἰππικῶν
ἦν ἥλιον τελλοντος ὠκύπους ἁγῶν.*

V prvním vydání přijal jsem opravu Blaydesovu *ἰππικὸς* (m. *ἰππικῶν*), již ovšem celé místo stává se rázem jasným. Ale lze

vyložiti i čtení rukopisné; sotva ovšem způsobem Kaibelovým, jenž na str. 179 tvrdí, že snadno lze k *ἰππικῶν* doplniti *ὄχημάτων* (podobně doplňuje také Rappold) nebo *δρομῶν*. Doplnění takové vskutku nebylo by tak snadné. Lepší jest výklad Jebbův, jenž ukazuje ke Xenofontovi Hell. 7, 4, 29 *καὶ τὴν μὲν ἵπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκασαν καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου*. Tak jako *τὰ δρομικὰ* znamená tu jednotlivé běhy závodní, tak může zajisté *τὰ ἰππικὰ* znamenati jednotlivé závozy jízdné.

V. 709 n.

στάντες δ' ὄθ' αὐτοῖς οἱ τεταγμένοι βραβῆς
κλήροις ἔπηλαν καὶ κατέστησαν διαφορῶς

Místo *κλήροις ἔπηλαν* čte se často dle opravy Wunderovy *κλήρους ἔπηλαν*, kterýž návrh přijal jsem i ve vydání prvním. I Jebb přijímá tento návrh. Ale dobře, tuším, připomíná Kaibel na str. 181, že *κλήρους* v *κλήρους πάλλιν* (= *κλήρου*) není akk. vnitřního předmětu, jako na př. *γραφὴν* ve vazbě *γραφὴν γράφεσθαι τινα*, nýbrž předmětu vnějším, a že proto také vazba *κλήρους πάλλιν τινα* (= *κλήρου τινα*) je podivná. Zavdala také příčinu k další změně slova *αὐτοῦς* v *αὐτοῖς*. Sám — tuším právem — vrací se k výkladům starším; *κλήρω παλάσσεσθαι* (= *κλήρουσθαι*) jest vazba homerská; srv. Hom. Il. 7, 171 *κλήρω νῦν πεπάλασθε διαμπερές* (dejte se losovati jeden po druhém); Od. 9, 331 *αὐτὰρ τοὺς ἄλλους κλήρω πεπαλάσθαι ἄνωγον* (kázal jsem ostatním, aby se dali vylosovati, kdo by se mnou měl kůl vraziti do oka Kyklopora). Mohl-li užiti Homeros passivní vazby *κλήρω παλάσσεσθαι* (= *κλήρουσθαι*), mohl zajisté (asi dle jeho vzoru) užiti Sofokles i vazby aktivní *κλήρω πάλλιν τινα* (= *κλήρου*). Vydavatelé ukazují právem i na jiné podobné smělé vazby; v. 122 n. *τίς' αἰεὶ τάξεις . . . οἰμωγῶν* (= *οἰμώξεις*) *τὸν Ἀγαμέμνονα* a 556 *εἰ δέ μ' ὦδ' ἀσι λόγους ἐξήρχες*, kde *λόγους ἐξήρχεν* rovněž vázáno jest s acc. *με* jako nějaké sloveso přechodné.

Místo *ὄθ'* (*ὄθι*) ve v. 709 čte se s Nauckem obyčejně *ἴν'*. I Jebb se kloní k tomu čtení; v tragodii přý — praví dle Wolffa — tvar *ὄθι* vyskytuje se jen v lyrických partiích a *ι* se v něm neeliduje. Elise vyskytá se ovšem u Homera, ale není přý attická. Ale dobře připomíná Kaibel (str. 181), že v epickém vypravování užívá i Sofokles rád epických tvarů (srv. praeterita bez augmentu); nelze také tvrditi, že elise u *ὄθι* není attická, poněvadž slovo to vůbec jest attičině cizí. Také nelze se domysliť, proč nějaké *ἴνα* nebo *ὄπου*, psal-li tak Sofokles, změnilo se v *ὄθι*. Ani mně nezdá se dokázáno, že *ὄθ'* jest porušeno; je-li však tu vskutku jaké porušení, nepřestává na jediném slově *ὄθι*. Zda se mi strážlivější, slova toho zatím neměnit.

V. 739.

τότ' ἄλλος, ἄλλοθ' ἔτερος
κάρα προβάλλον ἰππικῶν ὀχημάτων

Ježto dle vypravování pěstounova závodí již pouze dva, Atheňan a Orestes, zdálo se mnohým ἄλλος nevhodné a měnili je obyčejně s Nauckem v ἀνός, ač tu navrhovány i změny jiné. Zcela zbytečně; ἄλλος — ἔτερος užívá se častěji místo ἔτερος — ἔτερος. Srovnati lze místa uvedená Wolffem-Bellermannem, Jebbem a Kaibelem na str. 187. Proti místům, jako Hom. II. 9, 313 ὅς κ' ἔτερον μὲν κούθη ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ σίπη nebo Her. 1, 32 ἄλλο μὲν ἔχει, ἑτέρον δὲ ἐπιδέεται mohlo by se ovšem uvést, že na nich ἄλλος — ἔτερος má význam povšechný (něco jiného — něco jiného), kdežto na tomto místě Elektry míní se určité dvě osoby (Atheňan a Orestes). Zcela obdobný však je příklad, uvedený Kaibelem z Theokr. 7, 36 βωκολικασδώμεσθα τάχ' ὄτερος ἄλλοι ὄνασι, kde se míní rovněž dvě určité osoby, Simichidas a Lykidas.

V. 781. Výraz ὁ προστατῶν χρόνος, který často se mění v ὁ προσστατῶν χρόνος dle návrhu Meinekova, lze, tuším, dobře vyloužiti způsobem Kaibelovým (str. 193). K participiu προσστατῶν doplniti jest ze slov διηγέ μ' předmět ἐμοῦ. »Die Zeit als Person steht vor ihr, sie an der Hand führend, immer vorwärts; wohin, das weiss Klyt. nicht, aber sie fürchtet (ὄς), zum Tode.«

V. 827.

Strofa první tohoto kommu není iambicko-daktylsko-anapaestická, jak označena v prvním vydání, nýbrž zcela jistě ionská, jak poznal Wilamowitz a po něm uznává Kaibel (str. 199). Ale jeho rozdělení v kola jest nesprávné, jako často. Také to nejsou sestupné, nýbrž většinou jistě vzestupné ioniky, a v prvním taktu (ποῦ ποτε κεραννοῖ) není tvar ioniku — ∪ ∪ ∪ m. — ∪ ∪ ∪, rhythmicky nevysvětlitelný, nýbrž místo ionika klade se tu, jako často jinde, dipodie iambická (∪ — ∪ —) tvaru — ∪ ∪ —, t. j. první její takt jest irrationální, podoby zdánlivého daktylu (— ∪ ∪ m. — ∪). I jinak vznikají takové domnělé tvary ionika — ∪ ∪ ∪ jen nesprávným měřením té tak zv. »nové školy« metrické, jejímž vůdcem jest nyní Wilamowitz, která však vlastně opakuje, nehledíc pranic skoro k Aristoxenovi, jen theorie starověkých metriků.

V této strofě velká část ioniků má tvar choriambu — ∪ ∪ ∪ ∪, což je rhythmicky přípustno. To bylo právě příčinou, že se tu shledávaly daktyly a anapaesty, ovšem s tonami, které se opakovaly nápadně na týchž místech kol, ježto choriamb — ∪ ∪ — měřil se — ∪ ∪ ∪

Ale měříme-li tuto strofu správně ionsky, není třeba, abychom ve v. 827 a shodném s ním 840 vynechávali s Gleditschem ḡ ḡ. Naopak toto ḡ ḡ jest v ionském metru nutné, a jen nepoznání metra zaviniło jeho vypouštění; v. 827 n. mají míru:

○○ □, — — —, ○○ — —
— — —, ○○ — —, ○○ — —.

Jen ve v. 843 (v antistrofě) v taktu druhém máme nesprávný tvar ionika ○○ — ○ (*óloá γάρ*); správného tvaru dosáhneme snadnou starou konjekturou Wolffovou *τάρ* (= *τοι άρα*) m. *γάρ*, velmi snadnou se stanoviska palaeografického a také pro smysl vhodnou. I jiní tu měnili, chtějíce pro přesnou shodu se strofou dosíci slabiky dlouhé, ale měnili násilněji. (Dokončení.)

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Polává K. Vepřek.

(Pokračování.)

Zachariae.

Hlava 1.*)

roztrhaly rozvaly

19. haec sunt cornua, quae ventilaventur Judam et Jerusalem.
kovaře prziřly on wece powfech mužiech
20. fabros. 21. venerunt? Qui ait dicens: per singulos viros, et nemo
znych nepozdwhl přeftrařovat řwrhli naroduow
illorum levavi. Et venerunt isti deterrere ea, ut deiciant cornua gentium,
genzto pozdwhli řu aby zadrželi
quae levaverunt cornua, ut dispergerent eam.

Hlava 2.

řwazek myřny myřzyl dluhoř akterak řy
1. funiculus mensorum. 2. ut metiar latitudinis eius et quanta longi-
rokořt vychazefe wřtryeci řpacholku bezeřdi přzebi-
tudo. 3. egrediebatur in occursum eius. 4. ad puerum: Absque muro habita-
waty adobytka zazed aohen wokol
bitur et iumentorum. 5. Et ait: ero ei murus et ignis in circuitu. 6. O
vteczte odpulnoci wecztrech wietřiech rozprařil po-
fugite de terra aquilonis, in quatuor ventis coeli dispersi vos. 8. post
řlawie pořlal genzto řu zřupli dotkne dotkne řie zřziedlnycie
gloriam misit, quae spoliaverunt vos: tetigerit vos, tanget pupillam oculi
řdwyřugi wlupeze řhwal awefe řie řdu
mei. 9. ego levo, et erunt praedae. 10. Lauda et laetare, ego venio. 11.

*) Zkratky textu latinského jsou vesměs transkribovány.

apriwiny sie ktobie kupanu toho dne vpfřed
 Et applicabuntur gentes ad domium in die illa, in medio tui. 12. Et
 awlafty wdiel fwuoy pofwecene azwoli vmkny wffe-
 possidebit in partem suam in terra sanctificata et eliget. 13. Sileat omnis
 like ftworenie nebt ġt powftal z bydlyfte
 caro, quia consurrexit de habitaculo.

Hlava 3.

prawici protiwl wzlay tobie fatane
 1. a dextris eius, ut advesaretur ei. 2. Increpat in te dominus, sathan,
 wywolil zdali toto nenyne hlawnye fñata z ohnye obleczen
 qui elegit: numquid non iste torris est erutus de igne? 3. erat indutus
 wfmrdata rucha przednym legmyete rucha fmrdata fnyeho fñal
 vestibus sordidis. ante 4. Auferte vestimenta sordida ab eo. abstuli
 ftebe wpromyenna rucha wftawte korunu biskupku ciftu a fwie-
 a te indui te mutatoris. 5. ponite cidarim mundam. 6. et conte-
 dectwie dawaffe gezifowi ti take duom moy fyeny mych
 stabatur Jesum: 7. tu quoque domum et custodies atria mea, et dabo
 choditele gizto nynye przitolie fu zazrakowy fu
 tibi ambulantes de his, qui nunc assistunt hic. 8. quia viri portendentes
 ke wzchodu flunce na kameny gednom
 sunt. adducam servum meum orientem. 9. super lapidem unum. Et
 rytynu pozowe pod fwu wynnyci
 sculpturam. 10. vocabit subter vineam suam.

Hlava 4.

y wratyl zbudil zbuzen bywa zefna flwie-
 1. Et reversus et suscitavit, qui suscitatur de somno suo 2. ecce
 cen zlaty welken afwietetdnyce ge° afedm fwietetdnycz nanyem
 candelabrum aureum totum et lampas eius VII que lucernae super illud
 nalewacek w fwietetdnyciech lampi awecech co fu tito
 et VII infusoria lucernis. 3. a dextris lampadis. 4. et aio ad: Quid sunt
 wreci pane moy newiediel newiediel fem
 haec, domine mi? 5. Numquid nescisti, non, domine mi.

Daniel.

Hlava 2. (konec 35. verše a dále).

tot atake wylozenye Ty fy kral nad kraly
 36. Hoc est sompnium: Interpretationem. 37. Tu rex regum es: et
 nebesky yprzikazowane zwierzy polfke pod twym pofluffenftwym
 deus coeli et imperium. 38. bestiae agri, et sub ditione tua uiversa con-
 vftawil powftane gine menfkie ġto bude panowati
 stituit. 39. Et post te consurget regnum aliud minus, quod imperabit uni-
 nadewfñi zemy Ayakozto potiera a zkroczyge ztrofkota
 versae terrae. 40. velut ferrum, comminuit et domat, sic comminuet et
 azetrze Ale noh aprftuow dyel trzepyny hrncier-
 conteret. 41. Porro que pedum et digitorum partem testeam figuli et
 zowe a diel zelezne kralowftwie rozdzielene bude ġto wflak zchodydla
 partem ferream: regnum divisum erit, quod tamen de plantario

zelezného yakozfy smyeffene fhlynu a ftrzepynu
 ferri orietur, secundum quod vidisti, ferrum mixtum testae ex luto. 42.
 nozne odpuolu zelezne a odpuolu hlynyene odpuolu kralowftwie
 Et digitos pedum ex parte ferreos et ex parte fictiles. ex parte regnum
 bude tvrde aodpuolu zetrzene przimyeffeno trzepinye z blata
 erit solidum et ex parte contritum. 43. ferrum mixtum testae ex luto,
 smyeffeny budu zagifte fclowieczym plemenem ale nebudu fie
 commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerebunt
 k nyemu przidrziety nemoz smyefeno bity fhlynu nebude zruffeno
 sibi, sicut ferrum non potest misceri testae. 44. non dissipabitur, et
 gynemu lydu nebude dano a ztrofkoce a zchlady
 regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem et consumet
 a famo Apodle toho ze fhuory odlomyi fie gt
 et ipsum stabit. 45. Secundum quod vidisti, quod de monte abscisus est
 kamē aztrofkotal trzepynu ty wieci gto magi przigiti potom po-
 lapis et comminuit testam et, quae futura sunt postea. 46. Daniele mado-
 modhl a zywe obiety a zapalene obietowali A tak mluwe
 ravit et hostias et incensum praecepit, ut sacrificaret ei. 47. Loquens po-
 zgewiti taynu swatost tuto wyfoko powyfil wlaftmy
 tuisti operire sacramentum hoc. 48. in sublime extulit et super omnes provin-
 fkymy a wladarzem a wewodu mystrfkym nadewffemy mudrci
 cias babilonis et praefectum magis ratuum super cunctos sapientes. 49.
 a uftawil nade wfemy fktuky wlafty fke a a
 et constituit super opera provinciae babilonis Sidracu, Misach et Abde-
 a Afam pak bywal v radach kralowych
 nago. Ipse autem Daniel erat in foribus regis

Hlava 3.

wzwyffly wfyrzy ypoftawil Atak poflal fbierat
 1. altitudine, latitudine et statuit. 2. Itaque rex misit ad congre-
 awewod aflechtycow
 fluh myftruow afudci ywladarzuow lepfich
 gandos sastrapas, magistratus, iudices, duces et tyrannos, optimates et
 ywffech knyeczat zewffech wlafty aby fye felfy k powfwieceny
 praefectos, omnesque principes regionum, ut convenirent, ad dedicationem
 gizto bieffe wzwedl fluchy . . ut supra
 statuae, quam Nabuchodonosor rex erexerat. 3. satrapae, magistratus
 genzto biechu nadmocmy wftaweny zewffech wlafty y ftogiechu
 optimates, qui erant in potestatibus constituti regionum, stabant autem
 przied tu fochu poftawil abyrycz flinye
 in conspectu statuae, quam posuerat 4 Et praeco clamabat valenter
 wam fye prawy lidem anaroduom a yazikom wtu hodynu wakteruz wfl-
 Vobis dicitur populis, tribus et linguis: 5. In hora, qua audi-
 ftyte zwuk truby a pyftaly a huflly a kobofu a zaltarze
 eritis sonitum tubae et fistulae et citharae. sambucae et psalterii
 a fladke frownanye y wfelyke°
 hlafuow hudby ftrogie hudebnego padnuce modlte fye fofite
 et symphoniae et universi generis musicorum, cadentes odorate statuam
 Ale ktoz pak
 poftawil nepadne a nebude fe modlyty wtuoz
 auream, quam constituit. 6. Siquis autem non prostratus adoraverit eadem

hodynu wrzen wpec ohnye horzicieho Tehda potom yhned yakz fu hora, mittetur in fornacem ignis ardentis. 7. Post haec igitur statim ut

padagice wflichny

vflhly zwuk truby lide y narodowe y yazikowe audierunt sonitum tubae, cadentes omnes populi, tribus et linguae.

Ayhned wtom casie prziftupywffe muzie -fty zalowaly fu na zydy 8. Statimque in ipso tempore accedentes viri caldei accusaverunt iudeos. a rzkuce vlozil fy vftawenye genz vflyly.. padl nyczy Aktoz-9. Dixeruntque 10. posuisti decretum, qui audierit, prosternat se. 11. Signis. by nepadl a nemodhl fye aby bil wfazen gezs vftawil nade autem non procidens adoraverit, mittatur. 12. iudaei, quos constituisti super wfemy dieli potupili przikaza° noctie affoffe opera regionis: contempserunt; rex, decretum tuum: non colunt et statuum, giz fy wzwedl nemodle fie wprchany awhnyewie przivedeny quam erexisti, non adorant. 13. in furore et in ira praecipit, ut adducebilibi kterzyzto naruceft przivedeny ypropowiediew prowadly gt vrentur, qui confestim adducti sunt. 14. Pronuntiansque: Verene Sydrach, v ze protoz nynye giz budte padnyete wy pakli Misach et Abdenago? 15. Nunc ergo sitis parati, prosternite vos: quod si wfazeny nemamy my zte wieczy gehoz zproftyty non mittemini. 16. Non oportet nos de hac re. 17. quam colimus, redimere zpeczy Apakly nebude chtiety znamo bud tobie a ftoffe de camino ignis. 18. Quod si noluerit, notum tibi sit, rex, et statuum, wezrzenye twarzy geho pmyenilo fie gest a non adoramus. 19. aspectus faciei iMius immutatus est super Sydrach,

fedmkrat nez myela obicey pa-

a zapalena pec wiece lena bity

Misach et, ut succenderetur fornax septuplum, quam succendi consueverat

A muzuom nayfylnyeyfym zfw° woifka przikazal aby fwiezyce

20. Et viris fortissimis de exercitu suo iussit, ut ligatis manibus et pedibus

owy a wrhly gie Ayhned muzie ty

Sydrach, Misach et Abdenago, mitterent eos. 21. Et confestim viri illi

fwazany wbielch ruffiech y wruffye y wobuwy y wodyewu wrzeny fu vincti in braciis suis et thiaris et calciamentis et vestibus missi sunt in

neb przikaza° kralovo

proftrzed peczi ohnye horzicie° nutielle gie przilyfs medium ignis fornacis ardentis. 22. Nam iussio regis urgebat: erat nimis.

genzto fu

Ale ty byly wfadily a a zahubil gt Porro viros illos, qui miserant Sidrach, Misach et Abdenago, interfecit

plamer Ale ty trzie muzie peczy fwazany y

flamma ignis. 23. Viri autem hi tres. in medio camino colligati. 24. Et

chodiechu plamene adiekugice Tehda achwali-

ambulabant in medio flamine et benedicentes. 25. Stans ait: 26. et lauda-

tedlny y flawne nawfech wiecech gezto fy nam vczynil

bile et gloriosum nomen. 27. iustus es in omnibus, quae fecisti nobis.

podle toho wfefho gezto fy

nanas vwedl

aneprawie sme cinili odstupugice

28. iuxta omnia, quae iuduxisti super. 29. et inique egimus recedentes a te

odtebe afhrefili sme
 uwfech wiecech   chowaly   cinyli yakoz fy nam
 et deliquimus in omnibus. 30. nec observavimus, nec fecimus, sicut prae-
 byl prikazal   wfecki   vwedl   nanas   apod-
 ceperas nobis. 31. Omnia ergo, quae induxisti super nos. 32. Et tradi-
 dal fy wrutce neprzatel neprawych a nayhoflich przestupny-
 disti nos in manibus inimicorum iniquorum et pessimorum praevaricator-
 kow   neprawem   nadewfeczku zemy   Anynye gyz
 umque et regi iniusto et pessimo ultra omnem terram. 33. Et nunc non
 nemozem otewrzieti   hanbu a ukoru vcinyeny smy
 possumus aperire os: confusio et opprobrium facti sumus servis tuis
 atyem gizto fu tie cztyly   psymyt   nepoddaway nas Anezruffug
 et his, qui colebant te. 34. Ne, quaesumus, tradas nos despicias testa-
 fwiedecstwie twe^o myloftnyka   a   e   gymzto fy
 mentam tuam. 35. dilectum tuum et Isaac Israel. 36. Quibus locutus est
 flybuge ze rozmnozyfs plemye   genzto gt nabrzehu morfem
 pollicens, quod multiplicares semen arenam, quae est in litore maris.
 vmenšeny sme   afmy ponyzeny we wlye zemy dnes   w-
 37. imminati sumus, sumusque humiles in universa terra hodie. 38. in
 tomtu kafu knyezetu a wevody
 a proroka   fezzena obiet   po-
 tempore hoc princeps et propheta et dux, neque holocaustum, neque
 swatna obiet   ofiera   zakazanye   myesto prwnych wod
 sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum. 39.
 wduffi fkrufene awduchu pokory przyaty budme od tebe   yako w
 in anima contrita et in spiritu humilitatis suscipiamur. 40. Sicut in
 fezzena obiety fkopeczuow abykuow   wtylycich beranow tucznych
 holocausto arietum et taurorum et sicut et milibus agnorum pinguium:
 polweceny na nashe pohanienie wfagicim wte   Agiz nalle-
 sic fiat sacrificium nostrum, confusio confidentibus in te. 41. Et nunc se-
 dugem tebe wcelem
 frdci twem   nezahubug   podle krotkofty
 quimur in toto corde. 42. Ne confundas nos, sed iuxta mansuetudinem.
 awyproft wdwnych skutciech twich   Azahanbensy budte
 43. Et erue nos in mirabilibus tuis. 44. Et confandantur omnes,
 gizto   wmoznofty   ayla bud zetrziena   sam
 qui ostendunt, in omni potentia tua et robur eorum conteratur. 45. solus
 a slawny naokrflku wfecch zemy   Aneprzestawachu ty sluhz gizto
 et gloriosus super orbem terrarum. 46. Et non cessabant, qui miserant
 fu gie bili wrhli sluzebnyci kralowy pality peci kluky a kudely
 a smolu a
 eos, ministri regis succendere fornacem, naphta et stuppa et pice et
 chraftem   y wyfwaygie sie plamen nadpecz dewietacztrydciety loket
 malleolis. 47. Et effundebatur flamma super fornacem cubitorum xlix
 a wysfunuw fye y spalyl gt kterez gt nalezl podle peczy   -ow
 48. Et erupit et incendit, quos reperit iuxta formacem de Caldeis. 49.
 f-stupil gt sem a stowaryfgy ge^o dopeczi y wyrzyl gt plamen ohnowy
 descendit cum et sociis eius in fornacem et excussit flammam ignis de
 zpeci   y ucnyl prostrzed peci yakozto wietr hladky genzto zro fy
 fornae. 50. Et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et
 powiewa y nedo-
 tekl fye gich trochy ohen   zamutyl   any czo zalofy
 non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quidquam molestiae

vczynyl ty trzie zgednech vft chwalechu aflawiechu
 intulit. 51. Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant deum et glorifica-
 adiekowachu wpeci pozehnany achwaleny aflab-
 antib et benedicebant in fornace: 52. Benedictus es, et laudabilis et glo-
 wany awzhuoru powyfleny fwate achwalene a wzhuoru powyflene we
 riosus et super exaltatus, sanctum et laudabile et superexaltatum in
 wflech wieciech wchramie aprziechwalny aprzieflawny
 omnibus saeculis. 53. in templo, et superlaudabilis et supergloriosus
 nastoliczy wzhledaš napropafty pekelné na achwaleni a
 54. in throno. 55. qui intueris abissos et sedes super et laudabilis et
 wfkladie (na hwiezdnech nebi) nebefkem

wzhuoru powyfleni chwaleny y flawny
 superexaltatus. 56. in firmamento coeli et laudabilis et gloriosus. 57.
 zehnayte (dobrorzeczte) wflichny fktuczí

bozie (fktukowe bozi) panu chwalte a powyfte ge^o
 Benedicite omnia opera domini domino, laudate et superexaltate eum
 nawieky nebefa naneby ho mocy
 in saecula. 59. coeli. 60. super coelos, eum in saecula. 61. virtutes. 63.
 nebefke prziewal arofa kazdi duch awedro
 stellae coeli domino. 64. imber et ros. 65. omnes spiritus. 66. et aestus
 zyma a leto rofy agryne mraz a zyma
 domino. 67. frigus et estas. 68. rores et pruina. 69. gelu et frigus. 70.
 ledowe a lnyehowe noczy a dnowe atmy blyfkoty a oblaczy
 glacies et uives. 71. noctes et dies. 72. tenebrae 73. fulgura et nubes ...
 pozehnay panu chwal a powyfs hory a
 74. Benedicat dominum, laudet et superexaltet. 75. montes et

wfelike plodne wieci na
 pahorczy zemy pa^v ftudnyce morze
 colles ... 76. universa germinantia in terra ... 77. fontes ... 78. maria

welrybowe awfecki wieci gto
 a rzeki fye hibagy ptaczy ne-
 et flumina ... 79. caete et omnia, quae moventur ... 80. volucres
 befti wficka zwierzata abrawowe fynowe lidfty ze-
 coeli ... 81. omnes bestiae et pecora ... 82. filii hominum ... 83. Be-
 hnay pana knyezze bozie fluhý duchowe a
 nedicat dominum .. 84. sacerdotes domini. 85. servi ... 86. spiritus et
 duffie fšwe-wich apokorny frdcem š š
 animae iustorum domino ... 87. et humiles corde 88. Anania, Azaria,
 genzto zproftil wy zpekla a fpafil wy z ruku smrti awyfwobodil
 quia eruit vos de inferno et salvos vos fecit de manu mortis et liberavit
 zprofrzred horzicieho plamene zpowiedayte fye neb gto zakonnyczy
 vos de medio ardentis flammae. 89. Contemini, quoniam 90. religiosi

strachy podywil
 nadbohy awyznawayte fye ge^v neb po wflecky fye gto a
 deo deorum, et contemini ei, quia in omnia. 91. rex obstupuit et
 chwatawie wftal naylepsym wfak trzy muzie wfadyly sme
 surrexit propere et ait optimatibus suis: Nonne tres viros misimus in
 wiernye tak
 fwazane (als: fpate) genz odpowiedzialiehu gto kraly
 medio ignis compeditos? Qui respondentibus regi dixerunt: Vere rex.

y zadneho poruffenye
rozvazane cztyrzy chodiece   nenyne nanych   a
92 viros solutos quatuor ambulantes, et nihil corruptionis in eis est, et
twarz czwtwta podobna   przystupyw ke dwerzyem peci ohnye
species quarti similis est. 93. Tunc accessit ad ostium fornacis ignis ar-
fluhy buoha wyfokeho
rzekl ġt   v   v   wygdiete
dentis et ait: Sidrach, Misach et Abdenago, servi dii excelsi, egredimini
a podte   Ayhned fu wyffly   Azebraly fu sie fluzebnyci a my-
et venite. Statimque egressi sunt. 94. Et congregati satrapae et magi-
ftrzy a moczny kralowy a fudcie y ohledachu muzie ty   ze y
stratus et potentes regis et iudices contemplabantur viros illos, quoniam
zadne noci nemyel ġt   na tielech gich   awlas hlavy
nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, et capillus capitis
neuhorzal   abyela ruha gich nepromyenyła fu sie a
eorum non esset adustus et saraballa eorum non fuissent immutata, et
wonye ohnowa neprofla gich   propowiedyew   pozehnany
oder ignis non transisset per eos. 95. Tunc erumpens ait: Benedictus
buoh   ow totiz   ow   now genzto ġt poflal
deus eorum, Sidrach videlicet, Misach et Abdenago, qui misit angelum
azproftil   genzto fu vwierzili wnyeho   pmyenyly a-
suum et eruit servos suos, qui crediderunt in eum immutaverunt et
daly fu tiela fwa   aby nefluzily anemodyly fye wfelikemu buohu
tradiderunt corpora sua, ne servirent et ne adorarent omnem deum ex-
wyňymagicz boha
Iwe° fame°   ptoz ode mne ġt polozeno to vftawenyę
repto deo suo solo. 96. A me ergo propositum est hoc decretum, ut
wfeliky lid pokolenye y yazikowe   ktozbykoly mluwil ruhawu rzec
omnis populus, tribus et linguae quicumque locutus fuerit blasphemiam
pty   owu aby zahynul   puft bil anyz zagifte ġt
contra deum Sidrach, dispereat et domus eius vastetur, neque enim est
gyny buoh genz by mohł tak spafity wzmohł   a   a
deus alius, qui possit ita salvare. 97. promovit Sidrach, Misach et Abde-
w wlafty   fke
nago in provincia Babylonis.   (Pokračování.)

Slov. рѣпанъ a jiné tvary podobné.

Napsal Josef Zubatý.

(Pokračování).

6. Přidáme tři jména podobného (dle našeho soudu) tvoření, která nemají ve slovanštině po boku příbuzných sloves.

Sl. *čdbans* »džbán« Miklosich Etym. wört. 37 se objevuje již v csl., též v staré češtině, i v ruštině, a jest patrně starým slovem slovanským. Přeložíme-li si slovo hláskoslovně do litevštiny, znělo by *kibonas: a to ovšem by každý spojil s lit. *kibù kibėti* (u Kurschata: »sich regen oder bewegen; *wos kiba*, von

einem Sterbenden, er regt sich kaum«), s kořenem *kib- k-b-kab-* (Leskien Ablaut 68), znamenajícím nejčastěji »vseti; věseti«, pak »kláti se« atd.)* Na př. inchoativum *kimbà kibti* »visnouti, váznouti« atd. (Srv. srb. *копча* [t. j. *кобца*] »sponka«, chrv. *prikopčati* »attacare con bottoni« a Jagić v Arch. f. slav. Phil. II. 397). Podlé toho *čubans* by byla (»nádoaba) vi-sutá«, nebo »(nádoaba), mající něco k zavěšení«. K slovu *čubans* těsně patří slovo *čubars* Miklosich l. l. »džber«. Snad jest i etymologicky příbuzno se »džbánem«; pakli je pravda, že csl. *уѣбрь* atd. je vydlužené německé *Zuber* (nejblíže by leželo sthném. *zwibar* vl. »nádoaba se dvěma uchy«), bylo by nastalo aspoň přichýlení (lidovou etymologií) k starému slovanskému *čubans*. Nikterak ovšem není nemožno, že i *čubars* je slovo domácí (čemu by nasvědčovalo lit. *kibiras* svým *k*, které při slově cizím těžko jest pochopiti) a naopak něm. *Zuber* (sthném. *zwibar* bylo by zase výsledkem lidové etymologie) že pochází ze slovanštiny.**)

Toto slovo *čubans* se (lidovou etymologií) plete s družinou slov, počínajících se *čub-*. Tak Miklosich Lex. s. v. uvádí i znění *уѣбанъ* z pramenů csl. a v Etym. wört. s. v. i mr. *чванецъ*. Toto znění odchylné má původ v csl. *уѣбанъ* »*μεκροασμένος*« (o víně; prameny ruského původu píší *уѣбанъ*). Na př. Apok. 14 10: *отъ вина уѣбана неразтворена въ чашин глѣба его тоу меκροασμένου ἀκρατου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ*. Toto slovo mám za příbuzno s stind. slovesem *čjavatē*. Nejstarší význam jeho patrně je ve védských některých dokladech (v. lexica), kde znamená pohyb, chvění a p. těles, při tomto pohybu nevzdalujících se z původního místa: na př. praví-li se, že při bouřlivé jízdě Marutů »jsou v pohybu (*čjavantē*) nehybné (*áčjutā*) [věci], pevné«, anebo užívá-li se kausálního tvaru *čjavājati* u významě »uváděti v pohyb« na př. hory, stromy. To by se srovnávalo s významem *уѣбанъ* »*μεκροασμένος*«, neméně, že sloves oněch užívá se rádo o pohybu tekutin. Další vývoj semasiologický rozvádí ovšem obojí slova: v stind. jazyce od nejstarších dob počínají odvozeniny kořene *čju-* nabývati významu »vzdalovati (se), odchylovati (se)« a p. (podobné významy v av. *šavaite*, *šavajēiti*). Sl. *čubans* by znělo v jaz. stind. *čjuānāh; tohoto znění není, ale jak ukazují věci, o nichž promluvíme v odstavci 8., bylo by docela organické. Co se týče str. znění, *čevans*, snad by se dalo vyložití prostě změnou *ь* v *e*; ačkoli sklad slova by žádal spíše zaniknutí jeřiku. Je-li str. *e* staré, muselo by — předpokládajíc, že naše etymologizování je správné — v jaz. stind. zníti *čjavānāh*:

*) Příbuzno etymologicky je snad něm. *haben* got. *haffan*, kteréž ovšem ukazuje na formu kořene končící se -p.

***) Tvary s *c-*, které udává Miklosich l. l. z mr. (*цебер*), br. (*цеберъ*), str. (*цебрь*) a vr. (*цебаръ*, *цебарка*), pocházeti mohou z dialektů »cokajících«.

a opravdu objevuje se v RV slovo *čjāvānaḥ* (jedno z méně jasných po významě slov védských; místy je jmenem vlastním). Možno ovšem, že *čjāvānaḥ* vzniklo z očekávaného *čjuvānāḥ kontaminací s adjektivem slovesným *čjāvanaḥ* (které také nejčastěji je jmenem vlastním*) —

K sl. *чванъ* snad jest přidati r. *чванъ* »chlouba«, *чванитсѧ*, *mr. чваннйй*, *начванити сѧ* Miklosich Etym. wört. I. I.; původnější význam slov těch by byl »žvaniti, plésti páte přes deváté«. Ovšem by mohla tato slova býti i tvořením samostatným, bez etymologické minulosti (jako naše *žvaniti*, *čvanĥati* a p.) — Ještě jedno slovo by mohlo býti příbuzno: sloveso sl. *ščьvъ *ščьvati* | *ščuti* (v č. *štvu*, p. *szczuje szczwam szczwać szczuć* atd., Miklosich I. I. 344 s. v. *štü*). Jsou dosti hojně odvozeniny v sktě ukazující ku kořeni *ščju-* (obvyčejně známým způsobem rozšířenému v *ščjut-*), ovšem skoro vždy psanému *šču-* (nedostatek *j* je asi jen grafický). Významy by se daly lehko srovnati.

K slovu *panъ* (patrně jen západně-slovanskému) připsal Miklosich I. I. 231: »man denkt an ai. *pā-* »tueri«. Mohlo by býti přímo totožno s véd. partic. *pānāḥ*: *vratāni pānó amr'tasja čārūnaḥ* RV IX 70 4 »bewachend die Pfade des schönen Amrta« (Ludwig); ovšem platí při tom reservatio táz, jako při sl. *znans*, *danъ*, totiž, že povaha samohlásky stind. -ā- je zde vlastně záhadna. Mimo nominativ, který aspoň v starém jazyce (i v pozdějším) nerad bývá tvořen od participií na -ānt-, užívá se místo medialního kmene *pānā-* raději činného, ovšem že bez rozdílu významového.

Naopak jmenem přípony podobné bez příslušného slovesa se zdá býti skt. *kṛpānaḥ* »meč«: patří k lit. *kerpū* »stříhám«, sl. *kъrpati* »látati«. Mikl. I. I. 143. Srv. sl. *kъrpanъ* (*kъrpanъje*), které by se lišilo od slova skt. vlastně jen trpným rodem.

Přidáme zase domněnku, která snad se bude zdáti smělou, ale nemožnou snad není. — Co má býti původním významem slov. *vsdati*? zejména čím jest oprávněna předložka *vs* v kompositě *vs-dati*? Tato předložka v kompositech srovnává se sice přirozeně s ř. *ἐν- eis-*: na př. sl. *вѣдѣти ἐγκρούειν*, *вѣдѣсти eis-áγειν*, *вѣдонити militibus adnumerare*, *вѣкрѣтити ἐμβάλλειν* atd. Jaký význam má ve *вѣдѣти*? (na místě ovšem je *вѣ* v sl. *вѣ-мѣрѣствѣти сѧ*). Proto také na rozličných místech lidová etymologie staré *vsdati* opravila ve *vydati*. Jest ovšem v sl. doloženo *вѣдѣти*, *вѣдѣтити* i u významě »dátí« vůbec (na př. *уесо рѣди законно поведеице имѣ бѣ вѣдѣмо пискѣ вѣсти νόμου γὰρ ἐπι-ταγμα αὐτοῖς ἦν ἢ τοῦ πάσχα ἑορτῆ* Cloz. a p.): ale tento význam

*) Téhož kořene je ř. *σεύω* (*ἔσεινον ἔσειντο* atd.), s významem vyvinutým směrem ku prudkosti pohybu. Co jsem vykládal před lety o příbuzenství ř. *σεύω* ve Sborníku prací filol. (1884) str. 191 n., je nesprávně.

může být sekundární, může být výsledkem lidové etymologie; specifický význam slovanský ›vdáti‹ nesnadno pochopiti za obměnu významu před tím tak obecného.

V jazyce stind. kořene *vid-*, obyčejně v tvaru med. *vindātē* (›medium dativum‹, vl. ›naléztí, získati si‹), užívá se u významě ›pojmuti za ženu (muže), oženiti se (vdáti se)‹. Na př. *tēna gājā'm ānv avindad brhaspātih* RV X 109 5 ›tím ženu nalezl B., sō'mah prathamō' vividē, gandharvō vivida úttarah, | tṛtṣho agniš tē pātis, turtjās tē manušjaḡāh X 85 40 ›Sóm [tē] první pojal, Gandharva pojal druhý, třetí (jest) Agni tvůj muž, čtvrtý ti lidský tvor‹ (řiká se nevěstě při sňatku). O dívce na př. *brahmačárjēnu kantā jívānam vindatē pātīm* AV XIV 2 22 ›cností dívka mladého nalézá si muže‹. Atd.; je to význam v celé literatuře docela běžný. Nemám dokladu, aby participia *vidūnāh*, *vidānā'* bylo užito u významě ›ženatý‹ nebo ›ženící se‹, ›vdaná‹ nebo ›vdávající se‹, ač tvary tyto jsou velice časté ve védských hymnech: ale aspoň v pozdějším jazyce jiný tvar participiální, *vinṇā*, znamená ›vdaná‹. Není proto pro vše nemožno, -- zejména při příbuznosti jazykové mezi jazyky baltsko-slovanskými a arijskými, ku které jsem ukázal mimochodem v pojednání Über gewisse Genitivendungen, Věstn. Kr. Č. Spol. N. 1896 XVII 27, a k níž laskavý čtenář vyčítá si zajisté doklady i mezi řádky tohoto pokusu -- že bylo i ve slovanštině part. *vidānā vdana* u významě ›vdaná‹ (medialně, ›provdávší se‹, nebo passivně, ›provdaná‹); mohlo býti tím spíše, že ve slovanštině význam tvarů na *-ans* se vyvíjel skoro důsledně směrem k významu perfektovému. A toto ojedinělé *vdanu* lehkou se mohlo lidovou etymologií dostati do vleku složenin slovesa *dati*, tak že jazyk v první slabice slova počal viděti předložku *vs*, a druhou část konjugoval jako sloveso *dati* (*vsdam* atd.). Mohlo se to státi tím spíše, že *v* zde bylo v posici, ve které nemělo tendence vyvinouti se v samostatnou samohlásku, ve které s n a d jako druhdy v jazyce csl. (ДѢЛА: ДѢЛѢ, БѢРАТИ: МѢРТИ a p.) již v dosti starých dobách vlivem široké samohlásky slabiky následující mohlo se měniti i hláskoslovně směrem k *v*. Že podobné věci na zmatení etymologům příštích věků v jazyce často se přiházejí, je známo. Doklad velmi blízký budiž uveden aspoň jeden. Miklosich s. v. ВѢДАКАТИ ›dare‹ (— ВѢДАКАТИ) uvádí, že sloveso toto v kronice Manassově se objevuje s významem ›*evacuare*‹. Odkud tento význam? Odtud, že toto ВѢДАКАТИ etymologickým původem nemá ničeho společného s ДАКАТИ, nýbrž teprv lidovou etymologií s ním bylo spojeno: vězí v něm něco, co bylo příbuzno se slovem *vdova* a lat. *viduāre* (z **vidovāre*, jako *vidua* z **vidovu*. Srv. též véd. *vinđhātē* ›pozbývá*) nemá

*) Infix *n* i jinde v jaz. stind. dodává slovesu významu inchoativního (jako v litevštině, z části i v slovanštině); tak *vindati* ›nalézá‹ k *tēda* ›ví‹.

něčeho (instr.)«, kteréž sloveso prof. Ludwig tuším neprávem má za totožno s *vindátĕ* (v souhlase ovšem se Sajanem).

7. V litevštině zdá se podobného tvoření jako slov: *pĵanĵ* atd. lýti *lavónas* »mrtvola«, vl. »umrlý«, srv. Leskien Bildung der Nomina im L. 249 (Abh. d. K. Sächs. Ges. d. W. XII 391) n., při slovese *liáuti* (: č. *lĕviti); koř. jest *lĕu-* (srv. Berneker IF X 159), v *lavónas* asi se zeslabeným stupněm *lav-* (»Schwundstufe 1 a.« Hirt Ablaut § 98); významem je bližší prus. *au-lāut* »zemřítí« (*ā* chybně tištěno m. *a*, srv. třikráte doložený akk. verb. subst. *aulausennien*). Snad by se sem dalo počítati i *ligónis* m. (kmen na *-i-*) »nemocný« (*ligā* »nemoc«; *lagh-*, slabý stupeň sl. kořene *leg-*): podlé toho, že v lit. kmenům konsonantovým jiných jazyků odpovídají kmeny na *-i-*, snad by mohl v *ligónis* vězeti tvar jako véd. *stavān*, av. *azūn* (v §§ 8. 9.)? — Také slova na *-ōnus*, f. *-onē* (Leskien l. l.) mají snad původ svůj zde, přes odchýlnou intonaci laženou: *dilbōnas* »Gluper« (*delbiū -t.*), *drykonē* »výčouhlá ženská« (*drykti*), *valdōnas* »vládce« (*valdyti*) atd. Slova tato mají skoro naskrze ráz tvoření s příchutí žertovnou nebo posměšnou, a metatonie by zde měla pak asi podobný nehláskoslovný původ, jako v hypokoristikách *Dōvas*, *Jōbas*, *Meřczius* a p. (z *Dōvidas Dōvydas*, *Jókūbas*, *Mértynas*: Kurschat § 372, 499), nebo jako cirkumflex v ř. *πελικᾶς γαργᾶς χροῶς* a p., ve vl. jm. jako *Μαρκᾶς* atd. (podobného cosi je hypokoristické dvojení konsonantů, LF XXIII 134). Ovšem právě tato zvláštní příchut' jmen na *-ōnas* (srv. zvl. žertovná jména jako *gegōnas gargidōnas* u Schleichera, Leskien l. l.) činí nepochybným, že je-li vůbec nějaká souvislost tvoření mezi nimi a *ligónas*, leda jen nějaký starý vzor těchto jmen byl pojítkem. Není nemožno ani, že přípona *-ōnus* je původu slovanského (ze sekundárního sl. *-unō*, Miklosich Vgl. gr. II 124 n.); *valdōnas* snad tvořeno dle *pōnas* (= slov. *pán*)?

8. Participia s příponou *-ānā-* jsou v jazyce staroindickém velice hojna. V jazyce pozdějším tvoření jejich je poněkud omezeno proti jazyku védských hymnů (zejména starších): jest možno jen u bezpříznakých konjugac praesentních (konjugace II., III., V., VII., IX, bezpříznaké intensivum) jakožto partic. praes. med., a v perfektě jakožto part. pfti med. Že *pĵānāh*, původně tvar podobného rázu, platí grammatikům ind. za part. praet. pass. (tvoření významem shodné s partic. na *-tā-*), jsme již řekli; snad by se dalo z podobných participií shledati ještě některé jiné, tvořené příponou nikoli *-nāh*, nýbrž *-ānāh* (tak snad *śjānāh**) *mlānāh śrānāh* a j.): ale nesejde nám na nich

*) S tímto *śjānāh* (vedlé něho *śitāh* »chladný«, *śināh* »ztuhlý, zhoustlý«, jako *ṛitāh pināh* vedlé *pĵānāh*) »uschlý« (k slovesu *śjājati* »tuhnouti«) srovnávají sl. *sēno*; sr. též sl. *stēna*, počítané k stind. *stjājati* »houstnouti«, *stjānāh* (srv. Hirt. Idg. Ablaut § 353 a 378). Při slov. *sēno* jest ovšem povážiti, že lit. má *szėnas*, ne *szjėnas

tentokráte. V sanskrtě pozdním (v epice) objevuje se pojednou participium na *-ānah* místo *-amānah* hojnou měrou, zvl. u sloves na *-ajati* (vlastně tvary ty nejsou sanskrtské, nýbrž pocházejí z jazyků prákrtských; srv. pro páli na př. *Минаевъ Очеркъ фонетики и морфологии яз. пали* 83, Kuhn 119); srv. Holtzmann *Grammatisches aus dem Mahābhārata* (Bibl. Idg. Gramm. II, Anhang I, Leipzig 1884) § 1043 5, Böhlingk, *Ber. d. k. Sächs. Ges. d. Wiss. Phil.-hist. Cl.* 1887 224, Ludwig *Věstn. kr. Č. Sp. N.* 1896 VI 23. Ač není nemožno, aby v prákrtě se bylo uchovalo něco, co v sanskrtě zaniklo (upomínám na *sē f. oi, sl. si*, které v prákrtě je, ač sanskrť nemá po něm ani stopy), přece — zejména vůči tvarům mluvnickým — nesmíme býti lehkověrnými: rozdíly mezi prákrtem a sanskrtem jsou v tvarosloví snad všude takové, že tvar prákrtský vůči sanskrtskému je novotvarem. Novotvarem je také prákrtské (a epické) *kāmājānō* za sanskrtské *kāmājamānah*: tvar starší byl délkou slova nepohodlný a nabrazen dle analogie konjugac athematických kratším. Pojobný — výjimečný — vliv konjugac athematických na thematické jeví se v sanskrtě občas i jinde, ale není nám zde po něm; co se koncovky *-ajānah* týče, mohl býti vzorem pro ni tvar *śājānah* »lezcí«. Doklady tvarů na *-ajānah* uvedené na citovaných místech mohli bychom velice rozmnožiti, ale není toho třeba (za to položíme tuto něco dokladů s *-ajamāna-*, kteréž koncovky Holtzmann dle výslovného přiznání v MBh. nenašel: *čintajamāna-* MBh. III 1715, IX 3512, *abhivūdajamāna-* III 11935, *kāmajamāna-* XIII 4443 *mrgajamāna-* XIV 1663, *pātajamāna-* XIV 1711). Tvary s *-āna-* m. *-amāna-* u sloves neodvozených jsou řídké, ale vyskytají se přece (snad jich vzniku pomáhala neodvozená slovesa I. třídy na *-ajati*): na př. *āhvajāna-* MBh. V 5150, 7133, *avismajāna-* Rām. (Bomb.) VI 59 95; *sikṣāna-* MBh. III 12048, *muñcāna-* 11115, *saṁsprśāna-* VIII 316, *pi-bāna-* XIII 3694, *pariśvaṅāna-* Rām. II 83 10, *ūmnājāna-* V 15 38.

Nám ovšem jest nejdůležitější stav nejstarší, bez omezení, jakého se mu dostalo v sanskrtě klassickém (počínaje od bráhmaṇ) a bez rozhojnění v jazyce epickém. A tento stav není bez zajímavosti ani pro mluvnicki slovanskou. Jazyk védských hymnů jeví se nám rozhodně na cestě ke stavu jazyka bráhmaṇ: má hojně dokladů přípony *-āna-* pro všechny konjugace athematické, i pro athematické konjugace se zvláštními affixy praesentními, v nichž affix zůstává i v part. na *-āna-* (na př. *krvānā- gānanā-tanvānā- priṇānā- minānā- vṛṇānā-* a m. j.), hojně dokladů pro mediální perf., pro med. intensivum; význam tvarů těch je z větší části činný (t. j. mediální). Ale nalézáme při tom i některé zvláštnosti, které dalším průběhem jazykového vývoje indického zanikají, a které ve védských hymnech samých činí dojem archaismů.

Tyto tvary totiž mají velmi často význam passivný. Na některé doklady upozornili jsme mimochodem v §§ 2. a 3. Zde nemíníme věc tuto probíratí podrobně: komu by šlo o všechny doklady, lehko by je shledal pomocí Grassmannova Wörterbuch zum Rig-veda (srv. též Delbrück Altind. Syntax 264). Zde jenom přidáváme, že i taková participia na *-ānā-*, v nichž objevuje se i zvláštní znak praesentní, občas mívají význam passivní. Tak na př. *punānāh* (: *punāti punīte* dle IX. konjugace) znamená obyčejně »čistící se« (Sóm), někdy také však, přímo passivně, »čištěný« (praes.), pro kterýž význam už i v hymnech RV objevuje se specificky passivní *pū.āmānāh*, později ve významě passivním jedině možné. Podobně *prīnānāh* znamená »nakloňující sobě« i »nakloňovaný« (: *prīnāti*), *śrīnānāh* jenom »vařený« (praes.), *sunvanāh* »lisující« i »lisovaný« a j. I perfektová participia mívají význam passivný, někdy i participia intensivní na *-āna-*, ač těchto, jak jsme naznačili v § 4., s oblibou se užívá v rodě činném. Tak na př. *ṛō.huvānāh* znamená »vroucně vzývající« i »vroucně vzývaný«.

(Pokračování.)

Úvahy.

Bertold Maurenbrecher: Hiatus und Verschleifung im alten Latein (Forschungen zur lateinischen Sprachgeschichte und Metrik). I. Heft. Leipzig 1899, B. G. Teubner. VIII a 269 str. Cena 7 mk.

Otázka o přípustnosti hiatus v poesii římské jest z hlavních otázek kritiky textu Plautova. Protiivníci hiatus (Ritschl, Fleckeisen, Spengel, Bergk, Müller) uváděli pro jeho odstraňování tyto důvody: 1. Poesie pozdější nezná hiatus. Ale správně poukazují jiní k tomu, že na př. Terentius není normou pro techniku Plautovu, a současná poesie dramatická i epická že hiat vykazuje. 2. Synaloefy vylučují prý hiat svou hojností. Proti tomu lze namítnouti, že hiat může státi vedle synaloefy. 3. Hiat lze prý snadno odstraniti zaváděním tvarů archaistických. Ale v tom případě nastává úkol, dokázati existenci tvarů těch a oprávněnost jich v textu.

Proti správnosti důvodů těch filologů, kteří hiat odstraňují, svědčí však: 1. Text Plautův, který hiat vykazuje. Chyby tak četné nemohly vzniknouti rukou vydavatelů ani opisovačů, kteří hiatus již neznali. 2. Snahy po odstranění hiatus (laciné přesmykování, vkládání slůvek, archaismů nedokázaných pro Plauta) přivádějí se samy ad absurdum.

Viděti z toho, že nějakou všeobecnou argumentací (jak učinil Leo v praefaci k vydání z r. 1885) věc odbýti nelze. Proto

přihlíželi jiní k povaze hiatů, a to jednak srovnáním podmínek, za jakých připouští se synaloea a hiat (cestu k tomu okázal Lachmann ve vydání Lucretia; synaloea má své zákony, má je tedy i hiat), jednak pozorováním kvalitativního a kvantitativního rozdílu vokálů, v hiatu postavených; konečně rozlišováním hiatů dle postavení ve verši (v arsi, thesi, před caesurou).

Maurenbrecher, vycházející od srovnání synaloea s hiatem, hledí k povaze dosloví, kvalitativně i kvantitativně; při tom nezanedbává ani postavení ve verši (arse, these). Jak z přehledu svrchu podaného vidno, spojuje metody jednotlivých badatelů. Všechny předchůdce zastihuje úplným vyčerpáním látky, nevyjímajíc ani C. F. Müllera (Plautinische Prosodie). V krátkém úvodu probírá Maurenbrecher dosavadní práce. Vedle Guyeta, jenž hiatu nepřál, slušelo tu uvést také předchůdce jeho Lambina (vyd. z r. 1577).

V hlavě první (str. 16—106) jedná M. samostatně o *m* a *s* v dosloví. Z nápisů možno prý souditi, že již v třetím století doslovné *m* ve vulgární latině zmizelo; začíná se proces ten v století čtvrtém. Proto se také *m* v poesii eliduje. V komediích Plautových pokládal již Camerarius hiat po *m* za zdánlivý, ježto *m* podržuje svou povahu jako konsonant. Leo (v Plautinische Forschungen) stejným výkladem vložil řadu domnělých hiatů. Maurenbrecher podává dle Schuchardta výklad fonetický, to jest vykládá hiat nasalisací, vzniklou odsutím *m*; poukazuje na tvary *con* a *pod.*, jakož i na to, že hiatu při doslovném *m* rychle ubývá, synaloea pak přibývá. Výklad ten jest možný, jistý ovšem není.

Maurenbrecher užívá na str. 19 jako dokladu i nápisu na Columna rostrata, který zachovává *m* i před vokály. Doklad ten není však jistý, ježto zachovávání *m* je jistě dílem restauratora nápisu na oné kolumně; tomu nasvědčuje právě důsledné psaní koncového *m*. Rovněž pochybuji, že by tvary Taurasia Cisauna, Samnio (citované na str. 19) z elogií Scipionů byly vesměs akkusativy. Nutno to aspoň není

Druhá kapitola rovněž samostatně pojednává o tvarech ablativu na *d*. V literatuře pohřešuji jen článek Buechelerův v Jahns Jahrb. 1869, str. 485 a M. Muellerův tamtéž, 1876, str. 689. Pojednání Zielerovo, citované na str. 190, týká se jen historie ablativu latinského. Stran otázky ablativu na *d* u Plauta cituje Zieler pouze Buechelera.

Od dob Guyetových užíváno tvarů na *d* jako universálního léku proti hiatu (Catulled, miserod a j.). Buecheler navrhuje ablativy na *od*, *ad*, *id*. Ritschl je chtěl vedle tvarů *med*, *sed*, *ted* a adverbii na *d* uvést do textu (Plautinische Excuse). Na stanovisku Ritschlově stojí Brix, Ribbeck, Leo, Goetz. Schoell drží se dřívějšího mínění Ritschlova (v praefaci k Trinummu), dle něhož Plautus užíval jen tvarů *med*, *ted*. Nápisy

mluvi tu jasně. Ablativy jmen ztrácejí své *d* v polovině třetího století; po r. 200 není tvarů s *d* v řeči živé.

Že začalo odpadání *d* na půdě sabellské, je dle mého mínění, hledíc k malému množství dokladů, neodůvodněno; stejně zůstane neobjasněno — z téže příčiny —, u kterých kmenů nejdříve začal tento process. Literatura se s řečí mluvenou shodovati může, ale nemusí. Maurenbrecher opominul však náležitý důraz klásti na rozdíl mezi řečí tragoedie a komoedie. V tragoedii snese se archaismus, v komoedii nikoli. Rovněž podivno, že nečiní rozdílu mezi formami nominálními a pronominálními.

Vyložil bych věc takto. Zákon svrchu uvedený o odpaďování *d* v ablativu platí jen pro jména. O pronominech nemůžeme se na základě nápisů vyjádřiti, ježto máme tvary pronominální bez *d* doloženy teprve z doby pozdější. Proč *d* na konci slova mizelo, Maurenbrecher nevykládá. Zajisté tu působil jednak přízvuk slova, jednak délka slova, jednak bezpřízvučnost konce slova, a také asi postavení slova ve větě. Čím dále koncovka od přízvuku, tím snáze se ztrácí. Tedy pronomina dle aprioristického soudu toho mohla podržeti *d* déle než nomina. A tomu nasvědčuje text Plautův. Proti tomu soudí Maurenbrecher (str. 113), že pronomina měla v řeči týž osud, jako nomina.

Tvary *med*, *ted* jsou doloženy rukopisy Plautovými. Maurenbrecher podceňuje však podání; a přec okolnost ta, že obě recense textu Plautova hiaty, po případě tvary na *d* vykazují, dodává tvarům těm relativní autority. Z toho jde dále poučení, že, jsou-li tvary *med*, *ted* zachovány v arsi i thesi, můžeme je též po různu restituovati s větší oprávněností, než někdy připouštěti hiat, někdy ablativy jmen na *d*. Maurenbrecher jest v té příčině na rozpacích. Rovněž tak bych činil v diaeresi a analogicky při změně osob.

Tvaru *sed* u Plauta nenf. Maurenbrecher uvádí jediný, zcela pochybný doklad Miles 1275. Přidávám rovněž patrnou chybou dochované *sed* v Men. 909. Příčiny toho zjevu Maurenbrecher nevykládá. Myslím, že tvar *sed*, jenž zamezoval hiat, nahrazen as tvarem *sese*.

Na str. 141 pokouší se Maurenbrecher z rozdělení hiatů, po případě z většího nebo menšího množství tvarů na *d* souditi o chronologii komoedií. Myšlenka sama je nešťastna; provedení její též. V jednotlivostech lze vytknouti toto. Asinaria patří dle Maurenbrechera do doby druhé války punské, kdy Plautus ještě vystupoval jako maccus (srv. prolog Asinarie v. 11). Nemohl však Plautus o sobě i později říci v prologu Asinarie: maccus (t. j. bývalý maccus) vortit barbare? Rovněž problematické je datování Menaechemův na základě v. 411 (z narážky o Hieronovi). Nárazka v Merc. 525 nemusí se týkati Flaminina. Rovněž narážky na nádheru, které se činí v jednotlivých komoediích, nelze vztahovati na určité zákony. Ostatně chronologie tato, na základě podobných

narážek stanovená, neshoduje se Maurenbrecherovi s chronologií, jaké by vyžadovaly archaistické tvary na *d*, kterých prý Plautus v první době své činnosti užíval; proto soudí Maurenbrecher, že se Plautus v pozdějším věku k užívání těchto starých tvarů vrátil (str. 145).

Teprve třetí hlava (str. 147—238) pojednává vlastně o otázce, týkající se hiatů u Plauta. Zvláště probírá Maurenbrecher hiat při jednoslabičných slovech a interjekcích, v diaeresi a při změně osob. Tyto hiaty omlouvá. Ostatní hiaty dělí dle vokálů; stanoví stupnici vokálů, které snáze či méně snadno se stahují, jeví tedy větší či menší odpor k hiatu. Stupnice ta jest: e, a, ē, || ae, i, o, u (poslední vokál je nejčastěji v hiatu). Hiat po ae vykládá Maurenbrecher (dle Lea) foneticky (ae ve výslovnosti ai mění se v aj). Dělí hiaty dle quality vokálu, dbá však pouze vokálu prvního. Zajisté však měla vliv i qualita vokálu druhého na synaloefu, po případě hiat.

V odstavci »Hiat u Plauta a v národní poesii« poukazuje Maurenbrecher na to, že hiat je charakteristikem národní poesie. Technika Plautova, držíc se vzoru poesie národní, jest v odporu s technikou Terentiovou. Přál bych si, aby v otázce hiatové byl stanoven také poměr Terentiův k literatuře řecké. V odstavci tom, jako jinde, vadí uvádění saturniů jako veršů časoměrných; vývody spisovatelovy tím pozbývají přesvědčivosti.

Práci Maurenbrecherovou nedostalo se otázce o hiatu konečného rozhodnutí. Avšak ohromný materiál, který je tu snesen (na str. 235 mluví se o 30.008 ellisích u Plauta), umožní zajisté práci nástupcům. Pokud mohu souditi, nedbal také Maurenbrecher měrou náležitou rukopisů; rovněž tak měl si všimati i kritiky textové.

Ferdinand Hoffmeister.

Výklad k Homerově Iliadě. Napsal *Vilém Steinmann.*

Díl první. Zpěv I.—XII. V Praze, 1901, A. Storch syn. Str. 196, s 8 obrázky. Cena 2 K 40, váz. 2 K 90.

R. 1884 vydal Vil. Steinmann pro školu ve výboru, nelišícím se v celku od jiných školních vydání, I. díl Homerovy Iliady, opatřený poznámkami, a r. 1886 díl II. R. 1895 vyšel od něho pouhý text Iliady, totožný s textem vydání poznámkového, jemuž předeslán úvod s obsahem básně a stručným přehledem literárně historickým. Ježto však poznámkové vydání jest již úplně rozebráno, vydány po způsobu nyní i jinde běžném poznámky samostatně k textu z r. 1895. Máme tedy před sebou nové, zdokonalené a rozhojněné vydání poznámek z r. 1884.

Studium básní Homerových od let osmdesátých ovšem valně pokročilo hojným badáním jak na poli grammatickém, tak aesthetickém, a hlavně kulturně historickém. Podáno hojně nových výkladů, doložených památkami archaeologickými, pokud svěděl

o životních poměrech Řeků doby homerské, potvrzených i bádáním filologickým. A tu třeba již z předu říci, že Steinmann užil svědomitě a ve prospěch školy obrátil vše, co důležitějšího na poli literatury homerské v poslední době se objevilo.

V uspořádání svých poznámek a výkladů podržel Steinmann úplně formu dřívější; ježto však, snad více než dříve, bylo snahou jeho, aby porozumění a pochopení básně usnadnil a času při přípravě žáku ušetřil, rozhojnil své poznámky značnou měrou ve všech směrech. Tak ve směru grammatickém, k němuž i tentokrát hlavní zřetel obrátil, nahrazuje některé starší výklady novějšími aneb jiné nově uvádí. Na př. *ei* ve rčení *ei δ' ἄγε* (A 297) = *ei* 2. os. sg. imperat. slovesa *εἶμι*, jež jest vlastně pouhý kmen silný jako *ἴσθη* a p.; v *ὑπερέχον* (B 367) povstalo *ei* náhradným dloužením z **ὑπερ-σεχον**, *μῶνυξ* (E 467) = jednokopytný (z **σμ-ωνυξ*, koř. *σεμ* = lat. *sem-el*, jenž se ostatně objevuje i v řec. *μία* ze **σμία*), a p. Při tom neopomine, hlavně v prvých zpěvech, téměř jediného tvaru homerského, lišícího se od attického, aby ho buď na místě nevyložil neb neodkázal k svému vydání Niederlovy mluvnice. Rovněž nenechává nikde zvláštností metrických bez náležitého vysvětlení neb aspoň upozornění. Tu se sice stalo, že na několika místech se uchyluje čtení v textu od tvarů v grammatice uvedených, jako A 26 *κίχίω* (= *κίχίω*), 79 *χέρη* (= *χέρη*) a p., avšak v poznámce se pak očekávaný tvar uvádí; docela se i opravuje A 49 *ἐνι* v *ἐπι*. Jen B 288 se čte v textu *τοί κεν*, ve výkladu *οἱ κεν*. Na několika místech uvádí Steinmann v poznámkách čtení z rukopisů třeba menší ceny, ale pro výklad vhodnější, j. I 412 *ἦ κεν σοοι* místo obecného *σῶφ*, 612 *σοοις* m. *σῶφς*, K 43 *εἴ τις* m. *ἦ τις*, 220 *εἴ πέφ τι* m. *εἴ πέφ τε* a j. To, myslím, mohlo pro školu odpadnouti. Také výkladu po stránce aesthetické mnoho pozornosti věnováno, aby zák návodem knihy přicházel k vystižení předních vlastností homerské epiky. Platí to hlavně o podobenstvích, při nichž se vždy přesně vytýká tak zv. *tertium comparationis*, jehož nalezení, jak známo, zákům veliké obtíže působívá. Sem patří též nové a správnější pojímání některých míst, j. Θ 118 *ὑποδύττε* — vzavše v náručí, I 97 *σέο δ' ἔξεται* — tobě vyjde na prospěch, K 163 *ἀμήχανός ἐσσι* — jsi neunavný (nedáš si pokoje), jakož i rozhojnění výkladu v š e c n é h o.

Především však dostalo se dílem nových, dílem změněných výkladů těm místům, kde se mluví o částech zbroje neb oděvu hrdin Homerových. Tak mimo jiné při výkladu o *ἀσπίς ἀμφιβρότη* (B 330), *ἐπισφύρια* (= nákotníky Γ 327), *αὐλώπις τροχάλια* (E 113), *κέραι ἀγλαέ* (A 338) a p. Děje se tak dle studií dílem Helbigových (Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert, 2. vyd. v Lipsku, 1887), dílem Reichlových (Über homerische Waffen, ve Vídni, 1894). Z děl obou těchto badatelů přijal také Steinmann na konec své knihy několik vyobrazení, mezi nimi též

*) To je jistě výklad mylný. J. K.

v obr. 8. bronzovou čepel dýky, nalezenou v Mykenách, na níž zobrazena jest honba na lvy. Tato čepel byla Reichlovi hlavním základem domněnky, že rekové doby epické užívali veskrze velkého štítu, sáhajícího od krku ke kotníkům a kryjícího celé tělo (*ἀσπίς ποδηρεκής, ἀμφιβρότη*) a že neměli krunýře (*θώραξ*) a holení (*κνημίδες*). Steinmann nesdílí úplně mínění toho, nýbrž soudí, že asi pravidelně hrdinové Homerovi užívali velkých štítů. Ale hledíme-li k přecetným místům u Homera, kde pohyby a způsob poranění reků nepřipouštějí štítu velkého, a uznáme-li pro dobu homerskou užívání krunýře a holení (k čemuž se asi sám Steinmann kloní pozn. k Γ 328), jež při velkém štítu nemají smyslu, spíše se přidáme k mínění, že pravidelně se užívalo štítů malých a jen ojediněle i štítů velkých. Velký štít mykenský má na př. dle N 361 nn. Idomeneus, vládce kretský; a právě Kreta platí za středisko kultury t. zv. mykenské. Otázka jest ovšem těžká, ježto souvisí s různým stářím jednotlivých částí básně. Avšak přes to nelze říci, že by se jen v mladších částech básně měl uznávati malý (kulatý) štít, jak asi činí Steinmann dle pozn. ke K 145. Tak na př. dle Z 96 n., části to, která sotva patří k nejstarším Iliady, lze u Hektora pomýšleti pouze na štít velký, ale při souboji Hektorově s Achillem v X, části náležející jistě k nejstarším, nemožno si mysliti zase běh Hektorův a pohyby při vzájemných útocích leč při štítě malém. Obr. 4. (u Reichla 55, napínání luku) mohl se vypustiti, poněvadž se nehodí pro místo A 111 nn., jak i Steinmann sám připomíná.

Jestliže původní poznámkové vydání Iliady bylo škole ku prospěchu, možno tvrditi, že s daleko větším ještě zdarem užíváno bude tohoto nového komentáře, jenž nejen přispěje žáku k pochopení básně, nýbrž i zkrátí potřebný čas pro přípravu.

Při výkladu tvarů užívá Steinmann srovnávání s latinou a češtinou, při obrazech básnických s písněmi srbskými a ruskými v míře hojnější než dříve; srovnávání s RK ovšem odpadlo.

Konečně si dovolíme některé poznámky k jednotlivostem, třeba při nich často subjektivní mínění čtenářovo padalo na váhu. A 5 při *οἰωνοῖσι* stůj poznámka uvedená 44 při *ῥοιοισιν*. — 10 při *ροσος* buďž odkázáno na mluvnicki N. 276. — 11 uvedeno nevhodně za doklad pro význam subst. *ἀρητήρ* Z 260 nn., neboť ve v. 256 se praví, že Trojští učinili Theano *ἰβριαν*. — 12 a jinde místo »přímětek« užil bych běžného názvu epitheton, jako užito 248 názvu *hysteron* — *proteron*, Γ 100 *hendiadys* a p. — 37. *τε ἴκι ἀνάσσεις* bylo vyložiti dvojí průzev odkazem k v. 4 neb k N. 410. — 41 *βέλεσσιν* srv. N. 306. — 74 *ἐκατηβέλεταιο* srv. 297 b. — 67. (*κατ' ἄρ'*) *ἔζετο* srv. N. 375. — 112. Správný tvar jest: Klytaimestra (nikoli Klytaimnestra). — 147 oslovením *κροδαλόφρον* vytýká Achilleus Agamemnonovi spíše zřítnost než úkladnost. — 188. O opt. *ἀνασθήσειεν* atd. řekl bych souhlasně

s mluvnicí, že to opt. střídny za konj. rozvažovací po hist. čase (N. 655). — 418. *κατά* o účelu = k, zde správněji = na. — B 49 dodej: *ἐρέουσα* part. fut. km. *σερ-* = aby ohlásila, ohlásit N. 608 b. — 106. *ὡς δτε (κινήση)* a těm podobné výrazy obecného významu v podobenstvích stačí překládati k d y ž, nikoli kdykoli, což značí případ opakovací.

I 166 a 191. *κεφαλῇ* pokládám za dat. vztahu j. 192 *ἄμοισιν* a *στέροισιν*; neběží se zde o určitou míru velikosti; Agamemnon jest krásný a velký, co se velikosti týče, jsou jiní sice ještě větší, v kráse však nemá rovna; na druhém místě se zase nemluví o absolutní velikosti Odysseově: co do velikosti jest sice menší atd.; velikost pak ovšem jest patrna především vynikáním hlavy; srv. Pl. Faid. 100 E a 101. A. (Viz i Kühnerovu Ausf. Gramm. II, 1, str. 440, 3. vyd.). — 177 akk. vztahu *ἀμφότερον* budiž zde vyloženo, kamž odkazuje i A 143, ač vyloženo teprve při A 58. — 178 *αὔτε* = jinak (zase). — 180 jistě slova úmyslně seřaděna, aby se stupňováním dodalo váhy povzdechu Priamovu. — 356 poznámka k *ἐκλίνθη* není dosti jasna: Paris, dostav ránu, sklonil se bolestí (*ἐκλίνθη*) a ušel smrti (*ἀλεύατο κήρα*), t. j. nebyl zabit, nikoli však tím, že se sklonil, neboť by se tak bylo musilo státi dřívě, než dostal ránu. — A 3 při *ἔουχοῖ* srv. N. 336 b. — 250 přidej poznámku o Idomeneovi. — 390 poznámka k *ἀνα-ερχομένων* slušela již k A 227 *ἀπο-αιρῖσθαι*. — 398 *ἀγορῇ δέ τ' ἀμείνω* není asi pověděno na úkor Diomeda, spíše se tím mírní předešlá slova *χέρεια μάχη*; vždyť jest *ἀγορῇ κωδιάνειρα* (A 478.)

E 107 *γούνατ' ἔλυσεν* a podobné obraty buďte dřívě vyloženy a pak teprve přeloženy, jako zde = života zbavil. — 154 upozornití jest na ráz verše. — 295 *ἐν γούνασι πίπτε* = do klína m. do lůna. — 363 upozornití jest na souvislost oslovení *Ἔκτορ* s *ἔξήμεν* v. 364. — 395 netřeba tvar *ἐπέπαλγον* vykládati jako plusqpf. s koncovkou imperf., hledě k jiným četným tvarům aor. redupl. téhož slovesa a k časovému významu na tomto místě. — 619 slovem *αὐτός* ve větě *ἐπεὶ αὐτός ἐγένετο παῖδ' αἰδηλον*, jež praví Ares k Diovi o Atheně, sotva se naráží na báji, že měla Athena pouze otce; *αὐτός* vytýká důrazně, že jest vlastní Diovou dcerou; srv. X 309, kde praví Achilleus o Hektorově matce *ὄν τέκεν αὐτή*. — Z 152 výklad tvaru *πεφνέμεν* slušel již k v. 8 *ἔπεφνε*. — 350 n. upozornití jest na epanalepsi *Ἡετίωνος—Ἡετίων*, *ὄς*, kde opakované slovo stojí v pádě vztažné náměstky.

H 22 Proč tvar *συναπείσθη* pokládali za nějaký nepravidelný aor. k slov. *συναπείω* a ne za imperf. slov. *συνάπτομαι*, když toho význam místa připouští, právě jako při part. *ἀντομένη* Θ 198 a A 205. význam part. praes? — 231 v textu se čte *τό μοι ἔστι ταλαύριον πολεμίζειν*, ale vykládá se *τό μοι ἔστι*; význam arcí rozdílný. — 292. *ἡμὲν-ἡδέ* = jak — tak. — Θ 177 *τοῖσιν τε κοπέσσειται* upozornití jest na způsob slov. — 184. Místo: na tomto

místě jediném, stůj: v tomto jediném případě; neboť tžž verš se opakuje *A 153—320 ἀνὰ πολέμοιο γεγύρας*; srv. *A 369*. — *I 31* odkázati jest k *A 368* nn. — 175 vyložiti jest duál τῷ δὲ βάνην, ježto přece se jmenují ve v. 161 n. poslové tři. — 314 ἐπί κε s konj. stojí o ději obecném, nikoli opakovacím. — *A 64 ὄμιον εὐαύρωσιν* = řádky kladou, překlad doslovnější než »pokos činí«. — 118 místo = *Γ 204* stůj: srv. *Γ 204*. — 120 τοῦ πατρὸς = jeho otce není jasno; stůj: jeho — otce. — 218. κασιγν. πεσόντος jest gen. předmět, dodej: a sice přičinný *N. 525*. — 449 poznámka m.: ἔφεπε πεδίον κλονέων (*Τρῶας*). — 466 m. »kapky s šínů« přece snad lépe »kapky s obručí«? — *M 57 εἰ τελίονσιν* upozorniti jest na indikt. v nepřímé otázce po praeteritu.

Úprava knihy jest velice pečlivá, tisk velký, čitelný a jasný. Z chyb tiskových uvádím: Str. 17 ř. 12 zdola čti *N. 345* b. místo *N. 383* — str. 32 ř. 3 shora »tě« m. »ho« — str. 34 ř. 5 zdola *N. 477* m. *N. 476* — str. 36 ř. 14 shora zkouší m. zkoušel — str. 43 ř. 2 shora *N. 300* m. 369 — str. 47. ř. 14 zdola od lodi m. od lodi — str. 96. ř. 4. sdola σπουδῆ m. σπουδή.

Doporučujeme knihu Steinmannovu co nejvřeleji.

Jos. Němec.

Vom suppletivwesen der indogermanischen sprachen. Erweiterte akademische rede von *Hermann Osthoff*. Heidelberg 1900. Kommissionsverlag von Alfred Wolff. 95 str. 4°. 4 m.

»Suppletivností« jmenuje Osthoff známý úkaz, že v jistých případech rozdíly, které jazyk pravidlem vystihuje odvozeninami téhož kmene nebo aspoň kořene, rozlišují se mezi sebou slovy, po kořeni nepřibuznými. Jako na př. *jest, byl, bude; jde, šel; dobrý, lepší; muž, žena; já, my*. Ukazuje na okolnost jistě se nahodilou, že tato suppletivnost v rozličných jazycích indoevropských se jeví hlavně na označeních jistých určitých pojmů; dále k tomu, že dosti často vývojem jazykovým suppletivnost zaniká, buď, že slovo staré vytvoří i tvar, který původně byl tvořen z jiného kořene (tak za staré lat. *frater: soror* má provençalština v nářečí estaingském v Pyreneích *fray: fráya*, stará lombardština *frate: frata*), anebo, že stará suppletivní skupina se nahradí nesuppletivní skupinou v obou částech novou (ř. ἀδελφός: ἀδελφῆ); ale vedle toho vznikávají i suppletivní skupiny etymologicky úplně nové, ale ve významových oborech, které i sice bývají vyjadřovány skupinami suppletivními (tak za lat. *ire* má frančtina a vlaština jednak etymologicky záhadné *aller, andare*, jednak *je vais*, vl. *vo*, slušející k lat. *vadere*, k tomu ze starého *ire* frančtina ještě *j'irai, j'irais*). Doklady suppletivního tvoření sestavil O. takto: 1. V s l o v e s e, a sice v slovesech s významy »jísti; dávat; jíti; běžeti; bráti, nésti, věsti; mluvit; bít; viděti;

býti, stávati se.« 2. V tvoření feminin (*lev: lvice*, ale *býk: kráva, muž: žena* atd.). 3. V stupňování přídavných jmen (pojmy »dobrý; špatný; velký, mnoho; malý, málo« a j.); v míře skrovné též v tvoření adverbíí (ř. *ἀγαθός: sť*). 4. V číslovce v kořenné různosti tvarů základních a řadových (*jeden: první, dva: druhý*) i násobných adverbíí (lat. *unus: semel*); zde ruší se stanovité přísně logického i úplná samostatnost ve vyjadřování desetinných stupňů: *jeden: deset*. 5. V zájmeně sem patří případy jako něm *er: sie*, zvláště pak *já: mne: my: nás* a p. Jednotlivé tyto kategorie významové sledují se podrobně rozličnými jazyky indoeurospkými.

Ke konci hledá O. psychologický základ celého úkazu. Právem ukazuje, že suppletivnost jevívá se ve významových oborech, nejbližších pozorování a duševnímu интересу mluvícího: představy pojmají se tím ostřeji a individuálněji, čím jsou bližší jeho cítění a myšlení, proto pojmy, které se nám dnes zdají významem jednotnými, vyjadřují se jako skupiny pojmů různých a individuálních. Při slovese působily zejména různosti vidové; tak zvláště praesens a aorist slovesa našemu citění léhož (na př. ř. *ἔσθιω ἕφαρον*) původně mohly býti významu v podrobnostech tak rozličného, že jazyk tuto rozličnost i hláskově vystihl. Pojem »já« jakožto původce děje se podstatně různí od pojmu »já« jakožto předmětu jeho, a zase od hromadného pojmu »my«; atd. Přiznáváme se, že tato část pojednání Osthoffova činí do jisté míry dojem jakési nehotovosti nebo aspoň nepropracovanosti: ovšem že také by předpokládala větší průpravu v studiích zejména i jazyků neindoeurospkých a psychologie jazykové, než jakou smíme žádati od Osthoffa, jehož bohatá činnost vědecká přece jen se pohybuje na jiných polích. Skoro polovici knihy vyplňují doklady podrobnější, prameny, a rozličné výklady, zvyšující znamenité její vědeckou cenu, kterým pro ráz akademické řeči nedostalo se místa v ní samé; z těchto věcí zvláště jsou zajímavý Bezoldovy výklady o suppletivnosti jazyků semitských, jevící se zvláště hojně v tvoření feminin označení živých tvorů.

Knihá jest psána velmi poutavě a nepředpokládá při čtenáři tak říkajíc nijakého zvláštního vzdělání jazykozpytného, mimo smysl pro jazykové úkazy vůbec; při vědeckém významě Osthoffově rozumí se samo sebou, že čtenáři přináší hojnost rozmanitého poučení.

Josef Zubatý.

Die Wortfolge in den slavischen Sprachen von Dr. Erich *Berneker*, Privatdocenten an der Universität Berlin. Berlin 1900. B. Behr's Verlag (E. Bock.) XI a 161 str. 8°. 6 mk.

Knihá, za kterou musíme býti spisovateli vděční už proto, že obrací pozornost ku předmětu, kterého tak málo kdo si blíže všímá. Přáli bychom si, aby výklady Bernekerovy byly zkoušeny,

aby se obracela pozornost i k jiným stránkám pořádku slov ve větě, kterých Berneker v knize této nedbá. Přáli bychom si, aby práce takové zejména i u nás se děly. Ne jen z potřeby vědecké, nýbrž i z potřeby našeho spisovného jazyka. Je svrchovaný čas, studovali a popisovali správný pořádek v české větě, než anarchie mnohých literátů, dle okamžité chuti a potřeby tak často mrzačící náš jazyk, otráví v nás smysl a cit pro něj. Vždyť dokonce bývá i slychati, jakoby čeština (prý na svůj prospěch) se lišila od jiných jazyků svrchovanou svobodou v příčině pořádku slov; ký div, smí-li pak věty skládati jeden s latinským pořádkem slov, druhý s německým, třetí, jak se mu líbí? O látku k studiím podobným chvála Bohu není zle; máme dosti památek jazyka z dob, kdy nebylo sice ještě grammatik ani slovníků, kdy ale nikomu ani ve snách se ještě nezdálo, že by mohl říci nebo napsati *ve oku, zcel m. zcela* a co vše přes tu chvíli dnes čteme, máme dosti textů z tvoření lidového, z částí velmi dobře zapsaných, a máme lid, jenž přes úsilí umělého písemnictví, novin, úředních listin atd. dovedl si více méně zachovati starý jadrný způsob myšlení a mluvení.

Berneker čerpá ze všech jazyků slovanských (leđa mimo polabský), a sice z památek starých i nových. Mimo ně přihlíží k litevštině (lotyština jakoby vůbec jazykozpytcům neexistovala) a na konec k ostatním jazykům indoeurospkým. Prameny má dobré; vybíral takové, v nichž nejspíše smíme hledati pořádek slov v duchu jazyka. V době starší vyhýbá se pokud možno překladům, v době nové hledí k textům lidovým a leđa ke spisovatelům, u kterých nejspíše ještě lze očekávati správnost jazyka (Karamzin, Puškin, Gogol, Turgeněv, Tolstoj; Sienkiewicz, Prus). Snad by se dalo vytykati, že prameny a tudíž i látka nejsou pro všechny slovanské jazyky stejně hojny, snad, že leckterý pramen mohl býti nahrazen jiným. Pro češtinu na př. užil Výboru, pohádek Kuldových a jiných, pak sbírky přísloví etihodného stáří: Českých přísloví zbirka. Po vydání Mistra J. Srnca a F. O. Horného wnowě rozmnožená, w Praze 1804. Ale to snad jsou věci menší váhy.

Spis má 6 hlav. Hlava I. vykládá o místě slovesa ve větě. Rozeznává pak B. trojí polohu slovesa: začátkovou, kde slovesem se počíná věta a podmět stojí za ním, středovou, kde věta se počíná podmětem a sloveso následuje hned za ním, a koncovou, kde věta se počíná podmětem, za ním stojí ostatní části věty, sloveso pak na konec. Před slovesem v poloze začátkové, před podmětem při ostatních polohách slovesa ovšem mohou státi i jiné části věty, mimo podmět, resp. mimo sloveso (začátkovou polohu slovesa, kde před ním nic jiného nestojí, zove B. »absolutní«). B. zkouší, které poloze slovesa který jazyk za kterých podmínek dává přednost a dospívá následujícího poznání:

»Tradicionalní« polohou slovesa (t. j. polohou v případech, kde nebylo zvláštních okolností žádajících zvláštního pořádku slov) byla původně ve slovanštině poloha začátková a koncová. »Ihre dereinstige ursprüngliche Verteilung scheint mir noch durchzuschimmern: die Anfangsstellung herrscht in der Erzählung bei fortschreitender Handlung, die Endstellung aber bei stillstehender Darstellung, bei Schilderungen, Urteilen, Betrachtungen. In Sätzen mit einleitender Bestimmung herrscht die Anfangsstellung.« Starý pořádek slov byl by na př. v češtině *poslal mne sem váš strýc, chudoba cti netratí, tomul jest učil starý Dobeš svého syna* (doklady, jako skoro veskrze i dále, Bernekerovy). Poloha středová je původně »okkasionální«: »vzniká, leželi na podmětu důraz a vystoupil-li podmět proti obyčejnému pořádku slov před sloveso; na př. *tož ten čert šel se ševcem, a švec mu ukázal toho medvěda*» (betont ist das Subj. am häufigsten infolge Gegensatzes zu einem oder mehreren andern, oder wenn es die Anknüpfung an den vorgehenden Satz vermittelt). Ovšem že se dalším vývojem ve všech slovanských jazycích vzdává právě poloha středová na újmu obou ostatních: snad vývojem přirozeným (B. jeho východiště naznačuje), snad i vlivem cizím.

Jsem si velmi dobře vědom, že právě v takovýchto otázkách filolog nesmí spoléhati na subjektivní cit, nýbrž na podrobné pozorování. Já podrobných prací o pořádku slov jsem nikdy nekonal, a jsem odkázán na sbírky Bernekerovy. Není proč pochybovati, že by nebyly svědomitě pořízeny; také věty Bernekerovy z nich nepochybně a správně plynou. Ale snad časem přece se dají ještě prohloubiti. Čtu-li na př. větu *okolo rybníčka tekl potok* a přeměním-li pořádek slov: *potok tekl okolo rybníčka* (anebo s pořádkem dle Bernekera starším, ale nám již cizím: *potok okolo rybníčka tekl*), cítím rozdíl, kterého se B. nedotýká (vlastně se ho dotýká, kde mimochodem připomíná, že na začátku vyprávování s oblibou bývá poloha začátková: ale nejde o začátek, nýbrž o něco jiného). Anebo: *byl muž v zemi Uz, jmenem Job, a muž ten byl sprostný a upřímný* (Job I 1 v překl. Kralickém). Anebo: *byl jednou jeden král a ten král měl tři dcery*. Poloha začátková je běžna, vypravuje-li se o osobě nebo věci neznámé, poloha druhá, je-li řeč o někom nebo o něčem známém. *Okolo rybníčka tekl potok* »um den Teich floss ein Bach«, *potok tekl okolo rybníka* »der Bach floss um den (einen) Teich«. Proto v našich pořekadlech, pokud nevyslovují stálou pravdu, bývá tak ráda poloha začátková: *čije kosa kámen* (B. nepřekládá tuším správně »die Sense führt den Stein«, jakož — ovšem zřídka — i sice časem není jeho překlad docela přesný), *trefila kosa na kámen*. Jde o věty, které Němec po případě by řekl také v poloze začátkové, počínaje za známých okolností zájmenem *es*. Víím dobře, že pravidlo toto není dokonce v přesném souhlase se všemi doklady Berne-

kerovými (zejména v dokladech jeho z ruských letopisců je sfla takových, v nichž při docela individuálním podmětu je poloha začátková): ale snad by zde bylo přece místo hledati další rozdíly významové mezi rozličnými polohami slovesa, snad silnější v dobách dřívějších než dnes.

Z jazyků příbuzných všímá si B. litevštiny, která — mimochodem řečeno — při podmětě neznámém přednost dává v pohádkách rovněž poloze začátkové. V hlavě VI. srovnává s obsahem celého spisu pořádek slov jiných jazykův indoevropských. Hlavní část připadla právě poloze slovesa. Bohužel jako pro jazyky slovanské tak pro jazyky jiné o soustavné poznání pravidel o pořádku slov je málo postaráno. Nejlépe asi pro jazyk bráhman 3. svazkem Delbrückových Syntaktische Forschungen. Z fakt známých soudí B., že již prajazyk měl — asi dle určitých pravidel — polohu začátkovou nebo koncovou jakožto tradiční, středovou jakožto okkasionální. Jazyk staroindický prý ztrnul provedl — s dosti hojnými výjimkami rázu hlavně okkasionálního — polohu koncovou. To platí tuším v plné síle asi pro védskou prosu; pro možnost polohy začátkové v mluvě bylo by ukázati k tomu, že grammatikové indičtí větové příklady, tvořené ke znázornění podávaných pravidel syntaktických, neobyčejně často počínají slovesem. Ve vypravování patrně byl hojnou měrou v občeji začátek jako naše *byl jednou jeden král*; jenže s praesentem: z toho vyvinul se způsob, že pohádkové vypravování počíná se slovem *asti* »jest«, za kterým beze vši grammatické souvislosti následuje vlastní začátek (v poloze koncové), srv. petrohr. slovn. I 535*). — V staré irštině naproti tomu ustálila se (ve vypravování) vůbec poloha začátková. Že němčina často má polohu začátkovou (a zvláště při podmětu posud neznámém: *sah ein Knab' ein Röslein stehn*), je známo, a také jsme se toho nahoře dotkli. B. uvádí o věci té dosti značnou literaturu (str. 157 n.). Pro jazyky klassické se ví rovněž o častých »inversích« obvyklého pořádku slov, aniž jest věc posud soustavněji zpracována. Že by bylo psychologicky docela pochopitelné, aby při podmětu ještě neznámém mělo přednost sloveso, při podmětu již známém podmět, leží na dlani. Onda má vypravující v první řadě na mysli, co se stalo, a podmětem se vypravování jaksí doplňuje; zde vypravuje o podmětu. A při slově »podmět« bude míti na mysli podmět psychologický, nikoli grammatický. Pověděli mi kdo o rybníčku a pokračuje: *okolo rybníčka tekl potok* vypravuje mi o rybníčku nyní již známém, ne o potoce. V této příčině bude ještě i z této stránky přihlédnouti k rozličným »pří-

*) V pohádkách, bájkách a p. jsou začátky jako: »jest v jednom jezeře Kambugriv jmenem želva. A její dva přátelé...« (Paňčat. I 13). A podle toho též: »jest v jednom lese dva čítakové (párek čítaků) učinivše si hnízdo na stromě tamálovém bydleli. A tēm časem vylíhla se mláďata...« (I 15).

slovečným určením (Berneker si jich vůbec málo všímá). A vůbec by bylo v podobných otázkách nutno, emancipovati se co možná od školských pojmů o podmětě atd. Berneker ukazuje na př., že v str. letopisech bývá při podmětě *Богъ* poloha středová proti pravidlu, i když na tomto podmětě není důrazu. Tak: *се же Богъ яви силу крестъную* »a tak Bůh zjevil moc kříže«; *и се Богъ попусти казнь на ны* »a hle, Bůh dopustil trest na nás«. »Die Erklärung wird wohl die sein, dass für den frommen Chronisten ein besonderer Nachdruck auf dem Subjekt lag, wenn er Gott selbst in die irdischen Geschehnisse eingreifen liess«, praví B. na str. 7. Zdá se mi, že výklad bude hledati jinde. Letopisec tu nevypravuje o Bohu: Bůh je zde podmětem ve smyslu spíše ryze mluvnickém než psychologickém. Jsou to perifrasy myšlének »ukázala se moc kříže«, »přišel trest na nás«; ovšem že perifrasy zbožné. Skoro jako když Řek místo *εί* řekne *εί* *Ζεύς*, anebo Ind místo *varšati* »prší« *Parjānjō varšati*. Při vši zbožnosti vyprávěčově není mu Bůh v popředí celé představy, není mu podmětem psychologickým: »Bůh dopustil« *do h r o m a d y* je výrokem, ve smysle psychologickém slovesem, jedním slovem. Proto není u ruských letopisců zde obvyklé sice polohy koncové. Podobně se snad má věc, kde při slovese stojí podmět vyjádřený osobním zájmenem, ač není příčiny podmětu zvláště vytýkati (9).

Hlava I. by snesla ještě leckteré doplnění. Berneker hledí skoro výhradně k vypravování. Vedle vět vypravujících skrovnější měrou zastoupeny jsou věty soudové (z přísloví), ač snad u nich lecco by stálo za bližší zkoumáním. O větách jiných, na př. tázácích a rozkazovacích, vůbec nevykládá zvláště: rovněž nehledí k otázce ne nedůležitě, shodují-li se pravidla o pořádku slov ve větě hlavní s pravidly vět vedlejších. A. j. Ale spis Bernekerův vůbec není úplným zpracováním všeho, nýbrž jen řadou příspěvků jednotlivých. Úplný popis pořádku slov nesměl by se na př. omezovati na jedinou větu, nýbrž podrobně vypsati rozdíly rozličných druhů souvětí, i pořádek vět v nich atd.

Hlava II. je věnována slovům enklitickým. Vyčítá je, ukazuje i, kterak ze slov enklitických druhdy se stávají i samostatná, ze samostatných enklitická (zejména o enklisi sloves by se dalo ještě lecco dodat), a hlavně hledí k místu, na kterém stojí ve větě. I v slovanských jazycích hledí se slovo enklitické dostati co možná k začátku věty, na druhé místo; na př. *já se nebudu vdávat*. Podobně hledá Berneker pravidla, dle kterých se staví slova enklitická, je-li jich ve větě více. Ostatní jazyky indoevropské v celku se srovnávají se slovanskými.

V hlavě III. je řeč o místě jednotlivých pádů ve větě; vlastně o tom, jaké místo má dativ při předmětovém akkusativě (stojí jako v příbuzných jazycích tradicionálně před ním), a jaké genitiv při jmeně, ke kterému patří. Genitiv possessivný na jisto v jazycích indoevropských stál původně před svým jmenem, a v jednotlivých

z nich pravidlo to platí do dob historických. V jazycích slovanských pravidlem je nepůvodní pořádek opačný, ale jsou zbytky staršího pravidla. Genitiv *jeho, jejich* a j. stávají přede jmenem (sem i str. по сего съмерти 101 a p.); genitiv jmenné podobně zvláště ve ztrnulejších frásích (str. нмѣти тя хоцю въ отца мѣсто 101). My posud říkáme *mého bratra syn, před slunce východem* a p. Genitiv partitivní stojí za jmenem, gen. jakosti před ním (r. удивительной красоты дѣвица). Litevština se srovnává se slovanštinou až na to, že gen. poss. stojí skoro vždy dle původního pravidla před svým jmenem. Berneker hledá původ zvyku slovanského, kláste jej za jméno, v analogii enklitických possessivních zájmen *mi ti**. Snad by bylo lépe hledati jej v analogii gen. partitivního (už proto, že enklitické *mi ti* nebylo vždy za svým jmenem). Čeština na př. touto cestou pokročila dále a má i gen. jakosti častěji za jmenem než před ním.

O attributě a apposici vykládá hlava IV. Zde neviděti ještě určitého pravidla. »Man wird wohl oder übel annehmen müssen, dass im Urslav. beide Stellungsarten des Attributs üblich waren (přede jmenem i za jmenem); dass im Russ. die Nachstellung verallgemeinert wurde, in den übrigen slav. Sprachen die Voranstellung; das Poln. ist auf der Stufe des Schwankens stehen geblieben« (146). »Die Apposition steht in den slav. Sprachen, wie im Altind., Griech., Lat., im allgemeinen nach dem Substantiv; Abweichungen sind selten« (147). V hlavě V. konečně je řeč o místě infinitivu a supina. Snad byl pořádek původní dle Bernekera: verb. fin. — objekt — infinitiv, ale verb. fin. — supinum — objekt. Hlava VI. jak už řečeno, přihlíží ku pořádku slov v jazycích příbuzných (mimo litevštinu); týká se hlavně místa slovesa. Při nedostatku prací o pořádku slov v jazycích jiných ovšem zvláště tato hlava přirozeně má ráz silné prozatímnosti a neúplnosti.

Josef Zubatý.

Odpověď p. dru V. Flajšhansovi.

V Odpovědi, kterou na úvahu pana dra Václava Novotného Listům Filologickým dává pan dr. Václav Flajšhans, přidané k 6. sešitu VI. ročníku časopisu Kvičalova, nakupeno jest tolik nepravd a křivých výkladů na potupu mou a na zlehčení práce mé úřední, že nucen jsem nejen brániti se, nýbrž i poněkud opět posvítiti na kvalitu tohoto útočníka, jenž

*) Při tvarech **moi *toi *soi* u významě possessivném nesmí se mluvití o dativě possessivním. Nebyly to původně dativy, nýbrž tvary, které původně mohly míti nejrozmanitější význam syntaktický, mimo jiné i possessivný. Srv. Delbrück, Grundriss III, 462 nn. Na tom stupni udrželo se *mě tě* v jazyce staroindickém a avestském. V jazyce řeckém a slovanském vývojem zájmeně osobného i vývojem pádů a jejich významu izolováno **moi *toi* na funkci dativnou a jenom jako archaismus udrželo se *moi* toi** atd. possessivně. I tento archaismus během času zaniká v řečtině a větším dílem i v slovanštině; v slovanštině z části však (v srbštině) nejen se udržel, ale i pomáhal, aby se vyvinul dat. poss. jmenný.

nyňi pod ochranu »objektivního«
Musea filologického se uchýlil. Nepravdy ty a křivé výklady nacházejí se ve znění téměř stejném, snad aby spíše došly víry, hned na dvou místech »Přidavku«
Flajšhansova, a sice na str. 6 a 10: já musím je zde shrnouti a přibíti do třetice.

A (str. 6) »Za třicet let, co byl v knihovně, objevil skutečně jeden nový rukopis Husův; je to zajisté výsledek úctyhodný. (str. 10) »Za třicet let jich zajisté pan kustos neobjevil ani tolik, kolik já za rok«.

B (str. 6) »Od r. 1897 bylo mu uloženo katalogisovati rukopisy«. (str. 10) »Zabývá-li se nyní rukopisy podrobněji, není to věru jeho zásluha«.

C (str. 6) »Když nyní z povinnosti se tou prací zabýval, musil najíti nezbytně — ačkoli mnoho nenašel — ty rukopisy, které nalezl. Hledal jsem a hledám zároveň s ním; našel jsem mnoho, čeho on nenašel anebo až později«. (str. 10) »Dost toho, že jsem jich (roz. rukopisů Husovských) objevil v téže knihovně asi tolik jako pan kustos, ačkoli jest to jeho jediným zaměstnáním«.

D (str. 6 a 10) »Proklouzl mu rkp. III. C. 7 (výklad na všechny čtyry knihy Lombardovy) nepoznan mezi prsty — Totéž jest s rkp. I. C. 12, že je v něm Husova Postilla sváteční, poznal asi teprve z mého spisu. — Při lekciónáři letním (III. B. 3) zapomněl v rukopise I. C. 27 celou zimní polovici — a o betlemských kázáních (III. B. 20) pověděl málem více nežli nic«.

E (str. 7) »Není správné přičítati mu snad zásluhu nového směru v pracích Husovských«. O tomto »novém směru«
mluví dále p. dr. Flajšhans velmi nejasně; nejprv poukazuje k své třístránkové úvaze »o filosofické činnosti Husově«
v programu Minervině r. 1899 (v přícíně té musí prý si jakous »prioritu«
— snad tohoto nového směru — »hájiti«), avšak z dalšího povídání vysvítá, že tímto novým směrem míněno shledání rukopisů Husovských co nejhojnější.

Než počnu k těmto nepravdám a křivým výkladům páně Flajšhansovým odpovídati, vytýkám důrazně své stanovisko naproti stanovisku jeho. Nejprve popírám, že bych byl někdy o Husovi zvláštní badání konal, a popírám, že je konám nyní. Zabýval jsem se po 40 let své spisovatelské činnosti rozmanitými studii, zejména literárně-historickými, jak svědčí mé spisy a články, ale o Husovi jsem nekonal podrobná studia žádná, a nekonám jich dosud. Při práci mé nynější neznamená mi Hus nic více než na př. sv. Bonaventura, Bernard, Tomáš Akvinský, Johannes de Sacrobosco a jiní auktorové středověcí, jejichž spisy nacházejí se v rukopisech Klementinských. Mohu-li přes to velmi často na nesprávnosti a nedostatky v pracích Flajšhansových poukázati, tím hůře pro něho, který se od tří let pokládá za ba-

datele Husovského κατ' ἐξοχήν a za předurčeného vydavatele spisů jeho v 30 svazcích. Já k tomu účelu žádných zvláštních studií nekonám, nýbrž chyby a nedostatky jeho v tomto oboru — měl jsem již přes 80 rukopisů Husovských za příčinou katalogisace v rukou — objevují se mi jaksí samy. Tenť jest podstatný rozdíl mezi mnou, pouhým bibliografem, který spisů Husových po kodexích nehledá, nýbrž bera ve sbírce Klementinské kodex za kodexem dfla rukopisná v nich obsažená zaznamenává, a mezi badatelem Husovským p. dr. Flajšhansem, který ad hoc rukopisy rozličných bibliothek prohlíží.

A nyní odpovídám:

ad A) Po 32 let, která jsem v universitní bibliothece Pražské jako úředník rozličnými pracemi zaměstnaný až do r. 1897 ztrávil, neobjevil jsem žádného rukopisu Husovského, nýbrž toliko o jednom kodexu, od někoho jiného mezi starými archivaliemi nalezeném, v němž se vedle jiných spisů náhodou také některé spisy Husovy nacházejí, v Listech filolog. 1878 krátkou zprávu podal. Neobjevil jsem spisů Husových, poněvadž jsem jich nehledal, ale objevil jsem četné zlomky staročeské, v tomto časopise a musejníku vydané, po kterých jsem úmyslně pátral. Jest tudíž nemístné povídání Flajšhansovo, že jsem za 30 let jeden nový rukopis Husův objevil, i s tím ironickým přídavkem o úctyhodném výsledku mého pátrání. Neobjevil-li jsem však za 32 let žádného kodexu Husovského, může lacino p. dr. Flajšhans chlubití se, že *hledaje* objevil za rok více.

ad B) Již několikrát, naposled ve Věstníku Č. A. 1900 čís. 1, prohlásil jsem, že jsem se ku katalogisování rukopisů Klementinských *přihlásil sám* a že práci tu podle plánu vlastního, c. k. ministerstvem schváleného, konám. Nemluví tudíž p. dr. Flajšhans pravdu fka, že mi bylo katalogisování rukopisů uloženo, jako by takováto více vědecká než administrační práce mohla býti ledakomus ukládána. Získávám-li prací tou nějakých zásluh, o tom zajisté není oprávněn souditi p. dr. Flajšhans.

ad C) Kolik Husovských kodexů v bibliothece Klementinské objevil Flajšhans a kolik já, lze ciferně vyjádřiti; i jest bilance našich objevů (*počítajíc až do kodexu XI. C. 4, ku kterému jsem v práci své dospěl*) tato.

Flajšhans uvádí v knize své napřed na str. 17 a 18

pod záhlavím »Seznam rukopisů« . . . . . 39 kodexů,*)
v opravách a doplňcích uvádí . . . . . 7 »

Sneseno 46 kodexů

*) Z těch jeden (X. G. 7) má vlastně odpadnouti, neboť v něm jest pouze z Husa citát, žádný samostatný Husův spis.

	Přeneseno 46 kodexů
mezi tiskem poznal ode mne (I. C. 27)	1 >
> > > sám neúplně (X. C. 3)	1 >
> > > sám úplně (X. C. 23)	1 >
<hr/>	
znal tudíž tenkrát úplně nebo neúplně	49 kodexů
z těchto kodexů našel v starém katalogu	14 >
já jsem vypsal r. 1878	1 >
ve Věstníku Č. A. (1897 str. 472, 1898 str. 48, 271, 1899 str. 180, 356) a v »Čase (1899 str. 517, 551) upozornil jsem jej na	10 >
<hr/>	
zná tudíž odjinud	25 kodexů
a objevil sám	24 >
Od té doby, co vyšla jeho kniha, upozornil jsem jej ve Věstníku Č. A. 1900 str. 471 na	20 >
a ve Věstníku 1901 v čís. 2 na	6 >
on sám nově našel (Věstník 1900 str. 560—563)	4 > *)
<hr/>	
poznal tedy znova	30 kodexů
z těch pak objevil sám	4 >
k nimž přičteme-li v knize objevené	24 >
<hr/>	
obdržíme počel	28 kodexů
t. j. <i>dvacet osm kodexů od Fljšst v Klementinské knihovně</i> <i>(až po kodex XI. C. 4) objevených.</i>	
Můj katalog (až k témuž kodexu XI. C. 4 ku kte- rému jsem dospěl) vykazuje husik	81
z těch vykázáno bylo v starém katalogu	14
r. 1878 jsem zkatologisoval	1
z knihy Flajšhansovy přijal (I. C. 11)**).	1
dohromady	16.

Odečteme-li těchto 16 kodexů od summy mých husik (81), obdržíme 65 rukopisů Husovských, jež objevil jsem já sám. Z těch upozornil jsem jej na 36, jak svrchu doloženo, tudíž 29 poznal bez mé pomoci, t. j. 28 objevil skutečně a 1 (X. G. 7) domněle. Tak vyhlíží bilance objevů Husovských kodexů Klementinských, *pokud katalogisační práce má dospěla*, mezi mnou a Flajšhansem. Za správnost cifer těch ručí zápisy mé úřední, v něž každému, kdo by pochyboval, volno kdykoli nahlédnouti. On tedy objevil 28, já 65. Jakou cenu vůči této bilanci má jeho

*) Kodex X. G. 11 nepočítám, poněvadž spisek »de quatuor sensibus s. scripturae« nemám za Husův, našel jej v starších rukopisech, než Hus působil, a jednou dokonce s německým výkladem

**) Tento jediný kodex přijal jsem z knihy Flajšhansovy, poněvadž kázání v něm obsažená jsou tak pomíchána, že jsem — nejsa badatelem, nýbrž jen katalogisátorem — auktora nepoznal.

pótupné pokřikování: »ačkoli mnoho nenašel!« — »našel jsem mnoho, čeho on nenašel!« — »objevil jsem v téže knihovně asi tolik jako p. kustos!« (t. j. 28 = 65!), snad i objektivná redakce »Českého Musea filologického« nyní nahlédne. Že pak by objevování Husovských rukopisů v universitní knihovně bylo mým jediným zaměstnáním, tuto hrubou nepravdu, podezřívající mou úřední činnost rozhodně odmítám a poukazuji k tomu, co jsem o poměru svém k Husovi pověděl.

ad D) Když jsem v květnu r. 1897 počal katalogisovati latinské rukopisy Klementinské, o latinských kázáních Husových vědělo se velmi málo, toliko o jedné sbírce dvorní knihovny Vídeňské (»Puncta M. Johannis Hus«) podal pan kustos F. Menčík zprávu. Bude jich v téže knihovně asi více, ale poněvadž tak jako v naší Klementinské obyčejně nemívají nápisů a explicitů, zapsány jsou mezi přečetnými sbírkami homiletickými anonymně. Také já jsem, poukazuje ve Věstniku Č. A. 1897 str. 472 k českým glossám lekcionářů I. C. 11, I. C. 12 a I. C. 27, neměl tušení, že by to byly postilly Husovy. Teprv když mi do rukou se dostala postilla jeho sváteční I. E. 45, rubrikátorem Husovi určitě připsaná, a ještě více když jsem mohl kodexy III. B. 3 a III. B. 20 bezpečně připsati Husovi (VČA 1898, 48 a 271), prohlížel jsem, jakož občas dělávám, práci svou starší, i poznal jsem zejména brzy, že také glossované kodexy I. C. 12 a I. C. 27 obsahují postilly Husovy (o I. C. 11, poněvadž má materiál přeházený, poznal jsem to teprv z knihy Flajshansovy, jak svrchu loyálně doznávám). Jest tudíž vědomá nepravda, kterou Flajshans v Přídavek »Musea filologického« položil, vyčítaje mi, že jsem postillu I. C. 12 poznal asi teprv z jeho knihy a že jsem zapomněl na lekcionář zimní I. C. 27, když o obou těchto postillách jakožto Husových již v »Čase« 26. srpna 1899 na str. 551 — při příležitosti polemiky s Flajshansem! — tudíž dávno před vyjitím jeho knihy děje se zmínka. »Že prý jsem o kázáních III. B. 20 pověděl málem více nežli nic« — co o nich povídá Flajshans, má ode mne a Novotného, ze svého přidal pramálo, zejména že jsou to kázání Betlemská — quod erit demonstrandum. S výkladem Husovým na všechny čtyři knihy Lombardovy mají se věci podobně. Když po jaru r. 1897 Flajshans, vrátiv se z cesty po Švédsku a Rusku, podával zprávu o výsledcích (Knihy české etc. str. 49), poznamenal ukvapeně o jednom rukopise Petrohradském, obsahujícím Husův výklad »super quatuor libros sententiarum«, že jest to »výklad známý«. Já nalézáje s týmž počátkem »Si quis vestrum indiget« pořád jen výklad na čtvrtou knihu pod jménem Husovým a věda, že Hus vykládal na universitě dílo Lombardovo celé, vytkl jsem, že nesprávně nazývá úplný výklad takový v rukopise Petrohradském výkladem známým, že to není kodex vulgární, nýbrž, držel-li

kodeks ten výklad Husův úplný, že nám o něm měl pověděti více. Touto výtkou anebo někým jiným upozorněn na důležitost kodexu Flajšhans dal si jej poslati z Petrohradu do musea a rozebral šíře v »Osvětě«. Nyní teprv, když se vyskytl rukopis Husovi určitě připsaný, mohlo býti konstatováno, že anonymní výklad náš IX. B. 3 jest Husův (Flajšhans ho v hlavním seznamu rukopisů na str. 18 díla svého ani ještě nemá, nýbrž uvádí teprv na str. 89 a v doplňcích), nyní teprv mohl jsem já ve svém katalogu konstatovati, o čemž Flajšhans dopředu svou knihu ještě nevěděl, že také kodeks náš III. C. 7 anonymní obsahuje výklad Husův na všechny čtyři knihy Lombardovy, a to v zápise ze všech nejstarším. Tak vypadá to potupně »proklouznutí mezi prsty« ve světle pravdy.

ad E) Toto oddělení útoků Flajšhansových, jak svrchu napověděno, jest velmi nejasné za příčinou nedostatečného výkladu toho »nového směru v pracích Husovských«. Že by mně byl někdo přičítal zásluhu tohoto nového směru, o tom mi není nic povědomo, já aspoň si jí nikde nepřičítám, aby musil Flajšhans mi ji uprati. Avšak má-li — podle jeho nejasného a, rozumím-li dobře, spolu nesprávného výkladu dalšího — tento nový směr jeviti se shledáním hojného materiálu rukopisného, aspoň pokud o nejhojnější skladiště tohoto materiálu jde, vykonal jsem beze všeho zvláštního úmyslu, jak svrchu doloženo, více než p. dr. Flajšhans (65:28). Než míní-li tímto novým směrem onu pověstnou »vyšší kritiku« (v Radikální Listy 1899 čís. 219), kterou zejména osvědčil v třístránkové úvaze »o filosofické činnosti Husově« programu Minervina z r. 1899, a jejíž »prioritu musí si prý hájiti«, o té promluví níže. Útočí-li pak na mne p. dr. Flajšhans, aby se zbavil konkurenta v příčině budoucího vydávání spisů Husových, věziž předně, že já mu v příčině té žádné konkurrence dělati nemíním, nýbrž toliko »cotis vice fungar«, věziž za druhé, že největší konkurenci v příčině té dělá p. dr. Flašhansovi — p. dr. Flajšhans sám.

A tak dostal jsem se konečně k druhé části tohoto článku, v níž opět poněkud posvítím na intelektuální kvalitu tohoto chráněnce »Českého Musea filologického«. P. dr. Flajšhans jedva r. 1898 malinko přičíchl k Husovi, již jal se velkopansky mentrovati své předchůdce v studích Husovských (v »Osvětě«). Mne vylíčil téměř jako analfabeta, který latinskou postillu sváteční (I. E. 45) ani neobjevil, ba ani kázání v ní obsažená spočísti nedovede. Facit pak byl, jak jsem mu v »Čase« dokázal, že nedovedl on, Husovský badatel, spočísti je sám. Povážlivější bylo, že v článku o této postille v ČČM. neoměl ani správné podati incipity a explicity výkladů těch a zejména 14krát pochybil v transkripci tak obyčejného slova, jako jest latinské »praesens«.

Vytkl jsem mu to, jak náleželo. — V létě r. 1899 snad na okušenou budoucího vydání spisů Husových v 30 svazcích(!) otiskl v programu střední školy Minerviny »diplomaticky věrně-malou kvestii Husovu »de felicitate«, i nadělal v tomto kratičkém textu čtyřstránkovém tolik čtenářských a hrubě latinských chyb (na př. *concretus* a *congregio* místo *cognitus* a *cognicio*, bezvýroká věta a pod.) a opatřil text svůj interpunkcí tak nesmyslnou, že jsem mohl v »Čase« str. 518 směle tvrditi, že nikdo na světě, hledě k interpunkci té a k textu od pana dra Flajšhansu upravenému, kvestie Husovy rozumně nevyloží, ani p. dr. Flajšhans sám. Nyní doporučuji tento parádní text latinský k bedlivému prozkoumání redakci Musea filologického.

V létě r. 1900 po těžkém porodu vyšla konečně jeho »Literární činnost M. Jana Husi«, dílo, jak Flajšhans v »Radikálních Listech« 1900 čís. 219 se chlubí, jež »dobře na padesát let zůstane základem dalšího zkoumání; a všichni ti povykovači (slyšel povykovači!)*) jako kustos Truhlář, V. Novotný, J. Král atd. budou se z něho ještě dlouho učiti a poučovati«. Já neucíl jsem se z něho dlouho a nezískal než jediného husika (I. C. 11) pro svůj katalog. Za to shledal jsem v knize té plno nesprávností a jedno veliké monstrum, nový totiž spis Husův »de utilibus«, který Flajšhans z palaeografické neumělosti a báječné lehkomyšlnosti vybásnil; začož dostalo se mu v »Čase« 1900 čís. 91 a 103 náležitěho pokárání. Vyšlo totiž zároveň na jevo, že při této nepatrné kvestii Flajšhans špatně udal titul, špatně otiskl thema, špatně udal incipit, špatně explicit a přičinil špatnou signaturu! Dále shledal jsem, pokud Klementinské knihovny se týče, že materiál Flajšhansův jest velice neúplný, ačkoli auctor v doslovu hlásá, že tento soupis rukopisů »chce býti úplný«, a sestavil ve Věstníku Č. A. 1900 (v čísle říjnovém) celou řadu (30) rukopisů, jichž Flajšhans buď nezná vůbec, nebo jež nedostatečně prohlédl. K tomuto seznamu přičiňuji nyní v témž Věstníku 1901 (v čís. únor.) druhou serii vynechaných nebo nedostatečně prozkoumaných kodexů, i soudím, touto zkušeností jsa poučen, že pokračování budou následovati. Že k takovému smutnému výsledku dojde knihou svou, která jest po výtce bibliografie, tudíž úplnost co nejvyšší hlavním při ní požadavkem, mohl Flajšhans snadno tušiti,**) a nepotřeboval tak ukvapeně házetí na trh knihkupecký dílo, jež nikoli nebude teprva za 50 let, jak on čtenářům »Radi-

*) Pan dr. Flajšhans sbírává na počátku svých polemik kytice ostřejších výrazů ve spisech svých protivníků, aby takto dobrácké duše pro sebe získal: já takovými anthologiemi pohrdám, poněvadž mi nejde o výraz, nýbrž o pravdu, ačkoli bych také mohl svázati pěknou kyticí z Flajšhansových květin zejména v »Radikálních Listech«.

**) Tu neplatí chlácholení: »to snad zatím postačí« a srovnávání zvláštní publikace akademické z roku 1900 s časopisným článkem z r. 1889(!).

kálních Listů« namlouvá, nýbrž jest již nyní pro mnohé a za krátko bude vůbec nepotřebnou makulaturou.*) K témuž skoro výsledku na základě rukopisů kapitulních a hledě i k jiným stránkám spisu dospěl p. dr. Novotný. Však i p. dr. Flajšhans pravdu tu nepřímou potvrzuje, nucen byv napřed mezi tiskem látku svou neustále opravovati a doplňovati, tak že na př. seznam jeho rukopisný napřed nekryje se leckde s daty rukopisnými při jednotlivých kusech, a nucen jsa ihned po vyjití podávati ve Věstníku Č. A. místo obvyklého obsahu nové akademické publikace četné doplňky a omluvy. Jest to zkrátka práce ukvapená a plod nezralý;** a žádá křivda neděje se p. dru Flajšhansovi, jak informator p. redaktora Č. M. F. míní, odsouzením této akademické publikace.

Aby slovatný redaktor ten o Flajšhansovi nemusil vyhledávati informací cizích, nechť přečte si laskavě Flajšhansův text kvestie »de vera felicitate«, na který jsem již svrchu upozornil, potom nechť posoudí — a k tomu jest zajisté kompetentní sám — tento bravurní kousek kritické činnosti Flajšhansovy. Na str. 81 svého spisu uvádí jednu Husovu kvestii takto: »XVII. De effectu. Název volil jsem tento pro stručnost, ačkoli kvestie má název obšírnější: »Utrum possibile est produci effectum in desinibile, ad cuius productionem queritur causa de per se contingens ad utrumque«. (Aby nikdo nemyslel, že jsou tu chyby tiskové, připomínám, že v témž znění kvestii tu uvádí Flajšhans v programu školy Minerviny 1899). Co jest to? Dává-liž tato řada latinských slov nějaký smysl? Obyčejnému latináři nedává, ale Flajšhansovi asi dává, neboť máje podle dispoice spisu svého podati kvestie té obsah dekretuje zkrátka: »*Obsah podává širší název.*« To jest: Flajšhans tomu, co z rukopisu špatně vyčetl a vytiskl, také nerozumí, jako tomu nerozumí žádný normální mozek, ale před čtenářstvem staví se, jako by rozuměl, a nevěda si rady, odbývá věc právě po kouzelnicku. Rukopisy však thema to správně podávají takto: »Utrum possibile est produci effectum *indesinibilem*, ad cuius productionem *concurrit* causa de per se contingens ad *utrumlibet*«. (Při této příležitosti opravuji zároveň explicit, jenž správně zní takto: »igitur nihil inceptit esse.«) Jak slabý latinář a špatný čtenář latinských textů

*) Jakou cenu bude míti asi za dvě leta jeho bibliografie Husovských kodexů Klementinských, jichž napočítal toliko 61, možná posouditi podle toho, že počet všech husik Klementinských, jak nyní mohu tvrditi, číslo 100 vysoko převyší

***) Jako ukvapeně vydal tento »prodromus«, tak zdá se, že hodlá takřka z rukávu sypati texty budoucího vydání Husových spisů, nic na to nedbaje, že nutno dříve řešiti přečetné a obtížné otázky o pravosti jednotlivých kusů, Husovi připisovaných, o míře původnosti dochovaných textů, o poměru textů českých k latinským atd., a že rukopisný materiál třeba netoliko mnohem úplněji bibliograficky t. j. podle incipitů a explicitů znáti, nýbrž i důkladně prostudovati.

jest p. dr. Flajšhans, dokazuje na př. též výpisek z rkp. III. E. 7 na str. 115 téhož spisu: »denique ut mea a venerabilibus magistris instruat *ignominia* ipsorumque assit *eccitatio*«, kde, jak každý ihned se dovědí a v rukopise také opravdu stojí, čísti se musí »ignorancia« a »exercitatio«.

P. dr. Flajšhans ovšem na tyto rány paleografické a latinské vynašel nejnověji (v Přidavku) hojivou náplast, že přý škole Gebauerově špatný text jest milejší než dobrá konjektura, i počítaje sebe k téže škole, myslí, že smí vydávati špatné texty i proti dobrým čtením rukopisným; loni pak v »Radikálních Listech« čís. 219 dokonce vykládal, kterak »v lepším čtení není vyšší intelligence ani věda, nanejvýše obratnost, zručnost, cvik« (tudíž na př. tisknouti »ignominia instruat« jest věda, ale tisknouti, jak rukopis podává, »ignorancia instruat« to není věda, nýbrž toliko obratnost atd.). Důkazem toho jest mu Höfler, »o jehož čítacích chybách přý sestavil Palacký celou knížku, a jenž přes to nicméně náležel k nejbystřejším německým historikům«. Flajšhans ovšem chce býti nejbystřejším literárním historikem českým!

19¹/₃01.

Jos. Truhlář.

Poznámky k „Odpovědi Václava Flajšhansa“
(Praha 1900; přídavek k ČMF. VI).

Herr ... hat die schlechte Gewohnheit, wenn er in seinen Arbeiten einen groben Fehler gemacht hat, und das ist leider nur zu oft der Fall, nicht auf sich selbst, sondern auf diejenigen, welche diesen Fehler rügen, böse zu sein ... Diesen entgegenzutreten, ist er in seinen Mitteln nicht wäherlich.

H. Bresslau v jedné polemice.

Na mou recenzi knihy »Literární činnost M. Jana Husi« (srv. LFil. XXVII str. 457—504) uznal její autor za dobré odpověděti v ČMF. VI, 6. Odpovídá svým způsobem. Kdybych tuto Odpověď beze všech poznámek dal otisknouti v LFil., nepochybují, že by každý čtenář okamžitě si dovedl utvořiti úsudek o celém sporu. Ale LFil. bohužel nejsou tak situovány, aby tolik místa mohly věnovati na očištění věcí bezcenných, nejsou také orgánem, který by shromažďoval materiál pro budoucí publikaci »Jak se kdy v Čechách neslušně psalo« ... Musil jsem se tedy — třeba se značným sebezapřením — odhodlati k několika poznámkám.

Působí to neodolně komicky, když Fl.*) zahajuje svoji Odpověď kapitolou — o slušnosti, týž Fl., který do naší vědecké lite-

*, Zkracuji tak jméno Flajšhansovo, v těchto poznámkách přirozeně často se opakující; jeho knihu »Lit. činnost« označuji znamením, jakým Palacký ve své polemice označil práci Höflerovu, totiž O s udání stran; jinde udání stran vztahuje se k Odpovědi.

ratury vnesl a v praxi dosud až do neuvěřitelnosti stupňuje onen nenapodobitelný, nad pomyšlení neslušný ton, týž Fl., o němž jest vůbec známo, že nikdy nedovede odpověděti jinak než překrucováním, zapíráním, vytáčkami, ba i tupením těch, jichž práce nejbezohledněji vykořistil, týž Fl., který se neostýchal napsati svou Odpověď, nejneslušnější odpověď, jaká kdy byla napsána.

Nelze říci, že by uvedené právě vlastnosti Fl.-ových polemik vystupovaly v ní ve svém celku nějak zvýšenější měrou; ale to, jak si Fl. svou Odpověď usnadnil, jest vrchol vědecké neslušnosti. Fl. chopil se vedle několika věcí důležitějších hlavně celé řady maličkostí, při nichž ukazuje mou nevědomost, neznalost, ano i mé nepravdy, a namlouvá svým čtenářům, že tím moje recenze jest odbyta! Připustím mu níže všechno to, v čem má pravdu, třeba nic z toho neopravňovalo těch silných výrazů, jakých Fl. užívá ovšem i tam, kde ví, že pravdy nemá. Ale i kdyby ve všech těch případech, jež si vybral, měl pravdu, na vývodech mé recenze se tím pranic nemění. Fl. vybral si právě jenom maličkosti (dokonce i zřejmé chyby tiskové!). Zachází i s nimi svým způsobem, ale ani slovem se nezmiňuje, že jsem posuzoval knihu se stanoviska mnohem mírnějšího, poněvadž s toho, na jaké ji Fl. vynášel, byl by musil posudek vyznění mnohem ostřeji, nezmiňuje se ani slovem o výtkách, na nichž záleží (až na několik málo, jichž ovšem vyvrátiti nedovedl). Že jsem podal důkaz, jak Fl. Husovi přičítá spisy cizí a spisy pravděpodobně jeho mu upírá, jak v nesčetných případech uvádí nemožná data (buď odjinud přejatá — a v tom nic neomluví toho, kdo »začíná zkoumání od základu« — nebo řídicěji vlastní vinou »objevená«), jak pracuje chvatně, bez plánu, nekriticky, nemethodicky a nesvědomitě, o tom všem čtenář z jeho Odpovědi nedoví se nic, nebo tolik jako nic (mám na mysli všelijaké narážky, jež Fl. míní ironicky, jež však o jeho práci bohužel platí vážně). Tomu se i ve vědecké polemice nemůže říci jinak, než že to znamená házetí lidem písek do očí.

Fl. se při tom staví až dětsky nevinným, přetvaňuje se, jako by nevěděl, co mu ve své recenzi vytýkám, jako by teprve z výtahu, který jsem z ní uveřejnil v Českém knihovnictví, byl mohl poznati, oč se jedná. Kdykoli jindy byl bych mu ochoten věřiti, třeba z toho nevyhnutelně plynul závěr, že autor Odpovědi nemá tolik soudnosti, aby bez cizí pomoci pochopil, oč běží. Ale v tomto případě nemohu při nejlepší vůli uvěřiti, věc je příliš jasná. Fl. dobře ví, že onen výtah z mé recenze, poněvadž byl uveřejněn v časopise pro širší vrstvy určeném, musil se spokojiti vytčením takových chyb, z nichž by každý mohl poznati nevědecký způsob práce Fl.-ovy. Fl. dobře ví, že v podrobnostech odkazují čtenáře výslovně na recenzi v LFil., kde výtky čistě odborné byly předneseny. Předstíraná nechápavost tedy Fl.-ovi nepomůže, každý soudný člověk pozná, že jest to pouhá vytáčka.

Ale dejme tomu, že se Fl. skutečně domnívá, že onen výtah opravdu »vybírá hlavní výtky«. Proč se tedy dle toho nechová, proč k nim neodpovídá? Fl. (str. 3—4) sice tvrdí: »Musím učiniti výběr, při němž mne vede jednak důraz autorův, jednak obsírnost výtek, jednak jeho výtah v Českém knihovnictví,« ale kdo mu to má věřiti? Či pokládá Fl. českou literární společnost opravdu za tak omezenou, aby nepoznala, že z výtek, na něž kladu důraz, všimá si Odpověď sotva dvou, a to velmi nešťastně, že výtky obsírnější pomíjí téměř všecky, a že proti tomu, co vylčeno v Českém knihovnictví, nebrání se nikterak?! A co říci tedy o tom, když Fl. bez ostychu dovolí si napsati: »Tyto hlavní výtky jsou tu probrány všechny«?! Není tomu tak, Fl. neodpovídá ani na výtky, kteréž sám obratnou machinací neznalému čtenáři označil za hlavní, nýbrž vybírá i potom jen věci méně důležité, zakrývá a zatajuje, na čem záleží.

Tento neslušný způsob Fl.-ův vystupuje v celé své odporne nahotě hned na začátku Odpovědi. Fl. v první kapitole sestavuje seznam svých výroků o posuzované knize. Bedlivost, s jakou jest seznam pracován, zasluhuje všeho uznání, již proto, že podobná mechanická práce jest vždy únavná. Měl jsem již ve své recenzi příležitost pochváliti jednu podobnou partii Fl.-ovy knihy (srv. str. 462). Fl. má patrně nadání k podobným mechanickým výpočtům, ale nadání ho opouští, jakmile jich má prakticky užiti. Tu přestává býti bedlivým filologem, který slovíčka počítá, a stává se neslušným člověkem, který slov neváží. Tak se stalo i zde. Fl. opominul poznamenati, že většiny z těch výroků neužívám nikde tak absolutně, jako on je reprodukuje. Účel je patrný, čtenář má nabýti dojmu, že moje recense nebyla psána slušně*) a Fl. to str. 11 praví výslovně! Ale může mi konečně býti lhostejno, domnívá-li se Fl., že všech těch výroků lze o jeho knize užiti také absolutně a bez výhrad. Ale na jednu věc neměl při tom Fl. zapominati, na tu, že jsem všecky výroky své v tom smyslu, v jakém jsem jich užil, také úplně dokázal.

A ještě jedna věc ostře charakterisuje způsob polemiky Fl.-ovy. Aby odvrátil pozornost od svého, tak nejapně motivovaného usnadnění odpovědi, obviňuje mne z něčeho podobného. Moje odůvodněné odsouzení jeho knihy je prý založeno na probrání »pouze čtvrtiny látky« jeho díla, nebo — o několik řádek níže — dokonce jen »ne celé čtvrtiny«; (jak viděti, tato »pravda« má velmi krátké nohy, klopýtne již po několika řádcích). Omezil prý jsem se »skoro výhradně na kategorii první« (spisy bezpečně přepisované), ale ani tu prý neprobírám práce celé, a nad to vynechávám (nepochybně zase skoro úplně) oddíly o spisech ztracených, nejistých a mylně

*) Velmi nechutně působí, když Fl. tvrdí, že moje recense není benevolentní; každý kdo ji četl, ví, že Fl. nemá pravdu. Ale i kdyby pravdu měl — dobrá kniha nepotřebuje žebrati o benevolenci.

připisovaných. Musím Fl.-a upozorniti na str. 475—476 a zase 501—504 své recenze; tam najde, co, jak tvrdí, v mé recenzi není. Více o těchto partích jeho knihy říci nelze, a je tam udáno proč: tyto partie nutno nově a docela od začátku zpracovati. Fl. tedy vědomě nemluví pravdu, tvrdí-li, že si všímám jen »čtvrtiny jeho látky«.

Ale tento slohový obrat jest při tom velmi nepěkný, zase vypočítaný na klamání čtenářů. Fl. připouští sám, že jeho první kategorii jest v jeho knize »největší část místa věnována«, ale potom přece mluví o »necele čtvrtině látky.« Není v tom, po tom, co Fl. předeslal, přímá nepravda, ale místo je stilisováno tak, aby čtenář měl dojem, že probírám pouze čtvrtinu jeho knihy.*) Fl. jinde (str. 4 a 28) viní mne z »dvojjazyčnosti« (jak významné!) — ukáží níže, jakým právem — bude snad nyní tak laskav, že také toto své jednání případně označí...

Fl. miluje mathematické výpočty; v tom jest jeho síla, již někdy až směšně staví na odiv.***) Posloužím mu také suchými čísly. Jeho kniha čítá 159 stran, od toho nutno odečísti 22 str. úvodu, jichž Fl. na uv. m. patrně do pojmu »látka« nepočítá (ačkoliv o nich též se zmiňuji); zbývá 137. Z nich probírám (svědomitě a raději k mé škodě počítáno) 82, v čemž však není zahrnuto 33 str., na nichž Fl. mluví o listech Husových, přidržuje se skoro ve všem mých názorů, tak že se mohl uvarovati chyb. Tu a tam však přece touha zablesknouti se kritickým důvtipem svedla ho k některým nepředloženostem, jež jsem byl nucen pokárati, tak že v každém případě musím i tyto strany počítati za probrané; to tedy činí 115 str. (ze 137); o ostatních pak pravím vše, co o nich říci lze, že totiž Fl. tu skoro nic nevykonal a skoro všecku práci přenechal jiným... Jdeme dále. Fl. uvádí celkem 234 čísel (jest to počítání moje; Fl. počítá každou chvíli jinak a možná, že mne co nejdříve obviní z nepravdy). Z těch zmiňuji se ve své recenzi o 87 podrobně, u ostatních (z větší části) konstatuji, že práci nutno teprve vykonati, poněvadž se jí Fl. vyhnul — jak smí tedy Fl. mluvit o necele čtvrtině látky?

Podobný ošklivý zjev vystupuje také jinde. Fl. na několika místech viní mne, že si proti němu pomáhám nepravdami, a užívá tohoto silného slova — uvidíme později, jaké má k němu právo — bez rozpaků, ano neostýchá se ani rozkřikovati toto obviňování

*) Fl. si vůbec libuje v podobných neurčitých výrazech; str. 32 hájí se proti mé oprávněné výtce, že č. XXV kladl do té doby jako č. XL (což jest nemožné). Vykládá nyní, že prý ho neklade do téhož roku (což mu nevytýkám) a že slovem »doba« nemíní to, co jiný člověk, nýbrž svoje periody Husovy činnosti, tak nechutnými jmény označené. Formálně je to možné, ale věcně není to nic jiného než vykrucování.

**) Srv. lednový Věstník Akademie. str. 40 (nalezeno nových 9 řádek!)

v denním tisku. Nezajímá mne v tomto případě, co Fl. dělá, ale proč to dělá. Účel není jiný, než aby obviňováním mne odvrátil pozornost od svého nekalého jednání. Celá Odpověď je toho dokladem a jenom nadbytečně uvádím za mnohé ještě jeden příklad, při čemž musím zajít do detailů.

Fl. (str. 6) zmiňuje se o mých »Listech Husových«. Jest to již po třetí, co jim otevřeně věnuje pozornost. Poprvé mou práci odsoudil, podruhé celkem pochválil, nyní ji zase zavrhuje. Vedle nesčetných menších má prý moje práce dvě hlavní vady. »První je její nefilologická smělost.« To by u historika nebylo konečně tak zlé; Fl. dobře ví, že jsem se za filologa nikdy nevydával a »nehistorické« smělosti mi nevytýká. Zajímavější jest odůvodnění této výtky: »Český filolog dívá se s hrůzou na Něho, jak trhá a slepuje listy Husovy z rkpů, jež jsou někdy dvacet a někdy dvě léta vzdáleny původního napsání.« To potřebuje vysvětlení. V mé práci celkem na čtyři místa*) může se toto tvrzení vztahovati. 1) Kde spojuji listy Doc. 28 a 29. Oba tyto listy jsou zachovány v jediném rkpe, při němž jsem dokázal, že nadpisy jednotlivých listů jsou libovolné a ne původní. 2) Spojuji Doc. č. 57 s č. 52. Oba tyto listy rukopisně dochovány nejsou, jsou známy jen z Op., o nichž přece nikdo nebude tvrdit, že jsou prací kritickou, leda by to chtěl tvrdit Fl. Konečně rozdělují č. 66 na dva a spojují č. 89 a 90. Tyto tři listy jsou známy z několika rkpů, o nichž však vesměs jest dokázáno, že jsou opisy, nesrovnané, přeházené, ať jsou událostem blízký či vzdáleny. Zde tedy přicházejí k platnosti důvody věcné, jež ve své práci uvádím. Spor může býti jen o to, zda se mi důkaz podařil. Podařil-li se důkaz se stanoviska historického, všecky rozpaky (ku př. filologické) musí odpadnouti, zrovna jako by musily odpadnouti rozpaky historické, kdyby se podařil důkaz z filologický. O tom mezi soudnými lidmi nebude sporu. Fl. ovšem, jak níže uvidíme, má o historii vědomosti velmi nedostatečné, nemůže tedy překvapiti, že také tento poměr mu zůstal utajen. Místo aby zkonmal, podařil-li se můj důkaz, dává se uchvacovati hrůzou nad mým počínáním, jež prý jest »značně nepravděpodobné a škoře Gebauerově jest špatný text milejší nežli dobrá konjektura« ...

Pravdymilovnému Fl.-ovi nelze nevěřiti, že zděšení jeho jest opravdové. Na štěstí netrvá u něho tento stav ještě tak dlouho, aby mohl míti vážnější následky. Zděšení zmocnilo se Fl.-a teprve, když psal svou Odpověď (či snad když ji četl?); když psal svoji knihu, byl ještě v tomto ohledu zcela normální, což dosvědčuje sám. O prvním z mých případů praví (0 str. 127) s odkazem k mé práci: »tam také důkaz, že oba tyto v rkpp. (!) oddělené listy (Doc. č. 28 a 29) činí list jediný.« O druhém se

*) Nepočítám č. 68, poněvadž nemůže býti sporu.

vyslovuje (O str. 134) »že obě ta čísla jsou jeden list, ukázal N.«. O třetím (rozdělení č. 66) čteme (O str. 136), »že nutno rozdělit na dva listy, ukázal N.« (O str. 142, druhá část listu uvedena s mým datováním), a konečně ve čtvrtém případě (O 144) přijímá mé datování a odkazuje na str. 55, kde o mém spojení těch listů se zmiňuje bez jakýchkoli příznaků hrůzy. Tedy ještě v době, kdy psal svou knihu, mé důkazy Fl.-a nerozčílovaly, tak že jim, přídržev se jich, neváhal pojistiti budoucnost aspoň na 50 let, ano můj příklad byl pro něho tak lákavý, že se dal svést k podobným — jenže velmi nešťastným — »konjekturám« (O str. 142, srv. LFil. str. 500). Či se to vše stalo jen proto, aby byl podán důkaz, že Fl. škole Gebauerově již dávno nenáleží?

Druhý nedostatek mé práce je starý materiál. Höfler, Palacký, Nedoma objevili listy nové: »kdyby byl Novotný tolik času, co ho věnuje planému mluvení, věnoval opravdovému studiu rkpů, mohl jich nejméně deset již najíti.« Biji se v prsa, zářící vzor Fl.-ův mne poráží. Fl. dosud nenalezl ani jediného nového listu Husova. Na jediném místě domníval se učiniti »objev«, ale dokázal jsem mu, že to není možné, a co Fl. proti tomu (str. 32) namítá, je prostě směšné... Či snad také jeho studium rkpů není opravdové, či snad také on věnuje svůj čas »planému mluvení«?

Že materiál listů Husových někdy se ještě rozmnoží, jest možné. Řekli to jiní přede mnou, pravím to také já ve svých »Listech«. Ale tam se také výslovně omezují na materiál známý, pravím výslovně, že uvádím rkpy jenom, pokud toho třeba pro můj účel, pro zjištění chronologie listů Husových. Fl. to vědomě zamlčuje, ale při tom neváhá na hranici, jež má význam mé práce pohliti, přiložiti ještě polínko: »Materiál potom zpracovati dovede každý...« Jsem poněkud jiného názoru. Myslím, že toho každý přece nedovede, a Fl. svojí knihou podal o tom nejpádnější důkaz.

Ale co potom následuje, charakterisuje Fl.-a nejvíce. Tvrdí: »(Novotného) práce stojí úplně na stanovisku a materiálu Palackého; ani z ní nemohl jsem čerpati ono rozšíření svého materiálu, které by Novotný rád oddisputoval.« Málo slov, ale také málo pravdy v nich! Předně není pravda, že bych Fl.-ovi »rozšíření jeho materiálu rád oddisputoval.« Uznávám přece, že jeho práce jest vlastně rozšířené vydání článku Novákova*) — že to Fl.-a zlobí, není mou vinou, spíše Novák mohl být uražen tímto přirovnáním*) — uznávám přece, že má materiálu více, uznávám, že

*) Na str. 27 Fl. užívá vojenských terminů; dle mého tvrzení Fl.-ova práce jsou prý »kadry Novákovy doplněné mužstvem rezervním«. Taková přirovnání jsou dobrá, jestliže vystihují věc. Aby přirovnání Fl.-ovo věc vystihlo, musilo by se k němu dodat, že »rezervní mužstvo« Fl.-ovo je většinou samý invalida.

užil svědomitě objevů Truhlářových, a není-li v mé recenzi »objevná« činnost Fl.-ova tak vyvýšena, jak ji vyvyšuje on sám, je prostě přičína v tom, že jeho vyvyšování není oprávněno. — Dále není pravda, že by moje práce stála úplně na stanovisku (!) a materiálu Palackého. Fl. sám před tím uvádí, že materiál Palackého rozšířil Nedoma, jehož práce jsem užil; Fl. ještě lépe ví (a sám to v kritice uznal), že uvádím některé rky kapitulní, jichž Palacký neznal, a jichž jsem po upozornění Gollova užil. A zde jsme u největší nepravdy Fl.-ovy; dokázal jsem mu, že z těchto rkpů kapitulních zná jenom tolik, nač upozornil Goll, anebo co jsem po jeho upozornění uvedl já. A poněvadž jsem z nich uvedl, třeba ne o mnoho, přece více než Goll, není nejmenší pochybnosti, že Fl. rozšíření svého materiálu má také z mé práce, a nezáleží v tomto případě na tom, že Fl. mého sdělení prostě užil, na rky se nepodíval... Nepochybují ovšem, že také nyní bude Fl. svým »věcným mluvením« odbývati mé »plané mluvení«, ale nepochybují také, že každý slušný člověk dovede si pomyslit, jakým právem smí tento Fl. obviňovati mne z nepravdy.

Ale přes to vše, nechci mu ubližovati, aspoň někde Fl. přece se tváří, jako by chtěl odpovídati na výtky, které po svém usnadnění práce uznává za hlavní. Tak ku př. na str. 5. Ale jeho dobrý úmysl nemá dlouhého trvání, upadá hned v staré chyby. Ve své křečovitě snaze dokázati, že mu bylo ublíženo, hned zabočuje na jiné pole, »povídá« (toho výrazu užívá Odpověď pravidelně o mně) všecko možné ku své chvále, zrovna jako jinde zase vykládá a vymýšlí sobě moje skutečné i domnělé starší chyby, vtahuje do polemiky, koho jen trochu může, Vlčka, Groha, pětičlennou redakci LFil., J. Truhláře... Do cizích sporů nebudu se vměšovati. Fl.-a beztoho povážlivě rozčílilo již to, že jsem se zmínil o K. Novákovi. Bylo to snad zbytečné. K. Novák velmi dobře ukázal, že se dovede obhájit sám. Ale právě proto, že Fl. K. Nováka, jehož práce přes všecko zapírání pořád ještě vykořisťuje, tak mimořádně a neobyčejně příkře napadl, zdálo se mi vhodným, mimořádně bojovati za něho. A nemohu ani dnes — třeba zase bez legitimace — Fl.-ovi nového rozčilení uspořiti.

Fl. neostýchá se zatahovati do polemiky také Golla a Gebauera! Goll prý udělal několik chyb (»udáno mylně třikrát označení stran«), Gebauer prý neexcerpoval některé rky... Necítí Fl., jak jest urážlivě pro Golla i Gebauera, odváží-li se on přirovnávati k jejich dílu tu práci svou, o níž jsem již pouze já při všem zmírnění kritického měřítka byl nucen na základě dokladů prohlásiti, že není dostatečná?! Ostatně ubezpečuji Fl.-a, kdyby jeho práce měla jen takové vady, jaké on nalezl u Golla a Gebauera (snad mi bude prominuto, že na chvíli podržuji to neslušné přirovnání), že bych ji byl prohlásil za zdařilou. Dokázal jsem

však, že vady jeho díla leží hlouběji, a proto Fl.-ovi jeho vykrucování a schovávání za jiné nic nepomůže.

Co bych vedle vytčených vlastností k všeobecné charakteristice Odpovědi mohl ještě uvést, jsou také jen věci ze všech jiných prací Fl.-ových známé: vědecká nesevdomitost, nekritičnost, ukvapenost úsudku. K jich vysvětlení vedle literární přirozenosti Fl.-ovy přispívá i ta okolnost, že Odpověď psána jest v podráždění až do nejvyššího bodu vyvrcholeném. Vše, co jsem dosud uvedl, o tom svědčí, ale nejvíce jedna věta, kteráž ukazuje, že Fl.-a jeho rozdráždění zbavilo vši logické soudnosti. Zní (str. 11): »Pozbývám povinnosti proti ní [mé kritice] se brániti dle týchž Listů [Fil.] a ukazují proto v následujícím, jak nepravdivé a z neznalosti věci vyplývající jsou mnohé výtky Novotného.« Fl. připouští, že se nebrání, co tedy jest jeho Odpověď?

* * *

Mám-li nyní přistoupiti k podrobné odpovědi, přiznávám se, že jest mi tato práce velmi odporná. Ne proto, že bych odpověděti nemohl, ale poněvadž jest mi lito času. Úkolem vědecké polemiky přece nemůže býti, aby doplňovala kusé vědomosti protivníkovy při věcech tak elementárních, jako jest to v tomto případě. Vytkl jsem Fl.-ovi, že neví, co je to pramen, že nedovede dělati rozdíl mezi pojmy pramen a pomůcka (literatura). Fl. místo aby se k nevědomosti přiznal, cituje proti mně staré vydání Bernheima, z něhož však přečetl pouze dvě řádky a vše ostatní vynechal. Měl raději čísti dále, byl by se dověděl, že nezná dosud ani základní terminologie historické. Dokud aspoň tolik nebude věděti, není s ním polemika možná. Ostatně, jestliže opravdu teprve pomocí slovníku dověděl se, co je to »Quelle«, bude lépe, dá-li se raději zapsati do historických přednášek na naší universitě. U nás každý historik z prvního ročníku zná rozdíl mezi pojmem pramen a pomůcka (literatura), u nás jsou tyto vědomosti skutečně podmínkou přijetí do hist. semináře. *)

Fl. často mi vytýká, že prý si libuji v neurčitých výrazech; že nechávám otázky nerozřešeny, že často se opakuje u mne »non liquet«. Smí-li mi Fl. to vytýkati, dává tím jen špatné vysvědčení svým vědomostem. Fl. patrně nemá ani tušení, že v tom právě tkví kus pokroku moderní historie, že není tak odvázná, jako bývala starší, že si počíná kriticky a že právě proto nesmí se velmi často odvážiti k určitému tvrzení. To vše patří do katechismu vědy historické, o tom všem může se Fl. poučiti z Bernheima. Ovšem nesmí se spokojiti čtením prvních dvou řádek, a bude také lépe, vezme-li si novější vydání.

) Fl. prohlašuje mne (str. 2) za kompetentního k tomuto úsudku; těšilo by mne, kdyby se tedy aspoň nyní snažil, svoje kusé vědomosti doplniti.

Fl. sice odvažuje se Bernheima citovati, ale v jeho studiu, jak patrně, dosud daleko nepokročil. Nejlépe je to viděti také tam, kde se namáhá dokázati, že článek Novákův byl mi pramenem (!!). Fl. v potu tváří vyhledal, že v mém článku v OSN. vyskytují se tři slova, jichž užil také K. Novák. Namáhání to bylo zbytečné; že jsem prací K. Nováka užil, pověděl jsem i v OSN., i zase v recenzi; Fl. toho obyčejně nedělá, ač jich užívá také; že si prací Novákových vážím, nezapírám ani dnes, ale i kdyby byl Fl. našel shody ještě větší, proto přece článek K. Novákův nikdy nemohl býti mým pramenem (!!), a dokonce ne mým jediným pramenem. Fl. nyní popírá, že by tohoto spojení byl užil. Výslovně to ovšem řečeno v jeho knize není, ale žádá toho výkladu celá souvislost. Když však se nyní Fl. zapřísahá, že to tak nemyslí, nemám proč mu nevěřiti a prohlašuji, že Fl. skutečně neužil spojení, proti němuž jsem se bránil.

A při této příležitosti připustím mu také vše ostatní, v čem má pravdu. Poznáme i v tom celého Fl.-a zase. Fl. má pravdu (str. 23—24), že při knížkách proti knězi kuchmistrovi dovolával se data udaného na konci, a ne, jak jsem já se domníval, nárazky v textu. Ale svědčí to jistě o jeho ukvapenosti v úsudku, tvrdí-li, že jsem »vzal všecko« z Jungmanna. Mohu ho ubezpečiti, že jsem při psaní recenze Jungmanna vůbec nevzal o ruky (Fl. má příležitost k nové výtce).

Vykládáti oba ty autory, jichž se dle Fl.-a (O str. 153) Tomek zřká, musil bez vysvětlení Fl.-ova každý normálně myslící člověk tak jako já. A lichým »povídáním« Fl.-ovým se ovšem nic nemění na výtce, že Fl. spis, o který běží a o němž ve své knize ještě pochyboval, je-li Husův, současně vydal jakožto bezpečně Husův v českém překladě! Také to nemusí Fl.-ovi dělat starosti, že K. Novák a já o tomto spise se nezmiňujeme. Neměli jsme přičiny, poněvadž Husův není.

Při »Jádru«, mohl jsem ovšem, jak Fl. (str. 23) nyní chce, proti němu uvéstí rkp. křížovnícký. Kdyby se skutečně jednalo o přehlédnutí, byla by to chyba (ale ne nepoctivost), a měl bych jen tu útěchu, že to přede mnou přehlédli Erben, Palacký, Polívka. Ale budu mít snad dosti brzo příležitost upozorniti Fl.-a na chyby jeho edice i na to, že tím, co on »povídá«, otázka vyřízena není. — Při této příležitosti zmiňuji se také o směšné výtce (str. 19), v níž Fl. chce namluviti svým čtenářům, že neznám Gollova článku v ČČM. 1881. To mu nikdo neuvěří. Jest pravda, že jsem ho opominul uvéstí ve své recenzi, ale což pak je povinností recenze, upozorňovati na všechny špatné vlastnosti knížky posuzované? Ostatně opominutí vždy snáze lze prominouti tomu, kdo na úplnost nereflektuje, než tomu, jehož spis »chce býti úplný«.

Fl. dále vyvrací mé pochybnosti o jeho udáních o rkpe IX. B. 3, ale při tom zase docela bezdůvodně tvrdí, že jsem jeho dat »s rkpem nesrovnával«. Měl jsem rkps před napsáním své recenze v rukou, srovnával jsem jeho data, ale patrně jsem špatně počítal — označení folií jest novějšího data, nevím, bylo-li již tenkrát provedeno. Na tom nezáleží, hlavní věc jest, že Fl. má pravdu. Ale ve svém vlastním zájmu ať nechce, abych mu věřil, že jeho konstatování zakládá se »na více než dvouměsíční namáhavé práci«. Bylo by to strašlivé vysvědčení pro jeho vědomosti. Ke konstatování toho není totiž potřebí namáhavé práce, nýbrž jest jen potřebí umět číst, neboť staré přípisky v rkpe upozorňují ve většině případů samy, že je text popleten, a kde není poznámky, lze to velmi snadno konstatovati. Tím ovšem moje přehlédnutí není omlučeno; nepochopuji jenom, proč si Fl. svoji situaci, v tomto případě tak snadnou, sám stěžuje nejasnými výmluvami. Nebo mám přece jemu »pravdomluvnému« věřiti, že ho to stálo takové namáhání? ... Že by f 225' bylo psáno od jiné ruky, nemohu uznati ani dnes, ačkoliv jsem mu namáhavou práci nevěnoval.

Fl. také tvrdí (str. 26), že to, co podotýkám o jeho odbytí oněch poznámek, jež Erben připojil k rukopisným přípiskům za traktátem o Manželství, není přesné. Ano. Má výtka měla zníti, ne že se o tom nezmiňuje, nýbrž takto: »Fl. se o tom zmiňuje na str. 67, ale zcela nedostatečně.« A konečně jsem skutečně neporozuměl jeho »mluvení« o traktátu »De corpore Christi«. Po tom co nyní vložil, věřím úplně, že stojí na téměř stanovisku co já, ale z jeho knihy není to možno bez výkladu poznati. Připouštím také po tomto výkladu, že v knize Fl. není kolísání, ale jinak se tou věcí na mých vývodech nic nemění, poněvadž vlastně teprve já shrnuji všechny důvody, při tom některé, o nichž Fl. vůbec nevěděl. A jestliže nyní po výkladu Fl.-ově jeho slova znějí určitěji, přece tím ještě chronologie spisu De corpore Christi není bezpečná, poněvadž Fl. přijímá r. 1408, udaný v jednom rukopise, ale tomuto udání nelze věřiti doslova, poněvadž týž rkp. označuje traktát ten za »sermo,« jímž není, jak i Fl. dobře ví. Rovněž tak není pořád rozřešena otázka o vzniku traktátu »De corpore Christi in sacramento altaris«. Uvedl jsem v recenzi, že Fl. proti názoru Novákovu, který jsem z dobrých důvodů přejal, přednesl vážné námítky. Ale co proti nim uvádím, Fl. vyvrací zase nedostatečně; nemluví o rozdílných incipitech a explicitech, nýbrž o přípisku v jednom rkpe.

Neupírám tedy, že jsem při traktátu De corpore Christi Fl.-ovi neporozuměl (měl tudíž velmi snadný boj, a nepochopuji, proč si jej tak zbytečně znesnadnil, jak níže uvedu), ale tím je vinen on sám, vlastně jeho nejasná stilisace, již mu beztoho častěji vytýkám. Fl. tuto výtku také připouští, ale velmi opatrně.

Fl. v celé Odpovědi staví se do posy mučenika mlčelivosti (nebo aspoň nedomluvnosti), žaluje celému světu, že jsem nerozuměl jeho brachylogiím . . . Ode kdy brachylogie a nesmysl jsou synonyma? A jen takovým »brachylogiím« Fl-ovým jsem nerozuměl, jež jsou pouhými nesmysly. Ale Fl. i takových »brachylogií« hájí! Tak znesnadnil si sám výhodnou posici při traktátu De corpore Christi, kde se diví, proč jsem po čtvrté nepochopil, že zkratka Op. = De sacramento corporis et sanguinis, když jsem jí třikrát rozuměl. Vysvětlení je prosté, třikrát je zkratka Op. srozumitelná (totiž = Norb. vydání), po čtvrté je jí užito nad míru nejnepřátelně! A ještě trapnější jest, když Fl. (str. 12) hájí své věty »incipit poněkud sice změněné, jest . . . totožné . . .«

Fl. zamítá můj jedině možný (a pro něho příznivý) výklad a hájí mnohými slovy větu v tom znění, jak ji napsal! U toho, kdo měl odvalu hájiti i tak vyložené ignorance, jako jest, připsa-li někdo Husovi práci dávno jakožto Wyclifovu známou, mne to nepřekvapuje . . . Ale ze všech těch mnohých slov Fl-ových čtenář se nedoví, oč běží. Vytkl jsem, že Katechismus nesmí býti uváděn mezi spisy bezpečně Husovými, že Palacký ho tak určitě za Husův neprohlásil, že i proti tomu ozvaly se námitky, o nichž Fl. neví, a že z pravděpodobného svědectví starého seznamu nic neplyne. Toho všeho Fl. si nevšímá, hájí jenom (ač již opatrněji) starého seznamu, jehož svědectví nic nemůže dokázati. Moje výtka není oslabena nikterak.

A rovněž tak všecko jiné, co při této příležitosti Fl. široce vykládá, jest nesprávné a nesvědomité. Fl. připouští pravdivost mého důkazu, že citoval Müllera a opisoval Pateru. Ale vykrukuje se velmi neslušně. Müller prý mu nebyl dostupný (což není pravda) a v opisování Patery »závadného nenalézal nic«. Myslí-li to vážně, není s ním vědecká polemika možna.

Ale Fl. se také vykrukuje z výtky, že Paterovi nerozuměl. Nesprávně prý tvrdím, že o existenci katechismu Roudnického z jeho knihy se nedovídáme. Tvrdím to docela správně a znovu. Právě tím, nač se dovolává (že rkp. Roudnický cituje jako katechismus Husův »s pozd. přípiskem«), dokazuje, že o existenci katechismu Roudnického před vydáním mé recenze neměl ani zdání, ač u Patery, kterého opisoval nerozuměje, věc je dobře vylíčena; a tím, jak se hájí ukazuje, že ani nyní ještě nevzal si práci, aby se o věci poučil! A přirozeně tedy výtka, že Novák ani já katechismu neuvádíme, je směšná: děje se tak proto, že Katechismus pravděpodobně není Husův.

Jiná »brachylogie«, jíž jsem nerozuměl, jest má pochybnost, co myslí Fl. poznámkou, že v rkpém označení traktátu Contra occ. adversarium jest narážka na Wyclifa. Fl. to nyní vykládá, (str. 29—30) že některé rky mají titul podobný titulu jednoho

traktátu Wyclifova. To mi ovšem bylo známo, jsou o tom přece zmínky i v literatuře. Ale smí-li tato okolnost býti označována za narážku na Wyclifa, o to se s Fl-em příti nebudu. Fl-ovi při tom ohled na ústav, jehož jsem členem, zakazuje domnívati se, že bych Wyclifa neznal. Fl. dobře činí, že nepochybuje o mé znalosti. Ovšem tak daleko jsem to dosud nepřivedl, abych spisy zřejmě Wyclifovy přičítal Husovi, ale co potřebuji, vím.

O Postille Fl. zase (21—22) mnoho mluví, aby čtenáte zmátl. Nezmiňuje se o mé poznámce, že Fl. uvádí jistě právem mezi prameny Postilly také starší kázání Husova, a po tomto zamlčení tvrdí, že prý u něho pohřešuji, co v jeho knize obsaženo jest, ano tvrdí dokonce: »Myslím, že výsledek je stejný, týž jako u mne.« Myslím naopak, že ne, jak každý z mé recenze pozná, a nevidí-li Fl., že se mi jedná o rozbor jednotlivých kázání, není to mojí vinou.

A zde také zmíním se o tom, jak Fl. (str. 27—28) se brání, že nepřesný citát »Post. II., 428« není převzat z Nováka, nýbrž jest jeho vlastní chyba, z níž se ovšem Fl. vykrucuje tím, že prý zkratkou »Post. II.« míní toliko II. díl vydání Erbenova a vše, co je v něm, nejenom Postillu. Je zajímavé, že Fl. jinde tento II. díl cituje jinak; tak na př., když udává, že kázání na 13. neděli po sv. Trojici je v tomto díle obsaženo, nepraví (O srv. 43), že by bylo vydáno v »Post. II.«, nýbrž že je u »E. II.« Jen jedenkrát uvádí citát s nepřesným označením Post. II. a právě týž citát také tak nepřesně uvedl K. Novák! Kdo může Fl-ovi věřiti, že tato shoda nepřesností jest nahodilá?

Mé výtece o pseudoučeném výkladu Gregorius—Georgius (str. 30) snaží se uniknouti tvrzením, že jeho slovům rozumí každý. U Fl-a, již sice i to je předností, když jest mu rozumět, ale já jsem mu nevytýkal, že mu není rozuměti; jeho obrana je tedy zbytečná a moje pokárání není zeslabeno. Podobně není mých výtek nic vyvráceno tím, co Fl. uvádí na obranu svých slov o Dcerce (str. 30), rovněž jako tím, co vykládá (str. 31) Fl. o rkpe III, B. 20 není věc vyřízena a rovněž jako moje doplňky vnějších svědeckých Super IV Sentenciarum nedají se umlčeti poukázáním, že jsem já se o tomto spise nezmínil ve svém článku v OSN.

Tento článek prý vůbec působí Fl-ovi velké starosti. Vytýká mi, že mám nyní leckde jiné mínění, než jsem vyslovil tam, a soudí na existenci dvou Novotných (str. 25). Jestliže Fl-a opravdu překvapuje tento přirozený zjev, že dalším studiem bývalé vědomosti se doplňují a opravují, bylo by to pro budoucnost velmi povážlivé. Musili bychom se obávati, že Fl. i v budoucnosti zůstane jakým byl dříve a jest dosud. A to by bylo při jeho psavosti pro naši literaturu velmi smutné.

Fl. zmíněnou moji vlastnost, v níž spatruje velikou chybu, domnívá se — zase mylně — nalézati v mém výkladu O šesti bludích v OSN a nyní v recenzi. Ono místo v OSN jest ovšem

stylisováno nepřesně, ale ne tak, aby z toho plynul jen ten výklad, jak chce Fl. Mohl bych se dialektikou Fl-ovou velmi dobře obhájit, ale není toho třeba. Nemohu dnes určitě dokázat, že jsem měl tenkrát totéž mínění, jako dnes, ačkoli se mi to zdá pravděpodobným, poněvadž již Novák věc správně vyložil. Co Fl. nyní vkládá do slov mé recenze (že bych nikdy jindy nebyl měl jiného mínění), neplyne z nich nikterak; na str. 17. zlobil se Fl., že prý vkládám do jeho slov, co v nich není; ať si laskavě přečte, co tam napsal a bude mít odpověď, jaká mnohem větším právem hodí se nyní jemu. Všecko »mluvení«, kterým se Fl. v afféře O šesti bludích »rozpovídal«, jest zbytečné a má jen účel odvésti čtenářovu pozornost od věci, o níž běží, že totiž Fl. učinil nový objev. Fl. se sice na oko o tom zmiňuje, ale na čem záleží, zase zatajuje. Ale tím nic nedokáže; moje výtka jest úplně správná, neboť Fl. byl první, který našel doklad, že traktát byl napsán v Betlémě po česku, a já jsem mu jej vyvrátil. Poukazování na to, že Novákovi v tisku jedno slovo vypadlo, nic nepomůže, poněvadž se každý nahlédnutím do E. III. může přesvědčiti, a tak výtka moje trvá, zrovna tak jako jest správná moje poznámka, že odpadají všelijaké hypotézy o dvojí redakci.

Ale nejzajímavější z celé odpovědi je str. 22., kde Fl. hájí svých »objevů« o notářském instrumentu, na němž jest Hus podepsán (!), poznamenává, že prý Mareš »subscripti« překládá »podepsaní«. Nevěděl jsem ovšem, že Fl. musí užívati překladu Marešova, aby porozuměl latinskému textu, ale omyl Marešův Fl-a nijak neomlouvá. Fl při tom má i tu odvahu tvrditi, že jsem tohoto dokumentu »vůbec nečetl«. Z úst seriosního badatele mohla by to býti urážka, u Fl-a je to jenom důkaz jeho ukvapeného úsudku; a ke všemu má se věc právě naopak. Ne já, nýbrž Fl. je to, který se na onu listinu vůbec nepodíval; neboť — když mu odpustíme nevědomost, že Hus na not. instrumentu podepsán býti nemůže — jediný pohled na listinu tu byl by ho přesvědčil, že Mareš překládá chybně a že Hus tam podepsán není. Na tomto místě také upozorňuji na str. 32—33, kde znovu Fl., aby se vykroutil, tváří se nechápavým, jako by nevěděl, že nejde o to, vyskytuje-li se v jeho knize slovo notářský instrument, nýbrž o jeho svrchované komickou definici.

A konečně ještě k výtce »dvojjazyčnosti« (jak významné!). Fl. (str. 28) namlouvá svým čtenářům, že jemu vytýkám něco, co Truhlářovi promíjím. Na označení tohoto způsobu Fl-ova slovo nepravda jest slabé (jako také velmi často jinde k jeho charakteristice nestačí). Věc má se takto: Pokáral jsem nekritické tvrzení Fl., jenž tvrdí o spise Gesta Christi, že autorství Husovo potvrzuje rkp. a tisk. Právem, neboť tisk nepotvrzuje nic, rkp. rovněž ne, poněvadž dle udání Fl-ova (O str. 21) obsahuje jen tento domnělý, ale žádný bezpečný spis Husův. Mezitím Truhlář upozornil na tři jiné rkp. Fl-ovi neznámé, kde spis Gesta Ch.

se vyskytuje v sousedství jiných spisů Husových. Tím se ovšem autorství Husovo stává pravděpodobnějším, jak jsem také v poznámce prohlásil. Za bezpečné je nepokládám ani dnes, což každý z mé kritiky vidí. Spatřovati v tom dvojzřetnost může — vyložíme-li zlou vůli — leda něčí bezmyslenkovitost.

K »chybám«, které mi Fl. (st. 33) vytýká při citování rkpů kapitulních, nemusím se vůbec vraceti. Fl. neštítí se počítati mezi ně zřejmě omyly tiskové*) a všechny ostatní jsou takové, že by se dříve musilo zjistiti, zmýlil-li se v počítání Fl. nebo já. Že jsem se mohl zmýlit, připouštím, o Fl-ovi bylo již jinde konstatováno, že počítat umí.

* * *

Musím na konec vrátiti se k jedné věci, kterou jsme poznali již svrchu. Fl., aby zakryl svou neomluvitelnou lehkomyšlnost, s kterouž neostýchal se svoji úžasně povrchní práci zakončovati pretensemi na úplnost, vytýká mně, že některých rkpů neznám. Kdy jsem já o sobě tvrdil, že všechny rky znám? A omluví se tím, že něco nevím já, který o sobě prohlašuji, že dlouho ještě nebudu s prací hotov, omluví se tím ta okolnost, že se Fl. odvážil svoje nekritické poznámky vydávati za úplné? Ostatně také s výtka neúplnosti Fl. provozuje zase neslušnou hru. Řekl jsem několikrát, že mu neúplnost nevytýkám, ačkoli by jeho vychlubný ton k tomu opravňoval. Jestliže mu vytýkám, že pěti rkpů kapitulních neužil, nejedná se tu o pouhou neúplnost, nýbrž o literární hřích. Kdyby byl Fl. v úvodě řekl, že mu jde o sestavení dat až potud známých, nikdo na světě nebyl by mu mohl vytknouti, že některých rkpů neměl v ruce a každý by jeho práci, kdyby jinak byla svědomitá, uznal za záslušnou. Ale Fl. toho nikde neučinil, nikde se nepřiznává zejména k tomu, že o rkpech kapitulních ví jenom tolik, co o nich pověděli jiní. A to není poctivé, kniha jeho chce vzbuditi dojem, že všude přihlíží k originálům, a proto neodvolatelně platí o jeho knize, že bude másti, místo aby ukazovala cestu! A tento Fl. má ještě odvahu stále a stále jenom tvrditi, že něčeho nepřejal z druhé ruky, že všude pracuje s originály. Nestačí-li mu doklady, jež jsem uvedl, jak vysvětlí, že ani při kázání »Vos testimonium perhibebitis« nevzal do rukou jediný do té doby známý rkp., kterýž je přepisuje Stanislavovi ze Znojma, o čemž Fl. ani teď ještě bez mé kritiky by nic nevěděl, ačkoli psal »základní« článek o ká-

---

*) O str. dříve Fl. připomíná, že také já opravuji jeho tiskové chyby. Ano, ale jen tam, kde by z nich mohl vzniknouti omyl a nečiním proto Fl-ovi výtek. Ovšem Fl. musí proti mně užívat i tiskových chyb, jinak by mohl vytýkati velmi málo.

záních Husových v listopadovém Věstníku ČAk?!*) atd. atd., o jiných nesčetných dokladech nemluvě!

Ale ani tato velmi odporná věc nepřičí se mi ještě tak, jako onen lehkotážný způsob, jímž Flajšhans svého počínání hájí. Na str. 19. připouští, že rkpů kapitulních před vydáním své knihy v ruce neměl, těmito neuvěřitelnými slovy: »Proč? Neměl jsem na to ještě kdy«!! Kdo nutil Fl-a, aby svou knihu vydával, než tuto nevyhnutelnou práci vykonal? Kdo ho může omluviti, že prohlašoval svou práci za úplnou, ačkoli si byl této vady vědom? A kdo mu konečně, když již se k jejímu vydání bez této znalosti odhodlal, dal právo, aby zapíral, že tyto kapitulní a četné jiné rky zná jenom prostřednictvím jiných?!

Fl. na str. 7. vykládá celkem správné zásady, dle nichž při svém studiu by se řídití měl. Při tom nedovede si (str. 10.) odepřítí poznámku, že já se této práce vůbec nesúčastním. Z úst Fl-ových mne to nemůže urazití, pokládám to zase jenom za důkaz ukvapeného soudu, k němuž svedla Fl-a ta okolnost, že já v našich malých poměrech mám za škodlivé mrhání peněz, chvástati se s každým »objevem«, dokud nemohu podati něco úplného, kdežto Fl. těchto ohledů nemá. A zde jsme u jádra věci. Prohlásil jsem na konci své recenze, že nikdo nemá práva otiskovati své (třeba pilné) poznámky, tak jak jsou. Fl. naproti tomu představuje si práci jinak, a z toho, jak si ji představuje, jest patrné, že můj závěr úplně platí o jeho práci...**)

Fl. praví také (str. 33. a 34.), že jsem měl čekati, až vyjde jeho autoreferát ve VČA, abych věděl, co on o své práci soudí. V tom je omyl. V autoreferátě Fl. o své práci soudí zcela jinak, než se pronáší v knize samé, a proto také nemusím jednotlivě odpovídati na to, co kde nyní Fl. omlouvá přiblíživ se mému stanovisku mnohem mírnějšímu, s něhož jsem knihu posuzoval a na základě důvodů nemohl pochváliti.

* * *

Vlastně bych měl býti s Odpovědí Fl-ovou — nehledě k úmyslným pokusům urážek — spokojen. Fl. v ní moje nejvážnější výtky mlčky uznal, nebo nedovedl vyvrátiti. Ale při tom Flajšhans přece odvážil se tvrditi (str. 5.), že můj referát je »tendenční, čistě osobní a naprosto ne-

*) Poněvadž Fl. neustále se dovolává své priority, že jeho doplňky z kapituly vyšly dříve než má recenze, již v listopadovém Věstníku, připomínám nezavěšeným, že sami členové Akademie dostali listopadový Věstník teprve dne 30. prosince; číslo prosincové dostali ovšem až 31. ledna 1901. Listopadová priority se tedy redukuje na týden (nehledě k tomu, že má recenze byla hotova již v říjnu).

**) Podobně lze také jinde poznati, že moje charakteristika jeho knihy byla úplně správná; ku př.: Fl. 11 se přiznává, že po vytisknutí prvního archu nebylo mu možno práce měniti — a já jsem pouze tvrdil, že přistoupil k práci bez programu.

Úvahy.

objektivní. Že jest objektivní a slušný ví Fl. sám velmi dobře, ale komu chce namluviti, že je čistě osobní? Fl. dobře ví, že jsem s ním jakživ nemluvil, že jenom náhodě děkuji za štěstí zevnějšího poznání! Ale co se tkne tendence, možná, že jsem měl vedle vyzkoumání pravdy ještě jednu. Fl. od delší doby propaguje potřebu — jistě nutnou — nového vydání děl Husových. Dobrá myšlenka nestává se špatnou, když její hlasatelé nejsou právě dobří. Ale v našich poměrech jest vždy možno, že by toto vydání svěřeno bylo Fl-ovi anebo že by se v ně podskočně dovedl uvázati. To by bylo velmi osudné, poněvadž tím vydáním znemožnilo by se na déle sta let vydání dobré. Měl-li jsem tedy tendenci, byla to jenom ta, abych při tomto eventuálním podniku upozornil Fl-a, že bude kontrolován, abych ho tím donutil k poctivé práci, pokud jeho fond na to stačí, neboť jinak dle jeho dosavadní činnosti jí od něho očekávati nelze. Tvrdí-li tedy Fl., že můj referát je tendenční, — tuto tendenci mu s dobrým svědomím mohu přiznati. Při vydání památek naší reformace nesmí pracovati auri sacra fames . . .

Kdo měl s Fl-em jednou co dělat, může prorokovati co se stane nyní. Fl. bude denním tiskem rozhlašovati, že jsem byl nucen svoje nepravdy odvolati. Ať si Fl. počíná, jak chce. Jeho počínání nedovede mne odstrašiti, abych jeho nevědeckou vychloubavost atd. nepokáral, kdykoliv bude nutno a kdykoli uznám za dobré.

* * *

Vedle Fl-a vystupuje do boje také redakce ČMF., vykládajíc, jak se Odpověď do jejího rámce dostala. Že redakce uznala za dobré omluviti se, proč takovou Odpověď uveřejňuje, chápu. Svědčí to jistě o její vzácné nestrannosti, že se tázala odborníka, nepokládajíc se sama za kompetentní v této otázce. Na pohled mohlo by se zdáti, že s touto úzkostlivou nestranností se neshoduje, když potom o činnosti Fl-ově pronáší sama některé názory. Ale nedůslednost jest jen zdánlivá, neboť patrně i zde redakce stojí pod vlivem onoho odborníka. Že tímto anonymním odborníkem byla mystifikována, není jistě vinou redakce. Ale chybu tu lze napravit. Stačí přečísti moji recenzi a Fl. Odpověď, aby každý poznal, kde je pravda; zvláště však může to poznati redakce ČMF. Redakce totiž vyslovuje mínění, že polemiky obyčejně bývají plodem osobní nevraživosti a p. Odborníka se při tom nedovolává, mluví tedy z vlastní zkušenosti . . . Nebude jí tedy těžké, poznati pravý stav věci, a nepochybují, že ve své osvědčené nestrannosti dá svému poznání také výraz.

V. Novotný.

Drobné zprávy.

V nejnovějším sešitě časopisu »Archaeolog. Anzeiger« (1901, str. 1—11) podává G. Körte, professor v Rostocku, spolu s A. Körtem, professorem v Greifswaldě, zprávu o výkopech, které vykonali u vesnice Pebi ve Frygii. Tam totiž, právě na místě, kde železnice anatolská přechází přes řeku Sangarios, zjistil A. Körte r. 1893 stopy starověkého města a soudil již tehdy, že leželo tam hlavní město fryzské, starobylé Gordion. Poněvadž však dosud kladlo se Gordion jinam, podnikl r. 1894 cestu do této krajiny, aby vyzkoumal, kudy táhl r. 189 př. Kr. konsul Cn. Manlius Volso proti Galatům; neboť o Livioův popis této výpravy (XXXVIII, 12—17) opíralo se mínění dosavadní. Tu zjistil, že podrobná zpráva Liviova vyhovuje pouze tehdy, leželo-li Gordion u nynější vesnice Pebi (srv. Ath. Mitth. XXII, 1897, str. 14 nn. s tab. I.). Po těchto přípravách podnikli oba Körtové v létě r. m. výkopy. Objevili část antického města s chrámem malých poměrně rozměrů (11 × 20 m), jež pokládají za starobylý chrám, ve kterém byl chován onen známý uzel. Věc není ovšem úplně zjištěna, poněvadž nebyly nalezeny nápisy; možná též, že svatyně ta ležela v jiné, dosud neznámé části města. Zajímavé však jest, že svatyně nově objevená byla na vnějších stěnách pokryta deskami z pálené hlíny, jež měly okrasu buď geometrické nebo figurální. Tím vysvětlena jest fačada skalních hrobů fryzských, o níž již Ramsay soudil, že napodobuje budovy, ozdobené kachly. Vznik oné svatyně kladou Körtové do VI. stol. př. Kr. — Krom toho vykopáno pět mohyl, východně od města ležících. Všechny určeny byly pro jednoho nebožtíka; ve třech bylo tělo pochováno, ve dvou spáleno. V největší mohyle, kterou lze klásti do VIII. stol. př. Kr., nalezeny v rakvi 43 bronzové sponky a 2 železná závaží, kolem rakve pak množství nádob bronzových i hliněných. Zvláště pozoruhodné jsou malé, baňaté nádoby hliněné, velkým uchem opatřené; v levém boku mají dlouhou, rourovitou, částečně otevřenou výlívku, jejíž počátek opatřen jest sítkem. Objevitelé soudí, že do nich nabíráno z velkých kotlů pivo (*βροτον* u Archilocha fr. 32), národní to nápoj krajin těch. Zde zbavilo se pivo ječných zrněk a očištěné nalévalo se do pohárů. V mohyle nejmladší nejcennějším nálezem jsou zbytky attické vasy s nápisem *Ἐργότιμος ; μ' ἐποίησεν [Κλετί]ας ; μ' ἔγραψεν*, jež svědčí o živých obchodních stycích mezi Athenami a Frygií v VI. stol.

V universitních přednáškách lidových, konaných v Berlíně v listopadu a prosinci roku minulého, pořádaných byl též kurs z latinské grammatiky. Úvodní přednášku měl prof. Herm. Diels, cvičení řídil docent Rud. Helm. Kursu účastnilo se 349 osob. Probrány základy latinské grammatiky v deseti, zvláště k účelu tomu sestavených článčích (De Roma Veturiae cura et opera servata De Persarum apud Thermopylas pugna. De vita rustica et de aevo aureo Quo modo Graeci Troiam expugnaverint, narratur. De Ulixis erroribus I. II De Theseo. De Caesaris cum Germanis pugna. De Hannibale. De Pelei et Thetidis nuptiis), z nichž jeden vždy v přednášce podrobně vyložen, druhý k domácí přípravě uložen. K nacvičení tvarů utvořily se menší kroužky opakovací, vedené posluchači universitními. Učebnice onoho kursu vydána právě u Teubnera v Lipsku (Volkslatein. Lateinisches Übungsbuch zur ersten Einführung Erwachsener, insbesondere für volkstümliche Vortragskurse. Zusammengestellt von Dr. R. Helm. 41 str. a 3 tab. Cena 80 pf.). V lednu t. r. pořádan byl druhý kurs, ve kterém se četla IV. kniha Caesarových Zápisků o válce gallské.

Bratři Croisetové. ukončivše svoje velké, pětidílné Dějiny řecké literatury, vydali menší rukověť pro školy (*Manuel d'histoire de la littérature grecque à l'usage des lycées et collèges* Paříž [1901], Fontemoing. IV a 844 str. Váz. v plátně za 6 fr.). Možno-li na francouzských školách středních probrati literaturu řeckou v takovém rozsahu, jako zde podána, můžeme jim věru záviděti. — Podobnou rukověť literatury římské chystá Filip Fabia, professor na université v Lyonu.

Nové slovníky. Že dosavadní slovníky řecké nevyhovují úplně, neobsahujíce potřebných dokladů, ani ze všech autorů doby klassické (zejména z lyriků), ani z řečtiny pozdější, o nápisech a papýrech ani nemluvě, bylo dávno pocítováno. Proto vítáme s povděkem nový řecký slovník (*Μεγά λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*), který pomoci jiných učenců řeckých vydává A. Konstantinides nákladem Karla Becka v Athenách. Budou celkem 4 velké kvartové svazky, z nichž první vyjítí má již v dubnu t. r., ostatní pak v lhůtách šestiměsíčních. Celé dílo bude státi 80 fr., v subskripci 60 fr. Z prvního archu, na ukázkou nám zasláného (*Ἀ-ἀγαθός*), seznaváme, že bude nový slovník sice podrobnější než na př. Papův, avšak že v příčině materiálu epigrafického nikterak neuspokojí. — Snad bude lepší v příčině té nové (6.) vydání slovníku Passowova, jež uspořádati hodlá Vilém Crönert; první sešit má vyjítí r. 1906 nákladem Vandenhoecka & Ruprechta v Gottingách. — Monumentálního Thesauru linguae Latinae vyšly dosud u Teubnera v Lipsku 2 sešity (po 7 mk. 20 pf.), z nichž jeden (I, 1) jde od a — absurdus, druhý (II, 1) od an — apluda. Při vši podrobnosti jest spořádán velmi prakticky; poukazuje na př. na heslo apis, jež jest vlastně kulturně historické pojednání o včelách. Nakladatelství vydalo k uchovávaní vycházejících sešitů vkusné, pevné desky (po 2 mk. 50 pf.), v nichž možno jednoduchým mechanismem upevniti sešity tak, jako ve vazbě. — A. R. Rhusopulos vydal pěkný slovník novořecký (*Wörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache*. V Athenách, Sakellarios [v Lipsku, Haberland] 1900. VIII. a 1080 str. Cena 10 mk., váz. 11 mk. 50 pf.). Přihlíženo tu nejen k řeči spisovné, nýbrž i k řeči lidu.

Praktickou rukověť dějin římských, jež hodí se velmi dobře klass. filologům, vydal právě Willy Strehl (*Grundriss der alten Geschichte und Quellenkunde*. Zweiter Band, Römische Geschichte. Breslau, M. & H. Marcus, 1901. X a 372 str. Váz. v měkké, plátěné vazbě 5 mk. 60 pf.). Pracována jest dle nejnovějších pomůcek a prací monografických; pěkným slohem svým hodí se ke studiu lépe než rukověť Niesova v Müllerově Handbuchi. — Méně lze doporučiti rukověť dějin řeckých od téhož autora, jež vyšla současně v 2. vydání (tamtéž 1901, XX. a 261 str. Cena 4 mk. 40 pf.). Má ráz příliš chronologický. Mimo to jest to vlastně 1. vydání z r. 1892; pouze v úvodě (str. VII—XIX) doplněna nejnnutnější literatura novější.

Dlouho očekávaný III. svazek Dějin starověku od Eduarda Meyera konečně vyšel (*Geschichte des Alterthums von Eduard Meyer*. Dritter Band. Das Perserreich und die Griechen Erste Hälfte: Bis zu den Friedensschlüssen von 448 und 446 v. Chr. Stuttgart 1901, Cotta'sche Buchh. Nachf. XIV a 691 str. s mapou starého světa r 480 př. Kr. Cena 13 mk.), neobsahuje však dějiny až do polovice IV. stol., jak bylo slibováno, nýbrž pouze války řeckoperské. Podrobnější referát v této důležité knize přineseme v sešitě příštím.

»Naše doba« (VIII, 1901, str. 418 n.) v článku »Staré gymnasium a nová doba« jedná o spisku Ph. Dr. Alberta Fischera, v němž studium starověku posuzuje se nepřiznivě. Autor tento probírá mimo jiné

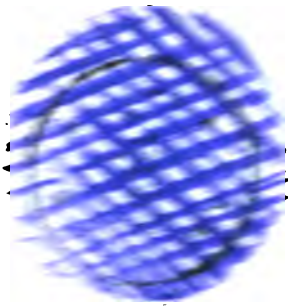
jednotlivé klassiky řecké a římské a soudí o nich takto: Xenofon je suchopárný, unavující, jako filosof prospěchář. Platonovy některé dialogy přeplněny jsou sofistickým žvavem; Platon jeví se přítelům paederastie (!), Thukydidés má »Feldweibelstil«, Demosthenes je »ein schön rednerischer Schwätzer«, ideálem Sofokleovým je »stoický indifferentismus« atd. Pseudonymní referent o tom článku »Nemicius« soudí, že vývody toho spisovatele jsou z největší části správné a že sotva který filolog s dobrým svědomím to může popřít. K žalosti p Nemikové musí to bohužel každý opravdový filolog popřít: nebo charakteristika starých autorů, podaná Fischerem, svědčí o tom, že spisovatelů těchto nepochopil, že jim nerozumí anebo rozumět nechce, a že povídá o nich (na př. o Platonovi) holé nepravdy. Jak by jinak mohl sloh stilisty, jakým je Thukydidés, nazývatí slohem šikovatelským, ač nejsou-li němečtí šikovatelé nějakými obzvláštními mistry v slohu? Nyní je modou táhnouti do pole proti všemu antickému; ale vážný list měl by býti opatrný a nepřijímatí šmahem vše, co tendencí svou se mu líbí, není-li to také správné. Prof. Masaryk, redaktor »Naší doby«, řecké klassiky také zná. Táže se přímo jeho: pokládá on vskutku tyto Fischerovy charakteristiky řeckých autorů (zvláště Platona) za správné?

Josef Král.

Články z oboru klassické filologie v listech slovanských.

Филологическое обозрѣніе. Журналъ классической филологіи и педагогикѣ. Роѣникъ XVIII. Кнѣба 1. S. P. Šestakov, Homer v scholiích. Sbirka pozorování a poznámek starých kritiků, čerpaných ze scholií a týkajících se techniky homerských básní a jich vnitřního obsahu. — A. U. Malein, Ke Columellovi. Poznámky k vydání Columelly od Lundströma (Upsala, 1897). — J. A. Lezins, K řeči pro Flacco. Spisovatel vyvrací tvrzení du Mesnilovo (ve vydání z r. 1883, že by řeč pro Flacco byla pronesena při actio secunda. — G. E. Zenger, Poznámky k Propertiovi II. Výklad k I, 1, 1—8. — Th. E. Korsch, Ad Horatii artem poeticam (v. 48—53). — Týž, De ei particula cum futuro indicativi coniuncta. — Týž Ad Aeschylum (Eum. 155—159). — S. N. Ždanov, Prosodické a kritické poznámky. O vlivu délky poslední slabiky na slovní přízvuk v řečtině. — Th. E. Korsch, Ad Anthologiam Palatinam (VII. 223). — J. V. Netušil, Nynější Kapitolská vlčice. (Dodatečná poznámka k stati o »Ruminalském fiku a vlčici). O bronzové soše vlčice bez ssajících nemluvnát, chované nyní na Kapitolu. — V. J. Moděstov, O Římu jakožto centru archaeologického, historického a filologického vzdělání a o mých pracích v něm. Zpráva přednesená v petrohradském Spolku pro klassickou filologii a paedagogiku 20. září r. 1900. — Kritika a bibliografie.

Kniba 2. Th. G. Miščenko, Slepí otroci u Skythů. Spisovatel dovozuje, že Skythové neoslepovali všechny otroky, nýbrž pouze ty, kteří přistizeni byli v nezákonných stycích se skythskými ženami. — Th. E. Korsch, Ad Horatium. (C. IV, 5, 5. 37). — S. P. Šestakov, Homer v scholiích. — A. A. Hruška, Minutiae grammaticae. Doklady o parenthesi verba opinor u Terentia. — G. E. Zenger, Poznámky k Propertiovi IV. (Dokončení). — G. J. Kazarov, K Aristotelovi. (Αἴτην. πολ. c. 30. § 2.) — Kronika. — Kritika a bibliografie.

1866 DOORS IN THE INTERIOR OF THE CHURCH
REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH

THE CHURCH OF ST. MARY'S, BOSTON
REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH
ESTIMATED COST OF REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH
FOR THE YEAR 1866
ESTIMATED BY THE ARCHT. JOHN H. RAY
1866

TO THE CHURCH OF ST. MARY'S, BOSTON
REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH
ESTIMATED COST OF REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH
FOR THE YEAR 1866
ESTIMATED BY THE ARCHT. JOHN H. RAY
1866

TO THE CHURCH OF ST. MARY'S, BOSTON
REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH
ESTIMATED COST OF REPAIRS TO THE INTERIOR OF THE CHURCH
FOR THE YEAR 1866
ESTIMATED BY THE ARCHT. JOHN H. RAY
1866

úprava jich pravděpodobna. Smrtí slavného tohoto tragika nezmysly kusy jeho s jeviště athenského, naopak těšily se i později přízni obecnstva, tak že byly i připouštěny opět k závodům divadelním. Všechna svědectví starověká o tom sestavil Kramer v pojednání »Prometheum vinctum esse fabulam correctam«, diss. Friburgensis, 1878, str. 27 n. *) Uvádím z nich pro příklad jen scholion k Aristofanovým Acharnským 10: *τιμῆς δὲ μεγίστης ἔννευ παρ' Ἀθηναίους ὁ Αἰσχύλος, καὶ μόνον αὐτοῦ τὰ δράματα ψηφίσματα κοινῶ καὶ μετὰ θάνατον ἐδιδάσκοντο.* Jak si při tom počínali ti, kteří s tragoedii Aischylovými odvažovali se zápasu s produkcí současnou, o tom řecké prameny mlčí, a teprve u Quintiliana máme zajímavé svědectví, svědčící přímo pro přepracování. Quintilianus Instit. orat. X, 1, 66 praví: »tragoedias primus in lucem Aeschylus protulit, sublimis et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium, sed rudis in plerisque et incompositus, propter quod correctas eius fabulas in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permiserunt, suntque eo modo multi coronati.« Nevíme ovšem, z jakého pramene Quintilianus tu čerpal, ale proto netřeba přece zprávu jeho zcela zavrhovati, jako to činí Haigh (str. 98); neboť jest v ní asi něco pravdy, jak průběhem práce vysvitne.

I.

Domnělé neshody vnitřní. Partie dialogické po stránce metrické i grammatické.

Pojednávám nejprve o domnělých neshodách vnitřních, t. j. obsahových, které by nasvědčovaly dvojí úpravě této tragoedie. Většinou uvádějí se jen neshody nepatrné a ojedinelé. Nejsoustavněji podal takové námitky Kolisch v pojednání »Der Prometheus des Aischylos nur zu verstehen aus der Eigenthümlichkeit seiner Entstehungsweise« (Berlin, 1876), který však, což výslovně budiž podotknuto, nevysvětloval neshod těch pozdějším přepracováním, nýbrž připisoval je dvojímu zpracování, jež podnikl Aischylos sám. Kolisch shrnuje (str. 63) výsledky svých úvah takto Aischylos sepsal nejdříve tragoedii tak, že Prometheus neznal budoucnosti, kromě tajemství, týkajícího se jeho osudu, jež svěřila mu matka jeho Themis (vrstva první, starší); později teprve vložil epizodu s Iof a v. 101—103, 367—372, 507—525, 1040, kde upoutaný Titan jeví se jako znatel budoucnosti vůbec, věště na př. ve v. 367—372 výbuch Aitny a j.

Bylo důležitě přesvědčiti se o pravdivosti vývodů Kolischových; neboť, jsou-li skutečně v tragoedii neshody jím uvedené, příkličy bychom je ne Aischylovi, nýbrž spíše neznámému přepracovateli.

*) Srovnej též spis Haighův »The attic theatre«, Oxford, 1898, str. 95 n. § 7: Reproduction of old plays.

Úkol ten vzal na sebe Röhlecke, sám zastance přepracování, který v pojednání »Septem adversus Thebas et Prometheus vinctum esse fabulas post Aeschylum correctas« (Berlin, dissert. inauguralis, 1882) podrobným rozbořením a lepším výkladem sporných míst dokázal nesprávnost tvrzení Kolischových. Bylo by tedy zbytečno znovu se obíratí prací Kolischovou, která dnes v otázce Prometheuské má jen význam historický. Jen abych ukázal, jak dospěl Kolisch k rozlišování uvedených dvou vrstev, uvádím jeden doklad, který s dostatek charakterizuje jeho metodu.

Po odchodu Ioině Prometheus ve v. 907 n. (verše citovány jsou dle vydání Weilova, Aeschyli tragoediae, Lipsiae, 1898) vypukne v hrozby: »Však pýcha Dia bude jednou pokořena! Sňatek, ve který vejde, zbaví ho vlády. To nemůže nikdo odvrátiti než já.« Sbor praví pak nedůvěřivě: *σὺ θην, ἃ χροῖσεις, ταῦτ' ἐπιγλωσσῆ Λιός* (v. 928). Místo to zařadil Kolisch do vrstvy první a vytýká tu, že Prometheus neví nic o svém osvobození, a Okeanovny že pochybují o pravdivosti jeho slov, ač nedávno slyšely tolik důkazů jeho věšteckého ducha. Avšak můžeme si místo to vysvětliti asi takto. Prometheus, vida na Ioi nový doklad Diovy zpusnosti, rozhorlí se tak, že mu předpovídá v rozčilení úplnou záhubu, která ovšem nikdy nenastane; vždyť Prometheus sám připomíná ve v. 913 *τοιῶνδε μόχθων ἐκτροπήν οὐδεὶς θεῶν δύναται ἄν ἀδύτῃ πληρῆ ἐμοῦ δεῖξαι σαφῶς*. Také odpověď Okeanoven jest psychologicky vysvětlitelná, ba správná. Pozorují, že Prometheus dal se unést hněvem, a že slova jeho odporují předešlým výrokům, a odtud jich nedůvěra.

Zmiňují se ještě o jiných domnělých neshodách, které porůznu uvedli někteří badatelé. Frey (Aeschylus-Studien, Schaffhausen, 1875, str. 10) praví, že v. 737 odporuje v. 592 a 601. Jednou prý se říká, že strasti Ioiny pocházejí od Dia (v. 737), po druhé, že od Hery (v. 592). I tu jest přirozený výklad na snadě. Hera seslala všechny strasti na Iou ze žárlivosti, nicméně možno i Dia nazvatí původcem těch útrap, ovšem nepřímým, proto, že láskou svou k Ioi vzbudil žárlivost a hněv Heřin.

Todt (»Die Tragoedien des Aeschylus übersetzt«, Wien, 1891, str. 37) pronesl domněnku, že prý na geografickém líčení cesty Ioiny jeví se vliv díla Herodotova. Nehledíc k tomu, že Todt k vypočítání jedné neznámé přibírá novou neznámou, ježto chronologie sepsání a vydání díla Herodotova jest dosud problém, sám o sobě nerozřešený, nesouhlasí líčení Aischylovo s Herodotovým ani v jednotlivostech. Herodotos zmiňuje se na př. o Chalybech jen jednou (I, 28) klada je na severní pobřeží Malé Asie, kdežto Aischylos představuje si sídla jejich kdesi v severní Skythii. Dle Herodota (IV, 110) přestěhovaly se Amazonky z Themiskyry k moři Azovskému, u Aischyla je tomu právě naopak; srv. v. 724 *αἱ Θεμισκυρᾶν ποτα κατοικοῦσιν* (fut.). Vůbec jest popis bloudění Ioiných geograficky velmi nejasný a nesouvislý, tak že mnozí uznávají tu mezery

v textu.*) To není však nutno; můžeme si vysvětliti neshody ty takto. Aischylovi nešlo o nějaké geograficky přesné vylíčení cesty Ioiny, které by byl dle tehdejších vědomostí ani nemohl podati, nýbrž pouze o efektní líčení. Proto, maje na mysli celkový směr cesty (Skythie — Pontos — Arabie — Nil), kterého v líčení jeho nelze neviděti, vyplnil podrobnosti dle svých vědomostí; nemůžeme tedy na popis jeho pohlížeti se stanoviska pozdější nebo dokonce moderní geografie. Každý pokus stopovati bloudění Ioino na mapě na základě líčení Aischylova jest nesprávný a nepovede k cíli, jako se nezdařil Forchhammerovi (»Die Wanderungen der Inachostochter Io . . . « Kiel, 1881. **)

Bethe (str. 161) uvádí tuto neshodu. Ve v. 780 dává Prometheus Ioi na vůli, chce-li slyšeti o zbývajícím svém bloudění, či o jeho vykupiteli. Sbor prosí, aby ono učinil po vůli Ioi, toto jemu. Prometheus slíbí, a když ve v. 786—815 vylíčil další bloudění Ioino, přešel si Okeanovny, aby vyplnil nyní i jejich přání. On však, aby přesvědčil Ioi o pravdivosti svých předešlých proctví, popisuje cestu, kterou Io již vykonala, než dostala se k němu do Skythie. Jest ovšem jakási rozvlácnost v osnově této scény, kterou by někdo mohl pokládati zase za aischylovskou, ale není tu neshody. Vždyť sbor, když Titan vylíčil cestu Ioinu až k Nilu (786—815), sám praví ve v. 819 n.:

*εἰ μὲν τι τῆδε λοιπὸν ἢ παρεμμένον
ἔχεις γεγωνεῖν τῆς πολυφθόρου πλάνης,
λέγ'· εἰ δὲ πάντ' εἰρηκας, ἡμῖν αἰ' χάριν
δὸς ἤνπερ αἰτούμεσθα, μέμνησαι δέ ποιν.*

A na to odpovídá Prometheus ve v. 823 n.:

*τὸ πᾶν πορείας ἤδε τέρμ' ἀκήκοεν·
ὅπως δ' ἂν εἰδῆ μὴ μάτην κλύουσά μου,
ἂ πρὶν μολεῖν δεῦρ' ἐκμεμόχθηκεν φράσω.*

Konečně ve v. 844 n. vyplní i přání sboru a odhaluje, co je mu známo o svém vysvobození. Není tu tedy neshody. Prometheus sice přání sboru hned nevyhovuje, ale motivuje svůj odklad a konečně přece učiní sboru po vůli.

Že netřeba uznávati přepracování v partiích dialogických, o tom svědčí i podrobný jich rozbor metrický. Kussmahly ve spise »Beobachtungen zum Prometheus des Aeschylus«

*) Viz na př. Weckleinou poznámku k v. 714 na str. 94. Bergk (III, str. 316, pozn. 105) míní dokonce, že opisovatel rukopisu přeskočil celou stránku.

**) Proti němu dobře polemisoval Wecklein, Phil. Rundschau I, 1222. Velmi střizlivě a správně pojednává o cestě Ioině Sikes ve zvláštním přídavku (Appendix II. Io's wanderings, str. 180—183) svého vydání (The Prometheus vinc^{tus} of Aeschylus, by Sikes-Willson, London, 1898).

(Berlin, 1888) podává na str. 5 přehlednou statistickou tabulku všech licencí, vyskytujících se v iambických trimetrech zachovaných tragoedií Aischylových, kterou otiskují.

Tribrachys místo iambu:

	Prom.	Supp.	Sept.	Pers.	Agam.	Choe	Eum.
1. stopa	3	3	1	1	4	7	2
2. „	0	0	2	4	1	2	0
3. „	6	4	7	9	4	5	4
4. „	3	3	7	8	5	3	6
5. „	1	2	0	3	0	0	3
	13	12	17	25	14	17	15

Daktyl místo iambu:

1. stopa	0	0	1	0	1	1	0
3. „	15	9	28	18	18	14	14
	15	9	29	18	19	15	14

Anapaest místo iambu:

1. stopa	12	2	3	2	6	1	3
Úhrnem	40	23	49	45	39	33	32

Z přehledu toho vyplývá, že počet licencí sám o sobě v tomto případě nemůže býti brán v úvahu ani při stanovení stáří tragoedie, ani v otázce přepracování. Jsou to čísla v jednotlivých případech malá a zajisté náhodná; neboť jedna tragoedie má více jedné licencí, jiná jiných. Prometheus pak vykazuje celkem stavbu trimetrů velmi přesnou, zvláště uvážíme-li, že vyskytuje se v něm více trimetrů než v ostatních tragoediích. Má totiž Prometheus 776 trimetrů, Agamemnon 848, Eumenidy 649, Choeforoi 622, Hepta 545, Peršané 543, Hiketidy 456 (Kussmahly, str. 4)

Nápadné jest v Prometheovi jen to, že v něm častěji než v ostatních tragoediích užito bylo anapaestu v první stopě (celkem dvanáctkrát: v. 6, 64, 89, 353, 366, 368, 721, 722, 796, 811, 849, 994).*)

Ale ani to není snad důkazem pro přepracování, poněvadž všude zachován jest obyčej Aischylův, tvořiti anapaest jediným slovem (Roszbach, Specielle griech. Metrik, Leipzig, 1889, str. 226), kdežto u Sofoklea a Euripida často tvoří anapaest slova dvě. Heidler v první části své dissertace „De compositione metrica Promethei fabulae Aeschyleae capita IV. (Vratislaviae, 1884) vytýká i jiné nápadnosti, jež však nemíním probírat, poněvadž z uvedeného příkladu vysvitne, na jak ne-

*) Upozornil na to již Hermann, Elem. doctr. metr., str. 784, po něm Westphal (úvod 1. vydání, str. XVII), Heidler (str. 8) a j.

správném základě jest to vše zbudováno. Heidler (str. 6) pochybuje na př., že v. 52 *οἴκων ἐπιζῆμι τῷδε δεσμῶ περιβαλεῖν* s tribrachyem v páté stopě pochází od Aischyla, poněvadž prý tu thesis páté stopy vytvořena jest předložkou, čehož nejsou doklady u Aischyla a Sofoklea, kdežto u Euripida jest jich šestnáct. Podobných zákonů stanoví nejen Heidler, nýbrž i Wecklein v poznámkách (na př. k v. 2, 18) tolik, že by básnění, kdyby mělo vskutku hleděti takových zákonů, stalo se věru nemožným. Který pravý básník mohl by dbáti všech těch předpisů, které mu pro každou téměř stopu nařizují podrobně mnozí filologové? Ve věcech těchto nutno zachovati náležitou míru. Jestliže na př. Aischylos ve všech 29 případech tvoří anapaest slovem jediným, můžeme z toho s jistotou pravděpodobností souditi, že činil tak vědomě. Co vyplývá však z toho, jestliže mezi devíti případy, kdy v páté stopě položen tribrachys místo iambu, vyskytne se jediný, kde thesis vytvořena je předložkou, a to ve slovese složeném, v němž předložka se slovesem splývá v jediné slovo? Po stránce metrické nemůžeme tedy v partiích dialogických shledávati nic nápadného.

Po stránce grammatické a lexikální nejvýznačnější byla námítka Oberdickova (Woch. f. klass. Phil. 1890, str. 446), že prý slova *σοφιστής* ve v. 62 a 944 užito bylo v pohrdlivém významu »chytrák, sofista« (Schlaupkopf, Rabulist), jehož nabylo na počátku války peloponneské. Toť (ib. 1890, str. 931), vracuje toto tvrzení Oberdickovo, správně vykládá *σοφιστής* »chytrý člověk« beze vsí přihany, podobně jako subst. *σόφισμα* (v. 459, 470, 1011) značí »chytrý nápad«. V témž smyslu nazývá na př. i Herodotos sedm mudrců *σοφισταί* (I, 29).

Není tedy v tragodii této skutečných neshod vnitřních, ani zvláštností metrických a grammatických v partiích dialogických, z nichž by nutně plynul soud, že je přepracována.

II.

Prolog a zakončení tragédie.

Prolog jest zajímavý tím, že v něm vystupují tři herci současně na scéně. Přichází totiž Hefaistos, následován jsa dvěma pomocníky (Kratos a Bia), kteří vlekou spoutaného Promethea. Poněvadž Bia jest *καθὸν πρόσωπον*, jsou na scéně tři herci: Hefaistos a Kratos, kteří spolu rozmlouvají od v. 1—81, a Prometheus, který počíná mluvit až po odchodu svých nepřátel. Mnohým badatelům zdálo se nápadné, že by již Aischylos byl měl tři herce, když zavedení tritagonisty připisuje se Sofokleovi (Aristoteles, Poetica 4). Kdy se to stalo, určitě nevíme, ale zajisté hned z počátku jeho činnosti (Sofokles vystoupil poprvé r. 467); neboť v Aiantu, jedné z nejstarších jeho prací, má již tři herce. Je přirozeno, že i ostatní básníci přijali tuto výhodnou novotu.

Aischylos sám v Oresteei, provozované r. 458, má rovněž tři herce (viz Choef. v. 668 n.).

Lze tedy bez závady připustiti třetího herce i v prologu Promethea*), a není třeba ani uznávati tu přepracování ani uchylovati se k násilné domněnce Welckerově. Welcker totiž (Trilogie, str. 30), trváje na nesprávné myšlence, že Aischylos mohl mítí jen dva herce, vyslovil mínění, že místo živé osoby Prometheovy přivlečena a připoutána dřevěná postava (nazývá ji »Holzpuppe«), a dělí úlohy takto: protagonistes hrál Hefaista a Promethea, deuteragonistes Kratos, Okeana, Ioi, Herma. Nelze popřítí, že by se takto vystačilo se dvěma herci Protagonistes by vskutku mohl hráti obě mu přidělené úlohy; neboť Hefaistos odchází po v. 81, a měl by tedy herec ten čas, aby mezi tím, co Kratos ve v. 82—87 posmívá se Prometheovi, postavil se za figuru a hrál Promethea, který počíná mluvití teprve ve v. 88. Tedy theoreticky byla by tato myšlenka možná, ale jest úplně zbytečná.

Nicméně našel Welcker dosti stoupenců,**) z nichž někteří pokoušeli se hypothesu jeho odůvodniti. Všechny důvody, až do r. 1878 podané, probírá a dobře vyvrací Kramer (str. 18 n.). Po roce tom nebylo proneseno skoro nic nového a závažného na obranu této myšlenky. To, co podává na př. Robert »Die Scenerie des Aias, der Eirene und des Prometheus« (Hermes, 31, 1896, str. 530 n.), nepotřebuje ani vyvracení. Robert (str. 563) ptá se: »Možno věřiti, že by byl Aischylos na vylčení této operace (t. připoutání Promethea) věnoval třicet veršů, kdyby vše bylo bývalo jen napodobeno?« Ze všeho, co bylo uvedeno, vyplývá, jednak že myšlenka Welckerova jest zbytečná, jednak že ani užití tří herců nemůže býti uváděno za důkaz přepracování, ježto Aischylos po příkladu Sofokleově vskutku užíval již tři herců.

Jako na jedné straně přílišný konservatismus vedl až k hypotese Welckerově, tak na druhé straně přehnaný radikalismus svedl Oberdicka (Woch. f. kl. Phil. 1888, str. 1310), horlivého zastance přepracování, k tvrzení, že v prologu jsou čtyři herci mluvící, a že přepracovatel (Euforion) pokusil prý se překonati Sofoklea zavedením čtvrtého herce. Důkazů Oberdick pro svoje tvrzení neuvádí i vysvětluje jen jeho možnost; sed a posse ad esse non valet conclusio. To, co pronesl Oberdick o Euforionovi, lze větším právem říci o něm samém, že totiž chtěl uznáním čtvrtého herce překonati všechny své předchůdce. Myšlenka jeho byla právem odmítnuta Todtem (ib. 1890, str. 932).

*) Pěkně pojednal o tom Kramer na str. 5 n.

***) I v nejnovější době soubhlasí s ním na př. Wecklein v úvodu svého vydání, str. 2; G. Haupt, Commentationes archaeologicae in Aeschylum, diss. Halenses, 1897, str. 124, Robert v níže uvedeném článku v Hermu.

Na konci tragoedie v té podobě, jak ji máme zachovánu, Prometheus se propadne. Ne tak jasný jest nám osud sboru, i byl různě vykládán. Todt na př. vyslovil domněnku, že Okeanovny při hřmění a blýskání rozprchly se do skalin. Ačkoli text sám není dosti zřetelný, přece, vykládáme-li ho správně, musíme dojíti k přesvědčení, že sbor stihl týž osud, jako Promethea. Hermes důraznými slovy vybízí Okeanovny, aby se vzdálily, ony však odmítají s rozhořčením (v. 1063—1070) a končí:

μετὰ τοῦδ' ὁ τι χρὴ πάσχειν ἐθέλω·
τοὺς προδότας γὰρ μισεῖν ἔμαθον,
κοῦκ ἔστι νόσος
τῆσδ' ἦντιν' ἀπέπεισσα μᾶλλον.

Můžeme po tak rozhodných slovech připustiti, že sbor se rozutekl? Nikoli, zajisté i sbor zmizel v hlubině.*) Tím tragoedie še končí.

Bethe pronesl zajímavou myšlenku (str. 176 n.), že Aischylův kus tak nekončil, ba ani končiti nemohl z těchto důvodů. Druhý kus trilogie o Prometheovi, nám nezachovaný, *Προμηθεὺς λυόμενος* počínal se dle výslovného svědectví Prokopiova (Histor. Goth. IV, 6 *ἀλλὰ καὶ ὁ τραγωδοποιὸς Αἰσχύλος ἐν Προμηθεὶ τῷ λυομένῳ εὐθὺς ἀρχόμενος τῆς τραγωδίας τὸν ποταμὸν Φᾶσιν τέρομονα καλεῖ γῆς τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης*) anapaestickou parodou Titanů, kterou částečně můžeme doplniti z Arriana (Peripl. Pont. Eux. p. 99, 22 ed. Herch.). Titani nacházejí Promethea připoutaného. Kdyby se byl v předchozím kuse propadl, byl by se musil v přestávce i se skalou opět vynořiti; neboť za dob Aischylových nemělo divadlo řecké opony, aby za ní mohla býti scéna upravena.

Bethe podává pro to též důvod metrický. Prometheus končí se anapaesty (v. 1040—1093), rozdělenými mezi Promethea, Herma a sbor. Příklady podobného exodika**) jsou vesměs mladšího původu až na Aianta, což Bethe vysvětluje tím, že jsou tuto (v Aiantu) anapaesty jen v skrovné míře (v. 1402—1416). Tento důvod nezdá se mi dosti jistý, poněvadž větší nebo menší počet anapaestů není zajisté spolehlivým kriteriem v té věci. Souhlasím

*) Tak mimo jiné v nové době soudil Richter »Zur Dramaturgie des Aeschylus« (Leipzig, 1892), str. 80 a E. Capps »The stage in the Greek theatre« (Berlin, 1893), str. 19. Wecklein v pozn. k v. 1071—1079 dobře poukazuje k tomu, že i slova Hermova v. 1071—1079 motivují tento osud choru.

**) Gleditsch (Metrik der Griechen und Römer. 3. Aufl. München, 1901, str. 233, pozn. 2) uvádí tyto: Aias 1402 n. (Teukros, sbor), Trachiňanky 1259—1279 (Herakles, sbor), Filoktetes 1445—1471 (Filoktetes, Neoptolemos, sbor, Oidipus na Koloně 1760 n. (Theseus, Antigone, sbor), Medeia 1389 n. (Iason, Medeia, sbor), Elektra Euripidova 1292—1359 (Orestes, Elektra, sbor), Orestes 1682—1693 (Apollo, sbor), Bakchy 1377 (Agaue, Kadmos, sbor).

však přece s myšlenkou Bethovou, že Prometheus v originálu Aischylově se nepropadl. Svědčí pro ni rozhodně to, že v obsírném fragmentu z Promethea osvobozeného, přeloženém od Cicerona v Tusc. disp. II. 10, Prometheus, patrně hned po parodě, oslovuje Titany a vykládá jim zevrubně o svých strastech, říká, že byl upoután Hefaistem a že nyní každého třetího dne přilétá orel a ujídá jeho játra. O svržení do propasti se však nezmiňuje ani slovem.

Robert zavrhuje domněnku Bethovu z toho důvodu, že prý *Προμηθεὺς λυόμενος* hraje se na jiném místě než *δεσμώτης*, totiž na Kavkaze. Svědectví Ciceronovo, jehož se dovolává, v uvedeném právě fragmentu »adfixus ad Caucasum (Prometheus apud Aeschylum) dicit haec . . . nemá však tak veliké váhy, poněvadž Cicero snadno mohl Kavkaz jmenovati omylem

Bethe pokusil se též rekonstruovati dosti pravděpodobně konec originálu Aischylova, v němž prý se nepropadl ani Prometheus ani Okeanovny. Pro onoho by beztoho propadnutí nebylo ani trestem, nýbrž ulehčením, kteréhož si sám přál (v. 152 n). Okeanovny dle mínění Bethova po hrozbách Hermových Promethea opustily, marně se pokusivše obměkčiti mysl hrdého Titana. Stopy jich smílivého chování máme na př. ve v. 928 n., kde stále napominají Promethea k poddajnosti (srv. v. 936 *οἱ προσκυνούντες τὴν Ἀδράστειαν σοφοί*). Ba ještě před anapaestickým koncem praví rozvázně ve v. 1036:

ἡμῖν μὲν Ἐρμῆς οὐκ ἄκαιρε φαίνεται
λέγειν· ἄνωγε γὰρ σε τὴν αὐθαδίαν
μεθέντι ἔρευνᾶν τὴν σοφὴν εὐβουλίαν.
πιθοῦ· σοφῶ γὰρ αἰσχρὸν ἐξαιμαρτάνειν

a teprve v exodiku hlásají rozhodně: *μετὰ τοῦδ' ὅ τι χροὴ πάσχειν ἐθέλω*. Myslím, že konec upraven byl tak, jak naznačil Bethe, a to i z důvodu, o němž zmíním se v doslovu této práce.

III.

Užití létacího stroje.

S novým a zajímavým důkazem pro přepracování této tragoedie vystoupil Bethe: v tragoedii té užito bylo, jak ve dvou případech zjištěno, létacího stroje, jenž prý byl vynalezen teprve v letech dvacátých pátého století. Jsou toho tyto dva doklady:

a) Okeanos přijíždí na jakémsi čtyřnohém ptáku (v. 286 *τὸν πετρυγωγῆ τόνδ' οἰωνὸν γνώμη στομίῳν ἄτερ εὐθύτων*; v. 395 *τετρασκελῆς οἰωνός*), a nesestoupiv s něho vůbec po celé epeisodion, odjíždí vzduchem zpět (v. 394 *λευρὸν γὰρ οἶμον αἰθέρος ψαίρει περροῖς οἰωνός*). Zde jest užití stroje z textu tak zřejmé, že nikdo o tom nepochyboval.

b) Jinak při parodě sboru, kde technická obtíž, jak umístiti a udržeti celý sbor ve výši, budila u některých badatelů pochybnosti. Z textu samého však vyplývá nutně, že také Okeanovny objeví se ve výši na stroji. Praví totiž samy výslovně:

v. 132 *κραιπνογόροι δέ μ' ἐπεμψαν αὔραι*

v. 135 *σύθην δ' ἀπέδιλος ἄχῳ πτερωτῶ.*

Na voze setrvají po celou parodos; neboť ve v. 272 vybízí je Prometheus, aby sestoupily (*πίδοι δὲ βᾶσαι τὰς προσεργούσας τύχας ἀκούσαθ'*) a ony odpovídají ve v. 279 n.:

καὶ νῦν ἐλαφρῶ ποδὶ κραιπνόστων

θάκον προλιποῦσ'

αἰθέρα θ' ἄγρον πρόρον οἰωνῶν

ὀκροῖέσση χθονὶ τῆδε πελῶ.

Po tolika zřetelných svědectvích nemůžeme si představití vstup Okeanoven jinak než na voze, jak uznávají nyní skoro všichni badatelé. Jediný Haigh (str. 239) pochybuje, že by stroj byl unesl celý sbor ve výši po dobu sto a padesáti versů. Nemůžeme ovšem říci, jak starověké strojnictví tento dosti obtížný úkol rozřešilo, ale po svědectvích dříve uvedených nesmíme pochybovati, že attický strojník i toho se odvážil. Jest tedy dokázáno, že v těchto dvou případech užito bylo v Prometheusovi létacího stroje. Soudilo se také, že i Hermes objeví se na stroji*), ale zcela bezdůvodně; neboť text nepodává pro to důkaz. Hermes jest již na scéně, když ho Prometheus zahlédne, a praví ve v. 941 n.:

ἀλλ' εἰσορῶ γὰρ τίνδε τὸν Διὸς τροχῶν

πάντως τι καιρὸν ἀγγελῶν ἐλήλυθε.

Z těchto slov nemůžeme s jistotou nic určitého tvrditi. Snad Hermes vešel nebo objevil se na theologieu což zdá se mi dosti pravděpodobné.

Těžší jest otázka, můžeme-li již u Aischyla připustiti užiti létacího stroje. Otázce té věnoval Bethe tři kapitoly své knihy. Nelze popřítí, že vede si tu methodicky zcela správně. On zahrnuje všechna svědectví přímá (scholia, zprávy Pollukovy a j.), která jsou nespolehlivá, a za jediný pramen pokládá dramata sama, zkoumaje, co z jich textu vyplývá pro otázku, jak a kde objevují se bozi. Bethe dospívá k výsledku, že v starších tragodiích (Eumenidy, Aias, Hippolytos, Alkestis) bozi vystupují na též ploše jako lidé, kdežto v Herakleovi, Ionu, Elektře a Orestu objevují se ve vzduchu. Poněvadž pak obecnstvu předváděla se

*; Mínění to pronesli již Droysen a Donner, Wecklein, pozn. k v. 941, a nejnověji Robert (str. 565).

tu novota, bylo potřebí upozorniti je na tento neobvyklý zjev, což vskutku se děje v dramatech uvedených, kdežto později, když věc již sevěděná, bylo takové upozorňování zbytečné a proto se od něho pouštílo. Tvrdí tedy Bethe, že létací stroj vynalezen byl teprve mezi r. 430—420. Vývody Bethovy setkaly se však s odporem, částečně ne bez důvodu. Nelze popřít, že vedle vskutku cenných a pravdivých pozorování vyskytují se v knize jeho leckterá tvrzení, která spočívají na velmi slabých základech a jen obratnou stilisací Bethovou nabývají pravděpodobnosti. Leč není tu místa zmiňovati se o všem; bylo o tom již jednáno v četných recensích díla Bethova.

Nás zajímá hlavně tvrzení, že létací stroj vynalezen byl mezi r. 430—420. Výsledek ten není však tak jistý, jak by se po přečtení Bethovy knihy zdálo; neboť již před r. 430 ve třech tragoediích (v Medeei, v Aischylových Eumenidách a nezachované Psychostasii) uznává se od některých učenců užití stroje. Zvláště při objevení Medeie na konci stejnojmenné tragoedie, provedené r. 431, jest užití stroje mnohem pravděpodobnější, než užití ekkyklematu, jak soudil Bethe.*) To by však pro otázku přepřacování nemělo tak velkého významu; neboť doba vynalezení stroje pošunula by se sice o několik let zpět, ale proto přece mohl by to býti vynález mladší tragoedie. Není třeba vázati se tak na r. 428, jak to činí Bethe; neboť myšlenka jeho, že kolem roku toho v divadle athenském provedena pronikavá změna zřízením vyvýšeného jeviště i zavedením opony a létacího stroje, není pravděpodobná. Důležitější pro nás jest ovšem, jak tomu bylo v obou uvedených tragoediích Aischylových, a tu, myslím, má Bethe pravdu, popíraje v nich užití stroje.

První případ týká se nezachované tragoedie *Ψυχοστασία*, o níž praví Pollux IV, 130 . . . *ἡ δὲ γέρανος μηχανήμα ἐστὶν ἐκ μετεώρου καταφερόμενον ἐφ' ἀρπαγῆ σώματος, ᾧ λέγεται Ἦώς ἀρπάζουσα τὸ σῶμα τοῦ Μέμνονος*. Těžko tu věru rozhodnouti. Pollux mluví zcela určitě, a to dostačí Robertovi (str. 569 n.) i Haighovi (str. 238) k uznání stroje v této tragoedii. Naproti tomu však namítá Bethe, že odvolávati se na svědectví Polluka, který ve věcech těch není příliš spolehlivý, jest prohřešení proti všeobecně přijaté zásadě, že základem zkoumání mají býti dramata sama. Psychostasie se nám však nezachovala, a možno, že zpráva Pollukova týká se pozdějšího nějakého upravení a provedení jmenované tragoedie.

Druhý případ jest tento. V Eumenidách v. 403—405 praví Athena, přikvapivši od Sigeia:

*) V. Robert, str. 567 n., Körting v recenzi díla Bethova (Neue phil. Rundschau 1896, str. 262 n.), Weishäupl v recenzi v ZÖG 1897, 313 n.

*ἐνθ' ἐν δ' ἰάκονοσ' ἦλθον ἄτρονον πόδα
 πτερωῶν ἄπερ ῥοιβδοῦσα κόλπων αἰγίδοσ,
 πάλοισ ἀμαίοισ τόνδ' ἐπιζεύξασ' ὄχον.*

Všeobecně se uznává, že slova ta jsou nejasná. Již Hermann upozornil na to, že Athena dle slov těch šla, letěla a jela. Proto navrhovány různé opravy; Wilamowitz na př. vymýtá v. 405, Bethe uznává mezeru a j. Již proto nemůžeme na místo to klásti velikou váhu.*) Bethe dobře, myslím, vycítil, že ve slovech těch není jistého důkazu pro užití stroje. On představuje si celý výstup takto. Athena spouští se za scénou na zemi, dokončívši svou vzdušnou pout, a vystupuje pak obyčejným způsobem. Tento výklad není asi zcela správný, jak poznamenal Robert (str. 569), polemizuje proti Bethovi a dovozuje, že Athena nevešla, nýbrž že objevila se na stroji. V tom má Robert sice pravdu, že Athena nevešla, ale z toho ještě neplyne, že přijela na stroji. Můžeme si věc mysliti takto. Athena, dokončívši za scénou cestu vzduchem, vyjíždí na scénu na voze taženém koňmi (v. 405 *πάλοισ ἀμαίοισ ἐπιζεύξασ'*); neboť že na scéně bylo viděti vůz, o tom svědčí zájmeno ukazovací *τόνδ' (ὄχον)*. Byl to vstup u Aischyla oblibený; na voze přijíždí na př. Atossa v Peršanech, Agamemnon v Orestei.

Chceme-li býti střízliví, nemůžeme o vynalezení létacího stroje souditi více než toto. Jest jisto, že v zachovaných tragodiích vyskytuje se teprve kolem r. 430, nejdříve asi v Medei; neboť u Aischyla kromě podezříváného Promethea dokázán není. Můžeme však z toho vvozovati, že byl vynalezen teprve kolem r. 430? Myslím, že s jistotou nikoli. Byl by to soud ex silentio, při tak malém počtu zachovaných dramát nepřesný. Možno, že vskutku teprve Euripides stroj ten vynalezl, ježto v Sofokleových tragodiích také není ani jediného dokladu,**) ale jest to jen možnost.

Bethe pokusil se podrobně na základě svých vývodů o nalezení létacího stroje stanoviti, jak si přepracovatel Promethea počínal. Z v. 128—134 soudí Bethe, že v úpravě Aischylově Okeanovny, dokončívše za scénou vzdušnou pout, vešly na orchestru. Avšak ve v. 135 mluví se o tom, že objevuje se sbor na voze. Bethe pokládá tedy verš tento (jakož i shodný verš 151 v antistrofě) za přídavek přepracovatele, jenž nevěšiml si odporu jeho s v. 129 *πτερόγων θοαίς ἀμύλλαις προσέβα*, který nepřipouští prý jiného výkladu, než jaký byl svrchu podán (totiž že Okeanovny přiletěly). Výklad Bethův jest zajímavý a dosti pravdě-

*) Haigh (str. 238) pokládá je za tak porušené, že z něho nemůžeme nic souditi.

**) Ostatně právě mlčení Sofokleovo jest svědectvím pro nepřesnost podobných soudů ex silentio. U Sofoklea nemáme dokladu, ať stroj za doby jeho existoval.

podobný. Verše 135 a 151 vskutku činí dojem přilepku, a mohli bychom je bez násilí vyloučiti.*) Jsou to samostatné věty, spojené s předchozími velmi volně smyslem, ale přímého odporu tu není. Robert (str. 575) dobře ukázal, že *πιερώγων ἀμύλλαις* mohlo být řečeno též o křídlech vozu, a také slova Prometheova v. 124—126

γεῦ φεῦ, τί ποτ' αὖ κινάθισμα κλύω
πέλας οἰωνῶν; αἰθῆρ δ' ἐλαφραῖς
πιερώγων ἑπαιῖς ὑποσυρίζει

nijak nepodporují domněnky Bethovy. Prometheus slyší šustot křídel, a nevída původce jeho připadá ovšem na myšlenku, že jsou to ptáci. Přes to však přece mohl sbor objeviti se na voze. Spíše bych připustil, že v anapaestické části v. 277 n. jest jakési přerušení osnovy příchodem Okeanovým. Sbor, sestupuje s vozu na zemi, praví: *τοὺς σοὺς δὲ πόνους χηρῶω διὰ παντὸς ἀκοῦσαι*. Místo očekávaného vypravování Prometheova však objeví se Okeanos, a po jeho odchodu mluví Titan o svém vykupiteli. Ale ani tato věc nemůže rozhodovati. Při vstupu Okeanově přepracovatel, jak myslí Bethé, prozradil se anapaesty v. 284—297. U Aischyla vskutku nikde herec, vcházející na orchestr, nerecituje anapaestů sám, a vůbec jsou případy takové velmi vzácné. Rossbach (str. 145) uvádí tyto doklady: anapaesty recitují Dioskurové v Elektře Euripidově, Herakles ve Filoktetu, Artemis v Hippolytu a Thanatos v Alkestidě, což jsou ovšem doklady vesměs mladší.

V tomto případě jest však situace poněkud jiná. Tu anapaesty Okeanovy provázejí sestup sboru do orchestry, podobně jako před tím anapaesty sboru provázely vstup Okeanův.**). Hypothesa Bethova, že teprve přepracovatel umístil Okeana a sbor na stroji, jest po všem, co bylo uvedeno, sice možná, ale není jistá.

(Dokončení.)

Datování Platonova Faidra.

Napsal Fr. Čáda.

Ke správnému pochopení a ocenění filosofie Platonovy dvou věcí především jest potřebí: jednak abychom věděli, kde filosofická učení Platonova jest hledati, t. j. abychom znali, které dialogy vskutku od Platona pocházejí, jednak abychom věděli, v jakém postupu jednotlivá učení u Platona vznikala a se vyvíjela, t. j. abychom měli co možná zjištěn chronologický pořad spisů jeho. První věc, otázka pravosti dialogů Platonových, dnes čím dále,

*) O verši 151 viz Bethův výklad na str. 171, pozn. 20.

**) Viz Weckleinovy pozn. k v. 277 a 284.

tím více spěje k jakémus takémus uklidnění. Vyskytují se naporád sice pokusy, brzy ten, brzy onen dialog Platonův athetovati, aneb i obecně athetovaný »zachrániti«, ale jednak přece těchto následovníků Asta, Schaarschmidta a j. jest proti dřívějšímu dnes málo, jednak pravidelně jde již jen o dialogy podružného významu, jejichž athetováním Platon jako filosofický myslitel nic neztratí ani obhájením nic nezíská, ježto učení a názory tu obsažené také v jiných, větších rozmluvách Platonových nalézáme (a obyčejně lépe i jasněji), a celá kontroversa proto může míti leda theoretický, literárně historický význam a zájem. Naproti tomu druhá otázka o pořadu, v jakém dialogy své Platon sepsal, resp. uveřejnil, ačkoli pro náležité pojetí nauky Platonovy a po chopení jejího vývoje, tedy s hlediska dějin filosofie, jest neméně důležitá, ani dnes není posunuta ke konečnému anebo aspoň přibližnému řešení. Ba různosti v míněních o chronologickém pořadu všech dialogů i o datování jednotlivých rozmluv spíše přibýlo, než aby se bylo docílilo aspoň hrubší nějaké shody. Vždyť ani dnes ještě není obecnější souhlas badatelů dosažen o tom, kdy Platon počal spisovatelsky býti činný, zdali již za života Sokratova či teprve po jeho smrti (a kdy?), tím méně pak o tom, které oddíly v literární práci jeho sluší uznávati a které dialogy do kterého z nich spadají. Nad to pak otázka jednotného složení anebo pozdějšího (po případě několikerého) spracování Politeie otázku chronologickou ovšem ještě ztížila.

Hlavní příčina kontrovers v této věci a nynějšího stavu nehotovosti v problému tomto arci jest na jevě: ještě méně než při otázce pravosti dialogů můžeme se při datování opíratí o zprávy nebo pokyny Platona samého aneb aspoň o zprávy starověké, a jsouce nuceni z obsahu spisů Platonových čerpati kriteria pro určení doby buď absolutní (t. j. kterého roku byl dialog sepsán) neb relativní (t. j. po kterém dialogu nebo před kterým byl složen), snadno odkázání jsme na pouhé subjektivní odhady, ne-li dokonce domněnky, tak že výsledek takového zkoumání jest pak ovšem problematický.

K dialogům, jejichž datování jest snad nejspornější, náleží Platonův *Faidros*. Od nejstarších dob, kdy vůbec počala se přetřásati otázka chronologického pořadu dialogů Platonových, až po dnešní studia filologů i filosofů vyslovována o tomto spisu mínění nejrozdílnější. Brzy posunut na počátek činnosti Platonovy, brzy kladen do prostřední periody, brzy pak řazen k dialogům nejpozdějším. Skoro všechny možnosti chronologického určení jsou již dnes vyčerpány, ale spor dosud neutuchá aniž vítězství na některou stranu rozhodněji se kloní. Nežli pokusíme se proto přispěti k objasnění celé kontroversy a nežli naznačíme, co se nám v této příčině zdá pravděpodobné — a o víc než o pravděpodobnost nemůžeme se tu ani pokouseti —, doporučuje se, zejména u nás, nastíniti aspoň zhruba a na hlavních zá-

stupcích rozličných mínění, jak se v postupu badání Platonského otázka ta do dneška rozvinula a jaké důvody především uvedli badatelé na podporu svého datování. Tím také zároveň vysvitne, s čím vším otázka datování Faidra souvisí a co ji tak ne-snadnou činí.

I.

Rozhlédneme-li se po nejstarších a obecně známých dílech, obírajících se Platonovými spisy a filosofií, staneme nejprve u Schleiermachera; neboť Kantovec Tennemann*), jenž jest jinak v této literatuře Platonské »princeps« co do času, otázkou o době složení a pořadu dialogů Platonových pramálo ještě se obíral, ač naznačuje, že by Faidra kladl do pozdější doby činnosti Platonovy. Schleiermacher**), hledě k tomu, kterák prý ve Faidru jsou nastíněny všechny hlavní rysy Platonovy filosofie, a vycházeje z nedokázané věty, že Platon snažil se podle rozvrhu předem promyšleného podati postupně jednotlivými většími dialogy celek své filosofie, připojuje k nim (jako dodatky) rozmluvy menší, položil ovšem Faidra dobou sepsání na první místo mezi dialogy Platonovými vůbec. Náleží prý tato rozmluva mezi »elementární dialogy«, jejichž pořad jest tento: Faidros, Protagoras, Parmenides, a jejichž dodatky jsou: Lysis, Laches, Charmides, Euthyfron.

Mínění Schleiermacherovo, jakkoli na první poslechnutí zní divně, není přece tak absurdní a beze všech opor, jak by se zdálo, i není divu, že se k němu opět a opět vracejí někteří badatelé novější. Dnes arci snad nikdo již netvrdí, že by Faidros byl býval ze spisů Platonových vůbec první uveřejněn, ale není málo těch, kdo z rozmanitých, namnoze již Schleiermacherem uvedených důvodů, kladou Faidra do nejprvnější doby činnosti Platonovy. Avšak u Schleiermachera jest datování jeho v nerozlučné souvislosti se základním jeho stanoviskem, a stanovisko to žádá vysvětlení bližšího, nemá-li nespravedlivě býti posuzováno.

Schleiermacher a po něm jeho stoupenci domnívali se, že Platon nepřistoupil k uveřejňování své filosofické soustavy, až když měl ji aspoň v hlavních bodech hotovou, vypracovanou; pak že dle určitého rozvrhu počal Atheňany s ní seznamovati. Proto dialogy jeho chronologicky určití znamená nalézti jednotlivé body tohoto plánu. Mezi jednotlivými dialogy co do obsahu nebo hloubky filosofické není nějakých valných rozdílů, v té příčině všechny pravé dialogy jsou si celkem rovny. Co přirozeně za tak

*) W. G. Tennemann, System der platonischen Philosophie. V Lipsku 1792—1795, 4 svazky. O badatelích starších, ze 16. století, kteří jakýs taký pořad dialogů stanovili (Serranus, Patritius), srv. na př. W. Lutoslawski, Origin and growth of Plato's logic, str. 35.

**) Friedr. Schleiermacher, Platon's Werke I, 1. Berlín, 1802 (úvod k překladu Faidra, v 3. vyd. str. 39—47).

dlouhou řadu let, v níž byly uveřejňovány, je navzájem odlišuje, co charakterisuje dialogy z mládí proti dialogům z pozdějších let věku Platonova, jsou rozdíly formy: dialogy, pocházející z mládí Platonova, vynikají bohatostí, živostí a jakousi nadobycejnou plností výrazů, líčení, scenerie atd., oplývají básnickými obrazy, metaforami, allegoriemi, kdežto dialogy z doby pozdější vynikají nad ně zase rozvázným omezením v užívání prostředků dikce, ucelenější komposicí, jasností výkladu a ladnou oekonomií.

Toto stanovisko či, jak Steinhart*) je nazval, »princip methodický« v chronologické klassifikaci Platonových dialogů není nijak samo sebou absurdní**), ale zakládá se na apriorním, nedokázaném předpokladu, že Platon počal uveřejňovati dialogy až potom, když dovršil filosofii svou »v hlavě«, a vedlo ovšem k deduktivnímu řešení otázky chronologické i ke kladení Faidra za první spis Platonův. Jiné důvody pro tuto prioritu shledávány — teprve ex post.

Jak pověděno již, nabyl Schleiermacher záhy i později stoupců. Tak Ast klade sepsání Faidra »s dosti velkou jistotou« do r. 407.***) Více méně s důvody Schleiermacherovými pro časné složení Faidra souhlasí Krische†), dále známí historikové filosofie H. Ritter††), H. Brandis†††), a před nimi již van

*) K Steinhart, Aphorismen über den gegenwärtigen Stand der Platonischen Forschungen (Verhandlungen der 26. Vers. d. deutsch. Philologen u. Schulmänner in Halle 1867), Lipsko, 1868, str. 64.

**) Že není nemožno, aby geniální člověk měl filosofický názor v hlavních rysech vypracován již záhy v mladém poměrně věku, toho dokladů by bylo lze najíti i z nověké filosofie dosti: Schelling, Nietzsche, Pascal, Comte a j. Jen že arci jest pravda, že takoví v mládí »hotoví« filosofové obyčejně pak došli postupem let k jinému, často různému názoru filosofickému; ale to arci rovněž by bylo lze u Platona do jisté aspoň míry doložiti.

***) Platons Leben und Schriften, Lipsko 1816, str. 82—111. Ast pojednal o Faidrovi také monograficky (De Platonis Phaedro. In-clutae societatis Latinae Jenensis auctoritate scripsit eius sodalis Fridericus Astius. Jenae 1801), ale monografie ta má obsah daleko širší, než ukazuje její nadpis; hlavním cílem jejím jest, ukázati na shodu v pojímání otázek rhetoriky mezi Platonovým Faidrem a — Horatiovým listem de arte poetica. Otázky, o kterou nám tuto jde, Ast se tam nedotýká. Nicméně při stanovisku o hodnotě obsahu Faidra (srv. zvl. 5. kapitolu): »Plato in iis, quae de pulchro et amore in Phaedro dicit, divinando quasi summa philosophiae sublimioris capita attigit) těžko si pomysliti, kterak by byl mohl tehžž Ast klásti Faidra do prvních let činnosti Platonovy.

†) Aug. Bernh. Krische, Über Platons Phädrus, Göttingen 1847 (původně uveřejněn v Götting. Studien II, 2, str. 930—1065).

††) H. Ritter, Geschichte der Philosophie alter Zeit, Hamburg 1836 nn II, str. 159 nn.

†††) H. Brandis, Handbuch d. Geschichte der griechisch-römischen Philosophie. Berlín 1835 nn. II. str. 103 nn.

Heusde*), z počátku také Susemihl, Bonitz, Zeller, ale ti později změnili své mínění, Susemihl dokonce několikrát. Také Ed. Munk v podstatě schválil stanovisko Schleiermacherovo a zprvu**) nakloněn byl datovati dialog náš podobně asi jako Schleiermacher, ale v této věci (nikoli v základní myšlence!) ve známém spise svém***) uchýlil se od prvotního mínění a Faidra chtěl dáti na počátek druhé skupiny dialogů, v nichž »Sokrates učí pravé moudrosti«, skupiny, jejíž sepsání klade v léta 383—370 př. Kr. Za to zase Volquardsen†), poněvadž prý obsah Faidra jest »zcela Sokratický«, ochotně hájil prvenství spisu v řadě všech dialogů Platonových; ale ani ti, kdo podobně později soudili, důkazů jeho téměř vůbec se nedovolávají.

Za to dostalo se časnému datování Faidra již před Volquardsenem podpory se zcela jiné strany a, jak se zdálo, naprosto nezvratného důkazu pojednáním L. Spengela††). V něm ukázáno, že chvalné »proroctví o Isokratovi« na konci dialogu bylo by v pozdějších letech, kdy Platon se zneptáčil se slavným rhetorem, vida, že naprosto nesplnil nadějí do něho skládaných, ba proti filosofům Sokratovským se postavil, zcela nemyšlitelné, a že tu tedy dán dialogem samým poukaz k počátku spisovatelské dráhy Platonovy. Než o té věci později budeme nuceni obšírněji vyložit; jestli poměr Platona k Isokratovi věcí velice spornou a má bohatou literaturu.

Pokračující ve výčtu těch, kdo kladou Faidra mezi nejprvnější publikace Platonovy, přecházíme k pojednání Usenerovu†††), které pro nejednu zajímavou a důmyslnou poznámku, jakož i pro objev podobnosti mezi Faidrem a Isokratovou řečí *κατὰ σοφιστῶν* dosud jest z nejdůležitějších. Usener míní, že Faidros vznikl snad již r. 403, sotva však později než r. 402 byl uveřejněn. K námitce, že tedy by dle toho pocházel od

*) Phil. Guil. van Heusde, *Initia philosophiae Platonicae*, Trajecti ad Rh. 1827—1836. I, str. 137: »Scilicet scripsit hunc dialogum Plato non, ut Symposium, proveciore aetate, sed ipso iuventutis vigore... Et hinc sublimitas illa, hinc sensus illi excelsi de pulcro et vero quales hic unice expressos reperimus... Nec vero diffiteor vitia hinc etiam contraxisse dialogum. Qui enim ordo in Symposio, in Phaedone, in aliis philosophi scriptis perfectus est fere, desideratur ille in Phaedro... Sed vitia haec iuvenilis luxuriantisque ingenii quis est adeo severus, quin huic aetati ignoscat?»

**), *Jahrb. f. kl. Philol.* 79, str. 791.

***), Ed. Munk, *Die natürliche Ordnung der plat. Schriften*, Berlin 1856.

†) C. R. Volquardsen, *Platons Phaedros, erste Schrift Platons*, Kiel 1862.

††) Leonh. Spengel, *Isokrates und Platon* (Abhandl. der Münchener Akad. d. W. 1855, VII, str. 729—769) s dodatkem ve *Philologu* 19, str. 593 nn.

†††) Herm. Usener, *Abfassungszeit des Platonischen Phaidros* (Rh. Mus. 35, 1880, str. 131—151).

25letého Platóna, což přece jest, jak se zdá, divné, hledíme-li k tomu, jaký význam má dialog ten pro nauku o ideách, odpovídá Usener (str. 151) mnoha slovy, jichž smysl celkem jest známá sentence (na př. velice určitě Sofii Germainovou pronesená), že nejlepší a originální myšlenky kořen mají v mládí člověka, jinak řečeno, že není nemyslitelné, aby byl Platon pojal velkolepou koncepci nauky své o ideách ve věku třebaš tak mladistvém*) Ostatně přes veškeru významnost dialogu nelze přý popříti, že tu jsou patrné nedostatky v provedení základní myšlenky. Celý první díl není v náležitém poměru k druhé části. A spojení obou jest jen vnější (str. 135). Nejnápadnější jest nepoměr palinodie Sokratovy k celku. Ráz dialogu i jednotlivé stránky jeho prozrazují zřetelně mládí spisovatelovo. Žák Sokratův, jenž později s patra dívá se na poesii, zde všude jeví zálibu v obratné formě, v ozdobách řečnických i poetických; scenerie dialogu bohatá, dialog živý — aspoň v první části, ale nikoli v druhé, přece jen technické části —, ba i polohádanky (p. 261 B. jsou tu vtroušeny, krátce: zřetelně se jeví tu „poetická jarost mladická“ (str. 136). Mimo to rozhodující jest, co praví se o Isokratovi; neboť od té doby, co Isokrates a Platon založili si školy, rozcházel se rok od roku víc a více. Poněvadž programem Isokratovy školy jest řeč proti sofistům, v níž dle Usenera jest zřetelný vztah k Faidrovi p. 269 D, řeč pak tu nelze datovati později než na rok 390, plyne z toho Usenerovi s jistotou, že Faidros složen byl před odchodem Platonovým z Athen, tedy ještě za života Sokratova (str. 139). A hledíme-li k srážce Isokratově s Lysiem ve při Euthynově (brzy po r. 403), v níž Isokrates proti Lysiovi podlehl, hledíme-li dále k tomu, že dialog Platonův padá do „kriše Lysiovy“, t. j. do doby, kdy Lysias zřekl se spisování řečí epideiktických a obrátil se plně k logografii, jsme vedeni k tomu, abychom narážku na při Lysiovu (p. 257 C) jakožto „nedávnou“ (ἐπὶ ἀπὸ τοῦ) vztahovali ke skutečnému sepsání dialogu (nikoli snad k fingované jeho době), a uveřejnění dialogu nekladli mnoho let po r. 403 (str. 150), nýbrž, jak řečeno, asi do r. 402 př. Kr.

Usener výslovně přiznává se (str. 133), že v podstatě toto mínění naznačil již v prvním svém díle (dissertaci)**) a že důkladněji již před tím odůvodnil je Reinhardt.***) Avšak souhlasu

*) Auch Platon bestätigt, was uns ... die Bildungsgeschichte aller bedeutenden Männer lehrt ... Wem nicht in empfänglicher begeisteter Jugendzeit das Ewige sich ins Herz gesenkt und die Empfängnis lebendiger, Leben fordernder und gebender Gedanken hinterlassen hat, der hat hienieden nichts zu verarbeiten als überkommenes.

***) Naráží tu na své Quaestiones Anaximeneae, Göttingen 1855.

***) C. Reinhardt, De Isocratis aemulis, Bonn, 1873; v hlavních věcech shrnuto v úvodu vydání Isokratova Panegyrika (Rauchenstein-Reinhardt v Berlíně u Weidmannů, zvl. srv. str. 10, pozn. 1, str. 14, pozn. 2).

nalezl tehdá u jediného snad U. v. Wilamowitz-Moellendorffa*); než i ten později soud svůj změnil a výslovně odvolal**). Naproti tomu uplynula dlouhá doba, a nikdo z vážnějších badatelů Platonických neodvážil se přijímati Usenerovo, resp. Schleiermacherovo mínění***), až zase Ferdinand Horn†) k němu se vrátil.

U Horna souvisí datování dialogu toho úzce s pojímáním hlavního problému a účelu jeho; a tím dle něho (str. 235 n.) jest — osobnost Sokratova, jako jím jest (jen ještě ve větší a hojnější míře) v dialogu Symposiu. Budiž dovoleno hned tuto připomenouti, že Horn tedy hájí mínění, které dávno před ním u nás zvláště podrobně a pěkně rozváděl Karel Neudörfl††), jen že Horn z tohoto pojímání dialogu soudí i o době, kdy složen byl Faidros. »Ať klademe Faidra do kteréhokoli oddílu spisovatelské činnosti Platonovy — nechceme-li jej právě pokládati za poslední dílo filosofovo —, pokaždé zdá se podivno, kterak ten, jenž hodnotu spisovatelství proti ústnímu učení kladl tak nízko, mohl býti nadále činný jako spisovatel, a nesaž ta stává se téměř nepřekonatelnou, jestliže s velkou částí badatelů pokládáme Faidra za spis, vydaný při zahájení učení v Akademii. Neboť pak by mohlo toto dílo jedině znamenati, že Platon slavnostně se zřiká činnosti spisovatelské a oznamuje nastoupení svého úřadu učitelského. Jak mohl však potom pokračovati v činnosti spisovatelské, jest po té naprosto nepochopitelné. Tento nepoměr však zmizí, jestliže uznáme, že Faidros vedle obecné platnosti svých vývodů určen byl především přece ocenění a oslavení působení Sokratova. Neboť jestliže Platon ve Faidru neměl na mysli svou činnost, nýbrž činnost svého mistra, k níž s nadšením učenníka vzhlížel jako k nedostižnému ideálu, není nám nijak nápadno, že pak pokračoval v činnosti své spisova-

*) Aus Kydathen (Philologische Untersuchungen I, str. 213 nn.).

***) Hermes XXXI, 1896, str. 102. Také Ivo Bruns (Das literarische Porträt der Griechen im fünften und vierten Jahrhundert v. Chr. Geburt, Berlin 1896, str. 228) výslovně Usenerovo datování zamítá.

***)) Snad jediný Fr. Rausch zasluhoval by tu zmínky; neboť v pojednání svém, s nadpisem středověký sáhodlouhým: »Quaeritur quid ex vitacino de Isocrate a Socrate in extrema parte Phaedri Platonici facti, si cum ambagibus quibusdam Euthydemii item Platonici contendantur, elici possit ad definiendum tempus, quo dialogus, quem priore loco diximus, exaratus esse existimandus sit« (Progr. něm. gymnasia v Budějovicích r. 1875), kráčeje v šlépějích Spengelových, s pečlivostí uvažuje o poměru Platona a Isokrata dle vztahů Platonova Faidra a Euthydemia k řečem Isokratovým, v příčině pak datování Faidra dochází výsledku (str. 16, 17), že sepsán byl nedlouho po roce 406, tedy asi v 24. nebo 25. roce věku Platonova.

†) Dr. Ferdinand Horn, Platonstudien, ve Vídni 1893, str. 189-236.

††) O Erotu Platonově, Listy filologické V, 1878, str. 94—108 a VI, 1879, str. 81—107.

telské tak dlouho, až jí mohl po bok postavit ústní vyučování jakožto činnost ušlechtilější. Se všech tedy stran druží se důvody, aby byl Faidros pokládán za nejranější dílo Platonovo.*

Bylo-li ideálem Platonovým vskutku, jak dí Horn, nepsati nýbrž po způsobu Sokratově jen ústně působiti, jest podivno. proč Platon vůbec činnosti té nezanechal (v tom přece ideál tento nijak nebyl »nedosažitelný«), ne li záhy, aspoň od té doby, kdy založil Akademii a měl záků nadaných-i oddaných hojnost. Posunutím Faidra do předu, třeba na první místo mezi dialogy se přece nesnáž připomenutá nijak neodčínuje (to by vskutku jedině bylo lze posunutím Faidra na konec veškeré spisovatelské činnosti Platonovy), i kdyby vskutku známé místo o ceně psaných pojednání bylo vykládati tak, jak číuá Horn. Ale o té věci později.

A zase po Hornovi dlouhou dobu nikdo neodvážil se důrazněji hájiti oné domněnky, až Immisch*) rozhodně se přizna k výsledkům studie Usenerovy — Horn Usenerem se nedokládá — a soudil, že Faidros sepsán byl a uveřejněn ještě za života Sokratova asi r. 403. Vedle důvodů Usenerových přináší i nové: ukazuje k narážkám p. 257 C a 244 D, dále sedmému listu (p. 324 B n.) a konečně k politickému a historickému pozadí za let 403 a následujících, jakož i ke vztahu tohoto roku k životu Platonovu. Proroctví o Isokratovi se při tomto datování dobře pochopuje; ostatně přes veškeru chválu, kterou v něm Isokratovi vzdává Sokrates-Platon, celý dialog vlastně upírá Isokratovi vůbec právo existence jako učiteli rhetoriky. Námítky, čerpané z pozorování o slohu, zejména ze statistických šetření jistých zvláštností slohových, nic neznamenají; stilometrie v této otázce vůbec nemůže nijak rozhodovati, jsouc na př. dokonce bezmocná proti hypotese druhého vydání, čili přepracování Faidra. Jediná by se ozvati mohla námítka vážnější, totiž, že při kladení dialogu do 403 př. Kr. octne se tento bohatý a originální dialog v sousedství obou Hippů, Iona, Protagory; neboť ty klade Immisch všecky do první, »Sokratické« periody Platonovy činnosti spisovatelské. Ale oba Hippiové i Ion spadají zajisté do počátečních styků Platonových se Sokratem. Protagoras vskutku v nejedné věci jest příbuzný s Faidrem; bohatost obsahu, mladická přeplněnost a »ostentace«, jakož i do jisté míry vadná oekonomie řadí jej dobou sepsání nedlouho po Faidrovi. A tak tedy, myslí Immisch, nic neuvádí určovati takto dobu složení Faidra.

Uvedená část úvah Immischových čelí výslovně výkladům Natorpovým**). Podrobněji ji rozbíratí nemusíme; neboť Natorp

*) O. Immisch v člancích v N. Jahrb. f. d. kl. Altertum III, 1899, str. 440—465, 549—561 a 612—628. Srv. o nich náš referát v těchto Listech XXVI, 1899, str. 475—477.

***) Ve Philologu L, 1891, str. 583—591.

nezůstal Immischovi odpověď dlužen*); o některých jednotlivostech zmíníme se v jiné souvislosti.

Proti Schleiermacherovu stanovisku a základní myšlence o uveřejňování dialogů Platonových dle rozvrhu předem promyšleného záhy postavil myšlenku protivnou Josef Socher, Gottfried Stallbaum a zvláště Karel F. Hermann. Badatelé tito a jejich stoupenci vycházejí z these, že Platon nečekal s uveřejňováním myšlenek svých až do vytvoření hotového, uceleného systému filosofického, nýbrž že v jeho dialozích obráží se postup a vývoj tohoto systému, že můžeme v nich sledovati, kterak Platon vyšel z učení mistra svého, ale na něm nepřestal, nýbrž vlastní spekulací, zkušenostmi a styky na cestách v cizině a vlivem filosofii jiných svůj názor filosofický si vypracovával, měnil, doplňoval a zdokonaloval, a že v obsahové i formální rozdílnosti dialogů jeho a v menší neb větší dokonalosti nauk hlášených máme poukaz na pořad jich složení. Při tomto stanovisku — »genetický princip« mu říká Steinhart (na m. uv.) — jest arci pochopitelné, že datování Faidra vypadne jinak, že nelze jej klásti do počáteční doby Platonova spisování, nýbrž že posune se složení jeho mnohem níže, po případě i do pozdních let věku Platonova. Arci pamatovati sluší, že i při tomto stanovisku, zajisté přirozenějším v pojmání spisovatelské činnosti Platonovy a v řešení otázky o chronologickém postupu dialogů, pokud bychom jen stanoviskem tím se řídili, vedli bychom si deduktivně právě tak, jako při hledisku Schleiermacherově; jen zásada, ze které by se dedukovalo, byla by jiná, nikoli postup. Ale ovšem pravda jest, že při tomto hledisku spíše přejdeme k postupu jedině oprávněnému, o němž se zmíníme při pokusu Überwegově.

Pokud se týče starších badatelů v Platonské otázce, kteří tímto »principem« genetickým se řídili, na prvním místě by slušelo se zmíniti o Socherovi a Stallbaumovi. Jos. Socher**) však neobíral se valně otázkou o chronologické posloupnosti rozmluv Platonových; celkem (srv. str. 301, 307 n.) v přičině Faidra vrátil se k mínění Tennemannovu a soudil, že Platon sepsal Faidra po návratu z první cesty krátce před založením Akademie, tedy kol. r. 387. Právě tak Stallbaum v četných svých pojednáních, která od r. 1848 do 1853 ročně uveřejňoval***), i v úvodě k svému vydání kladl sepsání Faidra na po-

*) Hermes XXXV, 1900, str. 289 n. pozn.

**) Jos. Socher, Über Platons Schriften, Mnichov, 1820.

***) Gottfr. Stallbaum, De primordiis Phaedri Platonis, Lipsiae 1848. Examen testimoniorum de Phaedri Platonici tempore natali antiquitus proditorum, tamtéž 1849. Isocratea ad illustrandas Phaedri Plat. origines, 1850. Lysiaca ad illustrandas Phaedri Plat. origines, 1851. Artis rhetoricae in Phaedri Platonis expromptae iudicium, 1852. De artis dialecticae in Phaedri Plat. doctrina et usu, 1853. Prolegomena k vyd. Phaedra, 2. vyd. v Gothě a Erfurtu 1857, str. XCIX nn.

čátek olympiady 98 (kolem r. 387). K nim přidal se G. Nitsche*) a Kar. F. Hermann**). Hermannovou autoritou věsti se dali Alb. Schwegler***), K. Steinhart†), F. Michelis††) a Zeller, který zprvu držel se Schleiermachersa, ale brzy přešel na stranu opácnou†††), z novějších W. Christ¹⁾ a E. Pflleiderer.²⁾

Podobnou změnu, jako Zeller, či lépe změny v mínění o datování Faidra zažil nedávno zesnulý slavný filolog a literární historik František Susemihl. V nejstarším svém spise o Platonovi³⁾ souhlasil se Schleiermacherem, že sepsán byl Faidros od Platona v časném mládí, jediné kolísal, -zdali před smrtí Sokratovou či po ní. Později ve velkém a záslužném svém díle⁴⁾ zase přidal se k Socherovu a Hermannovu mínění o souvislosti Faidra se založením Akademie.⁵⁾ V dalších člancích svých⁶⁾

*) G. W. Nitsche, De Platonis Phaedro commentatio I—III (Kiel 1833, str. 7—10) uchyluje se od mínění Schleiermacherova a přidává se k těm »qui Phaedrum editum putant a Platone, cum redux ex itineribus primis, quae in Aegyptum et Italiam fecerat, docere in Academia coepit. Quod tempus cum etiam propter Lysiae famam commodissimum videatur, a consilio quo scriptus est dialogus magnam habet probabilitatis commendationem.«

**) K. F. Hermann, Geschichte und System der Platonischen Philosophie, I. Theil (ice nevyšlo), Heidelberg 1839, str. 514 klade Faidra na počátek »konstruktivních« dialogů Platonových.

***) Gesch. d. griech. Philosophie, Tübingen 1859 (3. vyd. 1882).

†) Na uv. místě klade Faidra do trilogie, sepsané v pr-ním desetiletí po založení Akademie (Faidros, Faidon, Symposion); rovněž tak v úvodu k překladu Hieronyma Müllera IV, str. 24, 26.

††) Die Philosophie Platons in ihrer inneren Beziehung zur offenbarten Wahrheit, Münster 1859 n.

†††) Naopak zase Sigurd Ribbing, Genetische Darstellung der platonischen Ideenlehre nebst beigefügten Untersuchungen über die Echtheit und den Zusammenhang der Platonischen Schriften (německy: Lipsko 1864) vychází sice z genetického pojmání Platonovy činnosti filosofické, avšak ve výsledcích kloní se spíše k Schleiermacherovcům.

¹⁾ Platonische Studien (Abhandlungen d. bayer. Akad. d. Wiss. 1885, str. 453—512 a Griech. Litteraturgeschichte, 3. vyd., str. 438 n

²⁾ E. Pflleiderer, Sokrates, Plato und ihre Schüler, Tübingen, 1896, str. 282 nn. řadí Faidra do druhé periody, do Platonovy »Sturm- und Drangperiode«, a to v tomto pořadí (str. 290): Gorgias, Menon, Faidros, Republica X, Theaitetos, Sofistes, Euthydemos, Politikos, Parmenides a Republica V, 471—VII (= »Πρόδρομος«). V dějinách nauky o ideách jest Faidros prý »der mythisch aufleuchtende Anfang« (str. 296)

³⁾ Fr. Susemihl Prodrömus platonischer Forschungen, Greifswald, 1852, str. 68—104.

⁴⁾ Fr. Susemihl, Die genetische Entwicklung der plat. Philosophie, Lipsko, 1855 nn. I, str. 211—286.

⁵⁾ »Es ist gewiss nicht unwahrscheinlich, den Phädrus als das Programm Platons beim Antritt seiner Lehrthätigkeit in der Akademie im Jahre 389 oder 388 zu betrachten. Aber auch so hindert nichts daran, denselben unmittelbar hinter den Theaitetos zu versetzen, von welchem wir mit Sicherheit nur wissen, dass er nach, aber nicht, wie lange nach 391 geschrieben ist; zumal da es sehr erklärlich sein würde, wenn Platon während seiner Reisen weniger Gelegenheit und Zeit zur schriftstellerischen Thätigkeit fand.« (Gen Entwick., str. 286.)

⁶⁾ Fr. Susemihl: Die Abfassungszeit des platonischen Phädrus. Jahrb. f. klass. Phil. 1880, str. 707—724 a 1881, str. 657—670.

polemisoval určitě proti Usenerovi (a Wilamowitzovi), kteří chtěli klásti Faidra do r. 403, ale sám zase připouštěl, že nemohl Faidros složen býti později než r. 396. Ještě v pozdější monografii *) a článku nejnovějším**) usiloval o vyjasnění poměru Faidra k řečem Isokratovým, při čemž došel opět k jinému mínění, vyslovenému nejurčitěji v příloze k seznamu přednášek university Greifswaldské***), že Faidra jest klásti do doby kolem roku 394/393, nejpozději do r. 391†) před sepsání Theaiteta (r. 390 nebo brzy po tom). Snad výmluvněji než co jiného mluví toto kolísání a měnění soudu u tak znamenitého filologa, jakým bez odporu byl Susemihl, jak tato otázka jest svrchovaně nesnadná.

Avšak tím nevyčetli jsme ještě všechny, kdo kladou sepsání Faidra do doby kolem r. 387, t. j. kolem počátku vyučování v Akademii. Úmyslně ponechali jsme zatím stranou ty, kdo formulují a zároveň odůvodňují mínění toto tak, že spatřují ve Faidru ohlášení přednášek v Akademii a vyzvání k jich účastnění.

Za »program« přednášek v nově otevřené Akademii pokládán Faidros již dávno. Již starověké zprávy, dle nichž byl prý dialog tento prvním dílem Platonovým, měly asi příčinu svého vzniku v tom, že dle celkového obsahu svého jevil se Faidros jakýmsi »úvodem« do filosofie Platonovy. A také v novověku opět a opět vyslovováno mínění, že Platon Faidrem ohlásil jaksi zahájení přednášek svých v Akademii. Takto soudili: Socher (str. 291 nn.), Stallbaum (na m. uv.), K. F. Hermann (I, str. 514), F. Susemihl (na př. De Plat. Phaedro, str. 12), F. Vonneilich††), Windelband†††); z nejnovějších badatelů

*) De Platonis Phaedro et Isocratis contra sophistas oratione, Greifswald 1887.

*) Über Isokrates XIII, 9—13 und X, 8—13 (Rhein. Museum LV, 1900, 574—603.)

**) Fr. Susemihl, Neue platonische Forschungen. Erstes Stück, Greifswald 1898 Pokračování této studie, vyšlé v Rhein. Museum LIII, 1898, str. 448—459 a 526—540, týče se Theaiteta.

†) K podobnému výsledku, totiž ke kladení Faidra mezi r. 395—390, dle vztahů k řečem Isokratovým dospěl již před tím Ferdinand Pümmeler, Chronologische Beiträge zu einigen platonischen Dialogen aus den Reden des Isokrates, Progr. zur Rektoratsfeier der Universität Hasel, v Basileji 1890, str. 46 nn.

††) Ferdinand Vonneilich, De Phaedri Platonici aetate argumentoque, dissert. Rostocká (Malchin 1872), str. 8 n.

†††) W. Windelband, Platon (Stuttgart 1900) klade Faidra na první místo třetího období spisovatelské činnosti Platonovy (»Schriften der Blütezeit«) a pokládá jej za program k zahájení Platonovy Akademie. Na str. 5† praví: »Man darf kaum zweifeln, dass wir es in diesem Dialoge mi der litterarischen Einführung der neu gegründeten Akademie zu tun haben: die politischen Ideale treten hier in den Hintergrund, gerade den politisch gefärbten Rednerschulen gegenüber stellt sich Platon's Schöpfung als eine auf das höhere Leben der Wissenschaft gerichtete Gemeinschaft dar und nimmt dafür die Weihe religiöser Überzeugungen in Anspruch.«

Pavel Natorp, jenž tomuto dialogu věnoval celou řadu článků, které obsahem náleží k nejvýznamnějším příspěvkům, jež o Faidrovi Platonově byly podány.

Natorp již v Arch. f. Gesch. d. Phil. II, str. 397 pronesl myšlenku, že v jistém smyslu Gorgias a Faidros jsou pendanty, že nikoli Faidros samotný, nýbrž oba spisy dohromady obsahují program Platonovy filosofické působnosti v Akademii. A v pozdějším svém pojednání (Platons Phädrus, Philologus XLVIII, 1889, str. 429 nn.) upozornil na jisté zřetelné vztahy mezi oběma dialogy. Kritika rhetoriky ve Faidru počíná právě tam, kde v Gorgiu ustala, avšak nejen počátek této kritiky, nýbrž celé její provedení, myšlenka za myšlenkou odkazují prý ke Gorgiovi (str. 444 nn.); to, co bylo stanoveno v Gorgiovi o povaze a rázu rhetoriky, ve Faidru vesměs se předpokládá, avšak zároveň jakožto příliš úzké se překročuje a opravuje. Faidros sice není »palinodie« Gorgia, ale přece v úsudcích jest méně příkrý než Gorgias (str. 447). Krátce: oba dialogy příkře odlišují se co do nálady, avšak co do obsahu, jádra myšlenkového jsou si zcela blízké; objevují se tím bližší sobě, čím podrobněji je srovnáváme pospolu. »Gorgias jest přemožen co do nálady, ale ani jediná myšlenka, ani jediná z trpkých pravd v něm vyřčených není odvolána. Ba právě pro náladu, která vane z Faidra, nedovedl bych si mysliti tento dialog před Gorgiem. Takovouto náladu bylo Platonovi zaplatiti ne levněji než Gorgiem.« (str. 449).*)

Že Faidros byl programem Akademie, opětuje Natorp i v nejnovějším článku svém**), v němž shrnuje dřívější svá bádání a probírá rozličné námítky a příspěvky, které zvláště jednak ze stilometrických bádání, jednak ze studia poměru Isokratových řečí k Platonovi vplynuly. Výsledek jeho úvahy jest, že filosofickou nauku Platonovu o ideách, celkem již hotovou a vypracovanou, podávají Faidon, Symposium a Politeia; ty také jsou jaksi v centru spisovatelské činnosti Platonovy. Avšak tuto stěžejní nauku podrobil prý Platon v Parmenidu, Sofistu, Politiku a Filebu hlubokému přepracování. Nicméně k ucelenému názoru, který dříve měl, Platon později již se nedostal, ac shrnuje stručně výtěžky tohoto nového promyšlení nauky své v Timaiu. Proto také tyto čtyři spisy a s nimi Timaios, Kritias a Zákony jsou pozdější nežli ona centrální skupina. Theaitetos druží se k Parmenidu a Sofistovi a sepsán byl také po oné centrální skupině. Faidros sepsán byl po Gorgiovi, ale před Theaitetem, Euthydemem, Kratylem, Faidonem, Symposiumem, Politei atd; jest sepsán po řeči

*) Zcela touž myšlenku o poměru Faidra a Gorgia pronáší a rozvádí u nás J. Kvíčala (Kritické a exegetické příspěvky k Platonovým rozmluvám. Faidros, Gorgias. Rozpravy Čes Akademie V, 1. V Praze 1893, str. 119 n. = 307 n.), aniž však zmiňuje se o Natorpovi.

**) Platos Phaedrus (Hermes XXXV, 1900, str. 385—436).

Isokratově *κατὰ σοφιστῶν*, ale brzy po ní, tudíž sepsán r. asi 390 anebo spíše vznikl asi dvě léta před tímto rokem.

Myšlenka, pokládati Faidra za jakési ohlášení přednášek Platonových, našla, jak patrně, veliké obliby, a jen málo jest těch, kdo by výslovně ji zamítali.*) Za to jiní badatelé zase jiné dialogy pokládali za »program« Akademie Platonovy, na příklad Euthydemu, Gorgia**). Symposium.***) Myšlenka sama, pokud se tkne Faidra, jest vlastně jen modifikací ideje Schleiermacherovy, dle níž Faidros byl »vstupem« do filosofické nauky Platonovy; máme-li naznačiti svůj úsudek, nevěříme, že by především právě na Faidra se hodila. Kdyby Faidros měl být »programním dialogem«, zvoucím k účastenství do Akademie Platonovy, čekali bychom, že to bude nějak jasněji, i co do slov, na některém místě naznačeno. Kdybychom měli hledati vůbec nějaký »program« školy Platonovy (po způsobu některých universit moderních), spíše bychom o Lachetovi něco podobného mohli tvrditi. Neboť na konci tohoto dialogu slova Sokratova (p. 200 E n.) vskutku zní jako vyzvání, aby Atheňané, bez rozdílu stáří, neváhali přidružiti se k soudruhům Platonovým v Akademii: *σκέψασθε, ἄν τι δόξω συμβουλευέειν ἡμῖν. ἐγὼ γὰρ φημι χρῆναι, ὡ ἄνδρες — οὐδείς γὰρ ἔκφορος λόγους — κοινῇ πάντας ἡμᾶς ζητεῖν μάλιστα μὲν ἡμῖν αὐτοῖς διδάσκαλον ὡς ἀριστον — δεόμεθα γάρ —, ἔπειτα καὶ τοῖς μεираκίοις, μήτε χρημάτων φειδόμενους μήτε ἄλλου μηδενός· ἔάν δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἔχιν, ὡς πῶν ἔχομεν, οὐ συμβουλεύω. εἰ δὲ τις ἡμῶν καταγελάσεται, δτι τηλικοῖδε ὄντες εἰς διδασκάλων ἀξιούμεν φοιτᾶν. τὸν Ὀμηρον δοκεῖ μοι χρῆναι προβάλλεσθαι, ὃς ἔφη οὐκ ἀγαθὴν εἶναι αἰδῶ κεχρημένω ἀνδρῶ παραίεσθαι. καὶ ἡμεῖς οὐν ἐάσαντες χαίρειν εἴ τις τι ἔρει, κοινῇ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν μεираκίων ἐπιμέλειαν ποιησώμεθα.*

Avšak ani o Lachetovi, jakkoli to jest daleko pravděpodobnější než o Faidrovi, nechceme hájiti myšlenku »programu« Platonova; neboť, máme-li zřetel k obsahu a účelu kteréhokoli v dialogu, k a z d y, tuším, stejným právem nebo neprávem za ta-

*) Tak učinil na př. po Zellerovi (Philosophie d. Gr. II³, str. 456) K. Sittl Gesch. d. griech. Litteratur II, str. 314, z novějších pak Th. Bergk, Fünf Abhandlungen zur Geschichte der griech. Philosophie und Astronomie, Lipsko, 1883, str. 31 pozn. 1., H. Siebeck (Jahrb. f. kl. Phil. 1885, str. 246), A. Gercke (Hermes 32, str. 380), J. Thiele (Hermes XXXVI, 1901, str. 267; u nás J. Kvíčala (na uv. m., str. 119 = 307.)

***) F. Dümmeler, Chr. nolog. Beiträge, str. 47.

***) Ludv. v. Sybel, Platons Symposium ein Programm der Akademie, Gratulationsschrift, Marburg 1888. Platon's Technik an Symposium und Euthydemus nachgewiesen., Marburg 1889. (O obor. sr. Listsy filolog. XVII, 1890, 298 n.) De Platonis proemiis academicis, Marburg 1889.

kovýto »program« Akademie by mohl býti prohlášen, a každý také vskutku měl upozorňovati a propagandu činiti Akademii Platonově. Faidros jen potud by byl zvlášť upozorňoval na »učeliště« Platonovo, pokud ukazuje, že u Platona možno se vzdělati nejen ve filosofii, nýbrž také v (pravé) rhetorice, jež bez filosofického podkladu není možná.

Avšak tím, že odmítáme myšlenku, jako by Faidros byl »programem« přednášek, jež Platon hodlal zahájiti, nezavrhujeme předem mínění těch, kdo chtějí jej klásti kolem r. 387 a uvésti něj a k ve spojení se vznikem Akademie. Takto nesoudili jen stoupenci »genetického« nazírání na vývoj Platona jako filosofického spisovatele, nýbrž i ti, kdo volili jinou cestu nežli deduktivní konstrukci chronologického pořadu děl Platonových. Tak dávno již Überweg*) užil myšlenky Bonitzovy**), že při řešení Platonské otázky třeba každý dialog nejprve analysovat pro sebe, a že teprve ze speciálních takovýchto studií a prací o všech rozmlouvách Platonových možno dojiti nějakého spolehlivého výsledku pro otázku o chronologickém pořadu dialogů Platonových. Nesluší se vycházeti od nějaké obecné myšlenky o postupu, v jakém spisy byly skládány, nýbrž každý dialog budiž sám o sobě zkoumán, jeho datování co možná z něho samého hledáno, a není-li to možno, tedy z poměru jeho k dialogům jiným aspoň přibližně určováno. Dle Überwega tedy ani »methodikové« ani »genetikové« neřeší náležitě otázky datování a pořadu dialogů Platonských. Otázku tu řešiti lze jediňe induktivně, což arci předpokládá, že bude předem podniknuto a vykonáno určení doby složení u všech jednotlivých dialogů, a to určení jak absolutní (možno-li), tak (aspoň) relativní. Überweg sice věc nevykládá těmito slovy, jak jsme sami učinili, ale z výkladů jeho o skutečného jeho řešení otázky té patrno, že uvedená svrchu myšlenka mu byla v práci jeho vodítkem. Výsledků určitějších, pokud se týká Faidra, Überweg však nepodal; celkem klade jej na počátek působnosti Platonovy v Akademii, ukazuje k tomu, kterak učení ve Faidru obsažená naznačují, že kolem Platona sdružil se již hlouček žáků a přátel (Unters., str. 16, Zeitschr. f. Ph. na m. uv.), ale zdali na př. Protagoras a Gorgias sepsány byly před (Symposiem a) Faidrem, nebo po něm, netroufá si rozhodnouti.

*) Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge platonischer Schriften und über die Hauptmomente aus Platons Leben, ve Vídni 1861. K otázce pořadu chronologického Platonových spisů a zvlášť také Faidra srv. i jeho článek »Über den Gegensatz zwischen den Genetikern und Methodikern und dessen Vermittelung« v Zeitschrift f. Philosophie 1870, str. 55 nn.

**) H. Bonitz, Platonische Studien. Berlin 1860, 3. vyd. 1886, str. 270—292.

Důmyslně a novým v té době způsobem Hermann Siebeck*, řešil otázku chronologického postupu děl Platonových i přidružil se jak ve vůdčí myšlence, tak i výsledku k Überwegovi. Snažil se totiž sebrati taková místa rozličných dialogů Platonových, která zřetelněji na sebe odkazují, jsou jaksi vlastními citáty Platonovými, a to tak, že buď, jako v pravém slova smyslu »citáty«, jsou odkazy k výkladům v některém dřívějším dialogu, anebo že oznamují jaksi napřed výklad v nějakém zamýšleném (anebo již rozpracovaném) spisu Platonově. Odtud dostává se podobným vyšetřováním k relativnímu datování jednotlivých dialogů, které po případě pak doplniti se pokouší i datováním absolutním, číselným. Výsledek, k němuž touto cestou Siebeck dospěl, jest tento pořad: Charmides a pod. dialogy, Stát I. kn. (kol. 394), Stát II—IV, 18, Laches, Protagoras, Gorgias, Faidros (kol. r. 390, nejspíše r. 389), Menon (kol. 395), Faidon (?), Stát IV, 14—X (kol. 388), Symposion (kol. 385), Menexenus (kol. 387), Theaitetos (po 365), Sofistes, Politikos, Filebos a Parmenides, Nomoi. Jak patrně, také Siebeck rozhoduje se proti těm, kdo by chtěli pokládati Faidra za první dílo Platonovo (str. 232), a klade jeho sepsání bezprostředně po řeči Isokratově *κατὰ σοφιστῶν* v rok 389, (str. 254, 255).

Dosti souhlasně s míněním Überwegovým (a Natorpovým) dospěl k podobnému výsledku rozbořem Faidra také C. v. Holzinger. Poněvadž studie jeho** nejen jest z nejnovějších, ale v nejedné věci originální a zajímavá, nebude zajisté nemístno, nastíniti její obsah podrobněji.

Holzinger klade složení Faidra kolem r. 390, a sice po řeči Isokratově proti sofistům, avšak před řeč Alkidamantovu téhož jména.

O účelu dialogu soudí takto. Hlavní účel jest předložiti velikému publiku vlastní spekulace z dialektiky; z psychologie však, z nauky o nesmrtelnosti a o ideách jen tolik, kolik lze směstnati v krátkou souvislost. Všecko ostatní jest jen vedlejší účel a ne prostředek, anebo obě dohromady. Tať hned erotika jest Platonovi prostředek, kterak sděliti obsah, jádro své filosofie Athénanům způsobem zajímavým, a spolu jest to vedlejší účel, aby se totiž zároveň vyslovil o formě své filosofie. Základem úvah o rhetorice jsou tři řeči tak zvaného prvního dílu rozmluvy; první dvě mají patrně jen úkol příkladů, jak má a jak nemá řeč býti složena. Platon vyšřáral (*gräbt aus und publiciert*

*) Zur Chronologie der platon. Dialoge (Jahrb. f. kl. Phil. 131, 1885, 225—256); také jako třetí stať v Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., Freiburg, 1888.

**) C. von Holzinger, Über den Zweck, Veranlassung und Datierung des platonischen Phaidros (Festschrift Johannes Vahlen zum siebenzigsten Geburtstag gewidmet von seinen Schülern, Berlin 1900, str. 665—692).

aufs neue) Lysiovu řeč erotickou, jež byla kdysi v nejšířších kruzích athenských proslulá. První řeč Sokratova jest komponována jen jako protiva k ní.

Mnohé badatele svedlo k nepravému pojmání dialogu, ze nepoznali, která i druhá řeč Sokratova jest *παράδειγμα*. Na současníky, jimž Platon ze své filosofie mohl uštědřiti jen malé dávky, a to co možná nepozorovaně, byl asi vypočten tento klam, ježto většina z nich dovedla pozornost svou věnovati jen oběma předběžným tematům (*»Vorspannthemata«*), látce erotické a rhetorické. Platon svůj *»μυθικός ἔμπος«* myslel jako paradigma jen *mimochodem*; hlavní účel jeho dialogu byl, sděliti filosofický obsah jeho.

Avšak tu přirozeně se namítne, proč a nač takoveto šálení obecenstva? K tomu bychom dovedli plně odpověděti, kdybychom ještě dnes, po tolika staletích, dovedli pověděti všechny pohnutky, ježto vedly Platona k uveřejnění dialogu. Toho dnes nedovedeme, a vykládati, jak se činívá, dialog jako odpověď k nějakému spisu, jest přenášeti prostě poměry dnešní do starověku. Mimo to výklad ten ani nepostačí; pohnutek bylo zajisté několik, i literárních, ale nemusily to býti spisy, možná, že to byly ústní poznámky, výtky, rozhovory o Platonovi a jeho filosofii. Nedovedeme arci dnes je zjistiti, ale pravděpodobno jest, že Platon, jenž již před založením Akademie vydal některé menší dialogy a z větších Protagora, Gorgia a Stát (ovšem ne v nynější podobě!), byl znám obecenstvu athenskému a zejména některým rhetorům (kteří měli již své *»školy«*) a filosofům. Tímto mužům připadal ovšem jako *»konkurent«*, ale Platon nepokládal je za své protivníky. Platonův Faidros nečelí ani proti Lysiovi ani proti Isokratovi, jak opět a opět mylně se soudívá, nýbrž Platon navázal na oba tyto rhetory prostě proto, že pomocí jich mohl doufati, že vzbudí zájem pro svůj spis i u těch, kdo by po něm jinak vůbec nebyli sáhli (str. 673 n.). Proto jeho kritika Lysiova *»erotika«* nemusí býti důkladná — kdož by nedovedl odbýti tuto řeč důkladněji, než učinil Platon-Sokrates ve Faidru? —, proto klidně a zdvořile může se loučiti s oběma: *ταῦτα δὲ οἷον ἐγὼ μὲν παρὰ τῶνδε τῶν θεῶν ὡς ἐμοῖς παιδικοῖς Ἰσοκράτει ἐξαγγέλλω, σὺ δ' ἐκείνα ὡς σοῖς Ἀνοίξαι* (p. 279 B). Platon chtěl předněti jen názor svůj o filosofii a vedle toho i o rhetorice, nechtěl však zničiti nějaké protivníky, které sám za *»konkurrenty«* nepokládal. A obecenstvu athenskému dával filosofie okoušeti po trochách a s neustálým přihlížením k obecné víře v bohy, poněvadž dobře měl na paměti osud mistra svého a věděl, že musí dbáti, aby mnohohlavému lidu nedal do ruky možnost obžaloby, jakoby *»zaváděl nová božstva«* anebo *»kazil mládež«*. Proto tak často (na př. v Menonu) hlavní jádro opatrně jest zabaleny a ušlo asi pozornosti obecenstva jak samo, tak i výsledky, jež odtud později vyvozovati mohl. Pro obecenstvo exi-

stovaly jen jisté zajímavé »denní« otázky (na př. v Menonu jádro jeho, ἀνάμνησις, obalující otázku o učitelnosti cnosti). Tím dosahoval Platon dvojího: spisů jeho nemohlo se užiti proti němu, a přece budil každý z nich zájem pro spis následující.

A tak tomu jest i ve Faidru. V něm Platon postoupil o hodný kus ve sdělování svých názorů filosofických athenskému čtenářstvu, ale zajímavá a otdivuhodná jest, s jakou opatrností hlavní a vlastní jádro dialogu jest skryto a opatrně přednášeno. Platon vložil je do mythu svého a při tom obezřetně ponechává veškeren dav Olympských bohů, Musy i Nymfy, ba i Chimairu, Pegasa, Kentaury, Tyfona atd. nedotčeny, ba mluvíti dává o nich všech Sokratovi s úctou — ačkoli jest přece jisto, že právě Platonův Faidros v hlavní části své znamená negaci dosavadního polytheistického názoru řeckého. Tato hlavní část ztrácela se jak rozsahem, tak obklopující jí erotikou a rozsáhlým pojednáním z rhetoriky (v druhém díle dialogu) úplně zraku a pochopení obyčejného čtenáře, a — jest zajímavá to stopovati — unikla a uniká celé řadě novějších badatelů, tak že jejich úsudky o rázu a hlavním účelu tohoto dialogu tak diametrálně se mohou rozcházet.

Ale nejen jistá nebezpečnost při sdělování své filosofie předejiti chtěl Platon, nýbrž odmítnouti také rozmanité výtky a odsuzování svého působení filosofického, jakoby se snad lidem vyhýbal, nebo v hrdosti jimi pohrdal, jakoby jeho činnost filosofická byla neprospěšná a bezvýznamná (str. 679 nn.). Cíl zde všem podobným hanlivým posudkům a poznámkám, jaké asi se o něm roztrušovaly. Podobně prý Faidros odpovídá na výtky rozvláčnosti a drsnosti či triviálnosti (ἀγοικία) spisů Platonových, jakož i na posudek Isokratův a Lysiův o činnosti Platonově (str. 684—688).

Výkladům Holzingerovým nelze upříti důvtipu; nelze popříti, že jsou často domněnky jeho velmi pěkné, ale pokaždé značně odvážné. Z několika slov, často i z roztroušených slovíček dovede a neváhá konstruovati si celé historky, které by vysvětlily všechny otázky Faidra se týkající velmi pěkné, kdyby jen — nebyly to vesměs »petitiones principii«.

Avšak výtky naše netýkají se hlavních myšlenek, že těžiště dialogu tkví ve sdělení filosofického učení Platonova, mythem zastřené. Tato myšlenka, zdá se nám, jest zcela správná, v ní tkví hlavní »účel« dialogu Faidra (jako tomu bývá i u dialogů jiných), ačci nikoliv účel jediný.

Než nevyčerpal jsem ještě všechny možnosti při určování doby, kdy vznikl Faidros; zbývá ještě extrém, klásti Faidra do pozdního věku Platonova. Také tato možnost nalezla své zastánce, zejména v posledních letech. Dříve jediný F. Schultess*)

*) Platonische Forschungen, Bonn 1875, str. 53 nn.

kladl sepsání Faidra do doby mnohem pozdější, po sepsání Faidona. Faidros právě jako Stát učí trichotomii duše, kdežto Faidon hájí jednoduchost její. Poněvadž pak není pochyby, že Stát sepsán byl až po Faidonovi, musili bychom souditi, kdybychom chtěli klásti Faidra, jak obyčejně se děje, před Faidona, že Platon nejprve hlásal trojdělení, pak jednoduchost či nedělitelnost, a pak zase trojdělení. Bylo by tedy nutno uznati, že Platon dvakrát změnil svůj názor, a to se zdá arci Schultessovi tak nepřipustné, že chce se Státem také Faidra klásti dobou až po Faidonovi. Schultessovo mínění schválil M. Schanz*), později také J. B. Bur y**), ale důkladně je vyvrátil zvláště Natorp***). Nám asi postačí, uvedeme-li, že i ve Faidonu lze konstatovati trichotomii duševních funkcí (srv. p. 68 B C), a že, pokud tu Platon mluví o »jednoduchosti« duše, činí tak jen v poměru k složenosti a a složitosti těla lidského.

Však vlastně dříve ještě než Schultess pro pozdní datování Faidra, totiž kolem r. 379, snesl důvody anglický filolog W. H. Thompson ve studiích připojených k vydání Faidra†), vyšlému r. 1868, ale přednesených prý již na Cambridgeské univerzitě r. 1859. Arci při známých »mezinárodních« stycích zůstalo vydání to úplně nepovšimnuto a G. Teichmüller††) mohl

*) V Jahresber. f. kl. Alterthumswissenschaft XVII, str. 232.

**) Questions connected with Plato's Phaidros (Journal of Philology 1886, čís. 29).

***) Ve Philologu II, str. 596—602, stručně v Hermu XXXV, 1900, str. 431 n. Před Natorpem proti Schultessovi vystoupili F. Schedle, Die Reihenfolge d. plat. Dialoge Phaedros, Phaedon, Staat, Timaeus (Innsbruck 1876), K. Liebhold, Üb. d. Bedeutung des Dialoges Phädon für d. Platon. Erkenntnisstheorie (Progr. Rudolstadt 1876) a mně nepřístupný G. Kassai, Meletemata Platonica v maďarském »Egyetemes Philologiai Közlöny« (1886, str. 857 nn.)

†) The Phaedrus of Plato, with English notes and Dissertations by W. H. Thompson, London 1868.

††) G. Teichmüller, Litterarische Fehden im 4. Jahrhundert v Chr (Ve Vratislavě I. svaz. 1881, II. sv. 1884) vycházejí z Theaiteta p. 143 C třídí dialogy ve dvě skupiny a soudí, že Platon nemohl, když zavrhl diegematickou formu dialogu, k ní se zase navrátiti. Proto klade před Theaiteta všechny diegematické dialogy (i Faidona a Politeii) a po Theaitetovi zase všechny dramatické; v této druhé skupině uznává pak tento pořádek: Kratylós, Sofistes, Politikos, Menon, Gorgias, Faidros, Filebos, Timaios a Zákony. Mínění toto pak hledí odůvodniti a v podrobnostech, pokud možná, určití vyhledáváním polemických narážek a odpovědí k útokům rozličných vrstevníků Platonových, především Isokrata, Lysia, Antisthena. Že v tomto vyhledávání »sporů ve 4. století před Kr.« zašel příliš daleko, obecně se uznává. Dříve již uveřejnil ostatně spis, datování Platonových dialogů se týkající: Über die Reihenfolge der plat. Dialoge (v Lipsku 1879), avšak od mnohého tu proneseného mínění ve spise velkém ustoupil. Místo, o němž jest sverchu řeč, jest v Litt. Fehden I, 57 nn. V II. díle »Litt. Fehden« stanoví (str. 260 n.) sice tři periody spisování Platonova, ale v podstatě jsou to tytéž dvě skupiny, jak jsme naznačili, a stejné jest i datování Faidra do r. 379.

proto hlavní důvod Thompsonův pro ono datování, totiž koincidence mezi Faidr. 267 A a Isokratovým Panegyrikem (§ 8), opětně samostatně objeviti a položití Faidra na čtvrté místo od konce v řadě dialogů Platonových. Teprve zásluhou Lutosławského bylo poukázáno k prioritě Thompsonové, a neúnavný badatel onen neváhal také úplně přijmouti jeho mínění v přčině roku složení Faidra Platonova za své.*)

Důvody, proč Lutosławski odhaduje Faidra s Thompsonem v léta 380—378, jsou především čerpány ze stilometrie, ale také z obsahu, ze vztahu k dialogům jiným a z poměru k Isokratovi a Lysiovi. O prvních důvodech bude radno vyložití v pojednání o ceně stilometrických bádání pro otázku naši vůbec. Pokud se týče druhé skupiny důkazů, upozorňuje, jako již Thompson, že ve Faidru jsou naznačeny jisté logické zásady a teorie, které propracovány jsou v rozmluvách následujících, jež hlásají »reformovanou« teorii logickou a »novou teorii vědy«. Jsou to Theaitetos, Parmenides, Sofistes, Politikos, Filebos, Timaios, Zákony. Faidra klade bezprostředně po sepsání Politeie i jest přesvědčen o prioritě Faidona před Faidrem. Tak na př. (str. 341) ukazuje k p. 270, v níž jest souhlas s pozdějšími spisy (Timaios, Zákony); poněvadž se tu uznávají »causae efficientes«, které Faidon zavrhuje, jest Lutosławski přesvědčen, že tím vzata jest »naprosto možnost« klásti Faidra chronologicky před Faidona. Pro tuto svou domněnku dovolává se Lutosławski, jako Schultess a Teichmüller, nejen shody v psychologických názorech Faidra se Zákony a pokroku prý jeho nad Faidonem, ale i soudu o básnictví (str. 330 n.). Ve Faidru (p. 248 C) básníci kladou se na dosti nízké místo (na šesté) v hierarchii rozličných povolání lidských; to prý souhlasí dobře se Státem, kdež v X. knize nalézá se, jak známo, ostře

*) Čeněk Lutosławski jest neobyčejně činný na poli dějin filosofie a v bádání o Platonu. Spisů jeho, a to v několika řečech, jest veliká již řada. Uvádíme tu jen hlavní, pokud se thematu týkají: O logice Platona (část I. v pojednání Akademie krakovské 1891, Serya II, tom III, část II ve Varšavě 1892; srv. Listy fil. XXIV, 1897, str. 81) Pak následovala studie »O pierwszych trzech tetralogiach dzieł Platona« (Krakov 1896), z níž podal výtah francouzský (Sur une nouvelle méthode pour déterminer la chronologie des dialogues de Platon, Paříž 1896) a německý (Über die Echtheit, Reihenfolge u. d. logische Theorien von Platon drei ersten Tetralogien v Arch. f. Gesch. d. Philos. IX, 1896, 67—114). Konečně uveřejnil anglicky veškerá svá bádání v objemné knize: The origin and growth of Plato's logic with an Account of Plato's style and of the chronology of his writings, Londýn 1897. Část stilometrickou z této knihy podal u výtahu Petr Meyers v Zeitschr. f. Philosophie u. phil. Kritik XC, str. 173—219; srv. i referát náš v těchto Listech XXVI, 1899, str. 475 n. — O Faidru jedná Lutosławski The Origin and Growth, str. 326—358. (O dílech Lutosławského srv. bibliografické poznámky v článku Dra. V. M. Kozłowského v Čes. Mysli I, 378 n.).

odmítavé posouzení básnického tvoření a činnosti, ale nehodí se, aby se nalézalo v dialogu, jenž by byl složen před Symposiem, kdež (p. 209 DE) jest poesie oceněna náležitě. Avšak Lutosławski tu přehlédli, jak mu právem vytkl Natorp (Hermes, XXXV, str. 432 n.), že Platon i ve Faidru p. 245 A, 265 B C, 259 D nadšeně se vyslovuje o básnictví, tak že patrně, že tu upustil od příkrého úsudku svého v Apologii a zvláště v Gorgiu (502 A). Posléze (str. 329 n.) dovolává se Lutosławski rozdílu mezi Faidrem a Faidonem i Státem v příčině pojímání zászvěti. Dle Faidona totiž (p. 114 C) duše filozofa přijde ihned po oddělení od těla do říše blaženosti, kdežto dle Faidra (p. 249 A) teprve po 3000 letech; duše otcevráhů dle Faidona (p. 114 A) po případe již po jednoročním trestu docházejí vysvobození, kdežto dle Faidra (p. 249 A B) a Státu (p. 615 B, 617 D) teprve leda po 1000 letech může vůbec u člověka dojít k opětnému vtělení se na zemi. Tyto rozdíly nutí prý k datování Faidra po sepsání Státu a Faidona. Kdo chce, proči si podrobně vyvrácení toho u Natorpa*); nám se zdá, že vylíčení zászvěti jak ve Faidonu, tak ve Státu i ve Faidru Platonově v hlavních rysech se shoduje**). Jestliže v některých nepodstatných jednotlivostech najdou se odchylky, míníme, že v tom nelze zřítí nic nápadného. Vylíčení zászvěti jest básnický mythus Platonský, nikoli dogmaticky podrobné stanovení, jak to »na onom světě« vypadá; Platonovi nebudeme přece vytýkati, že neopsal prostě líčení pozdější se spisů dřívějších. Proto nelze z těchto úchylek čerpati ni jakých důvodů pro pořad složení dialogů Platonských.

Vůbec o důkazech Lutosławského, tuším, lze říci, že jsou velice důmyslné, ale obyčejně také velice hledané, a že základ jich pravidelně jest subjektivní a vrátký. Tím ovšem nemíníme podceňovati jejich zajímavosti a dosahu. Vždyť již tím, jaký odpor a rozruch vzbudily mezi badateli nynějšími, zasluhují plně uznání. Nábadny jsou všechny publikace tohoto auktora, a při tom opírají se o znalost literatury tak rozsáhlé a mnohojazyčné, jak žádný snad spis před tím.

Tak tedy našli jsme stoupence jak pro nejranější datování Faidra, tak pro kladení jeho do střední doby Platonovy činnosti, tak konečně i do doby mnohem pozdější. A přece ještě jedna možnost byla, na niž bylo lze pomýšleti, možnost přepracování, druhého vydání Faidra. A také tu můžeme již jmenovati aspoň jednoho repraesentanta této hypothesis.

Theodor Gomperz, z části již v starší studii, především stilometrickým bádáním věnované***), zejména však v dě-

*) Hermes XXXV, str. 433—436.

***) Jak to ostatně přesvědčivě vložili C. Döring (Arch. f. Gesch. Ph. VI, str. 475 nn.) a Dieterich (Nekyia, Lipsko 1893, str. 112 nn.). Srv. i E. Rohde, Psyche, str. 512, pozn. 4. a 565, pozn. 5.

***) Platonische Aufsätze I. Zur Zeitfolge platon. Schriften (Sitzungsberichte d. Wiener Akademie d. W. Wien, 1887).

jiných řecké filosofie, které právě uveřejňuje*), přidružil se také k těm, kdo kladou vznik Faidra, jak je máme zachovaného, v mnohem pozdější dobu spisovatelské činnosti Platonovy. Shodu mezi Faidrem a řečí Isokratovou *κατὰ σοφιστῶν* vykládá si tak, že Platon úmyslně užil řeči Isokratovy, aby tím ukázal přízeň k Isokratovi. Naproti tomu zase shody s řečí Alkidamanta, žáka Gorgiova, vykládá si opáčně, že totiž Alkidamas užil Platonova dialogu, a útokům jeho zase že čelil Isokrates v Panegyriku. Dle toho arci klade složení Faidra Platonova v léta 390 až 380. Gomperz však neklade, jak děje se obvyčejně, Faidra před Symposion, ač uznává že v tomto dialogu jest >erotika i jemnější i čistší<, nýbrž, hledě k soudu Platonovu o básnictví a básnicích v obou dialozích, tak prý různému, kladi by rád sepsání Faidra po Symposiu, a tak mu vychází určitější datování na léta 384—380 Avšak ani u toho data se nezastavuje a jím se nespokojuje, nýbrž uvažuje o poměru Faidra k Faidonovi a vida, že obsahové bylo by klásti Faidra před Faidona, z důvodů však stilometrických naopak zase Faidona před Faidrem, pomýšlí, a č n e p r á v ě p ř í l i š r o z h o d n ě**), na dvojí vydání Faidra. Myšlenku tuto, že Faidra máme ve vydání přepracovaném, poprvé, co vím, ale jen nahodile a jako námítku proti stilometrickým bádáním pronesl Immisch (srv. pojednání naše na str. 180 na m. u.). Gomperz přijímá ji též a s větší odvahou ji proslovuje, ale mimo vzpomenutý důvod, z poměru Faidra a Faidona plynoucí, vlastně nic pro ni dále neuvádí. Naproti ní však ozývá se ihned námítka, že jest divno, proč Platon při onom druhém vydání ponechal chválu Isokrata, ač přece zatím mezi nimi došlo k roztržce; a tato námítka činí, tuším, pravdě nepodobnou hypotesu o pozdější, nové redakci Platonova Faidra.

(Pokračování.)

Poznámky k Sofokleově Elektře.

Napsal Josef Král.

(Dokončení.)

V. 849 n.

První perioda této strofy (849—852) zdá se iambicko-anaepestická; ostatní jsou asi obě ionské. Obtíž však činí v. 849 a shodný verš antistrofy 860:

δειλαία δειλαίων κρηίς (— — — — — — ∪ —)
 πᾶσιν θνατοῖς ἔφν μόρος (— — — — — ∪ — ∪ —).

*) Griechische Denker II, str. 331—342.

*) >Und ein früh verfasstes und veröffentlichtes Werk kann, zumal wenn sein äusserer Erfolg ein überaus bedeutender war, eine Umarbeitung von Seiten des Verfassers erfahren haben und nur in dieser späteren Stilgestalt auf die Nachwelt gekommen sein< (str. 342).

Kaibel ovšem soudí (str. 200), že je v nich anapaestické metron (dipodie) spojeno s iambickým, ale to je pravdě nepodobno a bez příkladu, zrovna tak, jako je zcela pravdě nepodobno, že ve v. 853 (= 864) je dochmios. První periodu této strofy bylo by možno měřiti také ionsky, kdyby právě nebránilo toto první kolon. Měříme-li zbytek periody, jak se obvyčejně děje, po anapaestických tetrapodiích, může býti první verš buď anapaestickou nebo iambickou tetrapodií. Anapaestické tetrapodie nelze však dosíci bez značnějších změn; proto se spíše pokládá toto kolon za tetrapodii iambickou. Ale i tu je třeba změn. Ve v. 849 třeba čísti s Gleditschem *δειλαια* (m. *δειλαία*), aby nepovstal takt irrationální na nepravém místě, a také v antistrofě v. 860 třeba odstraniti irrationální v druhém taktu a čísti s Gleditschem *πᾶσιν βροτοῖς* (m. *θανοῖς*) ἔφν μόρος. Dosíci lze správné iambické tetrapodie také přestavením slov *πᾶσιν μόρος θανατοῖς ἔφν*.

Mohli bychom po způsobu některých metriků z verše toho učiniti také trochejskou nebo iambickou pentapodii. Ale pentapodie vedle tetrapodií jest tu málo pravdě podobná.

Ve v. 851 čtu nyní — na místě hojně měněném, ale dosud určitě neopraveném — s Wolffem-Bellermannem, Jebbem a Kaibelem (str. 204)

*πανσφρτω παμμήνω πολλῶν
δεινῶν στυγνῶν τ' αἰῶνι*

(*ἀχεῶων* snad L, *ἄχετων* L¹, *ἀχαιῶν* P, *αἰῶνι* Hermann): »(vím to dobře) ze svého života, jenž (podoben jsa proudu) stále (*παμμήνω*) přínášší mi (s sebou vleče) jen hojně hrůz a útrap«; *αἰῶνι* slove tu *πάνσφρτος πάμμηνος πολλῶν δεινῶν στυγνῶν τε* (srv. pro toto spojení v. 232 *ἀνάριθμος θρήνων*).

Snad ani tak není místo opraveno; ale změna Hermannova jest z hojných navržených změn nejsnazší a nejméně násilná, a proto ji volím.

Ve v. 857 čtu nyní

*πάρεισιν ἐπίδων
ἐτι κοινοτόκων εὐπατριδᾶν ἀρωγαί*

(*εὐπατριδᾶν τ' LP*, τ' om. Suidas, *ἀρωγαί* schol., *ἀρωγοί LP*): »neveď mně tam, kde není pomoci naděje v lídi sourodé, z dobrého rodu vzešlé«, t j. kde není pomoci od Oresta, v něhož doufám, bratra mého, jenž jako pravý syn urozeného otce — *εὐπατρίδης* — k pomstě jest povolán. Slova *ἐπίς* užívá se tu v konkrétním smyslu (»o s o b a, v níž kdo doufá«); srv. Aisch. Choef. 235 *δακρυτὸς ἐπίς σπέρματος σωτηρίου* (o Orestovi), hojně *ἐπίς γυνείων* na nápisech náhrobních a j. (Kaibel, str. 206). Na genitivu *ἐπίδων* visí nový genitiv osoby *κοινοτόκων εὐπατριδᾶν*. Toto spojení dvou genitivů v různé syntaktické platnosti není právě libé,

a proto mnozí (i. Kaibel, str. 206) spojují *κοινοτόκων* a *εὐπατριδᾶν* přímo s *ἐπίδων* (naděje sourodé a urozené, t. j. naděje v urozeného bratra). Pak třeba ponechat *τ'*, které v rukopisech je po *εὐπατριδᾶν*, a změnit *εὐπατριδᾶν* s Neuem v *εὐπατρίδων* (genit. plur. od *εὐπατρίς*). Čtení a výklad prvnější zdá se mi přes hromadění genitivů snazší a zřetelnější. Drží se ho na př. vydání Wolffovo-Bellermannovo a Jebbovo; také Rappold, ačkoli ponechává v textu *τ'*, což ovšem jest možno, ale málo vhodné; *τ'* mohlo se snadno dostat do textu omylem.

V. 887.

Ve slovech *τίν', ὦ τάλαϊν', ἰδοῦσα πίστιν* není třeba s Meinekem a Nauckem měnit *ἰδοῦσα* v *ἔχουσα*. Dobře vykládá Kaibel na str. 209: »Auf das eifrige *σαφῆ σημεῖ'* *ἰδοῦσα* der Chrys. antwortet El. kühl *τίνα ἰδοῦσα πίστιν*, wo *πίστις*, eigentlich das Resultat der *σημεῖα*, das plurale *σημεῖα* als Collectiv vertritt: man kann ja die *πίστις* eigentlich nicht sehen (*ἔχουσα* Meineke), aber ebenso wenig kann man *πίστιν δοῦναι καὶ λαβεῖν*, man nimmt und giebt die Hand (daher *χειρὸς πίστιν* Phil. 813. OK 1632). und dies *σημεῖον* vermittelt die *πίστις*. Übrigens ironisirt El. mit dem Wort das *πιστεύω* der. Chrys.« I jiná novější vydání (také Jebb) ponechávají tu pravém čtení rukopisné.

V. 915 ἀλλ' ἔστ' Ὀρέστον ταῦτα τὰ πινίμια.

Místo *τὰ πινίμια* čte se často dle návrhu Dindorfova *τὰ πινίμια*; sám opatrný Jebb přijímá tuto konjekturu v text a pokládá ji za jistou. A přece lze, tuším, rukopisného čtení hájiti. Již v starších komentářích (srv. vydání Wolffovo-Bellermannovo) ukazovalo se k tomu, že *ἐπιτίμιον* znamená sice obyčejně trest, ale tu to že dle výkladu scholiastova znamená *τὰ ἐπὶ τῇ τιμῇ γιγνώμενα τοῦ πατρὸς*; ukazovalo se i na místo Herodotovo 6, 39, kde *ἐπιτιμᾶν* užito o cti, prokazované mrtvému. Téhož výkladu drží se i Kaibel (str. 213). Slovo *ἐπιτίμιον* vyskytá se sice i u tragiků ve významu »trest«. Ale slovo *τιμῆ* značí také vlastně cenu, za kterou se některá věc cení (srv. Hom. *τιμὴν ἄρονσθαι*), *τιμᾶν* užívá se také o odvažování, stanovení trestu, a přece se slova *τιμῆ* v tomto významu »cena« v době pohomerské neužívá. Naopak zase *τίμημα* značí buď census, buď navrhovaný trest, a přece v Aisch. Choef. 509 *τίμημα τύμβου τῆς ἀνομιώατου τύχης*; užívá se ho ve významu »pocta«. A tak mohl i Sofokles užiti slova *ἐπιτίμιον* ve významu méně obvyklém, zvláště když adj. *ἐπίτιμο*; stále se užíválo o občanu, jenž je v držení všech svých práv I já soudím, že tu není třeba změny; *ἐπιτίμιον* jest vlastně vox media, kteráž značila jistě původně i odměnu i trest, t. j. tu *τιμῆ*, kteréž za hodna kdo bývá pokládán, a to v dobrém i špatném smyslu. Že rozšířil se později jen význam druhý, »trest«, stalo se zajisté

hojným užíváním slova toho v řízení soudním. Není však vyloučena možnost, že se ho užívalo v prvním, dobrém významu i později, a jest to po mém soudu počínání nestřízlivé, měniti místo, na němž se vyskytá některé slovo ve významu sice možném, ale z jiného místa nedoloženém. K tomu i Dindorfovo *ἐπιτύμβια* není, jak rovněž ukázal Kaibel, prosto závady. Na místech nám známých vyskytá se *ἐπιτύμβιος* jen v adjektivné platnosti; substantivné platnosti tvar *ἐπιτύμβιον* nikde nemá. Lze tedy i proti této konjektuře činiti námitky.

V. 955 n.

*ὅπως τὸν αὐτόχειρα πατρῶον φόνον
ξὶν τῆδ' ἀδελφῆ μὴ κατοκνήσεις κτανεῖν
Αἰγισθον· οὐδὲν γάρ σε δεῖ κρύπτειν μ' ἔτι.*

V. 957 podle Wundera mnozí pokládali za interpolaci. Obrátil ho dobře Jebb a Kaibel (str. 218) hlavně proti námitkám Nauckovým. Nauck soudil mimo jiné, že slova *οὐδὲν γάρ σε δεῖ κρύπτειν μ' ἔτι* měla by jen tehdy smysl, kdyby Chrysothemis nevěděla, že Aigisthos je vrahem Agamemnonovým. Ale ta slova vztahují se k celé větě »zabij ho se mnou«. Elektra dlouho ostýchala se záměr svůj sestře vyjeviti. Konečně jej projevila a slovy těmi projev svůj omlouvá. Acc. *Αἰγισθον* jest ovšem zbytečný; ale ježto je nutný konec verše, nutno i toto jméno ve verši podržeti. Ostatně nesmíme vše, co se zdá zbytečné, hned jen proto pokládati za interpolaci.

Podobně zcela zbytečně vymýtil Nauck vv. 1007 n.

*οὐ γὰρ θανεῖν ἔχθιστον, ἀλλ' ὅταν θανεῖν
χρηζῶν τις εἴτα μηδὲ τοῦτ' ἔχη λαβεῖν.*

(Rappold pokládá dokonce za interpolaci vv. 1003—1008). Dobře obracejí se proti této athetesi Jebb a Kaibel (str. 226), jenž drží se tu správného výkladu Vahlenova a vlastně již scholiastova. Smysl místa toho jest: »Nic nám neprospěje, zjednáme-li si krásnou pověst, ale p o t u p n o u smrtí (mučením nebo popravou); nebo smrt sama není nejhorší (p o t u p n é smrti mohly bychom se samovraždou vyhnouti), ale to je zlé, že i v tom, abychom se samovraždou vyhnuly smrti potupné, by nám bylo bráněno.« Ne smrti vůbec, nýbrž p o t u p n é smrti bojí se Chrysothemis. Částice *γάρ* vztahuje se tedy k *δυσκλεῶς* ve v. 1006: »neboť p o t u p n á smrt — ne pouhá smrt — je zlá, a abychom bez potupy nezemřely, v tom nám bude zabráněno.*)

*) O eri tu neprávem uznává mezeru jednoho verše a navrhuje:

*οὐ γὰρ θανεῖν ἔχθιστον, ἀλλ' ὅταν <κλέος
ἔργου κατασχεῖν εὐσιβῶς πρὸ τοῦ> θανεῖν
χρηζῶν τις . . .*

V. 1009 n.

πρὶν πανωλέθρους τὸ πᾶν
ἡμᾶς τ' ὀλέσθαι κάξερημῶσαι γένος.

Kdo τὸ πᾶν vztahují k substantivu γένος, musí vykládati místo to dosti strojeně. Chrysothemis, chtějí říci πρὶν πανωλέθρους ἡμᾶς; τὸ πᾶν γένος ἐξερημῶσαι, vsunuje dle nich po podmětu ἡμᾶς; ještě druhý výrok ὀλέσθαι, a tím způsobuje anakoluthii (Wolff-Bellermann). Podobně vykládá Rappold: τὸ πᾶν náleží k slovu γένος; postavení slova toho způsobila snaha Řeků, klásti slova téhož kmene (πανωλέθρους τὸ πᾶν) v též větě vedle sebe. Kdo tento strojený výklad nepokládá za přípustný, sáhají ovšem zpravidla ke změnám. Kaibel (str. 227) připomíná zcela správně po mém soudu, že τὸ πᾶν nemůže náležeti k slovu γένος, ježto oba infinitivy (ὀλέσθαι — ἐξερημῶσαι) jsou grammaticky samostatné. Pokládá τὸ πᾶν za acc. ve významu adverbia (srv. τὸ ὅλον, τὸ σύνολον) a spojuje — což je jedině možné — τὸ πᾶν s πανωλέθρους. Tak užívá právě výrazu τὸ πᾶν Aischylos; srv. (Kaibel příkladů neuvádí) Prom. 231 οὐκ ἤξίωσαν οὐδὲ προσβλέψαι τὸ πᾶν, Hik. 789 τὸ πᾶν δ' ἄφαντος a j. v. Pleonasmus, jevíci se ve spojení πανωλέθρους τὸ πᾶν, bylo by lze snadno omluviti; srv. příklad, uvedený Kaibelem z Aisch. Choef. 860 n. ἢ πᾶν θήσειν Ἀγαμέμνονιων οἴκων ὄλεθρον διὰ παντός. Hojný je v tomto významu (jinde i u Sofoklea) plur. τὰ πάντα; srv. Ai. 911 ὁ πάντα κωφός, ὁ πάντ' αἰδοίς, ib. 1415 ἀνδρὶ . . . τῷ πάντ' ἀγαθῷ, El. 301 ὁ πάντ' ἀνακίς οὗτος a j. v.

Myslím, že tento výklad Kaibelův je nezávadný, a že není třeba místo měniti. Kdo by nechtěl místo měniti příliš násilně, mohl by porušením hledati jen ve slově τὸ πᾶν, totiž souditi, že slovo to je špatným doplněním mezery, povstalé z neznámých příčin po πανωλέθρους. Vyplňovati mezery jest sice práce poměrně snadná, ale hranice pouhého hádání nikdy nepřekročí. Proto také od své konjektury v prvním vydání (ὄμοῦ m. τὸ πᾶν), ač není, tuším, horší než tisíce jiných podobných, upouštím.

V. 1082 n.

Metrum celé druhé strofy je iambické (jak dobře poznal Kaibel na str. 234, ač nedělí kola správně); není v prvním její periodě logaoedů, jak jsem ve vydání prvním naznačil. Schema té strofy jest toto:

I. — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 II. — — — — —
 — — — — —

III. $\cup - \cup \cup, \cup - \cup -$
 $\cup \cup \cup -, \cup \cup \cup -$
 $\cup - \cup -, \cup \cup -, \cup - \cup -$

Měřeno je tu vesměs po dipodických iambických, za které — jak nyní určitě víme — může státi i choriamb (i v iambickém trimetru!); některé takty mají tony ($\cup \cup -, \cup - \cup -, \cup \cup -$ m. $\cup - \cup -$).

Když první periody neměříme logaoedicky, není třeba ve v. 1082 nic po *ἀγαθῶν* doplňovati; není také třeba měniti násilněji v. 1091 antistrofy. V rukopisech čteme *καθ' ὑπερθε* (*, *καθ' ὑπερθε* LP) *χειρὶ καὶ πλούτῳ τῶν ἐχθρῶν ὄσον*; jen místo *καὶ πλούτῳ* třeba s Trikliniem opravit *πλούτῳ τε*, změnou zajisté nevalnou.

Ale nejen tuto, i jinde uznávají se neprávem logaoedy, kde třeba uznávati buď iamby (nebo trocheje), měřené dipodicky, buď ioniky. Jak nyní víme, tvary taktů $- - \cup \cup, - \cup \cup -, - \cup - \cup$ a $\cup \cup - -, - \cup \cup -, \cup - \cup -$ se často střídají (ještě více tvarů těchto taktů povstává různými tonami a irrationalitou), a toto poznání, novějšími nálezy opřené, vede nás k dalšímu poznání, že ne všude jsou logaoedy, kde byly uznávány, nýbrž že leckde třeba uznávati ioniky (po případě iamby nebo trocheje). Ioniky byly u Sofoklea dle dosavadního mínění velmi řídké. Ionické (po případě iambické nebo trochejské), ne logaoedické, jsou na př. periody nebo strofy: Sof. Ant. 138—140 (= 152—154)*, ib. 781—784 (= 791—794), 844—846 (= 862 až 865), asi též 850—853 (= 869—871), 944—951 (= 955 až 962), Ai. 374—376 (= 389—391), 627—634 (= 639—645), 1199—1206 (= 1211—1219) a j. v.

Dvě místa v těchto strofách Elektry jsou obtížna. Nejprve v. 1085 n.

ὦς καὶ σὺ πάγκλαυτον αἰ-
 ὶωνα κοινὸν εἶλον.
 τὸ μὴ καλὸν καθοπλίσασα
 σα δύο γέροντες ἐν λόγῳ
 σοφὰ τ' ἀρίστα τε παῖς κεκλήσθαι.

Sloveso *καθοπλίζειν* těžko lze vysvětliti; *καθοπλίζειν* znamená »ozbrojovati«, zde však by mohlo sotva co jiného znamenati než — jak vykládá i scholiasta (*καταπολεμήσασα τὸ αἰσχρὸν*) — »potlačiti, od sebe odmitnouti« (Wolf-Bellermann, Jebb). Jiné výklady jsou strojené (na př. Kaibelův na str. 239). Slovo to je jistě porušeno, ale není za ně dosud podáno dobré náhrady (nejnověji málo pravdě podobně navrhl tu Schütz *ἀφοπλίσασα*); smyslu by dobře vyhovovalo I. H. H. Schmidtovo *ἀπολακτίσασα*,

*) Poznal to již Masqueray, *Traité de métrique grecque* (Paris 1899, str. 331).

ačkoli jest těžko si představit, jak toto slovo bylo porušeno v καθοπλίσασα. Naproti tomu netřeba, tuším, měniti φέρειν. Inf. ten visí na καθοπλίσασα a vykládá se následujícím σοφά τ' ἀρίστα τε παῖς κεκλήσθαι. Smyslem rovná se vazbě ὥστε φέρειν (>tak že tím získávám<); srv. 872 διώκομαι τὸ κόσμιον μεθεῖσι σὺν τάχει μολεῖν. Act. φέρειν místo očekávaného med. φέρεσθαι lze dobře vysvětliti; srv. v. 692 ἐνεγκῶν πάντα ἀπινίκια, OT 590 πῦρ μὲν γὰρ ἐκ σοῦ πάντ' ἄνευ πρόβου φέρω a j. v. Tohoto starého výkladu, jehož se nověji drží i Jebb a Kaibel na str. 239, netřeba se spouštěti.

Druhé nesnadné místo je ve v. 1095

ἀ δὲ μέγιστ' ἔβλα-
στε νόμιμα, τῶνδε φερομένων
ἄριστα τᾶ Διὸς εὐσεβείᾳ.

Slovo Διὸς jest z metrických příčin chybné; místo ∪ ∪ čekáme slovo míry — ∪. Varianta Ζηρός m. Διὸς, přijatá také Trikliniem, jest jistě pouhou konjekturou z nouze, a to nedobrou, jak dobře tvrdí Kaibel (str. 241). Tuto neběží o εὐσεβεία Elektrinu k Diovi nebo k jinému bohu, nýbrž k o t c i. Proto myslím, shoduje se v tom úplně s Kaibelem, že za Διὸς čísti třeba buď πατρός dle návrhu Gleditschova a Michaelisova nebo spíše παιδός: dle návrhu Meklerova. Smysl je pak jasný: >vzhledem k nejsvětějším zákonům zjednáváš si první cenu svou dětinou láskou k otci<. Celý zpěv, jímž oslavuje se tato dětiná láska Elektrina, končí se myšlenkou, která právě je jádrem celého zpěvu. Hojně jiné návrhy, tuto podané (na př. Weckleinův, jehož jsem se přidržel v prvním vydání), jsou daleko násilnější.

V. 1113 n.

φέροντες αὐτοῦ σμικρὰ λείψαν' ἐν βραχέϊ
τεύχει θανάτου, ὡς ὄρας, κομίζομεν.

Dobře místo to vykládají Jebb a po něm Kaibel (str. 243). Sloveso κομίζειν znamená >někam dopravovati<, φέρειν >nésti v rukou< (srv. Isaios 8, 21 εἰσελθὼν δὲ εἶπω κομίζεις ἐν οἴῳ ἦν, ἔχων τοὺς οἰσόντας). K tomuto φέρειν (>nésti popelnici v rukou<) odnáší se ὡς ὄρας (srv. Eur. Bacch. 1238 n. φέρω δ' ἐν ὠλέναισιν, ὡς ὄρας, τάδε λαβοῦσα τάριστείᾳ); slovo θανάτου jest arci od αὐτοῦ vzdáleno, asi z příčin rhetorických. Dobře praví Kaibel: >Man empfindet deutlich die Scheu, mit der Or. dies Lügenwort ausspricht< Nauck místo násilně měnil; nelíbila se mu domnělá tautologie (φέροντες κομίζομεν); mimo to prý nynější text znamená, že >Orestes zemřel v malé popelnici<. Patrně se mu nelíbil ani poněkud smělý slovosled tohoto místa. Co místo tak, jak je zachováno v rukopisech, znamená, to každému, kdo rozuměti chce a nehledá mermomocí příčin ke konjekturám, je

jasno. Proto správně dí Kaibel, méně patrně Naucka: »Die schlimmen Witze, mit denen man die Überlieferung der Worte lächerlich machen wollte, sind schlechterdings unbegreiflich«. Lituji, že jsem v prvním vydání konjekturu Nauckovu *θανόντος* . . . *φείροντες* (m. *φείροντες* . . . *θανόντος*) a Weckleinovu *προσήμεν* . . . (m. *κοιζόμεν*) přijal do textu.

V. 1125

ἀλλ' ἢ φιλῶν τις ἢ πρὸς αἵματος φύσιν

vymýtil Jahn a po něm mnozí (nedávno i Rappold) zcela zbytečně. Smysl verše jest jasný: »(žádá si toho, nejsouc jeho nepřítelkyní), ale buď z přátel nebo příbuzná«. Ze slov předešlého verše *ἐν δυσμενείῃ γ' οὐσ'* doplniti třeba k slovům těm part. *οὔσα*. Slova *πρὸς αἵματος φύσιν*, která Nauck pokládal za nejasná a částečně porušená, nemohou býti ani vyložena jinak, než se obyčejně děje; *πρὸς αἵματος εἶναι* značí »býti příbuzný« (srv. Sof. Ai. 1305 *τοὺς πρὸς αἵματος*) a acc. *φύσιν* značí »rodem«, jako jinde často (srv. výš v. 325 a Trach. 379 n. *λαμπρὰ καὶ κατ' ὄμμα καὶ φύσιν, πατρὸς μὲν οὔσα γένεσιν Ἐδρύτου*). Právem novější vydavatelé (také Jebb a Kaibel na str. 245) verš tento ponechávají v textu.

V. 1127 n.

ὥς σ' ἀπ' ἐλπίδων
οὐχ ὧν περ ἐξέπεμπον εἰσοδεξάμην.
(*ὥνπερ* LP, *ὄνπερ**)

Sám střízlivý Jebb pokládá buď *ἀπ'* buď *ὥνπερ* za porušené. Čtení rukopisné lze vyložití pouze způsobem, jež navrhuje Jebb: »jak jsem tě přijala proti své naději, ne s těmi nadějemi, s kterými jsem tě vyslala« (*ὥνπερ* klade se tu atrakcí m. *αἰσπερ*). Attrakce, při tom výkladu uznávaná, netíní místo právě jasné; každý by raději spojoval: *ὥς σ' οὐκ ἀπ' ἐλπίδων, ἀφ' ὧνπερ ἐξέπεμπον* . . . Kdo však tak spojuje, musí *ἀπ' ἐλπίδων* vykládati ve smyslu: »jak jsem tě ne s tou nadějí přijala, s kterou jsem tě vyslala« (eufemisticky řečeno místo »přijímám tě úplně bez naděje«). Tak vykládá Kaibel na str. 246; *ἀπὸ* značí mu tu východiisko, jako v Trach. 666 *ἀπ' ἐλπίδος καλῆς* »a proba spe profecta«. Tomu výkladu vadí, že *ἀπ' ἐλπίδων* (jako podobné výrazy *ἀπὸ δόξης*, *ἀπὸ θυμοῦ*, *ἀπὸ γνώμης*; v. Jebb k v. 1127) nemůže znamenati »s nadějí«, nýbrž »daleko naděje, bez naděje«. Místo Trach. 666 (*εἰ γανήσομαι τάχα κακὸν μέγ' ἐκπράξωσ' ἀπ' ἐλπίδος καλῆς*) je zcela odchýlné a nemělo by se pro výklad tohoto místa uváděti. Ale potom nemá smyslu věta *ἀφ' ὧνπερ ἐξέπεμπον*; nebo Elektra neposílala Oresta ze země bez naděje, nýbrž naopak skládající v něho veliké naděje. Proto, kdo drží se čtení *ἀπ' ἐλπίδων*, přijímají čtení jednoho rukopisu podřízeného *ὄνπερ* m. *ὥνπερ*. Tohoto čtení přidržel jsem se

v prvním vydání (drží se ho dosud na př. Wolff-Bellermann a Rappold). Ale toto *δνπερ* jest asi konjektura, kterou se místu mělo pomoci.

Myslím, že obtíže místa toho odstraní se přijetím staré malé změny Schaeferovy *ὕπ'* (m. *ἀπ'*) *ἐπιίδων*; výraz ten (*ἐπιίς* je vox media) značí »z a očekávání« (Eur. Troad. 505 *τί δητά μ' ὀρθοῦτ'*; *ἐπιίδων ποίων δπο*; srv. Sof. El. 630 *ὕπ' εὐφρήμον βοῆς* a poznámku Nauckovu k místu, o němž jednáme). Smysl místa je pak jasný: »jak té s jiným očekáváním přijímám, než s jakým jsem té vyslala.«

V. 1191.

πόθεν τοῦτ' ἐξεσήμερας κακόν;

Správně, jak myslím, tvrdí Kaibel (str. 256), že sloveso *ἐκσημαίνω*, velmi vzácné, neznamená tu pouze tolik, co *λέγειν* — pak čekali bychom spíše, co jsem v prvním vydání navrhl, *πόθεν τοῦθ' οἰξεσήμερας* (= *ὁ ἐξεσήμερας*) *κακόν* —, nýbrž že má význam užší: *τίμι σ η μ ε ι φ . χ ρ ω μ ε ν η τοῦτο λέγεις*. Po výroku Elektríně, že musí žíti s vrahy (otcovými; v. 1190), staví se Orestes, jakoby obžalobu Elektrínu měl za pouhou domněnku (»S vrahy. k o h o musíš žíti? Z jakého důvodu soudíš, mluvíš o tom zlu, mluvíš o vrazích?«). Poněvadž Orestes se tu ještě staví, jakoby Elektry neznal a nevěděl, že mluví o zavražděném Agamemnonu, není tento výklad nemožný; k *πόθεν* netřeba při tomto výkladu doplňovati *δν* ani netřeba místo měniti.

V. 1222 n.

*τήνδε προσβλέψασά μου
σφραγίδα πατρὸς ἔμαθ', εἰ σαφῆ λέγω.*

Na místě tom jsou od v. 1220—1226 tak zv. *ἀντιλαβαί*; trimetr rozdělen jest mezi obě mluvící osoby, Elektru a Oresta. Jen tuto jsou antilaby porušeny. Proto Morstadt slova *σφραγίδα πατρὸς* přidělil Elektře, tak že antilaby provedeny jsou pak bez přestávky až do v. 1226. Dobře se proti této úpravě ozvali Jebb i Kaibel (str. 260 n.). Antilaby jsou, patrně úmyslně, porušeny i jinde; na př. v OK 1439—1442, v Eur. If. Aul. 1460—1466.

Nauck měnil celé místo násilněji; vadilo mu zvláště, že způsob, jakým se Orestes Elektře legitimuje (ukázáním prstenu otcova), je nedostatečný; i ten, kdo by neprávem byl si od Oresta zjednal tento prsten, mohl prý se takto Elektře vydávati za Oresta. Dobře však praví mimo jiné Kaibel: »Ohne Zweifel würde ein Untersuchungsrichter diese Möglichkeit haben erwägen müssen, die Poesie dürfte das wol übersehen«. — »Entscheidender als der Ring war für El. zudem alles was ihr im Gespräch mit Orest räthselhaft gewesen und was ihr jetzt, auch ohne dass sie es ausspricht, mit einem Schlage klar und überzeugend erscheint.«

V. 1251 n.

ἀλλ' ὅταν παρουσία
φράζῃ, τότε ἔργων τῶνδε μνησθαι χρειῶν.

Slova *παρουσία φράζῃ* mnozí vydavatelé i novější doby (Wolff-Bellermann, Rappold, Jebb, Kaibel na str. 266) ponechávají, jiní mění. Obvyčejně vykládá se shodně se scholiemi (*ὅταν ἐπιτρέπη ὁ καιρὸς καὶ καλῆ· ἢ ὅποταν ἡ παρουσία τούτων ἢ καὶ ὁ καιρὸς ἐπιτήδειος*). Tak vykládá Wolff-Bellermann, Rappold i Kaibel: »Im Augenblick der That soll uns die Erinnerung nützen«. Z následujících slov Elektřiných *ὁ πᾶς ἂν πρόποι παρῶν ἐννέπει τὰδε δίκῃ χρόνος* soudí Kaibel, že Elektra rozuměla tu *παρουσία καιροῦ*, jak to Orestes jemně naznačil slovem *τότε*: »až přijde pravý čas a upomene (*φράζῃ*) nás na tyto věci«. Výraz *παρουσία ἐστὶ* jest prý opisem za *πάρησι*, a to značí totéž, co *καιρὸς ἐστὶν*; tedy značí ta slova tolik, co *ὅταν τὸ παρῆναι φράζῃ = ὅταν τὸ καιρὸν εἶναι φράζῃ*.

O správnosti toho výkladu velice pochybují. Scholia ovšem předpokládají nynější text a vysvětlují slovo *παρουσία*, jak mohou. Slovo to mělo by však význam »vhodný okamžik« je n na tomto místě; jinak značí vždy »přítomnost«. Byl by který divák mohl slovo to pojmuti v jiném významu? Že by Elektra t a k toto slovo pojímala, z následujících jejích slov (*ὁ παρῶν χρόνος*) nevyplývá. Slova ta i bez takového vztahu mají dobrý smysl (»Ne jen v jistý okamžik (*τότε*), ale stále sluší se mi toho vzpomínati«). Proto i střízlivý Jebb tento výklad navrhuje a podává jiný. Překládal by nejraději slovo to »příležitost«. Schválně prý tu užito slova neurčitého, kteréž vlastně znamenati má přítomnost v r a h ů a ukazuje na blízcí se pomstu: »až přítomnost vrahů k tomu bude pobízeti, pak bude třeba vzpomínati těch věcí«.

To je výklad zajisté lepší, ježto šetří obvyklého významu slova *παρουσία*. Ale koho napadne doplňovati k tomu slovu gen. »vrahů«? Orestes by tu mluvil tak nejasně, že by Elektra ani divák jeho slovům rozuměti nemohli. Nepochybují, že je to přílišná konservativnost, jestliže se i toto podivné čtení hájí a strojeným způsobem vykládá. V rukopisech některých menší váhy je čtení *παρησία* (nebo *παρησίαν*), vzniklé snad vskutku konjekturou, kterým se však smysl místa vhodně opravuje. Obvyčejně se ovšem soudí, že toto čtení vymáhá i změnu následujícího *φράζῃ* (slovo to bylo různé měněno: *φράζειν, παρῆ, παρῆ* a j.); nevíím, je-li tato změna nutná. I *φράζῃ* dává, tuším, vedle *παρησία* dobrý smysl: »až volnost slova nám k tomu dá pokyn, pak třeba toho vzpomínati«. Proto volil jsem sice opravu *παρησία*, ale nechal v textu rukopisné *φράζῃ*.

V. 1281 — 1287 činí obtíže i se stránky metrické i leckde se stránky smyslové. V prvním vydání jsem podle Gleditsche celé to místo upravil v jediný systém iambický, čta s Gleditschem místo nevhodného $\acute{\omega}$ φιλαι — $\acute{\omega}$ φιλαια'. Návrhem tím sama sebou pak se nabízela míra místa toho iambická. Nepochybují však nyní, že čísti jest $\acute{\omega}$ φιλ' (= φιλε, které napsáno bylo za doby novořecké výslovnosti nesprávně φιλαι), jak navrhl již Wunder, Wecklein a jiní. Správně upozornil také Kaibel (str. 264), že místo to co do smyslu rozděluje se na dvě souměrné části (druhá část začíná v. 1285 $\nu \nu \delta' \epsilon \chi \omega \sigma \epsilon$), a že metrická analyza nesmí toho parallelismu rušiti. Jakmile však čteme $\acute{\omega}$ φιλ' a začínáme nový metrický oddíl slovy $\nu \nu \delta' \epsilon \chi \omega \sigma \epsilon$, nedostaneme řadu iambů, nýbrž trochejů.

Co do smyslu, působí obtíže nezvyklé asyndeton ve v. 1281 n.

$\acute{\omega}$ φιλ', $\epsilon \kappa \lambda \nu \nu \alpha \nu \delta \nu \epsilon \gamma \acute{\omega}$
 $\nu \nu \delta' \alpha \nu \eta \lambda \pi \iota \sigma' \alpha \nu \delta \alpha \nu$ ·
 $\epsilon \sigma \chi \omega \nu \delta \rho \gamma \alpha \nu \alpha \nu \alpha \nu \delta \omega \nu$ . . . ,

keré marně omlouvá Wolff-Bellermann a také Kaibel (str. 268) příkladem z Demosthena 18, 274: $\acute{\alpha} \delta \iota \kappa \epsilon \iota \tau \iota \varsigma \epsilon \kappa \acute{\omega} \nu \cdot \delta \rho \gamma \eta \nu \kappa \alpha \iota \tau \iota \mu \omega \rho \iota \alpha \nu \kappa \alpha \tau \acute{\alpha} \tau \acute{\omicron} \upsilon \tau \omicron \nu \cdot \epsilon \xi \eta \mu \alpha \rho \tau \acute{\epsilon} \tau \iota \varsigma \acute{\alpha} \kappa \omega \nu \cdot \sigma \upsilon \gamma \gamma \nu \acute{\omega} \mu \eta \nu \acute{\alpha} \nu \tau \iota \tau \eta \varsigma \tau \iota \mu \omega \rho \iota \alpha \varsigma \tau \omicron \upsilon \tau \omicron \upsilon$. Příklad tohoto rhetorického asyndeta je přece docela jiného rázu. Tuto dle povahy vět (logicky obsahuje věta $\epsilon \kappa \lambda \nu \nu \alpha$ atd. určení č a s o v é) a dle klidného konce celého kommu, v němž vášnivá radost Elektrina se již mírní, není pro takové pathetické asyndeton místa. Nepochybují, že po $\acute{\omega}$ φιλ' vypadla nějaká částice časová ($\acute{\alpha} \nu \iota \kappa'$ Blaydes; jini jinak); na konci Elektry jest v rukopisech vůbec mnoho zcela patrných mezer.

Ve v. 1284 místo $\kappa \lambda \acute{\upsilon} \nu \sigma \alpha \tau \acute{\alpha} \lambda \alpha \iota \nu \alpha$ čísti jest asi $\kappa \lambda \acute{\upsilon} \nu \sigma' \acute{\alpha} \tau \acute{\alpha} \lambda \alpha \iota \nu \alpha$ s Hartungem a jinými; snad třeba dokonce vyloučiti i $\kappa \lambda \acute{\upsilon} \nu \sigma'$ (po $\epsilon \kappa \lambda \nu \nu$ zbytečné) a ponechati $\tau \acute{\alpha} \lambda \alpha \iota \nu \alpha$, jak navrhl Neue. Vznikla by pak místo hexapodie trochejské tetrapodie, a celé to místo tvořilo by jediný systém trochejský. Ale vyloučení tohoto $\kappa \lambda \acute{\upsilon} \nu \sigma \alpha$ zdá se přece odvážné. Dle této úpravy by schema metrické toho místa bylo toto:

— ∪ — ∪ ∪ ∪ — ∪
 — ∪ — ∪ L L
 — ∪ L — ∪ — ∪
 — ∪ — ∪ — ∪ L — ∪ — ∪
 — ∪ — ∪ — ∪ — ∪
 — ∪ — ∪ — ∪ — ∪
 — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ L L

Byly by to však patrně periody dvě.

V. 1292

χρόνον γὰρ ἂν σοι καιρὸν ἐξείργοι λόγος.

Slovo *χρόνον* (výraz *χρόνον καιρὸς* jest ovšem pleonastický) bývá měněno (*ἔργον* Reiske, *πόνου* Dindorf, *αὐτὸν* nedávno Zakas). Ale ježto, jak praví Kaibel na str. 270, původně neznačilo *καιρὸς* »čas«, nýbrž jen hranici jakous (»den Schnittpunkt«; Kaibel odzozuje slovo to od koř. *κερ* v *κείρω*), říkalo prý se snad dlouho *χρόνον καιρὸς*, než *καιρὸς* samo o sobě nabylo významu: »vhodný okamžik«. Pleonastický ten výraz zajisté lze ospravedlniti vazbami podobnými, jaké jsou *πῆμα νόσου*, *λέκτρων εὐναί* a j., ač nejsou úplně stejné; neboť kdežto tuto gen. *νόσου*, *λέκτρων* jsou definitivní, ve výrazu *χρόνον καιρὸς* jest gen. *χρόνον* vlastně partitivní (»vhodný okamžik času«).

Slovo *καιρὸς* (= *τὸ καιρῖον*) velice se tu blíží významem svým k významu »prospěch«, který *καιρὸς* někdy mívá (Sof. Fil. 151 *φρουρεῖν ὄμμ' ἐπὶ σφ' μάλιστα καιρῷ* a j. v.); *καιρὸς*, znamenající »prospěšný, vhodný okamžik«, může vedle sebe snéstí širší pojem *χρόνος*. Z výkladu scholiastova: *ἀφαιρεῖται γὰρ, φησὶν, τὴν εὐκαιρίαν τῶν μελλόντων πραχθῆναι τῶν λόγων ἢ ἀδολοσχία* nelze, tuším, souditi, že místo *χρόνον* četl *ἔργον* nebo *πόνου*. Mohl tak vyložití, hledě k smyslu místa, i zachované čtení *χρόνον καιρὸς*; (Kaibel, str. 270).

Tento starý výklad Hermannův jest, myslím, lepší než výklad Jebbův, jenž slova *χρόνον . . . καιρὸν* vykládá »temporis modum« (»pravá míra času«, kterýž význam arci *καιρὸς* také mívá): »Řeč tvá vylučovala by pravou míru času«, t. j. kdybys déle mluvila, překročila bys přiměřený k tomu v tom okamžiku čas, mluvila bys za těchto poměrů příliš dlouho. Myslenka tato byla by dosti mdlá; každý divák i čtenář vyložil by si zajisté místo to způsobem prvním. Změn však tu není, tuším, třeba.

V. 1296 n.

οὕτως δ' ὄπως μήτηρ σε μὴ πικρῶσται
φαιδρῶ προσώπῳ

Obtíže činí *οὕτως*. Obvyčejně se vykládá: »a tak to čiň (t. pátrajc, jak bychom nejlépe pomstu provedli), aby matka tě ne prohlédla« (Wolff-Bellermann; podobně Nauck). Patrně doplňují tuto vykladatelé k *οὕτως* z předešlé věty nějaký imperativ, opatrně nepravíce, jaký. Výklad ten byl by možný, kdybychom doplniti mohli k *οὕτως* imper. *σήμαινε* z v. 1294. Ale dobře praví Kaibel (str. 270): »Zu *οὕτως* δὲ kann nicht der vorhergehende Imperativ *σήμαινε* ergänzt werden, als ob nur während des Berichts, bei dem Klyt. ja gar nicht zugegen ist, El. ihre Freude mässigen soll.« Proto Kaibel doplňuje z v. 1299 ze slova *στέναζε* nějaký

imperativ, jehož obsah určen jest větou *ὅπως μὴ* atd. Příklady, na které se odvolává, jsou však zcela jiného rázu. Ale takové doplnění imperativu slovesa povšechnějšího významu (•čiň, jednej•), ať ze slov předešlých, ať z následujících, je tu velmi nesnadné, a vzniká jím výklad velmi strojený. Jebb doplňuje k *οὕτως* neméně směle *σκόπει* a odvolává se na Arist. Žáby 905 n. *ἀλλ' ὡς τάχιστα χρὴ λέγειν· οὕτω δ' ὅπως εἰρήϊον ἀστεία*. Ale doklad ten je zcela nevhodný. Tuto k *οὕτω* δὲ třeba a snadně možno z předešlého doplniti *χρὴ λέγειν*, nikoli však *σκαπει*. Podobně i na místě z Elektry, o němž jednáme, mohlo by se z předešlého doplniti jen *σήμαινε*, což však, jak řečeno, smysl nepřipouští. Z těch důvodů nepochybují, že *οὕτως* je porušeno. Těžko říci, co tu původně stálo; nejspíše nějaký imperativ jako *δρα* (Blaydes) nebo *σκοποῦ* (Rappold) nebo *φράζου* (Schubert). V textu ponechal jsem návrh první, ač jej nikterak nepokládám za opravu jistou.

V. 1328 n.

*ἦ τοῦς ἐνεστιν οὕτως ἑμὴν ἐγγενής,
ὄτ' οὐ παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν αὐτοῖσιν κακοῖς
τοῖσιν μεγίστοις ὄντες οὐ γινώσκειτε;*

Schmelzer pro obtíže, které se shledávají ve v. 1329 n., oba tyto verše vymýtil z textu. To je ovšem nejjistější a nejsnazší prostředek zbaviti se obtíží; ale jest oprávněný, jestliže myšlenka sama určitě k interpolaci neukazuje? Mnozí jiní slova ta všelijak mění. Tak soudí Nauck, že jest tvrdé vztahovati první *αὐτοῖς* k následujícímu substantivu *κακοῖς*, a že prý nelze říci *παρὰ κακῶ εἶναι*. I opatrný Wolff Bellermann shledává první *αὐτοῖς* nápadným. Myslím, že netřeba tu změň. Proč by bylo tvrdé vztahovati první *αὐτοῖς* k následujícímu *κακοῖς*? Napadne koho tuto, kde se proti sobě vlastně staví předložky *παρὰ* a *ἐν*, doplňovati co jiného? Myšlenka jest zcela jasná: »Nepoznáváte, že nejste jen u, na kraji samého nebezpečí, ale v něm samém?« Ovšem se nikde neříká *παρὰ κακῶ εἶναι*, ale *παρὰ* tu patrně kladeno v čistě lokálním smyslu jen pro protivu k následujícímu *ἐν*. Dobře praví Jebb, že *παρὰ κακοῖς* různí se od *ἐν κακοῖς* právě tak, jako *παρὰ πύρρι* v Hom. Od. 7, 154 od *ἐν πύρρι*. Srv. i obšírný výklad Kaibelův na str. 275 n., jenž rukopisného čtení rovněž hájí.

Rappold čte s Nauckem *παρ' αὐτοῖς*, ostatní slova, odchýlně od Naucka, necháváje nezměněna, a vykládá: »unter euch (etwa um zu plaudern)«. Byla by to změna nejsnazší ze všech navržených. Pochybují však, že by který divák byl při tomto čtení místo správně pochopil. Slova *ἀλλ' ἐν αὐτοῖσι κακοῖς* (»uprostřed samého nebezpečení«) žádají si protivy; protivou správnou není tu výraz »ne mezi sebou«, nýbrž »ne mimo nebezpečení«.

(ale v něm samém). Tomu spíše vyhovuje čtení rukopisné, než tato konjektura.

Ve v. 1333 není *ὄμων* po předchozím *ὄμων* ve v. 1332 pěkné a bývá proto měněno (*οἴμαι* Nauck a dle něho Rappold). Nevím, dostačí-li pouhé n e l i b é opakování téhož slova, není-li jinak proti němu závady, k uznávání chyby textové; v. výše str. 99.

V 1361.

χαῖρ', ὦ πάτερ· πατέρα γὰρ εἰσορᾶν δοκῶ.

Verš ten co do smyslu je bezvadný. Co praví Nauck (verš ten prý nemá smyslu, protože Elektra nemíní, že vidí Agamemnona, nýbrž chová k starému pěstounu touž úctu a vděčnost, jako dítě k otci), je holá sofistika. Myšlenka, které Nauck žádá, je vskutku ve verši tom obsažena; že nemluví Elektra o svém otci, nýbrž o pěstounu j a k o otci, vysvítá již z toho, že nepraví *τὸν πατέρα*, nýbrž pouze *πατέρα* (Kaibel na str. 279).

Vážnější je námitka druhá. Verš prý je »rhythmicky« vadný; v tragickém trimetru netvoří prý nikdy jediné slovo tvaru tribrachya (∪∪), jako tuto *πατέρα*, třetí takt (Nauck). Podobně o této vadě vyjadřuje se Jebb. Vyskytají-li se v třetím taktu tribrachye, bývá prý caesura v třetí i čtvrté stopě (tak že tribrachys nemůže sestávat z jediného slova); na př. Sof. OT 248 *κακὸν κακῶς· νιν || ἄμορον || ἐκτριψαι βίον*; anebo jest caesura aspoň v stopě třetí (srv. Ant. 31 *τοιαῦτά φασι || τὸν ἀγαθὸν Κρόνονά σοι*; Eur. Troad. 497). Jebb nemění verše toho jen proto, že má aspoň pauzu po druhé stopě, po slově *πάτερ*.

Ale tento verš jest rhythmicky úplně nezavadný. Domnělá ta velmi malicherná pravidla, Porsonem a jinými stanovená, o tvaru jednotlivých stop trimetru jsou většinou naprosto lichá; na př. pravidlo, na něž se odvolává Jebb, zakládá se na starém omylu, že po každém slově ve větě jest jakás pauza, a že tedy caesura nebo diaerese je všude tam, kde končí se slovo. Jsme-li si lichoosti této zásady vědomi, nemůžeme uznávatí rozdílů mezi tribrachyem ze dvou slov a tribrachyem z jednoho slova složeným, není-li mezi oběma slovy, z nichž je po případě složen, pomlčka, a nemůžeme tedy uznávatí oněch caesur, které metrikové v také hojnosti všude shledávají. Mezi *πατέρα* a na př. *νιν ἄμορον* není ve výslovnosti rozdílů. Uvedený verš z OT 248 má caesuru jen po *ἄμορον* (hefthemimeres), jako verš z Elektry, o němž jednáme, jen po *γὰρ* (rovněž hefthemimeres); a vedle toho má verš z Elektry diaeresi po slově *πάτερ*, po druhé stopě. Oba verše jsou rhythmicky nezavadné.

Stálo by za to, aby někdo tyto titěrné zákony, kteréž ostatně mají dosti výjimek, často neprávem opravovaných, podrobil důkladné revisi: zajisté se jich většina shroutí. Kdyby se byli starověcí básníci měli řídití takovými malichernými zákony o »rhythmu«, které pro ně vyzpytovali mnozí moderní filologové, byli by musili pořád míti po ruce nějaký metrický codex, v němž by jednotlivá ta pravidla byla bývala zaznamenána. Ale básník při veršování potřebuje volnosti a nemůže se bez podstatné příčiny vázati takovými titěrnostmi, které se skutečným rhythmem ani nijak nesouvisí.

V. 1372 n.

οὐκ ἂν μακρῶν εἶθ' ἤμιν οὐδ' ἐν ἄν λόγων,
Πυλάδῃ, τόδ' εἴη τοῦργον, ἀλλ' ὅσον τάχος
χωρεῖν ἔσω

Čtení rukopisné lze zajisté vysvětliti; smysl místa je jasný. Vazba byla by tato: *τόδε τὸ ἔργον οὐκ ἂν εἴη οὐδὲν ἔργον μακρῶν λόγων, ἀλλ' (ἔργον ἂν εἴη) χωρεῖν ἔσω*: »Tento čin (vykonání pomsty) není již žádným činem dlouhých řečí (není k němu třeba dlouhých řečí), ale činem jest (třeba jest) jíti do vnitř.« Výraz *ἔργον ἐστὶ* (opus est) s gen. nebo inf. (obě ty vazby vyskytají se tu za sebou) je obvyčejný. Rovněž tak vyskytá se vazba *οὐδὲν ἔργον ἐστὶ* (na př. Sof. Aias 852 *ἀλλ' οὐδὲν ἔργον ταῦτα θρηνησθαι μάτην*; Eur. Hipp. 911 a j.) a také *τόδε ἔργον ἐστὶ* (Eur. Andr. 551 n. *οὐ γὰρ ὡς εἰσὶ καὶ μοι σχολῆς τόδ' ἔργον*). Všechny tyto různé vazby máme tu takřka shrnuty na jednom místě. Mnohým zdálo se pron. dem. *τόδε*, jež tu překládají »nyňi, zde« (Wolff-Bellermann; srv. i Rappold), nápadné. Ale nápadné je pouze s našeho stanoviska moderního; my výraz *ἔργον ἐστὶ* překládáme výrazem »třeba jest«, ale Řekovi znamenalo v té frasi *ἔργον* stále »čin«, i mohl je tedy určití náměstkou a zajisté mohl užití také vazby *τόδε* (t. *ἔργον*) *οὐδὲν ἔργον ἐστὶ τινός* (nebo inf.), ač tato vazba, pokud můžeme souditi z mlčení vykladatelů, odjinud než z tohoto místa není doložena.

Výklad, kterého jsem se přidržel, zajisté jest lepší než výklad Jebbův a Kaibelův (str. 281), kteří *οὐδὲν* pojímají jako acc. (»nijak«; Kaibel: »auch nicht im mindesten mehr«); srv. v tom smyslu *οὐδὲν* na př. v Sof. El. 519 a j. Ale ve frasi *ἔργον ἐστὶ οὐδὲν* sotva by kdo pojímal *οὐδὲν* za acc.; každý byl by veden k tomu, aby je spojoval se subst. *ἔργον*.

Ačkoli však tu lze vše vysvětliti, přece by tu každý *οὐδὲν* kteréž po *οὐκ* jest sice možné, ale zbytečné (zbytečné je také dvojí *ἂν*), raději neměl; celý výraz stal by se tak rázem jasnější. Proto jest možno, že *οὐδὲν ἂν* je porušeno (návrhů k jeho opravě podáno několik; mně by se nyní nejlépe líbil Blaydesův

οὐδαμῶς). Ale ježto přece celé to místo lze vysvětliti uspokojivějším způsobem, ponechal jsem v druhém vydání čtení rukopisné.

V. 1413.

ὦ πόλις, ὦ γενεὰ τέλαια.

Slova ὦ πόλις ὦ netřeba měniti s Gomperzem v ὦ Πέλοπος. Dobře připomíná Wolff-Bellermann (str. 167), Jebb i Kaibel (str. 289), že výkřik ὦ πόλις jest tu v ústech sboru vhodný. Osud panovnické rodiny týká se také obce.

V. 1416.

ΚΑ. ὦμοι μάλ' αὖθις. ΗΑ. εἰ γὰρ Αἰγίσθω θ' ὄμοῦ.
(γ' Αἰγίσθω Hermann).

Slova εἰ γὰρ Αἰγίσθω γ' ὄμοῦ (dle opravy Hermannovy) vykládají se obvykle tak, že ze slova πέπληγμαῖι předešlého v. 1415 doplňuje se v té větě příslušný výrok (na př. ἐπλήγης). Kdo ponechává čtení rukopisné εἰ γὰρ Αἰγίσθω θ' vykládají tak, že z předešlého výkřiku Klytaimestřina ὦμοι μάλ' αὖθις doplňují k εἰ γὰρ nějaké sloveso, značící »volati«: »Kéž bys volala: (běda mně) a také Aigisthovi zároveň«. Jebb vykládá, čta Αἰγίσθω γ', poněkud odchylně; doplňuje tu totiž pojem, obsažený v předešlém zvolání Klytaimestřině: »Kéž by běda, zle bylo zároveň Aigisthovi«. Výklady ty nejsou nemožné, ač jsou poněkud strojené; přece však přijímám do textu nepatrnou změnu Kaibelovu σοὶ γὰρ Αἰγίσθω θ' ὄμοῦ, ke které ho zajisté přimělo rukopisy zachované θ', poněvadž se jí místo stává rázem jasné. Elektra pak praví: »Ano běda buď podruhé tobě a Aigisthovi zároveň« (srv. v. 666 n. σοὶ γέρων ἤκω λόγους ἠδεις . . . Αἰγίσθω θ' ὄμοῦ). Po αὖθις mohlo v majuskulích původní σοὶ snadno přejíti v εἰ.

V. 1420.

Ve slovech πολύρρητον γὰρ αἶμ' ὑπεξαίροῦσι τῶν κτανόντων οἱ πάλοι θανόντες většina vydavatelů (i opatrný Jebb i Kaibel) opravují πολύρρητον (πολύρρητον P, πολλύρρητον L) dle Bothovy konjektury v παλίρρητον (»krev, na odplatu tekoucí«). Že παλίρρητος u tragiků se nevyskytá, nic by neznamenal; vyskytá-li se u nich παλίρρητος, mohlo se vyskytovat i παλίρρητος zrovna tak, jako vedle πολύρρητος vyskytá se tvar πολύρρητος. Ale nevím, nemá-li pravdu Wolff-Bellermann, když na str. 168 tvrdí, že πολύρρητον dává výborný smysl: »prolévají krev v proudech«. Že ji prolévají odplatou, to je v celém tom výroku sboru dostatečně naznačeno slovy τελοῦσ' ἀραι a slovy αἶμα ὑπεξαίροῦσι τῶν κτανόντων οἱ πάλοι θανόντες. Nebylo tedy básníku třeba naznačovati to ještě zřejmě po třetí. Proto ponechávám v textu čtení rukopisné.

V. 1448 n.

συμπορᾶς γὰρ ἂν

ἔξωθεν εἶη τῶν ἐμῶν γε φιλιᾶτων.

(ἐμῶν τε φιλιᾶτων LP, ἐμῶν τῆς φιλιᾶτης L¹L², ἐμῶν γε φιλιᾶτων *)

V prvním vydání přijal jsem opravu Vauvilliersovu (τῶν ἐμοι γε φιλιᾶτων). Ale též smysl podává i čtení rukopisné τῶν ἐμῶν γε φιλιᾶτων. Dobře zastává se ho Kaibel (str. 293): τὰμὰ φιλιᾶτα jest totéž, co τὰ ἐμοι φιλιᾶτα; srv. Eur. Her. M. 1409 τὰμὰ γὰρ σπεύδεις φιλα (= τὰ ἐμοι φιλα). Není tu tedy třeba změny.

V. 1466.

ὦ Ζεῦ, δέδορκα φάσμ' ἄνευ φθόρου μετ' οὐ
πεπτωκός· εἰ δ' ἔπεισι νέμεσις, οὐ λέγω.

Gomperz za φθόρου (φόνου L, φθόνου PL²) navrhl θεοῦ, a tu konjekturu přijali mnozí (také já v prvním vydání) do textu. Zbytečně. Místo to dobře vyložil Wilamowitz, jehož právem drží se Kaibel (str. 296) a také Rappold. Slovo φθόνος značí tu »závist bohů« (naznačuje to již zvolání ὦ Ζεῦ). Boží zahubili Oresta ze závisti, že byl šťasten; zdali také vedle závisti přiměla je k jeho utracení i vůle potrestati ho, ježto snad boží soudili, že jest šťasten aniž toho zaslouží (εἰ δ' ἔπεισι νέμεσις), o tom Aigisthos nechce rozhodovati (οὐ λέγω). Při tom výkladu netřeba změn.

V. 1485 n.

τί γὰρ βροτῶν ἂν σὺν κακοῖς μεμιγμένων

θνήσκειν ὁ μὲλλον τοῦ χρόνου κέρδος φέροι;

Věře ty po příkladu Dindorfově mnozí vypouštějí. Zbytečně, jak ukázal Jebb i Kaibel na str. 298. Smysl místa jest tento: »Nenech Aigistha déle mluvíti; neboť jaký by to pro nás byl zisk, odkládati smrt toho, kdo ze špatných smrtelníků (σὺν κακοῖς μεμιγμένων) má zemříti? Ale zabij ho hned.« Výraz κέρδος φέροι (ne φέροιο) ukazuje, že Elektra nemluví tu o zisku Aigisthově, nýbrž o zisku, který by oni sami měli z odkladu jeho smrti. Má-li zemříti dobrý, jest každá chvíle, kterou žije, ziskem pro ostatní, ale lidí zlé, jako je Aigisthos, třeba odstraniti co nejrychleji. Odchylně vykládá Jebb: »Jakým ziskem byl by taký odklad pro odsouzeného zlosyna?« Výklad rovněž možný, ale, myslím, nelepší výkladu Kaibelova, jenž shodný jest v podstatě s výkladem Wolffovým-Bellermannovým. Výraz ὁ σὺν κακοῖς μεμιγμένος (zlosyn, »skrz na skrz zlem prosáklý«) lze dobře ospravedlniti příklady, uvedenými Jebbem a Kaibelem; srv. Pind. Nem. 3, 77 n. μεμιγμένον μέλι λευκῶ σὺν γάλακτι, Sof. Ai. 895 Τέμνησαν οἴκῳ ἰφθιμῆ σὺν γκεραμένην, Ant. 1311 δευλαῖα δὲ σὺν γκεραμαι δὲα a j. v.

O poměru české prosodie časoměrné i přízvučné k rozměrům antickým.

Napsal Josef Král.

V Kvěcalově ČMF. VI, str. 417—449 a VII, str. 78—86 v článku téhož jména, jenž patrně pro veliký nával látky začal vycházeti v posledním čísle jednoho ročníku a dokončen byl v prvním čísle ročníku následujícího, pan gymn. prof. Jan L. Čapek podrobuje kritice má pravidla o přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných, uveřejněná v Listech fil. XXV, 1898, str. 1 nn. Překládá totiž a přehlší již na jedenáctý rok Plautovu »Mostellarii«; při té příležitosti sama nanaula se mu otázka, jsou-li tato má pravidla správná. Bádaje o té věci, došel ovšem k úsudku, že v pravidlech těch jest mnoho nesprávného. Proto jsem nucen vraceti se k této otázce, ačkoli se mi z duše protiví opakovati znova věci, již několikrát jasně vyložené, jen proto, že jiný jich nemůže nebo nechce pochopiti.

Č. chtěl »zkusiti pravdivost tvrzení profesora J. Krále, že jest možno všechna metra antická bez závadných změn rytmických napodobiti českým přízvukem«. »Provedl jsem tu zkoušku« — praví — »a přeložil všechna kantika Mostellarie také přízvučně, snaže se, pokud možno, věrně napodobiti rozměry origina.u« (ČMF. VI, str. 417).

Že v češtině zcela dobře možno překládati časoměrně, »dávno již prakticky od překladatelů dokázáno a theoreticky uznáno. Toť jest ovšem veliká přednost prosodie časoměrné; nic na tom nemění se pokusy konanými od prof. Josefa Krále a F. Mareše, jimiž dokazuje se, že české délky nejsou stejné a že nejsou tak veliké, jako délky řecké; takovými skrupulemi metrika neváží a nevážíla nikdy. Ostatně řecké délky nebyly také všechny stejné, tak na př. slabika dlouhá s přízvukem průtažným byla rozhodně delší, než jiná dlouhá s přízvukem ostrým aneb bez přízvuku, a přece brali je metrickové za stejné. Proto není pravda, že důsledky (sic!) prací prof. J. Krále v niče obrácena jest ta stará chloubna našich metriků, že časomírou jest češtině možno dokonalé vystižení antických meter řeckých (jak tvrdil Pavel Váša, v Čase, roč. XIII., čís. 29, str. 452).«

O něco dále (ČMF. VI, str. 419) praví zase Č., že o otázce, je-li v češtině přípustna pouze jedna z obou prosodií, nechce mluvit. Patrně soudí, ač rozumím-li dobře jeho nejasným výkladům, že časomíra jest sice v češtině možna, ale o její přípustnosti nebo nepřípustnosti netroufá si roz-

hodovati; přece však jí zcela zřejmě hájí, vytýkaje mi, že důvody, mnou proti ní uvedené, nic nevážl.

Vypsal jsem schválně ta místa ne snad proto, že by za opsání stála, nýbrž proto, aby bylo zřejmo, jak nevědecky se v ČMF. píše a polemisuje. Kde pak jsem popíral, že časomíra v češtině (i v jiných jazycích) je nemožná? Možno je na světě leccos: možno jest na př. psáti jazykozpytné články a neznati pranic z jazykozpytu, možno je bádati o řeckých dějinách na základě českých a německých překladů a uměti při tom řecky zcela nedostatečně, možno je nerozuměti Horatiovi a dokazovati na základě jeho nepochopených slov, že básník Lucilius básnil stoje na jedné noze, možno je psáti o metrice a nic pořádného z ní neuměti, možno je choditi třeba po rukou místo po nohách atd. atd.; a tak je také časomíra možná nejen v češtině, nýbrž třeba i v suaheštině, jak to makavě dokazují časoměrné básně české, maďarské, francouzské, vlašské, anglické, německé atd. (srv. o tom Listy fil. XXV, 1898, str. 1 až 11). Ale při otázce vědecké neběží nikdy jen o to, co je možno, nýbrž také o to, co je správné a přípustné. A že časomíra v češtině je nesprávná a nepřípustná (ne nemožná), dokazoval jsem v obsírném svém pojednání na hojných místech a v Listech fil. XXV, 1898, str. 13 n. shrnul jsem důvody své stručně takto:

»Do jazyků moderních dostala se časomíra v době humanistické z latiny, jako do latiny dostala se z řečtiny, a je v nich nepřipustná z týchž důvodů jako v latině.

Pro češtinu jsou to tyto:

I. V češtině při veršování časoměrném nelze v náležitě míře vyhověti přízvuku, ani slovnému ani větnému. Nebo ježto náš přízvuk je důraz, a iktus rhythmický, jímž rhythmizomenon řeči rozděluje se v pravidelné oddíly, takty, rovněž je důraz, lze časoměrné řady v češtině čísti buď jen s přízvukem rhythmickým se zanedbáváním přízvuku grammatického, nebo naopak s přízvukem grammatickým se zanedbáváním přízvuku rhythmického. Prvým ruší se správná výslovnost, druhým rhythmus. Oběma bylo by lze vyhověti jen tehdy, kdyby oba přízvuky, grammatický i rhythmický, se stýkaly, totiž kdyby slabika přízvučná byla zároveň slabikou rhythmicky důraznou, slabikou s iktem. Proč takový způsob veršování časoměrného, v theorii možný, nelze pro češtinu doporučiti, bude vyloženo níže.

Důvod tento proti časoměře, pádný a nevývratný, uvedl již Dobrovský.

II. Naše slabiky dlouhé, jak jsem dříve obsírně ve shodě se staršími vývody Hostinského vykládal (v. článek můj a Marešův »Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry«,

Listy fil. XX, 1893, str. 268 n.) nemusí býti o mnoho delší slabik krátkých, ježto podstata rozdílu mezi vokálem dlouhým a krátkým spočívá ne tak v jejich trvání, jako v jejich způsobu vyslovení (legato — staccato). V řečtině tomu bylo jinak. Vokály dlouhé s průtažným přízvukem (na př. v *σάμα, μήνις* atd.) měly jisté trvání přibližně dvakrát delší než vokály krátké, ježto při vyslovení slyšeti bylo vokál taký dvakrát (sódma a pod.). I vedlejší přízvuk, kterýž se v písmě nenaznačoval, býval, jak nyní víme, průtažný (srv. přízvukování *οἴκοι* a loc. *οἴκοι*, ve kterémž posledním slově druhé *οι* má vedlejší přízvuk průtažný). A snad i jiné vokály dlouhé měly trvání delší než naše, ježto přízvuk musikální vokalismus šetří (v řečtině je vskutku vokalismus velmi zachovalý) a délek nezkracuje, jako přízvuk expiratorní. Užívání polohové délky místo délky přirozené jistě bylo v řečtině původně jen v ý p o m o c n é. V češtině tedy ani při veršování časoměrném nelze dosíci taktů co do trvání, pokud možná, stejných. Časomíra v češtině nemá pro verše té výhody, jako v řečtině. Ani jí nelze v češtině dosíci při pouhém rhythmizomenu řeči úplné přesnosti rhythmu.

III. Pro délku polohovou nemá čeština dosti citlivosti, ježto v češtině, jak svědčí objektivní měření, slabika s více konsonanty nemusí zabíratí při vyslovení více času než slabika s méně konsonanty. Konsonanty vyslovují se často na újmu vokálu slabiky (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 346; čl. »Trvání hlásek«, Listy fil. XX, 1983, str. 272 nn.). Že v češtině ani nelze vyhověti náležitě přirozeným pravidlům o posici, ukázáno bylo v Listech fil. XXIII, 1896, str. 406.*

Z těchto tří důvodů první a třetí Č. způsobem zcela nevědeckým pomíjí úplně úplné mlčením, ačkoli první naprosto nelze vyvrátiti. Kdyby Č. byl dlouhý můj článek náležitě četl a pozorně rozevázil, byl by poznal, že nebylo u nás málo lidí, kteří, a to až do dob nedávných, soudili, nemajíce sluchu, že přízvuk český ne b ý v á vždy na první slabice, a ti mohli ovšem do jisté míry časomíry hájiti. Kdo však, jako Č., a ni se nepokouší důvod ten oslabiti, ba jej vůbec nevědecky zamlčuje, poněvadž ho vyvrátiti nemůže, přiznává vlastně sám, že časomíra v češtině je nepřipustna. Jestliže ji přece hájí proto, že je možná, a dovoluje, aby špatným přízvukováním českých slov prznila a znešvařovala jazyk náš, hájí jí způsobem zcela nevědeckým. A proto měl, má a bude mít pravdu Váša, že jest časomíra v češtině obrácena v niveč, i kdyby to sebe důrazněji popírali metrikové Velšek a Čapek, i ČMF. třeba s celým sborem »velectěných... spolupracovníků dřívějších i nově přistoupiivších, počtem hojných a vědeckých nebo školním působením chvalně známých, kteří zaručují »cennost a důležitost« ČMF. (v. autokritiku ČMF. na zadní straně obálky ČMF. VII, 1901, seš. I a II).

Č. mluví pouze o mém důvodu druhém, uváděje některé námítky proti němu, které z části vyčetl z mého článku, jak srovnání míst shora uvedených každého přesvědčí; ale i tato má slova si upravuje tak, aby mohl užití jich jako zbraně proti mně samému. Tak na př. nezavrhoval jsem časoměry proto, že přý dle pokusů mých a prof. Mareše české délky nejsou stejné, nýbrž proto, že slabiky dlouhé v češtině nemusí býti o mnoho delší slabik krátkých, což je tvrzení podstatně jiné. Nikde jsem s prof. Marešem nedokazoval, jak by kdo ze slov Č.-ových souditi mohl, že české délky nejsou tak veliké, jako délky řecké, ježto přese všecko namáhání nepodařilo se nám sehnati nějakého starověkého Řeka, který by nám řecká slova se správnou výslovností starých dob byl do telefonu pronášel. Nemohli jsme tedy o výslovnosti staré řečtiny konati pokusů. Co v článku našem (Listy fil. XX, 1893, str. 278 a 280) o té věci jest řečeno, nezakládá se na pokusech, nýbrž, jak každému pozornému čtenáři článku toho musí býti zjevno, na domněnkách. Nesprávné je také tvrzení, že metrika neváží a nevážíla nikdy »takovými skrupulemi«, t. skrupulemi o délkách slabik a jich různosti. Výrok ten svědčí jen o Č.-ově naprosté neznalosti antických i moderních teorií metrických. Kdyby znal na př. jen metriky německé nebo i české, věděl by, že i v přízvučném veršování Němcům i Čechům různé délky slabik činily veliké »skrupule«, a že mnozí veršovníci »jimi« vskutku »vážili«. V mém pojednání o prosodii je toho pro toho, kdo je celé čte, dokladů dost a dost. I to tedy, co na základě mého článku uvedl Č. proti mému důvodu druhému, jest úplně nesprávné a svědčí jen o tom, že neumí cizí myšlenky ani správně podati. Polemika však, bojující proti tvrzením, která ani nehyla pronešena, jest sice snadná a pohodlná, ale nicotná a nevědecká.

Dle Č. (ČMF. VI, str. 419) rozhodne přý o principu prosodie praxe básnická; ta již rozhodla, že v původním skládání vládne přízvuk a »povede asi k tomu, že i metra antická, pokud je lze českým přízvukem věrně napodobiti, budou překládána přízvučně«. Ale rozhodnuto přý není, lze-li skutečně všechna metra tato přízvučně napodobiti. Č. sám navrhuje užívání časoměry ku překladu lyrických částí antických dramát »z ohledu čistě aesthetického« (ČMF. VI, str. 420), pro nesrovnalost, která vzniká, překládají-li se části dialogické přízvučně a lyrické časoměrně, jak dlouho u nás bylo zvykem. Tuto nesrovnalost vytýkal přý již Nebeský v ČČM. 1851, 3, str. 147 Šohajovi.

Čtenář mohl by souditi, že Č. uvádí tu nový důvod proti časoměře ze svého nebo přímo z výkladu Nebeského. Proti tomu musím já tuto na to důrazně poukázati, že jsem o této nesrovnalosti také mluvil, a že i mé mínění o té věci mělo býti zřejmé s mým jménem uvedeno. ČMF. však, jak se zdá, nerado cituje

články jistých lidí, leda míni-li, že může je nějakým způsobem vyhlásiti za nesprávné. Zamlčelof nejnověji i jméno Gebauerovo při uvádění jeho článku »O negaci, zvláště staročeské« (VII, 1901, str. 56), a to v pojednání, které se na onom článku Gebauerově z a k l á d á. Tento vědecky nepřipustný způsob shledáváme i v článku, o němž jednáme. Připomíná-li Č. (ČMF. VI, str. 420 pozn.), že onu nesrovnalost při překládání antických dramát právem vytýká již Nebeský v ČČM. 1851, 3, str. 147, každý čtenář musí se domnívati, že tu Č. moje články o prosodii novým svým objevem doplňuje, zvláště když hned za tím vytýká mi jisté domnělé nesprávnosti při posudku jakéhos mínění B. Nebeského; avšak on, neuváděje mého jména, z mého článku jen v y p i s u j e. Nebo já jsem v článcích »O prosodii české« (Listy fil. XXI, 1894, str. 332) zřejmě o Nebeském napsal: »Ve shodě s tímto svým míněním posuzuje Nebeský i překlad Šohajův Sofokleovy Antigony« v ČČM. 1851, 3, str. 147 (úvaha podepsána pouze V. N.). Také on vytýká Šohajovi právem, že překládal některé části přízvučně, jiné časoměrně«.

Takovéto užívání mé práce jeví se v tomto článku i jinde. Tak ČMF. VI, str. 421 vykládá Č., že Nebeský dovolil si v jistém překladě k vůli stručnosti jazyka českého verš zkrátiti, že proměňoval verš iambický v trochejský, k němuž přidával často předrážku. »Tuto praxi ovšem schvalovati nelze, ale velice jest litovati, že Nebeský zásad svých v tom ohledu nevypracoval, neboť by byl jistě něco řádného a také pro budoucnost platného vyvedl.« Po prvních slovech toho odstavce přidáno jest v závorce: »viz $\S$ Královo pojednání, L. F. XXV., str. 17 n.« Čtenář by z toho $\S$ zajisté soudil, že jádro tohoto odstavce pochází od Č., kdežto vše (i odsouzení onoho počínání Nebeského) je vypsáno z uvedeného místa mého článku, ovšem slovy poněkud změněnými. Přidána jest jen laciná a planá věštba »ale velice jest litovati, že Nebeský zásad svých v tom ohledu nevypracoval, neboť by byl jistě něco řádného a také pro budoucnost platného vyvedl.« Jak to jen Č. ví a proč on se tedy nepokouší stanoviti takové řádné a pro budoucnost platné zásady, kráčeje v šlépějích Nebeského?

Jinde (str. 420) vykládá se, že v Listech fil. XXI, str. 331 a XXV, 1898, str. 17 posuzují výklad Nebeského v ČČM. 1850, str. 602 o tom, proč neuzívá ve svých překladech časomíry; pravím prý, že se zásadami tam vyloženými, jimiž Nebeský při překladu se řídil, nesouhlasím. »Ale Nebeský na jmenovaném místě sám se přiznává, že zásad takových tenkrátě hotových ještě neměl. Pravíť zajisté: Kdyby se mi jednou naskytla příležitost překlady z Aristofana o sobě vydati, pokusil bych se nějaký takový prostředek v tom ohledu najíti« (totiž — jak vy-

kládá Č. — prostředek, překládati antická metra jinými, která by v češtině měla týž účinek jako metra v řečtině).

Č. kárá mne tu z chyby; nesouhlasím se zásadami, jimiž Nebeský při překladu se řídil, ačkoli Nebeský ještě tehdy zásad takových hotových neměl. To troufá si Č. tvrditi, ačkoli hned potom ty »zásady«, jimiž Nebeský se řídil a s nimiž já nesouhlasím, uvádí (totiž zásady krátiti verše a zaměňovati metra iambická v trochejská). Poněvadž Nebeský tyto zásady, kterými se při tomto i při jiných překladech vskutku řídil, nepokládal za definitivní a chtěl je upravit jinak, neměl jsem práva dle Č. nazývati je zásadami, a křivdím Nebeskému, když je tak nazývám. Takovou polemiku pěstuje filologický časopis! Není-li tu každému zřejmo, že jsou to výtky nejen nesprávné, nýbrž i velmi strojené?

V témž pojednání L. F. XXI, str. 445 vytýkám prý Nebeskému, že, překládaje přízvučné, metra starořecká často stíral a zbytečně mnil; proto nelze prý o něm ani (toto ani Č. přidává) mluvit jakožto o přízvučném překladateli meter antických. »Pokud Nebeský jinými překlady tohoto přísneho odsouzení zasloužil, nezkoumal jsem; ale jeho překlad Plautových ‚Pleníků‘ nedává příčiny k soudu takovému.« »Libovolné zaměňování meter není u Nebeského aspoň v Plenících tak časté, aby se mohlo říci, že nelze o něm mluvit jako o přízvučném překladateli meter antických« (ČMF. VI, str. 421 n.).

Lituji, že Č. čte články jiných tak povrchně. Soud o Nebeském, jenž se mu tak nelíbí, pronesený v Listech fil. XXI, 1894, str. 446 v hlavě čtvrté mého pojednání (»Účinky ‚Počátků českého básnictví‘. Ráz prosodie časoměrné i přízvučné mezi r. 1818—1853«) týká se zásad, jimiž se při obměnách antických meter řídil v překladu Aristofanových »Rytířů« v ČČM. 1850, zásad, o kterých se sám Č. o něco výše vyslovuje, že jich schvalovati nelze (krácení versů, měnění iambického rytmu v trochejský). Č., ačkoli soud můj o překládání Nebeského sám schvaluje, vytýká mi přece, že Nebeskému křivdím, poněvadž v překladu Plautových »Pleníků« (Captivi), který vyšel r. 1873 (Č. to opatrně zamlčuje), překládal Nebeský lépe. Ale já jsem versů jednotlivých básníků a překladatelů, kteří psali po r. 1865, úmyslně podrobněji nerozjíral (srv. Listy fil. XXIII, 1896, str. 439), i jest to počínání naprosto nesprávné a ve vědě nedovolené, káráti někoho pro chyby, kterých se ani nedopustil. Č. neměl býti mimo to tak pohodlný a vynášeti svůj soud o překládání Nebeského na základě jediného jeho překladu, nýbrž měl si prohlédnouti všecky; měl také přečísti si to, co jsem o té věci napsal v druhé části svého pojednání (Listy fil. XXV, 1898, str. 17 n.). Byl by zvěděl, že o pozdějších jeho překladech soudím příznivěji, řka na str. 18: »Nebeský sám

se v pozdějších svých překladech zásad těchto (t. zásad z r. 1850) částečně zřekl; šel na př. iambického trimetru, neměně ho zbytečně v řady trochejské, a vůbec metra původní v partiích dialogických hledě zachovati. Ale rozměry lyrické i později zbytečně a ne na prospěch překladu zaměňoval jinými. « Atd. Proto jest všecka polemika Č.-ova (ČMF. VI, str. 421), této věci se týkající, zcela planá. Nejpodivnější však je, že ještě po tom pokárání, kterého se mi od Č. pro »přísný« soud o Nebeském dostalo, Č. sám (ČMF. VI, str. 422) ony licence Nebeského naprosto zavrhuje; »nejsou v češtině nutny, a není divu, že s nimi nyní nikdo nesouhlasí«. Dokonce vypisuje zase důvody proto z mého pojednání, tentokrátě aspoň s udáním pramene.

Teprve po těchto dosti dlouhých úvodních úvahách o mé práci přichází ČMF. k hlavní věci. Tvrdím prý s jistým omezením, že jest možno napodobiti metra starověká věrně, a to prý jest dosud sporno. Tento spor chce tedy Č. rozhodnouti. Dříve však, než se do toho pouští, pokládá ještě za nutné pokárati můj překlad Sofokleovy Elektry slovy: »Těž známo jest, že jeho úplně přízvučný překlad Sofokleovy ‚Elektry‘ (Sborník světové poesie, čís. 50) má býti praktickým důkazem této možnosti«. Má-li jím býti, patrně jím není. Toto tvrzení opsáno jest z Památníku Akademie (Filologie klassická, str. 81), kde rovněž čteme, že »překlad ten (Elektry) má býti důkazem, že veškerá metra antická lze (arci s jistými rhythmicky nezavadnými obměnami) převésti do češtiny přízvučně«. Každý se zajisté podiví, proč »Památník« i Č. užívá tohoto pythického »má« a proč raději přímo nevytkne, kde překlad ten není důkazem, že starověká metra lze převáděti do češtiny přízvučně. Abych kontrolu svého překladu učinil možnou, ponechal jsem metrický rozbor částí lyrických týž, jaký byl v mém vydání Elektry z r. 1889, a překládal vůbec dle svého textu, ač r. 1896 leccos k jinému rozboru lyrických partií lákalo (srv. předmluvu k překladu Elektry, str. 6). Jest tedy každému, kdo metrice rozumí, velmi snadno možno prostým srovnáním schemat metrických v mém vydání s mým překladem sehnati si důkazy pro tvrzení, že můj přízvučný překlad nenapodobí antických lyrických meter věrně. K čemu tedy toto doctum altumque silentium? Příčina jest mně i zajisté jiným, kteří ty metriky, píšící do ČMF. znají, jasná: rozbor lyrických meter jest pro mnohé filology pravou netykavkou; z neznalosti rhythmičky bojí se o něm něco určitého pronésti, poněvadž sami dobře vědí, že by se mohli nemile zmýliti. Proto spokojují se pythickými výroky, že můj přízvučný překlad Elektry má podávati důkaz, že lze přízvučná metra věrně napodobiti, aby se čtenář dovítil, že ho vskutku nepodává, ale neuvádějí z něho ani jednoho místa, kde by původní rhythmus byl porušen nebo změněn.

Poněvadž však původní rhythmus vsutku všude v překladu Elektry jest zachován, jsou vystižena v něm původní metra rhythmicky věrně, třeba ne otrocky věrně, a překlad podal vsutku důkaz, že i lyrická metra antická lze převáděti do češtiny přízvučně.

Č., aby jen mohl se mnou polemisovati, zase ovšem před zmínkou o mém překladu nesprávným způsobem slova má si upravuje. Praví totiž (ČMF. VI, str. 423), že připouštím »nemohnost otrockého (totiž věrného) napodobení taktů antických, vznikajících rozváděním původních délek, stahováním slabik a katalexí«. Ale já v Listech fil. XXV, 1898, str. 71 (kteréhož místa i Č. se dovolává) pravím něco zcela jiného: »Z přehledu toho vyplývá, že vlastně všechny rozměry antické lze napodobiti rhythmicky věrně. Otrocky věrné napodobení arci není všude možné; neboť nelze napodobiti všechny různé tvary antických časoměrných taktů, vznikající rozváděním a stahováním slabik a katalexí.« Podle mého výkladu je tedy věrné napodobení na př. řady — ∪ ∪ ∪ ∪ — ∪, jestliže se za ni v přízvučném překladu užije tvaru r h y t h m i c k y t o t o ž n ě h o : — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ (jen tvary taktů jsou tu jiné, rhythmus sám je úplně beze změny), ale není to napodobení otrocky věrné, poněvadž právě tvar taktu, ale ne takt sám, leckde je změněn. Připouštím tedy možnost věrného napodobení těchto taktů. Č. však přisuzuje mi výrok opáčný, že připouštím nemožnost věrného napodobení těchto taktů, poněvadž rozdíl, který já činím mezi termíny »věrný« a »otrocky věrný«, nevím, z jaké příčiny, úplně stírá a klade oba termíny nesprávně na roveň.

Spor o tom, lze-li starověká metra překládati přízvučně věrně, není tedy dle Č. dosud odstraněn, a to z dvou důvodů: »jednak neobsahuje Elektra ani onen návod v Listech Fil. XXV. příkladů napodobení všech meter antických, jednak proti návodu tomu a názorům Královým různé činěny mohou býti námitky«. Co se dále tvrdí na témž místě, že P. Váša činil námitky proti praktickému provedení mých zásad v překladu Elektry, není správné. Váša — Č. mohl to poznati z mé odpovědi v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 n., již sám uvádí — posuzoval také jen můj návod a ne překlad Elektry. Co z toho překladu v článku svém uvádí, není vzato z překladu, nýbrž z mého pojednání »O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných« (Listy fil. XXV, 1898, str. 49, 53 a j.). Já sám ve své odpovědi, v níž jsem, myslím, pochybnosti Vášovy, vzniklé z opravdové snahy vědecké, přivedl na pravou míru, právě toho jsem litoval, že Váša celého mého překladu neprohlédl, spokojiv se několika verši, uvedenými z něho v mém návodu. O tom všem se ovšem v ČMF. nedovídáme nic. I tu čtenář musí míti dojem, že odpověď má námitek Vášových nevyvrátila a že ani

není hodna toho, aby se k ní přihlíželo. A přece jen ten má právo, námítek Vášových se dovolávat jako platných, kdo to, co jsem proti nim uvedl, vyvrátí. O to se však Č. ani nepokouší; to je sice pohodlné, ale naprosto nevědecké.

Č. otiskuje pak dva překlady kantik Plautovy *Mostellarie* (str. 424—445), časoměrný a přízvukný, a na str. 446—448 metra těchto kantik dle Lorenze.

O textu překladu dovídáme se (ČMF. VI, str. 417), že porízen jest dle druhého vydání Lorenzova z r. 1883(1), později že užito též »na několika místech ku zdokonalení textu« velikého vydání Ritschelova a Schoellova (1893). Nejnovějšího vydání textového od Goetze a Schoella z roku prý 1899 nemohlo být užito, poněvadž prý v něm změny zejména v ohledu metrickém jsou veliké, tak že užítí jeho znamenalo by předělati celý překlad znova. »Ta známá neustálenost prosodie a metriky plautinské způsobí zajisté, že zase brzy budou řádky kantik jinak děleny a měřeny; proto musí překladatel uspokojiti se tím, když věrně napodobí metra jednoho vydání, kteréž za vhodný základ svého překladu uznal, a nesmí se dáti másti těmi četnými a tak často problematickými změnami vydání novějších. O část metrickou u Lorenze dobře jest postaráno a vydání jeho poskytuje překladateli vhodnější úpravu meter, nežli novější textové vydání Goetzovo a Schoellovo, kteréž někdy příliš úzkostlivě a konservativně si vede, jindy zas příliš novotám hoví.«

Divím se velice, jak mohou taková slova, svědčící o naprosté neznalosti nynějšího stadia textové kritiky Plautovské a Plautovy prosodie a metriky, otištěna být v časopise, který má název časopisu filologického! Teprve vydání Ritschelovo, Loewovo, Götzovo a Schoellovo podalo pro celého Plauta první správnou recenzi textu Plautova, tak že některé komoedie jsou tu vůbec poprvé pořádně vydány. V emendaci zašlo ovšem daleko. Ale k čemu jsou kritické poznámky? Nemůže si je každý přečísti, aby poznal, zda-li vydavatelé právem text rukopisný měnili? Tuto vadu odstranilo menší vydání Goetzovo a Schoellovo, jež jest daleko konservativnější. Ale držeti se r. 1901 při překladu *Mostellarie* vydání z r. 1883, nehleděti k důležitým vydáním těmto, ani k vydání Leovu, dostatečnou měrou, je při nynějším rychlém rozvoji Plautovských studií asi takové počínání, jako kdyby někdo překládal Sofoklea na základě vydání ze začátku minulého století. Když již Č. tak dlouho nemohl překlad svůj vydati, až jej vysvobodila Akademie, měl od r. 1896—1901 času dost, aby jej s novými vydáními srovnal a opravil. Toto zanedbávání nových důležitých vydání nelze omluviti pohodlnou omluvou, kterou jsme výše otiskli.

Kdo chce překládati Plauta, musí také dobře znáti jeho prosodii a metriku. A o té víme nyní zásluhou mnohých mužů

(hlavně Klotzovou, Skutschovou a Leovou) tolik, že o nějaké její »známé neustálenosti«
nelze nyní mluvit. To snad se mohlo říci ještě r. 1883, kdy vyšlo druhé vydání Lorenzovy Mostellarie; nyní však známe obojí tak, že na většině míst můžeme měřiti kantika Plautova zcela určitě. Ale překladatel o tom všem patrně neví, anebo ví-li snad (ač o tom pochybuji), nechce se zabratí do namáhavého studia těch otázek — a to je ta pravá příčina, proč uznal metra Lorenzova z r. 1883 za vhodný základ svého překladu. Co praví o úpravě meter v menším vydání Goetzově a Schoellově, je rovněž nesprávné. Kdyby řekl, že conspectus metrorum v tomto vydání je srchované nepraktické (metra jsou tu seřaděna dle svých druhů, ne dle toho, jak v komediích za sebou se vyskytají), a že třeba k tomu veliké trpělivosti, aby si kdo jednotlivá metra v určité komedii z něho shledával, věřil bych mu; ale, že Lorenzovo vydání má vhodnější úpravu meter než vydání Goetzovo a Schoellovo, není správné. Č. však Plautovy prosodie a metriky vůbec nikdy nestudoval. Jak by jinak spokojiti se mohl v této příčině Lorenzovým vydáním z r. 1883 a naprosto nehlédsti r. 1901 k pojednání Fr. Lea »Die plautinischen Cantica und die hellenistische Lyrik« (Abhandlungen der kön. Gess. der Wiss. zu Göttingen, Philhist. Kl. Neue Folge Bd. I. Nro 7., Berlin 1897), které, ač má také hojně nedostatků, vlastně první sklad Plautových kantik náležitě osvětlilo? Patrně o tom pojednání Č. neví nic, ačkoli v něm na str. 94 n. jest i rozbor kantik Mostellarie.

Mohl bych uvéstí dosti toho dokladů, jak by bylo metrické úpravě veršů při velmi značném pokroku Plautovské metriky za posledních let prospělo, kdyby Č. nebyl si vzal za základ text nyní již z velké části zastaralý a kdyby byl přihlížel dostatečnou měrou k novým pracím metrickým, týkajícím se Plauta. Ale jednak nemám k tomu tuto dosti místa, jednak nebudu se plésti v úkol redakce, složené z členů třetí třídy Akademie, v jejíž sbírce překladů i tento překlad »Mostellarie«
vyjde. Jejím právem i povinností je upozorniti překladatele na všechny metrické i textové chyby, které snad překlad jeho obsahuje. Proto raději počkám, až vyjde překlad celý, sl. redakcí přehlednutý. Zatím spokojuji se tedy úpravou textu a verše, jak ji od Lorenze přejímá Č., a ohlednu se raději hned, jak tyto verše překládá a co vyvozuje ze svého překladu k rozřešení otázky, možno-li metra Plautova překládati přízvučně věrně či nikoliv.

Změny meter, které Č. provedl »z nutnosti«, ježto jistá metra nelze prý přízvukem věrně napodobiti (ČMF. VI, str. 449), jsou tyto.

I. Bakchijské řady změněny v anapaestické s iambem v první stopě; na př. tetrametr bacchijský akatalektický

překládán dle schematu:

○ — | ○ ○ — | ○ ○ — | ○ ○ — | ○,

trimetr bakchijský akatalektický dle schematu:

○ — | ○ ○ — | ○ ○ — | ○.

Řady kretické překládány analogickými řadami daktylskými; na př. tetrametr kretický akatalektický

— ○ — — ○ — — ○ — — ○ — —

tetrametrem daktylským akatalektickým

— ○ ○ | — ○ ○ | — ○ ○ | — ○ ○.

Důvody pro tyto změny uvádí Č. v ČMF. VII, str. 78 n.

Kretikus lze prý v češtině skládati ze slov trojslabičných s poslední slabikou dlouhou anebo jinak závažnější (rozmilý, dvacetkrát, kazisvět) aneb ze slova dvojslabičného a silně přízvučného slova jednoslabičného (matko má); ale v řeči souvislé zirácejí prý tyto kretiky před slabikami silně přízvučnými druhý, vedlejší přízvuk a stávají se daktyly. Ostatní slova trojslabičná, jakož i dvojslabičná s jedním slovem příklonným přízvuku slabého jsou prý vždy vlastně daktyly a mohou pouze na konci řady nahraditi kretikus (>Jinak Král na m. u. L. F. XXV str. 24; ale viz i str. 47<).

Podobně je prý sám o sobě myslitelný bakchius (na př. to král děl), ale v souvislých řadách je nemožný, ježto pozbývá tu svého druhého přízvuku. Neboť čeština prý nestrpí dvou silně přízvučných slabik v jedné stopě bezprostředně za sebou.

Tedy na př. bakchijský tetrametr, který si Č. sestrojil s á m,

To král děl a sám nám i slib dal a rád byl

○ — — | ○ — — | ○ — — | ○ — —

měl by každý čísti jako řadu anapaestickou s iambem v první stopě.

Řadu kretickou, kterou si Č. opět sestrojil s á m,

Rozmilá máti má, chceš ty nás opustit?

— ○ — | — ○ — | — ○ — | — ○ —

mohl by každý čísti jako řadu daktylskou.

Proto bakchijské a kretické řady nelze dle Č. napodobiti přízvučně.

Č. praví (ČMF. VII, str. 78), že chce o těchto otázkách jednati »nepředpojaté a nestranné«. První podmínkou nepředpojaté a nestranné úvahy jest zajisté, aby se mínění protivníkovu správně uvádělo. Ale toho ani tuto Č. nečiní, uváděje moje pojednání nejčastěji tam, kde myslí, že je může podvrátiti, ačkoli látky v něm snesené užívá velmi statečně. Každý čtenář

pojedenání Č.-ova musí se domnívati, že jsem si obtíž, které při skládání těchto řad vznikají, nevšiml a že jsem pronesl něco nepromyšleného a nesprávného, co zasluhuje opravy. A zatím o všech těch obtížích mluvím já také a právě proto radím, skládati tato metra bakchijská a kretická přízvučné jinak, než by souditi mohl čtenář, jenž by znal pouze pojedenání Č.-ovo a ne také moje. Č. tento můj výklad zná (narází naň ČMF. VII, str. 79 v pozn slovy: »Jinak Král na m. u. L. F. XXV, str. 24; ale viz i str 47), a zvrhuje jej jako prý nesprávný slovem »Jinak«, ačkoli leccos podstatného z něho přejímá, ale zamlčuje, jak já chci vskutku metra bakchijská a kretická napodobiti, mluvě tak, jako bych doporučoval takový způsob napodobení těch meter, který sám vskutku zavrhuji.

Aby »nestrannost« a »nepředpojatost« polemiky Č.-ovy každému jasně vynikla, otiskuji tu znova, co jsem o přízvučném napodobení kretických a bakchijských řad napsal v Listech fil. XXV, 1898, str. 47:

»Původního tvaru paionu — ∪ ∪ ∪ a ∪ ∪ ∪ — nelze také, jak již výše řečeno, napodobiti; třeba vždy zaň užívati tvaru $\frac{f}{\cup}$ ∪ — nebo — ∪ $\frac{f}{\cup}$, tak zvaného kretiku, kterýž v obou případech třeba přízvučně vyjadřovati slovem dvojslabičným a přízvučným jednoslabičným (na př. kráčí sem, soptě krev a j.) anebo po případě slovem trojslabičným. Trojslabičná slova se k napodobení paionu vždycky nehodí; neboť mají míru — ∪ ∪, jestliže se za nimi objevuje slabika přízvučná. V řadě kretiků — ∪ — — ∪ — ... stýkají se však vždy dvě slabiky přízvučné. Lze tedy slov trojslabičných v řadách kretických užívati *jen na konci řady* nebo *před přestávkou v řadě* (na př. před diaeresí), kde vedlejší přízvuk třetí slabiky slov trojslabičných nemůže býti přízvukem následujícího slova oslaben.

Stejným způsobem skládati třeba bacchie ∪ — — ze slova jednoslabičného nepřízvučného a dvou slov jednoslabičných přízvučných a antibacchie — — ∪ ze dvou slov jednoslabičných přízvučných a slova jednoslabičného nepřízvučného nebo ze slova jednoslabičného přízvučného a slova dvojslabičného.

Dále srv. ib., str. 48:

»Obtíže ty tkají se, jak jsem pravil, jen anapaestů na počátku řad, poněvadž bezpřízvukých slov dvojslabičných, jichž by se musilo užívati k věrnému jich vystižení, je velmi málo. Anapaesty uprostřed řady napodobují se bez obtíže. Řada anapaestická

∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ...

je rovna řadě daktylské s předrážkou dvojslabičnou. Uvnitř řady

lze tedy užívatí slov trojslabičných. Také v řadách bakchijských

— — — — —

lze uvnitř řad užívatí z podobné příčiny slov dvouslabičných.

Konečně třeba srovnati str. 64:

»Kretický akatalektický tetrametr, připouštějící různé tvary paionských taktů (na př. — — — — —, — — — — —, — — — — —), možný jest v přízvučném napodobení, dle toho, co řečeno na str. 47, v tvaru:

— — — — — | — — — — —

Katalektický tetrametr kretický má v přízvučném napodobení podobu:

— — — — — | — — — — —

U básníků latinských jsou hojné dimetry, trimetry a tetrametry bacchijské:

— — — — —

Ity lze skládati, ač ne právě snadno pro hojnost potřebných jednoslabičných přízvučných slov. Lze tu ovšem také za skupinu — — — — — užití slov dvouslabičných.

Z těchto míst vyplývá:

a) Že mně obtíže při skládání těchto řad, o nichž Č. mluví, dobře byly známy, a že bylo povinností Č.-ovou to říci a nepsati tak, jako by teprv on sám na ně byl připadl.

b) Že i dle mého mínění řada

To král děl a sám nám i slib dal a rád byl
nebyla by řadou bakchijskou, ježto takty tyto nejsou vůbec bakchie, leda tehdy, mají-li slova děl, nám, dal silný přízvuk větný, a řada

Rozmilá máti má, chceš ty nás opustit

nebyla by řadou kretickou, nýbrž první anapaestickou, druhá daktylskou.

c) Že tedy Č. polemisuje proti mně neprávem, ježto mého skutečného mínění o napodobení těch řad vůbec neuvádí.

Ovšem snad ani Č. řádně nepochopil, jak si napodobení těch řad představuji, poněvadž jsem se vyslovil proň příliš stručně a neuvedl příkladů českých; proto tu obsírněji vykládám mínění své znova.

Kretické řady

— — — — —

nelze skládati přízvučně:

α) ze samých slov jednoslabičných přízvučných a nepřívučných, ježto silně přízvučných slov jednoslabičných, která by postavením ve větě neztrácela svého přízvuku, nikdy nebude k tomu dostatek.

β) dokonce ne ze slov trojslabičných, poněvadž ta ve větě (až na místa, kde stojí před přestávkou) pozbývají svého přízvuku vedlejšího.

Ale lze je skládati ze střídajících se slov dvojslabičných a slov jednoslabičných, opatřených silným přízvukem větším. To bylo již v Listech fil. XXV, 1898, str. 47 zřejmě řečeno. Kdyby byl Č. můj překlad Elektry vskutku prohlížel a nebyl se spokojil pouhým jeho odsuzováním, byl by tam nalezl aspoň dva takto složené kretické dimetry. Na př. verše, tuto jen pro příklad složené,

Krokem lsným pod krov muž kráčí; má krvavý

v ruce meč, vraždu zlou nesa v dům nešťastný

jsou dva prosodicky bezvadné přízvučné tetrametry kretické. Jen sluch, který naprosto nemá citu pro jemné odstíny přízvukové (toho citu, jak ještě uvidíme, ovšem Č. nemá), mohl by je pojímati jinak, na př. daktylsky.

Rady kretické lze tedy napodobiti přízvučně docela věrně, a není pravda, co tvrdí Č., že to není možno

Bakchijské rady

○ — — ○ — — ○ — — . . .

nelze skládati rovněž ze samých slov jednoslabičných přízvučných a nepřívučných z též příčiny, jako rady kretické. Ale lze je docela dobře skládati ze slova jednoslabičného bezpřízvučného, za ním následujícího jednoslabičného slova silně přízvučného a opakujících se skupin slova dvojslabičného a silně přízvučného jednoslabičného. Konec akatalektické rady bakchijské může arci tvořiti slovo dvojslabičné, ježto poslední slabika každého metra je volná. Jinými slovy řečeno, lze je pro překlad zdánlivě rozdělit na iamb a řadu kretiků

○ — | — ○ — — ○ — . . .

Metricky to budou však vždy přesné bakchie.

Č. v ČMF. VII, str. 81 uznává aspoň, že lze skládati přízvučné dochmie (ovšem je pokládá za »stopu složenou«). A dochmios je, jak nepochybuji, katalektická dipodie bakchijská. Lze-li skládati bakchijskou dipodii, lze skládati také tripodii, tetrapodii i pentapodii.

Na př. verš

Bůh sám ztrestá ty, jimž se zlé líbí činy

je přízvučný akatalektický tetrametr bakchijský, a není pravda, že verš ten nelze přízvučně napodobiti. Lze tedy přízvučně skládati kretiky i bakchie. Ale uměti se to musí; kdo to

neumí, ať se do přízvuchného napodobení veršů antických neplete.

Č. v ČMF. VII, str. 79 má ovšem ještě jeden důvod, proč řady ty nelze skládati přízvuchně. Čeština nestrpí prý dvou silně přízvuchných slabik v jedné stopě bezprostředně za sebou. K tomuto mínění přimélo jej tvrzení Vášovo, že »vysloviti dvě slabiky přízvuchné bez pausy bezprostředně vedle sebe nelze.« Proto nelze prý napodobiti spondej — —, bacchius ∪ — —, ionikos ∪ ∪ — — atd. Přízvuchné spondeje jako »sám mám«, bakchije jako »to král děl« atd., jaké uznávám já, jsou prý v praxi velmi pochybné, ba nemožné, poněvadž z jednoslabičných slov vedle sebe stojících musí vždy jedno míti menší přízvuk větný než druhé a může tedy bráno býti za nepřízvuchné; slovo pak jednoslabičné, stojící před dvojslabičným, velmi zřídka bude míti tak silný přízvuk větný, aby čtenář aneb deklamator bral je aspoň za stejně přízvuchné jako násloví bezprostředně následujícího slova dvojslabičného; a proto bude onen bakchius: »to král děl« míti spíše míru ∪ — ∪, onen ionikus »král přikázal« míru ∪ — ∪ — anebo — ∪ — ∪, ionikus »ale král stále ∪ ∪ — ∪ neb — ∪ — ∪, nežli ony míry žádané. Vůbec prý nelze na přízvuk větný tolik spoléhati, poněvadž je často nejistý a subjektivní (»v. Král na m. u. 29, a různé možnosti přízvuku větného od str. 35—37.«*)

Celý tento výklad Č.-ův je naprosto špatný a má zase tu vadu, jako výklady dřívější, že totiž moje mínění uvádí neúplně a nesprávně. Já jsem na pochybnosti Vášovy odpověděl v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 n. Č. (ČMF. VI, str. 423) odpověď tu z n á, přece však uvádí jen námitku Vášovu a o mém v y v r á c e n í té námitky opatrně mlčí. A přece bylo povinností jeho vědeckou, dříve moje námitky proti tvrzením Vášovým v y v r á t i t i, chtěl-li, aby námitky tyto zůstaly platné. Ale schvalovati nějaké tvrzení, poněvadž se někomu hodí, a naprosto nehleděti námitek, které proti němu byly činěny, je počínání sice pohodlné, ale naprosto n e v ě d e c k é.

Praví-li Váša, že nelze za sebou vysloviti dvě slabiky přízvuchné bez pausy po první z nich, má p r a v d u, jak jsem již

*) I tu moje vývody Č. nepodává zcela správně. V Listech fil. XXV, 1898, str. 29 vůbec o větném přízvuku ani nemluví, a co jsem pravil na str. 35—37 o »měnivosti« přízvuku větného, neopravňuje nikterak k tvrzení, že je přízvuk větný často nejistý a subjektivní, a že nelze naň tolik spoléhati. Ale je věru škoda papíru na vyvrácení všech těch nepresností, kterých se Č. dopouští. Také mělo býti zřejmě připomenuto, že i pro mne ony přízvuchné spondeje mají cenu pouze theoretickou, poněvadž radím klásti za ně při veršování trochej, po případě iamb. A podobně jen theoretickou cenu mají pro mne výše uvedené bakchie a ioniky. O bakchích vyloženo bylo i v tomto článku, že je v praxi z takových slov neskládám.

v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 připustil. Ale přidal jsem, že nevím, proč by tato »pauza« provedení mých pravidel o přízvučném napodobení některých stop antických byla na závadu. Tato pranepatrná chvílka času, netrvajíc snad ani tisícinu sekundy, které jest potřebí k tomu, aby mluvčí mohl po přízvučné slabice vysloviti následující slabiku opět s přízvukem, nemůže vůbec býti nazvána pauzou, chce-li kdo mluvití přesně, a nemůže vůbec brána býti v počet. Podivno, že skutečné pausy při skládání stop nám nevaří, ale tato takřka neměřitelná chvílka času, které jest potřebí, aby hlasivky nastrojily se opět k propuštění dosti silného proudu dechového, jenž by vyslovované slabice mohl dodati dosti důrazu, působí nám mnoho zbytečných starostí.

V knize Vrchlického »Bozi a lidé« (v Praze bez roku; kniha je však z r. 1899) — uvádím ten příklad jen proto, že se mi právě namanuje — na str. 256 a 257 lze čísti tyto trochejské verše:

v kraj, kde čistší větry dýš

víš, jak dlouho, co's hřměl v let?,

v nichž v kraj, kde — víš, jak vším právem měřeny jako jedna stopa, trochej — ∪, ačkoli po slozech kraj a víš, tedy po thesi stopy a před arsi, je patrný oddech. Příkladů takových stop bylo by lze uvésti z poesie národů, veršujících přízvučně, na miliony!* To nám nevaří; ale vadí nám daleko nepatrnější částečka času, která uplyne mezi dvěma přízvučnými slovy ve stopách jako král stál a pod.

Tato Vášova, mnou dávno vyvrácená námitka proti mým návrhům, na kterou Č. ovšem přes to neopomíjí znovu ukazovati, svedla Č. k tvrzení, že čeština nestrpí dvou silně přízvučných slabik v jedné stopě bezprostředně za sebou. Toto tvrzení jest však celé špatné a zakládá se na zcela nedostatečném pozorování mluvy. Skupiny slov jako to král děl, král přikázal, ale král stál mohou ovšem míti míru ∪ — ∪, ∪ — ∪ — ∪, ∪ — ∪ nebo — ∪ — ∪, jestliže mluvčí na slova děl, stál, po případě na slovo král neklade většího přízvuku. Ale jakmile jej klade, musí tu každé normální ucho slyšeti dvě přízvučné slabiky za sebou. Jestliže na př. odpovídám někomu, kdo tvrdí, že král nestál na něčem, slovy: »ale král stál na tom« má nejen slovo král, ale i slovo stál, mají tedy dvě slabiky bezprostředně za sebou stojící, větný přízvuk, i je zbola nesprávně, že přý v češtině dvě slabiky silně přízvučné

*) Totéž připouští i Č. v daktylech překladu »Mostellarie« na př.:
111: pokropí stěny; dům promokvá
149: srdce bol svírá, když zřím tu změnu svou

(v jedné stopě, ale třeba i jinde) za sebou následovati nemohou. V němčině i v téměř slově bývají za sebou dvě slabiky silně přízvučné (srv. Sturmflut a j.), tu vzniká uprostřed slova ona neměřitelná a pranepatrná »pauza«, a přece každý Němec pojímá obě slabiky jako slovo jediné.

Ovšem Č. má ještě jednu pochybnost, kterou si vypůjčil od Váši, ačkoli to zase zřejmě nepraví. Již Váša pravil, že by větný přízvuk jednomu nebo druhému z obou slov, jimiž vyjádřiti se mají při překládání přízvučném dvě slabiky dlouhé, dodával většíc váhy, t. j. že by větné přízvuky obou slov nebyly nikdy stejné. To je ovšem zase pravda, ale není to, jak jsem již v Listech fil. XXVI, 1899, str. 397 n. ukázal, závadou. Č. tuto mnou vyvrácenou námitku zase přejímá, soudě, že ve stopách jako »to král děl«, »ale král stál« a pod. čtenář nebo deklamator sotva by bral obě slabiky přízvučné za stejné přízvučné. Nechci mluvit dlouho o tom, že špatný čtenář nebo deklamator může pokaziti i nejobyčejnější verš, nepozná-li dle smyslu věty, kam veršovec větné přízvuky kladl, a že při stanovení jakýchkoli metrických pravidel nelze hleděti lidí, kteří pro neznalost věci nebo nedbalost každé pravidlo ničí, že tedy ani tu nelze hleděti k tomu, jak by který špatný čtenář nebo deklamator mohl ony skupiny slov čísti; ale na to opět musím ukázati s důrazem, jak jsem učinil již v polemice s Vášou, že jest to požadavek naprosto nesprávný, chtějí, aby ve stopách $\cup\cup\text{---}$, $\text{---}\cup\cup$ a pod., obě dlouhé slabiky nahrazovány byly při veršování přízvučném dvěma slovy jednoslabičnými stejného přízvuku. To žádati může jen ten, kdo myslí, že v taktech $\cup\cup\text{---}$ a $\text{---}\cup\cup$ nebo $\cup\text{---}$ a $\text{---}\cup$ vskutku v starověku obě dlouhé měly iktus stejně silný. My ovšem čteme na př. verše Miserarum est neque amori atd. tak, že klademe na obě slabiky dlouhé stejně silný důraz, ale to je čtení chybné. Vskutku iktus obou dlouhých nebyl stejný, nýbrž nestejný (mohli bychom to znázorniti na př. takto $\cup\cup\text{---}$ atd.).

Podivno: v trimetru iambickém (a podobně i v jiných verších) mají jednotlivé these míti stejný iktus taktový a v přízvučném napodobení ho míti nemohou, nýbrž mají ikty různé síly — a to nám nevádí: ale vadí nám, že nelze v tétož stopě jednoslabičnými slovy dosíci dvou stejně přízvučných thes, ačkoli obě these úplně stejných iktů ani neměly ani míti nemohou. Není to vše znamením veliké neznalosti metriky? Té neznalosti metriky a také pravidel českého přízvuku je v článku Č.-ově plno; je na př. holou nesprávností, že v češtině lze tvořiti kretikus ze slov trojslabičných s poslední slabikou dlouhou nebo jinak závažnější (na př. rozmilý, dvacetkrát a j.), a že ostatní slova trojslabičná jsou vlastně vždy daktyly. Všechka trojslabičná slova sama o sobě jsou kretiky, ma-

jíce v z d y vedlejší přízvuk na třetí slabice, ať je jakákoli, krátká nebo dlouhá, závažná nebo nezávažná, a teprve po sta ven í m ve větě stávají se daktyly (srv. Listy fil. XXV, 1895, str. 24 a 38). Kdo to neslyší, ať o věcech, týkajících se českého přízvuku, nepíše. Nelze mu odpověděti jinak. Dochmios (ČMF. VII, str. 81) není stopa, složená z iambu a kretiku, a moje pravidla o jeho napodobení (Listy fil. XXV, 1898, str. 52 n.) nezakládají se na tomto dělení, jak by čtenář mohl souditi ze slov Č.-ových, který tu zase mé výklady podává kuse.

Při necitlivosti k českému přízvuku, jakou jeví Č. ve svých teoriích, není divu, že také jeho přízvuchný překlad Plautovy »Mostellarie« má mnoho přízvukových nesprávností. Bakchie a kretiky překládá Č. anapaesty a daktyly. V těchto řadách jsou i následující řady, přízvuchně zhola nesprávné:

- v. 101: Když zřízen je nov ý d ů m, vyleštěn hladce,
 109: rozdrť celou kryť; pán pak nedbalec
 110: místo ní nechce dát náhradu; přijde děst
 111: prudký, pokropí stěny; d ů m promokvá;
 140: zahrála a mne hned přikrovu zbavila.
 144: najednou jmění mé s úvěrem, ctností čest
 149: Srdce bol svírá, když zřím tu změnu svou
 152: kopí disk, míč i běh, zbraň i kůň bývaly
 313: Chci, byste mi přišli vstříc příteli mému
 334: Vís-li pak, kam jdu já? Vím to, již vzpomněl jsem.
 336: Chceš-li, bych těmto vstříc vyšel, duše má?
 338: Vráťm se hned. To *hned* dlouho jest mi již.
 339: Jest tu snad někdo. Jest. Hoj, toť Filolach!
 714: teď mám čas oslovit starce tohoto;
 716: jakou lstí od sebe bolest mám zahrati.
 718: Budiž zdrav, Tranio! Jak se máš? Výborně!
 719: Což pak ty? S člověkem výborným mluvím teď.
 721: Nyní což? Brzy-li? Což? Co tam koná se?
 722: uvnitř. Což má to být? Zvíš to, nač ti mám
 733: Jak to? Tak! Nyní jest po nás všech veta již.
 735: prošlo. Tak připouštím, bývalo, jakož dříve.
 738: Kterak? Co? Přebídně! která již stála tak
 739: v bezpečí? Ach! Co jest? Běda, ztracen jsem!
 799: Vždyť žně chce mít každý sám; kdybychom špatně
 876: Když na příklad mají vstříc přijíti pánu
 atd.

V těchto verších je plno dokladů (jsou tištěny proloženě), že Č. pro větný přízvuk a pro správný přízvuk vůbec nemá citu. Mohou skupiny slov nov ý d ů m, a mne hned, ctnost i čest, vůbec všechny ony skupiny, vyznačené tiskem, míti míru — ∪ ∪, jak je Č. měří? Zajisté nikoliv. Jsou to, jak každé jemnější ucho pozná, i když za nimi následuje slabika přízvuchná,

zcela patrné kretiky (— ∪ —). Někde dokonce Č. slovo, důrazem vyčenené, klade do arse daktylu, prokládá je v tisku, ale přece je měří jako slabiku bezpřízvučnou (srv. 338 »hned. To hned« — ∪ ∪), ačkoli sám ČMF. VII, str. 80 s užitím jednoho dokladu, vypůjčeného z mého článku (»a zčernalým pněm skřípe v rachot hromu«, v. Listy fil. XXV, 1898, str. 37) tvrdí podle mne, že nemá slovo silně přízvučné státi v arsi.*)

Č. patrně větného přízvuku neslyší, proto soudí, že prý nelze naň tolik spoléhati (ČMF. VII, str. 80), proto popírá, že možno jeho pomocí skládati v češtině přízvučné kretiky, proto měří skutečné kretiky vesměs jako daktyly, ani necítě, že jen s velikým násilím lze na př. ve skupině »zbraň i kůň« potlačiti přízvuk slova »kůň«, rovný silou přízvuku slova »zbraň«, tak, aby (arci s porušením přirozené výslovnosti) mohla skupina ta měřena býti jako daktyl. A tak těmito svými prosodickými hrubými chybami dokazuje Č. sám, že jeho tvrzení o nemožnosti přízvučných kretiků v češtině je nepromyšlené a naprosto nesprávné.

Ať si někdo, kdo má jen něco sluchu, přečte na př. v. 152 jeho překladu »Mostellarie«: »kopí, disk, míč i běh, zbraň i kůň bývaly«, který Č. měří jako tetrapodii daktylskou

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪,

a přisvědčí mi, že jest to zcela makavý a úplně správný tetrametr kretický:

— ∪ —, — ∪ —, — ∪ —, — ∪ —.

Jen naprostý nedostatek citu pro český přízvuk jest příčinou tvrzení Č.-ova, že kretiky (a přidávám i bakchie) v češtině nejsou možné; pravý opak je pravda.

Č. tedy některá metra Plautova (kretická a bakchijská) mění, ježto prý jich nelze přízvučně napodobiti; všimněme si také, jak je mění.

a) Bakchijské řady změněny v anapaestické s iambem v první stopě; na př. tetrametr bakchijský akatalektický (∪ — —, ∪ — —, ∪ — —, ∪ — —) změněn v řadu

∪ — | ∪ ∪ — | ∪ ∪ — | ∪ ∪ — | ∪,

t. j., máme-li mluvití metricky správně, v katalektickou pentapodii anapaestickou; trimetr bakchijský akatalektický v katalektickou tetrapodii anapaestickou.

b) Řady kretické překládány (dle Nebeského; v ČMF. VI, str. 426) »analogickými« řadami daktylskými; na př. tetra-

*) Podivno jest, že Č., který za kretiky klade daktyl, což prý je zcela případné, analogické nahrazení kretik« (ČMF, VI, str. 421), v přízvučných daktylech Nebeského shledal místy »skutečné kretiky«. Svých skutečných kretiků, které klade místo daktylů, však neznamená!

metr kretický akatalektický (— ∪ —, — ∪ —, — ∪ —, — ∪ —)
tetrametrem daktylským.*)

Č. patrně si představuje, že tato »napodobení« jsou analogická uvedeným rozměrům antickým, ačkoli některá z nich ani počtem taktů s rozměry původními nesouhlasí. Jak k těm náhradám za původní metra Č. dospěl, vykládá v ČMF. VII, str. 83 n. Poněvadž dle jeho nesprávného mínění nemohou v češtině v téže stopě za sebou bezprostředně následovati dvě slabiky přízvučné, nutno druhou z nich nahraditi slabikou nepřizvučnou, »aby normální počet slabik zůstal týž« (ČMF. VII, str. 83 n.). Proto za bakchius ∪ — — klade »jakýsi« přízvučný amfimacer ∪ — ∪, a proto se mu řada bakchijská

∪ — — ∪ — — ....

mění v řadu anapaestickou:

∪ — ∪ — ∪ ...;

za kretikus — ∪ — klade daktyl — ∪ ∪, a řada kretická

— ∪ — — ∪ — — ∪ — ....

mění se mu v řadu daktylskou:

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ ....

Touto nevědeckou, čistě mechanickou záměnou zachovává Č. v oněch metrech »normální« počet slabik, ale dostává metra zcela jiná, někdy i počtem taktů neshodná. Jakoby tato metra antická měla nějaký normální počet slabik a jakoby metra vůbec, časoměrná i přízvučná, měla se měřiti počtem slabik a ne počtem taktů!

Přízvučné náhrady tedy, které Č. chce zaváděti za antické řady kretické a bakchijské, nejsou metry analogickými, nejsou skutečnou náhradou, nýbrž metry zcela jinými, metry zcela jiného rázu a povahy. Jako jest nemožno zaměnití $\frac{5}{8}$ takt v takt $\frac{3}{4}$, tak nemožno antické takty paionské (rovné našim taktům $\frac{5}{8}$) zaměnití v daktylské a anapaestické (rovné našim $\frac{3}{4}$). Kdo to činí — jako Č. — dává na jevo úžasný nedostatek citu pro rozdíly mezi takty a není si podstatného rozdílu mezi takty sudými, k nimž náleží daktyly a anapaesty, a lichými, k nimž náleží i paion, ani vědom.

Vůbec třeba připomenouti, že jakékoli zaměňování antických meter v jiná, která by antickým »odpovídala«, je nejen zbytečné, nýbrž i naprosto nepřipustné. Jakmile se metrum změní co do

*) Naproti tomu choriamby — ∪ ∪ —, — ∪ ∪ — chce Č. v ČMF. VII, str. 83 překládati také přízvučnými choriamby, a přece by se tu pak také stýkaly dvě slabiky přízvučné, jako v kreticích (— ∪ —, — ∪ —). V přízvučných choriambech je to tedy možno, v kreticích nikoli. Toto jedině místo postačí k poznání, jak nepromyšlená je celá ta polemika, otiskána v ČMF.

ta ktu, povstává metrum jiné, jiného rázu a povahy, které nikdy nebude míti podobného účinku, jako metrum původní, třeba by se jen „poněkud“ od něho lišilo (srv. ČMF. VII, str. 83), nýbrž bude míti ráz zcela jiný. Nejspíše mohly by zaměňovány býti daktyly s anapaesty, iamby s trocheji, poněvadž tou změnou nemění se aspoň druh taktu. A jak jsou přece metra ta od sebe odchylná, ježto jedna z nich jsou sestupná, druhá vzestupná! Proto je všecko uvažování o tom, kterými metry „analogickými“ bylo by možno zaměnit některá, při přízvučném veršování méně snadná metra antická, nejen zbytečné, ale i plané, ježto takové úvahy pokoušejí se o řešení věci nemožné: metra měnit a přece chtít, aby měla týž nebo aspoň podobný účinek jako metra nezměněná, je počínání, které nikdy nepovede k určitým výsledkům. Proto základní myšlenka Nebeského, že k přízvučnému napodobení časoměrných meter antických, jichž přízvukem českým věrně vytvořiti nelze, nutno voliti metrum jiné, jazyku našemu přirozené, jež by v jazyku našem mělo co možná týž účinek, jako původní metrum v jazyku řeckém, není dobrá, jak míní Č. v ČMF. VI, str. 421, a nemůže býti dobrou cestou k rozřešení této sporné otázky. Proto lituje také na témž místě Č. zcela zbytečně, že „Nebeský zásad svých v tom ohledu nevypracoval, neboť by byl jistě něco řádného a také pro budoucnost platného vyvedl“. Nebeský měl k tomu času i příležitosti dost a nesvedl toho, protože toho prostě svěsti nemohl; nesvede toho také ani Č., a to proto, že svěsti to jest vůbec nemožno. Kdo starověká metra mění, může tak činiti dle libosti; ale jen ať nepokouší se namlouvat jiným, že se mu podařilo zaměnití ta metra jinými, „analogickými“, nýbrž ať se raději přizná, že je zaměňuje v metra, která se snad jemu samému analogická zdají, ale vskutku analogická ani nejsou ani býti nemohou. Že však takové zaměňování původních meter je pohodlné a zbytečné (srv. Listy fil. XXV, 1898, str. 17 n.), poněvadž lze starověká metra i přízvučně napodobiti, to dokázal jsem, troufám, ve svém pojednání o prosodii české zcela jasně, a nikdo, ani Č., jak vidno z této odpovědi, toho dosud nevyvrátil — a nevyvrátí. Neboť pravdu možno sice vyvracet, ale nemožno ji vyvrátiti.

II. Tak zv. „thymelicus“ (— ∪ ∪ ∪) překládá Č. katalektickou tripodií trochejskou (ČMF. VI, str. 449 a VII, str. 81). Č. neptá se, jaká je rhytmická platnost slabik — ∪ ∪ ∪, ale holou namátkou překládá je katalektickou tripodií trochejskou. Tou vskutku slabiky ty býti mohou (— ∪ ∪ — ^), ale mohou býti též katalektickou tripodií iambickou (— ∪ ∪ — ^) a také dipodií kretickou — ∪, — ^̄. Co tento „thymelicus“ vlastně jest, třeba však dříve určitě rozhodnouti, nežli kdo se pokusí napodobiti jej přízvučně. Č. otázce té se vyhýbá; patrně neví si s tím „thymelíkem“ rady. Ale ať badá o tom dál sám; nepokládám za nutné v tomto dalším badání mu pomáhati.

Také by bylo dobře, aby Č. bádál o tom, co je iam bický monometr hyperkatalektický (prý metrum pochybné), anapaestický monometr hyperkatalektický a tak zvaná clausula Reiziana, prý beztoho »problematická«, a jiné úkazy metrické, o nichž se zmiňuje v ČMF. VII, str. 82 n. Schoell a Goetz v »conspectus metrorum« uvádějí je po svém, pro mnohé metriky velmi nepřijemným nezpůsobu pouhými jmeny bez schematu. Rozměry ty dle domnění Č.-ova nelze prý přízvučně napodobiti. Ale těmto jménům u Schoella a Goetza odpovídají jisté rhythmické útvary, a to útvary praznámé a ne pochybné a problematické, jak míní Č. Až je Č. pozná — ze slov jeho vysvítá zcela jasně, že si neví s nimi rady — přesvědčí se, že je lze napodobiti přízvučně zcela snadně. Proto by bylo dobře, aby Č. začal co nejdříve bádati v nějaké příruční rhythmicé a metrice, z níž by podstatu oněch útvarů rhythmických poznal; bádáním takového k dalším metrickým studiím má nezbytně potřeby.

III. Česká prosodie nemůže napodobiti slabiky delší dvou-
dobých (—, —) a musí je rozváděti (ČMF. VI, str. 449 a VII,
str. 81).

»Tím stručnost a praegnantnost dikce originalu, jakož i charakteristika skladby metrické opravdu veliké újmy zakouší, jakož dobře poznamenal Váša na m. u.« Tu zase Č. zamlčuje, co jsem proti této Vášově námítce v Listech fil. XXVI, 1899, str. 398 uvedl. Váša pronesl tuto námítku, nezkoumaj v té příčině mého překladu Sofokleovy Elektry, v němž slabiky delší dvoudobých rozvádím, a neuvedl ani jednoho dokladu, že rozvedením několika těch délek vskutku trpěla stručnost a praegnantnost originálu (kteréž ostatně nelze a není ani radno všude v českém překladu šetřiti, má-li býti překládáno tak, aby překladu český čtenář rozuměl). Ale Č. nicméně s velikou zálibou tuto námítku Vášovu opakuje, avšak o tom, jak jsem ji vyvrátil, se ani nezmiňuje. Rovněž tak není pravda, že rozváděním slabik dlouhých charakteristika skladby zakouší dokonce velikou újmu. Zaměněním tvaru taktu rhythmus se nikterak nemění, a o to hlavně jde, jak by i Č. mohl věděti. „Z hymnů delfských a písň Seikilovy víme, že v melodii nemusila slabice dlouhé v textu vždy odpovídati nota dlouhá, nýbrž že jí často odpovídalo několik not krátkých. Kdo nám za to ručí, že taktům s tonou v textu neodpovídal v melodii původní tvar taktu, že na př. za takt textu — v melodii nebyl jiný tvar téhož taktu — ∪? A teprve melodie zajisté dodávala skladbě vlastního rázu. Ten na základě pouhého textu přesně určití nemůžeme; postačí nám tudíž zachovati při přízvučném překládání to, co určitě můžeme stanoviti, totiž původní rhythmus veršů.« To jsem na námítku Vášovu odpověděl v Listech fil. XXVI, 1899, str. 398 n. Č. tuto odpověď četl, ale nicméně z ní neuvádí nic, nýbrž spokojuje se pohodlným a nevědeckým opakováním Vášovy námítky,

ačkoli je dávno vyvrácena. A tu ještě snad myslí Č., že polemisuje vědecky?

Nejzajímavější při tom je, že mně Č. rozvádění taktů s tonou vytýká jako nemístné, poněvadž prý se jím stírá charakteristika skladby, sám však že ve svém překladu kantik Plautových činí totéž. V českém překladu časoměrném nemohou se prý rozvésti původní délky, ač je to u starých velmi obvyklé a prosodie časoměrná to i v češtině dovoluje; působilo by prý to i čtenáři theoreticky vzdělanému obtíže, čtenář pak, metriky antické neznalý, naprosto by rytmu v tom nepoznával (ČMF. VI, str. 418). Č. vskutku také v překladu časoměrném užívá až na málo výjimek původních tvarů kretika — ∪ — i bakchia ∪ — —, a to i tam, kde v originálu jsou tvary rozvedené (na př. — ∪∪, ∪ — ∪ a pod.). Proti tomu nebylo by co namítati. Kdo tak chce časoměrně překládati, ať si tak překládá, jen ať nemyslí, že časoměrná metra, tak překládaná, jsou čtenáři přístupnější než metra, která se překládají časoměrně docela věrně. Kdo antické metriky nezná, ten ani v takových časoměrných metrech, prznících barbarskou výslovností český jazyk, rytmu nepozná. Který Čech by na př. ve verši Mostellarie 89 a

zrodiv se, v kterou as podobnost

poznal tento rhythmus

∪ — — ∪ — — ∪ — —,

a nejsa v metrice starověké vycvičen, četl jej tak, aby slabiky přízvučné vyslovoval barbarsky jako nepřízvučné a slabiky nepřízvučné jako přízvučné? Tedy ani ono odstraňování rozvedených tvarů taktů, kterým Č. mívá časomíře pomoci, jí nepomůže. Ostatně nepochybuji, že k nahrazování rozvedených tvarů taktů tvary původními vedla Č. i jiná příčina, o které ovšem nemluví. Plautus a starší scénikové vůbec mají zvláštní prosodická pravidla: za nedbávají, ovšem v určitých případech, posici, brzo vokál elidují, brzo nikoli atd. Kdo chce určitě říci, která slabika v jistém metru měřena jest krátce, která dlouze, musí tato pravidla dobře znáti. Č. této prosodie Plautovy však dostatečně nezná, a proto spokojuje se zpravidla s Lorenzovým naznačením meter, boje se z neznalosti věci od něho ustoupiti. V tomto seznamu nepodává se však schema veršů, nýbrž pouze stručné naznačení verše (na př. tetrametr kretický, trimetr bakchijský a pod.), z něhož nelze poznati tvar jednotlivých taktů: a to je asi ta pravá příčina, proč Č. různé tvary taktů v originále zaměňuje původními, ačkoli je časoměrně může překládati úplně věrně. Kdo Plautovu prosodii a metriku zná, pozná pravou příčinu toho počínání na první pohled.

Když však Č. z neznalosti Plautovy prosodie nucen jest vyhýbat se při časoměrném překládání rozvedeným tvarům taktů

a nahrazovati je původními, není oprávněn, vytýkati mně, že radím, aby při přízvučném napodobení antických meter místo rozvedených a stažených tvarů taktů užívalo se tvarů původních, ježto oněch tvarů přízvučně napodobiti nelze. A to mi Č. vytýká nejen slovy již výše uvedenými, nýbrž i ČMF. VII, str. 82 výrokem: »Horsí jest, že mnohá z těch meter antických, jež napodobiti lze přízvučně, mohou býti napodobena jenom v původních tvarech (nerozvedených nebo nestažených), čímž charakteristika metrické skladby také velice trpí.« Tedy při přízvučném překládání tím charakteristika skladby velice trpí, při časoměrném překládání tím netrpí pranic. Co říci takové nesprávnosti a nepromyšlenosti? Si duo faciunt idem, non est idem: co u Č. je správné a dovoleno, to je u jiného velikou chybou. A taková polemika je vědecká?

Jaký bude Č.-ův definitivní překlad Plautovy »Mostellarie«, zda časoměrný či přízvučný, v článku není určitě řečeno, ale bude asi patrně přízvučný; dobrý však nebude. K pořízení dobrého překladu nějaké komedie Plautovy nedostává se Č. znalosti Plautovy kritiky textové, prosodie a metriky, jazykové obratnosti a správnosti a také citu pro český přízvuk.*)

Časomíře Č., ačkoli ji pokládá za možnou, příliš nepřeje, ba praví o ní, že u nás »ve svém základním ponětí nezdolmácněla« (ČMF. VI, str. 418), mluví o jednostranném a neúplném zažití principu časoměrného u nás a o tom, že »velebená výhoda prosodie té stává se na mnoze illusorní; neboť nač máme v češtině skládati verše, jimž mimo několik zasvěcenců nikdo nerozumí a jich čísti neumí?« (ČMF. VI, str. 419). Klouf se tedy k prosodii přízvučné, ale z neznalosti starověké metriky a nedostatku jemného sluchu, jehož třeba k vycítění jemných odstínů přízvukových v češtině, zavrhuje důvody zcela špatnými moje pravidla o přízvučném napodobení antických meter: jemu se zkrátka pohodlnější, ale špatný způsob Nebeského, původní metra zbytečně zaměňovati jinými, prý češtině příhodnějšími, líbí, a jeho článek je nepodařenou obranou těchto zásad Nebeského.

*) Tím překladem zabývá se Č. dle ČMF. VI, str. 417 již jedenáct let, od r. 1890. Poněvadž prý nebylo lze doufati, že by se našel nakladatel, nechal překlad ležeti dokončený, ale nepřehlednutý až do roku letošního, kdy ho prý vydá Akademie. Ale ten překlad mohl vyjíti dávno i bez Akademie v mé Sběrce, kdybych jej byl vydati chtěl. Pan Čapek totiž, dokud byl ještě v Kolíně, žádal mne za prohlédnutí toho překladu, což jsem ochotně, jako vždy učinil, a svůj úsudek o něm jsem mu »otevřeně« projevil. P. Č. se mi za to poděkoval velmi vřelým listem ze dne 16. ledna 1893. Kdyby se mi byl překlad líbil, byl bych toho ne-li hned, aspoň časem dosáhl, aby v mé Sběrce vyšel. Za tuto mou ochotu se mi p. Č. nyní po letech odměňuje, jako již učinili mnozí jiní, jimž jsem všelijaké služby prokázal, polemikou nejen zbytečnou, protože je nesprávná, ale také zcela nevědeckou.

Neměl bych nic proti tomu, kdyby kdo moje pravidla zahrhoval jako neprovedná anebo třeba špatná na základě skutečných důvodů, a diskusse s takovým protivníkem by mi vždy byla milá, poněvadž se jí věc jen lépe osvětluje. Ale rozhodně ohrazuji se proti počínání p. Č., který, nejsa vyzbrojen dostatečnou znalostí starověké metriky, pouští se do polemiky, formou sice hladké, ale co do věci nad míru nešetrné: nebo polemika, která důvody protivníkovy zamlčuje, uvádějíc z nich téměř jen to, co, jak myslí, lze vyvrátiti, která nepodává ani výkladu protivníkovu správně, ačkoli ho jinak užívá velmi vydatně, je polemikou ve vědě naprosto nepřipustnou, o níž možno užiti slov Göthových, která jsem nedávno čel v čele jedné polemiky prof. Studničky: »Sie haben meine Gedanken verdorben und sagen, sie hätten mich widerlegt.«*)

Takové polemiky redakce vracejí; sl. redakce ČMF. je přijímá, jako přijala již hojně polemik proti mně, naprosto nesprávných a nevědeckých. Proč to činí, vykládati nemusím. Toto *θρολόμεινον ἀπόρητον* každý filolog zná, jako každý filolog správně oceňuje význam tohoto filologického časopisu. Bylo by tedy docela zbytečno o tom se šířiti. Konstatuji tu pouze opět, že jsem zase k této polemice s ČMF. nedal příčiny já, nýbrž že se bráním opět proti novému z těch systematických útoků, které militantní ČMF. proti mně a jiným podniká; útoky takového rázu těm, na které se dějí, jen prospívají.**)

*) Toto zamlčování mínění a prací protivníkových je u některých stoupenců ČMF. vůbec v oblibě. Vyniká v tom také V. Flajshans. Ve své knize »Literární činnost mistra Jana Husi« (v Praze 1900) zmiňuje se na str 55 o hexametrech Husových. Uvádí také můj článek »O prosodii české«, v němž (Listy fil. XX, 1893, str. 60 nn.) podán jich výčet, s potlačením mého jména a přidává, že výčet ten doplnil a rozšířil v ČČM. 1898, str 230 - 231. Že toto jeho doplnění a rozšíření onoho výčtu je až na jediný doklad šmahem špatné, jak jsem nevyvratně dokázal v článku »Přízvučné verše Husovy« (v Listech fil., XXV, 1898, str. 365 - 384), to opatrně zamlčuje, ačkoli se nikdy a nikde ani slovem nepokusil tvrzení, v tomto mém článku obsažené, vyvrátiti. A přece tento můj článek není pouhou polemikou. Skladba Husových hexametrů je v něm (a také v mém pojednání o prosodii) poprvé řádně metricky vysvětlena; v něm také ukázáno k tomu, že Hus skládal i přízvučné hexametry latinské, které u nás omylem pokládány byly za časoměrné. Má tedy Č. útěchu, že v tomto svém nevědeckém počínání není osamocen.

**) Redaktor ČMF. ovšem praví na obálce šestého sešitu ročníku šestého: »já čtenáře Českého Musea fil. velmi nerad polemikami obtěžuji: býváť často v polemikách mnoho osobní nenávisti a mstivosti, ale málo poučení skutečného«. S tímto tvrzením arcine každý snadno si srovná, proč tentýž redaktor v prohlášení, otiskovaném v každém čísle a otiskném o něco výše i v tomto, sám k polemikám vybízí slovy: »Kdokoli důvody věcnými snaží se dokázati, že jeho práce jinde nebyla posouzena správně, tomu v Českém Museu filologickém poskytnuta bude možnost obrany, nechť patří ke kterékoli straně.«

Další svědectví vynikající účasti Jos. Lindy ve složení RKZ.

Od J. Hanuše.

V článku »Český Macpherson« (Lfil. 1900) prokázal jsem rozbořem »Záře nad pohanstvem« a jejích shod s RKZ, že *Linda měl vynikající účastenství při novočeském složení epických básní RKZ*. V tomto dodatku dodávám další svědectví toho, čerpaná jednak z ostatních literárních prací Lindových, jež téměř na každé stránce účastenství to prozrazují, jednak z přímých zpráv Dobrovského a Šemberových, z nichž zvláště první jako učitel Lindův znal jeho talent, vědomosti i povahu a má tudíž jako svědek jeho účasti na složení RZ váhu rozhodnou.

Celým duchem i formou, tendencí i dobou složení stojí »Záři nad pohanstvem« nejbližše drobné básně Lindovy. Jest jich počet dosti skrovný: ballada *Boží Trest* (Rozličnosti Praž. Nov. 1829, č. 66), romance *Jiří Poděbradský* (Praž. Nov. 1818, str. 63), *Obdařený otec* (Vlast. Zvěst. 1820, č. 13 a opět v Rozlič. Praž. Nov. 1828 a v Macháčkově Krasořečníku 1823), *Na Mílka* (Vlast. Zvěst. 1823, str. 384), *Jaro* (Rozlič. Praž. Nov. 1826, č. 27), *Vědomí* (t. 1827, č. 52), *Na Svornost* (t. 1828, č. 1), báseň příležitostná *Ke slavnosti jmenin arcibiskupu Václava Leopolda Chlumčanského* (o sobě a v Hlasateli 1819 IV, str. 625), *K Jejich čis. Velebnostem hlas český* (Vlast. Zvěst. 1824, str. 153).

Pouze o dvou posledních lze najisto tvrditi, že složeny byly téže doby, kdy tištěny. Při ostatních té jistoty není, a zvláště při prvých třech epických básních padá vznik jistě do doby druhdy mnohem starší, než kdy otištěny, pravděpodobně do l. 1815—1818. Šestadvacíletý Linda byl té doby (1815 sl.) členem vlastenecko-literárního kroužku, jehož středem byl básník Hanka, jeho důvěrný přítel. A ježto vliv Hankův tehdy rozhodné na něho působil, a ve zmíněném kroužku básnění a deklamace nejvíce byly pěstovány, nelze si téměř ani mysliti, že by Linda již tehdy se byl nepokusil o verše. Zmíněné tři básně epická patří tuším k těmto básnickým prvotinám Lindovým. Nasvědčuje tomu jejich ráz i forma. Ossianismus Lindův i silná závislost na cizích vzorech, drsnost formální i novotářství v jazyce prorážejí v nich mnohem více než v »Záři«, jsou tudíž asi starší než »Záře«, jež svědčí již o jisté umírněnosti a uhlazenosti (ještě více drama Jaroslavl), která předpokládá delší vývoj. Také těžko lze se domnívati, že by Linda hned na poprvé byl se odvážil na rozsáhlou »Záři«.

Avšak i když nemáme zřetel k tomu, že básně tyto jsou pravděpodobně starší než »nálež« RK, pro poměr Lindův k RKZ

shledáváme v nich přece leckterý významný moment. Většinou snesou i přísnější měřítko kritické a zřejmě dosvědčují, že Linda měl básnický talent pro drobnou epiku a didaktiku. Nejkostrbatější formu, zřejmě začátečnickou, má *Boží Trest* (20 strof po 10 verších čtyřtrochejských). Otištěn byl až r. 1829, v době, kdy literární činnost Lindova téměř přestává následkem těžké choroby a kdy tudíž pomáhal si tím, že v Novinách, jež redigoval, otiskoval své starší básně a články (na př. báseň ‚Obdařený otec‘, ‚Jiří Poděbrad‘ a j.). Z této příčiny jakož i vzhledem k formě počátečnický drsný a celému rázu, shodnému s básní Jiří Poděbrad a se Září, soudíme, že ‚Boží Trest‘ složen byl před básní Jiří Poděbrad, otištěnou již na počátku r. 1818, i před Září.*) Zřejmě neohrabanost, drsnost, strojenost zdá se nám aspoň po Září nepochopitelná. Témuž mínění nasvědčuje silná závislost této básně na vzoru, o němž jsme se u Lindy posud nezmínili: na balladách Bürgerových. Právě v básnickém kroužku výše zmíněném byl Bürger oblíben, jak patrně z exempláře Hankových ‚Dvanáctera písní‘, na jehož zadním obálkovém listě rukou Hankovou poznamenány počáteční verše strof z Jungmannova překladu ‚Lenory‘ — patrně jako mnemotechnická pomůcka k deklamaci. Vliv Bürgerových ballad proniká zřejmě z obsahu — báseň vypravuje o zločinu dvou prostopásných rytířů, kteří uchvátili selskou dívku Jarmínu, ženicha jejího vydali na smrt a děda vsadili do hladomorny; ale trest jde činu v zápětí: za hrozné bouře uhodí hrom do stromu, kam skryli se s kořistí, a omrácí je; probudí se sice k životu, ale hrůza zastřela jim ducha a probudila svědomí a jako stíny potácejí se hradem (odtud jeho jméno) až do posledního soudu — a ještě více z formy, ze slohu: bezejmennost krajiny, neobyčejné ellipsy sloves, silně lyrický spád, epenthetické tam, odtud, obraty jako v před i v zad, v pravo v levo, časté interjekce a jiné zvláštnosti dikce Lindovy mají tuším zde svůj hlavní pramen. Po tom, co bylo výše prokázáno rozbořem Záře — Linda bezpečně věděl o falsifikaci RKZ a byl při ní účasten — nemůže také býti pochybnosti o tom, jak povstaly četné a nápadné shody v dikci této básně s epickými skladbami RK, v němž divnou ‚náhodou‘ prokázán také vliv Bürgerův (v Záhoji): *koně utrž zděs* (zděšení) a *zmítal . . . strach je spínal*, s nimi lítal . . . *zděs je hnal*, jim stáli vlasi (srov. ze stienóv lesniech

*) Že složení Záře spadá před ‚nalezení‘ RK, potvrzuje znalci Záře a jejího slohu připssek, jež Linda vepsal do památníku Jos. Havelkovi již 27. dubna 1817: ‚Blaho, dívati se k vrchům a lesům, tam kde za nimi přítel náš v blahosti bydlí‘ (viz Světozor 1871, 327); srov. Září str. 54 (1): ‚S pahrbků dívávali se do vzdálí ke všem vrchům a lesům‘ (podobný obrat častěji v Září). Stejně důležitý jest i doklad epenthetického tam; Linda tudíž tuto význačnou zvláštnost slohu RK neptejal z RK!

vyrázi Třas, Třas oséde četné voje vrahóm, Čest.; strach vrahóm vyrázi z hrdl skřeky... Třas je hnáše z bojišče, Záb.; již celá povaha obratu v básni Lindově vylučuje tuším domněn, že by to byla pouhá reminiscence z RK); hoj (interjekce před RK nedoložená a z ruštiny přejatá); tak v nich bratrech slovo k slovu (srov. dávaciu slova k slovóm, Záb.); ráz a ráz blesk mraky dral (srov. blsky ráz ráz bijú, Jar.) a j.

Mnohem lépe podařila se Lindovi báseň další, *Jiří Po-děbrad* (15 strof osmiveršových, verš *pěttstopý* trochejský), otiskněná v Praž. Nov. 1818 v únoru a opět ve *Vlast. Zvěstovateli* 1823. Že báseň tato není bez ceny, patrně z toho, že přejata do Macháčkova *Krasořečníka* 1823 a Petrovy *Poetické čítanky*; ba nejnověji otiskl ji znova J. Arbes v *Lumíru* (1901. 22. března) s posudkem, že patří k nejlepším romancím té doby a že „původce její jedinou touto prací prozradil tak eminentní talent epický, že — kdyby byl v pracích tohoto druhu pokračoval, najisto by byl dosáhl palmy jako málo který jiný z autorů scuvěkých“.

Základní motiv a něco podrobností přejato ze Schillerovy básně *Der Graf von Habsburg*; ale rozdily dobře charakterisují Lindu: nikoli o pomoc knězi jde v naší básni, nýbrž o zachránění dětí starému otci.

I v této básni shledáváme vedle jemných, sotva znatelných nuancí slohových (a byl hlukot — lesem vším otrásal, a byl strašný, jak by zkázu hlásal: i by klánie, i by porubanie, i by lkánie i by radovanie, Jar.) mnohé shody a analogie k epickým básním RKZ; lid hlásal chválu, ves lid hlásal štěstí králi (srov. hlásáše pohanění, bohóm slávu hlásáše, Čest.); v levo v pravo, tam sem, sem ni tam, hledí očma tamo, očma semo, v levo tam a v pravo semo zhlížel; blesk rozrázel mraky, v dešť je strásal (srov. [bouře] sesypavši tuču šíra neba, RZ); hrůza otcem třásla, všemi oudy (třasechu se l'útostiu vši údi, RZ) a j. Na reminiscence z RZ naprosto nelze při těchto význačných paralelách mysliti, ježto RZ „objeven“ několik měsíců později. Na poměr pak básně této k RK vrhají ostré světlo novotvary gen. tva, sva, neslýchané jinde ve staré ani novější době a analogické tvaru vs'a v RK. Vzhledem k tomu a ovšem také k výsledkům rozboru *„Záře“* výše uvedeným nemožno tudíž v těchto shodách spatřovati pouhé reminiscence z RKZ, nýbrž stopy téhož tvůrčího ducha.

Na jednom místě dává Linda znáti nový vzor a pramen svůj, ruské byliny („po nebi se černo rozmračnilo, po lesích se temno roztemnilo“), jejichž stopy jsou také v epických básních RKZ.

Obduřený otec (opět v desítlabičném verši) líčí událost z výpravy Otokarovy proti Prusům. Odevšad scházejí se bojovníci, ale nic tak nedojalo slavného krále jako dar, jež vlastní

obětoval vážný stařec, který přivedl mu 24 ozbrojených, statných jezdců — vlastních synů, aby bojovali pro víru Kristovu.

„Vlast, již otec může tolik dáti,
vlast ta nesmí nepřátel se báti!“ dí Otokar.

Pro poměr Lindův k RKZ vedle několika parallel v dikci a v jazyce (bouřil vůkol v kraje krutost meče' atd.) není, tuším, bez významu dodatek o tom, že šťastný ten otec byl Jan Jindřich Waldštejn, a že „nadzminěná událost nachází se na mnohém penízu vyobrazena, zvláště pak v Duchcově nedaleko Teplice ve Waldštejnském zámku v hlavní síni na stropě spatřuje se pěkná malba této starověkosti“. Také bitva s Tatary u Olomouce zobrazena byla v zámku Zelené Hoře, nemnoho vzdáleném od rodiště Lindova a jemu dobře známém, jak svědčí již pokus o „nalezení“ RZ, díla Lindova, na tomto místě.

Zřejmě jiný ráz mají ostatní básně Lindovy. Možno ovšem, že působila tu jiná povaha jejich (lyrická, rozjímavá), ale spíše ještě rozdíl ten souvisí s jejich pozdějším vznikem: Dikce i sloh jest prostější, přirozenější, novot v jazyce méně a dojem básnický jest tudíž ryzejší a silnější. Některé básně, na příklad „Vědomí“, snesou měřítko značně přísné. A co zvláště překvapuje: shody s RKZ klesají na nejmenší možnou míru, a jmenovitě po nějakém vlivu lyrických písní RK nikde ani stopy! Jistotně zvláštní zjev! Kdežto epickými básněmi RKZ všechny skladby Lindovy tolik jsou prosyceny, jako u žádného napodobitele RKZ, lyrické písně RK (a ovšem i „staročestina“ jejich i všecken kulturněhistorický fundus) jako by pro něho neexistovaly. Všechna zvláštnost ovšem mizí, jakmile přijmeme názor výše prokázaný rozbořem Záře: Linda byl spoluskladatelem epických básní RKZ, s nimi tudíž jeho ostatní, podepsané skladby vykazují a musejí vykazovati krevní příbuznost; při lyrických skladbách RK příbuznosti té není, ježto složeny jiným básníkem, V. Hankou, jemuž patří také „staročestina“ RKZ.

* * *

Kromě Záře a drobných básní Linda napsal také drama *Jaroslav ze Sternberka v boji proti Tatarům* (v Praze 1823, v c. k. dvorní impressi, 151 str v 8°). Dílo toto po Záři jest nejrozsáhlejším a zároveň také nejvýznamnějším vytvořením poesie Lindovy. Již v únoru 1822 bylo dopsáno a ukázka z V. jednání (1. scéna na Hostýně) otištěna ve *Vlasten. Zvěstovateli 1822*, str. 53—56 (s nepatrnými a bezvýznamnými odchylkami od vydání z r. 1823). Celé drama vydáno (pro zdoluhavý běh censury podle Jirčka) ke konci března 1823 a věnováno Františkovi hraběti ze Sternberka.

Záliba v divadle a dramatické literatuře vzbuzena byla v Lindovi jistě již za prvních let jeho pobytu v Praze (viz Líl. 1900, str. 115). Přátelské styky se Štěpánkem ji udržovaly a živily, jak patrně z listu Jungmannova Markovi z 8. května 1824, v němž výslovně řečeno, že Linda pro Štěpánka pracuje.

Možná, že na týž popud anebo na vyzvání V. Hanky*) přeložil Linda také dvě dramata svého oblíbeného Schillera, *Fiesco* a *Úklady i láska*, jež zůstaly v rukopise. Vedle Schillera a Goetha nejvíce z dramatických básníků horoval pro Shakespeara, miláčka německých romantiků (srv. t. str. 115), a otiskl ve Vlast. Zvěst. 1822 malé „vejpisy“ z tragoedie *Romeo a Julie* (str. 278), z *Krále Jana* (str. 294), z *Kupce Benátského* (str. 127) a r. 1823 z *Krále Lenra* (str. 7).

Lindův Jaroslav ze Sternberka na každé stránce prozrazuje nedostížený vzor Shakespearův a Schillerův, zvláště v dramatické technice a v dikci, pak v psychologické motivaci. Lindův Zatrán jest na př. zřejmě napodoben podle Muleje Hassana ve Fiesku.

Posléze prorází v Jaroslavu, ač ne tak nápadně, jako v Zafi, i vliv básní Ossianových.

Děj, jež Linda zdramatisoval, jest tento:

Jaroslav, vyslaný králem proti Tatarům, zavřel se před ohromnou přesilou nepřátel v Olomouci a již třetí týden spokojuje se pouhou obranou města. Marnými útoky Tataři jen třští svou sílu a dodávají tím více odvahy vojsku Jaroslavovu, ježto Jaroslavovi jedinému posud podařilo se zastaviti neodolatelný proud tatarský. Opíraje se o tuto sebedůvěru vojska, jež rozohňuje divadlem, jak „udatný Záboj“ svítězil nad nepřítelem, Jaroslav strojí se potají k rozhodné bitvě. Věda, že mu bude bojovati s nepřítelem stokráte silnějším, užívá vši možné opatrnosti, čeká na vhodnou dobu, vymýšlí různé válečné lsti a úskoky a chápe se posléze i pomoci chyceného tatarského zběha Zatrána, jenž za darování života a hojné zlato dělá mu slídíče. Váhavá prozřetelnost Jaroslavova nelíbí se však prudkému Vneslavovi, jenž, klada vítězství pouze do odvahy a nadobyčejného hrdinství, potají podpaluje vojsko k výpadu z města. Na oko povoluje tomuto nátlaku, Jaroslav dovolí 8000 vybraných dobrovolníků pod odvážlivým Vneslavem, Vratislavem a Vestoněm výpad z města, aby prosekali se zátopou Tatarů na „blízký“ Hostejnov. Výpadem tím má býti jednak odvrácena pozornost od Olomouce, z níž Jaroslav chystá výpad k rozhodné bitvě, jednak mají posádkou hostýnskou uzavřeni býti Tataři, jimž má Vneslav na znamení ohněm dané z Olomouce vpadnouti vzad. Výpad Vneslavův šťastně se podařil, jmenovitě Vestoň konal divy statečnosti, hledaje smrt

*) Podle zprávy Rybickovy ve Svět. 1871. 223 Hanka naléhal na Štěpánka, aby provozoval vedle frašek a rytířských her také klassická dramata Schillerova a Lessingova.

pro nešťastnou svou lásku k Jaroslavně, jež zasnoubena Vneslavovi. Rovněž šťastně odražen i ranní útok tatarský. Zatím Jaroslav přichystal vše k bitvě. Nedbaje odporu měšťanstva, pobouřeného Ronovněm, ani listu králova, v posledním okamžiku zakazujícího výpad z města, ustanoví v příští noci před svtáním svěsti rozhodný boj. Na Hostýně zatím Zatrán kuje zradu. Namluvil bojovníkům, trápeným žízň i únavou, že Jaroslav právě utekl z Olomouce a je vydal na zahynutí. Když pak nastalo proto zděšení a jitření mezi nimi, slibuje jim milost chánovu, jest-li se vzdají. Mnozí chtějí tak učinit; zdvihá se vzpoura proti vůdcům. Aby ji ukrotil, Veston užije lsti — na oko svoluje ke vzdání. Zatím co Vratislav nechápající lsti dotírá mečem na Vestoně, ukáže se znamení z Olomouce, volající do boje. Obsírným líčením bitvy a úplného vítězství Jaroslavova, jež vlastní rukou srazil chána v mrtvé, drama se končí.

O básnické, speciálně dramatické ceně této Lindovy 'činohry' máme v dopise Čelakovského Kamarýtovi z 8. února 1824 soud až zdrcující (tu je perníku a žádná kaše, tu je pepře a žádné okurky. Tu hru kdyby někdy dali v Praze — všecko by usnulo'). Vzhledem k celku a dramatické působivosti skladby jest v posudku Čelakovského, jež měl tak jemný vkus pro klassickou formu a čistotu mluvy, mnoho pravdy; při provozování na jevišti byl by jistě dojem trapný, protože se tu na jevišti tak málo děje. Avšak v jednotlivostech nalézáme i zde hojné stopy básnického talentu dosti bohaté invence, slušné charakteristiky i psychologické motivace; také v dikci a popisech proniká přese všechnu strojenost a všeliké podivnůstky zvláštní síla. V této příčině jest Jaroslav zřejmějším pendantem k Záři a jako ona dobře charakterisuje dobu i autora-romantika.

Pro nás nejvýznačnější jest však poměr činohry Lindovy k RKZ. Jako Záře tak i tato skladba nesčetnými svazky je spojena celým duchem, tendencí, dikcí, jazykem a četnými věcnými podrobnostmi v obsahu s epickými básněmi RKZ (po lyrických opět ani stopy; milostné tužby a stesky Jaroslavny s průvodem huslariny — nikde varyta — zní docela jinak!!).

Co se obsahu týče, jmenovitě básně Jaroslav místy téměř slovně sem vtělena (scéna hostýnská!), takže některé části činohry vypadají téměř jako parafrase, ba fekneme přímo, jako plagiat Jaroslava z RK, ježto Linda nikde nedoznává, že jej parafrazoval, nýbrž naopak klade v předmluvě důraz na to, že jest to jeho vlastní, původní práce!

Neméně významná a hluboká jest shoda v dikci, prorážející téměř v každém řádku, v každém obraze, a to nejen s Jaroslavem, nýbrž se všemi epickými básněmi RKZ. K charakteristice její aspoň několik příkladů: přsejí střely do Tatar (81; srov. střely dšciehu, Jar.); roztfíštěný les — tak nepřítel po bojišti leží (148; srov. mrch tu ležíeše jak v lese dřievie, Jar.); hromady

(Tatarů) co pomačkaných much (27; srov. klády smačkachu Tatory jak črvy, Jar.); povodeň Tatarů (62); vidím Tatory co boufný proud vody mrkat sebou, obrážet se, pění, kolotat se o skálu, ty Čechy (80, a tak téměř pravidlem o Tatarech jako u Crugera; srov. u povodňu sich Tatar l'útých, Jar.); loďka kolébá se uprostřed vlnobití! Co u Lehnice s korábem, to zde s loďkou, moře rozebere z ní třísky (81, o zboru deroucí se k Hostýnu; srov. u povodňu sich Tatar kolébáše se voj křesfan středem úsilno se drúce k sému chlumku, Jar.); hoří třípytot z mečů (81; srov. skad hofechu meče, Čest.); poslouchat liščíma ušima (91 a častěji); podnikat vlčím srdcem (91; srov. pozřesta lisíma zrakoma, Záb.); potit žluč (vztekem, 81; srov. zleč se jemu rozli po útrobě RZ); neskroutilivá prudkost co ohnivý proud, co pťval z horoucí hory provalený lesem zápolí (48); vaše síla buď oheň vyražený z podzemí (75; srov. vyrazichu jako oheň z země, Jar.); blahost mi kvete (32; srov. dláho obih . . . ktvieše, Záb.); my v nich naděláme červené dráhy (47); co lítání proráželi krvavé dráhy v Tatařích (141; srov. proráže dráhy u vraziech, Záb.). Stejně oblíbené a příbuzné jsou sentence: nemožnost jest od Boha zákaz (100; srov. mrzkost jest poroba Hospodinu, Jar.). Neméně překvapuje shoda ve výrazech následujících, výhradně pro Lindu a jeho dikci charakteristických: abys hřmotil strach a hrůzu do vojska (7); strach řve z Tatarů (136; srov. strach vyrazi z hrdel skfegy, Záb.); radost z našeho vojska křičí do oblak (136; srov. radost vzevzně z úst vojnov, Záb.); prudkost proti prudkosti, která o mžitku dřive udeřl, rozrazí druhou (14; srov. prudkost vyrazi Luděkem, Záb.); pod sluncem spát, pod měsícem lovit (36; srov. dnem pod sluncem . . . nociu pod lunú, Záb.); zítřejší slunce popatří na naše vítězství (100; srov. pod polednie slunce, Čest.; v dnešniem slunci, Čest.); vyskočila ze brány do ranního šera (139; srov. pokroč vz rané blaho, Čest.; vznide Vojmír v blahodějně jutro, Čest.); stejně zvláštní jsou paralely v určování místa, směru, jež v RK byly vždy tak nápadné: svým vlastním lidem chci v pravo v levo zatáčet (37); od pahrbku dolů tudy řadou mé vojsko zahradilo oudolinu (129); dvouma proudy vyrazilo Tatarů a hrnulo se semto ku předu (147); tak pravidelně určeno místo v bitvě u Olomouce: samé zde, tudy, vzhůru na pahrbek, dolů tudy, odtud k naprotějším vrchům, stranou vzhůru, před úžinou mezi stráněmi v levo, stranou na zad atd. Zvláštní jsou také paralely další: děsný křikot z Tatarů dosvědčuje ze žalostných chřtánů nám v radostné uši (137; sr. Čest.: zevzni vícestvie k Neklanu radostnu uchu); vítězství nám! (143, často; srov. pobitie jim, Beneš Herm.); z dér vypletalo se hadů potvor na lvy (73, dvakrát; srov. potvoro hadov, Záb.) a m. j.

Táz hluboká příbuznost jeví se i jinde. Vůbec jest známo, jak problematické jsou bitevní scény v RK, jmenovitě ekvilibristické dobývání hradu Kruvojova a boje v Záböji. Skladatel činohry o Jaroslavu měl nápadně příbuzný talent taktický, jak patrnö z popisu výpadu na Hostýn a z četných podrobností boje u Olomouce, jež jsou zřejmým pendantem k RK, tím podivnějším, že na napodobení RK nelze tu mysliti.

Podobně jest tomu s horou Hostýnem. RK líčí „Hostajnov“ jako „horu nevysokou“, „chlumek“, nedaleko od Olomouce, ač ve skutečnosti jest to hora vysoká, 6 mil od Olomouce vzdálená; totéž matení se Svatým Kopečkem má také Linda: Hostejnov (vedle Hostejn), hora, chlum, pahrbek jest poblíž Olomouce atd.

Jak vysvětlíme si tuto těsnou, hlubokou, zřejmě pokrevní příbuznost mezi oběma skladbami, jakáz, pokud vím, neobjevuje se u žádného napodobitele RK? Dokud RK pokládán byl za památku přesnou a všimáno si pouze Jaroslava Lindova a nikoliv ostatních jeho prací, ynucovala se sama sebou odpověď, že Linda ve své činohře napodobil RK a jmenovitě parafrasoval báseň o Jaroslavovi. Avšak odpověď taková neuspokojí tuším ani toho, kdo si pozorně přečte drama Lindovo. Bezprostřední dojem jeho jest docela jiný než dojem pouhého napodobení, parafrasování. Ovšem subjektivní dojem nestačí k důkazu, potřebí tudíž ohlédnouti se po důvodech. Důvody takové máme a uvedli jsme je i ocenili váhu jejich výše při rozboru Záře. Jsou to: RKZ jsou falsa z doby kolem r. 1817; Hanka jest původcem staročestiny RKZ a lyrických písní RK, čímž zároveň řečeno, že i původce epických básní RKZ musíme hledati mezi jeho nejdůvěrnějšími přátely; v době kolem r. 1817 byl Linda nejdůvěrnějším přítelem Hankovým, ba jeho spolufalsátorem při písni Vyšehradské a při epických básních RKZ, věděl tudíž dobře, co v mosaice RKZ patří Hankovi a co Svobodovi (jeho účast prokázána jest Šemberou!) a znal tudíž také původce Jaroslava.

Argumentace založená na těchto praemissách vede nutně k docela jinému názoru o poměru skladby Lindovy k RK a jmenovitě k básni o Jaroslavovi.

Dejme tomu, ač jest to neuvěřitelné, že by Linda vědomě napodobil, parafrasoval padělanou báseň cizí. Lze si pak pomysliiti, že by cizí padělek nadchl ho tou měrou, aby se tak plně vžil do celého ducha, dikce, slohu a jazyka — a to až do nejjemnějších nuancí —, jak to shledáváme v jeho dramatech a všude jinde i v nejprvnějších pracích Lindových, jež složeny krátce po „nalezení“ RK, ne-li dříve? A jak srovnáme to otrocké sledování předlohy (u Lindy jindy neslychané!) s výslovným a veřejným jeho prohlášením v předmluvě, že drama Jaroslav jest dílem jeho vlastním, originálním, kdežto celé části jsou zřejmým plagiátem? A proč dále Linda, tak otrocky sledující RKZ, nemá nikde ani stopy vlivu jeho lyrických písní, ač k nim zvláště v dramatech

bylo hojně lákavé příležitosti? Proč tak úzkostlivě vyhýbá se varytu, nahrazuje je vesměs huslarinou?

Pro tyto a podobné námítky nelze nám uvěřiti, že by Linda v dramatě Jaroslav napodobil a parafrasoval báseň některého ze svých přátel a spolufalsátorů RK.

Naproti tomu všechny tyto námítky a pochybnosti mizejí, jakmile obrátíme se ke druhé, jediné zbývající možnosti, že Linda v dramatě parafrasoval báseň více nebo méně vlastní.

Pouze tímto způsobem lze podle mého soudu pravděpodobně vyložití neslýchané shody v dikci, jež jsem několika doklady výše charakterisoval. Již celá povaha těchto shod, jejich množství, u žádného jiného napodobitele RKZ nedoložené, rozmanitost a samostatné modifikování, parallelly v nejjemnějších nuancích slohových nasvědčují zřejmě tomu, že v obojím případě musíme předpokládati jednoho a téhož tvůrce, nikoli napodobitele a zvláště ne napodobitele cizího známého padělků.

A ještě rozhodněji nutí k témuž soudu jiná okolnost: epické básně RK nutně byly složeny od básníka (epika), jež kolem r. 1817 byl důvěrným přítelem Hankovým. Takovými byli pouze Jungmann, A. Marek, V. A. Svoboda a J. Linda (Hanka epikem nebyl!). Žádný z nich však nemá v dikci (a také po jiných stránkách) tak úplné, podrobné, pokrevní shody s RK a speciálně s Jaroslavem, jako Linda. Nejtypičtější obraty v RK (na př. soptati krutost atd.) a dikce jeho v celku hlásí se pouze k Lindovi, přiléhají pouze k jeho celé theorii i praxi ostatní (t. j. v případech v RKZ nedoložených), jsou tudíž v RK a jmenovitě v Jaroslavu dílem Lindovým a nikoliv naopak u Lindy reminiscencí z RK.*

K výsledku stejnému vede dále rozbor pramenů, z nichž čerpáno pro RK i pro Lindova Jaroslava. O Jaroslavu RK prokázáno zvláště Gollem (Rozbor 75 sl.), že založen na Hájkovi, Dlugošovi, Dubraviovi, Crugerovi a Pubičkovi (sr. také Lfil., 1900 str. 271 sl.). Týchž pramenů užil přímo neb nepřímou** také Linda ve své činohře na místech, kde podává více než má RK. Z Hájka bezpečně užil vypsání bitvy mezi Belou a Otokarem r. 1260,

*) Ještě o jiné věci svědčí dikce a vůbec forma i obsah Jaroslava. Ač všude se hlásí týž duch, přece není tu — právě jako v Záti a jiných plodech Lindových — té básnické oekonomie, vkusného výběru, jež shledáváme v RK a jež na prvý pohled zakrývají pokrevní příbuznost jeho s básněmi Lindovými. O tyto přednosti RK má tuším vedle Hanky, staročeského textátora RK, zásluhu A. V. Svoboda, třetí účastník falsifikace, jak doloženo již Šemberou ve spisku „Kdo sepsal RK“.

**) Podle všeho byl tu Lindovi dobrou pomůckou a prostředníkem spisek J. Cornovy »Jaroslav von Sternberg der Sieger der Tartarn« (Prag 1813, 82 str.), jehož Linda užil hojně, ale zároveň samostatně, čerpaje i z jiných pramenů, Cornovou citovaných a kritizovaných.

z něhož reminiscence má také RK; dále mnoha vojenských motivů: obtahování útočícího oddílu vojska řetězem (Hájek k r. 1319); okosatění jezdcí (t.) a m. j. Z Dlugoše, jenž v XV. stol. jediný obšírně popsal průběh bitvy u Lehnice podle své fantasmie (Goll l. c. 77), přejal Linda na př. zprávu o praporu tatarském, opatřeném na špičce žerdi přístrojem na způsob lidské hlavy, ze které smrdutý dým na křesťany se valil (Goll l. c. 77; Linda, Jaroslav str. 5 sl.; tu souhlasí místy i slovný výraz: krupobití střel a j.). Že posléze znal také Dubravia, patrně z jeho vypravování o dychtivosti Olomúčanů k bitvě, tak že od vůdce musili býti zdržováni, až by příhodný okamžik nastal, o nočním výpadu, zabítí Pety, nejvyššího vůdce z rodu panovnického (na to ukazuje název Lindův Tatar-Chán-Kubilaj-Peta, prozrazující známost Millionu, jehož užito i v RK!) atd.

Jistě zvláštní náhoda! R. 1817 objeví se báseň domněle stará. Kritika pozná v ní padělek, tudíž skladbu asi z r. 1817. Rozbor historický konstatuje teprve 1886 její prameny. Brzo po r. 1817 počne Linda pracovati na svém dramatu a užije k němu na místech, kde liší se od RK, těchž pramenů, jako neznámý skladatel Jaroslava v RK. Kdybychom neměli žádného jiného důvodu, stačil by již tento k podezření, že neznámý skladatel Jaroslava v RK z doby kolem r. 1817 a Linda jsou táž osoba.

Stejně významné okolnosti nacházíme také jinde. V Čestmíru jest užito zvláštní lsti: Čestmír totiž, aby oklamal nepřítel, dává vojsku obcházeti kolem hory, čímž zdá se, že má více vojska. Svoboda, důvěrný přítel Hankův a Lindův, poznamenal k tomu (RK 1829, str. 217), že podobné lsti užil také Laudon a tím zřejmě označil pramen a vzor RK v této věci. V Praž. Nov. 1818. II. 144 čteme článek Laudon, psaný patrně Lindou; z něho je zřejmo, že Linda užil Laudona za předlohu svého obrazu vojevůdce Jaroslava (zdlouhavost, opatrnost, starostlivost v rozvažování a pátrání, nezkratlivá prudkost v činění atd.). Není to opět prazvláštní náhoda, že skladatel Čestmíra a Linda v Jaroslavu uhodili na stejný pramen?

Podobné svědectví skýtá nám také Lindův popis lipské bitvy (Praž. Nov. 1818. II. 137 sl.), vykazující v jazyce a ve slohu četné »reminiscence« na RK; i tohoto popisu užil patrně v Jaroslavu, jmenovitě ve zmínce o dracích soptících ohněm. Pro Lindu plyne odtud jistě pochvalné svědectví o tom, jak svědomitě sháněl prameny pro své skladby, podepsané i anonymní. Tím zároveň vysvětlena i jiná, neméně významná shoda mezi Lindovým Jaroslavem a RK, shoda v názorech taktických. Skladatel RK i skladatel Jaroslava jsou ku podivu příbuzní válečníci. Onen charakterisován ekvilibristickým dobýváním hradu Kruvojava i boji v Záboji, Čestmíru, právě tak nepřiznivě, jako tento výpadem na Hostýn a rozhodnou bitvou u Olomouce se všemi

podivnými jejími podrobnostmi, válečnými lestmi, jež jsou zřejmým pendantem k RK. Ze celé to válečné umění zrodilo se v nevojenké hlavě Lindové z rozmanitých motivů válečnictví klassického, středověkého (Hájek) i moderního, jest na prvý pohled patrné.

Rozbor Lindovy činohry o Jaroslavovi ze Šternberka a jejich shod s epickými básněmi RK, zvláště s Jaroslavem, vede tudíž přes to, že vydána tiskem až 1823, k téměř výsledku, jako rozbor Záře: Linda měl vynikající účastenství ve složení epických básní RKZ a jmenovitě byl spoluskladatelem Jaroslava, Čestmíra a Záboje, k nimž má jeho činohra (jakož i ostatní jeho skladby) nejvíce a nejvýznačnějších paralel. Pak ovšem směl také s takovým důrazem hájiti originality své činohry,*) jež nenapodobí, neparafrazuje tudíž ani básně domněle staré, ani padělané básně cizí, nýbrž rozvádí vlastní skladbu, staročesky textovanou (od Hanky) a snad i upravenou pro RK (od Svobody?).

Jakmile tímto způsobem stanoven poměr Lindovy činohry k básni RK o Jaroslavovi, samoděk vnučuje se otázka, co přimělo Lindu ku přepracování této látky, jímž více méně zřejmě doznával své spoluúčastenství při složení RK. Probudila se v něm autorská ctižádost, když viděl básně RK tak slaveny? Či působila tu nevráživost na Hanku, jež za nález RK odměňován slávou, liberními medaillemi, vyznamenáními atd.? Či přiměl jej k tomu Dobrovský, jež RZ vyhlášoval za sláтанinu a původce jeho (Lindu) za podvodníka, kdežto básně RK, dílo téhož autora, neobyčejně slavil? Celá řada jest takových možných motivů, ale bezpečně dokázati nelze ani jednoho, ač analogie pověstného kryptogramu v RZ, doznávajícího autorství Lindovo a Hankovo pro RZ, a níže následující doznání ve skladbě „Volmír“ silně svědčí pro pravděpodobnost možností uvedených výše.

Několik pokynů dalších, vysoce zajímavých vyčísti lze z řádků i mezi řádky Lindovy činohry.

V druhé scéně II. jednání líčí Linda, jak bojovníci po tuhém nočním boji s Tatary, kteří přepadli úkladně město, odpočívají a jeden šípem píše na štít píseň o přestálé bitvě. Druhý bojovník drže huslarinu pobízí ho ke spěchu: „Nu! dělej konec, ať tvá píseň není delší než její obsah a tudy také delší než trpělivost

*) V předmluvě k Jaroslavovi psal Linda, že po vydání Záře „mnozí vyjadřujíce mu libost ve sprosté srdečnosti pozeptali se, odkud to shledal nebo vypsál nebo i z čeho přeložil a jinak nápodobně. Proti omylu tomu oznamuje tudíž, že Záře i tato činohra jsou jeho vlastní, původní práce. A vydá-li ještě něco, a bylo-li by přeložení nebo vejpis odjinud atd., zajisté, co živ neopomene připsati: „Přeloženo, nebo vypsáno, shledáno atd.“ a tak nechtěje čtenářů klamat, všecko jmenovati náležitým jmenem.“

našich uší; krátkost jádro! atd.*) Zatím druhý jest s částí hotov a huslarinou (nikde varytem!) provázen přednáší, co napsal: „Ohně sypot, vysost plane, | zhavých šípů proudy hnané | v povětří co plápol hadů | srší vztekem smrtohladů“ atd. Píseň tohoto prostého bojovníka-pěvce není valná, ale celé místo je důležité. Jest zřejmě výkladem k 246 v. Jaroslava v RK: „Nalit srážejevě straně obě“ (t. j. srazily jsme se strany obě!), jímž předstírá se podobný vznik Jaroslava RKého jako u zmíněné písně bojovníka, t. j. že Jaroslav RK složen byl některým účastníkem boje u Olomouce.

Neméně významné jest i jiné místo v dramate Lindově: Jaroslav, aby rozohnil vojsko své, dává přednáseti báseň o Zábojovi, jehož čin charakterisován tu výroky: „Všichni znají hrdinu, zpívaného po veškerých polích a hájích . . . Sláva Zábojova září z nedohledných věků a jeho velikost vystupuje nade všecko zapomenutí . . . Čin Zábojův jest v stavu i nemocné bojovníky uzdravit.“ Místo toto vysvětluje tudíž jednak, jak báseň obsahem tak starodávná mohla se dostat do RK, psaného domněle na sklonku XIII. stol., a jednak napovídá, jaký účín očekával a přál si skladatel její v českém národě, jenž podle mnoha svědectví dlouho nechápal této tendence.

Drama Lindovo poučuje tudíž o tom, jak si třeba mysliti vznik RKého, a zároveň napovídá zřejmě tendenci národně-buditelskou tohoto padělku, pro niž současníci neměli dosti pochopení.

Pokyny jiného druhu shledáváme v celém obsahu dramatu Lindova. Jaroslav v RK má v obsahu mnoho záhadného, nejasného. Záhadným takovým místem jest líčení boje od verše Voje v řady hrnú atd. Podle verše: Srážajevě (srazily jsme se) není pochybnosti, že není to boj reků hostýnských, o nichž skladatel mluvil vesměs v třetí osobě (lzali rosnú trávu, křestěné padachu trapnú zízniu atd.). Máme tudíž ve scéně této boj vojska Jaroslavova, jež pak Jaroslav sám zabitím tatarského vůdce rozhodne — právě tak, jak obšírně, jasně vyličeeno v dramate Lindově. Podobným způsobem nabýváme teprve z tohoto díla světla pro celou záhadnou epizodu Hostýnskou, jež na obou místech poprvé uměle spojena s bojem u Olomouce, pro jednání Vestoňovo atd. Drama o Jaroslavovi jest tudíž — jako do jisté míry i Záře — zřejmě komentářem k RK a zvláště k básni Jaroslav.

Posléze, ač je to snad jen subjektivní dojem, nemohu opominouti ukázati ještě na jiné narážky v tomto díle Lindově. Spisovatel vkládá vždy kus sebe, svého ducha i srdce do svých

*) Srov. s tím neepickou stručností RK, na kterou ukázala již pí. Talvj a prof. Masaryk!

reků. Také Linda v obrazu svého Jaroslava uložil tuším kus své bytosti, svých snah a ideálů. Do záhadného nitra Lindova padá tak nový paprsek, jenž jeho ducha a snahy osvětluje novým, téměř netušeným světlem. Je-li tento náš dojem správný, a myslíme, že jest, pak drama Lindovo objasňuje také jinou záhadu vzniku RKZ. Jaroslav, užívaje k provedení velikého svého plánu dareby Zatrána, omlouvá nápadně často a se zvláštním ohněm svůj čin: ‚Nehanbi se, vlasti, že tvůj rek i padouchů spády prolézá. Co nebe, co peklo poskytuje — všechno pomáhej — naše síla nedostačuje.‘ Neomlouvá tu s Jaroslavem také Linda svou mystifikaci s RKZ, již tehda již Dobrovský aspoň při RZ prohlédl, Lindu za spolupůvodce prohlašoval a čin jeho jako klukovství, p a d o u š s t v í veřejně odsuzoval?

* * *

Důležitá svědectví o schopnostech Lindových a jeho poměru k epickým básním RKZ podává také Lindova činnost novinářská.

Od počátku roku 1818 — a snad již od polovice 1817 — soustředila se literární činnost Lindova na redigování novin, a to nejprve *Pražských Novin Schönfeldských* (do konce června 1819; od počátku 1819 měly nepolitickou přílohu ‚Shromážditel nad Vltavou‘), pak od počátku července 1820 *Vlastenského Zvěstovatele*, týdeníku politicko-literárního (u téhož vydavatele), jenž vycházel až do konce r. 1824, načež přešlo právo vydavatelské na syny Boh. Haase. Ti vydávali časopis celkem v téže úpravě, ale se změněným názvem *Pražské Noviny* s přílohou ‚Úřední Oznamovatel‘ a ‚Návěstník‘. I po této změně ve vydavatelstvu zůstal Linda redaktorem a věnoval se svému úkolu tak plně, že se zřekl úřadu amanuense při c. k. knihovně, v lednu 1822 dosaženého. ‚Pražské Noviny‘, rozdělené r. 1826 ve zvláštní nedělní list politický téhož jména a ve čtvrteční list literárně zábavný a poučný, *Rozličnosti Pražských Novin*, vedl Linda až do své smrti celkem v témž duchu jako Zvěstovatele, ale se svěžestí znatelně slábnoucí, zvláště za let posledních. Úpadek ten spadá z velké části na vrub hrozné censury, jak poznamenal již Palacký v listě Kollárovi z 19. července 1832. Ale vedle toho souvisí také se životními osudy Lindovými. Těžké boje duševní, o nichž máme jen kusé zprávy,*) a trapná choroba plicní ochromovaly čím dále tím více jeho síly duševní i tělesné. Z Lindy stával se znenáhla samotář a trochu podivín i škarohlíd. Od r. 1826 často narážíme v Novinách na místa prozrazující jeho chmurnou náladu. Tu vzdává se všech nadějí v lepší budoucnost a těší se

*) Jos. Jireček zmiňuje se (str. 898) o jisté přítelkyni, k vůli níž Linda do smrti zůstal mládencem a jež v nemoci pečlivě ho ošetřovala.

jen vzpomínkami na šťastnější chvíle minulé; jasný, teplý den, rozkošná procházka v kvetoucí přírodě a dobrá kniha jsou mu nejmilejší; v Novinách té doby nápadné množství článků připomínajících smrt, hrob, hřbitov a pod.

Již na jaře 1830 Linda musil hledati úlevy na venkově, odkud řídil redakci pomocí přítele Fr. B. Tomasy, jemuž od druhého půlletí 1832 odevzdal všecku péči o Noviny. Neodvratný, brzký konec věštilo vyjednávání Haasovců se Šafaříkem (na jaře 1833), a když ten redakce nepřijal, s F. L. Čelakovským (v listopadu t. r.), jenž počátkem r. 1834 nastoupil na místo Lindovo. Noviny odtud vycházely dvakrát týdně a na místě Rozličnosti vydávána s nimi Česká Včela. Na počátku t. r., 10. února 1834, Linda v Praze skonal.

V dějinách české publicistiky získal si Linda touto činností čestného místa. Horlivou, na mnoze vlastní prací*) — s počátku Noviny v pravém slova smyslu spisoval — povznesl je záhy ke značnému významu pro lid a získal jim takové obliby, jakéž neměly žádné tehdejší noviny české od dob redakce V. M. Krameriusa, jenž byl, tuším, Lindovi do jisté míry vzorem. Svědectvím toho jest na jedné straně důvěra a trvalá přízeň, jíž Linda se těšil u vydavatelů i čtenářů až do své smrti přes to, že v rozhodujících kruzích vlastenců pražských nebyl oblíben a byl umlčován (srov. list Palackého, Lfíl. 1900 str. 260 pozn.; také v Jungmannově Slovníku pranic není čerpáno ani ze Záře ani z Jaroslava; rovněž Slovesnost nemá nic z Lindy, ač jsou tam básně slabší!), a na druhé straně obsah, účel i duch Novin samých. Účel a obsah dobře můžeme charakterisovati vlastními slovy Lindovými, otištěnými v Praž. Nov. 1818 v čís. 52: ‚Oučel a směřování těchto Novin jest vyučování a přijemnost pro čtenáře (hlavně lid selský a řemeslnický), jakož jemu oznamovati, co ve vlasti a celém císařství i vůkol něho se děje, dotýkaje se jeho domácnosti a živnosti; a protož se doufá, že při nynějším pokojném stavu celé Evropy, kdežto žádná válka nebouří, ani žádné zprávy o krveprolití nás nedocházejí, jest záhodno, abychom v čas pokoje svou bedlivost obraceli jak v rozumné tak řemeslné vzdělávání svého ducha a tak hleděli jak potřeb k svému živo- bytí, tak i broušení svého rozumu vždy více zlepšovati.‘

*) Mezi přispěvateli do Vlastenského Zvěstovatele nalézáme Hanku (1820 podal nekrolog Puchmajerův a 1822 Frant. de Paula Švendy), V. Klicperu, V. Sedláčka, V. Al. Svobodu (1821), Jana N. Štěpánka, Turinského, Norb. Vaňka, J. V. Zimmermanna (jeho spis o Ferdinandovi I nad míru tu vychválen, 1820 č. 1 a 1821 č. 25). Do Rozličnosti psali: Fejéřpataky Kašpar (zprávy slovenské), J. V. Franta, Hýbl Jan, Chmelenský J. K. (1828, 1832), Koubek J. Pr. (1829), Krolmus V., Langer Jar. (1830; všele oznámeny Selanky 1830 č. 10), Ludvík J. M., Marek Ant. (1829), Pešina Václ., Plánek Vlast., Rettig J., Rettigová M. D. (1826, 1827), Sedláček Vojt., Sychra, Turinský Fr., Tomsa Fr., Vaněk Norb., Vlasák J. V. a j.

Tomuto úkolu, vzdělávati lid prakticky i mravně, podávati mu poučení pro život i denní zaměstnání, povznášeti a obohacovati jeho ducha a buditi v něm vlastenecké uvědomění, snažil se Linda vždy dostáti*) a jmenovitě v zábavně poučných přilohách, jež s Novinami vycházely („Rozličnosti“ a j.) a přinášely zprávy o politických i kulturních událostech doma i v cizině (z cizích novin namnoze přeložené), životopisy učených Čechů, rozmanité články z dějin českých, ukázky z cestopisů, obrazy cizích zemí i národů, humoristicko-satirické obrázky současných mravů a lidí, jež dobře charakterisují přislušný názor Lindův na život a jeho mravní zásady, popisy přírodopisné (s obrazy), básně (málo!), naučné příběhy a povídky, drobné hádanky a anekdoty, epigrammy, pochoutky, t. j. pěkné průpovědky, rady pro domácnost a někdy — ovšem zřídka, i stručné zmínky a posudky českých a jinoslovanských spisů, zprávy o provozovaných českých hrách a j. vlasteneckých událostech.

Literárně významnější jsou humoristicko-satirické obrázky, a to formou, obsahem i tendencí. Začínají již v Praž. Nov. 1818 a odtud táhnou se nepřetržitě až do konce veřejné činnosti Lindovy. Ostrým světlem svým osvětlují celou tu dobu i společnost, jejíž rozmanité slabosti i slabůstky, vady, převrácenosti u jednotlivců, stavů, společností staví na pranýř posměchu. Ale posměch ten není sarkastický. Všude pod ním hlásí se láska, soucit s lidmi a jmenovitě s lidmi trpícími, chudými. Mužem z lidu, jakéhož poznali jsme Lindu již v Září. zůstal i jako novinář, a jeho Noviny svědčí všude, že studoval lid, všimal si jeho života, jeho stesků a jeho potřeb i jeho mluvy. A stejně zajímavé jsou i formy, jimiž Linda tento celkem jednotvárný obsah snaží se učinit rozmanitějším, zábavnějším: tu vážný výklad nebo žertovné rozjímání, dramatická scéna (pravdohra, živohra), dopis, forma slovníku, vyhláška dražební, všelike pranostiky a proroctví atd. Jsou tudíž článečky tyto jednak kulturním obrazem své doby, jednak pozadím, podkladem a předchůdcem předběžného humoru a satiry u nás (Langra, Koubka) a místy jakýmsi pokusem o český feuilleton. Jak Linda jmenovitě na Langra působil, svědčí četné satirické zprávy z Kocourkova v Rozličnostech (od r. 1827), patrný předchůdce Langrova Kocourkova.

A jaký duch vanul z novin Lindových, o tom pěkná svědectví nalézáme v Praž. Novinách z r. 1818 sl., tedy z doby nejužší censury. Setkáváme se tu všude s názory, jež známe ze „Záře nad pohanstvem“ a také z epických básní RKZ: zásady osvícenské humanity a náboženské tolerance, láska k svobodě

---

*) To doznal i Palacký v ČČM. 1829, I, 121: „P. Linda vydává . . . Rozličnosti, obsahu nejvíce popisného a rozpravného, dobře vybraného, avšak vlastencům jistě mnohem užitečnějšího i příjemnějšího, kdyby p. spisovatel novotěním v řeči české o něco skrovněji sobě počínal.“

osobní, sociální i politické, nechť k absolutismu, boj proti cense, soucit a láska k trpčícímu lidu, smysl pro pokrok a jiné myšlenky rodící se jednak z doby, jednak zděděné z času osvěcenství Josefínského, pro které má Linda jen obdiv („věčně slavný“ císař Josef II., „výborná mocnářka“ Marie Terezie).*)

Již tento povrchní nástin žurnalistické činnosti Lindovy svědčí zřejmě, že Linda nebyl tak bezvýznamným spisovatelem a tak skrovného nadání, jak se o něm u nás většinou psalo, na př. Jos. Jirečkem (v *Osvětě* 1879, 895 sl.). Vaškem a j. Jistě větším právem napsal o něm životopisec Kobrova *Slovníku naučného*, že byl „jedním z předních spisovatelů českých oné doby“ a rovněž Nebeský vyslovil, že „Linda byl dobrou hlavou a měl více schopností nežli mnozí jeho soudruhové“ (Šembera, *Libušin Soud*, 57).

Avšak vedle tohoto nepřímého svědectví, že Linda svým talentem a vědomostmi mohl stačiti na epické části RKZ, nacházíme v *Novinách* také svědectví výmluvnější, přímější, že byl hlavním spolupůvodcem jich. Jsou to jeho články historické.

Zde zajímají nás ovšem jen ty, jež nějak se dotýkají Lindova poměru k RKZ.

V *Praž. Novinách* 1818, str. 139 sl. (poč. května) čteme článek *Český vojvoda Sámo*, jehož vzorem byla patrně rozprava

*) V článku „Krátký obsah vzdělanosti v Čechách“ (*Praž. Nov. 1818. II. 105 sl.*) píše Linda o následcích bitvy bělohorské: „Náboženská vzteklost a zpozdilost vypudila mnoho dobrých a učených Čechů, protože o nějakou maličkost v provozování svého náboženství byli jináče, a pod záminkou rozšiřování pravého náboženství a pouty boží zasadilo se udušování každé svobody.“

Referuje o působení p. Krydenerové, jež zavrhuje, končí: „Pravé náboženství chce od člověka přičinlivost, pracovitost a žádné zahálčivé rozjímání, chce od člověka, aby plnil své povinnosti jakožto člověk sám k sobě, jakožto bližní k bližnímu a jakožto občan k obci; kdo může a nekoná, takový člověk jest poškrvna a hana křesťanstva.“ (Str. 77.)

V *Praž. Nov. 1818 str. 26* píše Linda (?): „V zatemnělých časech (chvála Bobu minulých) byla veliká nesvornost mezi náboženstvími a jest ještě, kde tupota panuje; a zajisté na každém člověku se mžitkou pozná, jaký rozum v něm vězí, jen když se proukáže nesvorným proti cizím náboženstvím nebo k nim svorný a snášenlivý.“

Stejně významné jsou i zprávy, jež Linda otiskuje v *Novinách* z listů cizích: „Nejvyšší vláda musí věděti, že tak jako děti vychovány v neustálé nesvobodě a v otrocké hrůze, tak také celí národové, s nimiž na tentýž způsob se zachází, také ztratějí všecku sílu i ducha; a že s rozumnými lidmi se nesmí nakládati jako s paňáky z drátků, kteřížto bez vůle jejich zmítačů nemohou ani vlasem pohnouti; musí věděti, že dokonatí panovníci nevodili lid na vodítkách hned od kolébky skrze všechny pokroky života až k hrobu, nýbrž že jemu raděj vstúpili cít vlastní lidské důstojnosti, věrnosti, vlastnověry a vlastnovážně, a kde zachování veškerenstva neporoučelo vládě, aby vkročila v důležitost domácí svého lidu, že vsudy jej nechala jednati svobodně a volně“ (1818, 126).

Pelclova o Sámovi (v Abhandl. einer Privatgesellschaft in B. 1775, 222 sl.). Předloha tato zpracována však velmi volně, silně subjektivně a romanticky, s četnými úvahami a přídavky.

Již několik úvodních řádků, jež u Pelcla nejsou, není, tuším, bez zajímavosti vzhledem k RZ: „Nejdříve každý národ ve svém povstávání spravuje se jedině svými zvyky — zvyk, obyčej více vládne než zákon — tak také naši předkové (stejný názor u Karamzina!). Byl-li Čech nebo nebyl, jak a co byl, jest toliko domejšlení, pevné dokazování jest zpozdilost a pozůstává toliko na tom, jak a co si mnozí učenci oblíbějí zastávati nebo zavrhovati. Naši předkové, a tak se všemi národy, jsouce ve své zprostotě živi a v jednoduchosti, nepotřebovali mnoho řízení a také zvláště žádného ředitele, panovníka — toliko v boji, an veškerá jejich síla musila býti vedena k jednomu oučelu a oučinkováno zřejmějšími zákony“. Nejen názor na sociální poměry staročeské zde vyslovený, ale také zmínka o Čechovi, namířená zřejmě proti Dobrovskému, připravují patrně náladu pro RZ, jenž po šesti měsících zaslán tak tajemně purkrabimu a tutéž tendenci měl vůči Dobrovskému, jak vysvítá z listu Jungmannova Markovi z 13. ún. 1823: „Jeho (Dobrovského) Čech a největší kritika zviklána jest rukopisem o Libuši.“

Ještě významnější jest hlavní část rozpravy. Seznamuje nás s novým pramenem RK, a to domněle nejstarší jeho básně, Z á-

„Národové po tolika stoletích mativše svou krev a sílu často pro cizí prospěch, podávají si nyní ruce, aby v sjednocenosti si dobývali práva svá, jež prostopášná vláda a feudalismus jim byly odňaly. Veškeré německé země dychtějí po svém občanském novorození; všudy hlas veškerenstva jest sjednocen, aby také obecní lid skrze své vyslance k vládě měl podíl na řízení zemském; všudy se dychtí po svobodě spisovatelů, an veřejnost jest jistotou všech práv. Vůle národa postupuje vítězněji než vojska; ona prochází všudy k mocnářům a tam se ozývá. Jeť již čas, aby mocnářové svou moudrosti uznavše prohlásili národy za dorostlé, za dospělé.“ (1818, 101 sl.)

A že zima po tři sta let trvajíc ležela po naší zemi, kdož může zapírat? Jak zníval lovecký roh, jak honící psi štěkávali, myslivci klívali a sedláci vzdychávali, a tak po celá tři sta let! Jak divoká honba drtila v prach obilí a zrostliny rolníků, a jeleni, zajáci, divocí kanci a všecka zvíř měla více předností než měl sedlák; jak člověk rádný se musil snižovat pod kyjem myslivce; jak nadutý direktor, zprávec nohama šlapal po cti lidské; jak dle svého zdání, jak mu napadlo, prostopášně trestal, věznil, klal a tupil, tak že ubohý sedlák strachem se potil, jak jen vstoupil do kanceláře; jak písař tak po tři sta let v zemi se pavaloval a chlastal, na koních maní nemaní jezdil, lid hrdlil, stíhal, šnophounoval, jakoby byl v zemi přemožených nepřátel; jak nad měšťanem a sedlákem se vedlo řízení z celé moci a ze vsí síly, tak že on pro samý pořádek se nemohl ani pohnouti a tak že všecka síla v lidu, všecka živost usvadla; ... jak nechťelo bývati konce robotám, vodění psů, vození zvířete, daním, pokutám a placení náhrad pod všeli jakými jmény atd. (1818, 45 sl.)

boje. Proto uvádíme obsírněji a namnoze slovy Lindovými obsah její.

Kníže abarský za pomoc poskytnutou Čechům proti Thasi-
lovi „zasadil svou ukrutnou vládu nad celý národ český“, bral
daně i nutil je spolu bojovati proti okolním národům, ba i v „kra-
jinách římských nadělal hrůzy a lekání“. Avšak r. 601 poražen
šeskrát za sebou a zeslábl tak, že musil čekati, až „lid mu
doroste ke zbrani“. Zatím Čechové, vidouce jeho slabotu,
přepadli jeho lid, Abary, a vyhnali je ze své země. Kníže sotva
sesílil, povstal valným vojskem proti Čechům; Čechové byli
by padli v předešlou porobu, kdyby nebyli „měli vůdce roz-
umného, čímž vynahrazen jejich menší počet“. Byl to Sámo.
„Zdaž byl rodem Čech nebo cizokrajan, nepovědomo — hádají
se mnozí; toliko se dá domejšleti, že v takových dů-
ležitostech, kde národ hořící vlastenským citem
povstane se sebe svrhnutí cizovládné břemeno,
nevzdá cizinci vládu nad sebou. Ale buď kdokoliv, byl
on moudrý a srdnatý vůdce Čechů. Sámo dostav vojenskou
nejvyšší vládu, činil hned přípravy, jak proti nepříteli nejpro-
spěšněji počíti, a počala se přelítá bitva dvou národů, proti
sobě na nejvyš rozhořčených. Čechové bojovali ze vsí své síly,
aby ochránili vlast a aby pomstili potupení svých žen, dcer
a sester; Abarové neméně rozpálení v krutost (srov. roz-
pálmy krutost, Čest.) nad nezdařilostí svou nad Čechy a aby je
zase učinili svými podrobenci. Ale vítězství se nachýlilo
k Čechům, neboť cit vlastenecký množil jejich sílu, a vědomí
spravedlnosti dodávalo jim srdce, an zatím ještě k tomu jejich
vůdce řídila moudrost a umění.“

„Tato služba, kterou Sámo prokázal Čechům, byla nesmírná
i také oni ji uznali zkusivše porobu pod Avary, a kdyby jim
jméno mocnář (nebo král) nebylo tak protivné (srov. Záb.:
Aj Luděče, ty si parob nad paroby krále! Ty rci svému ukrut-
níku, že dým jest nám velenie jeho; a t.: vs'ak srdce úporno
král'u, vs'ak zbraň bystrú na král'), byli by jej zajisté sobě vy-
volili mocnářem. Aby však přec svou vděčnost proukázali Sámovi,
při tom aby nic neztratili od svobody své, a že se bylo co obá-
vati, aby přemožení Abarové, zmocnivše se, zase na ně nepřitekli,
a tudy zapotřebí býti uchystáni k vojně, počtíli jej důstojností
vévodskou (Záb.: vs'ak imě vieru k vojevodě), vzdavše mu
všecko vojenské řízení a prostředky k tomu, aby je bránil proti
nepřítelům jejich. Důstojností tou stal se Sámo prvním v občanství
mezi Čechy, přec nejsa jejich přímým pánem nebo mocnářem.
Ale maje vojsko pod svou mocí a jsa ve vojně i v pokoji soudcem,
nepotřeboval více krom ještě vejslovného jména mocnář nebo
král, aby ním byl docela, protože již měl všecku mocnost krá-
lovskou a také mnozí historikové jmenují jej mocnářem českým.“

Sámovo osvobození Čechů a sláva tohoto vůdce roznesla se v brze daleko do vškolních krajin; okolní národové snažili se jeden přes druhého přijít v jeho ochranu a spolu s osvobozenými Čechy býti jemu vděčnými a býti svobodnými. Tak se jemu poddali Moravané, Lužičané a Slezáci a Sámovi snad se přilís líbila náchylnost těchto národů. Ale národové ti to byli podrobeni králům franským a tudý král franský Dagobert I. rozpálil se hněvem, a snad by v tu chvíli bylo povstáváno k vojně, kdyby Dagobert byl nebyl zženštilý panovník, a Sámova udatnost a rozumnost nebyla tak pověstná a tudý jak francouzskému králi (!) tak jeho lidu strašná. Zatím ale se přihodila jedna událost a ta teprv dopálila franského krále tak, že brzy potom vypukla vojna (tu vypravován známý příběh s vyslancem franským). Vyslanec, bezpochyby oznámil svému králi (také v RK vždy jen 'král') události ty tak, že jedině na Sámovi ostala všechna vina a král ustanovil, že povede vojnu se Slávý. Alemanové a Lombardové povstali celou svou silou jemu na pomoc. Tato veliká chystání k vojně proti Slávům dokazují, jak veliká pověst musila býti o jejich mohutnosti vojenské a o jejich udatnosti (dle Pelcla!). Ale Sám neztratil ducha, nýbrž chystal se též jakožto rozumný vůdce. Předzvídal, že Alemani s Lombardy v sjednocení přepadnou Čechy z jedné strany, an zatím francouzské (!) vojsko ze strany druhé; protož rozdělil své vojsko na dvě, jedno poslal proti Alemanům a Lombardům, s druhým sám táhl z Čech přes hranice (dloubé pochody a pronásledování v Zábou jsou tím vysvětleny; ve shodě s tím také v dramatu Lindově 'Jaroslav praví Vratislav na otázku Vneslavovu, co dělá nyní Zábou, že vítěz vrací se do vyčištěné vlasti') proti Frankům, aby se s nimi potkal. Doraziv ve foigtské zemi k pevnosti Vogtburg, jenž jest mezi Čechy a Tyryngskem (dle Pelcla, jenž poznamenal zároveň, že tu bydleli Slované; s tím srov. v Záb.: vody přenesechu své zvěsty na druhý břeh!), položil se polem a zapevniv se náspami a hradbami očekával nepřítel. Alemani porazili jeho druhé vojsko; ani to neohrozilo jeho ducha, očekával pokojně franské vojsko, věda, přemůže-li to, že mu nebude nesnadno přemoci také franské spomocníky. Posléz přec přišel jeho franský nepřítel a počal proti Čechům bojovati; celé tři dni bez toho nejmenšího oddechu byla bitva, ale vítězství se neskloňovalo nikam (sr. i váleno ješče, ni sěmo ni tamo ustúpeno, Záb.) a Sám jakožto prozřetelný vůdce přestal na tom, aby jim jen ubránil své ležení, až pak dne čtvrtého vida nepřítel unaveného, vyrazil naň svým neunaveným vojskem a tak Franky porazil, dílem pobil, dílem rozehnal, jejich kořisti pobil a vítězně se domů navrátil... Vítězství toto dodalo Sámovi tím větší slávy a pověsti, zvláště u slovanských národů, tak že mnoho jich hledalo u něho ochrany. Sorabové bydlící v Mi-

šensku byli až dosaváde pod panováním franských králů, od nichž dostávali své panovnsky; ale nyní také povstali, mezi nimi první tak nazvaní Drebáni dali se pod vládu svému vlastenci Sámovi a spojili se s jinými slovenskými národy proti mocnému franskému mocnářství.⁴

„Sámo, zprostý člověk, došed nejvyšší důstojnosti v zemi, počal býti hrdým a mocnosti své užívati scestně. V čas vojny s Abary a s Franky přistoupili mnozí národové k jeho vojsku, protože v něm se domnívali míti velikomocného ochránce své svobody proti franské protivné vládě. Ale vidouce, jak on daným štěstím zkažen se zapomíná, že *toliko jest vůdcem jejich a opovažuje se jim poroučeti co nějaký král*, odrazili se zase a mnozí z Čechů, *an bestoho celý národ měl jedínovládu v ošklivosti obávajice se, že Sámo ještě v jejich vlasti spůsobí panování královské, raději opustili vlast svou, než by mu byli co králi poslušni.*“

Vzhledem k tomu, co výše řečeno o poměru Lindově k RK, nelze, tuším, pochybovati o tom, že v článku Sámo naznačen pramen k domněle nejstarší skladbě RKého, ke zpěvu o Záboji. Celá charakteristika „vojvody“ Sáma, obrana jeho slovanského původu, vlastenectví, jež Čechům dodává síly a vítězství proti nepříteli mnohem čtenějšímu, láska k svobodě a záští ke jménu i pojmu král, kladení slova král místo Dagoberta, krále franckého, důsledné jmenování Sáma vévodou, konflikt křesťanství s pohanstvím, sláva udatnosti české, bojiště mimo Čechy a pak jádro celého děje shodují se v Lindově článku a v básni o Zábojovi — zvláště máme-li na mysli, jak Linda užíval svých pramenů v Září a j. — do té míry, že o souvislosti jejich nelze pochybovati. Článek o Sámovi činí teprve průhlednou báseň o Zábojovi.

Že názor náš je správný, svědčí zřejmě tři svědkové, kteří jistě byli zasvěceni do falsifikace RK: Linda, Hanka a Svoboda. Linda totiž přidal ke svému článku zvláštní dodatek, kde píše: „O odtržku starého rukopisu, jež v Královédvoru byl nalezl náš ve vyhledávání starobylých památek neunavený vlastenec P. Václav Hanka, již činěna zmínka.*) V těch pergamentových lístkách jest také jedno o jakémś hrdinovi, jenž se jmenoval Záboj. Jestli tomu tak, jakož *mnozí soudějí*, že to o samém Sámovi, nebudeť nemilo vypravovati tuto událost (tu vypravován stručně obsah Záboje, k němuž přidány čtyři počáteční verše „nynější, nám srozumitelnější řečí“).“

Svědectví Lindovo doplňuje jednak Hanka, jednak Svoboda.

Svoboda (ve vydání RK r. 1829, str. 39 sl.) zřejmě stožňuje Sáma a Záboje a napovídá, jak z písma mohlo se vyvinouti, zvláště u cizinců, čtení Sámo. A div divoucí! Vedle dů-

*) Linda tu míní oznámení nálezu v Praž. Nov. 1818, str. 115.

sledného tvaru *Záboj* čteme v RK (ve vydání z r. 1819, str. 88; ve fotografickém vydání Vrtátkově 23 v. 25) jednou tvar *Zauot*, tudíž patrný grafický přechod k tvaru *Sámo*, docela ve smyslu názoru Svobodoval

Účel všeho toho je zřejmý: ze slavného osvoboditele a zakladatele prvního velkého českého státu, Sáma, jež hlavní historický pramen cizí vyhláší za cizince, udělán tak již podle jména *Slovan Záboj*.*)

A rovněž průhledný jest poměr Lindův k Záboji. Ukázal článkem svým nejen, že Sámem-Zábojem kolem r. 1817/18 pilně se zanášel a tudíž snadno mohl připadnouti na heroický čin jeho, ale zabarvil svůj článek zvláštním subjektivním způsobem; toto subjektivní zbarvení obrátil se patrně i na skladbě o Záboji a prozrazuje tak zřejmě i původce jejího**), jenž článkem svým — opět až po aprobaci RK od Dobrovského a opět velmi opatrně, téměř augursky! — do jisté míry komentoval svou skladbu, jež byla velmi temná a jejíž tendence málo byla pochopována.

Podobnou zajímavost mají články *Vyšehrad* (Praž. Nov. 1818, str. 155 sl.), *Krátký obsah vzdělanosti od starodávna v Cechách* (t. 1818, II. str. 105 sl.) a *Libuše* (Vlast. Zvěst. 1820, č. 1). Svědčí opět zřejmě, jednak že Linda v té době a před ní pilně se obíral Hájkovou kronikou a ji podrobně excerpoval, jednak že pokládal ji celkem za spolehlivý pramen historický. Jsouť totiž články ty založeny hlavně na zprávách Hájkových. Že tím zároveň znova vysvětleno, proč také epické části RKZ a Píseň Vyšehradská tolik se opírají o Hájka, sotva potřebí připomínati.

Článek první podává stručný přehled dějin Vyšehradu: založení v évodou Krokem (r. 683) pod jmenem Psáry, rozšíření a opevnění od Libuše (714), odkudž zván Libín a stal se sídlem jejím (srov.: v Libušině otně zlatě sídle, RZ); Libuše v něm prorokovala, ale její proroctví, an tehdáž nebylo písma neb snad nebylo umění, jak co trvanlivě zaznamenati, skrze nesmírnost věku ušlo paměti lidské:***) Od r. 742, kdy Přemysl dal tu vystavěti věž, zváno místo Vyšehrad. R. 765 za Nezamysla obehán

*) Dalimil píše o Čechovi, že dopustil se mužobojstva a proto musil odejiti ze země; nesouvisí s tím jméno Záboj, jež by tak naráželo na Sámovu minulost?

**) Na četné a zvláště význačné paralely v dikci a j. mezi Zábojem a skladbami Lindovými ukázali jsme již výše.

***) Neměly podobné zmínky připravovati náladu ku přijetí padělaného Libušina proroctví? Také v článku o Sibylle (Rozlič. 1826, 315) píše se, že podle Hájka, jenž má mnohé stopy proroctví Libušiných, Libuše může slouiti českou Sibyllou; s tím srovnej počátek Libušina proroctví „objeveného“ Hankou 1849: „Rubíšek jest ova, o niejž Sibylla prorokova, všěckyně Libuše . . .“

kamennými zděmi, za Neklana přistavěna věž Neklanka a ozdobena malbami věvodů českých atd.

V článku druhém jest již úvod charakteristický: „Abychom si dobře představili, jaká femesla před věky byla v Čechách při našich předcích, zapotřebí nám pohleděti jen na kterýkoliv začáteční národ. Lidé i celí národové jsou si od jakživa stejní a jen pověrnost nebo zvláštnost té neb oné rodiny dělá rozdíl.“ Parallely v obsahu i v dikci RKZ s Igorem, Atalou a j. mají tu zřejmý výklad a odůvodnění. Také v obsahu leccos zajímá. Předkové naši nepřišli do této země co počáteční národ ještě ve své nevinné neumělosti a tak říkáje v dětinství jsoucí, ač ovšem přinesli s sebou ještě valný ostatek divokosti. Již před příchodem do Čech musili znáti, jak chatrče stavěti, šaty dělali, vzdělávali potřebné nádoby kamenné, dřevěné, železné, hliněné atd.; Krok a jeho následníci stavěli hrady sice ze dřeva, ale ne příliš zprosté. Za Nezamysla a Mnáty začaly se dělat cihly a vápno, postaven prvý most dřevěný přes Vltavu, vývodové Vojen a Křezomysl obehnali Prahu zděmi atd. Vedle Hájka, jenž tu ovšem hlavním pramenem, všimá si Linda i vykopanin: „na vykopaných pohanských modlách, jež staří Čechové mrtvým dávali do země, jest viděti, že staří Slované musili znáti něco řezbářství a slejvání.“ Vytýkáje veliký vliv křesťanství, Linda zmiňuje se také o hudbě a zpěvu; zpěv již tenkrát jako umění spořádan v určitá pravidla, jakož viděti na sv. Vojtěšské písni Hospodine, pomiluj ny (srov. proti tomu volný rytmus pohanských básní v RK!).

Jedna okolnost zaráží v tomto i předešlém článku: o RK, jenž mohl a musil se téměř vnucovati za přední pramen vzdělanosti staročeské — nikde tu ani zmínky (právě jako v Září)! Vidíme v tom nové zřejmé doznání, že Linda nepokládá básně ty za staré, že věděl o jejich vzniku.

V tomto ohledu ještě více překvapuje článek následující, slohově pěkně vypravování o Libuši, založené opět na Hájkovi, ale od Lindy zabarvené silně romanticky a rationalisticky. Vypravuje se tu o Krokovi, jak tři dcery jeho rozdělily se o vládu atd. Libuše seznala a zamilovala si Přemysla, a toužíc po sňatku s ním, stěžovala si lestně na obtíže vlády, doufajíc, že národ jí vyzve, aby si vyvolila manžela. Národ však, neporozuměv její lsti, dal jí ku pomoci dvanáct vládyk. Domaslav, jeden z těchto dvanacti, zamilovaný do Libuše, ale od ní odmítnutý, užil, nemoha jinak dojíti cíle, lsti. „Byli teház dva bratři dobyt看em i čeledí bohatí, jmenem *Chrudoš*, jenž muž velmi spurný a v hněvu prudký, a *Šráhlav*, muž neméně popudlivý, ti měli se děliti o otcovské dědiny. Domaslav způsobil mezi nima svár strany nápadů, a tak až spurný Chrudoš s náhlým bratrem Šráhlavem se sepral. Krutost a nepřátelství mezi nima tak se zasadilo, že před soud Libušin se dohnali. Libuše na krásný stolec

posadivši se, při tu vyslechla a Chrudoše jakož křivého žalobníka s jeho žádostí odsoudila. Prehliivý Chrudoš vida, že prosoudil, vztekem se rozpálil, ženy haněl, hřmotil, soptil i v zem i v čelo se bil. 'Co? žena má souditi, žena svým rozumem souditi muže, té náleží jehla a kůžel (srov. RZ: ženy ruby strojá). O hanba nám mužům; za posměch jsme jiným národům, dávajice se nerozumným ženám souditi!' Kněžna potrpěvši nezbednost tu, rozkázala jim domů a poručila, ku kterému dni se má lid sejti, aby si tedy zvolil pána, a koho zvolí, toho také že ona si za muže vezme.'

Domaslav snažil se všelikou lstí i dary způsobiti, aby volba na něho padla. I sešlo se lidu bez rozdílu před Libušin hrad Libín, nyní Vyšehrad. Na povýšeném místě pod širým nebem stál trůn (jinde stolec!), pokryt skvostnou rouchou. Naň posadila se Libuše a pokynuvši rukou k mlčení mluvila: 'Čechové, lidé neprozřetelný! jakž kvapíš do své poroby, do zkázy! břemeno na se bereš, hrdla smrti dáváš. Až dosaváde měv panovníky dobré, nevíš, co panovník zlý; dáti vládu, snadno — odejmouti jemu, těžko! Nezvolen, jest ještě ve tvé moci, jak vyvolíš, budeš ty v moci jeho, v jeho libosti; tváře tvé budou před ním blednouti, tvá kolena se třásti, jazyk oněmí, ústa klesnou; k jeho hřmícímu hlasu, k jeho zjiskřeným očím ledva strachy budeš se moci co otrok poklonit. On jen pokyne na své vrahy, dá tě odsouditi... Takový by byl Domaslav, jak prý jí zjevili bohové. Domaslav musil ustoupiti. Tázána jsouc Libuše, koho tedy milují bohové, odkázala je k Bělině, kde kníže jejich oře, a poslům dala za vůdce Běloně, koně zamilovaného Svantovítovi, jenž ovšem cestu i Přemysla dobře znal (racionalista Linda!).

Obsahem, slohem i formou nerozdílné články tento spojen se Záti a zvláště s vypravováním a zpěvem o Libuši (str. 42 sl.). Ve Vlast. Zvěstovateli podán však celek pověsti moderně romanticky zabarvené, v Záti téměř ukázky z cyklu jednotlivých básní (Svoboda ve vydání RKZ 1829, str. 183 mnil o RZ, že jest to zlomek cyklu romancí, v němž opěvovány pověsti o Libuši a kde každá báseň byla samostatná, avšak s ostatními souvisela — tedy úplně jako v Záti, jež obecnou známost těchto písní klade až do doby sv. Václava! RZ měl býti z X. stol!) téhož obsahu a zabarvení. V Záti hlavní motiv toho, že Libuše dostala Přemysla za manžela, vynechán — což je ovšem podivné. V článku tento motiv (po nalezení RZ) uveden obšírně, a ač nikde ani slovem nezminěno RZ, přejata přece (proti Hájkovi) jména Chrudoš a Štáhlav z RZ! Linda tu patrně opět komentuje a zároveň také mlčky hájí svou skladbu, již tehdy od Dobrovského jako padělek zavrhanou.

* * *

Nemenší význam mají posléze v Novinách Lindových dvě místa, týkající se RK. Na prvním Linda podává zprávu o nálezu RK pod názvem *Starověký rukopis český* (Praž. Nov. 1818, str. 115, dne 11. dub.). Zní takto: „Dne 16. září lonského roku událo se našemu vlastenci, Čechům i druhým Slovanům výtečně známému panu V. Hankovi nalézt v městě Králové Dvoře nad Labem dvanácte pergamentových lístků, odtržek nějaké knihy, na nichž k velikému podivení česky, ano veliká výbornost psána. Odtržek ten byl v nadřečeném městě v kostelní věži v prachu, kdežto ještě zbytky žižkovských střel a mnohé ostržiky pergamentů dílem na střelách nálepy (křidelkami), dílem porůznu sem tam rozmětaný. Mezi takovýmito hamparátům přebíraje se nadřečený p. vlastenec jsa tam s tamním kaplanem P. Borčem, přišel náhodou v prachu pod jakýms prknem na oně lístky. Zprvu domnívali se oba, že to nějaké latinské modlitby, až poznáno, že česky, a pak jaká vzácnost.

Dle způsobu řeči jest domnění, že to psáno v 13. stol., dle však popisovaných věcí a způsobů básnění jest patrné, že básně ty jsou z rozličných — starších i z ranějších věků a od rozličných osob sepsány (!), an ještě na dvojích místech podotknuto i o pohanství, toliko že v 13. stol. je byl někdo sebral v jedno sepsání (pak „k poukázání a k posouzení“ ukázka „z popsání jakéhos boje, v němž jakýs vládýka Čestimír (!) potrestal loupežného Kruvoje“; „z podivného a neurčitého způsobu tehdejšího psaní“ změněny písmeny k snadnějšímu čtení: Stojá hory v pravo . . . až: i zře krváceti vrah svůj Kruvoj).

Podle rozdělení knih a kapitul soudí se, že těchto dvanácte lístků není ani padesátý, snad ani stý díl celé bývalé knihy a jestiť se co obdivovali, že ještě to ostalo, an bývali věkové, kdyžto náboženské slepé třeštění všecko drtilo a zahlazovalo, co pozůstávalo z nábožensví zahlazeného nebo mohlo naň připomínati; a že *Čechové museli mívati v poesii cos zvláštního, dokazuje jejich veliká schopnost ku zpěvům a k hudbě*. Nejpodivnější krom zmínky o pohanských obyčejích jest ve fragmentu tom ještě podotčení o jakéms starém básníř, jenž jménem Lumír . . . Nálezce p. Hanka hodlá pozůstalost tu vydati v tisku s připojeným ruským a něm. přeložením a zatím milerád všem vlastencům okazuje starobylost tu, jenž žádostivi jsou ji věditi.

Pro poměr Lindův k RK jest ohlášení toto velmi významné. Dejme tomu — ač, jak dokázáno výše, jest to zhola nemožné —, že Linda nevěděl o padělku. Proč by byl pak odkládal celých sedm měsíců ohlásiti svým čtenářům nález památky, o níž tolik horoval a z níž (prý) tolik „čerpal“ pro Záři i drobné básně?

Jakmile však víme, že Linda věděl o falsifikaci, jest vysvětlení této nápadné okolnosti na snadě: odkládal s ohlášením potud, pokud nebyla vytištěna aneb aspoň do tisku dána Dobrovského rozprava o RK v Ge-

schichte der böhmischen Sprache u. älttern Literatur (podle listu Dobrovského Kopitarovi vytištěna byla celá před 10. červnem 1818), z níž některé názory již sem přežaty. Tudiž souhlasu přední autority v tomto oboru vyčkávali skladatelé RK, dříve než se odvážili s falsem na veřejnost.

Jistě právem již z tohoto ohlášení tak pozdního, ku podivu chladného a téměř otrocky opakujícího slova a názory Hankovy a Dobrovského, jako z obavy, aby se nic neprozradilo, mohli bychom souditi, že Linda věděl o falsifikaci RK. Téměř bezpečně o tom svědectví nacházíme v Lindově Zvěstovateli 1823, str. 160, a sice v básni Volmír (Nová starožitnost od Bartoloměje L. Bružka):

Volmír bujarostí znojený
V tvrzi na komoní běsnil,
Drbila mu k máchání
Bodře velý mlat dát lubice.
Jarobujný bafa vezdy
Drzostný k Šumě jechal s ním.
Jařil se, že hádlivě
Měl se Běron k lubici.
Urno spěli tam, den vtorý
Obecal své lepší lubici,
Že holedbaje vratno bude(?).

Lubice, ach! ješut ždala,
Varyto jí kludno neznělo,
Všude Trás a Morana jen
Lá, a prokný v noru jařil se,
Že jí není zabytí, že skrz
Dlouhé vremě ani Luny
Osvěta jí nevnadí.
Ona vezdy trála, a v Šumě,
Kde sveřepý tur přetí,
Plekno vnočila v utrobu.

V podivné skladbě této parodována jest zřejmě starosloyansko-ruská staročeština RK a tím zároveň ironisován i jeho starobylý původ. Ani pověstné bodrý neschází, ba ani varyto a mlat, jichž se Linda všude tak úzkostně varoval (místo nich klade důsledně huslarinu a kladivo!). A aby nebylo pochyby, odkud pochází tento domněle starobylý plášť RK, přidáno na víc i vremě, ač nevyskytá se v RK! A to vše stalo se pod tajemnou šifrou (Bart. L. Bružka neuvádí ani Jungmann!) v časopise redigovaném Lindou, tudíž bezpečně s jeho vědomím a schválením, z čehož patrně, jak soudil již J. Truhlář v Athen. IV. 19 sl., že Linda věděl a zde ironicky doznal mystifikaci, s RK provedenou. Máme-li na mysli, že v téže době Dobrovský veřejně prohlašoval RZ za padělek a Lindu za padělatele a podvodníka, kdežto RK i nálezece jeho vždy byl slaven, a to i od Dobrovského, domyslíme se, co asi pohnulo Lindu k této ironické parodii, tendencí obdobné pověstnému kryptogrammu v RZ.

* * *

Posud jevila se nám mystifikace, jež se stala s padělanými rukopisy na sklonku 2ho desetiletí XIX. stol., hlavně jako „pia

fraus'. Avšak již první diskussí, zabájenou Dobrovským, k níž na závěrku své rozpravy docházíme, mizí nimbus, halčí tento čin, a před očima našima vystupuje v celé své odporosti sprostý podvod, literární zločin. Jen malinký přítok otevřen zlu a ono bahnem svým zaplavilo celou naši vědu, všechen život, zmařilo aneb aspoň pošpinilo práci nejlepších mužů českých i slovanských a otravuje podnes naše literární poměry... S tohoto hlediska bude třeba psáti jednou dějiny rukopisové otázky. Bude to ovšem kniha drsná, ale nesmírně poučná pro toho, kdož bude chtíti hlouběji nahlédnouti do vývoje naší vzdělanosti a vědy ve století XIX.

Zde zajímá nás pouze prvá kapitola té knihy, a to hlavně pokud se týká Lindy a jeho poměru k RKZ.

Svědčí to zřejmě o veliké autoritě Dobrovského, že padělatelé jedině u něho ucházeli se o approbaci svých padělků. Při prvých dvou podařilo se to nad očekávání: Píseň Vyšehradskou otiskl Dobrovský v novém vydání své *Geschichte der böhmischen Sprache und (ältern) Literatur* (1818) a o RK přidal k témuž dílu zvláštní dodatek, v němž téměř s nadšením uvítal a ocenil jeho básně. Nekritičnost tato, třeba neměla dlouhého trvání (při Písni Vyšehradské poznal padělek již před r. 1824), stala se Dobrovskému osudnou. Jest klíčem ku pochopení první diskusse, vedené o pravost dalšího padělku, *Libušina Soudu* (RZ). Báseň tato sama o sobě prozrazuje jistou tendenci, jež ani s. problematickým pojmem „*pia fraus*“ nedá se srovnati. Ve zmínkách o Čechovi, o znalosti písma a psaných zákonech již za dob Libušiných a j. jest patrná polemika s názory Dobrovského. Falsovaným dokladem, založeným na smyšlenkách Hájkových, téhož Hájka, jehož lži Dobrovský tak rozhodně potíral, měly názory Dobrovského býti učiněny illusorními a tím otřesena i autorita Dobrovského, romantikům českým v názorech historických a národně-buditelských tak nepohodlná. Že RZ měl vskutku tuto tendenci, vycítil Dobrovský („*Das hat mir Jemand zur Schur gemacht*“, pronesl se o RZ; ČČM. 1832, 240) a potvrdil zároveň Jungmann, napsav v dopise Markovi 13. února 1823: „*Jeho (Dobrovského) Čech a největší kritika zviklána jest rukopisem o Libuši*“ (srovn. také dopis A. Jungmanna Majewskému!). Tato tendence jest jednou nepěknou stránkou. Průběh diskusse ukazuje též odporný ráz a vrhá temné stíny na všechny charaktery, jež se utkaly s Dobrovským. Ani Jungmann nezůstal tohoto stínu prost, tuším zásluhou Hankovou, jenž v celé té při ukázal všecku svou bezcharakternost.

Prvá diskusse o RZ obráží se nám jednak v listech Dobrovského, jednak v písemné polemice Dobrovského se Svobodou. Pro nás nejzajímavější jsou tu dvě okolnosti: jak charakterisuje Dobrovský pokus o falsifikaci, a dále, koho pokládal za původce. Hankovi psal v červnu 1821 (dovědév se, že LS

otištěn Rakowieckim): ‚Polák jakýsi, jenž Pravdu ruskou přeložil, v předmluvě dosti obšírně mluví také o verších českých nově vymyšlených o Libušiném soudu. Kdož pak mu takové věci, za kteréž bysme se styděti měli, tam poslal? . . . Honosme se tím, což pravdivého máme, a smyšlených věcí nechejmež těm, jenž nic staršího nemají.‘ V listě polskému učenci Lindovi z 24. břez. 1823 užil již slov přikřejších: ‚eine unverschämte Art, ein Bubenstück.‘ Nejistěji, a to jest významně, vyslovil se Dobrovský veřejně v článku *Literarischer Betrug* (v Hormayrově Archivě 1824, č. 46 ze dne 16. dubna). LS nazývá tu ‚*unterschobenes Geschmiere*‘ a pokračuje: ‚So handgreiflich hier *der Betrug* ist, so fand der lichtscheue Einsender (noch lebende Verfasser) doch einigen Glauben bei solchen, die gern alles annehmen, was ihren Patriotismus anspricht. . . Allein von nun an wird es niemand für was anderes halten können, als für einen *offenbaren Betrug etnes Schurken*, der seine leichtgläubigen Landsleute zum Besten haben wollte.‘

Co se padělatelů týče, Dobrovský od samého počátku (viz svědectví Jungmannovo v ČČM. 1832, 244) projevoval domněnku, že Linda měl účast při padělání RZ. Již 9. února 1819, píše Vinc. Zahradníkovi o podvrženosti RZ, dodal: ‚Teď i jiní jináč o něm nesoudí, než p. Jungmann a Hanka ještě by ho rádi zastávali chtěli. Jednoho z těch pánů aneb oba já za skladatele a p. Lindu za písáře držím‘ (Denkmäler 169 sl.) Potom však upustil Dobrovský od podezřívání Jungmanna, za to účastenství Lindovo označuje tím zřejměji, napsav 24. břez. 1823 polskému lexikografovi Lindovi: ‚Ihm (Jungmannovi) hat man auch weisz gemacht, dass ein ganz neues Gemache (das Gericht der Libussa) alt und ächt sei, wovon ich die Verfasser kenne, die bei mir altslawonisch und russisch lesen lernten.‘ Dobrovský tu patrně mluví Hanku a Lindu, jež oba pokládal tehdy za skladatele, a zůstal při tomto podezření, jak uvidíme níže z obrany Svobodovy.

Zvláště ve spojení s charakteristikou samého skutku mají výroky tyto váhu rozhodnou. Či je možno domýšleti se, že muž, jehož charakterní velikost, ryzost tím více roste, čím lépe jej poznáváme, jen tak nerozvážně by byl obvinil oba své žáky a užil k tomu slov tak přikrých, kompromittujících? Zajisté není to možno. Dobrovský jistě tudíž měl vážné důvody, jichž dnes podrobně neznáme. Dobrovský jich nikde veřejně neprojevil, ale podle všeho netajil se jimi soukromě, jak patrně z polemiky Svobodovy. Jak oprávněné byly, smíme usuzovati z toho, že oba obvinění, ač v jiných případech neodpustili protivníkům žádné výtky (jmenovitě Linda!), ani po veřejném a tak přikrém odsouzení neodvázili se ozvati sami a vyslali na bojiště nepodezřívavého V. A. Svobodu, jenž vystoupil proti Dobrovskému článkem

„Libussa als Gesetzgeberin“ (v Hormayrově Archivě 1824 č. 64, 28. května, str. 349—356). Na konci své rozpravy žádá Svoboda, aby Dobrovský byl přesvědčen, „dass keine anderen Gefühle, als die wir der Wahrheit, der Ehre unseres Vaterlandes und der Theilnahme an der unverdienten Verunglimpfung unserer Freunde schuldig sind, uns geleitet haben. Am wenigsten hatten wir die Absicht, ihn zu beleidigen, zu kränken“.

Jako celá rozprava, tak také tato slova Svobodova o účelu jeho polemiky jsou vrchovaně neupřímná. Dnes každý z nás ví, že nevedly ho ohledy ani na pravdu ani na čest vlasti. Zbývá tudíž hlavně jen snaha, ujmouti se pošramocených přátel a snad i vlastní zlé svědomí.

Účelu svého snaží se Svoboda dojíti dvojí cestou: přímou, totiž omýváním přátel a okrašlováním jejich činu, a nepřímou, hanobením Dobrovského, jenž tak příkře odsoudil padělek i padělatele. Tak přes výslovné popírání Svobodovo, že nechce urážeti Dobrovského, právě tento účel vystupuje silně do popředí, a celá polemika nabývá tím svého odporného rázu.

Že nektivdíme Svobodovi, dosvědčí několik ukázek plných nepěkné ironie, až sarkasmu proti Dobrovskému, sešedivělému ve službách pravdy a vlasti: „Wir dürften nur nach einer eben so nichtssagenden Induction von Fällen, wie gewisse Hyperkritiker manches, was sie als Fabel verworfen, sich genöthigt sahen in der Folge als Wahrheit anzuerkennen, — absprechend behaupten, das fragliche Manuscript sei echt, wer daran zweifle, sei verblendet von eitlem Stolze auf seine Autorität, auf seine kritische Infallibilität, sei ein Entarteter, der unpatriotisch genug denkt, um zur Schande der Nation, der er angehört, die ihn liebt und ehrt, alles, was ihre Kultur in einem früheren Zeitraume beweisen könnte, als er mit unträglichem, das Dunkel der Vorzeit scharf durchspähendem Seherblicke ihr angewiesen, für Betrug oder Chimäre schlecht hin verwerfend zu erklären...“ Jindy táže se Svoboda s podobnou ironií: „ist es denn eine Ehre, keiner (rozuměj Patriot) zu sein? der Abnherren Ruhm kalt und herzlos zu bekritteln?“

„Wir geben gerne zu, dass es dem H. D. schwer werden dürfte, die Unächtheit zur Evidenz darzuthun, zumahl bei solchen, die nicht auf *seine fixen Ideen, deren er zuweilen hat*, erpicht, nicht von seinen hyperkritischen Vorurtheilen, oder wenn er lieber will, von entgegengesetzten eingenommen sind“...

„Herr D. macht seinem Geschmacke ein schlechtes Compliment, wenn er ein Werk, mit so echt poetischer Kraft ausgeführt, Geschmiere nennt“...

Jinde se stejnou ironií napovídá, že Dobrovskému ‚die Behauptung seines kritischen Ansehens mehr gilt, als der Ruhm des Landes, das ihn gebar, als die Wahrheit‘.

Doklady tyto nepotřebují výkladu. Tendence jejich jest až příliš zřejmá. Dobrovský měl býti snižen, kompromitován jako člověk, vlastenec i učenec, aby zeslabeno bylo jeho odsouzení padělků i padělatelů. Tak, jak tu Svoboda psal, mohl psáti jen ten, kdo věděl, že Dobrovský dal se oklamati nejen podařeným RKým, ale i slátaninou Písně Vyšehradské, nač Svoboda také výslovně naráží.

Stejně významné momenty obsahuje přímá obrana Svobodova padělků i padělatelů. Jako v celé rozpravě, tak zvláště na všech místech tohoto obsahu ‚mluví k nám‘, jak výborně poznamenal Goll, ‚člověk, jenž tajemství zakrývá a zároveň prozrazuje, nemoha ho smlčeti‘ (Histor. rozbor 54). Svoboda, patrně dobře zpraven, dosvědčuje, že Dobrovský měl původně J. Jungmanna a Hanku a pak také Lindu za padělatele, **až konečně Lindu za jediného falsatora prohlásil.** Co ho k tomu vedlo, nemůže se Svoboda domyslíti. Patrně asi rozhodlo prý toto: ‚Er — es sind Dobrovský's eigene Worte — ‚hat bei mir Vorlesungen gehört über die alte Sprache. Er hat nach dieser Anleitung sodann die Hymnen bearbeitet in seiner Zäse nad pohanstvem, hier kommen dieselben Worte vor, die er von mir gehört hat; folglich ist Linda der Verfasser.‘ Tato zřejmě augurská slova Svobodova prozrazují mnohem více, než Svoboda sám chtěl: napovídají patrně, jakého druhu a původu byly důvody, jež přiměly Dobrovského k tak příkrému odsouzení Lindy: znalost osobní a Lindovy dotazy u Dobrovského.

Neméně významná a augurská jsou jiná místa v článku Svobodově: ‚Und auch dann verdiente der Mann, der — zugegeben, doch nicht zugestanden — einen solchen Versuch, Werke des Alterthums nachzubilden, unternahm, nicht diese öffentliche Beschimpfung; sondern ein wahrhaft gelehrter Mann hätte bewiesen, die Sache sei nicht alt, aber der Verfasser verdiene von Seiten seines poetischen Talents Anerkennung und habe auch eine seltene, lobenswerthe Kenntniss des Alterthums an den Tag gelegt. Das muss jeder wahrhaft Gebildete bestätigen... Wir sind der innigen Ueberzeugung, dass ein genialer Chatterton die Cultur mehr fördert, als Männer, die durch allzuweit getriebene Kritik Jahrhunderte entvölkern... Endlich, wenn Hr. D. nicht geirrt, wenn die Handschrift wirklich das Werk eines glücklichen Genies in unserer Mitte wäre — wie es ganz gewiss nicht ist — so war er doch nicht berechtigt den etwaigen Verfasser auf

diese Weise öffentlich zu beschimpfen. Wir würden uns glücklich schätzen, einen zweiten Chatterton in unserer Mitte zu haben, und würden, ohne auf die historische Echtheit seiner Werke ein besonderes Gewicht zu legen, ihn bitten, recht viel so Gelungenes wie dieses, gleich dem unglücklichen Britten, zu schaffen. Wir würden nicht Walpole nachahmen, der ihn, als die leicht erkennbare Verfälschung erwiesen war, bei einer Privataudienz, ohne auf das echt poetische Talent Rücksicht zu nehmen, mit harten Worten anliess (der Arme nahm sich, dadurch tief gekränkt, das Leben); noch weniger wie H. D. ihn öffentlich einen Schurken nennen.'

Takových koncessí nikdy by se nedopustil muž, jenž by byl přesvědčen o přesnosti RZ. Svoboda již na základě těchto míst zřejmě neměl té víry a byl tudíž zasvěcen do podvodu.*) Celá rozprava jeho byla přípravou pro případ odhalení a obecného uznání tohoto podvodu, obranou i okrašlováním padělku i padělatele, vlastně padělatelů, neboť Svoboda, zapomenuv, že na počátku rozpravy podle jeho doznání měl Dobrovský za jediného původce RZ Lindu, jehož také jinde se dotýká, znaje patrně pravý stav věcí, na konci své práce mluví opět, že ohled na uražené přátele (rozuměj Lindu a Hanku!) vedl jej k polemice. A také o jiném svědčí tato slova: trojice tato patrně důkladně prostudovala historii velikých literárních mystifikací Chattertonových i Macphersonových, připravujíc se k svému úkolu.

Neméně významné momenty shledáváme také jinde v polemice Svobodové: H. D. hat ferner nicht bedacht, dass er einen Mann öffentlich diffamirte, dessen Namen er, wo nur davon die Rede war, in den angesehensten Häusern gegen die einflussreichsten, würdigsten Personen nicht geheim gehalten. Dieser muss auf die Schonung seiner Existenz erst bedacht sein, die mit seiner so schwer u. unverdient beleidigten Ehre gefährdet ist. Er schwieg aus Achtung für Hr. D—s Alter u. Verdienste. Aber ihm bleibt nun nichts übrig, als gegen den Beleidiger seines guten Namens den Schutz der Gesetze anzuflehen.'

Dobrovskému vyhrožováno tudíž žalobou! Povázíme-li, že Dobrovský byl tehdy již starcem a dále, že by mu bylo velmi těžko bývalo přesvědčiti soudce filologickými a historickými důvody — nepřesvědčily ani později Jungmanna, Palackého, Šafaříka —, vysvětlíme si snadno, proč Dobrovský od té doby nikoho výslovně nejmenoval a proč i v odpovědi na polemiku Svobodovu

*) To potvrzuje také Dobrovský v *Jahrbücher der Literatur 1824*, 27 sv., str. 113. *Richter* (t. Dobrovský) erwartet noch, dass man ihm zur Seite den Verfasser selbst als tauglichen Richter stellen wird, wenn er nicht etwa schon aus W. S. Munde mitgesprochen hat.'

mírněji stilisoval své podezření o Lindovi: ‚Der humane H. Sw. geht noch weiter und wirft mir vor, ich hätte Herrn Linda, den ich hie und da für den Verfasser ausgegeben hätte, dadurch diffamirt. Wenn H. Sw., anstatt Zuträgern zu glauben, mich selbst darüber befragt hätte, so hätte er erfahren, in welchem Sinne ich ihn für den möglichen Verfasser eines solchen Versuches halten konnte, er hätte bestimmt erfahren, dass ich ihn schon vor meinem laut ausgesprochenen Urtheile *nicht für den wirklichen Verfasser* hielt und auch jetzt ihn nicht dafür halte. Mit dieser freien, aufrichtigen Erklärung oder Ehrenrettung wird Herr Linda, wie ich hoffen darf, gewiss zufrieden sein.‘

Ani tento výrok Dobrovského neodporuje našemu pojetí účasti Lindovy na RZ, nýbrž naopak je stejně potvrzuje v celém dosahu. Neprikládáme ani my ‚staročeské‘ formy RZ Lindovi, a ta teprv dodala mu povahy podvodu, jež Dobrovský tak přísně odsoudil a za jehož původce ještě nedlouho před svou smrtí zřejmě označil Hanku v listě Kopitarovi z 28. července 1828 a j.

Po smrti Dobrovského a jmenovitě po vydání obrany Šafaříkovy a Palackého (Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache 1840) zapomenuto na dlouho aspoň u nás na důvody Dobrovského proti pravosti RZ a nemluvílo se tudíž ani o padělatelech. Tím zajímavější jest, že sotva nedůvěra Dobrovského přišla opět ku platnosti, objevilo se také hned jméno Lindovo mezi falsátory. Zásluha o obě patří A. V. Šemberovi, jehož vědecký význam pro toto vystoupení proti padělkům dosud právě tak neprávem jest podceňován, jako podceňován býval z téže příčiny sám Dobrovský. Šembera již ve třetím vydání svých Dějin (1868) prohlásil Lindu a Hanku za původce ‚Písně Vyšehradské‘ a ‚Milostné písně krále Václava‘. V listopadu 1877 — po odhalení falsifikace v Mater Verborum — zjistil totéž také o Libušině Soudu a v obširném spise *Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen* (1879) dovozoval četnými důkazy, že ‚Linda (dobrá hlava a rázný vlastenec) co způsobilejší básnil*, Hanka, zběhlejší v jazycích, dával básním jeho staročeskou podobu, byl spolu i krasopiscem a snad přidal i mnohý verš (ze srbských písní a p.). Hlavní svědectví autorství Lindova shledává Šembera v Září nad pohanstvem: oba ty spisy ‚spatřily světlo denní téhož roku a měsíce (v září 1818) a jsou tedy dvojčata, oba mají totéž dějiště, starodávný Vyšehrad s řekou Vltavou; v obou spisech shledávají se tytéž myšlenky a průpovědi, tytéž napodobeniny z RK a z Homéra, podobná sobě epitheta do r. 1818 neslýchaná, podobná osobní jména nově tvořená a odjinud vzatá,

*) V listě prof. Ferd. Schulzovi z 1. ún. 1878 dodává Šembera, že možná i jiní mu pomáhali.

slova ruská a staroslovenská v jiných česk. spisech po onu dobu nevidaná a tytéž grammatické i syntaktické chyby'.

Že hned po vyjití Záře nepoznána padělanost Lib. Soudu, vykládá Šembera tím, že Dobrovský, Puchmajer a Jungmann, kteří Lib. Soud znali, nečetli za příčinou svého jiného vážného zaměstnání a svého věku románů vůbec a tedy ani Lindovy Záře, mladší však a neučení vlastenci, kteří Záři četli, nevěděli nic o Libušině soudu. Tudíž nikdo neznamenal podobnosti té.*) Stran epických básní RK dospěl Šembera po seznání padělanosti jejich k jinému výsledku, prohlásiv A. V. Svobodu za jejich skladatele. Avšak důvody, jež pro své mínění uvedl ve spisku „Kdo sepsal RK 1817“ (1880), neobstojí proti naší argumentaci, svědčící pro Lindu. Ale jistě dokazují aspoň to, že také Svoboda, druhý důvěrný přítel V. Hanky, hlavního strážce celé mystifikace, měl v ní účastenství.

Básnickou oekonomii a vkusný výběr, jehož není v básních Lindových, také my máme, jak výše častěji zmíněno, za dílo Svobodovo. Co jinak v mosaice RKZ patří Svobodovi a také Hankovi (kromě „staročeského“ textování, prokazaného Gebauerem, a lyrických ohlasů písní, potvrzených Máchalem), rozhodne snad obsárný rozbor spisů Svobodových a Hankových, o nějž jindy se pokusíme. *Vynikající účast Lindova, zvláště při RZ, Záböji, Cestmíru a Jaroslavu*, — v nich tušil již Masaryk jediného básníka; viz Athen. 1886, 297 sl. — *nebude tím zmenšena, nýbrž jen vymezena.**)*

*) Až na Dobrovského, jak jsme dokázali dříve.

**) Po ukončení této rozpravy dostal jsem prostřednictvím p. Dra. Jar. Vlčka balíček listů a lístků z pozůstalosti Dra. Fr. V. Jeřábka. Z poznámek těchto jest patrné, že také Jeřábek nevěřil ve starobylý původ básní RKZ, že měl je za novodobý padělek (uvádí „čistě moderní fráze“ v RK, na př. úti jeje dráhu, podle ruštiny! a shledával k nim prameny v literatuře české (také srbské, německé a j.) z doby kolem r. 1817. Jmenovitě četné paralely vybral z básní Jungmannových (zvl. z Messiáše), A. Markových, Svobodových, Puchmajerových, česk. překladu Iliady (žluč se jemu rozlila černá okolo srdce!) a zvláště z básní i jiných prací Lindových. Poukazuje také na četné russismy a srbismy (tu velmi důležité paralely ze srbských písní, posud většinou neznámé, na reminiscence ze Chateaubriandových Mučedníků, jejichž vliv konstatuje také pro Záři nad pohanstvem, na hexametry v RK atd. Pro nás nejvýznamnější a zároveň nejčetnější jsou paralely z básní Lindových, jmenovitě ze Záře nad pohanstvem (s. ovně, v dikci, věcné), z básně o Jiřím z Poděbrad, dramatu Jaroslav (popis výpadu z Olomouce, scéna Hostýnská) a četných článků z Vlast. Zvěstovatele, nevyjímaje ani básně Volmír. Ač nikde nepronesl Jeřábek konečného soudu o těchto shodách, přece zřejmo z nich, že při nejmenším byl na stopě téhož názoru o poměru Lindově k RKZ, jaký jsme vyslovili a prokázali v hofejší rozpravě.

Dodatek.

Několik dat o studích Lindových zaslal redakci Listů filologických p. Dr. J. E. Štastný. Z katalogů plzenského gymnasia zjistil, že Linda studoval v Plzni od r. 1807/8—1810/11, to jest v poesii, rhetorice a prvních dvou ročnících ústavu filosofického; principii a syntax (s přeskočením grammatiky) studoval privatně. Co se týče prospěchu, vykazují Lindova vysvědčení gymnasijní z latiny *Em.*, z latinského slohu *em.*, z geografie a dějepisu *Em.*, z matematiky I a *Em.*, z řečtiny *em.* a I. Ve filosofii převládá v prvním roce I (jen z logiky *em.*), v druhém *em.* (z historie, metafysiky, fysiky). Že býval dobrým studentem, patrně také z toho, že měl stipendium (46 zl.).

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

(Pokračování.)

Hlava 4. *)

wlfem lidem naroduom y yazikuom gizto
 98. Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus et linguis, quae
 bidle wewfne zemy rozmnozen bud znamenye a za-
 habitant in universa terra: pax vobis multiplicetur 99. Signa et mira-
 zraky prziiede mnu flibilo flie gt ohlafity
 bili: facit apud me deus excelsus, placuit ergo mihi praedicare 100. signa eius.
 adwy fylny fu odnaroda az
 quia magna sunt, et mirabilia eius, quae fortia, et in generationem et
 donaroda vpokogen sem bil vmē do^v a ktwa wfyeny me
 generationem. 1. quietus eram in domo mea et florens in palatio meo:
 genz mye gt prziestrafyl napoftely me
 2. somnium vidi, quod perterruit me in stratu meo et visiones capitis mei
 smutala fu amnu polozeno gt vftawenye vve-
 conturbaverunt me. 3. Et per me prpositum est decretum ut in-
 deny byly prziied mye wlfichny mudrci flty po-
 troducerentur in conspectu meo cuncti sapientes babilonis et ut solu-
 hodnutye fna powiedie: i mnye wchaziech: hadaci wiefel
 tionem sompni indicarent mihi. 4. Tunc ingrediebantur magi, arioli,
 y kuzedlnyci a fen sem prziednymy rozprawiel a
 Chaldaei et haruspices, et sompniium narravi in conspectu eorum, et
 pohodnutye gehu mnye fu nepowiediey donyz gich towarifs wlfel
 solutionem eius non indicaverunt mihi: 5. donec collega ingressus est in

*) Podle vulgaty první verše patří ještě do hlavy 3.

przedmýe daniel gemuz gme° genzto ma ducha bohúow fwatich
 conspectu meo Daniel, cui nomen, qui habet spiritum deorum sanctorum
 sam wfobie knyzeze nadhadacı gehożto ya wiedie
 in semetipso. 6. Princeps ariolorum, quem ego scio, quod spiritum deo-
 tagemstwie nenyne nefnadne
 rum sanctorum habeas in te, et omne sacramentum non est impossibile
 fnuow geyz fem a wylożenyne potibi, visiones sompniorum meorum. quas vidi, et solutionem eorum narra-
 wiez my namem lozy wydziel fem strom pŕtrzied zemye awy-
 nihi. 7. in cubili meo: Videbam et ecce arbor in medio terrae et alti-
 soft ge° przelyfna amoczny awzroft ge° dotikaffe
 tudo euis nimia. 8. Et magna arbor et fortis et proceritas eius contingens
 nebe wzerzenie ge° dokrayow wlye zemye listae
 coelum: aspectus illius erat usque ad terminos universae terrae. 9. Folia
 geho prziekrafne Aowoce przielifne a pokrm wflech na nyem pod-
 eius pulcherrima et fructus eius nimius et esca univrsorum in ea. Subter
 nym bidlechu zwierzata a howada anaratolestech przebywachu
 eam habitabant animalia et bestiae et in ramis eius quiescebantur
 ptaci nebesti a gym fie krmyeffe zywe ftworzenye napofteli me
 volucres coeli et ex ea vescebatur omnis caro. 10. super stratum meum,
 aay hlafny fylnye podetnyete strom a przelyeknyte ratolesti ge° a
 et ecce vigil 11. fortiter: Succidite arborem et perscindite ramos eius et
 wytrzieste listae a roztruffte owoce vtiekayte howada kteraz pod-
 executite folia eius et dispergite fructum eius. Fugiant bestiae, quae subter
 nym fratolesti Alewffak plodu korzene ne-
 eam sunt, de ramis eius. 12. Verumtamen germen radicum eius in terra
 chayte aprziwazano bud fwazkem zelesnym a myedienym wbi-
 lynach gto zewnyrz fu
 sinite, et alligetur vinculo ferreo et aereo in herbis, quae foris sunt, e
 a rofu nebestku smoceno bud a lezwierzaty
 spolek bud wbilyne
 rore coeli tingatur, et cum feris pars eius in herba terrae. 13. Cor eius
 od clowiecstwie ge° pmyene° bud zwie-
 rzecie dano bud ge° a sedm czafow pmje-
 ab humano commutetur et cor ferarum detur ei, et septem tempora mu-
 ne° bud nadnym v wydany suda hlafnych vftawe° gt yprofsba gich
 tentur super eum. 14. In sententia vigilum decretum est, et petitio eorum
 obdrzalo donyz nepoznagy zywy ze panuge wfoki
 obtinuit, donec cognoscant viventes, quoniam dominatur excelsus in regno
 lidfkiem akomuz koli bude chtiety a nappokornyeyfye°
 hominum, et cuicumque voluerit, dabit illud, et humillimum hominem
 vftanowy nadnym ten fen e powiez spreffnye
 constituet super eum. 15. Hoc sompnium Baltazar narra festinus, non
 nemohu wylożenyne pohodnuty gemuz pocal
 queunt solutionem edicere mihi. 16. Daniel, cuius nomen Baltazar, coepit
 sam wfobie mlcie za gednu hodynu nefmuczogte Pane
 intra semetipsum tacitus quasi una hora, non conturbent te. Domine
 mog fen twoy tiem gızto fu tebe nenawidiely a wlożenyne ne-
 przatelom ftañ fye
 mi, sompnium his, qui te oderunt, et interpretatio eius hostibus tuis sit.

strō kteryz sy wyfoky amoczny gehozto wyfoft dotykaffe
 17. Arborem, quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo per-
 kneby awzezfnye nawfly zemy a wietwie ge°
 tingit usque ad coelum, et aspectus illius in omnem terram 18. et rami eius
 przykrafne przyelyfne. A podtiem ftromē przyebywagice a-
 pulcherrimi et fructus eius nimius, subter eam habitantes bestiae agri et
 naratolestech bidlece genz zweleben sy a rozmohl sy sye awelikoft
 in ramis eius commorantes, 19. qui magnificatus es et invaluisti, et magnitudo
 twa zroftla gt a dofta gt kneby a mocz dokrayow wfie ze-
 tua crevit et pervenit usque ad coelum et potestas tua in terminos uni-

Ale ze gt widiel hlafne° f-ftupugice fnebe
 versae terrae. 20. Quod autem vidit rex vigilem et sanctum descendere
 arzkuce podetnyete arozraffte gey ale wfak plodu
 de coelo et dicere: succidite arborem et dissipate illam, actamen germen
 korzenow ge° wzemy nechayte a okowy zeleznymy fwiezte a mye-
 dienymy v bylnach wnye
 radicum eius in terra dimittite, et vinciatu ferro et aere in herbis foris
 a rofu nebefku fkropen bud a fezwierzaty bud pokrm ge° donyz sedm
 et rore coeli conspergatur et cum feris sit pabulum eius, donec septem
 czafuow nepromyeny sye nadnym tot fuda nay-
 tempora commutentur super eum. 21. Haec est interpretatio sententiae
 wfie° gto gt przillo wywrhu tie z lydu afhowady af-fzwie-
 altissimi, quae pervenit. 22. Efficent te ab hominibus et cum bestiis
 rzaty bude bidlenye twe fkropen budes pmyenye fie nadtebu
 ferisque erit habitatio tua, et rore coeli infunderis, mutabuntur super te,
 az y zwyels ze panuge wifoki aby bil oftawen plod korzenow
 donec scias, quod dominetur excelsus. 23. Ut relinquatur germen radi-
 geho tociz ftromu oftane kdiz poznas ze gt moc nebefka
 cum eius- arboris, manebit, postquam cognoveris potestatem esse coelestem.

pnyszto kraly rada ma lib sye tobie almuznamy wykup a nepra-
 23. Quam ob rem, rex, consilium meum placeat tibi, et elemosinis redime
 woftmy (!) mylofrdenftw̄ chudych zdalyt fнад odpusty hrziechy
 et iniquitates tuas misericordiis pauperum, forsitan ignoscet deus delictis
 twe tito przyfli fu na a po-
 tuis. 25. Omnia haec venerunt super Nabuchodonosor regem. 26. Post

fkonanye myfleczuow dwanadfty kdiz po fieny pochazieffe wfak gt
 finem xensium xii in aula babilonis deambulabat. 27. Nonne haec est
 tento gefto sem ya vdielal kdomu kralowftwie wmoči fily
 babilon, magnam quam ego aedificavi in domum regni in robore fortitu-

awflawie krafy me Akdiz geftie rzecz bieffe wuftech
 dinis mese et in gloria decoris mei? 28 Cum adhuc sermo esset in ore
 kralowych fpade tobietye prawy e
 regis, vox de coelo ruit: Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex, regnum

odeflo azlydy wywrhu tye tuz hodynu rzecz
 tuum transiit a te 29. et ab hominibus te eiicient. 30. Eadem hora sermo
 fkonala sye gt em wywrzen
 completus est super Nabuchodonosor et ex hominibus abiectus est et

arofu nebefku zhrubielo geft doniz fu
 foenum ut bos comedit et rore coeli corpus eius infectum est, donec
 wlafy kupodobenftwi orlycie° zroftly a nehtowe
 capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent et unguis eius quasi

zewne wczyny zlatohlawē odien bude a tocenyci zlatu
 tationem eius mihi manifestam fecerit, purpura vestiatur et torquem auream
 nahrđle wfedffe wylozity
 habebit in collo. 8. Tunc ingressi omnes, nec interpretationem indicare
 znehozto sŷe ġt dofty smutyl a oblycoy pmyenyl
 regi. 9. Uade rex Baltazar satis conturbatus est, et vultus illius immu-
 fie ġt zamutily fu fie Tehda kralowa p tu
 tatus est, sed et temptimates conturbabantur. 10. Regina autem pro re,
 wiecz ġto fie ġt przihodila wefla ġt dodo^v wnyemzto ony kwa-
 fili a promluwywfly wece
 quae acciderat regi, domum convivii ingressa est et proloquens ait:
 nezamuczugte tebe pmyenug Gestit muz
 non te conturbent, neque facies tua immutetur. 11. Est vir in regno tuo,
 genz ma mudrofty avmyenye nalezeny fu wnyem Neb y
 qui spiritum scientia et sapientia inventae sunt in eo. Nam et
 kral knyezetem nad mudrczy anadzakly-
 rex Nabuchodonosor, pater tuus, principem magorum, incanta-
 naći anad kaldey anadkúzednyky wecech hoyneyfly
 torum, chaldaeorum et haruspicum, inquam. 12. Quia spiritus
 a mudroft y rozumnoft wykłady sŷnow
 amplior et prudentia et intelligentia, interpretatio sompniorum et
 aukazow anyetaynych wieci rozwarzanye swazanych wieci
 ostensio secretorum ac solutio ligatorum inventa sunt in eo, hoc est in
 wzdal e pozowte
 Daniele, cui rex imposuit nomen Baltazar. Nunc itaque Daniel vocetur,
 awylo^o wam wyprawy wveden ġt
 et interpretationem narrabit. 13. Igitur introductus est Daniel coram
 knyemuz drzewe rzeceny wiezenye
 rege, ad quem praefatus rex ait: Tu es Daniel de filiis captivitatis
 fke^o genz ġt tie prziwedl fke ze^o flyfal sem otobie ze
 Judae, quem adduxit pater meus de Judaea. 14. Audivi de te, quoniam
 aumyenye a rozumnoft y mudroft
 ducha bohuow wfobie hoyneyflye
 spiritum deorum habes in te, et scientia et intelligentia ac sapientia
 wefly fu przed me
 ampliores inventae sunt in te. 15. Et nunc introgressi sunt in conspectu
 wieftci smylla te ġfte rzeci wyprawity mnye Tehda
 meo sapientea, magi, sensum sermonis huius edicere mihi. 16. Porro
 sem ze by ty mohl tayne wieci afwazane rozwarzaty
 ego audivi de te, quod possis obscura interpretari et ligata dissolvere.
 ptoz mozesly pyfmo powiedity
 Si ergo vales scripturam legere et interpretationem eius indicare mihi,
 zlatohlawem odien budes a tocenyci nahrđle twem
 purpura vestieris et torquem habebis auream circa collem tuum.
 knyemuz adary do^v gyne^v kralowftwie awele-
 17. Ad quem: et dona domus tuae alteri da. 18. regnum et magni-
 benftwie aceft owy
 ficientiam, gloriam et honorem dedit Nabuchodonosor, patri tuo. 19. Et
 gizto dal ge^v wflichny lide poko^o y
 propter magnificentiam, quam dederat ei, universi populi, tribus et lin-
 zikowe trzefiechu sŷe a bachu sŷe ge^o kterez chtiel ty zabygel
 guae tremebant et metuebant eum. Quos volebat, interficiebat, et quos

nemohly fu nalezty awfelyka wina
 picionem reperire potuerunt eo, quod fidelis esset et omnis culpa
 nebula g̃t nalezena wnyē nenalezny tomuto zadne
 non inueniretur in eo. 5. Non inuenimus Danieli huic aliquam
 wyny geho
 occasionem, nisi forte in lege dii sui. 6. Tunc principes et satrapae
 nafoczyly fu e radu fu wzely yftarzeyfly
 surripuerunt regi: Dari rex. 7. Consilium inierunt et satrapae, senatores,
 wftaweny cziefarzowo wyflo a wyrzenie p̃fil za
 iudices, ut decretum imperatoris exeat et edictum, ut omnis, qui petierit
 kteru wrecz p̃sbu odkterehozkoly dodny trziedciety
 aliquam petitionem a quocumque deo et homine usque ad dies xxx,
 gedine od tebe wfazen doyamy lwowe potwrđ prawa
 nisi a te, rex, mittatur in lacum leonum. 8. Nunc igitur confirma
 a wftawenie nebilo pmyenyeno wftaweno
 sententiam et scribe decretum, ut non immutetur, quod statutum est a
 odmedfkych prziestupity lzy bilo Tehdy
 Medis atque Persis, nec praevaricari cuiquam liceat. 9. Porro rex Darius
 vmyšl przikazanye Tokdiz nalezl tocz
 proposuit edictum et statuit. 10. Quod cum Daniel comperisset, id est
 wftawene p̃wo wffel g̃t wkomorze v
 constitutam legem, ingressus est in coenaculo suo contra Jerusalem
 potrzy casy zaden klekaffe nafwa kolena a modlesse fie
 achwalesse boha
 tribus temporibus in die flectebat genua sua et adorabat confitebaturque,
 drziewe obicey myegiesse Tehdi ti prziesnaznye toho strzehuće
 sicut et ante facere consueverat. 11. Viri igitur illi curiosius inquirentes
 modlece fie ap̃fiece boha fwe° ovtā-
 inuenerunt Danielem orantem et obsecrantem deum suum. 12. super dicto
 weny a rzkuce wffak fy ty wftawyl kohozkolywiek
 edicto locuti sunt: Rex, numquid non constituisti, qui rogaret quemcumque
 aby wftaweny gehozto przie-
 de diis, rex, mitteretur in lacum leonum? iuxta decretum, quod
 stupity nelzie yatych netba natwe prawo
 praevaricari non licet. 13. de filiis captiuitatis non curauit de lege tua
 anaufaweny profbu fwa To slovo
 et de edicto, obsecratione sua. 14. Quod uerbum cum auduisset rex,
 smutl fye gest welmy a zadaniele polozil frdcie Aby wyfwobodil ho
 satis contristatus est et pro Daniele posuit cor, ut liberaret eum, et
 aaz dozapadu fluncie pracowasse aby wiproftil ho
 usque ad occasum solis laborabat, ut erueret illum. 15. Viri autem illi
 kraly wiezto králi prauo wftaweny
 intelligentes regem dixerunt ei: scito, rex, quia lex, ut omne decretum
 nemohlo fye pmyenyty ctyfs yprzyneseny naufta yamy
 non liceat immutari. 16. quem colis. 17. Allatusque est super os laci
 geyzto naznamental aby fy nycz
 prstnem nestalo pty danyelowy apozylil
 quem obsignauit rex annulo, nequid fieret contra Danielem. 18. et
 fye spat newecerzaw akrmeye negfu przineseny prziedne° anadto y
 dormiuit incoenatus, cubique non sunt allati coram eo, insuper et
 sen odstupil wprwem wfwetnuty powftaw spiefse bral fye
 sompnus recessit ab eo. 19. Tunc rex primo diluculo consurgens festinus

ġt kyamyelwowe Aprzyblyzyw fye k yamy nadaniele plać-
 ad lacum leonum perrexit, 20. appropinquansque lacui Danieleml voce lacri-
 cot fye zda mohly tie
 tywym zwolal amluwl ġt y zproftyty
 mabili inelamat et affatus est eum: Daniel, serve Dii, putasne ualuit liberare
 odelwuow azawrzel aneufkodily fu
 te a leonibus? 22. et conelusat ora leonum et non nocuerunt mihi, quia
 nalyfnye fye ġt obradowal
 prziednym hrziecha fem nadnym
 coram eo delictum non feci. 23. Tunc rex uehementer gawisus est super
 wywefty zyamy vraz Tehda
 eo et Danieleml praecipit educi de lacu. nulla laesio. 24. Jubente
 kralowym kazany ġto fu obzalowaly anedopadly fu te podlahy
 autem rege uiri illi, qui accusauerant, non peruenerunt usque ad pavi-
 yamy az fu gie lwowe pochytily ztrofko-
 mentum laci, donec arripere eos leones et omnia ossa eorum commi-
 taly wstaweno ġt wstawenye panstwyy
 nuerent. 26. A me constatutum est decretum, ut in uniuerso imperio et
 trzafly fye abaly fye boha owa a wiecny nebude
 regno meo tremiscant et pazeant deum Danielis. et aeternus non dissi-
 zruffeno adywy genz ġt
 pabitur. 27. Ipse et mirabilia in terra, qui liberauit. 28. Porro Daniel
 trwal ġest dokralowstwyye afte fke° fke°
 perseverauit usque ad regnum Darii Medi, regnamque Cyri Persae.

Hlawa 7.

nalozy ge° wypyfuge kratku rzeci oblycll
 1. in cucubulo suo. Et sompniū scribens breui sermone compre-
 akratcie sebrau(al) zawrzel rzekl ġt v widienyy wnocy
 hendit summamque perstrigens ait. 2. Videbam in uisione mea nocte
 Aay cztyrzie wietrowe nebefyy boyowachu nawelikem
 morzi a cztyrzy
 et ecce quatuor uenti coeli pugnabant in mari magno 3. et quatuor
 zwierzy welike wzchodziechu zmorze rozliczne mezy febu prwa
 bestiae grandes ascendebant de mari diuersae inter se. 4. Prima quasi
 lwicfe akrzidle myegieffe yprzihledal fē azfta wyprfiale
 orlycie krzidle
 leuena et alas habebat aquilae. Aspiciēbam, donec euulsae sunt alas eius
 gegie apowzdwiżena ġest zzemyy
 ananobach ftala nedwiedu anastranye
 et sublata est de terra et super pedes stetit. 5. similis urso in parte stetit et
 atrzie rzadowe biechu w gegiech a
 wzubiech prawiechu mnohe
 tres ordines erant in ore eius et in dentibus dicebant ei: plurimas. 6. Post auis
 ctirzy nalobie nazwierze hrozna adywna alyfna
 quatuor super se, super bestiam 7. Post terribilis atque mirabilis et fortis
 przielis aroztrhowagicy aostatky nobamy fwymy potlacugicy a nepo-
 nimis. atque comminuens, et reliquia pedibus suis conculcans. Dissimilis
 dozna kgywym prziedny znamenawach
 autem erat ceteris bestiis, quas uideram ante eam. 8 Considerabam

rohý roh gyny malychny wzrostl gest zprostrzed nych
cornua, et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum et tria
azrohuow trzi prwnych wywracenybiechu mluwiece

przied oblicege° ge° welke wieci
de cornibus primis evulsa sunt a facie eius. Et os loquens ingentia.
azfu kralowfke stolicie postaweny byly astary dnow fedl swietle a
9. donec throni positi sunt et antiquus dierum sedit. nix candidum et
wlafty wlna cifta stolicie ge° plamen ohnowy kola ohen zazzeny
capilli lana munda. Thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accensus.

potok ohnywy abyftry wychaziessë Tifc tyfcow
10. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie eius, millia millium
posluhowachu adefiet krat tyfycokrat stotyfcyžuow stogiechu

przednym nasudie
ministrabant ei et decies millies centena millia assistebant ei. Judicium sedit
phlas welkych rzeczy gto ten roh zabyta
11. Aspiciebam propter vocem grandium sermonum, quos cornu illud interfecta
zwierz azahynulo a dano bilo kfpaleny

esset bestia et perisset corpus eius et traditum esset ad conburrendum
aginych zwierz y odyata gt byla moc aczafowe
12. Aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas et tempora
vr ceny fu byly gym dočasfu a casfu soblaky
vitæ constituta essent eis usque ad tempus et tempus. 13. cum nubibus

gdieffe aaz kftarci tomu gitemu przigide obietowachu
coeli veniebat et usque ad antiquum dierum pervenit et obtulerant eum.
ge° budu fluzyty odyata zruffeno zhrozyl fie gt
14. ipsi servant. auferetur, non corrumpetur. 15. Horrui spiritus meus,

vzafł sem
fie wtiech wiecech kgednomu ztiech gto fu tu staly otiech owffech
territus sum in his. 16. Accessi ad unum de assistantibus et de omnibus
wiecech gezto my gt powiediel awylozenye rzeci Ty zwierz y
his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum. 17. Hæc bestiae magnæ

ctry kralowftwie gto powftanu zzemye yprzigmu
quatnor quatour regna sunt, quæ consurgent de terra. 18. Suscipient
kralow° swiety boha naywiflie° a obdrzie az nawieky
autem regnum sancti dei altissimi et obtinebunt regnum usque in sæ-
y wieky wiekuow potom fem chtiel pilnye zwiediety

culum et in sæculum sæculorum. 19. Post hæc volui diligenter discere
gegë zelezne gezto mygieieffe aogynem rohu gto bil
ungues eius ferrei. 20. quæ habebat in capite, et de alio, quod ortum

wzrostl przed nymzto padly
trzie rohowe welke wieci a wietzy bieffe
nerat, ante quod ceciderant tria cornua; loquens grandia et maius erat
rez gyny Ypatrziech ano a priemahaffe gie donyz by ceteris. 21. Aspiciebam et ecce sanctos e prævalebat eis. 22. Donec
neprziffel naywyffieho prziffel gto wietci bude wffech
veniret sanctis excelsi et tempus advenit. 23. quod maius erit omnibus
alzerze yroztrha gy Ale kralow bude a ginych
regnis et devorabit et comminuet eam. 24. Porro x reges erunt, et alius
wznykne ponych a ku mocneyfy a trzech kraluow ponyzy
consurget post eos et ipse potentior et tres reges humiliabit. 25. Et

naywyšiemu hubity bude A bude mnyety ze by mohl aḏwa
 contra excelsum couteret et putabit, quod possit mutare tempora et leges
 abudu poddany wruku ge° azdocafu a cafo w a polowice cafu
 et tradetur in manus eius usque ad tempus et tempora et dimidium tem-
 syede odyata bila moc aby potrzien bil a
 poris. 26. Et iudicium sedebit, ut auferatur potentia et conteratur et
 zmyzal awelikoft gto gt podewšlym
 dispereat usque in finem. 27. et magnitudo regni, quae est subter omne
 dano bude a budu ge° azpotad konecz flowa mnoho
 coelum detur et obediunt. 28. Hucusque finis verbi. Ego Daniel multum
 myšlenymy mutiech sie pmyenyla za-
 cogitationibus meis conturbabar et facies mea commutata est in me.
 chowal fem
 conservavi.

Hlava 8.

potom gesto fem nahradie tak rzeceneho gto gest
 1. post id, quod videram. 2. Susis castro, quod est in Elam civi-
 ze fem bil nabrane tak recene fkopec przed gezerom
 tate. esse me super portam Vlaj. 3. Et aries unus stabat ante paludem
 wššly druheho
 wyfoke a geden awzdy wžuoru rosta
 habens cornua excelsa, et unum excelsius altero atque succrescens.
 fkopec rohy kywagice apty puolnoci ne-
 4. Postea vidi arietem cornibus ventilantem et contra occidentem et non
 mohly fu odolaty ge° wyfwbodity azweleben gest zatyem
 poterant resistere ei neque liberari et magnificatus est. 5. ecce autem
 kozel kozy pogide natwarz wššie zemye ane-
 hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terrae, et non
 dotikaffe sye aten znamenyty
 tangebatur terram. Porro hircus cornu insigne inter oculos suos. 6. Et
 azkfkopec to° rohate° gehoz widiel przed
 venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante
 branu y biezal gt wprudkofty fyly šwe Akdiz sye
 portam, et cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suae. 7. Cumque appro-
 prziblizy bliz kfkopec rozlity sie gt nanyeho y pobil gt fkopec
 pinquasset prope arietem, afferatus est in eum et percussit arietem et
 a zetrziel rohy ynemozieste zpicity sye ge° Akdiz
 comminuit duo cornua eius, et non poterat aries resistere ei. Cumque
 gey bieffe powrhl na zemy tlaeife ho ayzadny nemozieste akdiz
 misisset eum in terram, conculcavit, et nemo quibat liberare. 8. Cumque
 gt wzroftl šlomyl sye gt ywznykli fu wzpodku toho pocztyrech
 crevisset, fractum est cornu magnum et orta sunt subter illud perquatuar
 wietrzech azgedno° ztriech wifel gt malychny
 ventos coeli. 9. De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum
 y vczynyl sye gest welky pty poledny azweleben
 et factum est grande contra meridiem. 10. Et magnificentum est usque
 k fyle nebefke yšwrhl gt zfyly azhwiezd a-
 ad fortitudinem coeli et deiecit de fortitudine et de stellis. 11. et
 odnye° wzal obieti wezdayšly powšecowane
 ab eo tulit iuge sacrificium et deiecit locum sanctificationis eius.

apowrzena bude y bude czynynty a prospiegie mluwiecie°
 12. et prosteretur et faciet et prosperabitur. 13. loquentem audivi et
 newiedie ktore^v genz snym mluwieffe opuſtienie^o gto ſie
 g^o ſtalo azdowecera
 nescio cui loquenti peccatum desolationis, quae facta est. 14. Usque ad
 adogitra dnow dwa tyfycie trzifita y bude ociftiena Tehda
 vesperam et mane dies duo milia trecenti et mundabitur. 15. autem,
 ahledal rozumyeny Aay ſtala g^o przed obhcegem twarnoſt muzie
 quaerere intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.
 mezy vlay myeſtem tak recenym y kaz
 16. Et audivi vocem viri inter Vlaj et clamavit et ait: Gabriel, fac
 tomuto vrozumyety podle tu kdez fem Akdiz g^o
 istum intelligere visionem. 17. stetit iuxta ego stabam. Cumque venisset,
 vzaſw ſie padl fem nafwu twarz neb wcafu ſkonaſny doplny ſie
 pavens corruí in faciem meam. quoniam in tempore finis complebitur
 padl fem nyczy nazemy adotekl ſye geſt namem ſtupny
 viſio 18. collapsus sum pronus in terram, et tetigit me in gradu meo.
 ty wieci g^o buducie fu wnaypoſlednyeyſſym czaſu zlorzecenye ſkopec
 19. tibi, quae futura sunt in novissimo maledictionis. 20. Aries,
 gehozfy myety ſky Ale reczky
 quem vidisti habere cornua, Persarum. 21. Porro rex Graecorum est.
 Ato ze g^o ſie zlomyl ten roh wſtali fu gyny cztyrzye myeſto nyeho
 22. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges
 zgeho narodu powſtanu Apotom pokra^{tw} kdiz wzroſtu
 de gente eius conſurgent. 23. Et post regnum eorum, cum creverint
 neſtydaty twarzy genz bude rozumyety
 neſlechetnoſty wfelike^v pmluwehy
 iniquitates, conſurgat rex impudens facie et intelligens propositiones.
 a poſily ſie ſyla newmocech anadto nezly
 24. Et roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis, et supra quam
 wyerzeno moz by pohuby a propiewaty bude azhuby
 credi poeſt, univerſa vaſtabit et prosperabitur et faciet et interfeciet
 ſilne azrzyezena bude left a frdcie ſwe zweleby
 robustos. 25. Et dirigetur dolus in manu eius et cor suum magnificabit
 awmnozſtwy wflech wieci zabie mnohe nadknyezati po-
 et in copia rerum omnium occidet plurimos et contra principem prin-
 wſtane abez ge° ruky potrzien bude wecer y rano
 cipum conſurgat et sine manu conteretur. 26. Et visio vespere et mane,
 g^o g^o powiedyeno prawe protoz ti znamenay neb pomnohich dnech
 quae dicta est, vera est: tu ergo signa visionem, quia post dies multos
 roznemohl ſie a
 ſtane neduzyw ſem bil Akdiz fem wſtal
 erit. 27. Et ergo Daniel languivi et aegrotavi. Cumque surrexissem,
 czynyech adywech ſye vwydieny ktoby my
 faciebat opera regis et stupebam ad visionem, et non erat, qui inter-
 gie wylozil
 pretaretur.

(Pokračování.)

Slov. प्‍र्याण् a jiné tvary podobné.

Napsal Josef Zubatý.

(Pokračování.)

Druhá zvláštnost jazyka védských hymnů proti jazyku pozdějšímu jest, že participia na *-ānāḥ*, ač podle tvaru nejčastěji se jeví býti part. praesentního nebo perfektového kmene, přece dosti často jsou podle podoby kmene tvary neodvislémi od obou kmene, nevykazujícími charakteristických znaků ani jednoho ani druhého. V tomto případě bývají zvána part. aoristovými, zvláště kde sloveso se objevuje i v athematickém nesigmatickém aoristé. Významem takováto participia se neliší od přítomných, ani pravidlem od perfektových; zejména v participiích se jeví zřetelně stará souvislost tvoření perfektového s praesentními formacemi reduplikovanými, které po významě a mnohdy i po tvaru v jazyce védském (i avestském) tak často se jeví i mimo participium. Delbrück (Altind. Syntax 381) výslovně konstatuje: »zusammenfassend kann man sagen, dass nur in seltenen Fällen in dem aoristischen Part. auch der aoristische Sinn sichtbar wird«; ale ani ty jednotlivé případy nejsou mu dosti jisty (nám jsou dosti pochybný).

Dokladů, v nichž takováto participia nemají význačných charakteristických znaků praesentních, je v hymnech védských značné množství. Tak na př. kořen *stind. drś-* »hleděti, viděti« (ř. *δρῶμαι*) nemá vůbec praesentního kmene: ale přece je part. *drśānāḥ*; *indhē* »rozněcuje« (dle. VII konj., ač dle grammatiků ind. by sloveso patřilo do II.): *idhānāḥ* vedlé *indhānah* s praes. znakem (a *idhājāmānah* se zřetelným vyjádřením passivity); *sunō'ti* »lisuje«: *svānāḥ* (psáno *suwānāḥ*) vedlé *sunwānāḥ*; *krñō'ti* »činí«: *krānāḥ* vedlé *krñvānāḥ*; *vrñtē* »volí«: *urānāḥ* vedlé *vrñānāḥ*. Atd. atd. Slovesa thematická mívají podobné tvary po boku, při čem slovesa I. třídy na rozdíl od přítomného kmene v tomto part. mají pravidlem zeslabený stupeň kořený (a přízvuk obyčejně na koncovec). Tak na př. *djō'tatē* »leskne se«: *djūtānāḥ*; *bō'dhati* »všmá si«: *budhānāḥ*; *čētati* »pozoruje«: *čētānāḥ*; a též *áčētānāḥ*; *vārdhatē* »roste«: *vrđhānāḥ*; a j.; jenom výjimkou se zde objevuje stupeň neslabený (patrně vlivem přítomného kmene a slovesných adjektiv na *-anāḥ*), na př. v uvedeném právě *áčētānāḥ*, v *čjāvānāḥ* (§ 6.), v *ō'hānah* *ōhānāḥ* při *ō'hatē* (o významě srv. Baunack KZ XXXV 500 nn.). Slovesa s kořenem obsahujícím *-a-* de jure ovšem mají kmen *týž* v přítomném čase i v partic., a k tomu časem vlivem přítomného času akcentují kořen: na př. *jātatē* »usiluje«: *jatānāḥ*; *sācatē* »sequitur«: *sācānah*; *sāhatē* »přemáhá«: *sahanāḥ*; *stā-*

vatē »velebí«: *stāvūnah*. Slovesa třídy VI. neliší se ovšem stupněm kořeným v kmeni přítomném od takovýchto participií: tak na př. *sr̥gātē* »pouští«: *sr̥gānāh*. Zvláštní zmínky zasluhují infixová slovesa této třídy: infix brzy schází, brzy objevuje se v part.: na př. *vindāti* »nalézá«: *viḍūnāh*; *śumbhatē* »jest krásný« (vl. inchoativum k *śōbhatē*): *śubhūnāh* i *śumbhānāh*; *hīṣati* »ubližuje«: *hīṣūnah**). Srv. i *tṛṣjati* »žízní, práhne«; *tṛṣnāh.***) Od nejstarších památek počínajíc ostatně u thematických sloves objevují se tvary na *-amānah* (*djō'tamūnah* atd.), které v jazyce bráhmán a pozdějším úplně opanovaly. Pro posouzení dokladů uvedených v § 3. zasluhují zvláštní zmínky případy, kde reduplikace se v takovýchto participiích nejví obližátní. Tak při sl. *bibhē'ti*, též *bhājatē* »bojí se« je *bhijānāh*; při *nēniktē' niniktē'* »myje« *nigūnāh*; při *čiḳṭṭ*, též *čē'tati*, *čitānāh*; tak i *ḍanāh* při *dādūnah* a j.

Veliká část participií na *-ānā-* patří slovesům třídy II., jejichž přítomný kmen jak známo se rovná kořeni, bez jakéhokoli affixu. Tak *i'sē* »jest pánem«: *iṣūnāh* *i'sūnah*; *mārṣti* »hladí«: *mṛṣūnāh* atd. I zde ovšem — dle pravidla i pro pozdější skt platného — skoro vždy je kořen slabý; výjimku tvoří jen slovesa, i jinde porušující pravidla kmenostupu, jako *śē'tē* »sítá«: *śājūnah*, *vāstē* »odívá se«: *vāsūnah*, v AV *ā' śastē* »zehná, přeje«: *āsū'sīnah*. Zde budíž uvedeno i *āhrajānah* asi »nepřekonaný, neodolatelný«, bez praesentního tvaru v RV. Doklady sloves II. třídy neobyčejně ovšem vzroste počet dokladů takovýchto participií, tvořených bez zvláštního znaku kmenového, tak že mimoděk dospíváme domněnky, že znaky přítomného času v těchto tvarech vůbec jsou nepůvodní.

Ještě jedné věci se zde jest dotknouti. Jazyky arijské původně lišily hlásky hrdelné (*k* atd.) od podnebných (*č* atd.) tak jako jazyky slovanské: před souhláskami mimo *j* a před širokými samohláskami stávalo *k* atd., před úzkými samohláskami a před *j* však *č* atd. Tak na př. v jazyce stind. vedlé *kāh* = sl. *ka-to* je *čid* (pův. »quid«; užívá se ho jako partikule) = *čo-to*. Ovšem nastalo v jazycích arijských již pradávno porušování tohoto zákona (způsobené značnou měrou tím, že splynuly samohlásky *e ē, o ō, a ā* v jedinou samohlásku *a ā*, tak že střídání *k* a *č*, původně podmíněné povahou následující za ním samohlásky, buď *a o,*

*) *hīṣati* není desiderativum, nýbrž kořen *hiṣ-* (zvl. v páli se objevující, m. t. v stind. *hē'sas* n. »vulnus«, též v koř. *hiḍ* -*hēd-* z *hiḍ-d* srv. lit. *žaisdā* »td.: Brugmann II § 692), flektovaný dle VII. (*hināsti*) a VI. tř. Příz. uk *hīṣati* ovšem vznikl vlivem desiderativ.

**) Divné je *jōdhanāh* »bojuje« při slovese *judhātē* s. ym silným stupněm v kořeni. Snad okkasionální tvar k vůli metru (RV I 121 8), podporovaný adjektivem *jō'dhanāh*. Takováto adjektiva (*čē'tanāh* *čjavanāh* *vō'dhanāh* a p.) vůbec rušivě působily na n-še participia, nebyla-li chráněna svou paradigmaticností.

anebo *e*, pozbylo vlastně vsí *raison d'être*); a zvláště v slovesné flexi staré stírdání v jazyce stind. i avestickém (a staroperském) je skoro úplně a všude vyrovnáno ve prospěch hlásek podnebných (*č* atd.). Tak že o původní povaze samohlásky *a* v nějaké arijské koncovce slovesné (vzniklo-li ze staršího *e* či *o* či *a*) nesmíme s určitostí souditi z toho, stojí-li před ním souhláska podnebná. Tak na př. původní flexi **pégō *pégesi *pégeti *péqonti*, která v jazycích arijských původně zněla **pákū(mi) *páčasi *páčati *páčanti* (jako v slov. *peką pečeš pečeši pečets pekąts*), nalézáme od nejstarších dob vyrovnanou v stind. *páčami páčasi páčati páčanti*, avest. *pačami* (gāθ. *pača*) *pačahi pačaiti pačinti* (jako v dnešním českém *peču pečeš pečou*). Proto nic nás nepoučuje o původní povaze hlásky *-ā-* v koncovce participia stind. *-āna-* okolnost, že před ní v slovesech o která jde tak říkajíc vždycky nalézáme hlásky podnebné; na př. *ručānāh niṣānāh anūcānāh ruhānāh* (*h* jakožto stírdnice staršího *gh* je v stejné řadě s hláskami podnebnými). Možná že *-ā-* vzniklo ze starého *-ē-* (a uvedeme v § 11. několik tvarů, v nichž stind. *-āna-* snad opravdu vzniklo z **-ēnó-*) a že proto před ním jsou souhlásky podnebné; možná však též, že toto *-ā-* je bývalým *-ā-* nebo *-ō-* (přip. *-ānó-* nebo *-ōnó-*) a že souhlásky podnebné sem vnikly tendencí jazykův arijských, v tvarech slovesných v podobných případech zpovšechniti hlásky podnebné. Tak na př. při slovese *duhē'* ›dojím, dojí‹ (*h*, původně podnebné, i v tvarech jako *duhāh, duhrē'* a *p*, *g* z *gh* jen před souhláskami, před kterými *h* není vůbec možno: *dugdham, ádhōk* z *ádhōkt, dukšva*) máme part. *duhānāh dúhānāh* ›dojící‹ (v obojím smysle našeho *dojící*; i na př. ›kráva dojí‹, i ›kráva mléko dojí‹) v RV v 12 dokladech, které ničeho pro původní povahu hlásky *ā* neznamenaají; ale mimo ně dvakrát v témže významě stojí *dughānāh*, tvar, jehož *gh* vůči oné tak mocné tendenci jazyka stind. nám musí býti důkazem, že koncovka *-ānāh* na jisto zde, a bezpochyby tudíž i v některých aspoň tvarech podobných ukazuje ku původnímu znění **-ānós* nebo **-ōnós*, (anebo leda, podlé ›Brugmannova‹ zákona, *-onós*), nikoli **-ēnós*. — Tých význam snad sluší přičísti part. *čakānāh*, jmenovanému v § 3.

9. Jazyk avestský bohužel má celkem málo dokladů tvoření, kterým se obíráme. Ale doklady ty nás v jedné věci poučují velmi podstatně. Avesta nemá tvarů, jako je védské *krvānāh tanvānāh súmbhānāh* a pod., tvarů, v nichž participium na *-āna-* tvořeno s ponecháním specifických znaků přítomného kmene. Již fakta uvedená v § předešlém činí přápodobným, že tato participia nepatří původně kmeni přítomnému a že teprv později se dostala do jeho vleku: védské hymny předvádějí nám stadium, kdy vlastně způsob pozdější ještě bojuje se

starším: a jazykový stav avestský onu podobnost sesiluje. Z kmenů nějak odvozených s koncovkou *-āna-* nalézáme jen tvary z kmene *-s-*ového (§ 5.) a pak něco málo tvarů s reduplikací; ale po nějakém paradigmatickém provedení na p̣t. tvaru part. p̣ti med. jako v sktě zde není ani stopy: reduplikovaná participia na *-āna-* mají v Avestě spíše ráz intensiv, v nichž dle § 4. tato koncovka snad je prastará.*)

K ind. II. konj. patří *isānō* »vládnoucí« = stind. *isānah* (sloveso *i'sē*, av. *ise*) a *framrvānō* (*framravānō*) »vyslovující, vyslovený« = stind. *bruvānāh* (v RV jen tvar činný, *bruvān*; sloveso *brāvīti*, av. *mraōiti*), mimo uvedené v § 2. *ṛnāna-*. Z jiných athem. konjugací mimo známé již *frjāna-* (se záhadnou flexí ve *frjānmahi*) a *starāna-* (k nosovkovým konjugacím, jako stind. *svānāh* vedle *sunvānāh* k *sunō'ti* a p.) snad ještě záhadné *pairišanāna*, patří-li k stind. kořeni *san-* (*ātarōčarana p.* »einen ringsum eingefassten Feuerherd« Geldner KZ XXV 564, »les instruments de feu qui se répendent. [*paitišanāna*] Darmesteter). K themat. konjugaci I. se druží *azānō* v *raša hvasāna* It. 24 48 »vozem dobře jedoucím«***) (*azəmno* ἄγόμενος »hnáný« je pass.) a *jazānō* »velebící« (*jazəmno* jājamānah je Vd. 19 19 akt., jinde několikrát pass.) od sloves *azaiti āgati*, *jazaiti jāgātē*; pak *vjānō* »pronásledovaný«***) s příslušným slabým kmenem ve *vjās ča vjānas ča* »pronásledující a pronásledovaný« k slov. *vajeiti* »pronásleduje« (i významem lit. *vejū*; v sktě ostatně sloveso *vē'ti*, občas s podobným významem, patří ku konj. II.). Ke konj. VI. thematické patří *garəzānō* »nařkáje« (: *garəzaiti*, stind. *gārhatē*) a *darəzānō* asi »pevný, silný« (v kompositech) k stind. *dr̥hāti* »upevňovati«. Reduplikováno je *dadānō* »tvůrce« (stind. *dādhanah*) *dadranō* *dadranō* »držící, držený«, *vavazānō* »jedoucí« *kuxšvānō* (*kuxšvānō*) »těšící.†)

*) Ovšem že nebylo původně zásadního rozdílu mezi flexí intensivnou a perfektovou: ale jde zde o to, že Avesta nemá participií p̣ti s významem minulým. Po formě ovšem *vavasāna*, *dadrāna* může platiti za part. p̣ti med. (jako Jacksonovi § 618).

**) Záhadno je *asrū azānō hištenti* It. 10 38 »slzy ronice (ženouce) stojí: *asānō* buď je chyba místo tvaru plurálního, anebo nepatří ku kmeni *asāna-*, nýbrž ku kmeni *asān-*. Srovnávalo by se pak jako nom. pl. se záhadným *stavūn*, nom. sg. RV II 19 5, 20 5, VI 24 8 »veleben« (*stūjāmānah*) místo obvyklejšího *stavānāh*, které pro svoji neobvyklost také se stalo obětí choutek konjekturalních.

***) Také RV X 85 II jest *viānāh*, významu ne zcela jasného (snad to ani není totožné slovo: srv. 3. verš strofy, »Ludwigův překlad).

†) Reduplikace zde tuším již svou hláskou se jeví dosti pozdní. Arijskou podobou kořene je **g'hnu-* (= stind. *hnu-*), prař. *znu-*; dle av. zákonů hláskových m. *znu-* vzniklo *šnu-* (Bartholomae Grundr. der iran. Phil. I § 31) a před *šn-* na začátku slova se vyvinulo *χ-* (t. § 86). A toto *χ-*, hláska nepůvodní, vlastně jen na začátku slova oprávněná, reduplikováno (s dissimilací) v *ku-*. Kdyby reduplikace byla stará, znělo by slovo asi **zušvānō*.

M. t. na př. ještě sem patří *paitišānō*, slovo původu ne zcela jasného (*staota jesnja . . . dadrāna paitišāna* »aux St. j. . . . que nous retenons, d'un amour toujours nouveau« Darm.), *mi-svūnō* m. *miš-svunō* »věčně prospívající« (: *sujamna-*, *sūidjāi*, stind. *śvājati*), *varazānō* »membre d'une même corporation ou d'un clan« Darmesteter I 235, II 472, ku kořeni *verg-* v esl. *врѣзъ врѣсти* (též v jaz. stind. v některých odvozeninách *vrǰ-*, v nichž, jako v sktē se stalo nejednou, splynuly věci rozličného původu).

V předešlém § dotkli jsme se mimochodem stind. slovesných adjektiv kmene *-ana-*, jejichž vliv dle našeho mínění se jeví do jisté míry ve vývoji stind. jmen na *-āna-* snad změnou vokalizmu kofenné slabiky (a i změnami přízvuku: § 12). Vliv těchto jmen tuším ještě mocněji jeví se v Avestě. Je ovšem těžko říci, pokud se vliv tento jevil na participiích na *-āna-*, a pokud působil novotvary přímo k slovesu: dosti oblíbené odvozeniny na *-ana-* mohly se státi během času vzory pro tvoření tvaru s rozhodným rázem participiálním (jako v pozdním sanskrtě kmeny na *-in-* druhdy vystupují jako skutečná participia; tak dosti často v epice, na př. *anivartin-* Rām. II 105 31, *vartin-* III 53 1, IV 26 40, *bhāšin-* III 53 26, *vādin-* IV 9 27, *bhōjin-* MBh. Prat. Ch. R. III 2 13, *ravin-* III 188 81, *bhāvin-* »futurus« 190 54, *vādin-* XII 4 20 a č. j.). Tak m. stind. *āsinaḥ* (*ā'sinaḥ*) »sedě«, *sājanah* »leže«, *stavānah* »veleben« se říká v Avestě *āonhanō*, *sajanō* (i *sajamnō*), *stavanō*. Pod. *aojānō* »dicens«. Nepůvodnost takovéhoto tvarů plyne mi zejména z jejich odvislosti od přítomného kmene: není mezi nimi ani jediného, který by se lišil od příslušného kmene přítomného (úkaz tak častý u jmen na *-ana-*), a charakter přítomného kmene se druhdy vtírá způsobem při kmenech na *-āna-* v Avestě neslýchaným. Tak *hunvanō* »liso-vaný« tuším jen zdánlivě se kryje s véd. *sunvānāḥ*: obojí je tvarem samostatným. Zřetelněji je tuto nesouvislost viděti při *aiwivaēdajana-* (*jōi hanti haoma . . . ašaja aiwivaēdajana* »které haomy jsou . . . svatě lisovány«): *vēdajānah* je tvar rozhodně nevédský, objevující se jako novotvar teprv v epice (s rodem činným). Ovšem že souvislost vývojová mezi starým *-āna-* a tímto *-ana-* jest: jeví se v av. *sajanō* m. *sajānō* a p., a jeví se i v passivním významě některých odvozenin na *-ana-*: ale souvislost ta zakládá se na pozdním zmatení obojích tvarů, nikoli na jich původní paralelitě. Proto, vidíme-li v Avestě na př. *baranō* »nesa«, vidíme v tomto slově raději novotvar ku praes. *baraiti*, než něco starého; ač by bylo dosti svůdno vyložití si je za obměnu staršího av. *baranō, jež by v znění stind. bylo *bhirānāḥ a v znění slov. *bzrans*.

10. Jazyky arijské a slovanské nás tedy poučují o tvoření participiálním příponou *-āno-* nebo *-ōno-*, pojící se ku kořeni se

slabým stupněm samohláskovým. Shody mezi tvary arijskými a slovanskými v dokladech uvedených v §§ 1—3 jsou tuším takového rázu, že sotva dovolují posuzovati tvary arijské beze zření ke slovanským nebo tvary slovanské beze zření k oněm: děje-li se tak, děje se patrně proto, že posuzovateli jedněch z obou usly druhé.

Se stind. participiovými kmeny na *-āna-* srovnává Brugmann Grundr. II 142 gotská part. praet. pass. na *-ans*: ukazují na shodu mezi stind. *ǰuš-nāh* »nalézáje zalíbení« (*:ǰušātē*): got. *kusans*, sünd. *bibhidānah* (part. pfti med., v staré době aspoň nedoloženo: *bhinātti* »findit«): got. *bitans*. Původní koncovkou je mu *-onos*, tvar, který je v kmenostupovém poměru s *-enos* (germ. dialekty v tvaru jmenovaném vedou jedny k tvaru onomu jiné k tvaru tomuto: l. l. 144): z pův. *-onos* opravdu by v jazycích arijských bylo čekati *-ānas*. Ale výklad tento Brugmannovi samému není samozřejmý: připouští možnost (Hirtova) výkladu, dle něhož by v ar. suffixe *-ānas* bylo hledati kmenostupovou odrůdu suffixu známého *-menos* *-monos* *-mnos* pro mediální particiia: ar. *ā* bylo by střídnicí dlouhého samohláskového *m*. »Dasselbe *-mno* könnten auch in gr. *πιῶρός* *πιηρός* »flügge« (vgl. Osthoff Zur Gesch. des Perf. 409) und dem Adjectiv *ἰῶρός* (oder dieses aus **ḥarós*?) stecken. In dem ar. *-āna-* waren möglicherweise *-mno-* und *-ono-* zusammengefloßen.« Slovanské analogie, které jsme uvedli v §§ 1—6., mu usly. Co se týče domněnky, že ar. *ā* vzniklo z dlouhého samohláskového *m*, tuším že těžko se dá hájiti, zejména vůči slovanským oněm analogiím. Není bezpečného dokladu v ar. jazycích pro *ā* vzniklé z dlouhé samohláskové nosovky takové, jejíž hlavní samohláska (*-me-no-*, *mo-no*) by byla původně stála za nosovkou (i doklady pro *a* z krátké samohláskové nosovky podobného původu jsou mi pochybný); a v slovanštině něco podobného je tím méně možno. Výklad tento arijské koncovky *-ānas* by zkrátka byl imperativem, slov. *psans* stind. *pisānah* atd. prohlásiti za tvary v koncove odvozovací úplně různé. Jinak se má věc s výkladem *-ānās* z pův. *-onos*. Zde by se snad dalo mysliti na rozličné stupně téže původní přípony:*) ovšem že v tomto případě nedalo by se poznati, zdali ar. *-ānas* je pův. *-ōnos* (= sl. *-ans*) či pův. *-onos* (got. *-ans*). Tímto výkladem by padlo také srovnávání ar. *-ānas* s ř. *πιῶρός* *πιηρός*, v němž leží zárodek výkladu pravděpodobnějšího.

Je to výklad, který naznačuje Bartholomae Grundriss der iran. Phil. I 110 slovy: »*ana* (v avest. *hunvana-* atd.) mag auf

*) Zejména by se délka mohla vykládati za »Dehnstufe« vzniklou v tvarech jako ono védské *st-ivan* (str. 281**), které patrně není tvarem kmene na *-āna-* a přece těžko se dá odloučiti ode jmen tímto způsobem utvořených.

nna- zurückgehen; das *ā* könnte von den *ā-* Praesentien stammen; s. dazu Studien 2 175. Patrně soudí, že přípona *-āna-* vznikla u slovesných kmenů na *-ā-*, jimž věnoval obsárný výklad ve svých Studien zur indogermanischen Sprachgeschichte 2. Heft (Halle a. S. 1891) str. 61—204; srv. též Grundr. der ir. Phil. I 79 § 142, Brugmann Grundr. II 951 § 578 nn. Na citovaném místě ze Studien mluví Bartholomae o suffixe stind. *-āru-*, na př. v *pījāruh* »zlolajný, zlomyslný« (patří k stind. slovesu *pījati* s délkou *ī* zde nesprávnou, got. *fījan*, něm. *feind*); patrně naznačuje, že v *pījāru-* i na př. ve védském *pījā-na-* (§ 1.; tohoto v Studien ještě výslovně neuvádí) máme činiti se slovesným kmenem *pījā-*. S tím se úplně srovnáváme a k tomu se úplně hodí, je-li v ř. vedlé aoristového kmene *πᾶ* (*ἐπιτη*) adjektivum verbálně *πιᾶρός* *πιηρός* »okřídlený, létavý« (*πιηρός* *οἰᾶρός*, *ὄσιρος* a p.); vždyž beztoho pro slovanštinu nikomu nenapadlo, aby na př. *psans* vykládal za odvozeninu něčeho jiného než slovesného kmene *psa-*. Při tom ovšem nikterak se netajíme vědomím, bohužel malomocným, že výklad tento je ještě dalek, aby byl výkladem úplně uspokojujícím. Co je slovesný kmen na př. psl. *pb-a-* stind. *pišā-*, a co je suffix *-no-*? Zatím nic než umělé výrobky grammatických retort, které snad teprv budoucnost učiní něčím životnějším. Nevíme ani, byly-li kmeny »slovesné« (říkávají jim i »praesentové«, i »aoristové«) na *-ā-* původně běžny v tvarech verbi finiti, či v odvozeninách jmenných, nevíme, které z odvozenin jmenných jsou staré, které mladší, nevíme podle kterých vzorů mladší takovéto odvozeniny asi byly utvořeny (»připojování suffixů« ke »kmenům« aspoň pro část daleko největší jazykového vývoje je jen napodobením starších vzorů). Do těchto záhad také počítáme otázku, na kolik je oprávněna theorie Hirtova, která aspoň v prvních vzorech slovesných kmenů na *-ā-* vidí stupeň »protoindoevropské base« na *-ā-*, v níž *-ā-* jest podstatnou součástí »base«, která původně jsouc utvořena dvěma slabikama stupně neslabeného, seslabováním rozličným části jedné nebo druhé nebo obou nabývala tvarů, v jakých ji nalezáme v zachovaných stadiích jazykův indoevropských: na př. »base« *derū* v stupních *dérā* *dérē* *dérō* *dérā'* *drē* *drō* *drā'* *dérā* *drā*. (Der indog. Ablaut 42 nn.) Pro historické doby jazykův indoevropských je theorie Hirtova hudbou dávné minulosti; i připustíme-li, že *ā* v sl. *dbrati* *dbrans* *dbrachs* původně snad nebylo suffixem, nýbrž součástí kořene či base, zajisté u vývoji jazykovém dávno nabylo platnosti suffixové, slovotvorné, t. j. napodobením jiných vzorů objevovalo se, kde nemělo před tím místa, a zase napodobením jiných vzorů bývalo mjíjeno, kde by se bylo mělo objeviti.

Osudy celého tvoření, jehož tak různé shody mezi jazyky slovanskými a arijskými jsme v prvních §§ uvedli, jsou zkrátka pro doby předhistorické ještě zahaleny ve tmách Tolik ovšem

jest a priori pravděpodobno, že přípona *-āno-* (vedlé *-ēno-*? srv. § 11.) nebyla v prajazyce tak rozšířena na nejrozmanitější kmeny, jak ji vidíme v jazyce stind., že slovesná přípona *-ā-* nebyla tak obecným znakem pro tvoření praeterita, jak vystupuje v litevštině (a ještě samovládněji v lotyštině, kde skoro úplně potlačila minulý kmen na *-ē-*, v litevštině ještě dosti značně zužující rozšíření kmene na *-ā-*). Ale dále zatím pokročiti nelze. Vidíme na př., že jazykům arijským tak říkajíc úplně scházejí slovesné kmeny na *-ā-*, vyjma ojedinelé případy, jež se dostaly do vleku konjugací kořených (na př. *drā'ti* »běží«, *psā'ti* »kouše jí«). Zejména praeteritových kmenů na *-ā-* není. Bartholomaeovo *mā' gṛhāmahī* RV VIII 21 16 (Studien 2 122 nn.) málo váží, protože *-āmahi* je častá koncovka osobná, jež zde se mohla mechanicky nápodobiti (podobně na př. je mi u Hirta, Ablaut § 400, védské *āhuāma* z téže příčiny velmi pochybným dokladem stupně shodného se slov. *zva-ti*); důležitější by bylo pers. *uftād* »padl«, kdyby opravdu ukazovalo ku praetrán. **ara-ptāta*, tvořenému jako ř. *ἐπρη* (Grundr. d. ir. Phil. § 142). Ludwigovo praetorium *ijāt* »šel« (Věstn. Kr. Č. Spol. N. 1886 19 n., 1896 V 19, 1899 IV 16, Rigveda VI 264 n., Über das Rāmājana v II. Jahresb. d. Ver. f. Volkssk. u. Ling. in Prag, 1894, str. 36 n.; srv. též petrohradský slovník I 763, Holtzmann Gramm. a. d. MBh. § 1021, Böhtlingk Zeitsch. d. Morg. Ges. XLIII 58, 68) je tvar, jehož cena jest podezřelá jako podlé mého mínění cena každého tvaru, který se objevuje jen v epické literatuře, nemaje pro své stáří svědectví v dokladech védských. Také je tuším viděti, kde tento tvar vznikl. Jazyk měl podlé sebe impf. *ajāt* (k *jā'mi*) s 3. pl. *ajuh*, vedlé toho stejnovýznamné pft. *ijuh* (k *ē'ti*) a *jajuh*, k tomu zase optativy *ijāt ijuh*, *jājāt jājuh*, z nichž první v častých kompositech s praefixy jako *ati vi* se objevovaly s *i* (*atijāt*, *atijuh*): konec konců v dobách, kdy smysl pro staré flexe tupěl, kdy činné minulé časy i optativ v živé mluvě zanikaly, mohl lehko býti, že rozličné tyto tvary se i pletly. Proto nalézáme i *jājāt* jako praeteritum, i *ijāt* (*ijuh*) s *i* vlastně nesprávným jako praet. i jako opt. Počátky tohoto matení aspoň co se týče kvantity počátečního *i* jsou ostatně dosti staré: i grammatikové učí, že prekativ kořene *i* zní *ijāsam*, ale s praefixy na př. *nir-ijāsam* (3. os. *ijāt* tedy prek. vedlé *ijāt* „opt. praes.); partic. *ijānāh* RV objevuje se v SV ve variantě *jānāh*. Zajisté pomáhalo i t. zv. intensivum *imāhē ijātē* v starší době ke zvýšení zmatku. Zde snad (a také v koncovce *-uh* v 3. os. pl., objevující se v pftě, aor., druhdy v impftě) hledati jest i výklad, proč v epice občas zvl. v 3. os. pl. tvar optativný i u jiných sloves se objevuje s významem praeteritálním (Ludwig Rigveda VI 262, Věstn. 1896 V 21, 106; srv. i *sjuh* Rām. Bomb. V 62 15, *prāsnijā* Böhtlingk l. l. 59): zase tuším bylo by nesprávnno, v těchto věcech hledati něco buhů jak starého.

Zkrátka, v arijských jazycích bezpečných dokladů praeterit kmene *-ā-* skoro nemáme. V řečtině jich něco je (Brugmann Grdr. II 955 n., Bartholomae Studien 2 128 n.), na př. *ἄδρα* (stind. *ádrām*), *ἔλαβ*, epidaur. *ἐρρῶ*: lit. *pa-srūvo* v. *ἐρρῶν*, lakon. *ἔσσοῦ* (t. j. *ἔσσοῦ*): slv. *čevanъ* (*ščevati*?) § 6; litevština jich má velikou spoustu: ale v těchto jazycích zase skoro není participií *-ānos*. Který stav je původnější: arijský, či řecký, či slovanský, kde každé praeterium na *-ā-* (na př. *εἶπα*: *εἰπῶν*, *πῆσα*: *πῆσαν*) má po boku participium na *-ans* (anebo aspoň příbuzné s ním nějak verbale na *-anije*?). Ostatně i v slovanštině máme ojedinelé doklady participia na *-ans* bez příslušného slovesa: tak v *рѣжанъ*, *čevanъ* a j. (Pokračování.)

Václav Beneš Třebízský.

Literární obraz.

Napsala Božena Jiránková.

Rozdělení této práce spočívá na schematu E. Hennequina (podle českého překladu jeho Vědecké kritiky. Vydal Jos. Pelcl. V Praze 1897). Hlavní rozdělení na rozbor aesthetický, psychologický a sociologický přijato beze změny. Podrobnější rozdělení bylo nutno poněkud upravit vzhledem k druhu a povaze spisů, jichž se rozbor týká, a tu bylo užito v prvé části jakožto vzoru kritické studie Leandra Čecha »Karolina Světlá« (v Brně 1891).

L i t e r a t u r a o Václavu Beneši-Třebízském:

Josef Braun, Václav Beneš-Třebízský. Obraz životopisný. Vyšel jako dodatek k sebraným spisům Třebízského a též o sobě. K. V. Rais, Václav Beneš Třebízský (Maticе lidu, ročníku XIX. číslo 4).

Důležitější články v časopisech: Fr. Eckert, Hlasy apoštolátu tisku 1884. — Chmelnenský, Vlast 1884. — J. J. Kořán, Světozor 1886. — Kolda-Malínský, Ruch 1884. — V. Š. Silván, Lit. Listy 1883.

I. Rozbor aesthetický.

1. Třebízského theorie povídky.

Měl-li Třebízský nějakou theorii románu nebo povídky vůbec, nedal nikde ve spisích svých na jevo. Ale měl zajisté theorii české povídky historické. Nevyjádřil jí sice nikde výslovně, ale vysvětluje z mnohých jeho výroků, zejména kde ve svých úvahách srovnává český život dnešní s životem dřívějším a touží, aby Čechevé poznali svou minulost a z ní si brali poučení.

Svámi povídkami chce čtenářům tu minulost osvětliti. »Což by bylo za radost, aby z českých končin vypleta byla ospalost, rozebrtá lhostejnost, sobectví změnilo se v obětovnost, rozervanost ve svornou práci, zanedbnost v probuzení, a prodejnost aby hlava jako zmiji byla rozslápnuta.« (Stežkami našich dějin, Levohradecké pomněnky, Sebr. sp. V. 4. 185.) Z každého takového projevu vysvítá, že se Třebízský držel směru tendenčního, a sice tendence poučovati čtenáře o minulosti především vlastního národa, nadchnouti pro jeho slávu, vzbuditi lítost nad dobami jeho úpadku, vystříhati před chybami předků, živiti čtenářovu hrdost národní a lásku k vlasti a národu.

2. Spisy Třebízského podle doby děje.

Povídky a romány Třebízského lze rozděliti ve dvě hlavní skupiny: s látkou z historie vzatou a s látkou vzatou z doby současné. Oněch je veliká většina. Práce ty podle dob, z nichž je látka vzata, představují téměř všechny fáse dějin českých od počátku křesťanství. Z jednotlivých prací Třebízského jde na jevo, že měl v úmyslu podati buď vylíčení všeobecného stavu národa nebo jednotlivých vrstev jeho, anebo pouhé vylíčení osudu jednotlivých osob nebo rodů historicky známých. Při některých povídkách však není nic historického, než pozadí doby, děj sám a osoby jeho nemají s dobou, do níž jsou vloženy, nic společného. Jiné práce, zejména práce skrovnějších rozměrů, ukazují jen na některý rys povahy české (na př. Zlatá srdce), nebo jsou to zpracované pověsti. Ještě jiné pak mají jiný účel (na př. Svůj k svému). Posléze Třebízský je také spisovatelem pro mládež a spisů náboženských.

V nejstarších dobách, o nichž máme jisté zprávy, poutal Třebízského především konflikt pohanství s přicházejícím křesťanstvím. Náleží sem děj povídek »Pod skalami«, »Z letopisů sázavských«, částečně i »Královna Dagmar«. Děj tohoto románu náleží do sklonku XII. a do počátku XIII. století. Těžištěm jsou tu boje severních Slovanů s Němci násilně jim vnučujícími křesťanství zároveň se svou vládou; české dějiny vystupují zde jen v druhé řadě. Třebízský vkládá do pobytu Přemyslova v cizině líčení osudů severních Slovanů, pokusy jejich svrhnouti jeho Němců; Přemysla s rodinou jeho přivádí do styků s těmito událostmi. Dagmar či vlastně Markéta, dcera Přemyslova, objevuje se v románě znenáhla jako působitelka důležitého obratu v osudu potlačených Slovanů, postupem vypravování pak spisovatel posunuje postavu Dagmarinu stále více do popředí, až dojde k jejímu zasnoubení s Valdemarem Dánským, načež se děj románu přenáší do úryvku dějin dánských a styků jejich se slovanskými, zejména když Valdemar se stane vládcem severních Slovanů.

V dalším románu »Anéžka Přemyslovná« zobrazena jest důležitá doba dějin českých, totiž uvádění západní kultury do Čech. Král Václav I. zavádí do země západní mravy, libuje si v přepychu a náhře dvora, hostí německé básníky a vůbec podporuje proudění žilvu německého do Čech. Vliv dvora šíří se mezi šlechtu, zvláště mladší.

Do doby Přemysla Otakara II. náleží děj drobné povídky »Černý rytíř«, jedné z prvních prací Třebízského.

Následuje doba braniborská. Útrapy, jež dolehly na českou zemi, daly Třebízskému látku ke dvěma povídkám s názvy »Bludaři« a »Ondřej Saramita«. V Bludařích léčí na osudech rodiny Dvořákovy nucení k robotě dříve neobvyklé.

V povídce »Zábořský vladyka«, jejíž děj položen jest do času panování Karla IV., vypravován příběh, jenž s dobou nijak nesouvisí. Malý obrázek »Mrskači« léčí tažení zástupu flagellantů ku Praze.

Pozadí doby Karlovy a Václavovy má dále delší povídka »Pod Karlštejnem«.

Předzvěstí velké reformace XV. století, působení proslulých kazatelů dotýká se »Miličova kletba«. Milič působí nejen ohnivou výmluvností k nápravě mravů, ale vším jednáním svým o ni usiluje. Jednou z osob v dějinách českých nám zvláště sympatických, jež Třebízský rád činí středem drobných obrázků, je Tóma ze Štítného. Povídka »Na Štítném« uvádí čtenáře v rodinný život toho hlubokomyslného starce. Na klíčící ideje přístích let poukázáno je stykem rodiny Štítného s mistrem Janem z Husí. Velikého vůdce v přístích bojích poznáváme v povídce »Na stavech«.

Do r. 1420 náleží »Petr Obrovec«, »Jan Abatyše«, Svátba Litoměřická. — »Z úkladů ancikristových« léčí stručně hanebou porážku křižáků u Žatce 19. září r. 1421. — Obraz z dalších událostí dějinných je v povídce »Ancikrist«. V dubnu r. 1425 dobývá spojené vojsko Sirotků a Táborů města Slaného. Zradou cizince, jenž měšťanům předstíral posláni Jana Husí, dobudou města. — Jednota panská, založená na počátku r. 1434, předstírajíc zjednati mír v zemi, má vlastně namířeno proti bratrstvům Táborů a Sirotků obléhajícím Plzeň. »Z posledních dnů Tábora« uvádí čtenáře do tábora obléhajících.

Povídkou »Stadický král« vchází spisovatel již do doby bezvládi v Čechách, nastalého po smrti Albrechta II. Hrdina povídky, jenž ke konci dává se poznati jako Václav Hořešovický, jest nejasnou postavou, již vytvořila fantazie spisovatelova spojivši ji s událostmi historickými. — Na Moravu položen jest děj krátkého, na pověsti založeného obrázku válečného »Kvítký z krve Boží«. Děj povídky »Chvatěrubský kvas« je z téže doby. Rovněž »Zlatá srdce«. V povídce »Konopišťský zbrojnoš sedlákem« jest ukázka ukrutností křižáků,

s nimiž se spojovali někteří páni proti Jiřímu. — Pan Rendl z Aušavy, pověstný svými právy městskými, objevuje se v »Panu Zikmundu z Boršic« jako nápadník jeho dcery. — Doba povídky »Závět Štěpána z Pálče« je sice utišením po přešlých bouřích, ale je to mír, při němž každý musí býti připraven k obraně. Za hranicemi zuří boje s Turky. — »Z páně regentových záletů« je z doby předposledního vladaře Rožmberského.

»Povídky Karlštejnského havrana« druhou částí svou »Pan David Boryně na Roztokách« náležejí do devadesátých let XVI. stol. Vane z nich hořká satira. — Někteří rysy rozmařilé doby Rudolfovy má charakterisovati »Masopust na Karlštejně«. Cizinci jsou v Čechách vítáni a mravy jejich šíří se v české šlechtě. — Nejpestřejší obraz doby Rudolfovy podává román »V podvečer pětileté rúže«. Petr Vok, upadající do ohromných dluhů, hledá pomoci u lichváře Adama Hrzana. Na dvoře císařském vládnou chytří dvořané, císař oddává se svým libůstkám, je klamán od šejdů, jsou pořádány slavnosti; posléze někteří se obracejí k Matyáši. Zauzlení děje způsobuje v románě poměr Hanuše ze Serinu k dceři Zlatokpského mlynáře. — K historii domu Rožmberského druzí se též »Z končin pětileté rúže«. — »Alchymista« je obrázek škodlivého působení alchymie.

Následují povídky z roku 1619 a let dalších, z války třicetileté. Z této doby je děj celé řady povídek Třebízského: »Kapitola ze slanských pamětí«, »Tryzna Bělohorská«, »Paní Kateřina Radecká z Radče a na Přemyšleně«, »Plzeňští a Rokycanští«, »Očista«, v níž spisovatel zvláště pečlivě se snaží podati obraz doby, »Pro bílou labuť Švamborskou«, »Tomáš Dentulín«, »Ušlapán«, »Nevěstu za českou korunu«, obrázek vánoční »Pokoj lidem dobré vůle«, »Trnová koruna«, nejobjemnější práce z doby pobělohorské, epilog k ní »Poslední ze zelených lancůhů«, »Černí Španělé«, »Děti Dalekarlie«, »Gothardův dolík«, »Bílá panny«, též první obrázek z »Povídek Karlštejnského havrana«, »Zakletec«, »Levohradecká povídka«, »Na slanských stínadlech«, »Dokonáno jest«, »Svoji k svému«, »Pan Odolan Pětipeský«, »Kostelík sv. Blažeje«, »Z morových let«, »Mezi proradci«, »Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic, líčící hájení Vídně 1683.

Z doby sedmileté války je obrázek »Slepý mládenec«.

Z doby josefinské jsou tři práce Třebízského: »Bludná duše«, »Farář Loučenský« a »Vesnický Jakobín«.

Následují povídky, jichž pozadím je doba válek napoleonských: »Ze zapomenuté vesnice«, »Černí kyrysníci«,

»Kolednice«, »Uriáška na vsi«. Z doby po bitvách s Napoleonem »Zavedli ho«.

Za poslední povídku, k níž Třebízský bere látku nebo podklad z historie, dlužno pokládati »První růže«. Děj je vzat z bouřlivého roku 1848.

Na posledním pak místě v pořadu prací Benešových budtež uvedena sebrání několika drobných obrázků, jichž děj náleží do různých dob Jsou to především obrázky »Ze zapomenutých pamětí«, »Stezkami našich dějin«, »Z klidu a víru«, »Z farních archivů«.

Tím asi končí se řada povídek Třebízského s látkou z české historie. Do historie jiných národů slovanských náleží děj dvou povídek, »Martin Puškar« a »Mara Bočarovna«, první povídka z historie kozáků ukrajinských, druhá obrázek z bojů Bulharů s Turky.

Hlavním pramenem k látkám historickým byl Třebízskému Palacký, jako vůbec historickým romanopiscům, povídkářům i básníkům českým od let čtyřicátých. Kromě toho užíval i jiných pramenů, na př. Beckovského, Bílkových dějin konfiskací a j., zejména také českých kronikářů starších, jako Václava Břežana nebo Paměti Dačického. Shledával prameny též sám v různých archívech.

Užívaje zpráv historických Třebízský počínal si rozličným způsobem. Často nechal podklad dějinný beze změny a sám si kombinací svou vytvořil vývoj a postup děje, při čemž charaktery osob předváděl, pokud mohl, tak, jak je podává historie. Na př.: obrázek »Konopištský zbrojnoš sedlákem«, spočívající asi na Palackém, jenž uvádí zprávu letopiscovu o jednom příkladu ukrutnosti německých žoldnéřů (Palacký, Děj. IV. 580. 4. vyd.); »Svatba Litoměřická«, jež opět bezpochyby spočívá na zprávě Palackého (Děj. III. 205. 4. vyd.).

Jindy jde Třebízskému jen o vystižení doby, při čemž celý děj i osoby bývají výplodem jeho fantasmie bez dosvědčeného podkladu historického, na př.: »Nevěstu za českou korunu«, »Zakletec«, »Děti Dalekarlie«, »Kostelík sv. Blažeje« a j.

Ještě jindy opět Třebízský historické zprávy pozměňuje nebo samu konturu děje, jež má záležeti v nezměněném podání historickém, vymýšlí, a to s patrnou tendencí, aby hlavní osoby děje vynikly v takovém světle, jak je líčí tradice nebo jak si je představuje spisovatel sám. Tak jest v románě »Královna Dagmar«. Historie nepodává zpráv o některých dobách života těch osob, které Třebízský postavil do popředí svého románu. Proto bylo auktorovi provésti netoliko podrobnou výplň děje, nýbrž i část kostry dějové vlastní básnickou kombinací. Je to pobyt Přemysla Otakara I. a jeho rodiny mimo Čechy, jsou to též synové Černinovi, někde pak je dokonce úmyslné odchýlení od pravdy historické, na př. příchod poslů dánských žádajících

o ruku Dagmarinu pro Valdemara na hradě pražském a nikoli v Míšensku (podobně v Čechově Dagmaře), a zejména všechen styk baltických Slovanů s Dány, kde Slované přijímají dobrovolné panství Valdemarovo, kdežto podle pravdy historické ve XIII. st. Dánové sami usilovali o panství nad Slovary, jehož za Valdemara II. dosáhli, ovšem jen na krátký čas.

Podobně Třebízský doplňuje svou fantasií mnohé události a postavy v »Anězce Přemyslovně«, kde historie podává zprávy jen skrovné nebo i žádné (Děpoltici, dcera Jana Brienenského Elmíra). — V »Ondřeji Saramitovi« historické podání jest podstatně změněno. O muži tom a okolnostech s ním souvisejících pojednává Palacký v »Literarische Reise nach Italien«. Ze Saramity, člověka obojetného, jenž se snažil zbožné úcty k Vilemíně, domnělé dcery Přemysla Otakara I., sobecky využiti, Třebízský učinil hrdinu čistého, vznešeného, upřímným zápletem proniknutého, jenž umírá nespravedlivě byv nařknut. — V povídce »Na Štítném« kombinace auktorova spojuje různé prvky čerpané z historie. Tak vznikl celý děj povídky. Myšlenka uvéstí ve vlivuplné spojení dvě vynikající osoby té doby — nehledíc k tomu, že zde auktor položil za základ libovolnou kombinaci bez zřetele na pravdu historickou — nevyžadovala sice změn některých zpráv historických, ale Třebízský přece je učinil. Doba návštěvy Janovy, jenž je zde již bakalářem, nemůže býti rok jiný než 1393. Povídka pak jedná také o soudě, jež Štítný vede s někdejším nájemcem svého zboží, Zbyňkem z Kamenice, což je změna historické zprávy, že tou dobou Štítný »panoval« na svém zboží a že Štítné po smrti Zbyňkové mělo jako odúmrt spadnouti na krále. Provolání, o němž Štítný nevěděl, bylo mimořádně v březnu r. 1393 obnoveno a 1394 dáno Štítnému za právo. U Třebízského dochází k obnovení pře (příčiněním Husovým) a tím k příznivému výsledku. Ve vypravování detailů Třebízský použil vhodně spisů Štítného, klada mu do úst výpovědi, jež Štítný sám napsal, a to jednak doslova (ovšem v převedení do jazyka nového), jednak v parafrazi úplně vystihující pravý smysl. Toliko na jednom místě Třebízský užívá slov Štítného ve smyslu jiném než byla napsána, pravě: »Pan Tomáš napsal za let dřívějších o proměnách věcí světských nejednu velekrásnou výpověď, o útěse s nebe, ježto slove křišťalové, i pro nejprostnější lid atd.«, kdežto Štítný mluví v Knížkách šesterých o různém způsobu útěchy a radosti, již budou míti ti, kteří přijdou do nebe, a praví, že ta útěcha bude také záležeti v tom, že »poznají, kak jest, a proč jest ono nebe, ježto slove křišťalové«.

Povídka »Na stavech« spočívá opět jen na fantasií spisovatelově, nahrazující podání historické. Ze života Žižkova vybral si Třebízský právě dobu, o níž se nic určitého neví. Obrazivost pak svedla auktora k vytvoření obrazu Žižky, jenž se značně liší od obrazu, jaký si o něm smí učiniti dějepisec na základech

historického bádání. (Viz Dr. H. Toman, Literární památky, duch a povaha Žižkova, Zpr. kr. č. spol. nauk 1893.)

Z uvedených příkladů vyplývá, že Třebízský někdy pracoval na pravdivém, dosvědčeném základě a omezil se jen na vlastní úkol historického povídkáře, totiž historické údaje uvést v životní celek, jindy však že historii podle svých účelů měnil nebo povídku postavil na základ nehistorický.

3. Charakteristika osob.

Do dějů svých prací Třebízský uvedl veliké množství postav z různých dob českých dějin a z různých vrstev a stavů národa. V tom chaosu lidí historicky známých i od spisovatele vymyšlených, lidí jiných dob, jiných zájmů, v jiných okolnostech žijících, lidé dnešnímu čtenáři více méně cizích a přece přibuzných snažíme se, abychom zachytili pohledem a pamětí aspoň tolik, co se jich zachytiti dá nebo ty, které nejvíce vynikají. Některé osoby Třebízského skutečně vryjí se do paměti; dovedeme si je kdykoli v mysli vyvolati; známe jejich osobní zvláštnosti, staly se nám známými jako lidé přítomné zkušenosti. Tak Refunda z Bludných duší, nebo určité pevné rysy starého Tábority Panochy. Panocha je »stará, zjízvělá vojna«, má své určité, zvláštní pohyby, svůj způsob řeči, a osobní, nahodilé, ale pro jednotlivce význačné znaky činí nám celého člověka jaksi důvěrně známým, dovedeme jej dobře rozeznati od jiných lidí přibuzných a téměř druhu lidí náležejících. Také postavy některých kněží jsou výrazné (farář Loučenský, farář i kaplan v Okrouhlicích).

Ale zevnější podoba většiny ostatních osob Třebízského čtenáři uniká. Dovede se snad upamatovati, že osoba určitého jména, v určitých poměrech žijící tak a tak si počínala, trpěla, slovem děj čtenář může mít v paměti, ale na osobě v něm účastněné nepoznává jejich zvláštních rysů, není to určité vyhraněná, z okolí svého plasticky vystupující bytost, nýbrž je tak podobna osobám stavem nebo jinak stejným nebo přibuzným, že s nimi splývá téměř v jeden vyšší, rodový pojem. Tak bychom si dobře mohli představit synovce pana Petra Voka na místě mladého Plichty z Žerotína a naopak. Jen jiné poměry životní tu jsou, osoba je táž. Oba nám splývají takřka při pojmu »mladý český šlechtic«. — Zejména patrné je to při postavách dívek. O všech čtenář ví jen, že jsou nadměru krásné. Jsou to dívky s očima modrýma jako květ pomněnky nebo čekanky, s nejkrásnějšími růžemi na tvářích, do nachova se rdícími při stydlivém sklonu hlavy ozdobené bohatým, plavým vlasem; nebo dívky s hlubokýma, sivýma očima, s hnědým lesklým vlasem a jahodovými rty; nebo dívky jižní krásy, černočky s jiskrným, svůdným, vášnivým pohledem jako Marcelka (»Zavedli ho«) anebo s bledou, vážnou tvář jako Jiricka (»Aněžka Přemyslovna«). Všechny jsou

neobyčejně, dokonale krásny. — Dívčí postavy jsou to nejvíce, při nichž Trebízský si dává záležeti na popisování zevnějšku. Taktéž do veliké míry při postavách starců. Bývají to stařečkové bělovlasí, s dobráckým úsměvem v tváři, jako na př. staříčkový farář Loučenský, »stříbrovlasý kmet s věčně usměvavou tváří«, Blahut (»Z posledních dnů Tábora«), strýček Zachar (»Dokonáno jest«), slepec Stařeček (»Nevěstu za českou korunu«) a j.

Při ostatních osobách je zřídka líčení zevnějšku tak rozvedeno, leda když k tomu přivádí spisovatele zvláštní účel, na př. označení cizího původu (»Ondřej Saramita«) nebo snaha zobraziti typ některého stavu, na př. při postavách starých bojovníků, při postavě sedláka Květa (»Bludné duše«). Při postavách šlechticů českých, jichž Trebízský vložil do svých povídek dlouhou řadu, našlo by se málo takových charakteristik zevnějšku. Zde vládne slovo, čin. Podle této stránky pak čtenář musí si domyslíti příslušný obraz zevnějšku. Je kontrast mezi výtvary postav dívek a postav mužů, zejména šlechticů: jako zde líčení zevnějších stránek ustupuje jednání, tak onde naopak.

Jindy Trebízský libuje si v jakési pozvolné malbě portrétů svých osob, přidáváje postupem vypravování nový znak ke znaku předcházejícímu (»Z letopisů sázavských«, Hořešoviccká Bětuška), nebo z celého zevnějšku vytkne si jedinou vlastnost, a označení její jest pak často se opakujícím epithetem té osoby (Evlal, »smědý hoch«, v »Aněžce Přemyslovné«).

Co se týká vlastní charakteristiky osob, povah jejich, třeba vytknouti, jaké to osoby jsou. Nejúčinněji zasahají do dějů povídek osoby z rodů šlechtických. Byla to šlechta, jež zaujala záhy význačné, pevné postavení v záležitostech veřejných, ona pak vyniká stále jako živel činný, jednající, dávající namnoze ráz kulturní povaze celé doby; když pak zlomena je síla její, když výkvět její propadá smutnému zahynutí, i v té době, a snad tím spíše, vnucovalo se takřka Trebízskému, aby k svým pracím volil osoby z této vrstvy národa.

Osoby panovníků a jejich rodin tvoří střed děje v románě »Královna Dagmar«, v »Aněžce Přemyslovné«, jinde vystupují jen příležitostně, ač i tu »V podvečer pětileté růže« dosti obsírně líčí se dvůr císařský.

Na druhé straně stojí v popředí pozorování historického sám základ národa, prostý lid. Trebízskému nejbliže byl vždy lid venkovský, rolnický, z něhož sám pocházel a jehož duši nejlépe znal. Osob z této vrstvy národa mohla historie Trebízskému podati málo, neboť historie zaznamenává jen činy velikých. Zde tedy spisovatel měl volnost tvořiti sám nejsa historickou pravdou vázán a omezován. Pohlížíme-li pak na spisy Trebízského podle chronologie líčených dob, shledáváme, že v povídkách náležejících svým dějem do dob starších, asi tak do konce války třicetileté, jsou líčeny hlavně osudy, poměry a život šlechty. Prostý lid

v nich vystupuje jen v osobách vedlejších. Několik povídek líčí život a osudy měst ve starších dobách: »Svatba Litoměřická«, »Ancikrist«, »Kapitola ze Slanských pamětí«, »Plzeňští a Rokycanští«, »Tomáš Dentulín«. V povídkách z doby války třicetileté lid začíná více vstupovati do popředí, a již i větší práce věnovány jsou úplně lidu: »Dokonáno jest«, »Bludné duše«. Dřívější poměr se obrací; poslední větší postava šlechtice je v Kašparu Zdeňku Kaplíři.

Při charakteristice osob z rodů panovnických Třebízský řídil se tím, jak historické zprávy nebo tradice udávají povahu jednotlivých těchto osob. Takové zprávy naznačují ovšem jen hlavní rysy charakterů, a na ty se také Třebízský omezil. Podle toho jsou tyto charaktery psychologicky velmi jednoduché, určité, hotové, nikde není podáván teprve vývoj. Scény, kde osoby svou povahu vyjadřují, zdají se téměř býti jen k tomu sestrojeny, aby se mohla ta neb ona stránka povahy projevit. Kdybychom při jednotlivých osobách z každé takové scény vyvodili příslušnou vlastnost charakteru, výsledek by nebyl nic jiného než prostý, suchý referát historikův.

Charakteristika šlechticů ve větších pracích Třebízského je asi téhož rázu. Úkol romanopiscův: pravděpodobně vzhledem k celku povahu doplniti, zejména jsou-li historické zprávy o ní skrovné a osoba ta zaujímá důležité místo v ději, vyplněn tu není. Charakteristika některých osob má zároveň za účel charakteristiku celého stavu nebo části jeho v jisté době, na př. pan Hrobčický v »Závěti Štěpána z Pálče«. Poměrně k nejzdařilejším postavám šlechticů náleží pan Zikmund z Boršic, pan David z Boryně, hrabě Slavata (»Ušlapán«) a Kaplíř. Lépe se dařila Třebízskému charakteristika šlechticů v drobných obrázcích »Stezkami našich dějin«. Tu několika črtami podány význačné rysy povah, jež nejsou vpleteny do rozvlácného děje, tím více vynikají. Lépe zde Třebízský charakterisuje stinné stránky povah, než stránky dobré.

Osob stavu městského je poměrně velmi málo. Ve »Svatbě Litoměřické« jsou představiteli dvou protivných, příkře proti sobě stojících táborů; purkmistr Pichl líčen jako muž naskrze bídné povahy, konšel Radobyl, podobojí, jako muž poctivý, slechetný. V »Tomáši Dentulínovi« Dentulín i panna Salomena důstojně a hrdinně snášejí příkoří činěné jim od protireformátorů.

Lid povídek Třebízského je téměř stále podroben nějakému tlaku. V prvních dobách křesťanství je to zápas staré víry s novou, později zápas s pány zavádějícími poddanství; válkami husitskými počíná řada let válečných a tu vzrůstá se myšlenka demokratismu. V povídkách z válek husitských líčen jest více život vojenský vůbec, osoby z lidu vyskytují se tu jen porůznu a v postavení podřízeném, ale v povídkách z dob války třicetileté vystupují již značně do popředí dějů, neboť vedla tu Třebíz-

ského hlavně snaha vylíčiti utrpení poražených, totiž šlechty, a zejména také utrpení lidu dlouhou válkou stíženému. Práce z dalších dob jsou většinou jen krátké obrázky z válek napoleonských (v Povídkách z naší vesnice) a posléze črty ze současného života.

Vlastnosti lidu vůbec vyjádřeny jsou u Třebízského nejvíce za takových příležitostí, kde lid projevuje sympathii nebo antipathii vůči osobám v ději jednajícím. Tu spisovatel poukazuje obyčejně na stinné stránky povahy lidské. Lidé jsou zlomyslní, nenávidí, vidí-li ve středu svém někoho, kdo vyniká nad ně; jsou lehkověrní, vrtkaví, kloní se obyčejně k tomu, kdo má moc, jsou ješitní, chlubití. Velmi pěkně zdatila se Třebízskému charakteristika davu v »Petru Obrovci«. Jde slepě za svým vůdcem, nemá vlastní vůle, vlastní myšlenky, je tělem, jehož hlavou je Obrovec.

Vylíčení charakteru specificky českému lidu vlastního Třebízský věnoval zejména dvě větší práce své, »Dokonáno jest« a »Bludné duše«, a dále obrázky shrnuté ve sbírce »Z drobných črt«. V ostatních povídkách také leckdy se vyskytuje příležitost k takové charakteristice, ale tu vyplývá méně z děje, obyčejně jen ze slov buď spisovatele samého nebo z výroků vložených do úst mluvících osob. »Dokonáno jest« nejdůrazněji postaveno jest na náboženském smýšlení a citu lidu českého. Život těch lidí je veskrze proniknut náboženstvím; to jest jim životní otázkou v nejpnějších slova smyslu, živlem, v němž duševní život jejich tak hlubokými kořeny je zapuštěn, že je nutí k boji proti násilí protireformačnímu za nejnevýhodnějších okolností, spojených s nejhroššími útrapami. Boj jejich za svobodu smýšlení náboženského jest základem, osnovou celé povídky, pohnutkou všeho jednání. V »Bludných duších« spisovatel předvádí život lidu rozmanitěji. Sedlák Květ je vzorem Podlešáků, lidu, jenž si zachoval pevnost a hrdost charakteru v době, kdy vrchnost snižovala své poddané různým způsobem.

Nadšeně Třebízský líčí poesii poutí venkovského lidu. V povídce »Pod Ročovem« kreslí pestrý obrázek shromážděného množství a upozorňuje zároveň na rozdíl mezi lidem českým a německým, při podobných příležitostech zvláště patrný. Popisů toho rázu není v povídkách Třebízského mnoho. Je to poetický, světlý zjev ze života lidu, u Třebízského vzácný, zároveň pak zvláště mu milý. Stejný předmět mají »Svatá hora«, »Tuřany« a »Ročov« (»Z drobných črt«). Spisovatel oceňuje ono upřímné nadšení poutníkův, je sám jím unesen. Takový zdroj lidové poesie jsou také pohádkáři, jak je Třebízský líčí ve sbírce »Z drobných črt« a v některých povídkách.

Veliká většina povídek Třebízského má za historické pozadí dobu válečnou, jak jest viděti již z názvů některých dílů se-

braných spisů: »V červáncích kalicha«, »V záti kalicha«, »Pobělohorské elegie«.

V Petru Obrovci zobrazen jest onen typ vůdce, jenž dovede vlastní mocí uchvátiti, jenž má osobní prestiž. Obrovec je člověk vzbuzující u lidu hrůzu i podiv, má cosi démonického v sobě. Je v něm vylíčena chladná, železná vůle a vášeň, jež jako divoká vichřice jej unášá a smetá vše, co jí přichází v cestu, všechno jeho jednání je rudý požár, probleskující v jeho krvavě červeném znamení na čele. A tento ukrutný, panovačně neústupný vůdce pokouší se před velebností, která jej ovane ve zvucích vznešené hudby chrámové. Vášeň jeho náhle ztichne, on utíká od své kořisti.

Největší vojevůdce třicetileté války Albrecht z Waldšteina v »Trnové koruně« je stále v sebe uzavřen, jako muž pouze vnitřním ohněm ctížádosti žijící. Záliba jeho v astrologii jest moc, která jej úplně ovládá, hvězdopravec Seni stojí při něm stále jako stín nebo jako zlý duch. Cílem je Waldsteinovi vždy »klamavý, omamující lesk koruny«. Všechn duch jeho je zaujat jedinou myšlenkou, všechno jeho jednání směřuje k jednomu cíli. Švédský generál Banér líčen jest v episodických obrazech války třicetileté »Děti Dalekarlie« a »Bílé panny«. V »Dětech Dalekarlie« objevuje se hlavně jeho umění státí se mocným, obávaným velitelem, na jehož vůli závisí život každého vojína. Kdežto Waldstein jeví vždy na pohled klid, Banér má mnohem živější temperament. Rozkazy jeho jsou právě tak úsečné a odporu nezvyklé jako u Waldšteina. Ale v krátkém příběhu »Bílé panny« přece se dá, a to dosti snadno, pohnouti, aby zanechal svého úmyslu. Naproti těmto vojevůdcům Torstenson jeví se v »Dokonáno jest« se stránky zcela jiné. Chování jeho jest mírné, laskavé. Je však pověřivý »jako ten nejprostší voják v jeho armádě, jako v jeho mlhavé studené vlasti lid v nejzazším severu, jenž v to klade všecku svou víru, jak slunce vychází, jak zapadá, odkud vítr věje« . . . (IV. 1. 378.)

Se zálibou a zdařile Třebízský líčí staré bojovníky. Náleží k nim na př. Záhoř (»Pod Karlštejnem«), Panocha (»Chvatěrubský kvas«), Dragoun (»Zavedli ho«), Holata (»Z letopisů sázavských«), Cerha (»Z posledních dnů Tábora«), Srša Jednooký (»Z úkladů ancikristových«) a j. Jsou hrdi na svou minulost, rádi vypravují o svých zkušenostech válečných a o různých příhodách, velebí obyčejně válečnictví jako nejužitečnější zaměstnání, jež jest jejich živlem, klidný život jest jim nepřijemnou zahálkou. Spisovatel líčí je někdy s humorem, jako na př. vychloubavého Holatu, Cerhu a j. Jsou chování drsného, ale srdce vždy mají dobré. Mnohdy něžný cit po léta skrývá se v duši takového drsného vojína (Cerha).

Často se vyskytují také obrazy z táborů, jež mají ukázati ducha, jaký ve vojtě vládne. V »Trnové koruně« líčen jest ne-

vázaný život tábora Albingerova, v »Konopištském zbrojnoši« líčí se zvířecí ukrutnost německého vojska. Ušlechtilější obrazy jsou z táborů vojáka husitského a v »Trnové koruně« při líčení života v regimentu zelených lanců. Tu spojuje všechny jedna ušlechtilá myšlenka, nejde jim o pouhý žold. Vedle hrubých scén v táborech leckdy zazní i dojemný ton. Zvláště pohnutě spisovatel líčí Dalekarliány.

V pracích Třebízského vystupuje mnoho osob duchovního stavu, vyššího i nižšího. V tom množství postav kněží jest největší jich počet přáteli české národnosti a zároveň přáteli obecného lidu. Obé bývá tu spojeno. Kněží tito jsou líčeni pouze se stránek dobrých. Jsou to buď kněží mladí (jesuita Vojtěch, okrouhlický kaplan), kteří uchvázeni byvše zápalom pro svobodu českého lidu, obětují své myšlence všecko ostatní, nedbajíce ani závazků svého stavu; nebo to jsou školou života prošli a zkušenými starci, kteří takřka rostli s poměry a životem svých osadníků a jsou jim otcovskými rádci a přáteli, rovněž nedbajíce vlastního prospěchu a mnohdy i život obětujíce pro dobro těch, jichž se zastávají. Většina těchto kněží pak zastává zájmy lidu se stanoviska národnostního, nikoli náboženského. — K druhému typu kněží patří předem cizinci z řádu benediktinů a jezuitů a dále několik kněží domácích. U cizinců je pochopitelné, že pro český lid nemají citu neznajíce ho a neprožívše s ním jeho útrap. Avšak i osobní vlastnosti těchto kněží jsou postaveny do nepřiznivého světla.

U Třebízského jeví se záliba užívati některých takřka stálých osob, neměnicích se totiž povahově v jednotlivých povídkách a zaujímajících skoro vždy totéž místo v ději. Náleží sem na př. rychtáři. Jsou to vždycky lidé nepřekných vlastností, jež tu mírněji, tu výrazněji vystupují. Jsou zpupní, vypínaví, stojí vždy proti lidu při straně vrchnosti. Třebízský praví o nich: »Rychtáři v čase roboty, tak na počátku našeho století a skorem celé minulé a půl sedmáctého, byli zvláštní druh lidí, otroci a nadýmavci zároveň, ponejvíce lidí beze studu a beze cti, jakých páni »vrchní« a páni justiciarové mohli použiti ke všemu.« — Takovými stálými osobami jsou též staří, věrní sluhové, na př. Olivec (»Podvečer pětileté růže«), Kilian (»Kostelík sv. Blažeje«), Příbor (»Pod Karlštejnem«), Železník (»Zábořský vladyka«), komorník Josef (»Trnová koruna«), Dragoun (»Zavedli ho«). Věrnost a přchylnost jejich k pánům má někdy v sobě až cosi nepřirozeně nadsazeného, na př. u Olivece a zejména u Kiliana, jichž péče a obavy o rod, kterému slouží, stává se téměř chorobně utkvělou myšlenkou. — Jiná stálá osoba u Třebízského je žid. Má všechny špatné vlastnosti židům připisované. Objevuje se jako dohazovač, prostředník, dává se používati k špatným skutkům (»Bludaři«), neštítí se žádných prostředků.

Vedle těchto typů, jejichž příslušníci liší se od sebe téměř jen jmény, jsou u Třebízského osoby, jež mají společnou jednu základní vlastnost, v další charakteristice pak se více nebo méně rozcházejí. Tak jsou vylíčeni lidé, kteří za nějakou vinu činí dlouholeté pokání: Ostrfíz (»Anězka Přemyslovna«), Melichar (»Ze zapomenuté vesnice«), Kastelán Perchtold (»Pod Karlštejnem«), Štěpán z Pálče, kastelán Habicht (»Mrskáci«), pan Jiřík z Pálče (»Očista«), zeman Podubec (»Trnová koruna«), Pacovák (»Kostelík svatého Blažeje«). Pacovák a sedlák Melichar konají dobré skutky, aby utišili výčitku svědomí, při tom však jsou krutí, zatvrzelí. Oba chtějí vinu svou smířiti vychováním syna ku stavu kněžskému. Také pan Jiřík v »Očistě« nalézá u syna řeholníka klid své duše. V malém obrázku »Po primici« má syn kněz sejmouti vinu s celého rodu. Po jeho smrti smiřuje otec vinu předků poutí do dalekých zemí, podobně jako činí pokání za své viny kastelán Perchtold, potomci Štěpána z Pálče, pan Jiřík z Pálče. Všichni, kromě sedláka Melichara, docházejí před smrtí odpuštění a klidu.

Mnoho společných rysů mají také lidé Třebízského podle poměrů rodinných. Rozmanitost je tu skrovná. Spisovatel nepředvádí téměř jiných rodin než tříčlenných nebo čtyřčlenných, vzájemné pak poměry členů jejich se velmi často opakují. Nejčastěji všichni členové rodiny žijí ve vzájemné lásce. Jinde spisovatel líčí tvrdé otce nebo pošetilé matky nebo oba pošetilé rodiče nerozumně vychovávající své děti.

U Třebízského jest znamenati rozličný způsob charakteristiky mužů a žen, starců, dívek. Charakteristika mužů jest poměrně nejrozmantější. Ženy jsou velikou většinou líčeny jako oddané manželky a pečlivé matky, u málokterých objevuje se také jiná význačnější vlastnost osobní. — Postavy dívek a starců jsou nejslabší. Celé to množství postav dívčích tvoří jen několik skupin. Většina jich jsou samí andělé v dívčím podobě; jsou na vlas sobě podobné, odchylek od jedné společné charakteristiky je málo. Jednotlivé vlastnosti jsou jen u několika více do popředí postaveny, na př. hrdinnost a odvážnost v Milíně (»Pod skalami«), v Máře Bočarovně, v Rafaelu (»Ze zapom. pamětí«), nebo odpor proti nešlechtnému otci (Křišťanka v »Povídkách Karlšt. havr.«, Vítězka ve »Svatbě litom.«, Otilka v Očistě, Gabriela v »Mezi proradci«). Ostatně vynikají všechny ty dívky všemi vlastnostmi, jež se pokládají za ozdobu dívek. Jsou buď zcela passivní nebo vystupují ze své passivnosti, brání-li svou čest (Bohunka v »Pod Karlšt.«) či na obranu rodičů (Světluška v »Blud. duš.«, dcera zámeckého pána v »Dětech Dalek.«) a p. Druhý typ jsou dívky lehkomyšlné, záletné, lstivé a vzaty jsou nejvíce ze stavu šlechtického. Poněkud složitější povahu má jen Běluška Hořešovická (»Z let. sáz.«) a Ofka Žerotínovna (»Jan Ab.«). — Starci mají v ději přecasto úlohu pozorovatelů a karatelů současných udá-

lostí a jednání jiných osob. Většinou starců je společna jakási blouznivost, mnozí z nich jsou nositeli divných, neobyčejných myšlenek, na jejich provedení vynaloží všechny síly. Na př. Stařeček v »Nevěstě za čes. kor.«, Lapidár v »Čer. Špan.«, neznámý stařec v »Pro bílou labuť Švamb.«. Často vedou řeči věstecké. Ta stálá blouznivost, pathetičnost a vůbec psychologická pravděpodobnost většiny starců unavuje a znechucuje se.

Zvláštností Třebízského jsou osoby, jež obestírá po celý děj jakási tajemnost, kterou teprve ku konci odloží a čtenář se teprve tehdy dovidá, kdo vlastně jsou. Je to potomek Štěpána z Pálče vydávající se za mistra Štěpána, jenž byl již půldruhého sta let mrtev, stříbrovlasý stařec, pocházející z rodu Švamberských (»Pro bílou labuť Švamb.«), velice mu podobný »stadický král«, tajemný stařec v »Gothard. dol.«, Refunda v »Blud. duších«, krajanek Oremus (»V podv. pět. růže«), Niklot v »Královně Dagmaře«.

Povahu osob Třebízského nejčastěji poznáváme ne z řečí a jednání jejich, nýbrž z referátu samého. Někdy Třebízský užívá výhradně tohoto způsobu charakteristiky, o osobě samé, jaká jest bez zřetele k výkladům spisovatelovým, není mnohdy možno učiniti si poněkud jasnou představu.

Lidé Třebízského jsou buď veskrze dobří, buď veskrze zlí. Při osobách činných vždycky vyniká jediná vlastnost, jediná mohutnost duševní, a v té potom se vyčerpává celý jejich vnitřní život. Všechno jejich jednání, cítění, myšlení jest napiato jedním směrem. Nevidíme tu nijaké rozmanitosti duševních jevů, není tu žádného přemýšlení o vlastním jednání, žádných rozporů, krisí duševních, žádných pochyb a nerozhodností. Všechno duševní dění a projadřování toho dění jest přímočaré, jisté, určité, jednoduché. Kreslí-li spisovatel na př. postavu intrikána, tedy každý pohyb, každé slovo té osoby prozrazuje tuto úlohu. Takový člověk pak nejví se čtenáři jako člověk s mnohými vlastnostmi duševními, s tou rozmanitostí a plností života, jak vidíme lidi ve skutečnosti, nýbrž jen člověk, jenž má tu a tu úlohu v ději vyplniti.

Třebízského tvorba jest idealistická. Vybírá ze znaků, které podává skutečnost, jen znaky některé, isoluje je bez zřetele k ostatním znakům povahy a k ostatnímu životu duševnímu, takže tu platí slova Guyauova o způsobu romantiků, jež uvádí L. Čech, že totiž »uvádějí lidský stroj na jediné jen kolečko a nahromadivše jistou sílu veškeré pak užívají, aby do krajností hnali danou vášeň«. Tak je na př. při bratru Atanáši v »Černých Španělech«, jenž ponoukán jsa neústupností od práv dosavadních mnichů v Emauzích konečně jako pološilený vystoupí při slavnosti na kazatelnu a hřímá proti cizím mnichům. Pan Bořita Smečenský s takovou rázností hájí starých zvyků, že i syna vyhání z domova a zříká se ho, poněvadž se chytá novot. Příkladem bylo

by hojně. Tímto způsobem auktor kreslí vzory lidských bytostí na jedné straně, na druhé straně pak příklady odstrašující (na př. pan Hrabíše, král Zikmund, někteří kněží), čímž vzniká mocný kontrast, jeden z prostředků Třebízského ke vzbuzení silné emoce. Živly realistické tu a tam objevují se v jednotlivostech, počínajíc asi povídkou »Jan Abatyše«. Za příklad uvedeny buďtež: uvítání synovo od staříckého otce v Černých Španělcích, projevy lásky rodičů k synovi v Trnové koruně, postava Refundova, staří vojíni, Křepelka ve Chvatěrubském kvasu. (Pokračování).

Úvahy.

Aristote Traité de l' âme, traduit et annoté par *P. Rodier*, maître de conférences à la Faculté des lettres de l' Université de Bordeaux. Tome I: Texte et traduction, str. XVI + 259. Tome II: Notes, str. 582. Paříž, Leroux 1900. Cena 25 fr.

K četným vydáním Aristotelovy psychologie druží se zde nové, francouzské, znamenající pokrok a vyznačující se vzácnou důkladností a svědomitostí. Základem všech vydání důležitého spisu tohoto je text *Trendelenburgův* z r. 1833, doprovázený komentářem velmi podrobným, jenž bedlivý zřetel stále zachovává ke všem stránkám filosofie Aristotelovy; vydání to nově upravil r. 1877 *Christ. Belger*. Psychologii nově vydal *A. d. Torstrik* (Berlín 1862), ale upravil text i komentář tendenčně, totiž na obhájení these, již zastával, že existují původní dvě recense všech prací Aristotelových, které pozdější vydavatelé v jedno vydání sloučili. Toliko v dochovaném spise o duši jest prý uchována jen recense jediná, ale *Torstrik* se domníval, že druhou našel v Paříži. Vydání *Torstrikovo* jest opatřeno podrobným kritickým apparátem, kritickými poznámkami, ale nepodává celkem mnoho nového pro porozumění obsahu spisu Aristotelova. Hypothesa *Torstrikova* je dnes jednomyslně opuštěna, text pak upraven dnes nejdokonaleji ve vydání *Biehlové* z r. 1896. V úpravě textové podstatných změn neučinil, za to však v úvodě, poznámkách i překladě velice o porozumění díla Aristotelova se zasloužil *Ed. Wallace* (*Aristotle's Psychology in Greek and English*, Cambridge 1882). Dílo stalo se tak přístupným psychologům z povolání, kteří právě v době nynější význam a dosah Aristotela jakožto zakladatele psychologie plnou měrou oceňují.

Podobného směru celkem je také vydání *Rodierovo*. Obsahuje dva objemné svazky, z nichž první podává řecký text s apparátem kritickým a překlad. V úpravě textové již podle chvalitebného příkladu *Biehlova* ukládá si *Rodier* značnou rezervu a málokterou z hojných konjunktur, jež se v nové době vy-

rojily, uznává za hodnou, aby ji do textu vřadil; v těchto změnách příliš odvážných a v hypotésách neodůvodněných nejdále zašel dle soudu jeho *Essen* ve svém vydání německého »kritického«
překladu díla Aristotelova z r. 1892—96. Rodier správně, myslím, podotýká proti konjekturální horečce mnohých klassických filologů (úvod, str. III): »Je v tom jistá domyšlivost, pokouší-li se kdo o důkaz, že Themistiové a Alexandrové neznali tak dobře jako my jazyka a nauky Aristotelovy, a že místa, kde právě oni nenašli žádných nesází, jsou nesprávná nebo nemají smyslu.«

Hlavní zásluha vydání Rodierova je ve francouzském překladě a obsáhlých poznámkách. Rodier osvědčil se již v obou svých thesích doktorských výborným znalcem filosofie aristotelské. V překladě jde mu o to, aby pomysly aristotelské správně i přesně ve vlastní podstatě byly vystiženy. Úsilí tomu obětuje často i plynlost výrazu a eleganci formy; kde doslovný, přilehající překlad sám k porozumění by nepostačil, přičiňuje v zá-
vorkách doplňky a výklad. Snad není překlad tak uhlazený a plynný jako starší *Barthélemy-Saint-Hilaireův*, za to však šťastně vyvaroval se četných nesprávností tohoto. Výklad Rodierův obsahuje plně dvě třetiny obsáhlého díla, všimá si v první řadě bedlivě obsahu a myšlenkového postupu spisu a poskytuje tak značný interes věcný, který se zejména zvyšuje v těch částech, kde spisovatel ukazuje k souvislosti jednotlivých částí učení Aristotelova aneb podává ucelený přehled určité otázky (odkazují jen k Rodierovu obšírnému výkladu pověstného místa Platonova *Timaiu* 406B, 27—407A, 2 o složení duše). Vydání jest opatřeno podrobným indexem. Z citované literatury bylo by toliko doplniti, že Ritterova a Prellerova *Historia philosophiae* vyšla r. 1898 v 8. opraveném vydání.

Fr. Drtina.

Longinus on the sublime. The Greek text edited after the Paris manuscript with introduction, translation, facsimiles and appendices, by *W. Rhys Roberts*. Cambridge, at the University press 1899. XI a 288 str. Cena 9 sh.

Zajímavý spis »O vznešeném«, Longinovi neprávem přičítaný, těší se v Anglii veliké oblibě. V řadě vydání, které pořídili učenci angličtí, jest Robertsovo již sedmé, a překlad, který k němu připojil, již třináctý. Vydání jeho skládá se kromě předmluvy ze tří částí: z úvodu (str. 1—37), z textu s překladem (str. 39—161) a z dodatků (str. 163—261); k tomu druží se ukazatelé (str. 263—288).

V úvodě probírá vydavatel jasně a přehledně spornou otázku, kdo jest autorem tohoto spisu. Ukazuje přesvědčivě z důvodů vnějších i vnitřních, že jím nemůže býti Longinus, jenž žil ve 3. stol po Kr., nýbrž že dlužno vznik spisu klásti do 1. stol. po Kr., ne příliš dlouho po spisu Caeciliově, na nějž naráží se

hned na počátku. Důvody, Robertsem uvedené, mají platnost i nyní, třebaž se se zatím pokusil Fr. Marx (Wiener Studien XX, 1898, str. 169—264) obhájití opět autorství Longinovo. Marxe ostatně vyvrátil Kaibel v Hermu XXXIV, 1899, str. 107—132. Poněvadz pak nelze nikterak dokázati, že by spis pocházel od Dionysia Halikarnasského nebo některého jiného Dionysia z 1. stol. po Kr., nezbyvá než spokojiti se tím, že jméno autora neznáme. Aby záhadný původ aspoň poněkud osvětlil, snaží se Roberts zjistiti, komu jest spis věnován. Spisovatel oslovuje ho pětkrát (I 4, IV 3, XII 4, XXIX 2, XLIV 1) slovem *Τερεντιανέ*; jenom jednou, a to právě na počátku, čteme ve všech třech. pro kritiku textu důležitých rukopisech záhadné *Φλωρεντιανέ*. Roberts soudí, že autor původně napsal *Μαύρος Τερεντιανέ*, řídké slovo *Μαύρος* ze vsák záhy bylo změněno ve *Φλώρος*; z *Φλώρος* a *Τερεντιανέ* vznikla prý korruptela *Φλωρεντιανέ*. Dle tohoto výkladu věnován by byl spis metrikovi římskému Terentianu Maurovi. Leč domněnku tuto, kterou pronesl Roberts již r 1897 v Journ. of hell. studies XVII, str. 189—211, sotva lze schváliti. Mimo důvody palaeografické svědčí proti ní též, že věk Terentiana Maura musíme klásti do 2. stol. po Kr. (srv. o tom literaturu Teuffelovu, str. 945^b a Schanzovu III, str. 26), kdežto spis náš, jak Roberts sám dobře dokázal, spadá do století prvního. Musíme tedy i tuto otázku nechati nerozhodnutu na tak dlouho, dokud nějaký nález neposkytne nám nových pomůcek k jejímu rozřešení. Co pak se týče čtení *Φλωρεντιανέ*, učiníme nejlépe, soudíme-li se všemi dosavadními vydavateli, že jest to chyba místo *Τερεντιανέ*, a sice chyba vzniklá již v archetypu rukopisů našich. Ostatně budiž k chvále Robertsově řečeno, že neodvážil se domněnku svou *Μαύρος Τερεντιανέ* položití do textu, nýbrž že ponechal tu rukopisné čtení *Φλωρεντιανέ*, označiv je křížem jako porušené.

V druhé kapitole úvodu pojednává vydavatel velmi pěkně o významu knihy *περὶ ἔψους*. Podává stručný přehled obsahu, ukazuje, že jest tu obsažena nejen nauka o kráse slohu, nýbrž i ukázka literární kritiky. Pak následují případné poznámky o tom, jakou cenu má spis nejen v literatuře antické, nýbrž v literatuře světové vůbec.

Co se textu týče, srovnal Roberts znova nejdůležitější rukopis Parisinus 2036 (P) a podává z něho ukázkou dvě strany ve zdařilém světlotisku. Nového se ovšem mnoho nedovídáme; jsou to jen drobnosti rázu podrženejšího, jež na úpravu textu nemají vlivu. Kollace Vahlenova z r. 1861, pořázená pro vydání Jahnovo, ukázala se tedy zcela spolehlivou. Řecký text, jak ostatně již v titulu knihy naznačeno, olistěn věrně dle rukopisu P; v kritickém aparátu pod textem zaznamenány pouze odchylky, v text přijaté, s označením, kdo je navrhl. Toto označení omylem chybí na str. 46, ř. 18 a 27. Ostatních rukopisů dovolává se Roberts pouze tam, kde v P vypadly listy, nebo kde máme v nich lepší

čtení než v P. Tím stal se aparát velmi stručným a přehledným. Celkem lze říci, že úprava textu jest zde ještě konservativnější než v 2. vydání Jahnově, uspořádaném r. 1887 od Vahlena.

Anglický překlad jest volný a čte se velmi pěkně; pokud jím Roberts překonal své předchůdce, nemůže ref. posouditi, nemaje překladů těch po ruce.

Velmi cenné jsou dodatky. První jest kritický (str. 163 až 185). Zde popisuje Roberts zachované rukopisy a pojednává obšírněji o nesnadnějších místech, přihlížeje při tom i k literatuře nejnovější. Postrádám tu však vysvětlení, co značí v aparátu hvězdička, a jak tomu rozuměti, že někde při dvou čteních vyskytuje se též značka P. Obé jest převzato z vydání Jahnova, kde jest to též na str. VIII řádně vyloženo. — V dodatku druhém (str. 186—211) charakterisována jest případně řeč tohoto spisu. Roberts ukazuje, že autor nepatřil mezi atticisty, nýbrž že stál mimo ně: že libuje si v nadbytku slov a metafor, ve výrazech poetických a neobvyklých, avšak »ač mnohdy zdá se v řeči své dekadentem, dýše nicméně duchem nejlepší doby klassické.« K bližšímu poznání jazyka sestavil Roberts několik velmi pečlivých seznamů slov. V jednom podává *ἀναξ λεγόμενα*, celkem 40, jichž nelze doložiti z dosud známé literatury řecké. Druhý seznam obsahuje řídká slova, která se vyskytují též u Platona (a později u Plutarcha) na důkaz, že skladatel byl jazykově pod vlivem Platona, jehož byl ctitelem. Zejména důležitý je glossář výrazů rhetorických, v němž každé heslo provázeno jest překladem a podrobným výkladem. — Dodatek třetí (str. 211—246) týče se stránky literární. Nejprve podán obsah spisu dle jednotlivých kapitol, pak přehledný rozbor, načež ukázáno v tabulce chronologické, že spisovatel dovolává se pouze autorů do 1. stol. po Kr. Autorové citovaní sestaveni konečně v abecední seznam a při každém připojeno, čeho třeba k porozumění. — Všem, kdož spisem *περὶ ἔψους* budou se obíratí, velice se zavděčil Roberts přidavkem čtvrtým, bibliografickým (str. 247—261), kdež sestavil v pořádku chronologickém veškerá vydání, překlady, pojednání a články. Již pro tento spolehlivý přehled literatury, jenž jde až do r. 1898, bude vydání toto zajisté hledáno. Trojím ukazatelem věcným, jmenným a řeckým (str. 263—288), kniha zakončena.

Nelze pochybovati, že toto velmi vkusně upravené a prakticky uspořádané vydání stane se vedle 2. vydání Jahnova nezbytnou pomůckou každému, kdo bude se obíratí spisem »O vznešeném«, a že znovu podníti k horlivému studiu této cenné památky starověké.

Frant. Groh.

Dionysius of Halicarnassus, The three literary letters (Ep. ad Ammaeum I, Ep. ad Pompeium, Ep. ad Ammaeum II) The Greek text edited with English translation, facsimile, notes, glossary of rhetorical and grammatical terms, bibliography, and

introductory essay on Dionysius as a literary critic by *W. Rhys Roberts*. Cambridge, at the University press 1901. XIII a 232 str. Cena 9 sh.

Ještě před nedávnem, kdo chtěl studovati literárně kritické spisy Dionysia Halikarnasského, zejména jeho dva listy k Ammaiovi a list k Pompejovi, musil uchýlovati se k vydáním starším; neboť jedině vydání novější od Herwerdena (*Dionysii Halicarnasensis epistolae criticae tres*, Groningae 1861) bylo stěží přístupné. Pokrok značilo vydání Usenerova (*Dionysii Hal. librorum de imitatione reliquiae epistulaeque criticae duae*, Bonnae 1889), v němž obsažen list k Pompejovi a II. list k Ammaiovi. Všechny drobnější spisy Dionysiovy shrne nové vydání, jež pořádá Usener s Rademacherem; v I. svazku, vyšlém r. 1899 v Lipsku u Teubnera, otištěny oba listy k Ammaiovi.

Ve svém vydání, upraveném podobně jako spis *περί ἔργων*, užil Roberts aparátu Usenerova; ale pro druhý list k Ammaiovi srovnal nově rukopis pařížský č. 1741, jehož zdařilý, avšak silně zmenšený snímek také připojil. Výsledek srovnání toho jest však nepatrný a pro kritiku textu bezvýznamný (p. 134, 16 *ἔργοι* [Usener: *ἔργοι*], p. 156, 10 *περί το* [Usener: *περιτο*]; p. 150, 18 *γεωμετρονομισοι* zdá se býti tiskovou chybou). Poznámky kritické pod textem jsou stručné a přehledné, avšak mohly býti ještě stručnější; zbytečné aspoň jest uváděti zřejmě omyly písafské. Jinak dlužno uznati, že v úpravě textu vedl si Roberts samostatně a s nemalým zdarem; dodatek kritický (str. 164—182) svědčí o znalosti příslušné literatury a bystrém úsudku.

V úvodě (str. 1—50) pojednáno o životě a spisech Dionysia Halikarnasského. Chronologie rhetorických a literárních spisů stanovena velmi pravděpodobně a obsah jejich podán správně a přehledně. Pěkně vyložen poměr Dionysia k tehdejšímu i dřívějšímu spisovatelům řeckým i římským; celkový úsudek o Dionysiovi je zcela případný. Velikou cenu má glossář rhetorických slov (str. 183—208), kdež všechny termíny rhetorické, jichž Dionysios v dopisech oněch užívá, jsou jasně vyloženy a doklady i z jiných spisů opatřeny, a přídavek bibliografický (str. 209—219), v němž s velikou péčí snesena literatura ke všem rhetorickým spisům Dionysiovým. Pečlivě pracovanými ukazateli (str. 211—232) zakončeno jest toto vydání, jež můžeme všele doporučiti.

Roberts hodlá nyní vydati ještě spis *De elocutione*, pod jménem Demetrioovým zachovaný, a Aristotelovu Rhetoriku; po těchto studiích chce napsati dějiny literární kritiky ve starém Řecku. Na práce tyto můžeme se opravdu těšiti.

Frant. Groh.

Lysiae orationes recensuit *Theodorus Thalheim*. Editio maior. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1901. L a 400 str. Cena 3 mk., váz. 3 mk. 60 pf.

Hlavní přednost tohoto nového vydání vidím v tom, že z něho poznáváme zcela přesně veškerá čtení rukopisu Palatinského X (v Heidelbergu), z něhož dle mínění H. Sauppe (*Epistola critica ad G. Hermannum, Lipsiae 1841, p. 7 nn.*) pocházejí všechny rukopisy soudních řečí Lysiových. Obstaral sice již pro 2. vydání Scheibovo (z r. 1855) pečlivou jeho kollaci Karel Ludv. Kayser, poněvadž však jest rukopis těžko čitelný, podali ti, kteří později jej srovnávali (Lamper, R. Schoell, Erdmann, Weidner, Pertz a Fuhr) mnohé opravy a dodatky. Z toho všeho těžil ovšem Thalheim; v případech pochybných dotazoval se Stadtmüllera, ředitele knihovny Heidelberské. Co za doby novější učiněno bylo pro kritiku textu Lysiova, toho všeho užito zde velmi svědomitě; chváliti jest, že podán v úvodu str. IX.—XII. podrobný seznam literatury, tak že, kdo by chtěl poznati blíže odůvodnění některého návrhu, najde je dosti snadno. V úpravě textu počínal si Thalheim právě tak obezřete a konservativně, jako při úpravě poznámkového vydání Frohbergerova (v Lipsku 1892 a 1895). Jako novinku, v bibliothece Teubnerské poprvé zavedenou, uvěsti dlužno, že všechny změny textu rukopisného označeny jsou po příkladě Lipsiusově (ve vydání Andokida, v Lipsku u Tauchnitzu 1888) proloženým textem. Škoda však, že upuštěno tentokráté od číslování řádků po straně; tím se užívání kritického aparátu, jakkoliv položen jest pod textem, jen stížilo. Jako vítané přídatky otištěny v úvodě (i s krit. aparátem) pojednání Dionysia Halikarnasského o Lysiovi a životopis Lysiův, Plutarchovi neprávem přičítaný. Obsahy jednotlivých řečí (XXXV—L) vypracovány podrobněji než u Scheibe; k tomu připojena zároveň příslušná literatura.

Má-li referent ke konci též něco vytknouti, bylo by to, že měla pro toto vydání, které bude zajisté na dlouhou dobu základem textu Lysiova, opatřena býti nová kollace rukopisu Laurent. C, na němž r. 1822 založil Bekker vydání Lysia v I. svazku svých *Oratores Attici*. Prohlásil sice Sauppe v pojednání výše uvedeném, že písař tohoto rukopisu byl muž duchaplný a řeckého jazyka velmi znalý, avšak že mnoho měnil nebo přidával dle svého úsudku, leč bližší prohlédnutí aparátu Thalheimova ukazuje jasně, že jsou tam čtení velmi dobrá a jistě správná. Thalheim přijímá jich též velmi mnoho v text, ale ovšem, věren jsa zásadě Sauppem vyslovené, označuje je proloženým tiskem, právě tak jako konjektury učenců moderních. S přeceňováním jediného rukopisu a zavrhováním všech ostatních máme však tak smutné zkušenosti, že bychom aspoň nyní měli se chyby té vystříci. Ostatně jestliže uznává se všeobecně samostatná cena rukopisů V a F pro řeč II. (*Ἐπιτάκιος*), jest tím zásada o výhradní ceně rukopisu Palatinského protřzena, a to tím spíše, čím více objevilo se nejnovějším jeho srovnáváním, že ani on neobsahuje podání nezkažené. Jakkoliv Bekkerovy kollace osvědčily

se celkem jako správné, nemůžeme přece nyní, po 80 letech, kdy máme zcela jiné požadavky o kollaci rukopisů, spokojiti se jeho vydáním, zvláště když z něho leckde ani poznati nelze, co čte vlastně cod. Laurentianus.

Tisk je pečlivý. Do latinsky psaného aparátu vloudila se jednou (I § 13) němčina: *και vor ἀπιόσα* del. Halbertsma.

Konečně připomíná referent, že od nynějška lze obdržeti téměř všechny svazky z Teubnerovy bibliotéky spisovatelů řeckých a římských též vázané v plátně. Touto novotou, zavedenou nejspíše k vůli Anglii, kde začala před rokem vycházeti nová Bibliotheca classicorum Graecorum et Romanorum Oxoniensis, zavděčí se nakladatel zajiště i odběratelům našim. *Frant. Groh.*

Geschichte des Alterthums von *Eduard Meyer*. Dritter Band. Das Perserreich und die Griechen. Erste Hälfte: Bis zu den Friedensschlüssen von 448 und 446 v. Ch. S mapou starého světa v r. 480 př. Kr. Stuttgart 1901, Cotta. XIV a 691 str. Cena 13 m.

Dílo Eduarda Meyera obnovuje pokus Dunckerův, vypsati totiž dějiny starověku (rozumí se ovšem jen národů kolem moře středozemního) ve vzájemné souvislosti a tím právě proniknouti ve výkladu jednotlivých událostí hlouběji, než může dějepis pouze jednoho národa. Díl I. (r. 1884) obsahoval dějiny orientu až do nastoupení Dareiova, díl II. (1893) dějiny západních národů starověkých do téže doby. Vidno, že tu dispozice chronologická kombinována (jako u Dunckera) s geografickou; spis má býti sice dějinami všeobecnými, ale pouze starověku; tím liší se od děl, jež sepsali Ranke a Helmholt. V provedení této myšlenky E. Meyerem můžeme stopovati ohromný pokrok, učiněný v dějepise starověkém od doby Dunckerovy jak co do rozmnožení materiálu, tak co do zdokonalení metody.

Zvláštní předností díla Meyerova jest jeho forma. V krátkých paragrafech jsou vypsána fakta, o něž jde, slohem lapidárním, a to pokud možno (ač ne výhradně) dle prvotných pramenů. Doklady a rozbor pramenů podány v poznámkách za každým paragrafem; tam také zařaděny krátké zmínky o chronologii, moderních hypothesách a t. p. Poznámky ty jsou co nejstručnější, ježto podrobnější odůvodnění svých výsledků podal spisovatel ve svých Forschungen zur alten Geschichte I. 1892 (k II. dílu svého dějepisu), II. 1899 (k svazku tomuto).

Ve vypravování vlastním nespokojuje se spisovatel pouhými fakty, nýbrž vyplňuje mezery v ucelený obraz svými kombinacemi a reflexemi, jež ovšem skoro všude snadno lze od fakt rozeznati. Dílo jest psáno jedolitě bez kollektaně (v. předmluvu k II. dílu str. IX) a efekt slohu lapidárního, při kterém teprve fakta sama mohou náležitě vyniknouti, jest veliký; v souvislé četbě čtou se některé části (na př. o Themistokleovi, Kimonovi, Pausaniovi str.

508, 518 a j.) jako napínavý román. Mimovolně vzniká v čtenáři přání, aby sloh takový zavládl všude v historiografii a zejména živě pocituje rozdíl mezi ním a „květnatým“ (!) slohem, jenž u nás ve většině prací o dějinách starověkých se jeví.

Díl třetí, jenž měl jíti až do bitvy mantinejské (r. 362), rozdělil spisovatel ve dvě polovice a podává nám prozatím ve svazku tomto dějiny starověké až k mířům, uzavřeným mezi Persií a Řeky, a mezi Atheňany a Sparťany. Nejprve (až do str. 236) podány dějiny orientu pod vládou perskou ve stol. V.; zbytek věnován dějinám řeckým za válek perských. Část první bude asi širokému kruhu čtenářstva našeho poněkud vzdálena, ježto mu zde zpravidla schází známost jazyka a literatury národů východních, základní to podmínky studia dějin každého národa; vždyť u nás i někteří badatelé zapracovávají se teprve v zralejším věku mužském do studia oněch pramenů. Právě však z tohoto líčení Meyera může i laik nabýti přesvědčení, jaké důležitosti jsou dějiny starého orientu jak samy o sobě, tak vzhledem k správnému pochopení dějin řeckých, a jak jest pro nás naprosto nutno, aby i vědecké bádání jimi ve větší míře než dosud se obíralo, řídíc se skvělou methodou Meyerovou, jež založena jest na úplném ovládnutí látky a na důkladné, skutečně *filologické* její znalosti. Vykládá Meyer, předeslav (str. 5—16) několik poznámek o pramenech, nadmíru poutavě o zřízení říše perské té doby, k čemuž pak připojuje výklad o stavu Židů ve vyhnanství a po návratu do Palaestiny, jak jeví se v současné literatuře. Zajímavé jsou tu zvláště poznámky, že Persie jest stát kulturní, tak jako později císařství římské (str. 25), o užívání různých jazyků v říši (str. 28, 47), o satrapiích (str. 49 n.), o samostatných knížatech (str. 54), o městech řeckých pod vládou perskou (str. 56), o poplatcích a daních (str. 84) a o národech střední Asie (str. 106). Vypravování Herodotovo o tažení Dareiově proti Skythům jest dle Meyera zcela nehistorické; Dareios nepochybně nepřekročil ani Dněpru (str. 114). Zpráva, že Miltiades zabránil zboření mostu, jest bajka (str. 115). Dále jedná se o umění perském (str. 116 nn.) a o náboženství (str. 122 nn.).

Také část druhá má úvod o pramenech (str. 237—290). V něm charakterisuje Meyer nejprve lidové podání o válkách perských, které (jako podobná podání o jiných dobách) vůbec nepřihlíží k vnitřní souvislosti a věčné možnosti událostí, nýbrž jen k výsledkům a k momentům nahodilým (str. 240). Přecházeje k jednotlivým pramenům, vytýká Meyer, že dílo Herodotovo složeno jest naskrze s tendencí Atheňanům příznivou; jest psáno najednou a spisovatel přestal úmyslně v r. 479. Pramenem byla mu hlavně tradice, již v celku podává tak, jak ji slyšel. Řeči u Herodota jsou veskrze od něho složeny; pravá historická kritika jest mu ještě úplně cizí, dílo vypadá jako mosaika, vyniká však pěkným vypravováním (str. 242—247). Eforos podával pouze

své konstrukce a jen výjimkou zachoval některá udání z autentických pramenů (str. 248). V dějinách pentekontaetie není Stesimbrotos výhradním pramenem našich zpráv (str. 251). Thukydidův výklad o ní jest sice pouhým náčrtkem, avšak spolehlivým: Eforos tu skoro veskrze podával pouze zprávy Thukydidovy, Diodoros pak rozděluje tento výklad Eforův skoro vždy nesprávně na jednotlivá léta. Platon a Aristoteles jsou v posuzování státníků té doby odvislí na svých teoriích a podrobují muže ony měřítku obyčejné morálky soukromého života. Aristotelova *Ἀθηναίων πολιτεία* zejména, jsouc závislá na oligarchické své předloze, obsahuje jen karikaturu skutečného vývoje té doby (str. 255 nn.). Co se týče pramenů války peloponneské, jest dílo Thukydidovo vydáno jako celek, a to teprve po r. 404. Thukydidos jest prvním historikem, jenž zná vědeckou metodu, totiž kritiku pramenů a pátrání po skutečných příčinách dějů; řeči jsou veskrze jeho komposicemi. Přes některé omyly ve věcech vedlejších jest Thukydidova hodnověrnost v podání fakt a správnost jeho kritiky nepopíratelná (str. 262 nn.). Xenofontova Hellenika předpokládají všude tehdejší hojnou literaturu o dějinách současných; proto mnohých událostí pomíjejí. Xenofon jest typickým repraesentantem reakce, ale fakta, která slyšel, podává správně. Hellenika jsou jednotné dílo napsané po roce 362 (str. 279 nn.). Ztráta díla Filistova jest z největších ztrát antické historiografie. Listy Platonovy jsou pravé (str. 287). Dílo Timaios bylo výplodem knižní učenosti, bez znalosti skutečných poměrů (str. 288).

K výkladu o pramenech připojena krátká zmínka o moderních dějepiscích té doby. Zde shledáváme příkré odmítnutí Rankeho (str. 291), dobrý úsudek o Curtiosovi, u nás dosud přeceňovaném (str. 292), a Grotovi (str. 293). Z novějších cení Meyer nejvíce Belocha a Wilamowitze.

Vlastní výklad dějin řeckých rozdělen v sedm kapitol; z toho uvedeme jen nejdůležitější nové úsudky a poznámky Meyerovy.

Kapitola první vykládá o dějinách po tažení proti Skythům až do bitvy marathonské (str. 295—336). Spisovatel ukazuje, jak povstalým Ionům a Atheňanům, jim pomáhajícím, scházel smysl pro význam tohoto kroku i dovozuje, že nesprávně tedy v novější době vytýká se Spartanům, že neposkytli Aristagorovi pomoci (str. 302). Themistokles byl archontem jistě r. 493/2; opačné zprávy (Her. VII, 143 a j.) dlužno vysvětliti nenávistí, s jakou tento geniální státník od pozdějších byl posuzován (str. 311). Miltiades byl osobním i politickým nepřítelem Themistokleovým (str. 315). Alkmaionovci (přes obranu Herodotovu) jistě byli ochotni Peršanům obec zraditi (str. 317). Datis neměl více než 20.000 mužů, Řekové u Marathonu 10 000 (str. 325 nn.); tábor řecký nebyl v údolí Avlona u Vrané, nýbrž u vrchu Agrieliky (str. 329). Jen Herodotovo vypravování o bitvě marathonské, jež nelze kombinovati s pozdějšími, zasluhuje víry; ovšem

i on vypravuje věc nemožnou, že Atheňané proběhli před útokem osm stadií; rovněž nevytčeno u něho, že boj počali Peršané (str. 332 nn.).

V kap. druhé dovádí se vypravování až k bitvě platajské (str. 337—417). Ostrakismy z r. 487 a n. jsou namířeny proti perské straně v Athenách (str. 341). Téhož roku nastala důležitá změna ústavy, zavedeno totiž místo volby losování archontů; tím by měla u Aristotela počínati nová *μεταβολή*. Změna ta patrně obsahovala v sobě i úplnou změnu kompetence archontů, kteří od toho času jsou úředníky jen dle jména; vlastní moc přechází na lid, respektive na demagogy. Není pochybnosti, že původcem té změny byl Themistokles (str. 340 nn.). S tím souvisí změna strategie. Od té doby volí se strategové ze všech občanů; jeden jest samostatným velitem celého vojska, ostatní, volení pro jednotlivé fyly, jsou jen jeho pomocníci (zpráva Aristotelova *Αθ. πολ.* 22, 2 jest nesprávná). Již tehdy stává se vrchním strategem demagog, právě lid vedoucí (str. 346 nn.). Plánem krále Kleomena byl úplný převrat ve Spartě; pověst o jeho šílenosti byla od eforů vymyšlena za záminku, by mohl být uvězněn (str. 350). Při vypravování o třetí výpravě perské ukazuje spisovatel, že prokopání úžiny athoské nestalo se, jak praví Herodotos, *μεγαλοφροσύνης είνεκε* (str. 354). Spor o hegemonii mezi Gelonem a Atheňany jest nehistorický. Themistokleův plán, pro který získal efory, byl, aby rozhodnutí stalo se na moři, při čemž by válčení na zemi ustoupilo zcela do pozadí. Tato geniální myšlenka spasila Řeky, a nesmí se tedy Spartě vytýkati, že zachovala se dle Themistokleovy rady (str. 373). Xerxovo vojsko čítalo nejvýše 100.000 bojovníků a přes 100.000 vozatajstva a p.; rovněž neměli Peršané více než 400—500 lodí válečných (str. 375 nn.). Účelem Leonidovým bylo Peršany jen několik dní zdržeti, by mezi tím na moři rozhodnutí se stalo; posice jeho nebyla nikterak nedobytna, a nebylo třeba Efilta, by Peršanům cestu ukázal (str. 378). Že Delfy se přidaly k Peršanům, jest nepochybné; srv. věšty delfské u Herod. VII, 140, 147, 169, jež jsou autentické až na verše o Salamině. Že Řekové chtěli ze Salaminy se rozjeti (Herodot VIII, 57) jest nesprávné; naopak obtížno bylo pro Themistoklea pohnouti Peršany k boji (str. 388). Myšlenka Themistokleova, udeřiti hned po bitvě na Malou Asii, byla, ač odvažná, zcela správná (str. 393). V zimě 480—479 byly v Athenách tuhé boje mezi Aristeidem a Themistokleem (v pramenech neoznačené), jak se má dále válčiti; zvítězil Aristeides, a proto také Řekové nepluli do Asie (odůvodnění toho u Herodota VIII, 132 jest absurdní). U Plataj bylo Sparťanů i s heiloty nejvýše 5000, Peršanů nejvíce 40—50.000 (str. 407).

Hlava třetí popisuje účinky válek perských (str. 418—484). Že synedrion spojenců i po válce trvalo, jest konjektura Eforova naprosto nesprávná (str. 420). Protiva mezi konservativním a po-

krokovým proudem v V. stol. nekryje se nikterak s protívou mezi Iony a Dory, rovněž ne zásadně s protívou mezi demokratii a aristokracií (str. 441). Kdyby Peršané byli zvítězili, byli by se opírali o kněžstvo podobně jako v Izraeli a Agyptě, a celá kultura řecká byla by se ocitla v područí theologie (str. 446). Zákon Epitadeův jest vymyšlen; usus, který jest v něm obsažen, byl ve Spartě již v VI. století (str. 464). Počet perioiků v V. stol. byl nejméně 80.000, Spartanů nejvýše 12.000 (str. 467). Spartské mory teprv snad zavedeny za doby Xenofontovy (str. 470). Celá ústava a politika Sparty vykládá se tím, že setrvala na překonaném jinde stupni vývoje hospodářského (str. 472). Spolek mezi Athenami a Spartou nebyl nikterak možný; že to Themistokles poznal a dle toho důsledně jednal, svědčí o jeho genialnosti (str. 480).

Kapitola čtvrtá má nadpis: Počátky athenské velmoci (str. 484—526). Zápas Themistokleův s Kimonem nebyl osobní; Themistokles byl pro mír s Persií, aby Atheny proti Spartě domohly se nadvlády (str. 511). Záměrů Pausaniových nesdílel, podporoval však v zájmu Athen odboj jeho proti vládě spartské (str. 522).

Hlava pátá nadepsána jest: Radikální demokracie v Athenách. roztržka se Spartou (str. 526—583). V V. století jen as 12% veškeré půdy attické bylo oseto obilím; kapitalismus byl tam zrovna tak vyvinut, jako v moderní době; strany tehdejší byly demokratická, k níž patřili obyvatelé města, a konservativní, k níž náleželi rolníci (str. 545 nn.). Theorika zavedena za Periklea, diobellie nemá s nimi nic společného. Soudců bylo 6000 (str. 573). Po r. 461 není v Athenách žádné vlády, žádného ministerstva, žádné autority než suverenní demos, jehož prvním ministrem jest demagog, jenž jest právě u vesla (str. 579). Po demokratické změně ústavy r. 461 naléhala strana konservativní, aby válka proti Persii opět byla počata; v pramenech to neoznačeno, narážky na to jsou však u Aischyla Eum. 858 nn., 913, 976 (str. 583).

V kap. šesté jedná Meyer o konci válek perských a o první válce Athen proti Peloponnesským (str. 584—624). Bitva u Oinoe (Pausanias I, 15, II, 25, X, 4), kde Sparťané od Argejských a Atheňanů byli poraženi, svedena as r. 460 (str. 585). U Salaminy na Kypru dobyli Atheňané vlastně jen volného odchodu z ostrova; později (Anthol. Pal. VII, 296 vztahuje se na tuto bitvu) vyličen boj ten jako veliké konečné vítězství ve válkách perských (str. 614). Hned po smrti Kimonově vypravili Atheňané z návodu Perikleova Kallia do Sus jednat o mír. Pochybnosti o tomto míru (nesprávný název jest mír Kimonův) jsou naskrze neoprávněny. Nebyl to mír slavně stvrzený (proto nebyl současný nápis o něm v Athenách vystaven, nýbrž teprv dodatečně kol. r. 400 v abecedě ionské napsán), nýbrž jen slib králův, že města řecká, od Peršanů odpadlá, pokud již ve spolku delském byla, ponechá bez poplatků v moci Atheňanů (str. 615). Mír r. 446

mezi Spartou a Athenami způsoben situací obou států (str. 622). V hlavě sedmé podán výklad o dějinách západu od válek perských (str. 624—691), dějiny římské republiky odloženy však do svazku následujícího. Anekdota, že Hieron chtěl složit vládu, povstala asi z toho, že forem ústavních šetřil (str. 626). Gorgiova řeč na Helenu jest autentická (str. 658). Zákony XII. desk byly vskutku závislé na zákonech athenských (str. 663).

Referent — pokud ovšem jeho vědomosti stačí ke kontrole — souhlasí se všemi tu uvedenými myšlenkami; pouze úsudek o Thukydidovi, jako vzoru dějepisce, zdá se mu býti hyperbolický. Rovněž mohou býti různá mínění o hypothesách Meyerových o činnosti Themistokleové a o morálce, jakou měří státníky. Tisková chyba jest na str. 601 Epidauros m. Epidamnos. Spis Meyerův jest dílo klassické prvního řádu, a obrysy dějin, které tu podány, zůstanou i v budoucnosti nesmazatelné. Referent myslí, že měla by býti kniha Meyerova, jež, jak z podaných ukázek patrné, vypisuje veškeré, i kulturní, dějiny, také mezi příručními knihami každého filologa.

Jaroslav Štastný.

Pompeji in Leben und Kunst von *Aug. Mau*. Leipzig, Engelmann, 1900. XIX a 506 str. s 278 obr. v textu, 12 tab. a 6 plány. Cena 16 m., vkusně váz. 19 m.

Literatura německá měla do lonského roku o Pompejích vynikající, pěkné a všeobecně přístupné dílo Overbeckovo, jehož čtvrté vydání (z r. 1884) přepracováno bylo od Maua. Ač dílo to není ještě vyprodáno, uveřejňuje též nakladatel o Pompejích nový spis, Mauem samotným sepsaný, jenž vyšel původně po anglicku v Novém Yorku, nákladem Macmillanovým. Z tohoto vydání amerického převzaty všechny obrázky a rovněž ponechán menší formát, přidána však na základě nového objevu celá kapitola 18. Již skrovnější objem díla ukazuje, že autor uložil si zde větší stručnost. Nehovoří tak dlouhými, všeobecnými úvahami, jakými začínají některé kapitoly Overbeckovy, a nepřidává ke své knize vědeckých poznámek a odkazů k literatuře. Proto nový spis není vlastně proti Overbeckovi knihou konkurenční; čtenář, hledající podrobnějšího poučení, najde u Overbecka více.

Illustrace nového spisu jsou z velké části nové, a pohled na ně ukazuje rozvoj fotografie v minulých letech. Kdežto největší obrazy Overbeckovy jsou rytiny, zdobí spis Mauův jasné a čisté heliogravury. Mezi ilustracemi nescházejí ani rekonstrukce, čtenáři vždycky vítané a užitečné, pokud nejsou fantastické; a že takové nejsou, ujišťuje nás autor v předmluvě. O neúhledném zevnějšku antického domu sotva bychom si učinili jasný pojem bez takových obrázků, jako je č. 115 a 158. Obrázky v textu jsou drobnější než u Overbecka, však i při tom velmi jasné a zřetelné. Málo podařily se jen dvě ilustrace: »bitva Alexandrova« (str. 280) a »rozsudek Šalamounův« (str. 15).

Popis autorův je zřetelný a plynňý. Spisovatel, pokud při ustavičném popisování možno, vyhnul se suchopárnosti a oživil místa popisovaná časem i scénami ze starého života (srv. str. 47—52 a 185). Hlavní výhoda nové knihy spočívá v tom, že je o 16 let mladší.*) Kdo poznal Pompeje ze studia knihy Overbeckovy, zvědavě rozhrne jeho veliký plán, nadepsaný »Ergebnisse der Ausgrabungen von 1748—1882« a položí vedle něho nový plánek Mauův. Přrůstek je velmi malý, a pochopíme celkovou rozvahu, kterou Mau pronáší na str. 25: Jestliže Fiorelli r. 1873 (ve spise *Gli scavi di Pompei 1861—72*) odhadoval dobu, potřebnou k vykopání celého města, na 74 let, nepočítal s rostoucími výlohami, jež vyžaduje udržování zbytků. Podle nynějšího stavu a postupu práce ani 20. století nedočká se vykopání celých Pompej. Mezi nejnovější objevy patří chrám Veneřin u Mořské brány odkrytý, nález to, který čtenáři přináší více sklamaní než radosti. Je to pouhý stylobat; budova se v době katastrofy teprve stavěla. Ve čtvrti V. odkryty čtverce (insulae) 2., z části 3., 4. a 5.; z IX. čtvrti malý čtverec 8. Bydlel tam dle nápisu Aemilius Celer, již dříve známý; byl malířem veřejných ohlášení a pod jednu vyhlášku se samolibě podepsal (*Scriptis Aemilius Celer singulus ad lunam*). Nejzajímavější z domů nově objevených je v okr. IX. čtverec 15., domus Vettiorum, obydlí neveliké, ale zajímavé pěkně provedenými a neobyčejně zachovanými malbami. Popisu tohoto domu věnuje autor v kap. XLI. zvláštní píli a pozornost. Jiné novinky (proti r. 1884) jsou: villa nalezená v okolí Pompej v Boscoreale a několik hrobek za městem na cestě k Nucerii, popsaných dle nešetrného zvyku antického volebním doporučením kandidáta a oznámením o ztrátě koně.

Ale také v částech města dávno známých vyskytují se ještě věci nové. V *casu del Fauno*, odkryté již r. 1835, vyklizen byl teprve lonského roku popel ze stáje a nalezeny tam kostry dvou krav a čtyř lidí. A ještě zajímavější je oskický nápis, jenž se objevil odpadnutím šuku se zdi blíže strada dell' *abbondanza*, hlásající, že »tato cesta vede k městskému domu a k Minervě«. Městský dům je neznám, ale »Minerva« může se dle místa, kde nápis objeven, vztahovati na známý řecký chrám. Z drobnějších věcí, které se zde nově uvádějí, jmenují amfory s nápisem: *garum ca s t u m, muria ca s t a*. Vykládá se to za označení rybích omáček, zhotovených dle předpisů židovských a tedy Židům dovolených, tak že amfory ty jsou svědectvím o přítomnosti židovského obyvatelstva v Pompejích.

*) Divné poučení o Pompejích obsahoval feuilleton večerních Nár. Listů dne 10. dubna t. r. Byl to úryvek ze zastaralé knížky M. Monniera *Pompéi et les Pompéiens*, vydané r. 1865. »Nedávno vykopali Fiorelli . . .« čte se tam. Uvážíme-li, že Fiorelli († r. 1896) byl ředitelem výkopů Pompejských do r. 1875, divíme se, jak možno čtenářům denního listu předkládati takovému »novinky«.

Však nejen nové objevy vykonány od 4. vyd. Overbeckova, nýbrž také nová mínění a nová vysvětlení přineslo studium starožitností pompejských. Otázka, odkud bral vodovod pompejský vodu, na niž Overbeck (str. 239) nemá ještě odpovědi, zodpověděna zde (str. 215) domněnkou velmi pravděpodobnou. Určité popsán stroj na hnětení těsta, jenž Overbeckovi byl ještě nejasný, poněvadž dřevěné části jeho scházejí; hieroglyfické nápisy v nádvoří chrámu Isidina, o nichž praví Overbeck pouze, že »prý« se nevztahují ke kultu egyptské bohyně, jsou v Mauově spise lépe vysvětleny (str. 161). Při popisu divadla (str. 138) vzpomíná Mau theorie Dörpfeldovy. Nerozhoduje sice o její správnosti či nesprávnosti, ale táže se, zdali v divadle pompejském mohla orchestra býti stanoviskem herců, a podle nízkého jeviště odpovídá k otázce záporně. Malá hlíněná nádobka hruškovité formy, s otvorem v úzké části, dosud neprávem za lampičku pokládána, vysvětlena tu po prvé za nádobu na mléko pro děti (biberon, str. 368). Reliefy, jimiž nádobky takové zdobeny, vedly k tomuto výkladu; na některých exemplárech jest obraz kojící ženy, silného dítěte nebo i gladiatora, jako symbolické označení síly, které dítě má nabýti.

V popisu a výkladu jednotlivých budov jen tu a tam najdeme odchylku od Overbecka. Trosky jsou většinou až příliš neurčité, a výklad jich i názvy jim dávané spočívají často na pouhých konjekturách. Tak uváděna Mauem s titulem chrám Vespasianův budova, která u Overbecka sluje »chrám Genia Augustova (t. zv. chrám Merkuriův)«. Místo názvu »zasedací síň dekuriův«, jehož nesprávnost i Overbeck vytyká, čteme zde jako nové jméno téže budovy: chrám Larů městských (kap. XIII.). Však nejen o tom, čím trosky druhdy byly, mohou býti různá mínění, nýbrž i o tom, co na kterém místě bylo nalezeno. Jsouť protokolly o výkopech dávných let často neurčité a dávají dosti příležitosti k různým výkladům. Z toho si vysvětlíme různá udání na př. o tom, na kterém místě palaestry nalezena ona kopie Polykletova doryfora, jež stojí nyní v museu neapolském. Zpráva Mauova (str. 152) a Overbeckova (str. 151) se tu různá a čtenář nemá žádné možnosti rozhodnouti o spolehlivosti jejich. V kap. XII. vykládá Mau, že Římané převzali tržnici od Řeků; jméno samo (macellum) je prý převzato z řečtiny. Správněji soudí H. Nissen (Pompejanische Studien, str. 285), pokládáje macellum za slovo latinské, jehož Řekové nedovedou ani případně přeložiti (*τεμνίσμα, ἀγορὰ τῶν ὄρων*) a jehož někdy užíváno v řečtině jako slova cizího (sv. Pavel ke Kor. I, 10, 25 nn.). Rovněž Fr. Stolz v Hist. Gramm. d. lat. Sprache I, str. 161 vidí v macellum slovo latinské, jež souvisí s māceria, 'ohrada'.

Jako doklad, že Mau při větší stručnosti přece leccos zajímavého přidává, uvéstí možno reprodukci poprsí Jovova, na-

lezeného v chrámě tohoto boha na foru pompejském. Autor klade proti němu poprsí otrikolské a činí obě předmětem velmi zajímavého srovnání (str. 60).

Umělecké památky Pompej jsou nejzajímavější částí celé této látky archaeologické, a kapitoly jim věnované (na str. 429—472) patří k nejpoutavějším stránkám celé knihy. Jsou psány s živostí a patrnou láskou k předmětu a při poměrné stručnosti podávají obraz velmi jasný. Pěkně charakterisuje autor dobu t. zv. tuffovou, a jeho pojednání o nástěnných malbách vyniká nad spis Overbeckův hojnějšími a lepšími ilustracemi. Určitěji než Overbeck ve svém dlouhém výkladu (str. 553 nn.) vyslovuje se Mau o známé, půvabné sošce *Narkissa*. Za Narkissa byla krásná a mladistvá ta postava vysvětlena hned po svém nalezení. Narkissos, s nakloněnou hlavou a zvedaje ukazováček pravé ruky, naslouchá zvukům volajíc ho nymfy Echo. Proti tomu učiněna námítka, že Narkis dle báje neopětoval lásku oné nymfy, tedy nepohroužil by se tak ve vnímání jejích zvuků. Mauovi je tento jinoch Dionysem. A přece zdá se mi původní výklad (Fiorelliho) nejpřipadnější. Jestliže sličný jinoch odmítl lásku nymfy, proto přece zvuky její, když poprvé je zaslechl, mohly vzbuditi jeho pozornost tak, jak na této sošce vidíme. Ještě méně souhlasím s výkladem malby, s názornující let Daidalův a Ikarův (obr. 276). Otec letí napřed a za ním syn již padá. Papsky Apollona, jehož čtverospřež na nebi se nese, vykonaly již svůj zhoubný účinek. Dole viděti moře, mořského bůžka, loď, zemi a na břehu tři osoby. Mau pronášá o této kompozici úsudek, že to je nejspíše nerozumné přepracování komposice, na níž původně znázorněn byl Ikaros ne padající, nýbrž již ležící. Venkované a bohové místní jej soustrastně pozorovali a Daidalos ho hledal. Podřizený nějaký umělec, chtěje stupňovati účinek, namaloval prý pád Ikarův, nehledě k tomu, že vzájemný vztah osob tím byl zrušen a že sám Daidalos nemůže viděti, co s Ikarem se děje. Pohled na obrázek nás nepřesvědčuje o správnosti tohoto výkladu. Ony tři osoby na zemi nevěnují pozornost něčemu, co by na zemi před nimi leželo; zdají se spíše namalovány za pouhou stafáž země, jako onen člun má oživiti moře. A Ikaros i podle Ovidiova líčení (Met. VIII, 224) letěl vzadu za otcem, jenž pádu jeho neznamenal hned a po chvíli ohlédnuv se viděl křídla jeho na vlnách moře.

Dvojitá upozornění spisovatelovo na omyly často opakované užitečno je zvlášť uvést. Říkává se, že poprvé nalezeny budovy Herkulanea při kopání studny, a tak napsal i ve své známé elegii básník Schiller. Zatím však první kopání v Herkulaneu zkusil rakouský generál kníže Elbeuf r. 1709, hledaje starožitnosti. Zpráva o kopání *studně* vznikla dvojsmyslností italského pozzo, které značí studnu nebo šachtu. Jiný omyl stále opakovaný jest, že Herkulaneum zalito bylo proudem lávy. Tak píše Neruda

(jehož článek »Mrtvé město« čte se v kvintě), tak napsal Velišský (Život Ř. i Ř., str. 82) a tak čteme také v Ottově Slovníku naučném s. v. Herculaneum. V pravdě však zasypáno Herculaneum, tak jako Pompeje, dílem kaménky pemzy (lapilli), dílem drobným popelem, jenom že tyto hmoty nepadaly ve vrstvách za sebou, nýbrž smíšeně a k tomu s přimícháním vody, tak že vše to stvrdlo v jakousi hmotu, tuflu podobnou a 20 m. vysokou (Mau, str. 19).

S nadějným pohledem na možné snad jednou vykopání Herculanea končí Mau závěrečnou úvahu cenné knihy své. Herculaneum by poskytlo naší zvědavosti pravděpodobně bohatší kořist; vždyť z Pompej mohli po zasypání obyvatelé příliš mnoho vyhrabati a odnésti, a nepoměrně málo movitého majetku nalézá se v mrtvém městě.

Z chyb tiskových uvádím, že na str. 183 a 184 jest čtenář odkazován k tab. XIII. místo k XII., a že na str. 187 tloušťka skla v okně apodyteria udána na 13 cm. místo 13 mm. *L. Brtnický.*

Hlídky programů středních škol.

Pomerium. Referuje Frant. Teplý. První výroční zpráva českého soukromého gymnasia ve Vyškově, 1900. Str. 20.

V této úvaze pojednává autor o sporné otázce, o níž měl také ref. příležitost zmíniti se ve svém pojednání o Palatinu (v progr. gymn. v Hradci Králové, 1893). Můj kritik J. Korec (v Českém museu filol. I, str. 342), upozorněn byv Fr. Teplým, ukázal, že jsem byl na omylu, a připomenul, že správné rozřešení otázky obsaženo ve spise Adolfa Nissena: Beiträge zum röm. Staatsrecht (Strassburg 1885). Ve vyškovském programu podává nyní Teplý sám článkem bedlivě a jasně psaným výklad Nissenova mínění.

Ze svědectví starých jsou nad jiné důležitá čtyři místa: Livius I, 44, Gellius XIII, 14, Varro de l. l. V, 143 a Tacitus Ann. XII, 24. Na první pohled však nesouhlasí mezi sebou. Dle Livia bylo pomerium před hradbami města i za nimi; bylo to prý vlastně circumoerium (Nissen i Teplý citují dle některých vydání »circa murum locus«). Z Gellia se dovidáme, že pomerium je pruh země na obvodu celého města, jenž nalézá se uvnitř plochy, při zakládání města vymezené (intra agrum effatum). Slova Varronova*) nás svádějí k domněnce, že brázda, jíž oráč-zakladatel označil hranice města, proměnila se potom v příkop a vedle ní postavena hradební zeď. Naproti tomu i Gellius i Tacitus tvrdí, že tato brázda k označení rozsahu města (sulcus designandi

*) Nemilou náhodou vynechána v citátu Teplého velmi důležitá slova: terram unde exsculperant, fossam vocabant et introrsum iactam murum.

oppidi) byla u nejstaršího Říma kolem úpatí pahorku palatinského, kdežto opevnění bylo zajisté ve výši, na krajích pahorku.

Různým, ale ne šťastným způsobem pokoušeli se pojem pomeria objasnit Jindřich Nissen, Mommsen, Gilbert a j*) Naproti tomu podal Adolf Nissen ve spise uvedeném výklad šťastný a uspokojivý. Upozornil, že půda, na které mělo být zbudováno nové město, proměněna byla jistými obřady v čtverhranné *templum*. Brázda, označující obvod zakládaného města, slove *fossa*, a slovem *murus* označuje se při těchto obřadech násep hlíny, kterou orající dovnitř odhrnuje. Uvnitř čtverce, který touto čarou od okolního kraje byl oddělen, výtčena byla druhá vnitřní čára. Pás, omezený zevnější a vnitřní linií a táhnoucí se *per totius circuitum urbis*, nazván byl *pomerium* a určen k opevnění. Plocha omezená vnitřní čarou bylo vlastní město v užším smyslu. Opevnění nebylo stavěno ani dle vnější čáry ani dle vnitřní, nýbrž rozmanitým způsobem uprostřed obou, jak právě povaha půdy vyžadovala. Tak bylo pomerium, jak Livius tomu chce, *circa murum* a zachráněna i etymologie starých, kteří slovo odvozovali od výrazu *pone murum*; bylo vskutku *pone murum*, jenom že nikoli za skutečnou hradbou, nýbrž za onou hradbou symbolickou.

Jestliže Teplý právem schvaluje tento výklad, myslím, že naproti tomu zbytečně sleduje svého autora i ve výrocích, které vybízejí ke skepsi a k odporu. Nissen na mnohých místech s důrazem vytýká, že pomerium nemá nic společného s opevněním města, že mohla být města založena *ritu Etrusco* bez opevnění, a Romulův Řím na Palatinu sám prý byl bez hradeb. V první věci odporuje Nissen sám sobě; správněji vytkl před tím (str. 14 a 19), že pomerium z celé plochy budoucího města odděleno právě proto, aby se na něm vystavěly hradby. Kdyby toho účelu nebylo, stačilo by jedinou linií označit *templum* města, tak jako se každé jiné *templum* jednoduchou čarou označovalo. Také si nepředstavuji, že v Itálii byla zakládána města bez opevnění. V nejstarších dobách, kdy tam přebývalo mnoho rozdrobených kmenů, netvořících většího státního celku, bylo jistě ve všech krajinách italských mnoho válek. Sváry pastýřů, odehnání stáda, zpustošení polí byly stále se opakujícími podněty bojů, a v této neklidné době sotva asi který zakladatel měst zapomněl za *id e-ál nē* hradbou postavit skutečné opevnění. Teplý polemisuje dle Nissena proti mému mínění, že Palatin byl opevněn; sotva prý mohu proto uvést důvod přesvědčující. Myslím, že jsem jej právě uvedl. Mimo to poukazuji k tomu, že staré město na Palatinu mělo brány; připomíná se tam *porta Romana*, *porta Mugonia* a ještě třetí jejíhož jména neznáme. Kde jsou brány, byly též hradby. Nissen ovšem tyto brány pokládá zase za brány *im a-*

* Nejnovější vykladatel J. Valeton v článku *De templis Romanis Mnemosyne XXV, 1897*, str. 93 nn. přidržuje se mínění Mommsenova.

ginární, za pouhá místa, kde zakladatel, orající brázdu, zvedne svůj pluh. Ale ref. nemůže než vyrozumívati slovem »porta« obyčejnou, skutečnou bránu. Nemyslím, že by »úplný nedostatek zpráv o nějakém opevnění Říma Romulova« měl nějaký důkazný význam; je přirozeno, že pro hradby Serviovy, které tak dlouho trvaly, které Livius měl před očima, zapomnělo se na starší opevnění Palatinu, jež, když Serviovými hradbami stalo se zbytečným, bylo snad zbořeno a místy zastaveno.

Nesprávný jest výklad Teplého k Liviovi I, 12. Teplý připouští, že hrad (arx), kterého se zmocnili Sabiné, podplativše dceru Spuria Tarpeia, mohl by býti také hrad, zaujímající část pahorku palatinského. Kdyby nepřítel byl býval na Palatinu, nebyl by druhého dne Romulus vedl vojsko své proti nepříteli na rovinu mezi Capitoliem a Palatinem. A další vypravování Liviovo zní: Římané, rozněceni jsouce hněvem i touhou dobýti hradu, postoupí až pod hrad Pak poražení couvají a zastaví se ve svém ústupu až u staré brány palatinské. To je brána, zvaná jinak porta Mugonia, jež byla blízko »hovější svaté cesty.«*) Romulus, stojí na těchto místech, blízko palatinské brány (»hic in Palatio«), praví, že nepřátelé »huc armati superata media valle tendunt«. To nepřipouští jiného výkladu, ne že Sabinové od Capitolia postupovali přes forum k Palatinu. Patrně Livius si představoval, že Capitolium bylo osazeno a opevněno již Romulem. Že byly také jiné tradice o tom, poznáváme z Tacitových Ann. XII, 24 (forumque et Capitolium non a Romulo, sed a Tito Tatío additum urbi crediderunt).

Ke konci svého článku vykládá Teplý o rozšiřování římského pomeria, následuje i zde díla Nissenova. To však je v některých věcech již zastaralé a neúplné. Tak třeba dodatí, že mezníky pomeria, postavené za císaře Claudia, známy jsou čtyři, nikoli tři, a že také Titus a Vespasianus pomerium rozšířili, jak svědčí nalezené *cippi* (v. Richter, Topographie, str. 50 a novější dodatek v Bull. della comm. arch. di Roma XXVII, 1899, str. 270 nn.).

Přes to však pokládám článek Teplého za užitečný a hodný povšimnutí, ježto týká se věci, o kterou mnohý filolog ve škole zavádí. Přeji, aby pečlivá tato práce byla dobrými auspiciemi pro mladé gymnasium vyškovské, jehož správa Fr. Teplému svěřena.

L. Brtnický.

Isokrates: VIII. O míru. Do jazyka českého překládá Jan Evang. Jirka. (Šestá výroční zpráva o obecném vyšším gymnasiu Františka Josefa v Králové Dvoře n. L. za školní rok 1899—1900.) Str. 21.

*) V. můj Palatin I, str. 13.

S houževnatostí lepší věci hodnou podává p. Jirka překlad již páte řeči Isokratovy; je to však překlad rovněž tak nezáživný jako předešlé. Takovým způsobem podkopáváme sami vážnost ke klassickému starověku. Obecenstvo řečtiny neznalé, jemuž se překlad p. Jirkův dostane do rukou, právem se podiví, jak může býti ještě dnes oslavován, kdo psal tak nevkusně. Na překlad Isokrata p. Jirka nestačí; měl by to uznati sám a nechati marného namáhání.

Fr. Groh.

Drobné zprávy.

Podrobný výklad Dörpfeldovy theorie, dle níž Homerova Ithaka jest nynější Leukas, podává v Zeitschr. f. österr. Gymn. 1901, str. 97–108 Jan Gallina, jenž slyšel o tom Dörpfeldovu přednášku v Olympii dne 22. dubna r. m. Hlavním důvodem Dörpfeldovým jest, že Leukas nebyla poloostrovem, v VII. stol. př. Kr. od Korintanů prokopaným, jak jsme dosud se Strabonem (X, 2, 8, p. 452) soudili, nýbrž že to byl vždy ostrov. Názor ten potvrdil se, jak nejnovější zprávy z Řecka hlásají, letošním prozkoumáním úžiny mezi Leukadou a pevninou; nalezen tu v hloubce devíti a více metrů pouze mořský písek, po skále však nebylo ani stopy. O toto poznání se opíraje, soudí Dörpfeld, že popis Ithaky a okolních ostrovů v Odys. IX, 21 nn. zakládá se na autopsii. Ithaka jest *χθυσάλη*, t. j. »blízko u pevniny ležící«, jak již Strabon (X., 2, 12, p. 464) vykládá, a leží *παραπρωτη προς Ἰθάκην*, t. j. »nejdále na severozápad«; poloha ostatních ostrovů jest *προς ἡᾶ τ' ἠέλιόν τε*, t. j. »na jihovýchod«. Identifikováním Ithaky s Leukadou pochopí se, proč cizinec, o kterém se myslí, že z daleka přišel, dotazován jest (Odys. I, 171, XIV, 188, XVI, 57, 222): »jak tě plavci dopravili na Ithaku? neboť nemyslím, žeš přišel sem pěšky.« Touto »cestou pěšky« miní se prý úžina mezi Leukadou a pevninou, kdež byl zřízen stálý přívoz. Přivozníci (*παραμήςες*) připomínají se v Od. XX, 187, jak přepravili na Ithaku jalovici a tučné kozy, které měl Filoitios poslati ženichům. Co pak se okolních ostrovů týče, stotožňuje Dörpfeld homerské Dulichion s nynější Kefallení a homerskou Same s nynější Ithakou; Zakynthos zůstává i jemu nynější Zante. Na Leukadě nalézá Dörpfeld též všechny tři od Homera připomenuté přístavy; Rheitron jest záliv severovýchodní, nedaleko města Leukady, záliv městský jest záliv nedaleko osady Neochoria, zvaný Poros, záliv Forkyndův jest na jihu ostrova, blízko osady Merantochori, zvaný Sivota. — Jakkoliv proti tomuto výkladu Homera lze leccos namítati, můžeme přece s touhou očekávati, potvrdí-li se víra Dörpfeldova, že na Leukadě najde zbytky paláce doby mykenské. Výkopy ty mají býti provedeny ještě roku letošního.

Starověký hřbitov objeven byl jihozápadně od Athen na místě, kde řečisté Ilissu křížuje se s prostřední dlouhou zdí. Pochází z konce V. a začátku IV. stol. před Kr. Obojí způsob pohřbívání byl tu v obyčeji: pochovávaní i spalování. Mrtvolý pochovávaný v rakvích dřevěných nebo hliněných, nebo kladeny prostě do hrobů, jejichž stěny obloženy byly mramorem. Popel uschováván byl v mramorových nádobách, jež měly podobu kotlíku nebo bubnu sloupového a chovaly uvnitř popelnici vlastní z bronzu nebo z hlíny. Kromě četných vás

objeveno několik stel a lekythů náhrobních s reliefy a nápisy; na některých byly místo reliefů malované obrazy, jež ovšem vybledly k nepoznání. Z hrobů dosud objevených nebyla však v žádném pohřbena osobnost historicky důležitá.

Jak se výkopy v Řecku provádějí, líčí dle vlastní zkušenosti způsobem velmi poutavým F. Hiller von Gärtringen ve své, nedávno vyšlé knížce: *Ausgrabungen in Griechenland* (Berlín 1901, G. Reimer, 39 str. Cena 1 m.). Přihlíží tu k výkopům v Magnesii nad Maiandrem, zejména však ke svým důležitým objevům na ostrově Thera. Spis ozdoben jest obrazem divadla v Magnesii, jenž jest pěkným doplňkem popisu Dörpfeldova v Athen. Mitth. XIX, 1894, str. 65 nn.

Zprávy o výkopech francouzských v Delfech byly dosud roztroušeny v *Bulletin de la corr. hellénique*. Nyní přikročeno bude řízením Th. Homolla k dílu soubornému s názvem: *Fouilles de Delphes*, jež vycházeti bude nákladem A. Fontemoinga v Paříži. Nejprve bude vydána publikace zatímni v kvartovém svazku. Publikace definitivní skládati se bude z pěti svazků; první obsahovati bude památky stavitelské, druhý nápisy, třetí skulpturu, čtvrtý terrakoty a bronzы a pátý dějiny Delf a výkopů. Publikace prvá jest již v tisku.

Při výkopech na foru římském nalezen byl opět nový zlomek starověkého plánu města Říma, a to Pantheon a část therm Agrippových. Poněvadž plán ten jest starší než Hadrianova přestavba Pantheonu, lze doufati, že poskytne rozluštění leckterých sporných otázek, jež v posledních letech živě byly přetřásány. Bylo by žádoucnо, aby byl vydán co nejdříve.

Vídeňská akademie má v úmyslu vydati sbírku nápisů malasijských, a to nejen řeckých a latinských, nýbrž i těch, které psány jsou písmem epihorickým. Nápisy rozděleny budou dle míst; budou tedy i různojazyčné nápisy, jsou-li nalezeny na témž místě, vždy pohromadě. Jako mezník časový volen rok 1453 po Kr., značící konec říše byzantské. Jen dva nápisy mají býti vypuštěny: *res gestae div. Augusti* a *edictum Diocletiani*, ježto oba jsou vzorným způsobem vy dány od Mommsena. Hojněji než v publikacích dosavadních užíváno bude fotografií; nejen písmo nápisů, nýbrž i památky samy zobrazeny budou věrně dle snímků fotografických. První svazek tohoto důležitého podniku přináší nápisy z Lykie, psané písmem i jazykem lyckým (*Tituli Asiae Minoris conlecti et editi auspiciis caesareae Academiae litterarum Vindobonensis Volumen I. Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti. Enarravit Ernestus Kalinka. Vindobonae 1901, A. Hoelder. VI a 137 str. fol. Cena váz. 46 K 50 h.*). Připojenou velkou mapu Lykie upravil dle Kieperta Rud. Heberdey.

Majetník světoznámé slevárny v Essenu F. A. Krupp zřídil pro dělnictvo svých závodů vzornou knihovnu a zařadil do ní též řecké a římské klassiky v německých překladech. Jest zajímavо, že těšili se tyto klassikové dosti značně oblíbě u dělnictva. Žádáno bylo v prvním roce trvání této knihovny celkem 48 klassických autorů, a sice nejčastěji Aristoteles (58krát) a Plautus (53). Nejméně čteni Diodoros (2), Martialis (2) a Polybios (1). (Česká revue, roč. IV, čís. 8, str. 946)

V ČMF. VI (1900), str. 472 v pochvalné recenzi prof. Hommela o jednom spisečku Práškové nazývá se Prášek «výborně vycvičeným klassickým filologem». Poněvadž sl. redakce ČMF propouští tuto makavou nesprávnost bez opravy, ačkoli by jí zvláště mladší filologové mohli snadno uváděni býti v omyl, není nemístno připomenouti,

že tento hlavní spolupracovník ČMF. není a nikdy nebyl klassickým filologem, nýbrž že je povoláním svým historik. O jeho domnělé »vycvičenosti« v klassické filologii můžeme z jeho článků v ČMF. i jiných jeho prací podati zajímavé doklady.

V »Naší době« VIII, 1901, str. 640 odpovídá prof. T. G. Masaryk na moje upozornění v Listech fil. XXVIII (1901), str. 159 n., že ve spisku Dr. Alberta Fischera spisovatelé starověcí posuzují se z nepochopení věci zcela nesprávně. Tázal jsem se prof. Masaryka, zdali on tyto charakteristiky starověkých spisovatelů, zvláště Platona, jehož Fischer pokládá za přítele paiserastie, sám schvaluje. Prof. Masaryk mi odpovídá, že omylů a chyb Fischerových neschvaluje, ač prý o některých výrociích jeho může býti spor. Tu a onde prý se sice Fischer vyjadřuje drasticky, ale to prý nevádí. Na to odpovídám zase já: drastické ovšem jsou tyto charakteristiky Fischerovy, ale všechny naprosto nesprávné, svědčící jen o tom, že ten, kdo je psal, starověkých spisovatelů nezná nebo znáti nechce. Na mou otázku, pokládá-li Platona za přítele paiserastie, prof. Masaryk přímo neodpovídá, zdá se však, že tohoto výroku Fischerova o Platonovi neschvaluje, ačkoli ukazuje k tomu, že taková výtká byla prý různými spisovateli Platonovi učiněna. O to však neběží, zdali kdo Platóna takto pomlouval, nýbrž běží o to, je-li tento výrok pravdivý či nikoli. Budíž tu tedy prostě zaznamenáno, že Platon přítelem paiserastie nebyl, že jeho *παῖδων ἑταῖρος* je docela něco jiného než tak zv. paiserastie. Kdo mu takovou nespravedlivou výčitku činí, nezná Platóna. Za doby humanistické zahrnovalo se neomezenou chválou vše, co v starověku bylo napsáno; klassická filologie nynější jest tohoto přeceňování starověkých spisovatelů dávno prostá. Za to v širším, neodborném obecnstvu rozšířila se nyní móda, i znamenité spisovatele starověké snižovati. Té módě podléhá i prof. Masaryk, míní-li, že může býti na př. o tom spor, byl-li Demosthenes znamenitým řečníkem. O tom přece není sporu. Prof. Masaryk přeje si, aby ve školách poznával se antický svět a aby nebyl mařen čas duchaprázdným, srdcemorným filologismem, poznáváním nepravidelných řeckých aoristů a vůbec filologickým »nimráním«. (Ty aoristy stanou se co nejdříve pravými Empusami pro děti.) To je také jedna z těch četných nesprávností, šířených o nynějším gymnasiu, že prý se na něm antický svět nepoznává a že se učitelé s žáky ve filologii »nimrají«. Zdá se však, že nepřítelům humanitního vzdělání, jichž jest nyní ovšem dost, jest jakékoli učení grammatice latinské a řecké nimráním. Ale bez jistého »nimráním« v grammatických tvarech nenaučí se nikdo jazyku cizímu, ani modernímu, ani svému vlastnímu mateřskému. Však nynější čeština i některých slavných spisovatelů podává toho zřejmé důkazy, že by nám poněkud více »nimráním« v grammatice vůbec, a také české neškodilo. Vůbec bez jakéhosi »nimráním« ničemu se nikdo řádně nenaučí; kdyby se byl na př. Dr. Fischer více »nimral« v starověkých klassicích, nebyl by o nich pronesl tak děsně nesprávné úsudky. Prof. Masaryk upozorňuje mne také, že kdysi v »Naší době« uveřejnil článek Foustkův, jenž mi byl ostatně již před svým vytištěním znám; v tom se také o reformě klassických studií na gymnasiu jednalo, ovšem způsobem takovým, že vývody jeho mohly vážně brány býti v úvahu. Ale spisek Fischerův obsahuje naprosté nepravdy o starověkých spisovatelích, a proto výtah z něho ve vážném listu, jakým zajisté chce býti »Naše doba«, neměl býti uveřejněn, třeba redaktor prof. Masaryk za všechny články svého časopisu odpovědnosti na sebe nebral. Komu jde o pravdu, nemá šířiti, nýbrž potlačovati každou nepravdu.

Josef Král.

V jaké podobě se nám zachovala Aischylova tragoedie *Προμηθεὺς δεσμώτης*?

Napsal Karel Wenig.

(Dokončení.)

IV.

Metrický rozbor partií lyrických.

V odstavci tomto probírám jednotlivé strofy dle rhythmické jich povahy, zmiňuje se při každé v poznámkách o rukopisném podání*), které někde souvisí přímo s otázkou o přepracování, jak podávám rozbor metrický, a sice ve formě schematu, aby byla vyloučena pochybnost, jak který verš jest měřen, a konečně pojednávám se o tom, co z metrické povahy té neb oné strofy vyplývá pro otázku o přepracování.

*Strofa trochejská v. 415—419.**)*

Strofa má toto schema:

I. $\cup \cup \cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup$
— $\cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup$
— $\cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup$
II. — $\cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup$ L
— $\cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup \quad \_ \cup$ L

*) Ovšem jen potud, pokud porušení týká se metra, a i tu zcela stručně, informativně, uváděje jen ty konjektury, k nimž přihlíží se v nejnovějších vydáních. V celku přidržuji se vydání Weilova.

**) Strofa zachována jest v rukopisech úplně správně. V antistrofě čtou rukopisy ve v. 420: *Ἀραβίας τ' ἄρειον ἄνθος ὑνίπρημον θ' οἶ . . .*, avšak ze scholia k verši tomuto: *λείπει ὁ καὶ* vidíme, že θ' v našich rukopisech jest pozdější přídavek někoho, kdo chtěl odstraniti geografickou chybu, kterouž Arabové umístění na Kavkaz. Ale proto přece podržuji čtení *Ἀραβίας*, jež jest, soudíc dle uvedeného scholia, velmi staré. Aischylos měl o těchto krajinách východních a jihovýchodních velmi nejasné názory, jak o tom svědčí popis bloudění Ioina ve v. 707 n. Není tu také žádné závady metrické (jak soudí na př. Wecklein); neboť dobře lze v antistrofě připustiti tribrachys proti trocheji ve strofě (v. 415). Podržuji tedy *Ἀραβίας* a vypouštím θ' (jako Weil). Většina vydavatelů činí tu změny; na př. Heimsoeth čte *Χαλκίδος*, Hartung *Ἀρίας* a j.

a skládá se pravdě podobně ze dvou period, první trochejské (v. 415—417), druhé logaoedické (v. 418, 419).*)

Téměř vsichni badatelé**), vyjímajíc ovšem Kussmahlyho, pokládají tuto strofu za pozdější, neaischylovskou, poněvadž v ní třikráte za sebou vyskytuje se akatalektická tetrapodie trochejská, která nalézá se u Aischyla ještě jen na dvou***) místech v Eumenidách, v. 496 *πολλὰ δ' ἔτιμα παιδοτρόωτα* a v Hepta v. 352 *ἔμβολαί φέρων φέροντι*. Jinak Aischylos vesměs užívá tetrapodií katalektických (celkem asi sto a dvacetkráté). Také Euripides oblibuje si tvar katalektický, tak že tetrapodie katalektická nazvána dle něho *Εὐριπίδειον*, kdežto tetrapodie akatalektická jest u něho velmi řídká.

Rossbach (str. 198) uvádí z Euripida tyto doklady z Foiničanek: v. 258, 640, 641, 645, 649, 678. Z toho jde, že tragédie vůbec, nejen Aischylos, nýbrž i Euripides, pokud můžeme ovšem souditi ze zachovaných dramát, oblibovala si tetrapodie katalektické, ale přece připouštěla, ač velmi zřídka†), i tetrapodie akatalektické, a to nejen jednotlivě, nýbrž i v malých skupinách (Euripides, Foiničanky v. 640, 641). Více, myslím, nelze při tak malém počtu příkladů souditi. S toho stanoviska tedy nezdá se mi ani u Aischyla užití těchto tří dimetrů nemožné, a nesouhlasím s Heidlerem, který (str. 25) vidí v tom typ metriky lyriků a komiků, upozorňuje na tak zv. trochejská hypermetra u komiků, dle mého domnění nesprávně. Neboť kdežto tato skládají se ze dvou nebo více akatalektických dimetrů (se vtroušenými monometry), zakončených dimetrem katalektickým, jest skladba sporné strofy v Prometheovi zcela jiná, a to taková, jaká shledává se i u jiných strof Aischylových; po části trochejské následují totiž kola logaoedická (v. na př. Choeforoi v. 603 n.). Konečně budiž uvedeno — a toho důkazu užívá Kussmahly (str. 19) —, že vhodně a povaze líčení přiměřeně užito bylo tvarů akatalektických; neboť tyto hodí se lépe pro prosté vypočítávání různých národů než pathetičtější dimetry katalektické.

*) Druhou periodu označuji jako logaoedickou, jakkoli by podle novějších teorií mohla býti měřena také trochejsky. Ale tyto novější teorie třeba, pokud se týče logaoedů a daktylotrochejů, přijímati s opatrností. Dokud otázka tato o tak zv. logaoedech nebude určitě rozhodnuta, držím se tuto i jinde označování staršího řad tak zv. logaoedických a daktylotrochejských.

**) Kramer (str. 35), Röhlecke (str. 62), Heidler (str. 24—26), Rossbach (str. 217 pod čarou).

***) Rossbach (str. 198) uvádí sice ještě třetí doklad z Agamemnona v. 1024, ale verš ten jest textově porušen.

†) Rossbach (str. 198) praví: die akatalektische trochäische tetrapodie ist so gut wie ausgeschlossen.

Iambická epodos v. 901—906.*)

Při rozboru strofy jsou mezi vydavateli neshody v měření kol, počínajíc veršem 904 n. (*οὐδ' ἔχω* . . .). Obvykle měří se tu sestupně (Wecklein, str. 154) takto:

— ∪ — ∪ — ∪ — —
 — ∪ — ∪ — ∪ —
 — ∪ — ∪ — ∪ —

ale nevím, nebylo-li by lépe měřiti tu iambicky, jak aspoň pro v. 904 naznačil Zomaridas**), který *οὐδ'* přidal k předchozímu kolu a dostal tak ve v. 904 (*ἔχω τίς ἄν γνοιίμαν*) tetrapodii iambickou. Pak vše od v. 901—904 rozděluje se vhodně ve dvě periody (první v. 901—902, druhá v. 903—904), a následující perioda třetí jest buď sestupná (z tetrapodie trochejské a tetrapodie logaoedické), nebo mohli bychom i tu měřiti iambicky, jak následující schema naznačuje.

I. ∪ — ∪ — ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ —
 — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
 ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — —
 II. ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ —
 ∪ — ∪ — ∪ — —
 III. — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
 — ∪ — ∪ — —

Stran míry poslední tetrapodie iambické (— ∪ —, ∪ — —) viz str. 325 této práce.

*) Elmsley a Hermann neprávem chtěli docíliti v písni této response, a proto se o počínání jich, které všeobecně se zavrhuje, nezmiňují. Začátek epody jest porušen. Čteme-li totiž s rukopisy: *ἔμοι δ' ὅτι μὲν ὁμαλὸς ὁ γάμος ἄφροθος οὐ δέδια* atd., dostáváme čtení nejen smyslem podivné (neboť *οὐ δέδια* není syntakticky nijak spojeno s předchozím), nýbrž i metricky podezřelé, ježto mezi dvěma hexapodiemi (první: *ἔμοι . . . . οὐ*, druhá: *ἔφροθ . . . . με*) objevuje se pentapodie iambická tohoto tvaru: ∪ ∪ ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —. Souhlasím s většinou kritiků, kteří vylučují s Bothem *οὐ δέδια* jakožto glossu k *ἄφροθος*, jež dostala se do textu. Ale ani pak nejsou metrické obtíže odstraněny, a jest snad nejlépe místo *ὅτι* čísti s Weilem *ὅτι*. Než i jiné návrhy se vyskytly; na př. Hermann čte *ἔμοι δέ γ' ὅτι . . . . οὐδὲ δέδια*, kdežto Wecklein pokládá *δοτιμενομαλος* za porušení, vzniklé z *δὲ τιόμενος*. V dalších slovech není třeba změn, kromě evidentní konjekтуры Salviniovy *προσδράμοι* místo *προσδάρμοι*.

**) Z příčin praktických uvádím velké novověké vydání Aischyla od Zomarida a Weckleina: *Αἰσχύλου δράματα σωζόμενα, τόμος δεύτερος*, (Atheny 1896) jen pod jménem Zomaridovým a rozlišuji je tak od často citovaného německého poznámkového vydání Weckleinova (Lipsko 1893).

V epodě této není nic, co by nemohlo míti původcem Aischyla, ani měříme-li v. 904—906 sestupně; neboť táž *μεταβολή κατ' ἀντίθεσιν* vyskytuje se i v jiných strofách u Aischyla (na př. Persai v. 548 n., Hiketides v. 111 n. i jinde).

Strofy ionské.

A. Strofa parody v. 128—135.*)

Rozdělení metrické této strofy jest velmi nesnadné, i podáno tu dosti různých dělení, která však neuspokojují. Nejdříve uvedu dvoje měření, které jest rhythmicky nesprávné. 1. První podal Röhlecke (str. 56), který shledává v této strofě verše logaoedické, daktylotrochejské a anapaestickoiambické — praví výslovně: »ea (sc. cantica) habere rhythmum logaoedicum et dactylo- trochaicum et anapaestoiambicum« — a stanoví o jednotlivých kolech toto: v. 129 a 135 jsou logaoedické, jiné verše jsou daktylotrochejské, z nichž kromě v. 132 mají předeslanou dipodii iambickou v. 128, 131 a 133; v. 130 skládá se z anapaestu a části daktylotrochejské a v. 134 sestává z části anapaestickoiambické a daktylotrochejské. Na první pohled jest patrné, že dělení toto jest úplně nerhythmické a plno chyb, nehledíc k tomu, že to, co Röhlecke nazývá daktylotrocheji a iamboanapaesty, jsou logaoedy. 2. Nemnoho lepší jest dělení Sikesovo (str. 186), který v celé strofě nalézá, ovšem velmi násilně, ioniky a minore, připouštěje dle příkladu moderní theorie o ionících, která však vyzaduje strážlivějšího zpracování, než jakého se jí dostalo na př. i u Gleditsche (ve 3. vyd, str. 150 n), ioniky tohoto tvaru: $\cup\cup - \cup$. Kromě toho však nucen jest ještě uznati i anakrusi, což samo již postačí, abychom dělení jeho odmítli. Jen na ukázkou podávám rozbor první periody:

$$\begin{array}{cccccccccccccccc} \cup & | & - & \cup & - & - & | & \cup & \cup & - & \cup & | & - & \cup & - & - \\ & & & \cup & - & \cup & | & - & \cup & - & - & & & & & \\ & & & \cup & \cup & - & - & | & \cup & \cup & - & \cup & | & - & - & \bar{\cup} \end{array}$$

Přistupuji k dělení, k němuž základ položil Hermann (Elem. doctr. metr., pag. 493) a jehož přidržuje se i Wecklein a Zomaridas. Měření to zakládá se na scholiu k v. 128: *ὁ ἔνθμος Ἀνακρέοντιός ἐστι κεκλασμένος πρὸς θρηνητικόν*. Na slova scholiastova netřeba

*) Strofa i antistrofa jsou zachovány (zvlášť v metrické příčině) dobře. Jen ve v. 134 má M čtení *θεμερώπιν*, nesprávně opravené mladší rukou nadepsaným ρ v *θεμερώπιν*, kteréžto slovo se vůbec nevyskytuje, jest tudíž čísta správně *θεμερώπιν*. V antistrofě ve v. 150 čtou rukopisy *ἀθίσμως*, což však Bentley správně opravil *ἀθίτως* (nutno i z metrických důvodů) na základě Hesychiovy glossy: *ἀθίτως · ἀθίσμως, οὐ συγκαταθεμίνως · Αἰσχύλος Πρωμηθεὶ δεδωότηη*.

klásti velké váhy, poněvadž rozdělení to jest málo pravdě podobné. Vyskytují se tu totiž celkem jen čtyři verše anakreontské, a to v. 128, 129, 133 a 134 (tento poslední s dvojdobou pausou), dále dvě tripodie iambické (v. 128, 133) a konečně logaoedická kola v. 131, 132, 134, 135. Skládala by se tedy strofa tato z kol ionských (ve tvaru anakreonteů), iambických a logaoedických, což jest málo pravdě podobno. Lze konečně uvéstí proti tomu měření i to, že strofy ionské připouštějí sice alloiometrické řady proodické a epodické, nikdy však uprostřed strofy (Rossbach, str. 331). Podobně celkem, jako Hermann, měří i Rossbach (str. 692), liše se od něho jen tím, že v. 128 a 133 dělí v diiamb a akatalektický glyconeus prvý a že pokládá strofu za logaoedickou, ač připouští i dvě kola anakreontská, akatalektický v. 129 a katalektický v. 134. Tím odstraněny sice dvě podivné tripodie iambické, ale zbývají jiné nesnáze, hlavně že střídají se tu příliš často kola vzestupná a sestupná, a dále že ve v. 130 byly by oba daktyly v logaoedu od sebe odděleny, což dle Rossbachových teorií logaoedických nemá býti. Zbývá konečně dělení Westphalovo (jehož užil i Heidler, str. 35, 36, ač ne bez pochybností), který v úvodu prvního vydání své metriky (str. XVIII) pronesl domněnku, že máme tu kola iambickochoriambická. Tak nazýval totiž kola logaoedická, jichž význačnými živly jsou diiamb a choriamb: $\cup - \cup -$ a $- \cup \cup -$ (viz jeho metriky 1. vyd. str. 532, 538—540). Nelze popřítí, že dělení, jak je Westphal naznačuje, ne sice schematem, nýbrž odděluje kola v textu samém, jest poměrně nejlepší ze všech, která byla podána.

Ačkoli by toto rozdělení rhytmicky bylo možné, přece, přihlížeje k tomu, že vyskytovaly by se v něm katalexe stále na týchž místech, navrhuji dělení jiné. Z nově nalezených fragmentů Aristoxenových*) vychází totiž na jevo, že choriamb zastoupen býti může diiambem (po případě ditrochejem, je-li sestupný) nebo naopak, a takový případ, myslím, že jest zde. Tím vzniká schema, Westphalovu schematu sice podobné, obsahující však mnohem méně katalexí. Nepokládám ovšem strofu tu za logaoedickou, nýbrž za ionskou s epodickou pentapodii logaoedickou (v. 135), i dostávám schema toto:

$$\begin{array}{l} \text{I. } - - \cup - , - \cup \cup - \\ \cup - \cup - , - \cup \cup - \\ \cup - \cup - , - \cup \cup - \\ - \cup \cup - , \cup - \cup - \end{array}$$

*) Fragmenty tyto, uveřejněné poprvé v Grenfeliově a Huntově knize »The Oxyrhynchus papyri«, nejpřístupněji otištěny jsou od Blassa v článku »Neuestes aus Oxyrhynchos« v Neue Jahrb. f. d. klass. Alterth. II. (1899), str. 32 n. V třetím sloupci těchto zlomků vykládá Aristoxenos o choriambu, za nějž prý často může státi diiamb.

V schematu tomto jedinou obtíž působí proodická tripodie iambická, jež se nikde jinde v podobné komposici nevyskytuje a také rhythmicky jest dosti podivná. Heidler (str. 34) uvádí dvě strofy podobné, jež prý počínají také iambickou tripodíí, totiž z Aischylových Hepta v. 720 n. a Sofokleovy Elektry v. 1058 n., myslím však, že obě strofy měřiti jest jinak. Rozbor strofy Aischylovy podal jsem již na str. 326 n., a také strofa Sofokleova měří se nyní bez uznání počáteční tripodie (viz Gleditsch³, str. 159). Nemáme tedy žádného dokladu, že by strofa ionská počínala tripodíí iambickou. Naskytá se sama sebou myšlenka, měřiti i tuto ionsky tím způsobem, jako ve strofě předcházející (viz str. 325 n.); ale tu vzniká zase obtíž na konci strofy v posledním kolu (v. 405), ježto dostaneme tento tvar kola: — ∪ — — — ∪ — —, což bychom musili vyjádřiti rhythmicky buď: — ∪ —, — — ∪ —, — ∪ — nebo snad takto: — ∪ —, ∪ — ∪ —, ∪ — ∪ —. Tedy i toto schema má svou obtíž. Třeba se tedy rozhodnouti mezi oběma obtížemi dle toho, kterou pokládáme za menší. Sám bych se spíše přidržel dělení druhého:

∪ — ∪ —, — ∪ —
 ∪ — ∪ —, — ∪ —
 — ∪ —, — ∪ —
 — ∪ —, ∪ — ∪ —
 — ∪ —, ∪ — ∪ —
 — ∪ —, ∪ — ∪ —
 — ∪ —, ∪ — ∪ —
 — ∪ —, ∪ — ∪ —
 — ∪ —, ∪ — ∪ —

Rozdělení v periody jest tu nezřetelné.

Avšak ať měříme tím neb oním způsobem, není žádné přičiny, abychom upírali strofu tu Aischylovi. O tom, že Aischylos připouštěl diamb místo ioniku, a o strofách takto složených pojednal jsem již na str. 326 n., a i při měření anaklastickém všichni badatelé (na př. Heidler, str. 34, Röhlecke, str. 61) shodují se v tom, že strofa ta mohla býti složena od Aischylova, jenž užíval anaklastických ioniků nejen jako klausule strof ionských (na př. v Persanech v 86, 96, v Hiketidách v. 1026, 1043), nýbrž kladl je i častěji po sobě (viz na př. Choeforoi v. 323—331), kde za sebou následují čtyři anaklastické ioniky (v. 327—330).*)

*) Sikes (str. 181) měří tu týmž nesprávným a nerhythmickým způsobem, o němž zmínil jsem se již na str. 324, dle takto:

∪ | — ∪ — — | ∪ ∪ — ∪ | — ∪ — — atd.

ckých strof z r ů z n ý c h d o b jeho činnosti, tak že můžeme si učiniti celkem věrný obraz o tom, jak si počínal při kompozici dochmické, ale podobně komponované strofy dochmické, jako toto chorikon, nenalzáme u Aischyla nikde. Heidler (str. 33) a Röhlecke (str. 70), kteří ve v. 691 restituují dochmie, neshledávají pak ovšem na strofě této nic neaischylovského. To však, že zde máme osamělou, krátkou, astrofickou píseň sborovou, nemůže se uváděti jako známka přepracování; takovou skladbu nalzáme také v Choe-foroi (v. 152—163). Jediný důkaz pro přepracování byl by tedy ten, že vtroušena jsou tu kola daktylská mezi paionská (Rossbach, str. 780), ale důkaz ten značně jest zeslaben, ne-li podvrácen, tím, že zakládá se na pochybných konjekturách.

Strofy daktylotrochejské.

A. Druhá strofa parody v. 159—166.*)

Schema jest toto:

I. $\cup$ — $\cup$ — $\cup$. $\cup$ —
 $\cup$. $\cup$ — $\cup\cup$ $\cup$ —
 $\cup$. — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ —
 $\cup$. $\cup\cup$ $\cup\cup$ $\cup\cup$ $\cup$ — $\cup$ —

a pravdě podobná, přece zaráží tvar dochmia — — — — —, který nevyskytuje se nikdy u Aischyla a Sofoklea, u Euripida jen v Heleně v. 676 (*λουτρῶν καὶ κρητῶν*). Proto nelze opravy této přijmouti, ač myslím, že by se mělo opravovati v tom směru. Všichni ostatní vydavatelé novější restituují však daktyly, čehož dosahují prostředky celkem snadnými, totiž přestavením slov a vynecháním slova *ἐμάρ*, které prý dostalo se do textu jako glossa. Přijímá se obyčejně úprava Weilova: *πίματα, λύματα, δέματα κέντρον φύχειν ψυχῶν ἀμφάκει*, a také já, jen z nedostatku jiných vhodných oprav, přijímám (ovšem s rezervou) toto čtení, ačkoli je nepokládám za správné.

Ve v. 690 nutno čísti s mladšími rukopisy *δισθέατα καὶ* místo pouhého *δισθέατα* (M).

Ve v. 694 čtou rukopisy *ἰὼ ἰὼ μοῖρα μοῖρα* ($\cup\cup\cup$ — — $\cup$ — $\cup$) metricky pravdě nepodobně; pročež snad s Weilem vyloučiti jest jedno *ἰὼ*, čímž vznikne tetrapodie iambická $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$.

*) Metricky důležitá je neshoda ve v. 163 strofy s korrespondujícím v. 182 antistrofy. V antistrofě jest totiž o krátkou slabiku (*γάγ*) více, tak že vzniká zřetelná tetrapodie iambická ($\cup\cup\cup$ — $\cup$ — $\cup$ —), kdežto ve strofě mohlo by se měřiti iambicky ($\cup\cup$ — — — $\cup$ —) i trochejsky ($\cup\cup$ — — — $\cup$ —). Jde o to, máme-li hledati porušení ve strofě či v antistrofě (v tomto případě bychom ovšem musili měřiti iambicky). Přihlížíme-li ke skladbě celé strofy, vidíme, že předcházející perioda iambická (v. 161—162) zakončena jest hexapodií iambickou, a že tedy v. 163 náleží již k periodě následující, daktylotrochejské. Proto všichni vydavatelé souhlasně přijímají tvar strofy za správný a čtou v antistrofě místo *γάγ* s Porsonem *δ*, což jest změna velmi snadná. Ve v. 183 místo rukopisného *ἄπα* navrhl již Turnebus metricky nutné *πᾶ*.

II. $\cup\cup\cup$ — $\cup$ — $\cup$ —
 — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ —
 — $\cup$ — $\cup$ —
 — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup\cup$
 — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup\cup$
 — $\cup\cup$ — $\cup$ — —

Poslední dvě kola mohla by se též měřiti jako tetrapodie daktylská a dipodie trochejská, volím však svrchu naznačené dělení, poněvadž dostáváme kola stejného rozsahu (samé tripodie), kdežto při dělení druhém jsou kola velmi různá, totiž dipodie, tripodie a tetrapodie trochejská, tripodie a tetrapodie daktylská.

B. Strofa v. 545—552.*)

Metrický rozbor jest tento:

I. $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\parallel\cup$ — $\cup$ — $\cup$ —
 $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\parallel\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ —
 $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\parallel\cup$ — $\cup$ —
 II. — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — —
 $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\parallel\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup$ —
 — $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — — $\parallel$ — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — —

Rozdělení ve dvě naznačené periody jest pravdě podobné. V periodě druhé ve v. 549 a 550 podržel jsem kolometrii rukopisů;

*) Ve v. 545 nemetrické čtení rukopisů *χάρις χάρις* odstranil již Turnebus přestavením obou slov: *ἀχαρίς χάρις*. Ve v. 547 jest metrická neshoda s veršem 556 antistrofy, kde M čte *ἐκείν' ὅτε τότ'*, což musíme s Brunckem opravit v *ἐκείνὸ θ' ὅτ'* na základě mladších rukopisů, jež mají *ἐκείνο τε ὅτ'*. Ve v. 549 zbytečně Reisig opravoval rukopisné *ἰσόνειρον* v *ἀντόνειρον*; neboť i v jiných složeninách bývá *ἴσος* s dlouhým *ι* (na př. v Persai v. 80). Ve v. 550 vypadlo, jak vidíme z antistrofy, nějaké slovo; sporno, zda uprostřed kola (ve větě *ἢ τὸ ποτῶν ἀλαδν γένος ἐμπεποδισμένον*), jak myslí Meineke, který doplňuje *δέδεται* po *ἀλαδν*, či na konci kola (ve větě *οὔποτε τὰν Διὸς ἀρμονίαν θνατῶν παρεξιαβι βουλαί* po *οὔποτε*), jak se domnívá Weil a jiní. Smysl nevyžaduje žádná z obou uvedených vět doplnění; neboť i *ἐμπεποδισμένον* dobře může obstáti bez *ἴσων*, jako i jindy často. Opravu Weilovu přijímám však z té příčiny, že je jednodušší, kdežto ti, kdo souhlasí s Meinekem, mění ještě na konci kola *οὔποτε* v *οὔπως* s Paleyem nebo v *οὔπω* s Hermannem, aby docílili úplné shody s antistrofou. Doplnění samo Weilové oprav mnoho (na př. Weil sám dodával *τυφλαί*, Sikes *δειλῶν* atd.). Poněvadž však smysl nevyžaduje doplnění, jest nejlépe mezeru pouze metricky naznačiti. Ve v. 560 Röhlecke (str. 65) a Sikes místo *περθων* (M a scholia k M) čtou *περθων* k označení předčasnosti, nejen zbytečně (neboť i *περθων* lze vysvětliti; v. Wecklein, str. 81, pozn. k v. 560), nýbrž i metricky nesprávně; neboť bychom musili pak v. 560 a 551 (— $\cup\cup$ — $\cup\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ — $\cup$ —) děliti v tripodii daktylskou a pentapodii iambickou, což jest pravdě nepodobné.

neboť v daktylotrochejských strofách často stojí kola sestupná vedle vzestupných již u Archilocha, na př. ve frgm. 84 B: ἀνγος χαλιπῆσι θεῶν ὀδύνησιν ἔκητι πεπαρμένος δι' ὀστέων, kde po daktylském hexametru následuje iambický dimetr. Jiné doklady viz u Gleditsche³, str. 166. Kdo by však chtěl tuto μεταβολή κατ' ἀντίθεσιν odstraniti, mohl by, ježto předchází (v. 549) a následuje (v. 551) kolon sestupné, i v. 550 pokládati za sestupný s uznáním dvojdobé pausy a měřiti takto: $\bar{\alpha} \cup \quad | \quad - \cup \quad | \quad - \cup$
 $- \cup \quad | \quad - \cup \quad | \quad -$.

Jinak soudí o strofě této Rossbach (str. 692), pokládaje ji za logaoedickou (a to anapaesticko-logaoedickou) s jednou daktylskou a několika trochejskými (nebo iambickými) řadami. Myslím, že strofa nemůže nazývána býti logaoedickou, ježto logaoedy mohli bychom uznati jen ve v. 546 a 547. Byly by tedy v tak rozhodné menšině, že nemohou vtisknouti celé strofě ráz a název logaoedický.

Pojednám nejdříve o iambické periodě (v. 159—162) strofy první (viz schema na str. 330).

Všichni badatelé shodují se v tom, že perioda ta může býti dílem Aischylovým (v. na př. Röhlecke, str. 57). I Heidler (str. 28) uznává, že jednotlivá kola sama o sobě mají tvary u Aischyla obvyklé, ale celek z nich složený zdá se mu nápadný, neaischylovský, tím, že jsou tu samá kola akatalektická, kdežto Aischylos oblíboval si tvary katalektické. Avšak již Röhlecke (str. 57) správně podotkl, že i u Aischyla na vhodných místech máme skupiny kol akatalektických, a uváděl doklady z Choeforoi v. 423—428 (vesměs akatalektické řady iambické), Hepta v. 990—994, Persai v. 1038—1044.

Röhlecke však ani následující periodu daktylskotrochejskou (v. 163—166) neupřál Aischylovi a tvrdil, že Aischylos mohl užiti na konci strofy daktylotrochejů; neboť prý rád na konci iambických strof kladl kola logaoedická, a také prý se strofa tato nepodobá stofám Euripidovým, jež bývají celé složeny z daktylotrochejů. Naproti tomu Heidler (str. 37) periodu tuto Aischylovi odpirá, tvrdě s Rossbachem, že Aischylos daktylotrochejů vůbec neuzíval. Heidler praví, že Aischylos vkládal sice v řady iambické a trochejské alloiometrická kola daktylská a anapaestická, ale dále že nepokročil. Podobně celkem vyslovuje se i Rossbach (str. 491), který však připouští, že začátky skladby daktylotrochejské vyskytují se již u Aischyla. Uvádí z Eumenid v. 347 n., 526 n., 956 n., ale tvrdí, že strofy ty jsou jen modifikací strof trochejských, v nichž pathetický ráz mírní se diplasiickými daktyly. Právě daktylotrocheje vyskytují se prý u Sofoklea (OT. v. 1670 n.; El. v. 121—192; Trach. v. 497) a hlavně u Euripida (Alk. v. 86 n.; 112 n.; 266 n.; 903 n.; Andr. 135 n.; 174 n.; 294 n.; Med. 201 n.; 990 n.; Hipp. 1102 n.; 1119 n.; Hek. 923 n.;

El. 476 n.). Rossbach a Heidler pokládají tedy daktylotrocheje za význačný zjev pozdější euripidovské metriky.

Co se strofy v. 159 n. týče, nesouhlasím rozhodně s Rossbachem a Heidlerem, ač uznávám, že nutno strofy té jinak obhajovati, než činil Röhlecke (v. str. 332 tohoto pojednání). Poukazují proto na strofu v Aischylových Hepta v. 778 n., která jest velmi podobná naší strofě a má toto schema:

I. ∪ — L   ∪ — ∪ ∪
 ∪∪   ∪ — ∪ — ∪ —
 ∪ — L   L   ∪ —
 II. — ∪ — ∪ L
 ∪∪   ∪∪   ∪ —
 — ∪ — ∪ L
 — ∪ L   L   ∪ — ∪ — L

Strofa ta jest, myslím, důkazem, že Aischylos znal komposici daktylotrochejskou, která jest ostatně velmi starého původu; neboť již Archilochos skládal *ἐπιτροχέα*. Ve fragmentech jeho nalézáme na př. tato spojení: anapaestické paroimiakon a trochejské ithyphallikon (frgm. 89 B); daktylský hexametr a iambický dimetr (frgm. 84 B); daktylskou tetrapodii, ithyphallikon a katalektický iambický trimetr (frgm. 103) a j. (viz Gleditsch³, str. 166).

Gleditsch³, str. 167 uvádí z Aischyla ještě daktylotrochejskou strofu z Eumenid v. 525 n., kterou měřím takto:

I — ∪ — ∪ — ∪ L
 — ∪ — ∪ — ∪ L
 — ∪ L
 II. — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
 — ∪ — — || — ∪ — ∪ — ∪ L
 III — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ L
 — ∪ L || — ∪ — ∪ — ∪ L
 — ∪ — ∪ L L

Nepokládá bych tedy daktylotrocheje za něco tak charakteristického pro Euripida a pozdější básníky, jako Heidler a Rossbach, kteří ovšem opírají mínění své o to, že z tragika toho máme mnoho dokladů. To může býti čirou náhodou, poněvadž z něho máme mnohem více zachováno než z Aischyla a Sofoklea. Což kdyby se nám bylo zachovalo jen oněch devět dramát, v nichž nejsou vůbec žádné daktylotrocheje (míním tragoedie: Bakchai, Helene, Herakleidaí, Herakles mainomenos, Hiketides, obě Ifigenie, Orestes, Foinissai)? Myslím, že musíme tu počítati i s číslem tragoedií zachovaných (po případech nezachovaných); vždyť na př.

u Sofoklea, vrstevníka Euripidova, máme v malém počtu zachovaných dramát i nápadně málo strof daktylotrochejských, totiž jen tři. Také třeba uvážit, že Aischylos komposicí daktylotrochejskou nejen mohl znáti, poněvadž jest původu starého, nýbrž že jí vskutku užíval (v. o Hepta v. 778 na str. 333 této práce). Proto neodvažují se ani strofu druhou z Promethea (v. 545 n.) tak jistě pokládati za pozdější, jako Röhlecke (str. 65) a Heidler (str. 37), z toho důvodu, že podobá se svou stavbou strofám Euripidovým a že nemáme u Aischyla v zachovaných tragoediích podobného dokladu.*)

Dospívám celkem k závěru, že komposice daktylotrochejská sama o sobě nemůže býti důkazem přepracování. Na tomto místě budiž uvedeno, že i třetí strofa prvního stasima (v. 425—435) náleží asi ke komposici daktylotrochejské. Chorikon to jest však textově tak velice porušeno, že dosud ani otázka response není rozřešena, a proto v otázce přepracování nemůže býti bráno v úvahu.

Strofy daktyloepitritské.

A. První strofa druhého stasima v. 526—535.**)

Rozbor strofy:

- I. — ∪ — ∪ □
 — ∪ — — || — ∪ — ∪ — —
- II. — ∪ — — || — ∪ — ∪ — — || — ∪ — ∪ □
 — ∪ — ∪ || — ∪ — ∪ — — || — ∪ □
- III. — ∪ — ∪ □
 — ∪ — — ∪ — — || — ∪ — ∪ □ □

Ve v. 527 a 532 pokládám kola daktylská za tripodie, ač předchází dipodie trochejská, kolon o sudém počtu taktů, a ač snadno mohla by se měřiti tetrapodicky takto: — ∪ — ∪ □ □ □,

*) Rossbach (str. 692) na základě svého rozboru, o němž pojednal jsem shora na str. 332, vidí ve strofě této typ *pozdní*, euripi-dovské, komposice logaoedické.

**) Ve v. 541 antistrofy vypadlo slovo míry epitritu (— ∪ —). Nejlépe jest mezeru naznačiti (jako Weil), poněvadž smysl nevyžaduje nutně doplnění. Dindorf doplňuje *γιοφθόροις*, Fritsche *χαλκινμάτων*, jiní jinak.

Ve v. 543 jest v rukopisech *ἰδία γνώμα*, což smyslem jest sice dobré, ale metricky neshoduje se se slovy *ἄλλῃ μοι* ve v. 534. Tu dostala se asi do textu glossa, která vysvětlovala nějaké méně obvyklé slovo. Oprava jest tu nesnadná, a ač podáno bylo mnoho návrhů (na př. Francken *δαία*, Verrall *ἠλεῖα*, Meineke *αὐτόβουλος ὄν* atd.), přece neodhodlali se vydavatelé přijmouti některý z nich a podržují čtení rukopisné, metricky ovšem nesprávné, *ἰδία γνώμα*.

poněvadž ve v. 526 a 533 máme zřetelné tripodie daktylské, kterých nelze odstraniti.*)

Strofa skládá se pravdě podobně ze tří naznačených period

B. První strofa třetího stasima v 887—993.**)

Rozbor metrický:

I. — ∪ — ∪ □

— ∪ — — || — ∪ — ∪ — — || — ∪ — ∪ — ∪

*) O kolech daktylských o lichém počtu taktů mezi koly trochejskými o sudém počtu taktů v daktyloepitritských strofách jedná Gleditsch³, str. 172.

***) V. 887 a 888 strofy neshodují se s v. 894 a 895 antistrofy

Strofa:

— ∪ — ∪ — ∪ — — ∪ — — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — —

antistrofa:

— ∪ — ∪ — — — — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — —

V antistrofě jest tedy o vzestupný epitrit (— — ∪ —) méně. Smysl ve strofě i antistrofě jest dobrý, a nemáme po té stránce žádného pokynu, kde bychom měli měniti; není tudíž divu, že mezi kritiky jest veliká neshoda v této příčině. Zmiňuji se nejprve o jednom z nejmłodších návrhů, který na první pohled nejjednodušeji neshodu odstraňuje. Jest to čtení Blaydesovo, které přijímá i Sikes ve svém vydání, děle ve strofě takto:

ἢ σοφός ἢ σοφός ἦν,

ὄς πρῶτος atd.

a v antistrofě: μήποτε μήποτε μῶ
τελεσφόροι Μοῖραι atd.

Čtení to má sice tu výhodu, že doplňuje jen na jediném místě, ale přece ho neschvaluji, ježto dostáváme při něm po katalektické tripodii daktylské verš vzestupný, skládající se ze vzestupného epitritu a heptapodie anapaestické, což Sikes (str. 189) chybně odstraňuje uznáním anakruse. Toho nedostatku není při úpravě Trikliniově a Weilově, které obě správně v. 888 restituují jako sestupný epitrit a hexapodii daktylskou, naznačující v antistrofě na začátku verše 895 mezeru míry kretické před Μοῖραι, kterou Winckelmann vyplnil slovem πόνται. Za to však neshodují se Triklinos a Weil v úpravě kola předcházejícího, poněvadž v. 894 antistrofy jest o slabiku kratší než shodný v. 887 strofy. Triklinios vymýtil ve strofě ἦν, podržuje tvar antistrofy (totiž katalektickou tripodii daktylskou), kdežto Weil naopak, háje čtení strofy (a tedy akatalektické tripodie daktylské), doplňuje v antistrofě po druhém μήποτε [τοι]. Obě opravy jsou stejně možné; rozhodl jsem se pro Trikliniovu jen z té příčiny, že i strofa předchozí (viz str. 334) počíná katalektickou tripodii

Ve v. 897 nemetrické čtení rukopisů: πλαθειῆν ἐν γαμέτρῳ opravil správně Canter v πλαθειῆν γαμέτρα

Ve v. 899 jest v rukopisech γάμῳ διαπομέναν, čtení metricky nemožné. Weil navrhl místo toho ἀμαλαπτομέναν, vysvětluje korrupce rukopisů takto. Z původního ἀμ (v ἀμαλαπτομέναν) vzniklo změnou λ v δ v majuskulích ἀμα διαπομέναν: vysvětlivka γάμῳ, připsaná k nejasným těmto slovům (totiž k ἀμαδιαπομέναν), dostala se do textu místo ἀμα. Pro výklad Weilův zdá se svědčiti i scholion: ἀμα τῷ γάμῳ λείπει γὰρ τὸ ἀμα.

II. — ∪ — — || — ∪ — ∪ — — || — ∪ —
 — — ∪ — || — — ∪ — ∪ —
 III. — ∪ — — || — ∪ — ∪ □
 — ∪ — — — ∪ — — — ∪ □

Strofa dělí se obyčejně ve tři naznačené periody.

S daktyloepitrity shledáváme se již u Stesichora, jsou však jistě ještě staršího původu. Bylo to metrum u řeckých lyriků velmi oblíbené; vyskytuje se dosti často i v nepatrných celkem úlomcích, které se nám dochovaly z řecké lyriky. O daktyloepitritech u lyriků jedná Rossbach (str. 450 n.). Nejlépe známe je ze zpěvů Pindarových (rozb. jich u Rossbacha, str. 453 n.). Že však i ostatní lyrikové užívali jich s oblibou, potvrzují nově nalezené básně Bakchylidovy, v nichž strofy daktyloepitritské jsou dosti hojné.*) Z lyriky přejala je tragoedie, ale užívala jich celkem zřídka. U Aischyla vyskytují se jen na těchto dvou místech Promethea, u Sofoklea v Aiantu v. 172 n., v Trachiňanách v. 94 n., v Oidipu králi v. 1086 n., v Oidipu Kol. v. 1050 n., 1074 n., a pak ve fragmentu 530 z nezachované tragoedie Tereus, u Euripida v Andromase v. 766 n., 1009 n., v Elektře v. 859 n., v Medeii v. 410 n., 627 n., 824 n., 976 n., v Trojankách v. 794 a v Rhesu v. 224 n.

Všichni badatelé (vyjímaje Kussmahlyho), totiž Rossbach (str. 474), Röhlecke (str. 64, 65) a Heidler (str. 30 n.), od-pírají strofy ty Aischylovi, poukazujíce k tomu, že daktyloepitrity v ostatních zachovaných tragoediích se nevyskytují, a se-silují důkaz svůj tvrzením, že ráz (*ῥοος*) daktyloepitritů jest hesychastický, kdežto Aischylos zachovával všude ráz tragický, t. j. diastaltický. Proto pokládají strofy ty za pozdější. Naproti tomu však sluší uvážiti toto.

I zde jest činiti s tvarem metrickým, který není výtvozem Euripidovým a mladších básníků, nýbrž původu velmi starého. Vypěstěn byl v lyrice, již se pro svůj ráz velmi hodil, a odtud do tragoedie jen přejat, a to tak, že tragikové v ničem se od komposice lyriků neuchýlili (Rossbach, str. 478). Tím se vy-světluje, že všechny strofy daktyloepitritské mají celkem stejný ráz, který zastáncům přepracování zdá se euripidovský, poněvadž z Euripida máme nejvíce dokladů; zachoval se nám z něho nejvíce tragoedií.

Řekl jsem již, že metrum toto přeneseno do tragoedie z ly-riky. Jest otázka, kdo učinil prvý tento krok. Pochybují, že Eu-ripides, a to z tohoto důvodu. Nepřihlížíme-li k Prometheov, poprvé setkáváme se s daktyloepitrity již v Sofokleově Aiantu, a ten, jak známo, celým svým rázem spadá do nejprvnější doby

*) Viz Kenyon, editio princeps 1897, introduction XLVI.

působení Sofokleova, který poprvé na jevišti vystoupil již r. 467, to jest deset let před provedením Aischylovy Oresteie.

Poněvadž tedy

- 1) básnictví daktyloepitritské vypěstěno bylo v lyrice již před Aischylem, a odtud v nezměněné formě přežato do tragoedie, a Aischylos je tedy znáti mohl;
- 2) poněvadž máme velmi starý doklad strofy daktyloepitritské již v Sofokleově Aiantu, který dosvědčuje, že strofy ty nejsou zjevem specificky euripidovským nebo pozdním;
- 3) poněvadž ani v celkové komposici ani v jednotlivostech neliší se strofy Promethea od strof lyriků — neodvažují se strofy ty pokládati za neaischylovské jen z toho důvodu, že nevyskytují se jinde v šesti zachovaných tragoediích, které tvoří nepatrný zlomek veškeré činnosti Aischylovy.

Röhlecke (str. 65) uvádí za důvod pozdější komposice i to, že strofa v. 526 n. končí ithyphalíkem, kterého prý lyrikové ne-užívali, nýbrž teprve Euripides. Röhlecke patrně tu užil Westphala, který (ve 2. vydání na str. 681) praví, že podstatný rozdíl mezi tragiky a Pindarem (ne lyriky vůbec) jest ten, že tragikové připouštějí na konci strofy ithyphalíkos, nikoli však Pindaros. Avšak ithyphalíkos na konci strof vyskytuje se již u Simonida (Rossbach, str. 468), tak že ani to nemůže býti důkazem pozdní euripidovské komposice.

Kussmahly (str. 10) snaží se obhájeti možnost daktyloepitritů u Aischyla jen tím, že odvolává se na strofu podobně prý komponovanou v Hiketidách v. 41—48. která skládá se ze dvou kol daktylských (v. 41, 42), akatalektické tetrapodie trochejské (— ∪ — — — ∪ — ∪ v. 43), čtyř kol daktylských (v. 44—47) a hexapodie logaoedické (v. 48). Doklad ten se mně však nezdá dosti jistý; neboť tu tetrapodie trochejská může míti jen náhodou tvar dvou epitritů a býti zivlem alloiometrickým, zakončujícím periodu první, podobně jako druhá perioda končí se hexapodií logaoedickou. Ráz strofy v celku jest však daktylský.

Monodie.

Jako zřejmý důkaz přepracování uvádějí se dvě monodie v Prometheovi. Všeobecně pokládá se monodie za charakteristický útvar pozdní tragoedie; neboť u Aischyla kromě Promethea nevyskytuje se nikdy, u Sofoklea jen dvakrát (v Elektře v. 88 — 120 a v Oidipu na Koloně v. 237—253 jako zakončení kommu), u Euripida však častěji, totiž osmkrát. Monodie staršího typu uspořádány jsou antistroficky, mladší jsou prokomponovány. V Prometheovi jest ta zvláštnost, že máme tu monodie obojího typu, což samo již budí domněnku, že obě monodie nejsou asi od téhož autora, ať Aischyla, ať přepracovatele, a domněnce té nasvědčuje i podrobný rozbor metrický.

V.	○ ○ ○ — ○ □ ○ ○ ○ — ○ □
	— ○ —, ○ ○ —, ○ □
VI.	— ○ —, ○ — — —
	— ○ —, ○ □
VII.	○ — ○ ○ ○ — ○ —
	○ — — — ○ — ○ — ○ — —
VIII.	— ○ — — ○ — —
	○ — —, ○ — —, ○ — —, ○ □

Hranice period jsou tu velmi nezřetelné, a proto jest rozdělení, které jsem naznačil, problematické.

Verše 583, 584 a 587 měří se obvyčně trochejsky. Poněvadž však vedle dvou dvakrát katalektických tetrapodií (tvar — ○ — ○ □) vyskytla by se i tripodie (— ○ — ○ □), měřím i tato kola paionsky.

Všichni badatelé bez výjimky*) shodují se v tom, že monodie tato má ráz aischylovský nejen v jednotlivostech (míním tvary paionů, jichž podrobný rozbor viz u Heidlera), nýbrž i v celku; neboť mezi paiony vyskytují se jen kola iambická. Jediným důvodem pro uznání přepracování této partie bylo by to, že v ostatních tragoediích Aischylových nenalzáme příkladu monodie. A vskutku soudili proto někteří badatelé, že Aischylos vůbec nekomponoval monodií, a že tedy i zpěv Ioin jest pozdější. Leč souhlasil bych tu spíše s Röhleckem, který pro čistě aischylovský ráz té písně pokládá za skladatele jejího Aischyla, po-

Hexapodie iambická ve v. 573 není nemožná; vždyť vyskytuje se v téže podobě častěji v tomto proodu. Poněvadž však druhá polovice oné hexapodie (v. 573) má tvar dochmia, opravil Hermann *κυναγεῖ* v *κυναγεῖ*, kteréž oba tvary se vyskytují, a dostal místo hexapodie iambické dva dochmie. Pridržují se však přece čtení rukopisného, ježto můžeme je dobře vyložití.

Ve v. 576 Seidler místo rukopisného *ἰὼ ἰὼ ποῖ ποῖ πῶ ποῖ πό ποῖ* navrhl do metra dobře se hodící čtení *ἰὼ ἰὼ πόποι*. Po této úpravě však vidíme, že ve strofě ve v. 576 schází proti antistrofě (v. 593) slovo míry iambické. Smysl nevyžaduje doplnění, a proto nejlépe jest mezeru naznačiti. Meineke doplňoval *πλάνας*, Dindorf *πάλιν* atd.

Ve v. 577 místo metricky nemožného *τηλέπλαγκτοι* navrhl Seidler *τηλέπλανοι*, Meineke *πολύπλανοι*, což shoduje se lépe metricky s antistrofou (v. 596).

Ve v. 579 rukopisné *πημοναῖδιν* opravil Hermann v *πημοσύνας*; za účelem přesné response s v. 599. V obou pak těchto verších čte Dindorf *εἰ* místo rukopisného *ἔ*.

Ve v. 582 správně doplnil Erfurdt *με*.

Ve v. 598 mají rukopisy *κέντροισι*, místo čehož Reisig, aby do- cílil response s v. 578, navrhl *κέντροις ἰὼ*.

Ve v. 601 schází slovo, jak patrnó z korrespondujícího verše 581 ve strofě; Hermann tu na základě scholia *τοῖς τῆς Ἥρας* doplnil *Ἥρας*.

Ve v. 606 místo porušeného *τι μὴ χρῆ* navrhl Martin metricky a slohově vyhovující *τί μῆχαρ, ᾗ τί . . .*

*) Röhlecke, str. 50—53, Heidler, str. 29—33, Rossbach, str. 780.

ukazuje k tomu, že již Aischylos měl herce-zpěváka; vždyť se nám zachovaly v tragodiích jeho střídavé zpěvy herce s chorem. Konečně mohl by snad někdo, a myslím ne bez důvodu, namítnouti, že zpěv Ioin není pravá monodie, nýbrž vlastně kommos, ježto po strofě i antistrofě vloženo vždy po čtyřech trimetrech Prometheových (v. 589—592 a 609—612), které mohly být též zpívány. Upozorňuji na čtvrtou strofu druhého kommu v Sofokleově Aiantu, která podobá se velice (i rozměry) této monodii. Aias uznává, že po neblahém činu svém nemůže déle se ctí zítí (strofa v. 394—409) a loučí se s krajinou trojskou (antistrofa v. 412—427). Zpěv jeho, složený v metru paionsko-iambickém, přerušují dva trimetry Tekmessiny (po strofě v. 410, 411) a zakončují dva trimetry sboru (po antistrofě v. 428, 429). Kdož tedy ví, zda nazývali jsme dosud právem zpěv Ioin monodií?

B. Monodie Prometheova v. 88—127.

Jinak má se však věc s monodií Prometheovou (v. 88 až 127). Jest to velmi pestrá, prokomponovaná směs rázu naskrze pozdního. Prometheus počíná iambickými trimetry (v. 88—92), se vzrůstajícím rozčilením přechází v řady anapaestické (v. 93—100), a uklidniv se poněkud, pokračuje v iambických trimetrech (v. 101—113). Následují pak verše čisté lyrické. Ve v. 114 čte se v rukopisech *ā ā ēā ēā*. Dindorf právem asi vyloučil *ēā ēā* jako glossu. Co se mýry metrické týče, mohli bychom *ā ā* pokládati, jako jindy často, za dipodii iambickou (— —), ale vzhledem k následujícím bakchiům jest snad lépe měřiti je také bakchicky: — — V. 115 jest tetrapodie bakchická, po níž následuje trimetr iambický (v. 116) a pak verš (117), o němž Bethe (str. 163) praví, že ho nedovede vůbec měřiti. Verš ten zní v rukopisech: *ἴκτο τερόνιον ἐπὶ πάγον* a má tento tvar: ∪ ∪ —, ∪ ∪ ∪, ∪ —, což je přece zřetelná tripodie bakchická. Měřím naznačeným způsobem, kdežto Röhlecke (str. 55) myslí, že jest to dochmius a creticus (∪ ∪ — ∪ ∪, ∪ ∪ —). Zcela zbytečná jest konjektura C. F. Müllera, který chtěl dosíci dvou dochmiů čtením: *ἴκτο τόνδε τερόνιον ἐπὶ πάγον*, nebo Dindorfova, který nevhodně před *ἴκτο* doplňoval *τίς* a pokládal pak verš tento za hexapodii iambickou. Po dvou trimetrech iambických (v. 118, 119) zakončuje se celá směs systémem anapaestickým (v. 120—127).

Westphal již v úvodu prvního vydání své metriky (na str. XVIII) prohlásil skladbu tuto za monodii, a mínění jeho přidržíjí se téměř všichni učenci;*) jediný Röhlecke je popíral, poněvadž prý tu máme jen málo veršů význačně lyrických.

Při řešení otázky, jak tato partie byla přednesena, jest, myslím, důležitá ta okolnost, že celá partie tvoří celek těsně

) Heidler (str. 44), Kussmahly (str. 11), Gleditsch (str. 228), Bethe (str. 163 n.), který dobře vyvrátil námítky Röhleckovy.

souvislý, o čemž svědčí kromě toho, že přednesena byla jedinou osobou, i známky jiné, na př. že metra lyrická a trimetry jsou promíšeny. Mezi verše lyrické 115 a 117 vtroušen jest trimetr iambický (v. 116), z v. 117 přechází se v též větě v trimetry (v. 118, 119) a z těchto zase ve větě v systém anapaestický (v. 120 n.). Vzhledem k tomu, že verše lyrické byly zpívány, myslím, že i celá tato partie Prometheova, která tvoří celek těsně souvislý, vyžaduje téhož způsobu přednesu. Nemusí nás zarazeti, že vyskytují se zde trimetry iambické, které obyčejně mají jen pouhou recitaci, *μιλη λέξις*, ovšem v partiích dialogických, a anapaesty že mají ráz systémů přísných. Vždyt máme vskutku doklady, že trimetry v souvislosti s řadami paionskými byly také zpívány; neboť bývají s těmito sloučeny tak těsně, že jiný přednes jest vyloučen. Trimetry mezi řadami paionskými vyskytují se na př. v střídavém zpěvu Ifigenie a Oresta v Ifigenii Taurské (v. 827—899), ve zpěvu choru v Sofokleově Elektře (v. 1384—1390) a jinde. Že pak i anapaesty rázu přísných systémů mohly býti zpívány, tvrdí právem Rossbach (str. 168), uváděje doklad z Medeie (v. 96 n.), kde stojí před parodou (jako v Prometheovi), a z Hippolyta (v. 156 n.), kde jsou po parodě. Dodávám ještě, že živly, z nichž monodie Prometheova jest složena, t. iamby, anapaesty a paiony, jsou v monodiích obvyklé.

Souhlasím s Bethem, že tato pestrá, astrofická směs, skutečné potpourri, má typ moderní, jaký obliben byl v době Euripidově na rozdíl od starších, strofických monodií, a že tedy pochází od přepracovatele.

Podrobným rozbořem partií sborových dospěl jsem k přesvědčení, že důkazy, které dosud se uvádějí pro jich přepracování, nejsou nijak jisté. O některých chorikách se vůbec nepochybuje, že nejsou přepracována (strofa v. 397 n. a 901 n.), někde soudilo se o přepracování z nesprávného, nejmírněji řečeno, nejistého dělení metrického (strofa v. 128 n.), jinde konečně důkaz pro přepracování zakládá se na nejistém čtení rukopisném (strofa 687 n.). Zbývají tedy hlavně strofy daktylotrochejské a daktyloepitritské, na něž kladou zastanci přepracování největší váhu. Ale ani tu není věc jistá, zvláště při daktyloepitritech, ba naopak možnost, že strofy ty jsou od Aischyla, jest veliká z důvodů, jež jsem uvedl již dříve. Dojem pozdější skladby činí jen monodie Prometheova.

Zastanci přepracování poukazují ještě na jednu nápadnou vlastnost písní chorických v Prometheovi, t. na jich krátkost. Upozornil na to již Engelmann (Philologus XVII. str. 736), a stručný jeho článek, myslím, způsobil, že klonili se mnozí k tomu, uznávati přepracování této tragoedie. Engelmann upozornil totiž na to, že v Hiketidách, Peršanech a Hepta poměr mezi partiemi lyrickými a dialogickými jest 1 : 2, v Oresteii 1 : 3, kdežto v Prometheu tvoří písně sborové jen jednu sedminu všech

v e r š ů. I v tom shledával se důkaz pozdního původu, známka doby, kdy písně sborové pozbyly již své důležitosti a svých rozměrů. Leč poněvadž metrická jich povaha nenasvědčuje přepracování, vykládám si tuto krátkost jinak. Myslím, že přepracovatel spokojil se pouze krácením jich, poněvadž v době jeho nebyla již dlouhá chorika v oblibě. I my, provozujeme-li nyní dramata Aischylova, krátíme jich zpěvy chorické, jež jsou pro náš vkus nepřiměřeně dlouhé.

* * *

Ze všeho, co bylo uvedeno, vyplývá, že přepracování originálu Aischylova nebylo hluboké, jak soudil mezi jinými Bethe, tak že můžeme mluvit spíše o jakési úpravě původního dramatu. Přepracovatel zkrátil, dle mého domnění, dlouhé a době jeho již neobvyklé písně sborové, vložil monodii Prometheovu ve formě tehdy oblíbené a snad snažil se i po stránce scénické zavděčiti se panující módě užitím létačního stroje. Kromě toho tím, že *Προμηθεὺς δεσμώτης* vyňat byl z trilogie a proveden jako kus samostatný, nastala nutnost tragoedii zaokrouhliti, omeziti. Taková úprava provedena na konci, kde propadnutím Promethea a sboru kus nabyl efektního zakončení. Zda upravován byl i začátek, nevíme. Monodie Prometheova by tomu sice nasvědčovala, ale jistého důkazu není. Spíše mohli bychom se něčeho dohadovati, kdybychom věděli, které místo zaujímal *Προμηθεὺς δεσμώτης* v příslušné trilogii, zda první či druhé. Otázka o trilogii prometheovské jest však problémem sám o sobě, který i při dosti hojně literatuře, jemu věnované, jest dosud sub iudice, a prostředky, které nyní jsou nám po ruce, rozřešen asi nebude.

Datování Platonova Faidra.

Napsal Fr. Čáda.

(Pokračování.)

II.

Důvody pro stanovení doby, kdy byl nějaký dialog Platonův sepsán, lze třídit (právě tak jako při otázce pravosti) na dvě velké skupiny: na důvody v n ě j š í a důvody v n í t ě n í, t. j. plynoucí ze zpráv starověkých o době sepsání spisu onoho a plynoucí z obsahu dialogu sama. Rozumí se samo sebou, že na první místo i povahou i hodnotou náleží klásti důvody vnější, poněvadž tu není tolik subjektivnosti při odhadu, co se jí nutně vtírá při stanovení důvodů vnitřních, z obsahu spisu zachovaného čerpaných; jen že zase obvyčejně takovýchto zpráv o době sepsání spisů jednotlivých (nejen co se Platona týče) nemáme buď vůbec,

anebo jsou příliš neurčité, anebo konečně nespolehlivé, prozrazující se při bližším ohledání jakožto pouhé domněnky starověkých badatelů, grammatiků atd.

Tento poslední případ, tuším, máme v příčině Faidra. Neschází starověkých zpráv o době jeho původu, ale těžko si z nich něco určitějšího a spolehlivějšího vybrati. Nejen filosofové, i grammatikové zprvu Faidra asi vysoce necenili; aspoň jest nápadno, že nebyl pojat ani v seznam Aristofanův, a Dikaiarchos prý vytýkal mu titěrnost.*) Naproti tomu v pozdější době zase se těšil neobyčejné oblibě jak u filosofů, tak u filologů. Na žádny z dialogů Platonových nedějí se později tak často narážky, některé katalogy dialogů Platonových počínaly právě jím**), a ještě na př. Michael Psellos psal pojednání o významu známého mythu, obsaženého v tomto dialogu: *ἐξήγησις τῆς Πλατωνικῆς ἐν τῷ Φαίδρῳ διαφρείας τῶν ψυχῶν καὶ στρατείας τῶν θεῶν.****) Není tudíž divu, že máme zachovány zprávy, které nějak datují sepsání Faidra. Diog. L. III, 24, 38 praví: *λόγος δὲ πρῶτον γράψαι αὐτὸν τὸν Φαῖδρον καὶ γὰρ ἔχει μειρακιώδές τι τὸ πρόβλημα Δικαίαρχος δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ὅλον ἐπιμειμεται ὡς φορτικόν*, a s ním úplně ve shodě — patrně z téhož pramene — a jen šfe dí Olympiodoros (vita Platonis 2, 19): *ὅτι δὲ τοὺς διθυράμβους ὁ Πλάτων ἤσκητο, δῆλον ἐκ τοῦ Φαίδρον τοῦ διαλόγου πᾶν πνεύοντος τοῦ διθυραμβώδους χαρακτῆρος, ἅτε τοῦ Πλάτωνος τοῦτον πρῶτον γράψαντος διάλογον, ὡς λέγεται α Prolegom. philos. Plat. 24: καὶ ἐκ μὲν τοῦ χρόνου τοῦ συγγραφῆως πρῶτον λέγουσιν εἶναι τὸν Φαῖδρον, ὡς ἂν ἐκεῖ, ἡσσί, ζητοῦντος αὐτοῦ, εἰ δεῖ συγγράφειν ἢ οὐ· πῶς δ' εἶχεν, ἐκεῖ ἀπορῶν εἰ δεῖ συγγράφειν, ἄλλον πρὸ αὐτοῦ γράψαι; καὶ ἄλλως δ' ὅτι ἐν ἐκείνῳ κέχρηται τῷ διθυραμβώδει χαρακτῆρι ὡς ἂν μήπω ἀποθήμενος τὴν τῶν διθυράμβων μῦθον.* Zprávy tyto vesměs kladou Faidra na počátek spisovatelské činnosti Platonovy a, což jest zajímavo pro srovnání s moderními badateli Platonskými, i zprávy tyto odvolávají se na zvláštní »ráz«, s mládím autorovým se shodující, tedy v podstatě právě tak, jako činil Schleiermacher, Volquardsen (str. 2 nn.), Usener (str. 135 n.) i j. Jen že proti těmto zprávám zase Cicero (Orator 13. 42) klade sepsání téhož spisu do doby mnohem pozdější. Mluvě o známém »proroctví«, Isokrata se týkajícím v dialogu našem (p. 279 A nn.), podotýká: haec de

*) Δικαίαρχος δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ὅλον ἐπιμειμεται ὡς φορτικόν, sděluje Diog. L. III, 38. Že tu φορτικόν znamená »malicherný«, »titěrný«, právem vykládá Christ (Gr. Literaturgesch., 3. vyd., str. 438).

**) Diog. L. III, 62 οἱ δ' ἀπὸ Φαίδρον scil. ἄρχονται. Kdo jsou tito οἱ δὲ těžko říci; A. B. Krišche domníval se, že k nim náležel také filosof Panaitios, ale domněnka ta opírá se o mylné čtení »λόγον« u Diog. L. III, 38. Srv. i Usener, Rh. Mus. 35, 134, pozn. 3.

***) Výklad ten nedávno publikoval A. Jahn (Hermes 34, 1899, 315—319).

adulescente Socrates auguratur, at ea de seniore scribit Plato aequalis. Ovšem Usener (str. 134) a j. odbývají slova Ciceronova jako »ukvapenou a libovolnou« poznámku. Ale i když nechceme přikládati slovům Ciceronovým větší váhy než zprávám dříve uvedeným, zajisté také nutně připustíme, že nenáleží větší hodnověrnost jim nežli zprávě Ciceronově; neboť ve zprávách těch není ani jediného určitějšího důkazu pro domněnku, že Faidros jest první z dialogů, ani nedovolávají se nějaké vážné autority, nýbrž přiznávají se prostě, že »povídá se«. Krátce, zprávy ony o časném složení Faidra nezdají se nijak spolehlivé, nýbrž spíše jsou to asi prosté domněnky, jež snad vznikly z přičiny zcela nahodilé.

Tolik jest jisto, že datování Faidra odtud nijak ani přibližně nelze rozhodnouti. Když však nemáme dosti ani souhlasných zpráv o době složení dialogu našeho, nutně přihlédneme na druhém místě k takovým věcem, jež sice v dialogu samém čteme, ale které odkazují k nějakým událostem, odjinud nám známým, jež by mohly napomoci aspoň k přibližnému datování, k určení aspoň terminu ad quem, po případě post quem.

Takovýchto momentů, jež tedy nejvíce blíží se důvodům ryze vnějším, máme ve Faidru několik: v první řadě jsou to známé poznámky o řečníku Lysiovi a pak o rhetoru Isokratovi. O obou Platon dosti obsírně mluví, i zdálo se mnohým badatelům, že tu dán bezpečný oporný bod k určení doby, ve které Faidros byl sepsán; ale zvláštní povaha výroků Platonových a pak zvláště také neurčitost oněch bodů chronologických, k nimž bychom mohli dialog onen vztahovati, celou věc značně znesnadňuje. Způsobila také kontroversu neobyčejně spletitou a mající již dnes obsáhlou literaturu. A resultát celé oné kontroversy? Než nechceme předbíhati a jedině před výkladem onoho sporu upozorníme na věc, která přes to, že jest samozřejmá, bývá zapominána: že totiž data, vytěžená z dialogu, musíme pečlivě lišiti dle toho, zdali vztahují se k době (fingované), ve které rozmluva se koná, aneb k době skutečného složení dialogu.

Na počátku dialogu, jak známo, předčítá Faidros, nadšený stoupenec rhetorův, řeč Lysiovu o lásce (*λόγος ἐρωτικός*), kterou pak činí si Sokrates východiskem svého rozhovoru a kritikou její spíše k sdělení vlastních pozitivních myšlenek o rhetorice. Tím by hyla hned dána jakási opora v chronologickém datování — kdyby jen bylo lze určití, kdy sepsán byl tento *ἐρωτικός* od Lysia. Ale toho naprosto nelze. Vždyť ani dosud neutuchl spor o to, zdali řeč ta jest vskutku dílo Lysiovo či jen Platonova fikce*),

*) Že řeč v dialogu Platonově vskutku jest Lysiova, již Eduard Haenisch dokazoval (nejprve v progr. gymnasia v Ratiboru, pak ve vydání této řeči v Lipsku 1827), ale již (nejmenovaný) kritik jeho v *Heidelberger Jahrbücher der Literatur* 1828, 254—262, — byl to K. F. Hermann — vyslovil pochybnosti aspoň potud, že důkazy Haenischovy jej nepřesvědčily. Jako Haenisch i Spengel (*Artium scriptores*, Stuttgart,

ač první mínění jest také dle našeho úsudku daleko pravděpodobnější*), a dále není také ani rok narození, natož jiná životopisná data o Lysiovi, zjištěn bezpečněji tak, abychom jich užití mohli při zodpovídání své otázky. Proto, co odtud čerpáno pro stanovení doby, kdy vznikl Platonův Faidros, jest pravidelně čirá hypotéza.

Odpovězme tuto také hned k otázce, proč Platon zvolil k své kritice rhetoriky jako konkrétní příklad právě Lysiův *ἑρωτικός*. Otázka se člení vlastně ve dvě podružné: 1) jaký byl poměr Platonův k Lysiovi a 2) proč zvolil si právě jeho *ἑρωτικός* za východisko své úvahy. V prvé příčině již angličtí badatelé Thompson**) a Grote***) vyslovili domněnku, že Platonův Faidros namířen jest právě proti Lysiovi. Že Platonův poměr k Lysiovi byl nepřátelský, myslí z novějších i Holzinger†) i vykládá si věc, arci hypotesou zcela nedokázanou, tak, že Platon byl uražen nějakým výrokem Lysiovým, jeho činnosti filosofické se dotýkajícím. Platon již od mládí prý asi znal a vysoce vážil si Lysia — Faidros v dialogu jeho jest v té příčině jen jeho vlastním obrazem — a prahl po chvále z úst tohoto muže. Místo však chvály snad Lysias, muž povahy skrz naskrz střízlivé, prohlásil v soukromém hovoru celou činnost Platonovu za »hříčky« (*παιδιά*), což Platona popudilo ke kritice Lysia, často až nespravedlivé. »Jeho výroky o Lysiovi jsou výplod zhrzené lásky« (str. 685)††). Střízlivěji nežli Holzinger postupuje G om-

---

1828), Kriesche (na uv. m. II, 1, str. 953 nn.) a množství jiných badatelů hájili authenticity řeči. Naproti nim Ast, Hermann (zvl. v. Abhandl. und Beiträge zur klass. Literatur und Alterthumskunde, Göttingen 1849, str. 1—21), Stallbaum (De primordiis, str. 32), Steinhart (Platons Leben, str. 62—74), Aug. L. Schmidt (Commentationis de Plat. Phaedro particula, Berl. 1858, str. 18 n.) popírali, že by byla Lysiova. Konečně zdálo se, že spor odklidil Leop. Schmidt důkladnou přednáškou (otištěna ve Verhandl. d. 18. Versamml. d. Philol., Vídeň 1868, str. 93—100) a E. Egger (Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques V, str. 17 nn.); aspoň nevyskytali se, kdo by určitěji pochybnost vyslovovali (srv. o celém sporu do té doby nejlépe Frid. Blass, Att. Beredsamk. I, str. 424 nn. 2. vyd.), až zase nověji nadhodil pochybnost A. Gercke (Hermes 32, 354) a určitě Platonovi složení její imputoval G. Thiele (Hermes 36, 1901, str. 268 pozn. 1.).

*) Proti tomu, že by to byl elaborát Platonův, svědčí, jak dávno pověděno, hlavně to, že Platon kárá jednotlivosti (p. 263 E. 263 A), a pak, že Platon nedává Faidrovi řeč tu z paměti recitovati, nýbrž z opisu čísti (p. 228 DE).

**) V úvodě k vyd. Faidra (1868), str. XVIII a 178.

**) Plato II, str. 232, 241 n.

†) Na uv. m., str. 685—688.

††) Přes to však popírá Holzinger, že by Faidros byl namířen proti Lysiovi, i domnívá se, že Lysias a Isokrates s celou svou rhetorikou byli tu Platonovi pouze »Reclamsäulen«, jimiž chtěl přivábiti k četbě svého spisu. Srv. o tom svrchu našeho pojednání str. 188.

per rz*). Lysias prý způsobil nepřátelskou a nespravedlivou kritiku Platonovu, poněvadž jako demokrat byl protivníkem příbuzných Platonových, aristokratů Kritia a Charmida; dále Lysiova ethopoiia, jež za přednost logografa Lysia dosud se uvádí a zajisté uváděla i v Athenách, protivila se prý Platonovi, a konečně snad i osobní třenice k tomu přispěly.

Co se tkne otázky, proč Platon užil právě Lysiovy řeči erotické, bylo dříve mínění, že to byla do té doby jediná řeč tohoto druhu; dnes správněji zajisté se soudí, že příčinou toho bylo, že řeč ta kdysi v Athenách byla proslulá a jediná takového rázu mezi rozličnými erotickými řečmi.**)

Při odpovědi k oběma otázkám, tuším, nesmí se spouštět se zřetele poměr Platonův k Isokratovi, jak se jeví v tomto dialogu. Isokrata Platon chválí, třeba ne nadšeně, Lysiovu řeč odsuzuje. Příčiny obého jsou nejspíše tytéž a dvojího druhu: osobní a věcné. Platon as byl v té době, kdy psal Faidra, jaks taks nakloněn Isokratovi, jenž byl právě jako on sám protivníkem sofistů, protivníkem Antisthena a velebitelem Alkibiada (řeč jeho *περὶ ζεύγους* jest originální způsob panegyriku a apologie tohoto státníka athenského a žáka Sokratova, jehož Platon tak si vážil!), právě jako klonil se spíše k nepřátelství proti Lysiovi, odpůrci strany aristokratické a odpůrci i žalobci Alkibiadovu (proti Lysiovi čelí také uvedená řeč Isokratova pseudonymem *Τρωίας*). A věcně hodila se právě Lysiova řeč *»ἑρωτικός«*, poněvadž na ní nejlépe mohl ukázati tři hlavní nedostatky řeči: nevymezení pojmu, o němž se jedná, nespořádanost a nesouvislost jednotlivých částek a konečně nedostatek psychologického vzdělání a zřetele k posluchači. Tolik, tuším, s pravděpodobností lze vysouditi o příčinách a tendenci kritiky Platonovy, jak ji v naší rozmluvě provádí; neboť, že kritika ta není ani dosti podrobná***), ani zase nikoli jen povšechná, to jest patrnó hned při prvním čtení každému, a zajisté asi také není to nahodilé.

Mnohem spletitější nežli v příčině kritiky Lysia jest otázka o poměru Platóna k Isokratovi†) a výsledcích, plynoucích odtud pro datování dialogu Faidra. Neboť i o Isokratovi činí v něm Platon zmínku, a to způsobem, který již v starověku byl nápadný a který dosud zaměstnává filology a literární historiky.

*) Griech. Denker II, str. 388.

**) Srv. Ferd. Dümmler: *Akademika. Beiträge zur Literaturgeschichte der sokratischen Schulen* (Giessen 1889) str. 43 nn. Rud. Hirzel: *Der Dialog* (Lipsko 1895) I, str. 32. Holzinger (na uv. m. str. 669, pozn. 3).

***) Právem ptá se Holzinger (str. 674): *»Kdož by nedovedl odbýti řeč tuto důkladněji než učinil Platon-Sokrates ve Faidru?«*

†) O poměru Platóna a Isokrata, resp. o nepřátelství pozdějším mezi nimi, přehledně: Sauppe (*Zeitschr. f. Alterthumswiss* 1885, str. 401 nn.), Blass (*Att. Beredsamkeit* II, str. 28 nn. 2. vyd.).

Ve Faidru Platon vzdává Isokratovi chválu, prorokuje o něm, že nade všechny rhetory vynikne, a přece nejen nejeví se nám Isokrates v zachovaných řečech nikterak blízkým ideálu rhetora, jak jej kreslil Platon ve Faidru. nýbrž i na nejednom místě, zdá se aspoň, napadá filosofii a filosofy rázu Platonova; konečně pak bezpečně víme, že mezi staričkým rhetorem a Platonovými žáky aspoň po smrti zakladatele Akademie vypukl spor, a to velmi ostrý.*) Na snadě jest domněnka, že z přátelství mezi Platonem a Iskratem došlo k nepřátelství; ale kdy a jak k tomu došlo, o to právě se jedná. K této otázce snažili se odpověděti mnozí badatelé novější; někteří z nich dovedli si dokonce sestrojiti téměř celou historii oné roztržky mezi oběma spolužáky Sokratovými.

Koryfejem mezi nimi jest zajisté G. Teichmüller, jenž jako u jiných dialogů, tak i u Faidra dovedl vystopovati rozličné polemické vztahy mezi Platonem a současníky jeho, které vedly k sepsání tohoto dialogu, a dle toho pak ovšem také určil datum sepsání rozmluvy. Po příkladě Teichmüllerově i Dümmler (zvl. v Chronol. Beitr.) dovedl sestrojiti si z poměru rozličných řečí Isokratových k rozličným dialogům Platonovým celou historii nepřátelství a škorpení mezi Iskratem a Platonem. při čemž ovšem ukazuje, kterak Isokrates mimovolně sám podléhal vlivu velikého filosofa, jemuž marně chtěl se vyrovnati. Ale nejen tito badatelé, i celá řada jiných nalézala, po případě důrazněji vytýkala, brzy ten, brzy onen vztah mezi řečmi Isokratovými a Platonovými rozmluvami a činila z toho i pro napjatý poměr mezi rhetorem a filosofem naším i pro datování Faidra vývody více méně určité. Nelze uprati těmto pokusům, že jsou velice pozoruhodny a že často prozrazují neobyčejný důvtip; podrobněji bude nám některými z nich se ještě později obrátiti. Ale velice často více tu jest domyslu, než dovoluje znění místa uváděného, a zejména, pokud se datování naší rozmluvy týká, možno postihnouti ve vývodech jejich přecasto odvážné skoky a smělé dohady.

Zdali mezi Platonem a Iskratem došlo k nepřátelství a kdy, tato otázka předpokládá rozhodnutí jiné, spleť otázky o poměru Lysia, Isokrata, Alkidamanta a Antisthena k sobě navzájem a k Platonovi. O tom, že mezi Iskratem a Lysiem došlo k srážce, která měla za následek zejména u Isokrata rozhodnutí, aby založil rhetorskou školu, máme dosti spolehlivých zpráv ze starověku. Vyjítí tu jest nejprve od zprávy Ciceronovy (Brutus 12, 48): *Etiam Lysiam primo profiteri solitum artem*

*) Že zvláště mezi žáky obou mužů došlo k prudkým útokům nepřátelským, toho doklad o Isokratovci Theopompu Chijském máme na př. u Athen. XI, p. 508 C n.: *καὶ γὰρ Θεόπομπος ὁ Χίος ἐν τῷ κατὰ τῆς Πλάτωνος διατριβῆς τοὺς πολλοὺς, φησί, τῶν διαλόγων αὐτοῦ ἰσχυροὺς καὶ περιδείξαι ἢν τις εἴποι, ἀλλοτρίους δὲ καὶ τῶν Ἀντισθέωνος, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν Βρύσσωνος τοῦ Ἡρακλείτου.*

dicendi; deinde quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum scribere aliis coepisse, artem removisse. Similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, quibus in iudiciis uterentur; sed cum ex eo, quasi qui committeret contra legem »a quo quis iudicio circumveniretur« saepe ipse in iudicium vocaretur, orationes aliis destituisse scribere, totumque se ad artes componendas transtulisse. Ciceronova zpráva čerpána jest z Aristotelovy *Τεχνῶν συναγωγή* (Brut. 12, 46 *itaque ait Aristoteles* . . .; srv. i Dion. Hal. Isocr. 18). Nehledíme-li k nedopatření Ciceronovu, jenž poměry římské nepřímou přirovnává k řeckým, dovidáme se z ní, že Lysias původně vyučoval jako rhetor, později však — prý pro konkurenci Theodora Byzantského — obrátil se k logografii, kdežto Isokrates zase opáčně: nejprve — patrně v souhlase s učitelem svým Sokratem a se Sokratovci — upíral rhetorice hodnotu vážné nauky nebo vážné uměny (*»primo artem dicendi esse negavisse«**) a věnoval se logografii, pak však prý, když mu vzešly z toho nepřijemnosti jakési, odhodlal věnovati se plně rhetorice. Cicero naznačuje tyto nepřijemnosti, jakoby Isokrates častěji byl poháněn před soud, avšak tomu zajisté neuvěříme, hledíme-li k vlastnímu výroku Isokratovu π. *ἀντιδοσ.* 27, dle něhož nikdy před tím nebyl na soud pohnán. K tomu mohli bychom ostatně dovolávati se i mlčení Cicerona samého; ačkoli na mnoha místech zmiňuje se o Isokratovi, nikde nemá ani nejmenší zmínky o nějakém soudním procesu Isokratově (před sporem o výměnu jmění), ač zejména k tomu měl příležitost, když opět (Brut. 8, 33 de or. II, 22, 94 i j.) upozorňuje, že *»luce forensi caruit«* a jen na vyučování ve škole se omezil, anebo když dokonce uvádí (dle Isokr. Panath. 10), proč tak činil. Zajisté zejména na posledním místě byla velmi blízká příležitost dodati, jak nedostatky Isokratovy (slabý hlas a nesmělost) vadily či nevadily mu, když byl nucen se hájiti sám, — kdyby byl Cicero opravdu o nějakém takovém »pohnání na soud« věděl. Ale patrně ony »nepřijemnosti«, které přiměly Isokrata ke změně působení řečnického, byly asi jiného druhu. ačkoli tu rovněž z okruhu domněnek se nedostaneme, jakmile skrovné a sporné zprávy starověké začneme vykládati. Věc není nikterak tak hladce vylíčitelná, jak by se na př. z Usenerova pojednání (str. 139 nn.) zdálo. Dle Usenera má se prý takto Mezi řečmi Isokratovými máme zachovanou (21.) řeč *πρὸς Ἐιθύνων ἀμάρτυρος*, krátce také *ἀμάρτυρος*; označovanou. Nikias svěřil beze svědků jakémusi Euthynovi nějaké peníze, byl však

*) Jinak si slova *»artem dicendi esse negavisse«* vykládal na př. Rausch (str. 7), totiž tak, že Isokrates žáky své zprvu vyučoval přímo na řečech (paradigmaticky), neuče jich nijaké teorii řečnické. Ale tento výklad mám za nesprávný.

o ně od Euthyna ošizen; žaloval jej a uchýlil se o pomoc logografickou k Isokratovi. Naproti tomu Euthynos prý vypracovati si dal obhajovací řeč od Lysia, a v processu, v němž tedy vlastně proti sobě se octli Isokrates a Lysias, prohrál Isokrates, resp. jeho strana. Porážka ta zamrzela velice Isokrata a potěšila velice jeho odpůrce, především Antisthena, jenž ve zvláštním spisu (či spisech) kritice podrobil zdatnost obou logografů a arci odsuzoval Isokrata. Nejen Antisthenes, nýbrž i jiní ještě, jistě aspoň Speusippos (ve spise *Πρὸς τὸν ἀμάστυρον*, ježž identifikuje Usener se Speusippovým *Κλεινώμαχος ἢ Ἀσσίας*) pustil podobně uzdu své škodolibosti proti Isokratovi. Ješitného Isokrata nejen porážka, ale ještě více výsměch protivníků velice hnětly; vidíme to ze slov jeho v Panegyriku § 188, kde vyzývá je, aby ustali vytýkati mu process o uložených penězích (*παραρακαταθήκη*) a pokusili se o řeč, jako je Panegyrikos, — dovedou-li; i byla prý rozmrzelost tato příčinou, proč obrátil se od logografie k vyučování rhetorskému, čímž arci zneprátil se mimo jiné — také s Platonem.

Takto sice pěkně a důmyslně by byla celá věc vyložena a pro datování Faidra, jenž, abych to krátce řekl, jest také jakýsi *Ἀσσίας ἢ Ἰσοκράτης*, získán by byl jakýs takýs oporný bod, kdyby jen — také vše bylo tak jistě a určitě doloženo, jak by výklad ten žádal. Avšak tu na každém kroku narážíme na nejistoty a spory. Předně není nikterak jisto, že zachovaná řeč Isokratova 21. *πρὸς Εὐθύνον* vskutku od Isokrata pochází. Že Isokrates napsal řeč takovou, proti Euthynovi totiž, a s obsahem zcela podobným, jaký má řeč Trapezitikos, to jest arci zaručeno jak zprávami o polemických spisech Antisthenových a Speusippových, tak zvláště svědectvím Aristotelovým (Rhet. II, 19, p. 1392, b. 11); ale právě to, co tu Aristoteles uvádí, v naší řeči se nenalzá, tak že přes autoritu Usenerovu, Blassovu a j. přidáváme se k těm, kdo (ostatně i z jiných důvodů) řeč tu athetují. Že Lysias psal řeč Euthynovi — *πρὸς Νικίαν περὶ παραρακαταθήκης* se označuje anebo také *ἐπὶ Εὐθύνον* (viz H. Sauppe, *Oratores Attici* II, p. 199, 187) — jest sice možno, ale na př. Harpokrationem není do-
tvrzeno. Antisthenův spis i Speusippův proti Isokratově řeči zaručen jest Diog. L. VI, 16 a IV, 5; avšak titul Antisthenova spisu v rukopisech udán *περὶ τῶν δικογράφων ἰσογραφῆ ἢ δεσίας ἢ Ἰσοκράτης πρὸς τὸν Ἰσοκράτους ἀμάστυρον*. V *δεσίας*; již dávno poznáno *Ἀσσίας* a následující ἢ zaměněno z příčin palaeografických snadno v *καί*; hůte šla emendace slova *ἰσογραφῆ*. Tu někteří (Winckelmann) navrhovali čtení *ἀντιγραφῆ*, Usener hájil čtení rukopisné domnívaje se, že to je slovo úmyslně nově utvořené od Antisthena dle analogie *ἰσόρροπος*, *ἰσοόρος*; pravdě nej, odobnější jest domněnka (Bakeova), že slovo to jest jen dittografie a že tedy jest radno je škrtnouti. Když však tak učiníme, dostáváme tři rozličné názvy. Starší domněnka byla, že vskutku spis označován býval trojím titulem, později na př. i Usener soudil, že Antisthenes třemi

spisky útočil na Isokrata anebo — a to jest nám pravděpodobnější — že slova *πρὸς τὸν Ἰσοκράτους ἀμάστυρον* obsahují výklad, bližší vysvětlení předchozího dvojitého titulu.

Avšak ať tak či onak se rozhodneme, jisto jest, že jak Antisthenes, tak Speusippos nějakým spisem útočili na Isokrata. I to můžeme připustiti, že Lysias hájil Euthyna a že z porážky, kterou přivodil Isokratovi, začala rozmrzelost Isokratova, která stupňována byla dalšími útoky odpůrců jeho, především Antisthena. Ale co z toho všeho vychází pro datování Faidra? Myslím, že bezpečnějšího nic, aspoň jistě nic pro časné datování Faidra. Neboť tvrdí-li Usener (str. 144), že musíme předpokládati, že »bezprostředně«¹ po processu Euthynově (r. 403) třeba klásti ony útoky a že zvláště u Antisthena byly způsobeny právě Faidrem Platonovým (str. 147), tak že Faidra nutno klásti brzy po r. 403, schází důkaz pro hlavní věc. Speusippovo nepřátelství spadá jistě teprve do dob kolem r. 380, a že i Antisthenes a snad i jiní trápili Isokrata výsměšky a pamflety hodně dlouho ještě po odbytém onom processu z r. 403, to zřejmě dokazují slova Isokratova na konci Panegyriku, jimiž zřetelně odbývá ty, kdo útočí na něho pro onen process: (*χρή*) *τοὺς τῶν λόγων ἀμφισβητοῦντας πρὸς τὴν παρακαταθήκην καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὧν τῶν φλυαροῦσιν παύεσθαι γράσοντας, πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ποιεῖσθαι τὴν ἄμειλλαν καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἄμεινον ἐμοῦ περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐροῦσιν.* Panegyrikos pochází nejspíše z r. 380, jistě však ne z dřívější doby než z r. 385. Trvalo-li však útočení pro onen nezdar delší dobu, mohl Platon Faidrem svým zasáhnouti ve prospěch Isokratův a proti Lysiovi, i způsobiti hanopis Antisthenův mnohem později než r. 402, o tom ani nemluvě, že jest odvážné usuzovati z poměrů, jak vylíčený jsou v jisté fingované době Platonova dialogu, na dobu skutečného jeho složení.

Než popatřme na ono místo, o které ve Faidru běží, blíže. Nalézá se na konci celého dialogu p. 279 A a zní:

ΣΩ. Νέος ἐτι, ὦ Φαίδρε, Ἰσοκράτης· ὁ μέντοι μαντεύομαι κατ' αὐτοῦ λέγειν ἐθέλω.

ΦΑΙΔ. Τὸ ποῖον δέ;

ΣΩ. Δοκεῖ μοι ἀμείνων ἢ κατὰ τοὺς περὶ Ἀνσίαν εἶναι λόγους τὰ τῆς φύσεως, ἐτι τε ἴθει γεννηκωτέρῳ κεκοῦσθαι· ὥστε οὐδὲν ἂν γένοιτο θαναμαστόν, προοιούσης τῆς ἡλικίας εἰ περὶ αὐτοὺς τε τοὺς λόγους, οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλέον ἢ παιδῶν διενέγκοι τῶν πάποτε ἀψευδέων λόγων. ἐτι τε εἰ αὐτῷ μὴ ἀπογοῆσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω δέ τις αὐτὸν ἄγοι ὀρμὴ θειότερα. φύσει γάρ, ὦ φίλε, ἔρεστί τις φιλοσοφίᾳ τῆ ἀνδρός· διανοίᾳ.*)

*) O různosti ve čtení v slovích *ἐτι εἰ αὐτῷ* (s Ciceronovým překladem jest shodnější *εἰ τε εἰ αὐτῷ*) srv.: Spengel str. 733. Otto Jahn k Cic. Orat. § 41. Konvalina Die Prophetie im Platons Phaedrus und Isokrates Rede gegen die Sophisten. Prog. des k. k. Gymn. in Marburg

Jest otázka, a věru nikoli snadná, jak rozuměti máme chvále té a co z ní pro určení doby sepsání Faidra lze vyvoditi.

Jest s dostatek známo, že již L. Spengel s důrazem opíral se o tuto chválu a zřel v ní největší důkaz toho, že Faidros spadá do nejprvnější doby tvorby Platonovy. »Platon nebyl by nikdy mohl očekávati u našeho rhetora zvláštní výjimku ani doufati, že se přichýlí dokonce snad k jeho filosofii, kdyby byl napsal anebo vydal Faidra v době, kdy charakter Isokratův již dosti se vyvinul a vytvořil« (str. 762). A Spenglův důvod uznali velmi mnozí badatelé a, jak vyloženo, klonili se pak k datování dialogu našeho do první doby Platonovy činnosti spisovatelské. Ale někteří přece neuznávali věc tu za tak rozhodující, ačkoli pojímali místo Platonovo jako opravdovou chválu Isokrata. Tak z nejnovějších na př. Thiele*) obrací se proti těm, kdo ve slovech Platonových zřeli vlídné jakési varování Isokrata, aby nesbáhl na dráhu nesprávné rhetoriky, a vykládá, že varován jimi jest Lysias, nikoli Isokrates; Isokrates pak že proti svému sokovi jest tu vynášen a animován pro snahy, které v mládí sdílel s Platonem. Podobně A. Gercke**) jest přesvědčen, nejen že místo naše obsahuje chválu Isokrata, ale tvrdí dokonce, že Faidros psán jest právě pro Isokrata a že obsahuje program pro školu — Isokratovu.***) Naproti tomu celá řada badatelů (Bergk, Siebeck, Holzner, Natorp, Holzinger a j.) domnívá se, že i Faidros čelí proti Isokratovi, a někteří zašli v opačný extrém a ve slovech, o nichž jednáme, zřeli — ironii. Tak zvláště hollandští filologové Geel†), Joh. Bake††), Halbertsma a†††), tak i Pfleiderer*†) a v jádře i Holzinger. Holzinger totiž pokládá (na str. 685 uv. m.) »chválu« Platonovu jen za splátku jakési hany, kterou Platon kdysi utržil si od Isokrata. Isokrates přý, byv snad tážán od některého z mladých svých přátel, co soudí o Plato-

1866, str. 3 n, Rausch, str. 2 n, J. Kvíčala na uv. m. str. 133 n. = 314, Susemihl De Plat. Phaedro XI. pozn. 21 a Neue plat. Forsch. str. 32 n. Pro otázku naši nemá rozdíl v tomto čtení však dosahu.

*) Hermes 36, 1901, str. 263.

**) Hermes 32, 1897, str. 380 n.

***) Apelt (v Arch. f. Gesch. d. Philosophie XIV, 1901, str. 406) odsoudil toto mínění Gerckovo velice příkře. Ačkoli je nemáme za správné, za tak převrácené bychom je nepovažovali. Gercke snad jen nevhodnou stilisací způsobil posudek Apeltův, ale jádro myšlenky jeho není tak špatné. Gercke zajisté mnil svým výrokem, že Platon chtěl Faidrem působiti na Isokrata, aby školu, kterou zakládal, takovým duchem vedl, jak hledí vylíčiti pravou rhetoriku dialog Platonův, a aby pro své myšlenky rhetora spíše získal, proto že vložil onu chválu.

†) Rh. Mus. 1838, str. 9 nn.

††) Scholica hypomnemata III, Leyden 1844, str. 37, 45 nn.

†††) Mnemosyne 1855, str. 227.

*†) Sokrates und Plato, str. 287 n. vykládá místo uvedené za sarkasmus kterého však Isokrates sám přý asi nespozoroval. Věřil Usenetrovi, že Isokrates užil Platonova Faidra.

nově činnosti spisovatelské, klada Platona nad Antisthena a Aischina, vyslovil se o něm, že může něco z něho býti — *προϊούσης τῆς ἡλικίας*. Tím pohněval prý Platona, jenž ústy Sokratovými oplácí mu stejnými slovy na konci dialogu. Netřeba snad zvláště podotýkati, že celou událost o jakémsi podobném výroku Isokratově Holzinger si skonstrooval zcela libovolně a že pokus jeho vysvětlení jest čirá petitio principii!

Jiní zase vidí ve slovech Platonových jakési kající odvolání dřívějšího odsuzování Isokrata. E. Pluntke*) domníval se, že Platon pro ti Isokratovi obrátil se svým Gorgiou, ale později zmínil svůj úsudek o něm a proto této změně mínění dal výraz ve svém Faidru, a J. v. Arnim, když stilometrickými šetřeními došel k překvapujícímu výsledku, že by Platonův Euthydemos byl složen mnohem dříve než Faidros**), ač dle obvyklé domněnky právě Euthydemos značí obrat v poměru Platonovu k Isokratovi co nejurčitější, pomáhá si z nesnáze té podobnou domněnkou, že Platon napadl v mládí Isokrata v Euthydemu, ale později, lituje toho, hleděl věc napravit ve Faidru onou chválou. Konečně vzpomeňme ještě Apelta***), jenž soudí, že chválu tu pojímati musíme jen jako výrok Sokratův, nikoli Platonův, čili že výrok ten, jako do fingované doby děje dialogu jest kladen, rovněž tak přičten jest jen osobě mluvící, Sokratovi†), a že nelze z něho činiti nijakých dedukcí pro Platona.

Uvážíme-li co možná nepředpojatě uvedené místo, nemůžeme, tuším, přehlédnouti dvou věcí: 1) že tu skutečně proslovena chvála Isokrata, ale 2) že tato chvála jest rozmanitě zaklausulovaná a všelijak omezená. K tomuto omezení a faktickému zeslabení chvály bylo také právem poukázáno již od Usenera (uv. m. str. 139), Siebecka (Jahrb. f. clas. Phil. 1885, str. 241), Lutoslawského (Arch. f. Gesch. d. Phil. 1896, str. 113, Origin and Growth of Pl.'s Logic, str. 347), Susemihla (Neue plat. Forsch., str. 31), Gomperze (Griech. Denker, II, str. 339) a j. Ale co, tuším, všichni badatelé přehlížejí, ač jest to tak zřetelně v Platonově spisu vysloveno, a co jedině asi umožní nám správné pochopení

*) Platos Urtheil über Isokrates I. Jena 1871. (Původně progr. v Nakelu 1870).

**) De Platonis dialogis quaestiones chronologicae (Ind. lect. univ. Rostocké, zimní běh 1896), str. 21.

***) Arch. f. Gesch. d. Phil. XVI, 1901, str. 406.

†) Jakkoli na první pohled by se doporučoval výklad Apeltův, ptece zase má jinou obtíž. Jak při jiné příležitosti Zeller (Arch. f. Gesch. d. Philos. IX, 1896, str. 725) upozornil, mohl býti Sokratovi (historickému) výrok, jako jest p. 279 A, vložen v ústa jen anachronisticky. Neboť fiktivní doba děje dialogu našeho jest asi 410—407 (nejvýše 411—406), ale v této době Isokrates ještě vůbec nijakých řečí nenapsal. Nelze si tedy mysliti, že by tu u Platona bylo reprodukováno skutečné mínění historického Sokrata, nýbrž arci jest to výrok Platonův pod maskou jeho učitele.

a ocenění chvály Platonovy, jest, že chválu tu vzdává Isokratovi jen v protivě k Lysiovi: »δοκί μοι ἀμείνων ἢ κατὰ τοὺς περὶ Ἀσσίαν εἶναι λόγους.« »Τὰυτα ἐγὼ ὡς ἐμοῖς παιδικοῖς Ἴσοκράτει ἐξαγγελῶ, σὺ δ' ἐκείνα ὡς σοῖς Ἀσσίε.« Pokud opravdu a bezpodmínečně jej chválí, chválí jej v protivě k Lysiovi; jakmile vyslovuje o něm chválu do budoucnosti, hned přidává podmínující klausule. A proti Lysiovi mohl právem vynášeti Platon Isokrata; o Isokratu jediném mezi rhetory současnými mohl doufati, že není »ztracen« úplně pro snahy filosofické, v Isokratovi jediném mohl shledávati aspoň trochu ducha filosofického, nevyhledávajícího kolbiště denních a všedních sporů a processů soudních. Velkých illusí si Platon ani o něm nečiní, jak patrně z restrikcí: »προϊούσης τῆς ἡλικίας«, »εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρηῆσαι τὰυτα« »ἔνεστι τις φιλοσοφία« a z důrazného (dvakrát opěťovaného) vyhlášení, že »φύσις« Isokratova opravňuje k nadějím (ale právě ve Faidru ukazoval jasně, že φύσις; pouhá nestačí k ideálu rhetora!); a přec i tyto illuse, toto nepřepjaté očekávání Platonovo bylo sklamáno další činností Isokratovou.

A kdy tedy mohl Platon pravděpodobně napsati o Isokratovi aspoň tuto jakous takous chválu, kdy mohl ještě jaks taks doufati, že Isokrates aspoň ze souvěkých rhetorů nejméně se oddálí od snah, jež Platon měl na srdci, anebo aspoň nepostaví se proti nim? Jinak řečeno, které jsou ty »αὐτοὶ οἱ λόγοι, οἷς τῶν ἐπιχειρεῖ« ?

K. Köstlin*) soudil, že to byl Isokratův Busiris, což však zajisté pro zřejmou prázdnotu tohoto rhetorického plodu netřeba vyvraceti a ostatně také již odbyto od Zellera**) a Susemihla***). Tito badatelé vztahují slova ona na soudní řeči Isokratovy a ovšem správně odmítají námitku, že ony řeči nemohly Platona nadchnouti, odpovídajíce, že i pro ně mohl Platon pokládati Isokrata mezi současnými rhetory za relativně nejlepšího a více také o něm že ve chvále své vlastně nepraví. J. V. Novák†) a Natorp††) zase domnívali se, že slovy těmi naráží Platon na řeč Isokratovu κατὰ σοφιστῶν, ale ani jednotlivosti v úvodu této řeči obsažené, ani spracování sujetu této řeči tak, jak učinil Isokrates, nezdá se mi podporovati pravděpodobnost této domněnky†††). Proti Natorpovi tvrdí Thiele (uv. m. str. 268), že ony λόγοι jsou nějaké Isokratovy ἐπιδείξεις, jež se nám nezachovaly. »Nám z Isokratova mládí jest známo velmi málo, skoro nic; Platon ovšem věděl daleko více než my. Oba spo-

*) Geschichte der Ethik (Tübingen 1887) I, str. 423.

**) Philos. d. Griechen II, 1, str. 540, pozn. 1, 4. vyd.

***) Neue plat. Forsch., str. 32.

†) Platon und die Rhetorik. Eine philologische Studie. (Jahrb. f. klass. Philologie XIII. Supplementband, Lps. 1887, str. 529.

††) Philologus 48, 1889, str. 614 nn.

†††) Srv. proti ní i Susemihl, Neue plat. Forsch., str. 36 n.

jovalo vyučování Sokratovo a když Isokrates nepřízní poměrů stal se advokátem, upomíná ho jeho mladší přítel v prvním větším svém dialogu, aniž kárá jeho nynější činnost, mírnými a upřímnými slovy na společné snahy v mládí.* *)

Více badatelů, totiž Thompson (na uv. m.), Teichmüller (Lit. Fehden I, str. 58 nn., 79, 279 n.), Holzner (uv. m., str. 5 n.), Lutosławski (uv. m. 350 nn.) a Holzinger (str. 691) vztahují slova *οἷς πρὶ ἐπιχειρεῖ* na Panegyrikos Isokratův i odůvodňují první čtyři badatelé tím také pozdní datování Faidra Platonova, ježto Panegyrikos pravděpodobně asi r. 380 byl uveřejněn**), Holzinger naproti tomu vztahuje sice slova ta také na Panegyrikos Isokratův, ale nikoli již vydaný, nýbrž chystaný, na nějž, jak Platon dobře arci věděl, prý „celé Atheny čekaly“, a na němž dle zprávy starověké prý Isokrates piloval deset let. V tomto pojetí Holzingerové zdá se také nám býti relativně nejlepší hypotetické vysvětlení oné narážky Platonovy***). Neboť posuncovati příliš hluboko dobu složení rozmluvy Faidra nelze právě pro chválu Isokrata. Počítáme-li s r. 436 jakožto Isokratovým rokem narození, jest patrné, že kdybychom přijali datování na př. Lutosławského a jeho anglických vzorů na r. asi 379, dostaneme velikou pravděpodobnost, že by byl totiž ještě od 57letého Isokrata Platon si sliboval nějaký (s jeho hlediska) chvályhodný obrat a úspěchy v rhetorice; pomoci si pak v otázce prohlášením celé chvály za „vaticinatio ex eventu“, při takovém datování a výkladu slov oněch rovněž nelze, poněvadž v těch letech Platon již mohl dobře z řady řečí poznati, co v Isokratovi vězí, či vlastně nevězí. Obtíže tyto jsou daleko aspoň menší, vztahujeme-li slova *οἷς πρὶ ἐπιχειρεῖ* k r. 390 nebo 389, když Isokrates asi již byl v proudu práce se svým Panegyrikem a klademe-li Faidra dle toho v rok asi 388. Neboť v té době byl Isokrates 47—48 let, a tu přece mohl jaks taks dovoliti si Platon poklonu podobnou a jí odvděčiti se také za chválu Alkibiada, kterou mu vzdal Isokrates v starší své řeči *περὶ ζεύγους*. Považme jen, že i sám Platon počínal s důvěrou v úspěchy vlastní činnosti

*) Ovšem Thielovo vysvětlení děje se hypoteticky předpokládanými *ἐπιδοκίμασι* rázu Lysiova a pak mimo tuto slabou stránku má stejně obtíž jinou, k níž přiznává se autor sám (str. 268 pozn. 2.; „Schwierigkeiten macht natürlich der Anachronismus, wie alle Platonischen Anachronismen. Isokrates ist kaum unter 20 Jahren gedacht. Dabei lebt aber noch Perikles, und Isokrates müsste ohne Anachronismus etwa erst acht Jahr alt sein. Immerhin ist der Anachronismus nicht erheblich.“

**) Proti nim právem také Susemibl (Neue plat. Forsch., str. 31 nn.) polemizuje.

***) Co do věci by byla snad lepší hypotéza Dümmlerova (Chron. Beiträge, str. 46), že uvedená slova narážejí na řeč *περὶ ζεύγους*, tuto skrytou apologii a oslavu Alkibiada staršího, Platonova přítele, ale nelze přijmouti ji zase co do data; bylať řeč ta složena asi r. 397 (Blass, Att. Bereds. II, str. 225, 227).

svou v Akademii, když mu bylo asi 40 let (počítáme-li arci, jak zvykem téměř obecným, založení Akademie na r. 386). Považme i dále, že, tomu-li tak, jak datujeme, Platon se svou chválou Isokrata nijak athenské čtenářstvo nepřekvapil, naopak, byl spíše ve shodě s obecnou pověstí o zdatnosti Isokrata, o němž se vědělo, že právě pracuje o chvalořeči Athen a Hellady vůbec, o svém Panegyriku. Považme konečně, jak pěkně jest pak vše ve shodě s tím, co jsme o kritice erotické řeči Lysiovy vyložili. Lysiova sláva v té době valně bledla před slávou Isokratovou, a Platóna mohlo vésti proti Lysiovi (mimo jiné) totéž, co mu Isokrata činilo milým, totiž poměr jejich k Alkibiadovi a aristokratické straně vůbec.*)

Tak, tuším, všechny okolnosti by dosti dobře se pochopovaly při uvedeném datování; ale tím nejsou vyčerpány již otázky všechny, které badatelé o Faidrovi Platonově v poměru k Isokratovi a jiným vrstevníkům vynesli na světlo. Jest se nám obrátiti nejprve ještě k mnoho přetřásanému poměru Faidra k řeči Isokratově »proti sofistům«.

Tato otázka jest, možná-li, ještě spletitější a více kontroverzní nežli předešlá, se kterou ostatně ovšem úzce souvisí. Sporné jest hned datování této XIII. řeči Isokratovy. Kdežto Benseler kladl sepsání její již do r. 402, Spengel do r. 396, Natorp »nejpozději« do r. 394, kladl ji Sauppe a po něm i Konvalina (uv. m. str. 6, 7, 26,) do r. 388, kdy Isokrates vrátil se z Chiu. Isokrates naráží na řeč tu π. ἀντιδ. § 193 ὅτ' ἡρχόμεν ἠρχομένην παρὶ ταύτην εἶναι τὴν πραγματείαν, λόγον διδόντα γράψας; ἐν ᾧ φανήσομαι τοῖς τε μείζονας ποιουμένοις τὰς ὑποσχέσεις ἐπιτιμῶν a v § 195 přidává, že napsal řeč tu »νῶπιρος« a »ἀκμάζων«. Obecně se uznává, že v řeči té máme zachovaný program a ohlášení nově založené rhetorské školy Isokratovy, a dnes obvyklé jest celkem datování řeči té okolo r. 390. Kdežto však se v té věci aspoň většina badatelů shodla, jest daleká ještě shoda o chronologickém poměru této řeči k Platonovu Faidru, natož pak o poměru věcném a formálním mezi oběma díly.

Faidra za dřívějšího dobou sepsání nežli XIII. řeč Isokratovu pokládali Spengel (na uv. m.), Usener**), Zeller***), Dümmler†),

*) Zejména, jestliže má pravdu W. Christ (Platonische Studien, Abhandl. der Bayer. Ak. d. W. 1885, str. 505), že Lysias ve svém Ὀλυμπιακός (z r. 388) v § 3 odbývá Faidra pag. 234 C a 257 A: ἐγὼ ἔγω ἔγω οὐ μικρολογησόμενος οὐδὲ περὶ ὀνομάτων μαχοῦμενος ἡγοῦμαι γὰρ ταῦτα ἔργα μὲν εἶναι σοφιστῶν λίαν ἀχρήστων.

**) v Rh. Mus. 35, 1880, str. 138 n. Hlavní důvod jeho jest, že § 17 řeči Isokratovy jest doslovně přejet z Platonova Faidra p 269 D, což prý jest »po antickém způsobu poklona«.

***) Philos. d. Griech. II, 1, str. 531, pozn. 1, 536 (4. vyd.); Archiv f. Gesch. d. Philosophie II, str. 672, VI, str. 136, IX, str. 526 n.

†) Chron. Beiträge, str. 40 n.

Gercke*), Susemihl**), Christ***) a Thiele†); někteří z nich, jako zvláště Spengel, Usener, Dümmler a Zeller tvrdí, že jest nemyslitelno, aby byl Platon po objevení se řeči oné napsal chválu, jaká jest obsažena ve vaticiniu dialogu našeho. Naproti tomu druzí dokazují, že jest to myslitelno (ba někteří zase druhým extrémem tvrdí, že právě pro tuto řeč napsal svou chválu Platon) a pokládají dialog Faidros za pozdější než řeč proti sofistům. Tak zvláště Konvalina ††), Siebeck †††), J. Zycha *†), E. Holzner**†), Natorp***†), Holzinger †*), Gomperz †***) a arci i Teichmüller, Lutosławski a jeho předchůdci angličtí (Thompson, Campbell), kteří, datující Faidra v rok asi 379, kladou jej nejen po řeči *κατὰ σοφιστῶν*, ale i po Panegyriku Isokratově.

Jest samozřejmo, že rozhodnutí otázky, kterému dílu náleží časová priorita, při nedostatku vnějších důvodů jedině dle poměru obsahů obou děl lze rozhodovati; to pak v první řadě znamená vyšetřiti, proti komu vlastně čelí Isokrates touto svou řečí.

Řeč Isokratova proti sofistům, cele nám nedochovaná, rozdělena jest ve tři oddíly: v prvním (§ 1—8) útočí rhetor proti *»περὶ τὰς ἐριδας διατριβόντες»*, ve druhém (§ 9—13) proti učitelům státnických řečí (*λόγοι πολιτικοί*) a ve třetím (§ 19—20) proti spisovatelům učebnic rhetoriky (*τέχνη*). Třetí skupina protivníků nebyla Isokratovi již nebezpečná; za doby, kdy psal svou řeč, byli autorové těchto *τέχνη* mrtvi. Za to vlastními konkurenty byli mu oni druzí skladatelé řečí státnických, i jest dávno poznáno již, že to jsou nástupcové a žáci zejména Gorgiovi, zejména snad rhetor Alkidamas. Kdo však jsou oni v první sku-

*) Hermes 32, 1897, str. 365 nn.

***) De Phaedro atd., str. III n., Neue plat Forsch., str. 36. Ostatně viz o něm dále!

***) Platon. Studien, str. 505.

†) Hermes 36, 1901, str. 263 nn.

††) Na uv. m. str. 26: Die Prophetie im Phaedrus konnte demnach nach der Rede des Isokrates geschrieben sein, ja noch mehr, sie ist aus Anlass dieser Rede geschrieben.

†††) Na uv. m. str. 241—246, 254 n.

†*) Bemerkungen zu den Anspielungen in der XIII. und X. Rede des Isokrates. (Progr. Leopoldst. Gymn. Vídeň 1880.)

**†) Plato's Phaedrus und die Sophistenrede des Isokrates. (Prager Studien aus dem Gebiete der class. Alterthumswissenschaft, seš. 4, Praha 1894.) Proti němu v celku i jednotlivostech srv. recensí Zellerovu v Arch. f. Gesch. d. Philosophie IX, str. 524—527.

***†) Philologus 48, 1889, str. 583—596 a Hermes 35, str. 389, 436 domnívá se, podobně asi jako Konvalina, že Platon mohl řeč Isokratovu jen uvítati a pro ni právě vzdáti Isokratovi chválu známou, poněvadž prý řeč tato akcentuje všechny (?) body, na nichž Platonovi záleželo. Proto prý Faidros následoval po řeči Isokratově, ale následoval po ní záhy (*»die unmittelbare Antwort auf diese Rede«*).

†*) Na uv. m. str. 685.

†**), Griech. Denker II, str. 341.

pinu pojmáti, oni *οι περι τας εριδας διατριβοντες* anebo, jak jindy je označuje (na př. § 20) *οι περι τας εριδας καλινδουμενοι*?

Byl to opět Spengel, jenž dávno již určitě tuto otázku, proti komu vlastně čelí XIII. řeč Isokratova, si formuloval a zodpověděl. Arci odpověď jeho, že řeč ta čelí proti Megarovcům a především proti Eukleidovi, dobrému to příteli Platonovu, čimž prý i Platon arcí byl nemile dotčen, vyvrátil Überweg (a po něm Konvalina na uv. m. str. 8—11) poukazem, že přece Isokratovi šlo o protivníky v Athenách. Na Platona samého pomýšlel Bonitz a jeho se přidržel Werber*), ale tato domněnka jest dávno již odbyta prostě proto, poněvadž výtka výdělkářství, kterou činí Isokrates těmto protivníkům svým (§ 3), hodila by se ovšem na sofisty**), naprosto však ne na Platona. Sice kdyby byla dokázána autentičnost Platonského listu 13. (k Dionysiu mladšímu), jak o ni usiloval na př. Christ***), mohlo by se namítnouti, že sice Platon nepřijímal za vyučování v Akademii honoráře, ale přece že vyžadoval darů a příspěvků v nějaké formě (pag. 361 C). Nicméně kdybychom i chtěli takovéto mínění o vyučování Platonově si vytvořiti, slova Isokratova na něho by se nehodila, ježto Isokrates výslovně mluví o honoráři určité výše (»3 až 4 miny«), nikoli však o nějakých odměnách nebo příspěvcích neurčitých.

Největší část badatelů pomýšlela na filosofa Antisthena. Tak již Reinhardt †) a Usener ††) a j. domnívali se, že Isokrates na počátku své řeči napadá sice jen Antisthena, avšak tím, že posmívá se učitelnosti ctnosti a šťastného života, útočí zároveň na Sokratovce vůbec, i dovozovali z toho prioritu Faidra; neboť prý není možno si mysliti, že by Platon po tomto útoku, také jeho se dotýkajícím, napsal onu chválu. Druzí, kteří rovněž za napačeného tu pokládají Antisthena, — Überweg, Zycha, Natorp — opáčně soudili, že k chvále té po řeči proti sofistům mohlo do-

*) Die Rede des Isokrates gegen die Sophisten in ihrer Beziehung zur Frage über die Abfassungszeit des platon. Phaedrus (Progr. gymnasia v Děčíně 1872).

**) Sofisté učili celkem vsutku za málo jen min. V Apol. 20 B Euenos žádá honorář 5 min, což jest úplně ve shodě s Isokratovým výrokem, že učí »za 3—4 miny«; podobně srv. Sofist. p. 234 A *την του λεγοντος, οτι πάντα οιδε και ταυτα ιτερον αν διδαξειεν ολιγου και εν ολιγω χρονω, μων ου παιδιαν νομιστιον*; Právem proto již Konvalina vyslovuje domněnku, že zprávy, které mluví o velikém honoráři, jsou přehánány anebo posměšné; a i kdybychom jim chtěli přikládati věru, tuším, jest je prostě pokládati za výjimku. Že výtka výdělkářství, kterou Isokrates tu sofistům činí, také Platon a zhusta pronáší, jest známo; srv. Protag. p. 310 E, 313 C, 328 B a j., Euthyd. 270 E, Sof. 221 A n., 223 A n., 226 A, Theait. 165 D a j.

***) Plat. Studien (na uv. m.), str. 25 nn. Christovo obhájení ochotně přijímá G. F. Unger (Philologus 50, 1891, str. 209 nn.) i Blass (Rh. Mus. 54, 1899, str. 36).

†) De Isocrat. aemulis, str. 28 n.

††) Rh. Mus. 35, 1880, str. 137.

cela dobře dojtí. Nesmíme totiž zapomenouti, že Antisthenes byl protivníkem jak Isokratovým, tak i Platonovým, a proto k chvále rhetora toho že došlo právě pro tuto řeč.

Vskutku zdá se velmi pravděpodobno, že i v dialogu našem jest nárazka na Antisthenův *κνικὸς τρόπος* (o němž viz Diog. L. VI, 8), a to p. 260 B—D, nárazka podobná jiné nárazce na Antisthena v Theaitetu p. 161 C—166 C.*) A že Platon s Antisthenem se rozešli, zdá se býti velice pravděpodobno**), třebaš bychom nechtěli přijímati v podrobnostech výklad Dümmlerův, jenž by rád zjistil, jak postupně zneřádelování to lze stopovati v rozmluvách Platonových. Jestliže však připustíme, že Platon byl rozhněván s Antisthenem, jest pak ovšem myslitelné, že útok Isokratův na Antisthena nebyl by býval nemilý Platonovi a že za takových poměrů bylo by přípustno, klásti sepsání Faidra i po řeči proti sofistům. Naproti tomu s Holznerem***) souhlasím potud, že nehodí se ani na Antisthena vykládati výtka Isokratovu v § 3, poněvadž ničím nemáme doloženo, že by byl Antisthenes bral honorář za své vyučování; jen že Holzner podle příkladu L. Konvaliny†), tuším, příliš daleko zachází, když chce dokázati, že útoky Isokratovy Antisthena vůbec se netýkají. Řeč Isokratova arci (jak již Konvalina s důrazem vložil) směřuje, jak titulem naznačeno, proti *σοφιστῶν*, ale dle toho, co vyloženo, zasáhla, ať mimovolně ať úmyslně, jak Antisthena tak i Sokratovce vůbec. Zda také Platona? Těžko říci, ale skoro se tak zdá, hledíme-li ke vzájemnému znění některých míst řeči této i jiných Isokratových a Platonových rozmluv některých. Dümmler se aspoň domníval, že Isokratovy *περὶ τὰς ἐριδας καλινδομένους* (v XIII. řeči) splácí Platon v Theaitetu p. 172 C: *κινδυνεύουσιν οἱ ἐν δικαστηρίοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐκ νέων καλινδοῦμενοι πρὸς τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ τοιαύτῃ διατριβῇ τεθραμμένους ὡς οἰκείται πρὸς ἐλευθέρους τεθράσθαι*. Isokrata prý hnělla tato výtka a konfundování s rhetory řemeslnými, i odpovídal na to v řeči *περὶ ἀρετῆς*. § 30 (*κατήγορος*): *ἐκ δὲ τῶν ἄλλων λόγων ποιεῖ με τηλικούτου, ὅσος οὐδεὶς πώποτε γέγονεν οὔτε τῶν περὶ τὰ δικαστήρια καλινδομένων οὔτε τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν διατριψάντων*. Ba ještě i později hájí se, že nemá nic společného s rhetory a skládátele řečí v obvyklém smyslu. Jest to známé místo z Filippa § 81: *ἐγὼ γὰρ πρὸς μὲν τὸ πολιτεύεσθαι πάντων ἀνεύστατος ἐγενόμην τῶν πολιτῶν· οὔτε γὰρ φωνὴν ἔσχον ἰκατῆν*

*) To vtipně objevil A. Gercke, Neue Jahrb. f. klass. Alterth. I, 1898, str. 586—588.

**) Viz Blass, Att. Bereds. II, str. 335, 2. vyd., Usener, Quaestiones Anaximeneae, pag. XII.

***) Uv. m. str. 33—35

†) Uv. m. str. 11—13 Také Rausch (str. 14) popírá jakýkoli vztah řeči Isokratovy na Antisthena.

οὕτε τὸλμαν δυναμένην ὄχλῳ χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδομένοις...*)

To by tedy byl jediný (ale patrně, jak nejistý) důvod, proč by spíše bylo myslitelné, že Faidros po řeči *κατὰ σοφιστῶν* asi nenásledoval. Jiné důvody pro to podané ještě méně odolají námítkám. Tak uvedl pro pozdější sepsání řeči *κατὰ σοφιστῶν* Gercke hlavně dva důvody; oba vyvrátil úplně Natorp (Hermes 35, 1900, str. 391—396). Gercke ukazoval k tomu, že Isokrates v XIII. řeči opírá se učitelnosti ctnosti (§ 21), a to prý činí nemožnou chválu, jakou Faidros vzdává Isokratovi. Ale Natorp ukazuje, že Isokratovy názory jsou ve shodě s Platonovým Faidrem, ba že předpokládají dialogy před Faidrem složené (Isokr. XIII, § 3 shoduje nápadně s Apol. 20 B, Isokr. § 5 n. s Gorg. 519 CD), že dále útočí Isokrates v této řeči na Antisthena, jako na něj útočil Platon v Euthydemu, takže tak podmíněná chvála, jakou slyšíme ve Faidru o Isokratově *φιλοσοφία τις*, jest zcela pochopitelná. Druhý důvod Gerckův, že Isokrates označuje své zaměstnání slovem *φιλοσοφία*, a že slovo to mohl vzít jen z Faidra (278 D), kde poprvé v širokém tom významu jest ho užito, jest rovněž nepodstatný. Tuto asi postačí k vyvrácení jeho, jestliže vzpomeneme, kterak slovo *φιλοσοφείν* v širokém významu (»vědecky pracovati«) dávno již před Platonem (u Herod. I, 39 asi poprvé) a v užším významu (= filosofovati v našem nynějším smyslu) rovněž již před Platonem (prý první tak učinil Pythagoras; srv. Cic. Tusc. V, 3, 9, Diog. L. I, 12, VIII, 8) bylo známo. Myslénka pak, na příslušném místě Faidra vyslovená, nejen v Xenofontových Memorabiliích (I, 5, I, 1, 8), ale i u Platona již dříve (Apol. 20. A, 23 A, Lysis 218 A) i později, po Faidru (Sympos. 278 D, Parmen. 134 C), se vyskytá zcela souhlasně s místem, o něž jde.

(Dokončení.)

Slov. рѣпанъ a jiné tvary podobné.

Napsal Josef Zubatý.

(Dokončení.)

11. Představíme-li si nejstarší domyslu přístupný stav těchto slovesných kmenů v praslovanštině podle toho, o čem nás poučují příbuzné jazyky jiné, byl asi následující. Byla řada praesentíí rozmanitého tvoření, jimž po boku stály tvary na *-ans* (nebo jak tenkrát zněly) a patrně i slovesné kmeny na *-a-*: na př. *lięą lięans lięa-*, *zovę zovans zova-*, *żenę żenans żona-*; k tomu byly tvary infinitivní původně bez kmenového rozšíření *-a-*, jak svědčí na př. jazyk litevský i stind. Litevština u neod-

*) Tak Dümmler, Akadem., str. 63, Chronol Beitr. I, str. 23, 45.

vozených sloves slov. V. třídy aspoň nemívá znaku odvozovacího: srv. na př. *lbatu*: lit. *lėžti*, *psuati*: *pėszti* (prus. *peisāton*, třeba bylo původu pruského, z části asi pretvořeno vlivem slovanským; srv. BB XVIII 248, Věstn. Slov. Star. III 63), *orati*: *ar̥ti* (k tomu se starým kmenem infin. ještě sl. *rataj̥s*: lit. *artoj̥s*, *radlo*), *sakati*: *sūkti*, *gonati*: *ginti*, *zbatu*: *žesti*, *dbrati*: *dirt̥i*, *pv̥rati*: *sp̥irti*. Jazyk stind. tvarů odpovídajících infinitivním kmenům slov. V. třídy vůbec hrubě nemá: infinitivný kmen *g̥ivātu-* patří asi k slv. *živěti*; jiný doklad by byl ve fut. *hv̥s̥jāti* »zavolá« (slov. *zvati*?), které v staré době se nevyskytá (ač avest. *zbātar-*, *zbāta-* kmen podobný rovněž zaručuje: místo *hv̥vūtum*, což by bylo naše *zvut̥o*, říká se v starší době *hāv̥tavē* později *hv̥ājūtum*). Litevština sice má řadu sloves, jichž poměr podobá se poměru slov. *saku*, *sakati*; ale ani jedno z nich nemá v slovanštině etymologické shodnosti, a ani jedno z nich nevykazuje kmenostupu, u sloves slovanských tak častého a charakteristického*): k tomu zdají se tato litevská slovesa býti rázu denominativného. Jest ovšem na snadě se domnívati, že kmen infinitivný v slovanštině zde se přizpůsobil aoristovému, bezpochyby podle starších vzorů jako *dan̥s da-*: *dati* (lit. *dūt̥i*), *ja-jati* (lit. *jōt̥i*), *znan̥s zna-*: *znati* (lit. *žinōt̥i*). Snad typus konjugační *-jā-*: *-an̥s -a-*: *-ati* takto vzniklý pro svou pohodlnou tvorbu už v prastaré době se šířil i, kde původně neměl starých základů (jako v srbštině podle *ткѣм: тка ти* se tvoří i *жрем:* *жрати*). Tak snad k starému *iskā* přitvořeno *iskati***). Vždyť ještě v historických dobách slovanštiny hranice mezi konjugací I. a V. nejsou při slovesech neodvozených docela přesny (srv. zvl. slovesa jako *kuja korq*: *kuti korati*, lit. *kūju*). Kmen *s-ā-* pak již dosti záhy šířil se — hlavně vlivem odvozených sloves na *-ati* — i do tvarů praesentních: odtud střídání jako csl. **ПОМІШЖ: ПОМІСАЖ**.

Tento vývoj má analogon v osudech sloves na *-ē-i*. I při těchto bývalo *-ē-***)* v kmeni minulém (*μαίρωμαι ἐμάρην*: sl.

*) Tak *mēgu mēgm̥i* »spím«: *mēgōti*; *gē'du gē'dm̥i gē'stu* »zpívám«: *gē'lōti*; *sāugmi* (ob. *saugōju*) »střehu«: *saugōti*; *raudu* (Universitas) »plácí«: *raudōti*; *bīlu* »mowię« (»antiquum«: Univ.; u Kurschata *bylōju*, rovněž zastaralé: *bylōti*; *algu* (Dauksza Wolter, Geitler Lit. Stud., t., Sitzb. d. Wiener Ak. CVIII, Bezzenberger Zur Gesch. d. lit. Spr.; Lit. Drucke IV 24 17) = *algoju* (Lit. Dr. IV 37 13, 38 27, 39 1. 53 3, 54 24, 72 15, 74 15, 134 9, 136 1) *algoti* (= *vadinti*). K tomu *āidu* »zpívám«: *āidot̥i* Juszk Liet. Dain. 84ž 19, 1017 8, Auszra I 272.

***) Neml-li *iskati* snad denominativum (srv. stind. *ičhā*, sl. *-i-kā*), jako snad něm. *eiscōn*, lit. *jėszkōti* (praes. *jė'szkau*, ale, v Univers. *jėszku* = sl. *iskā*, stind. *ičcham̥*. vedle *jėszkar*).

***)) Hirtovi takového kmeny na *-ē-* jsou obdobny s kmeny na *-ā-*: jsou mu totiž původními basemi dvojslabičnými na dlouhou samohlásku. Samohl. *ē* se tu střídá se samohláskou *ā*. Ovšem, se stanoviště Hirtova samého dobře lze mluvíti na př. při pův. *g'hevā-* (sl. *zvati*) i *g'hevē* (lit. *žavėti*) o útvarech původně rozličných.

m̄nj̄q: *m̄nj̄^r-*), a snad i zde již z doby předslovanské pochází něco participiových tvarů na *-ēnos -ēn̄s*. Bohužel známe doklady, které by mohly patřiti sem, jen z jazyka stind., o jehož koncovce *-ānah* ovšem nemožno rozhodnouti, jaká byla její původní vokalizace. Ale srv. na př. sloveso *tr̄šjati* »žizniti« s partic. *tr̄šānāh* a lat. *torrere*, *bō'dhati būdhjatē*, part. *budhānāh* a slv. *bōditi bōdēnje*, *ā' manati a m̄anja'ē*, partic. *manānāh* a slov. *-menā* (Arch. XV 497¹), *m̄nj̄q*, partic. *m̄nēn̄s*, stind. *šivānāh* »zářící« (v starší době jen doklady aoristové, v pozdější praes. *švēlatē*) a csl. *свѣтитъ свѣтити свѣтѣнѣ*. Obdoba mezi obojími kmeny, kmeny na *-ā-* i na *-ē-*, jeví se i v tom, že jakožto verbum finitum v jaz. stind. (ani avest.) se nevyskytají. V řečtině za to (v t. zv. silném passivním aoristě) tvorba tato se ukázala produktivnou, rovněž v litevštině. Šíření z praeterita nalézáme tenkrát ne jen v slovanštině (inf. *m̄nēt̄i*), nýbrž i v řečtině (*μαρῆσομαι*) a litevštině (infinitivy a futura na *-ēti -ēsiu*).

Nemíníme se zde ostatně pouštěti do podrobných výkladů o všem, co souvisí s osudy slovesných kmenů na *-ā-* a *-ē-* ve slovanštině. Bylo by zde ukázati zejména ještě na vzájemné vztahy mezi odvozenými a neodvozenými kmeny této podoby, na to, kterak vzájemně na sebe působí, na rozdíly těchto věcí mezi jazyky slovanskými a jinými příbuznými, ze kterých by jasně vysvitlo, že leckterý tvar praslovanský je přece nepůvodní. Tak na př. slovanské aoristy odvozených kmenů na *-ā-* a jejich participia praet. pass. (*dēlan̄s, dēlach̄s dēla*), jsou patrně tvary dosti pozdě nápodobené dle *gōnan̄s, gōnach̄s gōna* a p.; v litevštině nalézáme v praeteritě novotvar založený na kmeni přítomném: praes. *-oju*, praet. *-ojau*, inf. *-oti*. Mnoho zůstane i zde temného; tak přibližné určení doby, ze které pocházejí tvary kmene infinitivního. Jedna okolnost zdá se v této příčině ukazovati na dobu dosti starou: jsou to denominativné odvozeniny na *-a's*, jako csl. *глаголатъ, гноратъ, влсатъ, брдатъ, женатъ, рогатъ, боратъ* atd. (toto tvoření vl. může býti lit. *-ōtas* i *-ū'tas*, předsl. *-ātos* i *-ōtos*: srv. lit. *plukó'as barzdótas* i *plukū'tas barzdū'tas*, Bezzenberger Lett. Dialekt-Studien, Göttingen 1885, 7^b). Jsou-li tyto a podobné tvary nápodobením skutečných participií praet. pass., předpokládaly by u denominativných sloves tvar na *-ats* (lit. *-ōtas, -ū'tas*), **dēlat̄s*, který ovšem už dávno by byl zanikl vlivem tvaru na *-ans*, který i u denominativných sloves je sám již praslovanský. Srv. o podobných tvarech v jiných jazycích idvr. (lat. *barbatus*, ř. *κορρωτός*, něm. *bejahrt* a p.) Brugmann Grundriss II 211 nn.

V příčině participií na *-ans* ještě jedna věc zasluhuje zmínky: jejich význam. Doklady arijské zdají se nasvědčovati tomu, že participia arijská na *-ānus*, jako nepatřila původně dle tvaru určitému kmeni časovému, byla i významu dosti neurčitě

specifikovaného.*) Podle slovesného rodu v hymnech védských ani v Avestě určita nejsou, jak viděti již z některých dokladů, jichž významu jsme se dotkli v předešlých odstavcích. Bezpochyby nebyla původně určitého významu ani podle času, ač v hymnech védských v této příčině již nabývají do značné míry určitosti jakožto participia praesentis nebo jako participia perfecti: že participia pfti tvaru na *-anáh* tak často jsou významu neminu-
lého; souvisí s původním významem perfekta vůbec**). Zejména v participiích takových, jichž tvar nepatří určitému kmeni časovému, snad nemáme práva předpokládati v příčině časové určitéjšího významu. Proto takováto participia již v hymnech RV počínají se i tvarem specifikovati dle času i dle rodu: místo *huvārāh* na př. »volající« »volaný« a p. zavádí se *hávamānah* *hvájamānah* »volající«, *hūjāmānah* »volaný«, podle *hárātē* *hvájati* »volá«, *hūjātē* »jest volán«. Ani ř. *πρωός* ovšem nemá významu určitého po čase (ovšem po rodě: ale jen proto, že »létání« je pojem stavový, vylučující passivnost). Zkrátka, participia na *-ānās* byla původně patrně tvary obdobnými po významě s védskými infinitivy, aspoň z pravidla neurčenými tvarem ani významem dle času ani dle rodu.

Slovanské tvary na *-ans* jsou part. praet. pass., významem srodnými s part. na *-to*: *gznans* má též význam syntaktický co *bito*. Jazyky slovanské tvary takovými to nahradily patrně po době, kdy kmen na *-ā* vnikl do infinitivu, stará participia na *-to-* (*gznans* nahradilo tvar, shodný se stind. *katāh*, které ostatně s významem jiným snad žije v sl. *žętę*, je-li sloveso *žęnję* *žęti* téhož kořene: srv. Arch. XVI. 425): patrně proto, že z příčin hláskoslovných větší dílem měla málo opory i v kmeni přítomném i v kmeni infinitivním***). Participium praet. pass. ve slovanštině vůbec patří k dokladům častého úkazu, že pro jistou kategorii grammatickou sebrány prostředky slovo-
tvorné z rozličných stran, při čemž semasiologicky tato kategorie vytvořena s úplnou jednotností; ostatně celý process dokonán zde dosti pozdě: ještě v csl. se říká na př. *БИТЬ* i *БЫИЕНЪ*, *СТРѢТЬ* i *СТРѢЕНЪ*,

*) Mluvíme zde ovšem o významové určitosti našich participií jakožto grammatických tvarů in abstracto. In concreto, totiž v skutečných větách, měla význam určitý, jen že v jedné větě takový, v jiné větě onaký.

***) Dle Delbrücka Altind. Syntax 380 n. je význam perfektových participií v prose — v souhlase se semasiologickým vývojem perfekta vůbec — minulý. Výjimku mu činí *anučānāh* »učení« (o bráhmanech), ale neprávem. Právě to'o participium má aspoň dle svého původu význam minulý, »jenž (po svém učiteli) odříkával«; srv. v prhr. slovníce VI 622 doklady absolutiva a part. praet. na *-ta-* (zde také položen za základ nesprávný význam »der da studirt«, místo »studirt ha«).

****) A participia jako *dēlans* u sloves odvozených vytvořena podle *gznans*, ať původně se říkalo **dēlats* (srv. nah.), anebo tvaru part. praet. pass. vůbec nebylo.

кРЪИТЬ i кРЪКЕМЪ, nemluvic o zbytcích podobných odchylných tvoření, zachovaných mimo tvary paradigmatické.

Ale jsou snad některé doklady, v nichž hledati zbytky z dob, kdy význam participií našich nebyl ještě dosti určitý. Takovým zbytkem snad jest, může-li míti na př. ЗЪКАНЪ, part. pass. (МЪНОЗИ СЪТЪ ЗЪКАНИ πολλοί εἰσι κλητοί Mth. 22 14) i význam praes. ve spojeních jako БЪКАЖ, БЪКАЖЪ ЗЪКАНЪ Miklosich Vgl. gr. IV² 840 n. Nemluvic o jazycích, v nichž part. praes. pass. buď z největší části zaniklo anebo se nevyvinulo s takovou důsledností jako v esl. a v nichž tudíž part. praes. pass. sloves trvalých zastupuje i funkci part. praes. pass. — Významy mnohem volnější zdají se zaručovatí slova jako na př. str. БАННЪ »zafkávač« (: БАНТИ), slvin. srb. *prijan* »přítel«, r. ЖИГАНЪ »palič« a p.: Miklosich l. l. II 124 n.; jen že zatím nedovedeme říci, ze které asi doby takováto slova pocházejí. Nepocházejí-li z dob praslovanských, — a něčemu podobnému zatím nic nenavštěňuje, — jsou v naší otázce bez významu.

K závěrku tohoto odstavce upozorňujeme ještě jednou na sl. *čekanъ*: stind. *čakānāh* z § 3., jistě jedno z nejstarších slov slovanských. Tvary *čekaĵa*, *čĵati* jsou ovšem novotvary, třebas prastaré. Nedovedeme však poznati, bývala-li vedle participia (slovesného adjektiva) *čekanъ* již původně v prapraslovanštině i flexe finitní (zbytky její mohly by býti v aoristě *čeka*), ani nedovedeme říci, ukazuje-li sl. *čekanъ*, stind. *čakānāh* ku prvotnímu *qeqānōs či *qrqōnōs. Kořen dle svědectví sl. *čaja*, stind. *čā'jamānah* je *qē-* (nebo *qēi-*), s druhým stupněm *qō-* (*qōi-*): Hirt Idg. Ablaut § 71 a. Perfektový stupeň dle ř. *čĵax**) (z **je-jō-*) by bylo čekati jako *qr-qō-*; s druhé strany se zdá, že v perfektech kořenů na *ē ō ā* (mimo sing act) se jevil stupeň slabý, s úplnou ztrátou kořenné samohlásky před příponami samohláskovými: tak že tvar *qe-q-ānās snad přece je pravděpodobnější. — Původní význam sl. *čekanъ* ovšem minulý nebyl, jako není ve véd. participii a perfektě *čukē'* vůbec.

12. Zbývá ještě, abychom přidali několik slov o přízvuku tvarů, jimiž jsme se obírali. Soudu konečného se neodvažujeme ani zde: studia o indoevropském přízvuce, jakkoli vykazují již řadu prací významných a důležitých, přece jen jsou ještě v počátcích: a zvláště osudy původních přízvuků právě v jazycích slovanských jsou ještě v hojných podrobnostech ne plně vysvětleny, zbývá hojně práce, při které mimo jiné bude přihlížeti

*) Dor. ἀφίωκα (Suid.), odtud i v medium ἀφίωται u Herodota, ἀφίωται v N. Záč., ἀνήλωσαι v Herakleii, ark ἀνέλωθω; v εἶνα je slabý kmen z pův. **je-jō-*. — Hirt — plným právem — pouští § 52 Anm. oblíbený výklad ř. ἵημι z koř. *sē-* (la. *serō*) a vidí v něm kořen *jē-* (týž co v la. *jē-cī*; jako kořen φη- ř. τίθημι v lat. *fe-ci*, s týmž *k* co v ř. *čĵax* a j. tvarech aoristových a perfektových pod. kořenů).

bedlivě i k působení snahy po uniformitě jazykové, měnící jako všude i po stránce přízvukové původní stav jazykový.

V jazyce staroindickém participiové kmeny na *-āna* jsou skoro naskrze oxytonové. A kde je přízvuk jiný, na kořeni nebo na reduplikaci, je pravidlem i docela na snadě výklad, jak asi vznikl přízvuk odchýlný místo očekávaného přízvuku na koncovce; a nejednou jsou doloženy i tvary s obojím přízvukem vedle sebe. Tak se objevují tvary barytonové při slovesech, jichž přítomný kmen má přízvuk na kořeni: ve shodě s faktem, uvedeným v § 8, že participia na *-āna*- během času se ustálila za tvar part. praes. med. sloves bezpříznakých. Tak vedle oxytona *īśānā* »vládnoucí« se objevuje *īśāna*-, tvar později zpovséh-nělý, protože i samo praesens — proti pravidlu — má přízvuk na kořeni; *sājāna*- »ležící« má patrně nepravidelnost již prajazykovou, jak viděti ze shody v nedostatku kmenostupu ve flexi stind. *śēte*, av. *saēte*, ř. *śīrai*; *vāsāna*- »oděný« shoduje se přízvukem i nepravidelným silným stupněm s praes. *vāstē* »odívá se« (jednou se ostatně objevuje i správnější *uśānā*-); *stāvāna*- »velebící« vedle *starānā*- (a *stavā'n*, str. 119, 281**) má přízvuk z themat. praes. *stāvātē*. Pochopitelná je stejné barytonace při thematických slovesech jiných: *vāsāna*- »sídlicí« (: *vāsati*), pod. *čjāvāna*- (str. 116 n.), *jātūna*- v. *jatānā*-, *ō'hīna*- v. *ōhānā*-. Vliv příznakové flexe s přízvukem na kořeni (stind. I. konjugace) jeví se druhdy i při slovesech, která stupněm kořene tomuto vlivu nepodlehla: tak nalézáme *čītāna*- »viděný« při slovese *čētati* (vliv i vokalismus v záporném *á-čētāna*-), *djūtānā*- *djūtūna*- »zářící« při *djō'tatē*. Slovesa reduplikovaná (mimo perfekta) vůbec jeví tendenci zvláště v jistých tvarech přízvukovati reduplikaci: a tak jsou ve védských hymnech větším dílem přízvukována i jejich participia na *-āna*-. Někde příčina, proč přízvuk není na koncovce, není dosti zřejma. Tak u sloves ind. VII. třídy (bezpříznakých s nosovkovým infixem), jako *indhāna*- a j. (str. 278 a 279): ale při podobných slovesech vidíme časem i sice přízvuk proti očekávání na kořeni, totiž přecházejí-li k flexi thematické (*hī'sati* vedle *hināsti* »ubližuje«, s part. *hī'sāna*-; srv. na př. i sloveso *śūmbhatē* »září«, s part. *śūmbhāna*- a *śūmbhāti* »zdobí, velebí«). Proč na př. vedle *dṛśāni* »zřejmý, viděný« se objevuje i *dṛśāna*-, nedovedeme vyložiti; a tak ještě asi ve 2—3 případech jiných. Sem patří i *pījānū*-, uvedené v § 1, vedle *p(ī)-jānū*:- snad působil přízvuk běžného slovesa *pībati* »pije«?

Jazyk védský v celku by svědčil pro původní oxytonaci tvarů na * *-ānos*. O přízvuce avestském vůbec nevíme (mimo některé domněnky) hrubě ničeho: a nevíme tedy ani, jaký přízvuk měla slova, jež jsme uvedli v § 9 (str. 280 n.). Ř. *πηνός*; (str. 283) je zase oxytonon.

Lit. *lavínas* (str. 119) není sice oxytonováno, ale jest msti na mysli, že litevština v době historické vůbec nemá kmenů na

-o- v nom. sing. oxytonovaných, jako jich nemá slovanština. Pro soud o přízvuce původním je lit. *lavónas* bez významu: mohlo by svědčiti původní paroxytonaci, ale i původní oxytonaci, poněvadž původní oxytona s dlouhou, raženou paenultimou v litevštině v nom. sg. jsou vždy paroxytona, a zachovávají přízvuk na téže slabice často i ve všech ostatních pádech (Hirt, Der indogerm. Akzent 263); u slov tříslabičných se tak děje vždy: Kur-schat, Gramm. der lit. Spr. § 547.

Co se týče slovanských participií na *-anъ*, mají přízvuky, které se nedají redukovati na jediný společný základ, které patrně se řídily rozličnými vlivy paradigmatickými a jsou pro poznání původního stavu posud bez významu, jakož vůbec všechen slovesný přízvuk slovanský a jeho poměr ku přízvuku sloves jiných jazykův indoevropských jest ještě pln záhad. Co se týče neparticipialních dokladů tvoření na *-anъ*, uvedených v § 1 a 6, dalo by se uvésti v souhlas s původní oxytonací r. жбáнь, gen. жбáна = srb. жбáн, gen. жбáна, rovněž r. пьняный, vykazuje podobné ztrnutí přízvuku na kořeni s dlouhou raženou samohláskou jmenného kmene na -o- původně oxytonového, jako uvedené shora lit. *lavónas*, nebo lit. *dūmai*, r. дѣмъ gen. дѣма, srb. дѣм gen. дѣма vedle stind. *dhūmáh*, ř. *θυμός*; ale jistý soud i zde je zatím nemožný.

Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený.

Podává Jos. Truhlář.

Při návštěvě, kterou jsem letos v museu král. hlavního města Prahy za tím účelem konal, abych prohlédl nečetné rukopisy tam uložené, upozornil mne p. dr. Harlas na malý kodex pergamenový, před dvěma lety správou musejní od Mnichovského antikváře Rosenthala za 260 zl. zakoupený, který prý jest původu českého a v němž na konci nacházejí se nějaké české verše. Verše ty přináležejí nejstaršímu cisiojanu českému, jak ihned jsem poznal, i vydal je podle facsimile rukopisu král. dvorní knihovny Mnichovské v Čas. Mus. 1853 V. Hanka. Tento rukopis měl jsem před 22 lety v Mnichově v rukou, srovnáváje znění jeho s vydáním Hankovým, rukopis nyní musejní pochází také z Mnichova, text jeho český s textem Hankovým nápadně se shoduje, jak paměť má mi namlouvala, i miniatura tří sv. patronů českých na prvním listu jest zde, tak jako byla v kodexu dvorní knihovny Mnichovské: ký div, že nemyslil jsem v prvním okamžení jinak, než že ústav Pražský nevědomky zakoupil rukopis

ukradený? A přece není tomu tak, nýbrž oba jsou toliko bliženci, i jest to pouhá náhoda, že se na půdě Mnichovské kdys sešly.

Nově vytonulý kodex jest pergamenový o 105 popsaných listech malého čtverce, i pochází podle písma buď z konce XIII., což jest pravdě podobnější, nebo z počátku XIV. stol. Blížence jeho ve dvorní knihovně Mnichovské jest o něco starší, i pochází, ačkoli Emler v Rukověti str. XXIV. tomu odporuje, zajisté z XIII. století. Oba kodexy jsou venkoncem latinské, obsahující největším dílem spisy proslulého astronoma Jana de Sacrobosco (algorismus, de sphaera materiali, computus philosophicus a j.), opatřené komentářem, názornými obrázky a tabulkami astronomickými. Že oba jsou původu českého, krom textů českých, o nichž bude řeč níže, dokazuje již zvláště v nynějším Pražském skvostně provedená iniciálka prvního spisu latinského, algorismu. Počátek spisu toho zní: »Omnia que a primeva rerum origine«, a v prvním písmeně *O* nachází se jemně malovaný obrázek tří sv. patronů českých, uprostřed Václava, v pravo Vojtěcha, v levo Prokopa. Nad iniciálkou tou napsáno v kodexu Pražském rukou jinou ale souvěkou (snad miniatorovou) toto distichon:

Presul Adalbertus, dux Wencezlaus et almus
Abbas Procopius sit michi quisque pius.

Také Mnichovský rukopis má tento nápis, ale zkomolený vynecháním slov »et almus«, tak že Hanka ve svém vydání povahy veršové nápisu toho nepoznal.

Kromě písma a jazyka českých textů jakož i grafiky jejich k určení věku obou rukopisů přispívají nemálo čtyři hexametry latinské, jimiž naznačena celkem dosti správně posloupnost biskupů Pražských, a to v kodexu Mnichovském takto:

Dethmarus woytech degdag hebrhart yzo sever
Hebrhardus Cozmas herman meynard iohan otto
Danie fridricus ualen hreciflau daniel andr
Budil pergrinus iohan bernard nyco iohan.

V kodexu Pražském poslední hexametr zní takto:

Budil pergrinus Jo . ber . nyco . ioha thobias.

Jde tu o biskupy v řadě poslední; i uvádějí se v kodexu prvním Mikuláš z Riesenburka, který podle Emlerovy Rukověti spravoval biskupství v letech 1241—1258, po něm Jan III. z Dražic 1258—1278, v kodexu pak Pražském po tomto ještě Tobiáš z Bechyně 1279—1296. Složen byl tudíž poslední hexametr Mnichovského kodexu před rokem 1278, Pražského před r. 1296, a v téže doby nebo brzo po nich učiněn zápis řady této a zejména také textů českých v obou rukopisech.

Nyní obratme zřetel k textům českým nově objeveného kodexu. Již původní písař t. j. ten, od něhož největší část ruko-

pisu pochází, dokázal, že byl Čech, připsáním vlastní rukou českých jmen měsíců na l. 102^a. (V kodexu starším připsku toho není). Jména ta krom dvou, jež vypsána úplně, objevují se zde ve zkratkách, aby totiž všech 12 vešlo se v jediný šestiměr (zrovna tak počínal si skladatel řady biskupů svrchu uvedené), ale krom března doplněna ostatní menším písmem nad řádkem takto:

en nor   ben sok   ven zen ruy gen   sinech
Led . v . bre . du . y . chirunech . chir . wrez . za . ru . listopad . et proz.

Že skladatel chtěl, aby se řada ta měsíců čla hexametry, dokázal mimo řečené zkratky také přibráním v poslední stopě latinského *et*, když se mu slabiky nedostávalo. (Slučovací spojky i neužil snad proto, že zkratkou *y* prv označil byl pátý měsíc, spojka pak *a* zněla mu snad ještě příliš adversativně). Druhý písař, jemuž se kodex již jaksi dokončený do rukou dostal, shledal na konci prázdné místo, i vyplnil je nejprve spiskem latinským ve středním věku Aristotelovi neprávě připsovaným »secreta secretorum«, kterýžto přepis počíná se na l. 97^b, pokračuje na l. 98^a a končí se s přerývkou teprv na l. 103^b. Také tento písař byl Čech, nebo dokončiv spisek latinský položil za ním beze všeho nápisu český cisiojan. Otiskují jej zde diplomaticky věrně, odděliv toliko verše od sebe (tak jako to v transkripci své učinil Hanka), kteréžto oddělování písař v originále naznačil někde bodem ale všude majuskulí rumělkou přetrženou, a přičiniv pod čarou varianty podle facsimile Hankova (či spíše Schmellerova*) a některé poznámky, jež týkají se čtení leckde nejistého. Kolmice značí konec řádků, počáteční pak čísla římská měsíce.

I.

Ochtaba ¹⁾ rodftua ²⁾. suetek ³⁾ snati piruf ⁴⁾ den ofmí naflufbu,
Tayní leb . ag . vincen tím | pael bil zatri dní flep.

II.

Chisti chrom ⁵⁾ blafoy agathe ⁶⁾ Wtemnřcu nichí lek | apořtol.
Bud had zyw vrezna ⁷⁾. dal petr namatheye vrazu.

III.

Marce luthe ! ho ⁸⁾ hrozi flucha ⁹⁾ verni gregori zbauní . ¹⁰⁾
Gerthrut opat bene . angel řmaru ¹¹⁾ | chyní viche . ¹²⁾

*) Toto facsimile, jak jsem se přesvědčil, jest velmi správně provedeno.

¹⁾ M: Octaua, ²⁾ M: omylem: robřtva, ³⁾ a opravou nadepsáno, M: swathek, ⁴⁾ M: priuf, ⁵⁾ M: hrom, ⁶⁾ M: agate, ⁷⁾ M: vezna, ⁸⁾ M: lutehu, ⁹⁾ M: fluha, ¹⁰⁾ M: správně: řlauní, ¹¹⁾ M: také tak, ale v transkripci nutno čísti trojslabičně: Marijů, aby vyšel potřebný počet dní pro březien, jichž Hanka má toliko 30, ¹²⁾ M: správně: vece. ¹³⁾ Tento

2 VII, 1 scházejí v Pražském též. Nad to schází v tomto ještě jeden, který v Mnichovském jest. Přes to nesnadno tvrditi, že by M byl předlohou P, spíše podobá se, že oba vyplynuly z nějaké společné předlohy X, v které ony dva verše již scházely. Z této předlohy přijal M svátek sv. Eufemie na 16. září beze změny, P slabiku Ew zaměnil slabikou Lud (Ludmila) t. j. cisiojan učinil čestějším, řadu Pražských biskupů časově doplnil, ale za to z nedopatření jeden verš (IV, 1) vynechal. Tak vykládám si přibuzenství obou kodexů, pokud českých textů se týče.

O výklad těchto namnoze záhadných veršů se nepokouším. Hanka pokusil se ale s výsledkem nepatrným, poněvadž vyožil, co větším dílem jest na snadě, a i tu leckde poklesl, obtížnějších pak míst buď si nevěšiml nebo výslovně přiznal se, že jim nerozumí. Připouštím, že bude možná tomu, kdo se ve středověké hagiografii a lidovědě lépe vyzná, ledacos ještě věcně objasniti, ale že by ve všem bylo lze připadnouti na uspokojivý smysl zejména grammatický, tomu ani nevěřim. Skladatelům cisiojanů totiž více než o smysl šlo o to, aby verše jejich v určitých slabikách označovaly svátek na tolikátý kolikátý den v měsíci připadající. Dovedli-li krom tohoto hlavního požadavku vpraviti v ně zde a onde nějaký smysl věcný a grammatický, aby paměti se polehčilo, současníci zajisté dovednost tu náležitě ocenili; jinak musili se spokojiti pouhými slabikami a leckde málo významnými slůvky, jimiž mezery svátků v cisiojanech vyplněny. To platí tak dobře o cisiojanech českých jako o latinských. Pro nás má zejména nejstarší tento cisiojan český význam toliko filologický, a v tomto oboru opět toliko nauky o hláskách a tvarech, potom dějiny nejstaršího pravopisu českého nabývají jím jakéhos osvětlení.

O formální stránce těchto veršů úsudky se rozcházejí. Hanka, který je poprvé vydal, prohlásil je za hexametry, čemuž namnoze bylo odporováno. Klassické hexametry to ovšem nejsou, nejsou to hexametry ani časoměrné ani přízvučné, ačkoli obojího toho principu jakés neuvědomělé prvky lze jest v nich najíti, ale jsou to hexametry přec, jsou to hexametry cisiojanové t. j. takové, v nichž délka nebo síla slabik platí velmi málo, za to hlavní zřetel obrácen k jejich počtu a k tomu, aby počátečná slabika toho kterého svátku připadla na číselně určitý den toho kterého měsíce. Že prvotní skladatelé takovýchto pamětných pomůcek kalendářových připadli na hexametry, vysvětluje se snadno shodou, které možná docílili mezi počtem slabik dvou hexametřů a počtem dní měsíčních. Můžeť hexametr míti slabik 13—17, dva tudíž dohromady 26—34, a počet dní v měsících kolísá mezi 28—31, i jest možná dva hexametry složiti tak, aby počet slabik jejich dohromady rovnal se počtu dní toho kterého měsíce. A tak t. j. bez zvláštního zření k nějakému principu prosodickému vskutku skládány cisiojany nejprve latinské, potom

také české. Vizme několik veršů toho latinského, který otiskl Emler ve své Rukověti.

- I. Cisio | Janus E | pi sibi | vendicat | Oc Feli | Mar Ant
Prisca Fab | Agn Vin | cen Tim | Pau Po | nobile lumen.
- II. Bri Pur | Blasus Ag | Dor Febru | Ap Scho | lastica | Valent
Juli | coniun | ge tunc | Petrum | Mathiam | inde.

Jsou to bez odporu hexametry latinské, hexametry ovšem kostrbaté, v nichž pravidel prosodických šetřeno velmi nedosta-
tečně, zejména v třetím a čtvrtém verši, ale nejsou to hexametry
nejhorší, neboť v dalších částech cisiojanu toho nacházíme ještě
strašnější, na př. první VI. měsíce, jenž zní takto:

Nic Mar E | ras Boni | dat Jun Pri | mi Ba Ci | rini Vi | tique.*)

Směl-li středověký veršotepec latinský dopouštět se tako-
výchto prosodických chyb, můžeme tuším také českému skladateli
odpustiti chyby na př. v hexametrech únorových a jiných hojně
se vyskytujících. Přes chyby ty však tvrdím, že verše ty nutno
čísti hexametricky, jak učinil již Hanka.

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

(Pokračování.)

Hlava 9.

prwego leta	affe	owa zplemene medfkych
1. In anno primo Darii, filii Aaweri, de semine Medorua, qui		
genzto gt panowal	yfkym	gednoho leta
primus imperavit super regnum Chaldaeorum: 2. anno uno regni		
wknyhach pocet let	onyežto sye gest	Itala recz doplňny dnowe
in libris numerum annorum, de quo factus est sermo, ut complerentur		
opuffteňye	lke° sedmdefate	ypolozil sem
dies desolationis Jerusalem lxx anni. 3. Et posui faciem meam		pfyti
a modlity	wpoftu	wzyny awpopele
et deprecari in ieiuniis et sacco et cinere. 4. Et oravi dominum deum		y modlil sem sye pa ^r
awiznal sem sye	profym	propofwatnu wiew weliky
meum et confessus sum et dixi: Obsecro domine deus magne et		
ahrozny genz ostrziehaš fmluwy	mlugicim	tie aoftrzie-
terribilis, custodiens pactum	diligentibus	te et custo-

*) Oddělil jsem v hexametrech těchto kolmicemi takty podle svého zdání, jež ovšem nikomu nevnučuji.

hagiczym prikazany twich   činyli nemyloštywie fmy činyli
dientibus mandata tua. 5. iniquitatem fecimus, impie egimus et recess-
aodštopily yuhnuly fmy fye odprzikazany
aod fuduow twich

simus et declinavimus a mandatis tuis ac iudiciis. 6. Non oboedivimus,
fluh twich prokuow genzto fu mluwily   hanba twarzi
servis tuis prophetis, qui locuti sunt. 7. nobis autem confusio faciei nostrae
nalfye yakozto ět dnes muzy judfke^v   fkym   fke^v
sicut est hodie viro Juda et habitatoribus Jerusalem et omni Israel
ldu tyem ěto blizko ět y tyem ěto daleko wewfelykych zemyech
donychzto fy gie wywrhly(!)

his qui prope sunt, et his, qui procul in universis terris, ad quas eiecisti
gymyzto fu pty tobie   ěto fu

eos, in quibus peccaverunt in te. 8. Nobis, qui peccaverunt. 9. Tibi
afmylowanie   neb fmy odštopily

autem domino deo nostro, misericordia et propitiatio, quia recessimus
a nepofluchaly fmy   gizto ět polozil   fkrzie fluhly fwe proroky.
a te: 10. Et non audivimus, quam posuit nobis per servos suos prophetas.

fkym lid   auhnuly fu fye aby neflišliely
11. Et omnis Israel praevaricati sunt et declinaverunt, ne audirent vocem tuam.
ykapalo ět nanas   zlorzecenštwye azawrzenye ěto ět naplano

wknyhach
Et stillavit super nos maledictio et detestatio, quae scripta est in libro
zakona moyzieše fluhy bozie^o   yprziwedl   feci

legis Moysi servi domini. 12. Et statuit super nos sermones suos,
kterez   genzto fu   nawedly   nany yakoz ět nykdy
quos qui iudicaverunt nos, ut superinduceret in nos, quales nunquam
neblo pode wfyem nebem yakoz fye ět štalo   wzakonye
fuit sub omni coelo, secundum quod factum est. 13. In lege,
wfšelike zlo to   abychom fye nawratli   amyšlily

omne malum hoc venit, ut reverteremur   et cogitaremus.
ybdiel ět   nadzlošty   yprziwedl gy   nany

14. Et vigilavit dominus super multam et adduxit eam super nos.
we wfšech škutcztech   ěto ět   nebšmy nepofluchali hlafu
In omnibus operibus suis, quae fecit: non enim audivimus vocem eius.

Anynye genz fy wywedl z zemye fke wrtćie fylne auczynyl
15. Et nunc, qui eduxisti de terra Aegypti in manu forti et fecisti

fi fobie gmeno   podle dne tohoto   vczynily proty wfšie
tibi nomen secundum diem hanc: peccavimus et tam fecimus. 16. Domine,

šprawednošty   odwrat fye hnyew twooy pšymt a
in omnem iustitiam tuam.   Avertatur, obsecro, ira tua et furor

prchanye   a   wpotupu fu wfšem   okolo
tuus a civitate tua Jerusalem. In opprobrium sunt omnibus per

nas   Aprotoz nynye   modlytbu
circuitum nostrum. 17. Nunc ergo exaudi deus noster orationem

y profby   ěto zpuštela   protie profameho naklon
servi tui et preces quod desertum est propter temetipsam. 18. Inclina

opuštjenje nadnymzto ět wzywano   wšprawednoštech
desolationem, super quam invocatum est: neque enim in iustificationibus

wzdawamy   profby nalfy (!)   wfmylowanych
noštrij prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus

vtys(als) vkoy sie pozorug a uczyn nemeřky
tuis multis. 19. Placare, domine, attende et fac, ne moreris.

Akdiz geřtie mluwiech a modlechfe a wyznawach wzdawal
20. Cumque adhuc loquerer et orarem et confiterer et prosternerem
zahoru boba Geřtie ya mluwiech gehozto biech
pro monte sancto dei mei. 21. Adhuc me loquente, quem videram in
napoczatzcie brzo lecfe dotekl sie ğt mne obieti
visione a principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificii
weczernye yucil ğt y wiffel fem
vespertini. 22. Et docuit me et: Daniel, nunc egressus sum, ut docerem
aby rozumyel odpocatka profeb twich wifia rzecz
te et intelligeres. 23. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo,
powiedyel zadořty ty fy ptoz ty
ego autem veni, ut indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu autem
rzec znamenay aurozумыeg wydyeņy Sedmdefat let
animadvertes sermonem et intellige visionem. 24. Septuaginta hebdo-
vkraceno bude nadtwym lidē anadmyestem swatŷ
mades abbreviatas sunt super populum tuum et super urbem sanctam
twŷ abi ŷye ŷkonalo przieřtupenie a konec wzal hrziech
tuam, ut consummetur praevaricatio et finem accipiat peccatum
a zahlazena a przivedena wieczna aby ŷye na-
et deleatur iniquitas et adducatur iustitia sempiterna et impleatur
plyno a aby bil pomazan nadřwatymy ptoz wierz apilnye
visio et ungatur sanctus sanctorum. 25. Scito ergo et ani-
znamenay odwygtie řeci aby opiet wzdielana
madverte: Ab exitu sermonis, ut aedificetur iterum Jerusalem usque
wewody sedm sedmletiech casuow ğt adwaasedmdefat

fedmletyech casuow
ad Christum ducem ebdomades VII, et ebdomades lxx duae erunt
a bude opiet wdielana wlicie azdy wuzkořty cřasuow Apodwu a
et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum. 26. Et post
po sedmdefatu casuow sedmletiech zabit bude
ebdomades lxx duae occidetur Christus et non erit populus eius,
geřto ma ge° zaprzyety zruřly řwewodu buduczym
qui eum negaturus est, dissipabit populus cum duce venturo et
pohubenye apofkonaņy boģe vrcena puřtyna Apotwrđy
finis eius vastitas et post finem belli statuta desolatio. 27. Confirmabit
řmluwy mnohym geden sedmletŷ čas apolowici toho sedm-
leteho casu pohyne
autem pactum multis ebdomas una et in dimidio ebdomadis deficiet
obiet apofwatna ofiera aohawenřtwie puřtoty
hostia et sacrificium; et in templo erit abhominatio desolationis et
dořkonanye a koncie trwaty bude opuřtēnye
usque ad consumationem et finem perseverabit desolatio.

Hlava 10.

a řke° zģeweno ğt przygmym
1. Cyri, regis Persarum, verbum revelatum est Danieli cognomento
aprawe řlowo Y urozummyel ğt řzeci
Baltasar et verum verbum et fortitudo magna. Intellexitque peccatum.

neb rozumyeňye vwidieňy potrzebno ğt
 Intelligentia est enim opus in visione. 2. In diebus illis ego Daniel
 kwielech zatrzy nediele nakazdy den zadoftywe°
 lugebam trium ebdomadaram diebus. 3 Panem desiderabilem non
 neweflo ğt wulfa ma
 comedi et caro et vinum non introierunt in os meum, sed neque
 mafty mazan fem nefkonali dnowe trzi nedieły
 unguento unctus sum, donec complerentur trium ebdomadaram dies.
 Tehda dwadcate° a ctwrte° dne prwne° bil fem podle potoka
 4. Die autem XXIII. mensis primi eram iuxta fluvium magnum,
 welikeho ğto
 flowe yzdwyhl fem me aay muz geden
 qui est Tigris. 5. Et levavi oculos meos et vidi et ecce vir unus
 odyen aledwyge geho opafany zlatem ryzym yako twarz
 vestitus lineis et renes eius accincti auro obriso. 6. Et quasi species
 myedy fktwucie swietedlnycie horzicie a ramena yako
 fulguris, et oculi eius ut lampas ardens et brachia eius et quae
 chrzbet donoh twarz myedy fktwucie rzeci
 deorsum usque ad pedes quasi species aeris candentis et vox sermonum
 mnozftwie Ale muzie ğto femnu biechu newy-
 eius ut vox multitudinis. 7. Porro viri, qui erant mecum, non vi-
 dyely lu strach przelyfny spadl ğt nanye yutekly su do-
 derunt, sed terror nimius irruit super eos et fugerunt in abcon-
 fkryste oftawen fem sam welike toto
 ditum. 8. Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc
 aneoftala ğt wemnye fyla pmyenyena ğt
 et non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est
 namnye auchrzadl fem any co fyly myel fem wfobie
 in me et emarcui nec habui in me quidquam virium. 9. Et
 leziech rozprostrziew fye na twarz mu aoblicey mog przidrziefte
 iacebam consternatus super faciem meam vultusque meus haerebat
 fie zemye dotcie se mne a pozdwyze mne nama kolena
 terrae. 10. Et ecce manus tetigit me et erexit me super genua mea
 anaprzihby zadofty rozumyeg flowuow ğto ya mluwym
 et super articulos manuum. 11. Desideriorum intellige verba, quae loquor
 naswem stupny neb nynye pollan fem Akdiz my tu rzecz
 ad te, et sta in gradu tuo; nunc enim missus sum ad te. Cumque dixisset
 powiedie trzafa fye Neboy fye
 mihi sermonem istum, stetit tremens. 12. Et ait ad me: Noli metuere
 y nebod prwe° dne kterehozfy krozumyeny
 Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum
 trzynul tie przed oblicge° vflyffana pške° protywilo fie
 ut te affligeres in conspectu dei tui, exaudita. 13 Persarum restitit
 ğt gedenmezcieta dny Azatyem mychal prwy
 mihi XX. et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis
 kupomoci Aya fem oftal tu podle pškeho
 venit in adiutorium meum, et ego remansi ibi iuxta regem Persarum.
 ptoz prziffel fem tyem wiecem kterez przigyty magy
 14. Veni autem, ut docerem te, quae ventura sunt populo tuo
 wnaypofledneyffich dnech nebo gestie wydyeny pwliece fye wedny
 in novissimis diebus, quoniam adhuc visio in dies protelatur.

takowa ťlowa ťwieřil ťem dotklo ťie ģt rtuow mych
 15. Huiusee modi verba, defeci vultum. 16 tetigit labia mea,
 kteryz rozpagili ťu wazowe anycz ģt neořtalo wemnye
 qui stabat: dissolutae sunt conpages meae et nihil in me remansit
 fili akterak bude moci neb nyc wemnye anadto ydichanye
 virium. 17. Et quomodo poterit. Nihil enim in me sed et alitus
 me zacipuge ťie opiet ptoz totklo ťie ģt
 meus intercluditur. 18. Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis
 apofululo mne arzka Nerod ťie baty muzy zadořtywy
 et confortavit me 19. et dixit: Noli timere, vir desideriorum,
 pofyl febe abud vdaten Akdiz ģt mluwil ťemnu
 pax tibi, confortare et esto robustus. Cumque loqueretur mecum,
 pofylil ťem febe ywieřli pc ťem przyřfel
 invalui et dixi. 20. Et ait: Numquid scis, quare venerim ad te?
 agiz ťie wraci boyowal pty ťke^v neb kdiz
 Et nunc revertar, ut proelior adversum principem Persarum. Cum enim
 wen gdech vkazalo my ťie rzeřke gda ťem Ale wřlak
 egręderer, apparuit princeps Graecorum veniens. 21. Verumtamen
 coz ģt wymluweno wpifmye prawdy Ayzadny
 annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis: et nemo
 nenye řpomocznyk wewřřech řiech wiecech wař
 est adiutor meus in omnibus his nisi Michael, princeps vester.

Hlava 11.

Aya od prweho leta aře řke^o pofilil
 1. Ego autem a primo anno Darii medi stabam, ut confortaretur
 azmocznyel agiz tobie zwiřřtugi
 et roboraretur. 2. Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce adhuc tres
 wřřke zemy acztwřty zbohacen bude řbozmy
 řzielyřřny
 reges stabunt in Perside et quartus ditabitur opibus nimis super
 nadewřecky wmoze bohatřwym řwym wzbudy
 omnes, et cum invaluerit divitiis suis, concitabit omnes adversus
 rzeckę^v ypanowati bude moci mnohu coz ťie
 regnum Graeciae. 3. Et dominabitur in potestate multa et faciet, quod
 libiti bude Akdiz zetrzieno bude arozdieleno
 placuerit ei. 4. Et cum steterit, conteretur regnum eius et dividetur in
 wecztiry wietry newpotomnye ge^o any podle moci ge^o
 quatuor ventos coeli, sed non in posteros eius neque secundum potentiam
 gizto ģt panowal rozedrzieno bude y take mezy cizye
 illius, qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius etiam in exteros
 kromye řiech y pofilen bude napoledne azknyezat
 exceptis his. 5. Et confortabitur rex austri et de principibus eius
 řwitiezy nadnym panřwym neb mnohe bude
 praevalēbit super eum et dominabitur ditione, multa enim erit dominatio
 Apofkonany let řmyrzie řye Atake dcera krale
 řpoledne
 eius. 6. Et post finem annorum foederabuntur, filiaque regis austri
 prziđe k kraly na puolnoci abi vcinyla prziřen aneobdřzy řly
 veniet ad regem aquilonis facere amicitiam et non obinebit forti-

ramene plemye gegie y porobena bude ona y ty
tudinem brachii, nec stabit semen eius. Et tradetur ipsa et qui
gizto fu gy przywedly madci gegie agrzto pofylowachu wcafliech
adduxerant eam adolascensces eius et qui confortabant eam in
zplodu korzenow gegiech styepenye y przide
temporibus. 7. Et stabit de germine radicum eius plantatio et veniet
fwoyfkem awegde dowlafti krale napuolnoci awzbudy walku
cum exercitu et ingredietur provinciam regis aquilonis et abutetur eis
nanye nadto arytny ofudie yate
et obtinebit. 8. Insuper et deos eorum et sculptilia vasa quoque captiva
powede fwytiezy pty krali odpuolnoci y wegde
ducet. Ipse praeualebit aduersum regem aquilonis. 9. Et intrabit
w kralowftwie polednye ynawraty fye popudye fye a fberu
in regnum rex austri et revertetur. 10. Provocabuntur et congregabunt
zaftupuow mnohich pofpiechagie arozmahagie
multitudinem exercituum plurimorum, et veniet properans et innans
fye f fylu geho Arozhnyewa fie napoledne
et revertetur cum robore eius. 11. Et provocatus rex austri
odpuolnoczy aprzypawy przelyfne adano
regem aquilonis et praeparabit multitudinem nimiam et dabitur
bude azgyma apowyly fye frcie ge° y potepe
multitudo. 12. Et capiet et exaltabitur cor eius et deiciet, sed non
neprziemoz mnohem wietczye anafkonany czafuow
praeualebit. 13. Multo maiorem quam prius et in fine temporum
aprzide pofpiechagie af-fbozym przelyfny
annorumque veniet properans cum exercitu magno et opibus nimis.
a wtiech caliech mnozy napoledne
14. Et in temporibus illis multi consurgent aduersum regem austri,
atake przieftupnykuow powznefu fye ypadnu
filii quoque praevaricatorum populi tui extollentur et corruent. 15. Et
yfnofy nafep (als)wal a dobude myeft przietwrdich a ramena krale
comportabit aggerem et capiet urbes munitissimas et brachia austri
napoledne nebudeta moci toho fnefti y powftanu wyborny gehu aby
fye wzpicily
non sustinebunt. Et consurgent electi eius ad resistendum et non
y nebude fyly podle fwe wuole przed oblycegem
erit fortitudo. 16. Et iuxta placitum suum contra faciem eius. Et stabit
nacite astrawena k drzienny wffe°
in terra inclita et consumetur. 17. ad tenendum uniuersum regnum eius
aprawe wieci czynity bude a dceru zenfku wywratila
et vera faciet cum eo et filiam feminarum dabit ei, ut evertat
gey y obrati koftrouom adobude mnohich
illum. 18. Et convertet faciem suam ad insulas et capiet multas
a przieftaty kaze potupy fwe ynarazy fye na fwe
et cessare faciet principem oprobrii sui. 19. Et impinget et
bezzywotie prieohyzdny aneduoftoyny czty kralowe aumalych dnech
corruet. 20. vilissimus et indignus decore regio et in paucis diebus
anewprchlywofty wbozy
conteretur, non in furore nec in proelio. 21. Et stabit in loco eius
potupy anebude ge° dana cest kralowfka tyanye
despectus et non tribuetur ei honor regis, et veniet clam et obtinebit

lftywie bogugicieho pti nyemu wyboyowana
 regnum in fraudulentia. 22. Et brachia pugnantis expugnabuntur
 bude fmlwy Apoprziezny
 a facie eius et conterentur, insuper et dux foederis. 23. Et post amicitias
 fnyf left awzende aprzemoze wmalef hdu ado
 cum eo facies dolum et ascendet et superabit in modico populo. 24. Et
 hoynych adodobyznych myeft wegde to gehoz fu
 abundantes et uberes urbes ingrediatur et faciet, quae non fecerunt
 lupeze akorzyft abohatftwy
 patres eius et patres patrum eius: rapinas et praedam et divitias
 rozberze Aproti przetwrdych myfleny wegde wradu
 eorum dissipabit et contra firmissimas cogitationes iniet consilium, et
 Awzbudy fye fyla v welkem
 hoc usque ad tempus. 25. Et concitabitur fortitudo austri in exercitu
 woysku wzbuzen bude kbogy fmnohymy pomocefy
 magno. Et rex austri provocabitur ad bellum multis auxiliis et
 przzielyf neb wezmu proty nyemu radu
 fortibus nimis, et non stabunt, quia inibunt adversum eum consilia.
 a geduce chleb fnyf potru gey a woysko
 26. Et comedentes panem cum eo conterent illum exercituque eius
 podaweno bude a padnu zbyty mnozy Adwu kraly
 opprimetur et cadent interfecti eius plurimi. 27. Duorum quoque regum
 frdcie aprzy gednom stole lez mluwyty budu
 cor erit, ut maleficient et ad mensam unam mendacium loquentur et
 yneprosfpegy neb giftie konec z dogyne^o casu Ywraty fie
 non proficient, quia adhuc finis in aliud tempus. 28. Et revertetur
 fwiwdeczftwy
 in terram suam, et cor eius adversum testamentum sanctum
 Apourcenem casu napoledne ynebude
 et faciet. 29. Statuto tempore revertetur ad austrum et non erit
 prwnyemu podobny poslednye trienes a rzymane abude pobyt
 priori simile novissimum. 30. trieres et Romani et percutietur
 y bude se hnawaty Awraty fye gizto fu opuftyly
 et indignabitur: reverteturque, qui dereliquerunt. 31. Et brachia
 znyeho apofkwrnye swatynye fih aodnesu wezdayfyy
 ex eo stabunt et polluent sanctuarium fortitudinis et auferent iuge
 obiet aohawenftwie wpuftynu kdrzeny
 vftaweny
 sacrificium et dabunt abominationem in desolationem. 32. Et impii
 bozie^o pocitaty fie budu lftywy genz zna obdrzy
 in testamentum simulabunt fraudulenter: sciens suum obtinebit. 33. Et
 Auceny wlydu mnohe y fendu od mece awplamefny
 docti in populo docebunt plurimos et ruent in gladio et in flamma
 y uwezyeny awlupez rozebrany wflech fwich dny Akdiz padnu
 et in captivitate et in rapina dierum. 34. Cumque corruerint,
 pozdwizeny budu malicku pomoczy yprzywynu fie knym mnozy
 lftywie
 sublevabuntur auxilio parvulo: et applicabuntur eis plurimi fraudulenter.
 azvcenyh padnu aby. bii prziepufyteny azwoleny
 A zbyeleny
 35. Et de eruditibus ruent, ut confitentur et eligantur et dealbentur

vrceneho aproty buohu nadbohy
 usque ad tempus praefinitum. 36. et adversum deum deorum
 welebne wicci aprobude ge^v to donyz sie nedokona hnyew nadnym
 . . . . . neb sie gt
 loquetur magnifica et dirigetur, donec compleatur iracundia: perpetrata
 fpachalo vrcenye nebude tbaty wzadoftech
 est quippe definitio. 37. non reputabit et erit in concupiscentiis
 zenfkych any boha zbohuow tbaty bude pty wflye^v
 feminarum, nec quemquam deorum curabit, quia adversum universa.
 wfwem myestie cztyty a boha gehozto fu newiediely ctyty bude
 38. in loco suo venerabitur et deum, quem ignoraverunt patres eius, colet
 zlatem ykamenem drahym ydrahymy wiczmy
 auro et argento et lapide pretioso rebusque pretiosis. 39. Et faciet,
 ohradil gehozto gt poflal (!)
 ut muniat Maozym cum deo alieno, quem cognovit, et potestatem
 wemnohym (!) a zemy dielyty bude wdiecznye boyowaty burze
 in multis et terram dividet gratuito. 40. proeliabitur tempestas
 fwozy afgezdcí afwelkym korabem
 veniet in curribus et in equitibus et in classe magna, et ingreditur
 wzemy y zplany gi aprogde gi y wegde wzemy flawnu
 terras et conteret et pertransiet. 41. Et introbit in terram gloriosam
 a mnohe padnu ty famy zproftieny budu y poffle
 et multas corruent: hae autem solae salvabuntur de manu. 42. Et mittet
 ruku nevgde Apanowaty bude nad pokladi afkrzie tak
 rzecenu wlaft ymurzenynfku zemy
 manum, non effugiet. 43. Et dominabitur thesaurorum auri per Libiam
 progde a powieft zetrzel azbil
 quoque et Aethiopiam transibit. 44. Et fama, ut conterat et interficiat
 mnohe y potkne ftan fwooy afedno mezy morzem
 zwolene
 plurimos. 45. Et figet tabernaculum suum Apheduo inter maria inlicitum
 afwate kwrchu gegie^v a nebude pomahaty gemu
 et sanctum, ad summitatem eius, et nemo auxiliabitur ei.

(Dokončení.)

Václav Beneš Třebízský.

Literární obraz.

Napsala Božena Jiráňková.

(Pokračování)

4. Básnická výprava a dikce.

Třebízský vždycky hledí k názornosti a zároveň k ozdobnosti mluvy, užívá hojně prostředků, které stilistice jsou po ruce, totiž příměrů a podobenství, trop a figur slohových. Z toho ze všeho dosti často vyskytují se u Třebízského některé druhy, ostatní pak zcela nepatrně anebo nic. Nejčastější z oněch pro-

středků stilistických jsou: příměr a podobenství, metafora, hyperbola, figury vzniklé opakováním slov, epitheton, z figur syntaktických asyndeton, ellipsa, z figur řečnických řečnická otázka a řečnické zvolání. V povídkách z prvního období tvorby Třebízského převládají tropy, z nichž zvláště metafora, zejména ve »Vodníkově nevěstě«. V »Tryzně Bělohorské« Třebízský začíná již hojně užívatí přirovnání, kdežto tropy poněkud ustupují, ač jsou stále hojné. Ve »Vesnickém Jakobínu« a v dalších povídkách vyskytují se již dosti často obraty, jež si, jakožto zvláště názorné, oblíbila mluva obecná. V povídkách z posledních let je sloh prostší, přirozenější, přirovnání, trop a figur méně, ale za to hojně stupňování výrazu.

Zde všimneme si souhrnu znaků, jež mluvu Třebízského charakterisují.

P. Vychodil ve své »Poetice« při obsahové stránce mlavy básnické rozlišuje správnost, srozumitelnost a věrnost.

Proti správnosti jazykové Třebízský zejména na počátku své činnosti spisovatelské zde onde dopouštěl se chyb. V některých je patrna snaha po libozvučnosti, hlavně vkládáním e mezi skupinu souhláskovou ve slovích, kde e analogií se pokládá za oprávněné. Většina případů však uchu zvyklému přirozené mluvě jazyka živého nikterak nezní libozvučně. Nesprávné tvorby jako »utečenec« vyvolává snaha, aby se předmět individuální vyjadřoval substantivem, což je vlastně snahou českého jazyka vůbec. Tendence ta působí pak, že vedle tvarů správných tvoří se i tvary chybné. Jiné chyby proti správnosti jazykové jsou v nové češtině spisovně hojně rozšířeny a neubráníl se jim ani Třebízský.

Jiný požadavek, náležející rovněž ke správnosti a tím do jisté míry i estetičnosti mlavy, záleží v tom, aby sloh byl přiměřený obsahu. Povídky z prvních dob tvorby Třebízského trpí velmi nepřirozeným pořádkem slov ve větách. Z toho se Třebízský dosti záhy vymanil, nikoli však zcela. Také tón ony povídky mají společný nebo jen nepatrně odlišný: zádušný v »Maře Bočarovně«, v »Černém rytíři«, pohnutý, tklivý zejména ve »Vodníkově nevěstě«, pathetický hlavně v povídce »Pod skalami«, většinou i v »Bludařích«. To vše táhne za sebou i rozvleklost dikce. Značný obrat pak jeví se v povídce »Jan Abatyše«. Příznačná rozvleklost a výlučně citový ráz mizí a nastupuje tón prostě vypravovatelský a dikce reálnější. Kdežto dříve vyjadřovala stále jen city osob, ať již přímo či nepřímou vnějšími jich projevy, nyní zavládají prosté, charakterisující popisy vnějšku a prostě vypravování. Tento tón vypravovatelský je stále nenucenější a přirozenější. I tu arci podle obsahu děje povídkového nabývá někdy zvláštního zabarvení, na př. vzrušeného, prudkého v »Masopustě na Karlštejně« nebo »Z posledních dnů Tábora«. Další z prací Třebízského, ve kterých dikce již je ustálena, pro-

jevují ovšem rozmanitější způsoby její: vroucnost, nadšení, někdy i pathetičnost, poetičnost, klid, vše podle příslušného obsahu.

Druhým požadavkem je srozumitelnost. Nesrozumitelnost mluvy vzniká, užívá-li spisovatel na př. tvarů zastaralých nebo novotvarů, které do jazyka nevnikly, nebo slov a vazeb cizích, pokud jim rozumí toliko ten, kdo jazyk, z něhož jsou vzaty, zná. Z těchto případů vyskytuje se u Třebízského pouze poslední. Třebízský totiž do spisů svých vkládá citáty a rčení latinská, jimž porozumí jen čtenář latiny znalý, Vlachům pak někdy klade do úst slova vlašská (»V podvečer pětিলisté« a j.), jež jsou zase srozumitelná jen čtenáři známému latiny nebo některého jazyka románského.

»Ke zvláštnostem básnické mluvy vede snaha, aby působivý obsah působivě byl vyjádřen: nazvali bychom to snahou po *srozumitelnosti aesthetické*« (Vychodil, Poetika str. 194). Kterak Třebízský má na zřeteli tuto srozumitelnost aesthetickou, vysvítá ze skladby a ozdob stilistických. Místo aby užíval abstraktních názvů psychologických, vyličuje hnutí duševní názvy konkrétními, ukazuje, jak cit se jeví na vnějšku člověka, na př.: »Sedlák Melichar již zasyčel a oči se mu zasnítily«, I, 1, 26; »Melichar sebou ani nepohnul, ale zbledl jako stěna«, I, 1, 27; »Vladyka svrátil čelo a zatal pěsti«, V, 1, 270.

Učinným prostředkem, kterým budí se názornost, je způsob vypravování takového rázu: »Tlupa as třiceti lancochů zabočila přímo ke skupení, jež jsme byli právě pozorovali. Zdálo se, že kohosi uprostřed vlekou, protože za každým třetím krokem se zastavili a proklínání se vždycky stupňovalo.« V, 2, 188. Auktor upozorňuje jen na zjev nově přistupující, nic víc. Co ten zjev znamená, dává pouze tušiti, uhodnouti čtenářům sdělením, že »kohosi uprostřed vlekou«, a ihned udává, podle čeho tak lze souditi, totiž »protože... se zastavili« atd. Tím čtenář má dojem, že nově přistupující zjev sám pozoroval a spisovatelem byl veden od neurčitého rozeznávání zjevu k určitějšímu. Prostředek je velmi suggestivní.

K tomu přistupuje také někdy popis vnějšku, při němž vytčeny jsou znaky nejpodstatnější, jichž by si pozorovatel skutečně všiml nejdříve. Tak Třebízský líčí dále: »Lancoši měli šat rozedřený, tváře krví potřísněné, pokrývku na hlavě každý jinou, kabátce měli modré a přes ramena k bokům žluté bandalfrý, o nichž se jim před třemi dny ještě ani nezdálo. Prvním pohledem bylo znáti, že přicházejí z bojiště.« V, 2, 188.

Tento způsob však není vždy proveden tak účinně; nejčastěji omezuje se jen na pouhé uvozování rčením »zdálo se« a p., nebo užíváním slov vyjadřujících nejistotu, neurčitost. Na př.: »Kardinálovi přišla tato otázka asi velmi vhod«, V, 2, 217; »Kardinál obrátil se k postrannímu stolku, vztáhl ruku a podával cosi lesknavého pohněvanému komorníkovi«, V, 2, 217; »generalis-

simus však, zdálo se, že si nevšímá ničeho . . . jedině krok jeho, zdálo se, že jest rychlejší«, V, 2, 228.

Posléze třetí požadavek, věrnost mluvy básnické, »vztahuje se, jako předmětná stránka srozumitelnosti, výraznost totiž, více k mluvě samé, nežli ke vnímání« (Vychodil, Poetika str. 208). Zde sluší vytknouti pouze časté monology jednajících osob, jež ne vždycky jsou odůvodněny duševním stavem jejich; na př. v povídce »Kostelík sv. Blažeje« dlouhý monolog staré Markyty.

5. Koncepce, komposice a technika.

Koncepce, pojetí látky i její provedení souvisí s teorií spisovatelovou, jakou si utvořil o literárním druhu, který pěstuje. Podle toho koncepcí u Třebízského zakládá se na popularisování ducha dějin českých líčením osudu lidí historických nebo vymyšlených, kterýžto osud závisí na nějaké charakteristické stránce povahy doby nebo aspoň s ní souvisí. Na př. osud rodiny Javorovy v povídce »Dokonáno jest«, život její v domově i její život vystěhoavecký jest jako repraesentantem osudu celé veliké vrstvy národa, totiž stavu selského v době pobělohorské, utrpění, pod nímž národ téměř hynul. »Levohradecká povídka«, »Na Slánských stínadlech« líčí osudy některých českých rodů šlechtických té doby a příklady těmi podává zároveň obraz celého stavu šlechty české v oné době. V »Bludařích« hromadí se na osudech rodiny Dvořákovy rány doby braniborské.

V těchto a většině oslatských povídek charakteristiku doby předvádějí hlavní osoby děje. Jindy dobu vyznačují pouze osoby vedlejší. V povídce »Kostelík sv. Blažeje« charakterisuje dobu osoba zcela podružná, pan Adam z Moru, vyhnanec, a to pouze v tom smyslu, že na něm čtenář vidí příklad českého šlechtice, člena Jednoty bratrské, zbaveného statkův a trpícího zlym osudem exulantským.

Ještě jinde posléze historické je jen pozadí, na němž děj nikterak není přičinně závislý. Náleží sem některé povídky obsažené v prvním díle Sebraných spisů »Pod doškovými střechami«. Jsou to hlavně: »Ze zapomenuté vesnice«, »Uriáška na vsi« a »Vesnický Jakobín«, jejichž děj je z konce minulého a začátku nynějšího století. Jediná povídka Třebízského »Vodníkova nevěsta« nepřipíná se na určitou dobu.

Nežli přihlídneme ke komposici prací Třebízského, rozlišíme je v jednotlivé druhy.

Přihlížíme-li k souboru prací Třebízského, jak vyšel v Sebraných spisech, a zůstavíme-li stranou ostatní jeho činnost literární, vidíme, že románem nazývá jen několik málo prací. Jsou to: »Anězka Přemyslovna«, »V podvečer pětileté růže«, »Trnová kruna«, »Bludné duše« a »Královna Dagmar«. Z ostatních prací

většina jsou povídky; některým hodí se název »obrázek« nebo »čerta«, kteréhožto jména spisovatel sám užívá v pojmenování »Z drobných črt«. Posléze je zde zastoupena také pověst: »Černý rytíř«, »Královka« a j.

Všecky tyto spisy mají obvyklou epickou formu vyprávěcí. Spisovatel totiž vypravuje děj jako osoba třetí, jen v některých malých pracích, kde mluví o svých vlastních příhodách a dojmech, rozpráví v osobě první. Žádnou práci však Třebízský neprovedl ve formě čistě epické, vždy je v nich zastoupen i živel lyrický a podle některých mínění v mnohých i živel dramatický. Objektivní líčení epické auktor stále přerušuje osobním vystupováním a vysvětlováním. Čtenář neoddává se pak líčenému ději samému, nýbrž ustavičně vedle sebe cítí vysvětlujícího, upozorňujícího a uvažujícího spisovatele, jenž ho neustále nutí na vše dívat se jeho očima. A často podává sám auktor, co čtenář má poznati a vycílit z pouhého děje a z jednání osob.

Postup epického děje vyplývá buď z daných událostí dějiny anebo z povahy osob v ději vystupujících, čímž nabývá náležité souvislosti přičinné. Vlastní povídce spisovatel někdy předesílá exposici charakterisující dobu děje, na př. v »Černých Španělích« nebo v »Bludných duších«. Přímou charakteristiku doby obsahují také reflexe a poučování spisovatele samého, jež vkládá do vypravování, nebo delší řeči osob, z nichž bývá patrné, že osoby ty mluví za spisovatele, jenž chce poučiti čtenáře, mnohdy nemající dostatečného důvodu v ději nebo náladě osoby samé.

Povídky a romány Třebízského snaží se především působiti silnou, výraznou charakteristikou povahy událostí, jež přímo vzbuzuje cit libý nebo nelibý, sympathii nebo antipathii. Podle toho bývají i *sestrojovány situace a scény*. Jsou buď tklivé, dojemné nebo surové, plné hrůzy a děsu. Na př.: rozmluva bratra a sestry v zahradě v povídce »Ze zapomenuté vesnice«, scény vzájemné lásky a obětavosti v »Dokonáno jest«, četné dojemné scény v »Bludných duších«, v »Královně Dagmaře« a j., a j.; naproti tomu pak děsné scény surovosti a utrpení v »Tomáši Dentulnu«, v »Konopištském zbrojnoši«, v »Zábořském Vladykovi«, v »Povídkách Karlštejského havrana« (zejména scéna, kde havran panu Lektatorovi a synům jeho vyklube oči a oně navzájem se ukrutně vraždí), v »Miličově kletbě«, kde Keruše vlasy svými zadrhne hrdlo Němcovo, v »Ondřeji Saramitovi« krutosti Braniborečův a j., a j. Někdy se vyskytují scény neobyčejné, zvláštní, což ještě zvyšuje tajemné, zvláštním dojmem působící místo nebo doba. Na př.: v »Anězce Přemyslovně« Ostříž na hrobě své ženy oznamuje Eulalovi, co hochovi posud bylo tajemstvím; v »Levohradecké povídce« vojáci za tmavé noci vraží do dvorce Větrovcova, jenž právě slavnostně zapřísahá syna Harantova, aby pomstil otce; v »Ondřeji Saramitovi« při čtení listu od abatyše Blaženy zavzní hlas, vycházející jako z úst nebožčiny; Zdeněk Tluxe

v »Masopustě na Karlštejně« má za bouřlivé, větrné noci s hraběnkou Esterkou prudkou rozmluvu na hradbách; v »Trysně Bělohorské« Vlasta každé noci chodí v bílém oděvu po bojišti mezi padlými, atd. Často k podobným výjevům bývá volena doba Štědrého večera, na př. ve »Vodníkově nevěstě«, kdy Voršila přináší Rokosovi své dítě a vidouc jej mrtvého, utopí se i s dítětem; kastelán Perchtold v povídce »Pod Karlštejnem« přepadne na Štědrý večer tvrz Sulislava Pozděnského; obrázek »Pokoj lidem dobré vůle« je obrázek stědrovečerní; v »Bludných duších« odvádějí sedláka Květa na Štědrý večer do vězení atd. Zde všude jeví se hodně živlu romantického, jakož i v charakteristice některých osob. Zejména mnoho romantismu je na př. v »Královně Dagmaře«, hlavně v osobě Soběhrdové, v osobě podivného starce Nikloty a Jiřiny, jež stává se »mořskou ženou«; podobná postava je krajánek Oremus v povídce »V podvečer pětileté růže« nebo kat a jeho děti v »Bludařích«.

Některé děje, situace a scény se u Třebízského *opakuji* nebo jen poněkud obměňují. Mara Bočarovna právě tak jako paní Kateřina Radecká, obě vdovy, samy stojí na svých tvrzích, uprostřed svých dětí, proti spoustě obléhajících nepřátel; Mara Bočarovna pohřbí sebe i nepřátele v ssutinách, vyhodivši tvrz prachem, paní Kateřina hrozí týmž úmyslem a neprovádí ho jen proto, že nepřítel odtáhne. Jinde dívku, nevědoucí o svém původu, vychovávají cizí lidé nebo příbuzní, o nichž se domnívá že jsou jí pravými rodiči. Tak v povídkách »Pod Karlštejnem«, Bohunka, »Na Slánských stínadlech« Helenka, v »Aněžce Přemyslovné« Elmíra, v »Trnové Koruně« Andělka, v novelle »Z posledních dnů Tábora« Alena, v povídce »Pod Karlštejnem« Zdeněk, v »Masopustě na Karlštejně« Zbyněk atd.

Zejména historie lásky, jež zabírá značnou část prací Třebízského, jest jednotvárná a dá se uvést na několik málo případů. Dva lidé se milují navzájem, ale láska jejich naráží na těžké překážky, s nimiž zápasiti zpravidla znamená smrt. Na př.: v povídce »Z posledních dnů Tábora« Alena i Boleslav podléhají střelám obléhajících, v »Dokonáno jest« Bělíčka padá ranou nepřátel, ve »Svatbě Litoměřické« Vítězka vrhá se za Smilem do Labe, v »Závěti Štěpána z Pálče« pan Pětipeský padne v boji s Turky atd. Nebo láska je ve sporu s jinou povinností a obyčejně ustupuje. Bočarovna zahyne s matkou chtějí zhubiti nepřátele vlasti, v »Černém rytlí« Johanita potlačuje svou náklonnost, až jej stihne neočekávaná smrt, v povídce »Pod skalami«. Milína chtějí se oddati službě lidu, zamítá lásku Slavitahovu, v »Trnové koruně« Slavík před klidnou, šťastnou láskou přednost dává povinnosti vrátiti slávu a čest svému regimentu, v »Bílých pannách« jeptiška vyznavši lásku Doupovcovi, vrací se v odřikání do kláštera, v »Ondřeji Saramitovi« Majfreda tlumí svou lásku k Žerotínovi, protože je určena za nástupkyni sestry Vilémíny. Často se také

opakuje cit bezuzdné vášně mužovy k nevinné dívce a boj dívčin proti ní. Tak Johanita Třebízský stíhá Květušku Dvořákovu, Petr Obrovec Jiřinu, král Václav Bohunku atd.

Situace co do postupu spisovatel přirostuje s přiměřenou nenáhlostí. Pěkný příklad situace s úvodem nenáhlým, názorným a psychologickým jest v »Trnové koruně« ve 3. kapitole. Líčení stručnými výrazy zachycuje charakteristické zjevy, noční ticho, štěkot psův, umlknutí hovoru ve světnici, zaskřípnutí dveří, malý svit kahance, kroky na prahu, náhlé umlknutí štěkotu, hlasy a rány z vesnice zaznívající, shasnutí světla — což vše vyvolává velmi jasnou představu a určitou náladu. Pozoruhodno je, že je to právě takové místo, kde auktor užívá co nejméně svých obvyklých prostředků stilistických.

Při střídání situací objevuje se často mocný kontrast. Bývá také shoda nebo kontrast s dějištěm a dobou děje. Slepý stařeček zabloudiv na hřbitov, volá strašné kletby proti pánům, a na hřbitově odehrává se celý truchlivý závěr děje. Za děsné bouře dlí v jizbě starý Blahut s vnučkou, jež mu něžně dává na jevo svou přítulnost, když náhle pro starce přichází posel, aby šel k pánu těžce umírajícímu, jež tíží tajemství dlouho skrývané. Nálada pro děj, plná obavy a tajemnosti, často bývá vzbuzována krvavou září na obloze.

Třebízský osnovu svých prací z pravidla zakládá na hlavním ději jediném; jen výjimkou vedle sebe paralelně jdou děje dva, jež později splývají. V románě »V podvečer pětilisté růže« na př. jsou děje, jejichž střed na jedné straně tvoří osoby náležející k rodu Rožmberskému, na druhé straně pak rodina mlynářova, zejména jeho dcera. Oba ty děje sjednocují se teprve scénou se lvem. V »Anězce Přemyslovně« možno rozeznávati dokonce děje tři, jež později splývají: jeden otáčí se kolem osob z královského rodu Přemyslovců, druhý kolem Doupňáka a jeho syna Eulála, středem třetího je Ostrž s Jiřickou.

Do hlavního děje vloženy bývají scény s osobami vedlejšími, podřízenými, jež s dějem hlavním podstatně nesouvisí. Tím se měnívá i dějiště. Důvodem jest asi úmysl spisovatelův čtenáři předváděti děj pokud možno v celé šířce se všemi situacemi, v nichž se náraz na postup hlavního děje před naším zrakem připravuje a odůvodňuje. Tak naskytá se i příležitost charakterisovati lidi rozličných stavů. Na př.: v povídce »Na Slánských stínadlech« kapitola, jejíž děj jest na rychtě města Slaného a obsahuje obvinění kata Mistopola; v práci »Dokonáno jest« předvedena rozmluva rektora jezuitské koleje litoměřické s císařským hejtmanem a zpráva rejtharova, kterou dává rektorovi o mladém jesuitovi Vojtěchu Zacharovi; Vojtěchova rozmluva s Torstensonem je také vložka podobného rázu. Vlastní epizody, mající za účel charakteristiku doby nebo příspěvek k charakteristice některé z hlavních osob děje, jsou u Třebízského také dosti časté. Pří-

klad: v povídce »Na Slánských stínadlech« epizoda v hospodě poučuje čtenáře, jaké bylo smýšlení o katu Mistopolu v obecném lidu.

Osnova románu »Královna Dagmar« zdá se býti nesjednocena, roztržitěna, ježto Dagmar, jež by podle názvu měla býti středem děje, vystupuje, zejména v první polovici, jako osoba zcela vedlejší a tím děj pozbývá pevného středu. Tomu autor snažil se asi odpomoci tak, že již v prvním díle věštbou Niklotovou naznačil další úlohu děje, jež potom podstatně záleží ve splňování oné věštby. To je ovšem pojitko slabé. V »Bludných duších« závěrečný obrat děje způsobuje jakýsi »deus ex machina«; rozzuř se totiž mor, a kníže v úzkostech o život svých dětí dá se pohnouti k tomu, aby Podlesákům jejich postavení k vrchnosti usnadnil.

Provedení požadavku t. zv. mathematického krásna sluší vytknouti přílišnou rozvlácnost některých scén, na př. závěr povídky »Dokonáno jest«.

O technice Třebízského co se týče charakteristiky osob bylo již jednáno. Jsou téměř všechny, zejména osoby nehistorické, charakterisovány jednostranně. Pohnutkou k jednání bývají buď úmysly vyplývající z celkové povahy osob (na př. Johanita Hrabiše), anebo z jednotlivé vlastnosti nebo citu převládajícího nad jiné. Je to na př. ctižádost (Waldštejn, Slavata), bolest nad vlastním neštěstím (Materna ve »Vesnickém Jakobinu«, strýc Zachar), lakota (pan David Boryně, pan Zikmund z Borsíc), lítost (Gothard, pan Perchtold).

Povídky a romány Třebízského nemívají velikého počtu osob. Hlavních figur bývá málokdy více než tři nebo čtyři, druhdy i méně. Často jeví se v počtu osob jakási architektonická souměrnost. K hlavním zástupcům jednotlivých stran, mezi nimiž vznikají konflikty, druží se osoby vedlejší v poměru stejném. V »Anězce Přemyslovně«: na jedné straně Ostřiz s Jiříčkou, na druhé Doupňák s Eulálem; »Pod Karlšlejnem«: Přibora s Bohunkou, již vydává za svou dceru a pan Sulislav, otec její, na jedné straně, pan Vilém Zajíc se Zbyňkem, jež vydává za svého syna a pan Perchtold, otec Zbyňkův, na straně druhé; »Ze zapomenuté vesnice«: vdova Loučenská s dcerou Maruškou a synem Václavem, Melicharovi s dcerou Liduškou a synem Vojtěchem — Liduška dostane se za Václava, Maruška za Vojtěcha. Zejména v práci »Svoji k svému« souměrnost je provedena dopodrobna. Je nad jiné patrna také na počtu členů rodinných, jak podotčeno již při charakteristice jejich; poměr dvou nebo více sester se u Třebízského vyskytuje jen v pramálo případech, spíše již poměr dvou bratří, též poměr dvou přátel.

Týž cit projevuje se u každé osoby stejně. Na př. láska se vyskytuje skoro ve všech povídkách a románech Třebízského a obyčejně se projevuje tím, že se dva lidé setkají, odtud

na sebe stále myslí, při opětném setkání se zardívají, při nejbližší příležitosti jinoch vyzná dívce svou náklonnost a oba zůstávají si věrni do smrti. Odchylek od toho pravidla je málo. Druhý způsob lásky, řídký, je láska prudká, vášnivá: láska Vavřincova v »Bludných duších«, Zdeňkova k hraběnce Vchynské v »Masopustě na Karlštejně«, láska »krále moře« v »Příšerách« a láska Obrovцова.

Živly lyrické u Třebízského zastupuje lyrika náladová a rozjímavá, náladová hlavně při popisech krajinných, rozjímavá, kde auktor sám nebo některá osoba jiná vyjadřuje své myšlenky o době, o povahách lidí, o životě a p.

Dramatická je povídka, obsahuje-li v osnově své podstatné znaky dramatu a mohla-li by bez velikých obtíží býti upravena ve formu dramatickou. V tom smyslu však sotva by se některá povídka Třebízského celá mohla nazvati dramatickou. Dramaticky působí toliko jednotlivé scény, na př. rozmluva Kladivákova a Podubcova v »Trnové koruně«, v povídce »Pro bílou labuť Švamberskou« kapitola obsahující rozmluvu paní Anny Švamberkovny s regentem, potom s tajemným starcem a zakročení rejtharů, v »Dokonáno jest« události ve světnici Javorova statku za pobytu mladého jesuity u něho a mnohé jiné výjevy v této povídce.

(Dokončení.)

Úvahy.

De simulacris barbararum gentium apud Romanos. Corporis barbarorum prodromus. Adiuvente Academia litterarum Cracoviensi edidit *P. Bienkowski*. Tom. I. Cracoviae — Vindobonae 1900. Pag. 101. Srv. i výtah autorův ve zprávách akademie »Sprawozdania o czynności i posiedzeń Akademii w Krakowie«. T. V, Nr. 3.

Velké dílo Bienkowského bude bez odporu velmi důležitou pomůckou nejen pro studium archaeologie klassické, ale i pro jiná odvětví evropské archaeologie, zejména pro slovanskou. Úkolem díla je na základě celého dnes přístupného materiálu z oboru klassických umění výtvarných, numismatiky atd. vylíčiti, jak římské umění předvádělo barbary, s nimiž stát římský v tolika byl styčích, jakými rysy a atributy je ethnologicky rozlišovalo a charakterisovalo. Má tedy dílo Bienkowského vedle čistě historicko-uměleckého významu i význam ethnologický, a bude vítanou pomůckou nejen archaeologům, ale i těm, kteří se obírají starověkou historií a ethnologií. Je proto i pochopitelné, proč po nových pokusech Petersenových, Domaszewského, Cichoriových a j., kteří znova se pokoušejí čistiti historii z reliefů sloupu císaře Trajana, Marka Aurelia atd.,

bude pro dílo Bienkowského zájem veliký. Ale ovšem prozatím v první, právě vydané části není o těchto věcech jednáno. Část vydaná představuje jen úvod k celku, v němž spisovatel zejména metodu svou k úvaze předkládá.

Bienkowski tu probírá povšechně, jak si římské umění počínalo při zobrazování barbarů, předvádějc je hlavně třemi způsoby: v podobě muže nebo ženy (také rodiny), stojících u trofejí, nebo v podobě muže, nejčastěji krále, klečícího před vůdcem římským, anebo v podobě ženy u trofejí nebo u římského vůdce, kterýžto třetí způsob nejvíce měl symbolického. V řeckém umění u podobných personifikací cizích národů, poměrně řídkých, chybí pojetí individualnosti. Byly idealisovány. Za to vyvinuté římské umění vložilo i do tohoto druhu uměleckých výrobků celou svoji známou realnost a individuální ráz podání; teprve v něm vidíme předvádění charakteristických zvláštností cizích plemen a národů, slovem skutečné ethnologické typy.

Zprávy o podobných výtvorech (*simulacra gentium*) vystupují na konci doby republikánské. Podnět k nim dávaly triumfy a pohřby římských vítězů, na př. triumf Cornelia Balba r. 19 př. Kr. Také Ovidius Trist. IV, 2, 43 a Ars am. I, 223 n. vzpomíná obrazů Germanie, Armenie a Persie, nesených v triumfech. Srv. k tomu zprávu Diona Cassia LVI, 43, LXXIV, 4 o pohřbu Augustově atd. To vedlo i k tomu, že již Pompeius v portiku divadla po něm zvaného postavil na památku svého triumfu čtrnáct skutečných soch národů, nad nimiž triumfoval (Plut. Pomp. 45). Příkladem toho následoval Augustus v portiku, zvaném *ad nationes* (Serv. Aen. VIII, 721), Tiberius, pak hlavně Trajanus na památku svých vítězných válek, a další císařové, jak o tom svědčí nejen řada dalších zpráv (Bienkowski, str. 16 n.), nýbrž i řada zachovaných památek. Všude zároveň vidíme, že římské umění personifikovalo toliko národy a ne provincie.

Zvláštní zmínky zasluhuje ještě metoda, kterou spisovatel pro další postup své práce ohlašuje (str. 4). Leckdo by očekával, že při hledání výše vyznačeného svého cíle vyjde od známých, ethnologicky na jisto určených výtvorů, jež předem vyloží, že pak bude sledovati mezi ostatními ty, jež typem svým se s nimi shodují, je na základě tom také ethnologicky určí a rozřadí, a že na konec pokusí se o analýsu těch, které mu, odchylny jsouce, s tohoto hlediska vybudou. Ale tak postupovati Bienkowski nemíní, nýbrž chce nejdříve stanovit a roztřídit typy v celém materiálu bez ohledu na to, jaké uznané příslušnosti ethnologické jsou jednotlivé kusy, a sice pouze typologickou metodou, přihlížeje k fysiognomii a ke zvláštnostem kostumu. Mám tento postup za správný, a stanovení řady typů, které bude jeho výsledkem, již samo sebou za velmi cenný resultát, kterého lze jen velkou prací a erudicí docílit. Nebezpečí počne teprve pak, až se počnou tyto typy ethnologicky určovati. Ale nepochybuji, že Bienkowski,

od něhož znám již předběžnou analýsu pomníku u Adamklissi, i této další úloze dobře vyhoví. To bude však předmětem výkladů svazků následujících.

L. Niedcrle.

Jan Voborník, Alois Jirásek. Jeho umělecká činnost, význam a hodnota díla. V Praze nákladem J. Ottý. Stran 188. Za 1 K 60 h.

Kritická publikace páně Voborníkova jest jubilejní a příležitostná nejen v tom pochopitelném a lidském významu, že neodvažuje na chemických vázkách kvalifikačních epithet, že nešetří historické a umělecké poměrnosti, že nadšeně agituje a obětavě propaguje tam, kde by stačil rozbor a prostý výklad, nýbrž i v onom smyslu neodpustitelném a osudném, že jest na rychlo sehnaná, chvatná, nehotová a povrchní. Podrobný rozbor dílem její metody a kritického systému (či spíše nemethodičnosti a nysystematičnosti), dílem jejích jednotlivých vývodův a tvrzení ukáže, že tato příkrá na pohled charakteristika práce páně Voborníkovy jest plně zdůvodněna a oprávněna.

Kritické metody Tainovy, již před desíti lety (»Legenda o sv. Prokopu«) pan Voborník hájil a kterou aplikoval, průběhem času zřekl se úplně, a nevypracovav se k jednotné kritické nebo literárně historické soustavě vlastní, ztratil pod nohama poslední kus pevné půdy, jak ukazuje již jeho »Julius Zeyer« (1897) a hlavně »Padesát let české literatury« v »Památníku České Akademie« (1898). Tento nemethodický zmatek, tuto bezradnost v základní konstrukci kritické práce dokazuje v knížce o Aloisovi Jiráskovi hlavně dvoji znak její: jednak ten, že autor mluví příliš mnoho a příliš často o požadavcích a úkolech kritické práce, místo aby ji prováděl, a to na místech, kde nejméně jest k tomu vhodné příležitost, jednak onen, že práci samu vybudoval na kontaminaci úplně různých plánů kritických, vzájemně do sebe zasahujících a dílem se rušících.

Kapitoly I. a II. skizzují psychologický proces tvoření Jiráskova, kap. III. stanoví předmětný rozsah jeho díla, kap. IV. přináší literárně historický exkurs o historismu u nás i jinde a aesthetické poznámky o jeho oprávněnosti, svůj kritický program auctor vztýčuje si teprve v kap. V. na str. 25, kap. VII. rozbíhá se k jeho realizaci, a mezi tyto dvě kapitoly úzce navzájem související vtěsnána 84stránková kapitola VI., jež svou povrchností hledá sobě rovné. Jak tyto dějové obsahy a t. zv. kritické charakteristiky jednotlivých děl Jiráskových, seřazených podle pořádku Otlova souborného vydání, jsou uzpůsobeny naplniti dvě třetiny díla, stanovícího »uměleckou činnost Jiráskovu a význam i hodnotu jeho díla«, nepochopí nikdo, kdo zná jen poněkud kritické metody literární. Proč p. V. napsal tuto kapitolu, lze si vyložit pouze z jeho věnování knihy »studentské obci národa českého«, jakmile v jeho brachylogii doplníme vynechané členy logické: patrně se mní stu-

dentstvo gymnasiální, od něhož podle učebných instrukcí žádají se obsahy a stručné charakteristiky důležitých děl literatury doinací hlavně při zkoušce maturitní. Pochybuji však, že aspoň tomuto účelu elaborát páně Voborníkův poslouží. Nedovedu si totiž představit gymnasistu nebo realistu, jenž při zkoušce odvážil by se charakterisovati takto: »Učitel ský. Výborná humoreska. Osudy »učitelského« Kořínka, než se stal učitelem a manželem. Jak jel troubit na svaľbu, a jak se s ním kobyla zaběhla« (str. 61); nebo: »Kamenický. Byl to divoký clověk, figura z místních upomínek autorových na rodiště«. Kousek »U nás« (str. 62); nebo: »V Pekle. Idylla z bramborové vojny r. 1778. Vojenská, nepokojná, plná žertů, ale i nebezpečných obrátů. Div umění vypravovatelského, jak už dříve pověděno« (str. 71); nebo: »Povídka přítelova je trudná historka o hrubých lidech a zlé vášni« (str. 91); nebo: »Povídka z archivu je umělecky, zvláště v první části poutavě zosnovaná povídka, honosící se zvláště studií ze starého umění kuchařského« (str. 92); a nebo: »Zkouška. Pěkná svizná práce morálního jádra i zábavná. Konfliktem názoru liberálního a přísného se různé dotýká bolavého místa našeho moderního života« (str. 109) atd.

Svérázné jest, že p. Voborník často koná to, co předem odmítl, co prohlásil za bezcenné, nemožné a zbytečné. Stačí dva příklady. Zaměňování práce literární a exaktně vědecké, jež jest vůbec jeho příznačnou chybou, vede jej k požadavku, aby kritik po Jiráskovi »vykonal touž činnost badatelskou, aby našel, zdali postavil svou pravdu básnickou na pravdě vědecké dobře čili nic« (str. 25). Ač požadavek ten v příštím odstavci odmítá jako nedostatečný, vrací se k němu (str. 28) záhy znovu, a třebas se ho pro sebe »naprosto vzdává«, snaží se jej na několika místech řečené kap. VI. uskutečniti, ovšem způsobem odpovídajícím stylu této hlavy. Tak na př. zabývá se Jiráskovým »Věkem« (str. 43 až 48), spisovatel rekonstruuje reka Jiráskova tímto lapidárním způsobem: »F. L. Věk slul ve skutečnosti František Hek. Psal do časopisů věci tendenční, mravoučné a mravokárné. Tak přispěl Puchmajerovi do Sebrání básní a zpěvů I. (1795) dvěma nápisy, z nichž první zní: Skrže lidský břich pošel mnohý hřích; dobře tedy od břicha vzato jest jméno hřícha.« Představuje-li si pan Voborník takto »osvojení si zásoby Jiráskových poznatků badatelských«, uznáváme rádi, »že by tím nebyla dána daleko ještě celá kritika«, ba pochybujeme dokonce, že by »tím přispělo se znamenitě k poznání Jiráskova ducha a vnitřního jeho života« anebo »že by to stačilo leda na holý a ryzí naturalismus« (str. 26), o němž p. V. má představy kritika, »jenž v útlém mládí v rodném okolí rytířoval a s rozkoší na světě největší sedával na rozvalinách hradů« (str. 28). Jiný příklad práce, kterou auktor pokládá za zbytečnou a přece ji koná, jest vyprávění vnějšího životopisu Jiráskova na str. 113. P. V. ostatně (kromě odbočky o pekařském krámě otce Jiráskova) ne-

pověděl ze života jubilantova více, než kolik každý oktáván zná z »Výboru« Truhlářova, — nepověděl však také méně, ježto on rovněž pokládá za data psychologicky důležitá, že Jirásek jest řádným členem Akademie a od r. 1896 školním radou.

Není tudíž divu, že pro své upřímné přátelství k studentské obci národa českého, chystající se k maturitě z češtiny, a pro konání věci vědomě zbytečných a marných p. V. k vlastní práci kritické se nedostal. Program její, jak dotčeno, vyslovil v kap. V. snaže se individualitu auctorovu poznati cestou vnější i vnitřní, t. j. z jeho díla (tak shrnují matná a planá slova na str. 26). V tomto výměru chybí úplně zmínka o obou důležitých prostředcích ku poznání autorovy individuality, jichž sám p. V. užil v prvních třech kapitolách své knihy, čili programem svým pan Voborník nevyčerpává ani vlastní kritické práce; neboť část jeho kritického díla stojí mimo jeho soustavu, slovem soustava jeho je kusá, neúplná, nehledíc ani k tomu, že je neorganicky sešita z methodo- kritiky biografické (St. Beuve), přírodovědecké (Taine), hygienicko- vlastenecké, formalistní (Herbart) atd. Odmyslíme-li si na okamžik část jeho kritické práce, jež stojí mimo jeho methodické schema kritické, t. j. skizzu psychologického processu tvůrčího a vyhraničení předmětného rozsahu díla spisovatelova, uskutečňuje jeho požadavky kritické kap. VII. na necelých třech stranách (113—115),* promlouvajících o osobních a výchovných vlivech na Jirásku, o působení prostředí, o literární jeho suggestivnosti a jeho studiích i názoru světovém.

O vychování, prvních dojmech, prvních knihách, prvních učitelích a přátelích pan Voborník nám neřká nic více, než že tyto rubriky uvádí úplně prázdné. O vlivu přírodního milieu dovidáme se pouze tolik: »Doba studií broumovských je jistě z nejdůležitějších oddílů jeho duševního, citového vývoje. V tom zákoutí českém je tolik snivé krásy přírodní a tolik věcí schopných vytvářeti poklady citů a nálad budoucího historika a umělce« (str. 114). Původcem této duchaplnosti jest auctor, jenž s olympickou moudrostí a s tvářím objevitele tvrdí: »Krajina je nesmírně důležitá věc, má-li život zůstatí životem« (str. 12).

Čtrnácte řádek, jimiž po té pan Voborník domněle vystihuje literární vlivy na Jirásku (str. 114 a 115), jsou pro kritickou kvalifikaci spisovatelovu nadmíru charakteristické. Čtemeť tam: »Z četby umělecké se připomínají hlavně klassikové polští a ruští. To se výborně shoduje s obrazem, jak umělcův vývoj kreslí vlastní jeho spisy. Mickiewicz byl znamenitě toho schopen, aby v Jiráskově mladistvé duši rozžehl onen tichoplanoucí, ale vytrvalý a horoucí oheň lásky k národu, k veliké panychidě české minulosti tolik nezbytný, onen svatý hněv, hněv ryze národní a hluboce lidský,

*) Záhadou zůstává přes pozn. na str. 114 ř. 5 a 6, kterak kapitulu VI lze vměstnati do jeho schematu na str. 25 a n.

jak jeho palčivé stopy všude mezi řádky jeho historií nalézáme. A Gogol ruský! Zlatá brána a širá, ale přímá, určitá cesta k reálnému životu národnímu, k hlubinám jeho tradice a k duši lidové! Čeští předchůdci Jiráskovi jistě že každým svým dílem úcinu přispěl, zvláště Němcová a Světlá. Tak vypadala, zcela skrovnický-nástin, jeho příprava umělecká.« Nehledíc ani k frasovitému a bombastickému slohu, řádky ty jsou očividným důkazem, že panu Voborníkovi chybí kritické vzdělání, kritická přesnost a kritická svědomitost. Vzdělaný kritik ví, že čtyřmi literárními jmény, jež nadobro od sebe se liší, nevysvětlíme nic, neuvedeme-li přímo, kterými díly, kterými ideami a formami působila; vzdělaný kritik neuzívá prázdných slov, jakými jsou »klassikové polští a ruští«; vzdělaný kritik neuvádí v přičinný poměr odvislosti dvě jména, mezi nimiž není prazádného vztahu (Jirásek—Světlá).*) Kritik přesný střeží se laciných a pohodlných obrátův »výborné se shoduje s obrazem, jak umělcův vývoj kreslí jeho vlastní spisy«, nýbrž podrobně demonstruje na jednotlivých spisech vlivy cizí; kritik přesný neoperuje z pohodlnosti a liknavosti výrazy: »čeští předchůdci«, nýbrž vyloží přesně, kteří čeští předchůdci; kritik přesný nespojuje prostou spojkou »a« dva zjevy literární od sebe odlišné »Němcová a Světlá«, nýbrž demonstruje literární hodnotu obou z nich, pokud působí na analysovaného autora. Posléze kritik svědomitý užívá případné a vhodné řeči kritické a literárně historické, z níž úplně jsou vyloučeny nenáležité výrazy jako »lichoplanoucí«, »onen svatý hněv, hněv ryze národní a hluboce lidský« a vůbec nepřiléhavé mladické metafory jako »zlatá brána« a »širá, ale přímá cesta«.**) Svědomitý kritik posléze vědomě nezavádí svých čtenářů tím, že na str. 115 líčí auktora jako stoupence sentimentálního a subjektivního historismu (věta o Mickiewiczovi), když na str. 20 jako historického objektivistu v nejpříkřejší protivu jej postavil s historismem sentimentálním a subjektivním. Též lakonický odstaveček (5 řádků), shrnující Jiráskův názor o světě takto: »Ptáme-li se těch spisů, co svět, odpovídají: Národ! Ptáme-li se na náboženství, odpovídají: Snášelivost a lid-

*) Že panu Voborníkovi naprosto chybí kritické vzdělání, ukazují i nemožné, absurdní a nechutné analogie zjevů literárních, z nichž uvádím jako zvláště markantní: str. 10 »Na přípřeži«, »Na formance« a Björnsonovy »Selské novelly«; str. 49 první část »Obětovaného« a Čechův »Václav z Michalovic«; str. 74: »Prutovský« a Bret-Hartovy »Kalifornské povídky«; str. 75: »V temnu« a práce Máchovy, Kraszewského, Šlejharovy; str. 98: »U nás« a Tacitus, hlavně »Germania« atd.

**) Jiným lapidárním dokladem této nesvědomitosti jeví se v nevhodném a pošetilém způsobu mluvy, jest úchvatná charakteristika Třebízského na str. 22: »Třebízskému šlo o buzení staročeské duše v odumrtých částech národa třeskutými údery kladiva na plotny hrobek, pomocí citu a vzpomínek zhavých, jež choval český venkov a vštěpoval dětem svým.« Pochopitelně ovšem u kritika, jež v mládí, místo aby studoval kritickou terminologii, »v rodném okolí rytloval«.

skost!« (str. 117), svědčí o všem, jen ne o kritickém vzdělání a svědomitosti. Národ, snášelivost a lidskost jsou slova příliš kulatá, jak říkal Havlíček, aby vymezila »význam a hodnotu díla« v samostatné knize, která chce být pokládána za studii vědeckou.

Tak vypadá ona část kritické práce, na kterou sám auctor theoreticky klade největší důraz, nazýváje ji hlavní úlohou kritikovou. Za to mnohem zdařilejší jest díl, jež spisovatel neuznal za dobré vřaditi do svého metodologického plánu: kap. I.—III., obsahující skizzu psychologického processu tvůrčího a vymezení předmětného rozsahu díla Jiráskova. Ovšem ani zde p. V. nevystupuje z podstaty své, a chyby, jež dlužno vytknouti, jsou pouhé maličkosti jako nelogičnost, vzájemný odpor a nepřesnost.

Hlavní myšlenka kap. I. i II. jest předmětnost, objektivita díla Jiráskova. Aby ji dovedil, pan Voborník uvádí citát, v němž se výslovně mluví ve výrazech: »bylo mně líto té krve«, což není právě případný důkaz objektivismu Jiráskova. Dokonce na významném místě knihy (str. 23), kdež p. V. pokouší se vyložití aesthetickou oprávněnost historické tvorby, uvádí výmluvný citát z Jiráska, jímž objektivita a předmětnost díla vědomě se popírá. »Ale jsme v zápase a bojujeme o život. A život národa nade všecko. Pro něj musí všecko zápasit, i umění.« P. V. připojuje: »Jirásek stojí při svém umění historickém v dokonalém přesvědčení, že koná úkol, jenž jest mu dán ve jménu největšího dobra«. Tento tanec mezi vejci objektivismu a tendenčnosti však panu Voborníkovi nestačí. V dalším odstavci se doví ustrnulý čtenář, že Jirásek jest »své činnosti přede vším sám cílem, jako každý umělec«, a ke konci knihy (str. 117) se opakuje se zbytečnou obšírností, »že cíl a smysl Jiráskovy činnosti jsou vzbudit sílu, energii, zmužilost« atd. Tím způsobem pan Voborský mnohonásobně odvolává sebe sama, a co obšírnými větami celé kapitoly snažil se dokázati, popře v kapitole následující, i když jsou to poznatky tak zásadní, jako právě otázka historismu objektivního či tendenčního. Významný pokrok historického umění Jiráskova nespočívá, jak p. V. dovediti se snaží, v tom, že na rozdíl od svých předchůdců, vycházejících od tendence vlastenecky výchovné nebo emoce elegické a konstruujících proto fabuli i její figury, tvoří čistě objektivně na základě obšírných studií vědeckých, nýbrž v tom, že těchto prostředků konstrukce vědecké a detailů realistických užívá k působivějšímu osvětlení a ilustrování téže tendence vlastenecké a národní.

Proto jest úplně pochybeno Jiráska uváděti v souvislost (str. 22) s autorem Salammbô G. Flaubertem, opravdu neosobním a objektivním, jenž románovou svou archaeologií této tragedie karthaginské a své starokřesťanské vise »Pokušení sv. Antonína« skutečně přechá před sebou samým a nihilismem svého nitra. Toto analogisování mezi Jiráskem a Flaubertem je nešťastné. Flaubert nejsilněji poráží jeden z důvodů, jimiž pan Voborník podpírá

oprávněnost historického umění vůbec a Jiráskova zvláště: že »v historickém umění jest lék proti literatuře moderní bezbarvé, tuze subjektivní a otrávené beznadějností a pessimismem« (str. 23). Právě typický zástupce této moderní literatury, otrávený beznadějností a pessimismem, vytvořil velkolepý román historický, podobně jako »tuze subjektivní« a právě tak beznadějný Jakobsen. I jiné analogie literární, které p. V. shledal pro svého Jiráska objektivního a přý netendenčního, jsou chybné a vadné, nemajíce s ním pranic společného, jako na př. klasicistický eklektik Hammerling (str. 95), jenž dnes psal o boji Novokřtěnců, zítra o Ahasverovi, pozitiví o Aspasii a potom o Robespierrovi, užívaje přerozličných mask a kostýmů pro svůj jednotvárný a vždy stejný epigonský idealism. Správné naproti tomu jest přirovnání k Sienkiewiczovi (str. 22 a 95), které však, jakkoliv leží na snadě, je pouze naznačeno a neprovedeno. Za to již stálá antithesa mezi Jiráskem a Walterem Scottem, kterou p. Voborník patrně odůvodňuje Jiráskův objektivism, je nezdařilá. Walteru Scottovi nešlo jen »o rozkoš pomyslu staré slávy rytířské« (str. 22), on nebyl toliko »románopisec živěný kronikou jen a politickými dějinami, držící se panstva« (str. 96). Walter Scott učinil nesmírně mnoho pro studium detailu a historických realii v románě, ba své studie kostýmů, zbroje, hradův atd. dohnal téměř v zámezí, o čemž p. V. patrně ví právě tak málo, jako o veliké jednotě názoru Scottova, objímající krajinu, lid přítomný, dějiny, kulturní vývoj a vysvětlující těsný vztah Scottův k poesii lakistův i balladickému směru, jehož sám v mládí byl pěstitelem. S tohoto stanoviska dlužno zkoumati Scottův vliv na náš historický román a nepodceňovati ho, jako činí pan Voborník, odbývaje jeho evropský význam dithyrambickým bombastem o Třebízském (str. 96).

Vedle tvrzení o objektivismu Jiráskově, jež shledali jsme chybným a nelogickým, první hlava spisu přináší ještě poznatek, že hlavní úsoubou veškeré tvorby Jiráskově jest »hromadné historicko-národní, místní a rodové, my«. Jistou míru správnosti tomuto poustřehu upříti nelze, ač parataktické nahromadění rozličných pojmů: historicko-národní, místní a rodový svědčí o nedostatečné přesnosti logické. Cenným by se stal tento poznatek teprve tehdy, kdyby p. V. psychologickou analysou vymezil pojem této hromadné úsoby u Jiráska a přinesl skutečné doklady. Důslednost chybí i tu úplně; p. V. nezaujal přesného stanoviska k zásadní otázce historické, pokud Jirásek přijímá hrdinu, reka a pokud dav, massu jako principy dějinných processův, pročež mluví mlhavě jen a neurčitě na str. 15: »Neustanovuje hrdinu, z něhož a pro něhož by vše proudilo a se dalo; je-li hrdina, je dán přirozeně látkou jako Žižka. Jinde se obchází bez 'hrdiny' zcela dobře; a na str. 18: »Jirásek vynikajících jednotek nezamítá, ale také nevyhledává; a téměř kontradiktory na str. 19: »Stará se, aby se vyhnul t. zv. typům obecným, poněvadž vedou na bezcestí povrchnosti

a bezcenné všednosti. Nežli všedně obecné má proto raději zvláštní a jedinečné zjevy. Opět onen tanec mezi vejci, jehož výsledkem jest, že autor může býti historickým individualistou i kolektivistou zároveň!

Kapitola druhá snaží se stanovití formu Jiráskovu a mluví hned svrchu o »mnohých jeho starostech a bojích o formu« (str. 8). O těchto starostech a bojích se však členář ani slova nedoví, nepodléhá-li spolu s auktorem knížky klamu, že boj a starost o formu jsou totožné s historickým studiem detailů. Že p. V. s řečeným bojem o formu nemyslíl to příliš vážně, o tom poučuje několik stránek později (str. 15): »Rozpínání se síly autorovy znamená veliké trilogie a i tetralogie, jež začaly proslině a jakoby nic, ale brzy se rozběhly v šíř hlubokého veletoku.« Že však ani p. kritikovi samému nedalo mnoho bojů studium forem básnických, ukazuje na téže straně, kde tvrdí naivně, »že velké theorie románové odklidil Jirásek na břeh« a »že slovo román jest zde vůbec překonáno«. Slovo ovšem lze velmi snadno překonati, ale pojem, logický soud, vědecký výměr jsou pevné a hluboké. P. V. zcela hladce hromadí termíny totožných genrů románových a netuší, že větou »formy Jiráskova tvoření jsou: báseň, povídka, črta, obrázek, román, epopěj, nová kronika a rhapsodie, divadlo a drama« (str. 17) neřekl vlastně nic, ježto slova zde zůstávají prázdna a mrtva, pokud jich kritik neproměnil v soud a výměr.

Následující kapitola třetí jest nejkratší a proto bez větších chyb, ač i tu odůvodnění (na př. volby líčených století) a soustavné uspořádání schází, a většinu hlavy vyplňují zbytečné odbočky s mnohými nechutnostmi (na př. »Život osoby historické nemůže býti jinak líčen než dle pravdy« [str. 18], »Autora, jako jest Jirásek, zajímá téměř vše, co má nějaký jen dost malý významný ráz« [str. 19]).

Stranou hlavního plánu kritického (kap. V. a VII.) a stranou prvních tří samostatných kapitol stojí hlava IV., vrchol knihy. Jinde p. V. je kritikem, zde jest literárním historikem a aesthetikem historismu. Že p. V. cizí literatury zná jen potud, aby z nich bral nevhodné a nevkusné analogie, viděli jsme na různých místech; podobně zná i literaturu domácí. Studium vědecké historie a literární historické umění jest mu jedno a totéž, pro vše užívá slova »historism«, jež značí spíše nazírání vlastenecko-ethické než literární a naprosto se nehodí na práci exaktně vědeckou. Mluví o historismu u Dobnera, Palackého jest nonsens asi tak velké, jak velký jest nevkus jmenovati Palackého, v němž p. V. objevil historika objektivního, jedním dechem se Sedláčkem a badateli archivními anebo ve vážné knize přisuzovati směrodajný význam pro umění historické prosy Dvorského »Starým obrázkům« (str. 21). Ale p. V., jenž zvláštní monografii věnoval »Působení Palackého na belletrii« (1898), nezná ani základních děl českých genu

historického; jinak by netvrdil, že básně Vrchlického a Čechovy vyjadřují historismus elegický, jinak by týmiž ústy nehorlil proti historickou sentimentálnímu, velebě zároveň Třebízského, jinak by nebyl zapomněl na Julia Zeyera, jenž jest nejvyšší posud ztělesnění historismu elegického (str. 20). Ostatně dělití historismu na elegický, romanticko-subjektivní, sentimentální a dokumentární jest možno pouze tomu, kdož nezná rozsahu ni obsahu jednotlivých zde položených pojmů. Tvrzení, že by »požadavky nového historismu dávno přesně vytknuty byly hlavně v moderní filologii, když si položila za úkol místo pouhých konjunktur a kriticizmu (sic!) rekonstrukci antického světa z nasbíraných zpráv a sbírek starožitnických« (str. 22), nechávám klassickým filologům k uvážení a zasmání. Kapitola vrcholí v pokusu aestheticko-mravního zdůvodnění historického umění objektivního (str. 23). První důvod jest ontologický, podobný ontologickému důkazu jsoucnosti boží ve středověku. Třetí důvod děje se per circulum vitiosum, totiž historism objektivní, jenž byl prohlášen za jediné možnou formu historismu, odůvodňuje se důvody historismu tendenčního. Druhý důvod, jehož ostří, obrácené proti subjektivní a pessimistické literatuře moderní, jsme svrchu zlomili, ve slovech: »schopnost vpravili se v různé slohy, cítiti s lidmi dávných forem zapadlých, ale bádáním novověkým odkrytých a znovu zřízených, záliba v starobylosti z důvodů ryze esthetických« chová temné a neurčité tušení pravdy, ale chybi logický výklad a formulace.

Ocitáme se na konci své analysy. Přistoupili jsme k dílu páně Voborníkovu s prostředky, jichž kritika užívá při rozboru díla vědeckého a vážného, naráželi jsme však při každém kroku na chyby a nedostatky základní. Sluší pensus takové korigovati v listě vědeckém a kritikou vědeckou, či spíše o něm mlčeti? V našich poměrech jest bohužel potřebí promluvití. U nás, kde největšího dnes historického novellistu oslavují takovéto výplody, nejen v téže obálce, ale i stejným hlasem jsouce doporučovány s jeho veškerým životním dílem, kde auctor tohoto konglomerátu jako přítel odevzdává své kritické pokusy mladé generaci, kde tento dilettant jest nejen kritickým mluvčím nejrozšířenějšího listu českého, nýbrž i oficiálním historikem české literatury posledního půlstoletí — u nás mlčeti nelze a nutno zkorrigovati kritické pensus, byť na něm zůstalo více inkoustu červeného než černého.

Arne Novák.

Милетичъ Л. Д-ръ, Членътъ въ българския и въ руския езикъ. София, 1901. vel. 8°. 65 str. Zvláštní otisk z XVIII. sv. Сбор. за народ. умотв., наука и книги.

Z nejvýznamnějších vlastností nynějšího bulharského jazyka jest, jak známo, pravidelný postpositivní člen. Původ a vznik tohoto jevu, který všem nářečím bulharským je společný, tvoří vědecký problem, jehož zájem neobmezuje se na kruhy filologické.

Stojí zde proti sobě dva názory. Jedni hledají původ postpositivního členu bulharského v cizojazyčném vlivu, jiní považují jej za výsledek samostatného vývoje slovanského. Ke skupině první náležel Fr. Miklosich a náleží též V. Jagić, ač se v onom cizím živlu mezi sebou neshodují. Miklosich (Vergl. Synt. 1883, str. 127) pravil: »Samostatný bulharský člen pochází z příbuzného nynější albanštině jazyka starých obyvatelů půlostrova balkanského, který měl zřetelný vliv nejen na bulharštinu nýbrž též na rumunštinu a dokonce i na srbštinu a novou řečtinu«. V. Jagić pak se příležitostně (Arch. f. slav. Phil. XVI, 1894, 283—284) vyjádřil takto: »Považují ztrátu deklinace v bulharštině jakož i vystoupení postpositivního členu za výsledek úzkých styků Bulharů s Rumuny. Jestli oba národní kmeny zároveň, anebo, což se více podobá pravdě, po sobě, t. j. Bulhaři teprve po Rumunech k tomu přišli, skloňovací tvary zrušiti, o tom mohou býti různá mínění. Povšimnutí zasluhuje veliká samostatnost postupu. Bulhar drží se zásady, vystačiti pro kosé pády s obvyklým tvarem všeobecného pádu (casus generalis), podepřeným případnou předložkou, neznaje nijaké postpositivní změny jména podstatného (připojení zájmen), jako v albanštině anebo rumunštině. V té příčině blížila se bulharština více stanovisku ostatních romanských jazyků než rumunštiny. Tento postup bude asi mladší. Proto bych při bulharštině thrácký jazyk nechal stranou a spokojil se s rumunštinou.« Odpůrcem těchto výkladův a zároveň zastáncem domorodého vývoje postpositivního členu jest prof. L. Miletič v Sofii. Názory své vyložil zvláště v disertaci »O članu u bugarskom jeziku« (u Zagrebu 1889). Doklady jeho měly dva hlavní účely: 1. dokázati souvislost s nejstarší dobou a 2. upozorniti na týž jev v některých (severních) velikoruských nářečích. Přítomná rozprava přináší hojnost nových dokladů v obojím směru. Bulharské doklady poskytly prof. Miletičovi tři jazykové památky z XVII—XVIII. století, t. zv. damaskiny, ve kterých náleží lze jmenovitě tvary skloněné: sg. gen. царатого, конятого, ратаятого atd., též skrácené: синатокъ (t. j. синатого), блятокъ, старцатукъ, кнезатук а j.; sg. dat. владикутому, врачутому, skrácené просекотумъ а р. Jiné pády doloženy ovšem nejsou. Jestli tvary jako тѣ деветѣх чиновѣ а pod. považovati dlužno za náležité plur. gen., není lze s určitostí tvrditi. Oba uvedené pády (sg. gen. а dat.) trvají dosud hlavně na dvou místech v ústech lidu, na západě v nářečí, jehož středem je město Trn, а na jihu v okolí Асѣрѣеближскѣм. V nářečí Trnovském žijí tvary jako: конятого, старцатого, в Асѣрѣеближскѣм: gen. чил'акатук, чил'акасук, чил'аканук (s trojím členem тѣ съ нѣ), dat. чил'акутуму, ж. р. женатухи, plur. чил'ацѣм-т'ѣм, женѣм-тѣм а j. Prof. Miletič soudí z těchto а jiných dokladů, čerpaných z památek XVII. а XVIII. stol. jakož i z různých nářečí, že skloňovaný postpositivní člen byl kdysi rozšířen po celém Bulharsku.

Upozorniv pak též na platnost předloženého členu, kteroužto funkci koná zájmeno *и, ia, ie* (dokladů nářečních uvádí se hojnost), zavírá spisovatel, že bulharský člen nepřetržitě trvá od doby kyrillo-methodijské. Avšak nelze neuznati, že tím námitky Jagičovy (Arch. XX, 1898, str. 604—605) odstraněny nejsou.

Velmi důležitá jest ovšem otázka, jaký původ a význam mají obdobné tvary nářečí velikoruských. Prof. Miletič zastává názor, že jest to týž mluvnický jev, a může poukázati na souhlas prof. Sobolevského a prof. Lavrova. Zároveň uvádí řadu nových dokladů: z listu caře Aleksěje Michajloviče (1645—1676) k patri-archu Nikonovi, ze spisů znamenitého odpůrce Nikonova, proto-popa Avakuma, z »Popisu turecké říše, sestaveného Rusem, jenž byl v stol. XVII. v zajetí tureckém«, z života Nila Stolobenského, podle rukopisu XVII. stol., a konečně z nynějších nářečí velikoruských, v gub. Novgorodské, Olonecké, Permské, Kostromské, Tverské, Jaroslavské atd., z nichž vysvětluje, že tento jev nachází se ve všech »okajčích« a částečně též v »akajčích« velikoruských nářečích. Doklady jsou takového rázu: masc. sg. nom. духотъ, масло-то; gen. духу-того; dat. языку-тому; loc. (на) мѣстѣ-томѣ; pl. nom. уста-тѣ; gen. судов-тѣхъ; loc. (на) судах-тѣхъ; fem. sg. nom. рука-та; gen. утробы-то(и); dat. loc. утробѣ-той; acc. стѣну-ту; pl. nom. погн-те; instr. очми-тѣми (z listu caře Aleks. Michajloviče, řeč Moskevská XVII. st.). Podobné povahy jsou i ostatní doklady. Mimo uvedené pády mohou doloženy býti na př. též: sg instr. masc. рабом-тѣмъ, fem. церковью-тою; pl. gen. у еретиков-тѣхъ, dat. людем-тѣмъ, loc. о запахах-тѣхъ (Avakum). V nářečích nynějších není všech sklonných tvarů; zájmeno se jen málo mění, na př. мужик-отъ, мужика-то, мужикомъ-то, мужиковъ-то atd. Vyskytují se vůbec jen tvary jednoslabičné. V nářečích pak běloruských a maloruských není lze najíti žádného dokladu. Původ postpositivního členu nářečí velikoruských byl též vysvětlován z jazyka cizího, totiž finského (Hunfalvy). Prof. Miletič nebyl by neochoten, přijmouti tuto theorii; avšak na ten čas drží se pouze toho, že považuje postpositivní člen bulharský a velikoruský za jev totožný, který dokazuje užší příbuzenství mezi těma dvěma slovanskými jazyky a odlučuje bulharštinu od ostatních nářečí jihoslovanských. Bulhaři, to byli prý Prokopovi *Σκλαβηροί*, Rusové *Арцаи*. I Slovinci prý nejsou Bulharům tak vzdáleni, jak se tvrdí a jak by se očekávalo. Vůbec prý jest otázkou, zdali neosídlili oni »Slověné« i západní Pannonii i s přímořím Jaderským před příchodem Srbo-Chrvatův a neobdrželo-li ono latinské nářečí, které je základem prarumunského jazyka, vlivem těchto »Slověně« svou osobitou povahu, mezi tím též — postpositivní člen. Prof. Miletič přestává na označení této historicko-ethnologické perspektivy; avšak ze slov jeho jest již patrné, že osnovou těchto myšlének, jejichž ohlas je nám dobře znám z theorii Kopitarových

a Miklosichových, jsou zprávy Konstantina Porfyrogenita, jichž spolehlivost právě v poslední době popírali V. Oblak a V. Jagić (Arch. XVII, 47—87 a XVIII, 228—234). Ku konci připojuje prof. Miletič ukázky z tří uvedených bulharských »damaskinů« XVII.—XVIII. stol.

Leger Louis, Notes complémentaires sur le Texte du Sacre (Évangélique slave). Reims, F. Michaud, 1901, 8°, 16 str.

V těchto doplňcích k svému vydání evangelia Remešského (srv. Listy filologické XXVII, 153—154) otiskuje professor Louis Leger několik listů, které se týkají prvního vydání, pořízeného palaeografem Silvestrem (v Paříži, 1843). V prvním listě (28. května 1841) podává Silvestre ruskému vyslanci v Paříži věrný opis evangelia Remešského, aby jej odevzdal císaři Mikuláši I., kterému dílo bylo věnováno; v druhém (nedatovaném) děkuje za řád a prsten, jenž od císaře ruského obdržel, a nabízí se, poříditi vydání; třetí list (24. února 1844) je dán ministru hraběti Uvarovu; Silvestre projevuje díky za vzácný prsten s diamanty, který za vydání od císaře Mikuláše byl obdržel. K tomu připojeny tři listy úřední: hrab. Uvarova cís. Mikuláši (12./24. června 1841), v němž doporučuje, přijmouti věnování Silvestrovo; finančního ministra Cancrina hraběti Uvarovu (5./17. října 1841), v kterém projevuje ochotu, povolití na vydání 13.000 franků; konečně správce vyslanectva ruského v Paříži Kiseleva hrab. Uvarovu (16/28. června 1841), v němž naznačuje, jakým způsobem Silvestre má býti odměněn. Dále podává prof. Leger zprávu o svém vydání, uváděje všechny, kteří je subskribovali. Při tom zjišťuje, že města Remeš a Praha poskytla největší počet odběratelů

F. Pastrnek.

Hlídky programů středních škol.

O Plautově Vidularii. Napsal Rudolf Schenk. Čtvrtá roční zpráva Matičného českého gymnasia v Zábřehu za školní rok 1899—1900. Str. 42.

V methodicky založeném a pilně zpracovaném pojednání zabývá se autor úpravou textu a výkladem zbytků Plautovy Vidularie (str. 3—20), pokouší se o rekonstrukci obsahu (str. 20—23), zmiňuje se o poměru Vidularie k Rudentu (str. 23—25) a dokazuje, že komoedie nemusí býti překladem Disilovy Schedie, jak dle Studemunda obecně se soudí (str. 25—28). V dodatku (str. 28—32) podán metrický překlad úplnějších zlomků.

Text uspořádán konservativně a eklekticky; o navržených konjekturách pojednáno podrobně v poznámkách kritických (str. 33—41). K úpravě textu poznamenal bych toto: Ve v. 50 psáti bylo místo »nihilo« »nilo«, jak metrum vyžaduje a jak stojí

i v rukopise. Rozdělení dialogu mezi Nicodemem a Diniou ve verši 89 není správné, verše 89—91 patří Diniovi.

V poznámkách sebrán i oceněn jest pečlivě bohatý materiál kritický. Shledáváme tu leckteré bystré pozorování, připojené k mínění cizímu, i samostatné návrhy. Nesouhlasím s doplněním verše 39, jež dle soudu autorova pronesl Nicodemus: quod abs te <adhu>c p<osc>o, quaeso, ut mi impertias. P. Schenk popírá, že by »impertire« mohlo znamenati tolik, co »oznámiti«. Než srv. Hor. Ep. I, 6, 67: si quid novisti rectius istis, candidus imperti. Dle mého mínění čeká se spíše, že stařec Dinia vyzve mladíka, aby mu oznámil, co dobrého může od něho očekávati. Rovněž neschvaluji doplnění verše 18 est quo<d veniam ad te, per>que [rkp. neque] <tem>pus censeo«. Slova ta těžko si mysliti v ústech prosebníka, který ještě v následujícím verši není, má-li Dinia pokdy. Podporování a vyvracování cizích konjektur svědčí o filologickém důvtipu autorově.

Ve výkladu zlomků vede si p. Schenk střídavě a samostatně. Scénu s nálezem vaku vykládá p. Schenk takto: Cacistus, boje se vyrazení, a máje věc svou za ztracenu, upustí od úmyslu věsti při a rozhodne se zmocniti se vaku pomocí soudruha nějakým nekalým způsobem. Pokus zločinný jest p. Schenkovi jedním z hlavních momentů hry. Hypothesa ta není sice jistá, ale má oporu ve verši 67 n. a ve v. 64. — Zlomek VII.—IX. vypravuje dle autora Cacistus soudruha a pomocníku svému, ne Diniovi či Nicodemovi (tak Leo). To jest zcela nejisté, ježto zlomek IX. možno vykládati i o situaci jiné, a zlomky VII. a VIII. jako zprávu, podávanou Gorginovi. Otevření vaku děje se dle mínění p. Schenka v nepřítomnosti Diniově. Vypravování o poznání ve zlomku XII. odporuje prý divadelní oekonomii. Než vypravování toho, co se na scéně odehrávalo, je na př. i v Rudentu (v. 1190 n.). A že by tón byl tu suchý, neodpovídající vzrušení otcovu, nelze potvrditi. — Láska mezi dívkou Soteris, vysvobozenou z rukou lenona, jest, jak soudí autor, důležitým motivem hry.

-Co nového připojil p. Schenk k rekonstrukci komoedie, viděti jest z předchozího výtahu. Že by zachránění Nicodema na člunu bylo předváděno na jevišti, netřeba se z titulu *Σχέδια* domýšleti. Titul byl věc vedlejší.

O poměru Vidularie k Rudentu soudí autor střídavě. Zápletka obou komedií založena jest na stejné myšlence; i v jednotlivostech jest shoda. Přece však není Vidularie přepracováním Rudentu. Kdyby tomu tak bylo, nebyly by se obě komoedie udržely. Různosti jistě byly, ač nám unikají pro kusost komoedie. Podobnost látky nesmí nás tedy sváděti při vyšetřování obsahu Vidularie. Zásady ty jsou zajisté správný.

O řeckém vzoru Vidularie míní autor, že není závazný soud, že by byla originálem Difilova *Σχέδια*. To zdá se mi býti hyperkritické.

Metrický překlad, podaný v dodatku, jest správný a plynň. Slovní hráčka ve v. 31 n. není vystižena; laboriosa bylo by lépe přeložiti slovem »trudný«. Rovněž nezamlouvá se nahrazení slovní hráčky ve v. 33 n. (Di. Talis iactandis tuae sunt consuetae manus. N. At qualis exercendas nunc intellego) překladem: »D. Tvé ruce znají v kostky hrát jen v rozkoších. N. Že břemenům teď v koších zvykat musí, vím«. Navrhoval bych: D. Tvé ruce znají hrát si jenom s kostkami. N. Teď s koši hrát si musí zvykat, vím. Nemetrický je verš 44: Já nevěřím. N. Nevěřís. Čísti jest asi: Já neuvěřím.

Literatury odborné užito kriticky a měrou náležitou. Nerad však postrádám vydání Leova a jeho »Plautinische Forschungen«.

Celkem lze říci, že pěkná práce p. Schenkova slouží Matič-
nému ústavu ke cti. *Ferdinand Hoffmeister.*

Drobné zprávy.

Výsledky nových výkopů na Aigině, jež nákladem vlády bavorské podnikl letos Adolf Furtwängler, byly velmi potěšitelné. Objeveny četné nové skulptury, mezi nimiž nebyla sice žádná socha úplná, ale osm pěkně pracovaných hlav a mnoho jednotlivých údů. Co z těchto nálezů patří do štítu chrámového, zjistí se teprve podrobným srovnáním sádrových odličků se sochami, chovanými v mnichovské glyptothece. Tolik však zdá se již nyní jisto, že soch ve štítě bylo mnohem více než jsme dosud mohli se domnívati. Dále zjištěno, že chrám nepochází ze stol. VI., nýbrž z počátku stol. V. Nejspíše zbudován byl teprve po r. 480 na počest vítězství nad Peršany. Avšak již před tím stály na témž místě chrámy, jejichž základy rovněž objeveny. Nejzajímavější věcí však jest, že chrám nebyl zasvěcen Atheně, jak jsme dosud obecně soudili, nýbrž, jak z nalezeného nápisu zjištěno, lokální bohyni Afaii. A vskutku připomíná svatyni Afaié na Aigině Pausanias (II, 30, 3), poznamenáváje, že Pindaros složil píseň na počest oné bohyně (srv. fr. 89 Bergk). Ovšem sochy ve štítě, představující boj Řeků s Trojany, netýkaly se Afaié, nýbrž bohyně Athény.

Výkopy letošními na ostrově Leukadě nebyla potvrzena domněnka Dörpfeldova, že by Leukas byla Homerovou Ithakou. Aspoň nenalezeno ani stopy mykenského paláce ani mykenských vās. Správnou byla tedy stará domněnka, že Homeros nepopisuje Ithaky z autopsie.

Nákladem Dětricha Reimera v Berlíně vydán právě překrásný plán starého Říma, upravený pro školy od předního znalce topografie římské Chr. Hülsena (Romae veteris tabula in usum scholarum descripta). Jsou to čtyři listy formátu 64 × 85 cm, na nichž proveden barvotiskem plán Říma císařského v poměru 1:4260. Z plánů vedlejších jeden představuje vzrůst města, druhý podává Kapitolium, fora a Palatin v dvojnásobném měřítku. Upozorňujeme zatím na tento jak vědeckým tak školakým účelům výborně sloužící plán. aby již při letošním navrhování školních pomůcek mohlo k němu býti přihlíženo. Podrobnější referát přineseme příště. Cena jest mírná; v listech stojí 9 mk, na plátně napjatý 15, s listami 17 mk.

V Limbachu (v Sasku) počal v červnu t. r. vycházeti redakcí Voldemara Lommatsche nový časopis latinský, zvaný Civis

Romanus. Každého měsíce vychází číslo o čtyřech kvartových stránkách; předplatné pět marek ročně. Z pěti, na ukázkou nám zaslanych čísel patrně, že hlavní snahou nového listu jest ukázati, že jazyk latinský může vyhověti též potřebám doby nynější. K tomu hledí články o železnici, o fonografu, o knihovně, psané vkusnou a správnou latinou, jakož i zdařilé překlady básní a povídek moderních. Mimo to nabádá redakce k vzájemnému dopisování po latinsku, podávajíc ukázkou některé z dopisů jí zaslanych. Ostatní část listu zaujímají poetické i prosaické vyňatky z klassických autorů i z humanistů. I latinskou hádanku doplňovací, kterou zaslal Miroslav Antoš z Modřan, tu nalézáme. Listopadem počínaje rozšířeno bude číslo na šest stran.

Revue katolické moderny »Nový život« výtýká v čís. 8 a 9 (str. 248) v stručné poznámce stanovisko své k otázce vyučování jazykům klassickým na škole střední. Neznámý autor vyslovuje se pro obmezení řečtiny, již vyhrazuje jen jediný rok (!) a praví pak dále: »Nikdy však nesmí se odstranit latina, neboť srostla s vývojem křesťanské kultury, jest nezbytným klíčem literatur romanských a řeči světovou«. Tomu přisvědčí zajisté každý nestranný vzdělanec, ale sotva kdo bude souhlasiti s tím, co následuje. Praví se tu: »Rozhodně třeba upustit od nynějšího slovíčkářského a hnidopišského způsobu vyučování a třeba učít studenty latinsky hovořit o starých i nových věcech. Čert vzal (!) kumštovně konjunktivy a ojedinelé frase, když chlapík neví, jak se jmenuje po latinsku inkoust« Tím způsobem by se udržení latiny nijak nedoporučilo. To je stanovisko středověké.

O rozkvětu studií finských, důležitých pro hojné osvětové styky Finů s národy indoeurospkými, zvláště baltskými a slovanskými, i pro filologii a historii indoeurospkou, svědčí právě založený list *Finnisch-ugrische Forschungen*, vycházející ve volných sešitech v Helsingforsu a Lipsku (svazek třisešitový, 20—24 archů, za 8 marek). Redigují jej helsingforští profesoři E. N. Setälä a K. Krohn. Z obsahu 1. sešitu obecnější zajímavosti je stať Mikkolova o poměru slov. *ksnjiga* s uher. *könyv* »knih« a mordvin. *koioov* »papír« (slova slovanská a finská pocházejí z třetího společného pramene, posud neznámého) a referující přehled Donnerův o studii jazyků urálsko-altajských (redakce v otázce přibuzenství mezi jazyky finsko-uherskými a urálsko-altajskými stojí na stanoviti vyčkavacím, nepokládajíc ho posud za dokázané). Seš. 2. obsahuje věstník (»Anzeige«) finsko-uherských studií: recenze, Setäläovu stať o posavadním zastoupení studií finsko-uherských na evropských univerzitách úvodem k seznamu univ. přednášek z tohoto oboru v r. 1900/1, vzornou bibliografii za r. 1900, tím důležitější, čím nepřístupnější nám jsou po většině výtčané spisy a práce (mimo titul se dle potřeby podává i jejich obsah) a rozličné zprávy o učených společnostech, osobách a j.

Z.

Zajímavý plán na pořizeni lexikálního popisu živoucího jazyka přijala a provádí dle zprávy č. 10 popisu »Anzeige der Finnisch-ugrischen Forschungen« (I, str. 176 n.) finská Liter. Společnost v Helsingforsu. Původcem jeho je prof. Setälä. Mají býti pořizeny tři slovníky. První má obsahovati, pokud možno, všechna slova lidové mluvy (nejen slova »dialektická«) ve znění různých dialektů (hesla budou srovnána dle znění spisovného), se rčeními a příklady, ilustrujícími jejich užívání, dle možnosti i s udáním zeměpisné rozšířenosti jednotlivých slov. Se sbíráním se počalo r. 1899 a došlo posud od 58 sběratelů asi 115.000 listků. Společnost se postarala i o tištěný program. Nejdůležitější dialekty budou prozkoumány stipendisty, foneticky vyškolenými. Druhý slovník má obsahovati jazyk nové a nejnovější literatury (přípravná práce zatím se koná tak, že se podtrhují v spisích nejlepších spisovatelů doklady, které pak mají býti excerповány), třetí konečně jazyk literatury staré. Snad by se mělo o podobném programu přemýšleti i u nás. Z.

Datování Platonova Faidra.

Napsal Fr. Čáda.

(Dokončení.)

Avšak zbývá ještě jeden zřetel, o němž zdálo se, že s bezpečností rozhodne otázku, zdali Faidros před XIII. řečí Isokratovou složen jest či naopak: formální poměr obsahů obou děl, shody v některých výrocích obou spisů. I tyto vztahy mezi Isokratovou řečí proti sofistům a Platonovým Faidrem dávno byly poznány. Již Steinhart*) na toto faktum důrazně upozornil, a Spengel (na uv. m., str. 720) poznal shodu mezi Faidr. 269 D a Isokr. § 18; po Spengelovi opětně shodu tu vytkli a podrobněji probrali Reinl. ardt**), Konvalina***), Usener †), Siebeck ††), Zycha, Holzner i j. Überweg †††) zase objevil shodu Faidr. 268 E s Isokr. § 16, a objev jeho přijali Schultess*†) a Siebeck*††); Bergk¹⁾ pak odkaz ve Faidru p. 272 A na Isokr. § 16 (konec), což zase znovu zdůvodnil Siebeck.²⁾ Krátce, abych neunavoval historickým výčtem těchto objevů, dosud jsou srovnána a jako důležité shody mezi oběma spisovateli uváděna následující místa:

Plat. Faidros:

Isokr. řeč XIII.:

268 E: ἀνάγκη — τὰ ἀρμονικά	§ 16: τῶν μὲ ἰδεῶν — αὐτῶν
269 B n.: ὁ Φαῖδρος — ἐν τοῖς λόγοις	§ 16: τὸ δὲ τούτων — ἔργον εἶναι
269 C: ταῦτα δὴ — δεδιδάχθαι	§ 18: καὶ τούτων μὲν — φιλοσο- φοῦντες.

*) V překladu svém IV, str. 169, pozn. 67 b.

**) De Isocratis aemulis pag. 29.

***) V uv. prog. gymn. Marburgského, zvláště str. 22 nn.

†) Rh. Mus. 35, str. 138.

††) Na uv. m., str. 242 n.

†††) Philologus 27, str. 177.

*†) Na uv. m., str. 77.

*††) Na uv. m., str. 242.

¹⁾ Fünf Abhandlungen, str. 29 nn.

²⁾ Na m. uv., str. 243 n.

- 269 D: τὸ μὲν δύνασθαι — ἀτελής § 17 n.: καὶ δεῖν — πλησιάζοντας*)
 ἔσει
- 271 B: τὰ λόγων — πείθεται § 17: τὰ μὲν εἶδη — μαθεῖν
- 271 D: λόγων αὖ — ἐνπειθεῖς § 17: περὶ δὲ τὰς χρήσεις αὐτῶν
 γυμνασθῆναι
- 272 A: ταῦτα δὲ — διαγρόντι § 16: εἶ δὲ — διαμαρτεῖν
- 272 A: βραχυλογίας — ἀπειρογα- § 16: ἐφ' ἐκάστῳ — τρόπον
 σμένη
- 275 C: ὁ παραδεχόμενος — γέμοι § 12: τὸ μὲν τῶν γραμμάτων —
 πέπονθεν
- 275 D: ἐν δέ τι — αἰεί § 12: ὥστε τοῖς αὐτοῖς — διατε-
 λοῦμεν
- 275 E: διὰν δὲ ἅπαζ — δεῖ γε § 13: τοὺς μὲν γὰρ λόγους — προσ-
 καὶ μὴ. ἐδέησεν.

Jest to zajisté slušná řada míst, jež ukazují prý zřetelné vztahy obou děl na sebe navzájem, ale přes to jsme na rozpacích, jakmile začneme vztahy tyto, resp. shody vykládati, jakmile se ptáme, co dokazují o poměru časovém mezi Faidrem a onou řečí Isokratovou. Jedni badatelé zřeli v nich důkaz, že Faidros jest pozdější, a shody ty že vysvětliti jest jako Platonovy úmyslné citáty. Tak zvláště na př. Holzner dokazoval, že Platon úmyslně osvojil si v dialogu svém myšlenky Isokratovy, ale nejspůvodnější snažil se tento poměr dokázati před tím již Siebeck. »Faidros obsahuje celou řadu vztahů na řeč proti sofistům, a to proto, poněvadž Platon z rozličných partií této řeči vzal si podnět, aby ukázal, jednak že názory řečnickovy míjejí se s vlastním jádrem věci, jednak že autor této řeči nemá příčiny vynášeti se tak, jak činí, nad rhetory a sofisty, obzvláště poněvadž po náležitém ocenění nic nad ně nesahá« (str. 241). A jako ve všem u Platona, tak i v odkazech Faidra na Isokrata řeč lze prý stanoviti jistou methodu: poukazy na Isokrata jsou čím dále, tím určitější a zřetelnější. Nejprve ozývají se jen výroky a mínění řečnickovy, pak 277 D, 278 C (*Ἀσπίς ἢ τις ἄλλος*) naznačuje, že kritizuje nejen Lysia, nýbrž i »někoho jiného z rhetorů«, pak 278 E Sokrates naznačuje, že jako Faidros má Lysia, tak také on má jistého »druha«, a posléze na konci celého dialogu vychází na jevo, že tento »ἐταῖρος« jest Isokrates (str. 245 n.).

Isokrates dle Siebecka (str. 246) útočí přímo na eristiky, jako byl Antisthenes, a teprve v druhé řadě a více jen příležitostně na některé názory Sokratovským školám jednak vlastní, jednak jim se sofisty společné. Dojem těchto partií na Platona

*) Naproti tomu Zycha (na uv. m.) a Gercke (Herm. 32. 366 n.) srovnávají s tímto místem Isokr. § 14 nn. *αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις... ἡ δὲ παιδείαις*, kdežto slova § 17 n. srovnávají s Plat. Faidr. 272 B *ἀλλ' ὁ τι — κρατεῖ*.

prý pro souhlasné jeho mínění o těchto věcech zajisté byl příznivý a již odtud pochopuje se ona chvála, kterou mu Platon ústy Sokratovými vzdává. Poněvadž však Isokrates také pohrdavě mluví o rozdílu mezi *δόξα* a *ἐπιστήμη* (§ 7 n.) a o Sokratovské thesi, že ctnost jest učitelná (§ 19 n.), Platon neopominul rhetorovi, s nímž tehdá asi byl v přátelských stycích, uděliti poučení o pravé podstatě rhetoriky a poměru jejím k věděni, arci formou vlídnou; ovšem nenadál se asi, že Isokrates ukáže se tak nedůtklivým, jako se stalo.

A jako Siebeck, tak celkem i Gomperz*) a j. nakládali s těmito shodami. Druzí však badatelé právě naopak viděli v nich důkaz, že Isokratova řeč jest pozdější, následujícíce v tom především Usenera**) a Zellerova***), kteří Isokratova slova, s Platonem shodná, pokládali za poklonu, Platonovi od rhetora po starověkém způsobu vzdanou. A aby žádná z logických možností nezůstala nevyčerpána, Dümmler (na uv. m.) myslil, že shody ty vyložiti jest ze společného nějakého třetího pramene, a ještě umělkovaněji a hypotetičtěji Werber (na uv. m.) vykládal, že v I. díle řeči Isokratovy jsou narážky na Faidra, ačkoli dialog ten klade sepsáním do r. 387; avšak to prý odtud, že Isokrates svou řeč později přepracoval a že nám zachováno jest jen toto druhé vydání její. První vydání bylo prý Platonovi mnohem příznivější, takže mohl Platon napsati pak svou pochvalu Isokrata, ale když se znepřátelil pak s Isokratem, rhetor v druhém vydání také nepřátelštěji se postavil k Platonovi.†)

Jak tedy patrnó, ze shod těch očekávaného rozhodnutí také nedostaneme. A není se tomu diviti, přihlédneme-li blíže k uváděným tím odstavcům, jež jsem pro omezenost místa naznačil svrchu pokaždé jen začátečnými a konečnými slovy. Ale jak často nepatrné shody mezi obojím spisem vydávány jsou za místa na sebe se vztahující, to doložím jen dvěma příklady: p. 269 D, jež vztahoval Usener na Isokr. § 17 n., kdežto Zycha na § 14—16 a p. 272 B, kterou Zycha přirovnával jako shodnou s § 16—19, položím čtenáři na posouzenou vedle sebe:

Faidr. 269 D:

Usener:

Zycha:

<p><i>τὸ μὲν δύνασθαι, ὡς Φαίδρος, ὥστε ἀγωνι- στήν τέλειον γενέσθαι εἰκὸς ἴσως δὲ καὶ ἀναγ- καίον ἔχειν ὥσπερ</i></p>	<p>Isokr. XIII, 17. <i>δεινὸν τὸν μὲν μαθη- τὴν πρὸς τῷ τῆν φύσει ἔχειν οἷαν χρὴ τὰ μὲν εἶδη τὰ τῶν λόγων ἐν τοῖς</i></p>	<p>Isokr. XIII, 14—16. <i>αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀπάντων ἐν τοῖς εὐφύσειν ἐγγί-</i></p>
--	---	--

*; Griech. Denker, II, str. 332; viz svrchu str. 193.

**); Rh. Mus. 35, 1880, str. 138 n.

***); Phil. d. Griech. II, 1, str. 536 (4. vyd.) i j.

†) Tuto nakupeninu domněnek zajisté není třeba vyvracet; ostatně viz Holznera, str. 32, pozn. 36.

τάλλα· εἰ μὲν σοὶ ὑπάρχει φύσει ἡγορικῶ γενέσθαι, ἐσεὶ ἡγήτωρ ἔλλογμος προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην·
 μαθεῖν, περὶ δὲ τὰς χρήσεις αὐτῶν γυμνασθῆναι . . .
 καὶ τούτων μὲν ὑπάντων συμπεσούτων τελείως ἔξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες· καὶ ὁ δ' ἂν ἐλλειφθῆ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτη χεῖρον διακείσθαι τοὺς πλησιάζοντας.

Faidr. 271 D—272 B:

Ἐπειδὴ λόγον δόναμις . . . ἄλλ' ὅτι ἂν αὐτῶν τις ἐλλείπει λέγων ἢ διδάσκων ἢ ἡρώτων, αἷ δὲ τέχνη λέγειν, ὁ μὴ πειθόμενος κρατεῖ.

Isokr. XIII, 16—19.

Βούλομαι . . . καὶ ὁ δ' ἂν ἐλλειφθῆ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτη χεῖρον διακείσθαι τοὺς πλησιάζοντας.

Jako tu podobnost s místem Zychou nalezeným zajisté jest malá, tak ještě více snad vynikne, kam zavádí snaha, vyhledávati takovéto shody, z paralely Holznerovy. Dle něho (str. 20 n.) vztahují se »rozhodně« (unzweideutig) Faidr. 269 C na § 16 Isokratovy řeči, a dále »zřetelně narážejí slova« (269 B) ταῦτα δὲ διδάσκοντες ἄλλους ἡγοῦνται σφισι τελείως ἡγορικῶν δεδιδάχθαι na § 18: καὶ τούτων μὲν ὑπάντων συμπεσούτων τελείως ἔξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες. Prosím čtenáře, aby slova v obou případech si srovnal v originále a utvořil si sám úsudek, zdali tu lze mluvíti bezpečně o narážce.

Nepodceňujeme takové úsilí vyhledávati vztahy mezi oběma spisy; jsou vždy zajímavé a pro stadiu vývoje jak Platonova tak Isokratova poučné; ale při povaze jejich, při nedosti určitém souhlasu značně většíny těchto »shod«, jež lze vysvětliti si, pokud se zdají slovní, prostě z podobnosti myšlenek, trváme, nelze z nich nic bezpečnější pro posloupnost v složení dialogu Platonova a řeči Isokratovy stanoviti. Co jedině z nich, jako právě i z věcného poměru obsahů obou děl, vysvitá, jest tuším to, že oba vznikly v letech 390—388; který dříve, který později, z toho, co o nich dosud víme*, rozhodnouti nelze. Nejspíše jest pravděpodobno, že Platon, věda o umyslu Isokratově, založili školu rhetorskou, v té době, když rhetor chystal za tím účelem svůj programní spis, napsal a hned po něm vydal Faidra, chtěje ukázati, že i rhetorika potřebuje (jako základu) filosofie, jinými slovy, že i (pravě) rhetorice

*) Uvidíme později (při výkladu o poměru Faidra ke Gorgiovi) z jiných důvodů, že asi Faidros (hned) po 13. řeči Isokratově následoval.

u něho bude možno se naučiti, resp. pravý základ pro ni v jeho škole získati. Založení školy Isokratovy nebylo časem vzdáleno velice od založení Akademie Platonovy a tak také program Isokratova učení není dobou dalek od dialogu Platonova, jímž filosof chtěl mládeži athenské říci, že i to, co bylo tehdá v modě, totiž vzdělání řečnické, se zdarem jedině v jeho škole může býti ne-li získáno, aspoň umožněno.

S poměrem XIII. řeči Isokratovy k dialogu Platonovu byli bychom tím hotovi, pokud se datování týká. Nicméně nelze ještě nedodati stručně něco o kontroverzi, jak se má řeč tato k Alkidamantově řeči podobné; neboť tím nejen probéřeme poměr Alkidamanta k Platonově rozmluvě, ale doplníme i ještě obraz poměru, jaký byl za té doby mezi Isokratem a Platonem.

Bylo pověděno již, že § 19—20 Isokratovy řeči proti sofistům útočí proti spisovatelům učebnic rhetoriky (*τέχναι*) a že § 9—13 pokládá většina badatelů*) za namířené proti rhetoru Alkidamantovi. Od tohoto obecného skoro mínění o § 9—13 uchylili se Siebeck**) a do jisté míry i Gercke***). Na prvním z uvedených míst dokazuje Gercke obsírně (hlavně proti Spengelovi) existenci Gorgiovy *Τέχνη*. Proti této *Τέχνη* vystoupili prý v letech 395—386 společně tři muži, filosof Platon a rhetori Alkidamas a Isokrates. Alkidamas mířil spisem svým (*κατηγορία*) *περὶ τῶν τοῦς γραπτῶν λόγους γραφόντων ἢ περὶ σοφιστῶν* především proti mechanické methodě starých rhetorů, jež kázala zákům, aby se naučili rozmanitým pravidlům a zvláštnůstkám (*σχήματα τῆς λέξεως, καιροί* atd.) z paměti a při příležitosti jich užívali. Poněvadž však Alkidamas kladl mnohem výše řeč mluvenou nad řeč psanou, dotkl se citelně také Isokrata, jenž jinak v onom odporu proti starým rhetorům s ním souhlasil†), a pohněvaný skladatel řečí >knihových< odpověděl mu v Panegyriku (§ 11)††). Proto Gercke má za to, že § 9—11 směřují proti Alkidamantovi, naproti tomu však že v § 12 n. jiní protivníci jak Alkidamantovi, tak Isokratovi jsou napadáni. Sussemihl zprvu†††) nejen ne-

*) J. Vahlen (*Der Rhetor Alkidamas Sitzungsber. d. Wiener Akad.* 1863, str. 513 nn.), Reinhardt (*De Isocr. aemulis*, str. 13), G. Teichmüller (*Lit. Fehden I.* str. 59), Zycha (na uv. m., str. 13 nn.), Holzner (str. 44—46, pozn. 52 proti Siebeckovi).

**) Na uv. m., str. 24f. Také Blass (*Att. Beredsamkeit*, II, str. 34f, pozn. 8, 2. vyd.) pochybuje o vztahu slov Isokratových *τοῖς τοῦς πολιτικῶν λόγους ὑπερχονμένοις* na Alkidamanta.

***) *Hermes* 32, str. 341—359 a *Rh. Mus.* 5f. 1899, str. 40f n.

†) *Srv.* Isokr. XIII, 13 a *Alkid. π.* 60f. § 10 a 2f.

††) Jak poznal již Reinhardt (*De Isocr. aem.*, str. 15 nn.). Tím také určena jest dolní mez časová pro sepsání řeči Alkidamantovy, totiž před rokem 380, kdy vydán byl *Panegyrikos*; Gercke kladl ji do r. 390 (*Hermes* 32, str. 359 n.).

†††) *De Platonis Phaedro.* Greifsw. 1887, str. V, pozn. 1.

souhlasil se Siebeckem, ale i opět hájil mínění obvyklé*) a teprve v posledním článku svém o této věci**) vzdal se tohoto mínění, dav se přesvědčiti námitkami Gerckeho, ale — jak již dříve připouštěl — s větší odvahou soudí, že polemika tu týká se asi rhetora Theodora Byzantského; arci ochotně sám uznává, že to jest rovněž jen nejistá hypothesis.

Pro otázku naši zajímavější a na první pohled důležité jest, že zase lze nalézt shody mezi Platonovým Faidrem a polemickým spisem Alkidamantovým. První na to upozornil Zycha (na uv. m., str. 25), na jednu paralelu (Faidr. 278 E a Alkid. § 4) Susemihl***), na ostatní Gercke†). Celkem stanovena jest koincidence těchto míst:

Faidros:

Alkidamas:

269 C n.: ὀηροικίην ᾠήθησαν — ἢ μέθοδος	§ 15: δειῶν μὲν — φαίνεσθαι a § 17: οὐ δύναται — πο- ρεύεσθαι
276 A: ὅς μετ' ἐπιστήμης — δι- καίως a 275 C: οὐκοῦν ὁ τέχ- νην οἴόμενος — αἰ	§ 28: λόγος ὁ μὲν — ὁμοίαν ἔχων a § 27: ἠγοῦμαι — πα- ραδίδωσι ††)
276 D: ἀλλὰ τοῖς — γράφει	§ 35: εἰκότως ἂν — εἴ φρονοῦσι.
278 E: οὐκοῦν — πρῶτοις	§ 4: ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ — λο- γοποιός.

Ale jakmile se ptáme, co z těchto shod sluší vysuzovati, nalezneme jedny badatele (na př. Holzingera, poněkud i Gerckeho), kteří myslí, že řeči Alkidamantové náleží prioritá před Faidrem, druhé (Susemihla, Gomperze), kteří opáčně po Faidru ji kladou. Ba přibéremeli v úvahu ještě XIII. řeč Isokratovu, o které jednáme, všechny možné permutace nalezneme zastoupeny: Zycha (na uv. m., str. 25) — a dle něho i jiní — má za pravý pořad chronologický: Isokrates, Faidros, Alkidamas, Susemihl zase †††): Faidros, Isokrates, Alkidamas, Gercke*†) jedině dovoluje si tvrditi, že řeč Alkidamantova jest před řečí Isokratovou a proto stanoví: Alki-

*) Neue plat. Forschungen. Greifsw. 1898. str. 14—23.

**) Über Isokrates XIII 9—13 und X, 8—13 (Rh. Mus. 55, 1900. str. 574—581).

***) Philolog. Anzeiger XI, str. 293.

†) Hermes 32, 1897, str. 361 nn.

††) S čímž obojím srv. i Isokrat. 13, 12 θανμάζω — πέπονθεν, kteréžto místo dle Gerckeho (str. 353 n.) jest prý výtahem slov Alkidamantových.

†††) Philol. Anzeiger XI. 1882. str. 291—297 (v kritice Zychovy práce: dále ve spise De vitis Tisiae, Lysiae, Isocratis, Antisthenis, Alcidamantis. Gorgiae quaestiones epicriticae, Greifswald. 1884, Neue plat. Forschungen. str. 15 nn.

*†) Uv. m. str. 362 nn.

damas, Faidros, Isokrates, ačkoli připouští i možnost: Faidros, Alkidamas, Isokrates. Máme-li naznačiti své stanovisko v celé věci, doznati můžeme jen negaci všech těchto pokusů. Je-li v řeči Isokratově narážka na Alkidamanta (a dokonce zdali jen na něj v § 9—13) čili nic, jest dle mínění našeho již proto nemožno s pravděpodobností jakous takous rozhodnouti, poněvadž ani jisto není, zdali řeč, jménem Alkidamantovým nám dochovaná, vskutku také Alkidamantova jest. Aspoň úplně není odčiněna dosud pochybnost, kterou vyslovili Foss*), Benseler**), Sauppe***) i jiní†) o autentičnosti, opírajíce se především o Aristotelovu Rhetor. III, 3, dle níž Alkidamas prý učitele svého Gorgiu následoval i předstihoval v kupení figur a podobných »překras« slohových, kdežto v naší řeči není (mimo antitheta) po takovémto návyku téměř ani stopy. Avšak konečně, ať již uznáme naši řeč *περι σοφιστῶν* za Alkidamantovu čili nic, to zdá se nám býti jisto, že ne Platon na Alkidamantovi, ale naopak Alkidamas na dialogu Faidrovi jest závislý. Neboť Platon věru nepotřeboval čerpati myšlenky ze spisu rhetora druhého řádu a kdyby z jiných snad důvodů úmyslně byl myšlenek jeho užil, nebyl by zajisté opominul určitěji to nějak naznačiti; daleko ovšem jest pochopitelnější, že Alkidamas — chceme-li co dáti na shody objevené — čerpati se nerozpakoval z dialogu Platonova. Tím však dostaneme leda jakýs takýs terminus ante quem totiž před vydáním Panegyriku (r. 380), ale terminus ten jest až příliš nejistý a neurčitý.

Než obratme se již konečně od řeči Isokratovy proti sofistům k jiným řečem téhož rhetora. Tolik jsme bezpečněji přece stanovili, že buď XIII. řeč Isokratova vůbec nezpůsobila ještě nepřátelství Platonovo, takže Platon i přes ni (nikoli pro ni!) mohl napsati chválu ve Faidru, anebo aspoň, že řeč ta byla uveřejněna na počátku roztržky mezi oběma muži, kdy ještě nepřátelství mezi nimi nebylo příliš příkré. Ale, jak se zdá, Faidros Platonův měl, přes ono proctví, u Isokrata účinek nemilý, a rhetor vida, anebo aspoň se domnívaje, že chystaná činnost jeho jest podceňována anebo dokonce odsuzována, dal Platonovi v dalších řečech zřetelněji na srozuměnou, jak soudí o jeho filosofii. Na prvním místě náleží sem Isokratova řeč X., nadepsaná »Helene« anebo, jak méně přesně, ale lépe zase co do obsahu dosud někdy se označuje »*εγκώμιον Ἑλένης*«.

Jako v řeči proti sofistům, i v Heleně (a to hned v úvodě) Isokrates útočí proti třem nějakým protivníkům; první skupinou

*) H. Ed. Foss, De Gorgia Leontino commentatio. Halle 1828, str. 82 nn.

**) Benseler, De hiatu, str. 172.

***) Oratores Attici II, str. 157 nn.

†) Do jisté míry i Susemihl, Neue plat. Forsch., str. 18.

(οὐ μὲν) má na mysli nejspíše*) Antisthena — aspoň slova jeho hodila by se dobře zvláště na Antisthenův spis *Ἀλήθεια* —, při další třídě (οὐ δὲ) mří dle domněnky mnoha badatelů**) především na Platona a při třetí kategorii (*ἄλλοι δὲ*) prý na lidi, jako byli Euthydemos a Dionysodoros, kteří libovali si téměř výhradně v sofisticko-dialektických hříčkách. V následujících odstavcích však Isokrates shrnuje všechny tyto tři druhy protivníků názvem «eristiků» a kárá je, že ani nic nového činností svou nepodávají, nýbrž jen ve slépějích Gorgiových, Zenonových a Melissoových (krátce «staré τέχνη» bychom mohli říci) krácejí a užitečnému žáky nevyučují; dělají to však prý jedině k vůli zisku (*χρηματιζόμενοι*). Avšak od § 8 začíná útok proti jinému druhu protivníků, totiž proti lidem, kteří říkají *ὡς ἔστιν ὁ βίος ὁ τῶν πτωχόντων καὶ φευγόντων ζηλωτότερος ἢ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων*. Většina badatelů domnívala se, že oním chvalofečnickem života žebráckého jest Antisthenes***); Teichmüller†) vyslovil domněnku zcela pravdě nepodobnou, že tu jest nárazka na Diogena Žebravého (*πτωχός*, Diog. L. 6, 80); lepší, ale přece jen nedostatečně odůvodněna jest domněnka, že protivník zde dotčený jest sofista Polykrates††). K. Muenscher†††) rád by dokázal, že slova Isokratova mří proti rhetoru Alkidamantovi a postup spisů, o které nám tu jde, představuje si takto (str. 260 nn.): krátce před r. 390 sepsal Isokrates řeč svou *κατὰ σοφιστῶν*; se zřetelem k ní uveřejnil Platon svého Faidra, jenž však přes chválu, kterou na konci Isokratovi vzdává, způsobil Isokratovu polemickou řeč Helenu, uveřejněnou asi r. 386. V obou oněch řečech napadl však Isokrates také Alkidamanta, a tento rhetor odpověděl mu brzy po publikaci Heleny spisem svým *περὶ σοφιστῶν*. Také Platon nezůstal dlužen odpověď a odrazil útoky řečí X. ve svém Euthydemu. Brzy po sepsání tohoto dialogu Platonova vydal Isokrates (r. 380) slavný svůj Panegyrikos, ve kterém duplikoval k vývodům Alkidamantovým*†).

*) Muenscherovi (Rh. Mus. 54, 1899, 243) jest arci Antisthenes označen «nepopíratelně»; naproti tomu Konvalina (na uv. m., str. 13) popírá pro řeč X. (jako i pro XIII.), že by tu byl míněn Antisthenes.

**) Welcker (kleine Schriften II, str. 466, § 12), Spengel (na uv. m., str. 756), Usener (na uv. m., str. 592), Teichmüller (Lit. Fehden I, str. 99) Muenscher (str. 248 n.).

***) Usener (Quaest. Anax. str. 9. 12), A. Müller (De Antisthenis Cynici vita et scriptis. Diss. Marburg 1860, str. 18, pozn. 2), Überweg (Philologus 27, str. 175 nn.) a dle nich i A. Gercke (v úvodu k vydání Gorgia str. LI).

†) Lit. Fehden II, str. 248 pozn.

††) Tak zvláště (pro § 8 i 12) soudil Blass (Att. Ber. II, 2, str. 370 n.).

†††) *Ἰσοκράτους Ἑλλήνης ὑγκώμιον* Rh. Mus. 54, 1899, str. 247—276)

*) Dle Muenschera jest tedy útok Platonův v Euthydemu (o němž níže bude ještě promluveno) replikou na Isokratovu Helenu, nikoliv tedy, jak na př. Dümmler (str. 41 nn.) soudí, na řeč proti sofistům. Muenscher následuje tu Bergka, Zychy, Siebecka. Natorpa a j.

Jakkoli Muenscherova konstrukce o chronologické posloupnosti oněch spisů zajisté jest důmyslná a leccos by jí se objasnilo i pro Platonova Faidra a Euthydemu, přece nijak nelze zamlčeti, že v nejednom bodě jest více než pochybná. Tak na př. ani onen vztah na Alkidamanta v Isokratově Heleně není bezpečněji dokázán; již A. Gercke (Rh. Mus. 54, 1899, str. 410 nn.) upozornil, že narážky v příslušném odstavci X. řeči Isokratovy nehodí se v jednotlivostech nijak na Alkidamanta; na něho arci Isokrates útočil v XIII. řeči, ale Muenscherovu vysuzování z Isokr. XIII, 9, na Isokr. X, 8, schází hlavní základ: kdež pak v X, 8 jeví se nám onen *τοῖς πολιτικοῖς λόγους ὑπισχυρούμενος* řeči XIII, 9? Jiní již dříve tyto odstavce (§ 8 nn.) vykládali jako útok na učení kyniků; tak Usener a Überweg; i Susemihl*) souhlasí s nimi potud, že tu jest útok na nějakého stoupence kynické filosofie, ale s Muenscherem zase aspoň tolik jest za jedno, že tu jde o *ῥητοῖρα*, nikoli o filosofa kynického, i předkládá hypothesu — neboť dobře ví, že tu lze jen s hypothesami pracovati —, že útočí tu Isokrates na Zoila, učitele Anaximena Lampsackého, přjmím *κίων ῥητορικός* (Ailian V. Hist. IX. 10). Pokud se pak tkne Alkidamanta, vzdal se Susemihl v nejuvěřejším pojednání mínění dřívějšího a praví, že útok vyšel od Alkidamanta, nikoliv od Isokrata: nicméně podržuje z dřívějšího mínění, že Alkidamantova řeč *περὶ σοφιστῶν* jest pozdější než Platonův Faidros i než řeč Isokratova *κατὰ σοφιστῶν*. Alkidamas přihlízel prý ve svém spise k známému místu Faidra Platonova o přednosti řečí mluvených proti psaným a proti Isokr. XIII, 14 postavil restringované mínění své v § 3 a 34 n. Isokrates odpověděl k Alkidamantově publikaci prý v Panegyriku (11 nn.) a později v řeči *περὶ ἀντιδόσεως* 49.

Avšak to vše jsou pro náš účel otázky podružné, hlavní věci jest, ztálí děje se v řeči oně narážka na Platona, a to na Platonova Faidra. Jak pověděno, vykládají se tak obyčejně ona slova v § 1 (*καταγεγραμμένον οἱ δὲ διεξίόντες ὡς ἀνδορία καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη ταύτων ἐστὶ καὶ γύσει μὲν οὐδὲν αὐτῶν ἔχομεν, μίαν δ' ἐπιστήμη κατὰ πάντων ἐστὶ*). Muenscher však (str. 251 nn.) rád by dokázal, že i dále § 5, 30 a 42 k Platonovi se odnášejí**). Proti tomu jiní badatelé pozastavili se již v § 1 nad slovem *καταγεγραμμένον*, jež se o Platonovi ovšem nehodí, a na př. již Sauppe pomýšlel na Aischina (žáka Sokratova), někteří pak popřeli v u b e c jakýkoli vztah řeči

*) Rh. Mus. 55, 1900, str. 581—586.

***) Nad to ukazuje Muenscher, jak arci před ním již Dümmler (Chron. Beitr. str. 40 pozn.) a j. k důležité okolnosti, že i Isokratova řeč XV. (§ 258 nn.) odnáší se k Platonovi, a v této partii že leccos jest opakováno z úvodu řeči X. V jiných věcech má Muenscher předchudcem Reinhardta (De Is. aem. str. 11 nn.).

té k Platonovi, jako Bergk *), Überweg **), Natorp ***) a zvláště rozhodně Thiele †). Thiele proti veliké většině badatelů (Spengelovi ††), Reinhardtovi †††), Teichmüllerovi *†), Usenerovi *††), Rauschovi ¹⁾), Zychovi ²⁾), Dümmlerovi ³⁾), Münscherovi ⁴⁾), Susemihlovi ⁵⁾), kteří uznávají vztah řeči té k Platonovu Faidru, namítá toto:

1. Kdyby slova *oi δὲ* . . . odnášela se k Platonovi, označen by byl Platon jako stařec (*καταγεγηράκασι*), třebaš hyperbolicky, přec aspoň jako 50letý; z toho by následovalo, že Isokratova Helena složená byla po roce 379 a tedy po Panegyriku. Vskutku také Zycha (na uv. m.) zcela důsledně odhodlal se takto datovati.

2. Kdybychom připustili, že slova uvedená namířena jsou proti Platonovi, resp. Platonovcům, mohla by i slova následující mířiti proti Platonovi, ačkoli formálně uvádí se tu třída jiných lidí. I není divu, že Usener ⁶⁾) na př. dal se strhnouti k athetesi těchto slov.

3. Konečně a především padá na váhu, že v § 6 vytýká se všem těmto třídám hamiznost, touha po zisku, a to přece nelze nijak srovnati s působením Platonovým. Proto prý také chápeme, že Dümmler na př. ⁷⁾) navrhl místo *χορηματιζέσθαι παρὰ τῶν νεωτέρων* čtení *σχηματιζέσθαι*, jenže ovšem jeho konjektura nenalezla ani souhlasu Muenscherova.

Není tu tedy polemiky proti Platonovi, ono *oi δὲ* směřuje proti jiným Sokratovcům (mimo Antisthena, proti němuž dle Thieleho první člen *οἱ μὲν* . . . jest namířen), a k datování Heleny Isokratovy jest jinak hledati cestu. Helena nemohla býti sepsána po Faidrovi (leďa zároveň s ním byla publikována), poněvadž Platon by byl nemohl prominouti Isokratovi a nad to ještě chválou jej zahrnouti po útoku na školu Sokratovu (a že tu jest útok na Sokratovce, třeba ne na Platona samého, Thiele, jak praveno, uznává). Helena Isokratova prý jest pokračování Isokratovy mla-

*) Fünf Abhandlungen aus d. G. d. gr. Ph., str. 34.

***) Philologus 27, 1868. str. 178 nn. Überweg snažil se tu dokázati, že vůbec poměr mezi Platonem a Iskratem na delší dobu se nezkalil.

****) Philologus 48, 1889, str. 625.

†) Hermes 1901, str. 260 n.

††) Isokrates u. Plato, str. 756.

†††) De Isocr. aem., str. 36.

*†) Lit. Fehden I, str. 99.

*††) Rh. Mus. 35, str. 592.

¹⁾ Na uv. m., str. 14.

²⁾ Na uv. m., str. 37.

³⁾ Akademika, str. 54. Obtíže, které tu jsou s výkladem slov jako narážkou jen na Platona, Dümmler odstraňuje tím, že prý v Heleně polemika proti Platonovi jest velmi uměle spletena s polemikou proti Antisthenovi.

⁴⁾ Rh. Mus. 54, str. 251 n., 248.

⁵⁾ Rh. Mus. 55, str. 581 nn.

⁶⁾ Rh. Rh. Mus. 35, str. 592.

⁷⁾ Akademika, str. 54. Srv. i Chron. Beitr., str. 40 pozn.

distvě činnosti spisovatelské, a připíná se k stejnojmenné epideiixi Gorgicvě, i byla brzy po ní složena. Zemřel-li Gorgias dle pravděpodobného výpočtu Wilamowitzova asi někdy v letech 392—379, byla jeho Helena sepsána asi r. 385, brzy po ní Isokratova řeč X. a s ní buď současně anebo spíše o něco dříve složen Platonův Faidros.

A tu jsme u vlastního jádra kontroverxy: kdyby bylo možno jistěji určití datum oné řeči Isokratovy, bylo by hračka odstraniti nesnáze v námítkách Thielových uvedené. Neboť stačí uznati, že Isokrates v řeči své nemá neustále a ve všech slovích na mysli jen Platona (a vskutku nemůže míti jen jeho na mysli, když v dalším výkladě svém ony tři třídy shrnul v soubornou skupinu »eristiků«), a odpadne nesnáze se slovem *χηματίζεσθαι*, jež ovšem na Platona nemohlo býti vrženo, i s *καταγεγραμμάσει*, které buď také bychom nemusili vztahovati na Platona (a dokonce ne v přisnějším významu!) anebo, kdybychom i v něm chtěli připustiti vztah, vyložili bychom si je jako úmyslnou, sarkastickou oplátku slov Platonova Faidra *»έως ἔτι ὁ Ἰσοκράτης...«* Měli bychom tím dán pěkně terminus ante quem, kdybychom právě — znali určitěji, kdy sepsána byla Isokratova Helena. Ale v tom difference mezi badateli jsou velmi značné. Kdežto Thiele, jak právě pověděno, a podobně i Gercke*) klade sepsání její brzy po r. 385, kladou ji Zycha**), Susemihl***) a Keil †) do r. 366 př. Kr., souhlasíce se starověkou zprávou, dle níž prý řeč ta byla namířena proti Anaximenovi. Naproti tomu Teichmüller ††) a zvláště Dümmler †††) ukazují, že tomu na odpor jest bezpečně prý dokázaná kritika Isokratovy řeči v Platonově Politeii, a pokud se tkne tendence polemické, domnívá se Dümmler, že onen předchůdce Isokratův v tomto thematě, proti němuž vystupuje Isokrates, jest Gorgias. Helena tedy dle Dümmlera není složena po Panegyriku, nýbrž dle příbuznosti prooimíia s řeči *κατὰ σοφιστῶν* byla asi brzo po ní publikována, avšak předpokládá Platonova Euthydem a Protágoru. Ze starších badatelů Sauppe kladl řeč tuto do r. 380, Benseler zase již do r. 400.

Jak tedy patrno, různost v určení doby složení X. řeči Isokratovy jest velice značná a jistějšího vskutku nelze nic v té přičině stanoviti. Nicméně jest nejvíce podobno pravdě určení Thielovo, Gerckovo (vlastně již Dümmlerovo), že volba themata způsobena byla Gorgiovou řečí epideiktickou, a že tedy řeč Iso-

*) Rh. Mus. 54, str. 409.

**) Str. 37. Zycha právě onoho *καταγεγραμμάσει* užívá za důkaz pozdního složení.

***) Philol. Anzeiger 1881, str. 296; srv. i Rh. Mus. 55, 1900, str. 581 nn.

†) Analecta Isocratea, str. 8 n., pozn. 3.

††) Lit. Fehden I, str. 113.

†††) Akademie, str. 52 nn. Chron. Beitr., str. 40 n.

kratova vznikla asi kolem r. 385. Tento letopočet pak dobře by se shodoval i s dobou, v níž, jak se domníváme, vznikl Faidros Platonův; nebo je-li nárazka v Heleně na dialog Faidros (a že vskutku Isokrates odpovídá na dialog náš ve své X. řeči, je svrchovaně pravděpodobno), byl Faidros sepsán před r. 385 t. j. asi r. 388.

Domněnce, že v X. své řeči Isokrates dotkl se také Platona, nasvědčuje však dále i jiná věc pravděpodobná, že totiž i v pozdějších rozmluvách nezůstává Platon Isokratovi útok jeho dlužen, a že Isokrates v pozdějších řečích používá příležitosti, aby myšlenky Platonovi milé odmítal.

Tak na př. Isokrates neváhal prohlásiti rhetoriku za vlastní »filosofii« a filosofii v Platonském smyslu za pouhou přípravu k rhetorice (*π. ἀντιδόσ.* 266: *φιλοσοφίαν μὲν οὐκ οἶμαι δεῖν προσαγορεύειν τὴν μηδὲν ἐν τῷ παρόντι μήτε πρὸς τὸ λέγειν μήτε πρὸς τὸ πράττειν ὡς γυμνασίου, γυμνασίαν μὲντοι τῆς ψυχῆς καὶ παρασκευὴν τῆς φιλοσοφίας: καλῶ τὴν διατριβὴν τοιαύτην*). Tak, myslím, se změnou přátelského poměru mezi Isokratem a Platonem souvisí také změna Isokratova úsudku o eristice, kterou tak odsuzoval na počátku XIII. i X. řeči. V řeči *π. ἀντιδόσ.* 261 ujímá se eristiků proti obecnému odsuzování, říká: *ἡγοῦμαι καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἐριστικοῖς λόγοις δυναστεύοντας . . . . οὐ βλάπτειν, ἀλλ' ὠφελῆν τοὺς ἀνόμους. ἐλάττω μὲν ὧν ὑπισχρόνται, πλείω δ' ὧν τοῖς ἄλλοις δοκοῦσιν*. A naproti tomu, jak neustal v nárázkách a výtkách proti filosofii, a zejména proti nauce Platonové! Za příklad uvedu jen z poslední asi řeči jeho. Panathenaiku, r. 339 dokončené, místo (§ 117 n.), kde nejen nepřijímá, ale zamítá jako nerizumnou Sokratovsko-Platonskou zásadu, že lépe jest *ἀδικεῖσθαι* než *ἀδικεῖν*: (*ἐνόμιζον*) *δοκῶν γὰρ πραγμάτων προτεινομένων μὴ σπανδαίων, ζητέω τὴν αἴθειαν εἶναι τοῦ δεῖνὰ ποιεῖν ἑτέρους ἢ πάσῃν αὐτοῖς καὶ τοῦ μὴ δικαίως τῶν ἄλλων ἀρχὴν μᾶλλον ἢ φερόντας τὴν αἰτίαν ταύτην ἀδικῶς Λακεδαιμονίους δουλέειν. ἅπερ ἅπαντες μὲν ἂν οἱ νοῦν ἔχοντες ἔλοιπτο καὶ βουλήθειεν, ὀλίγοι δ' ἂν τινες τῶν προσποιουμένων εἶναι σοφῶν ἐρωτηθέντες οὐκ ἂν φήσαιεν**).

Ale ani Platon nemlčel k nárázkám Isokratovým, nýbrž vida asi, kterak chválou svou ve Faidru se ukvapil, tím trpčeji se »opravoval« a to především asi v Euthydemu. V dialogu tomto p. 304 E — 306 C líčí se rhetor, který pokládá se sám za nejmoudřejšího ze všech lidí a dle jehož mínění jediní filosofové (lidé jako Euthydemos a jemu podobní) jsou překážkou vrcholu jeho slávy. Od dob Heindorfových veliký počet badatelů vykládal si místo to jako nárazku na Isokrata. Tak Schleiermacher, Spen-

*) Jiné nárázky Isokratovy na Platona snad se nalézají ještě v *π. ἀντιδόσ.* 195, 258 n., Filipp. 12 a Panathen. 26 - 32.

gel, Reinhart, Überweg (vesměs na známých místech), Zeller*), Rausch**), Gercke***), Natorp †) a ještě jiní ††) opětuji pozorování Heindorfovo a Spengelovo, že slova v dialogu Euthydemu jako ulita jsou na našeho rhetora, třebaš nebyl tu výslovně jmenován, a že Platon oplácel mu tím útok v řeči jeho učiněný. Nalezli se sice i tu někteří, kteří vykládali si slova Platonova jako výpad proti Lysiovi, Thrasymachovi †††) nebo Theodorovi *†). Steinhart pak *††), jako popíral, že by Isokrates v XIII. řeči útočil proti Platonovi, tak tvrdil, že ani Platon nemá v Euthydemu Isokrata na mysli⁴⁾; konečně stilometrická šetření Arnimova²⁾ vynesla na jevo podivný výsledek, že totiž Euthydemos Platonův náleží v první dobu tvorby Platonovy, kdežto Faidros v dobu střední. Avšak hledíme-li k slovnímu znění místa aneb prohlížíme-li shody někdy i slovní, jak je sestavili Rausch³⁾ a Natorp⁴⁾, tuším, za pravdě daleko podobnější uzoáme, že tu tepán jest Isokrates, a že arci proto klásti jest co do doby složení Euthydemu po Faidrovi⁵⁾. Podrobná a podružná jest otázka další, zdali Euthydemos jest odpovědí na XIII. či X. řeč Isokratovu. Že jest to replika na Isokratovu řeč proti sofistům, domnívali se

*) Philos. d. Griech. II, 1, str. 531, pozn. 1 a Arch. f. G. d. Philos. IX, str. 526.

**) Na uv. m., str. 18.

***) Neue Jahrb. f. kl. Altertum I, 1898, str. 588.

†) Philologus XLVI¹, 1889, str. 616.

††) Literaturu do let osmdesátých sebral Cornel Fischer: Über die Person d. Logographen in Platons Euthydem. (Prog. vyš. gymn. Lvovského 1880.)

†††) Winckelmann (k Euthyd. pag. XXXV).

*†) Sauppe v Ztschr. f. Alterthumswiss. 1835, str. 406.

*††) Platons Leben, str. 181 n.

¹⁾ Steinhartovo mínění odsuzuje Zeller jako » zcela pravdě nepodobné«. Jako Steinhart popírá i Hermann (na uv. m., str. 302), že by tu byl míněn Isokrates anebo vůbec nějaká určitá osoba v Athénách; podobně soudí i J. V. Novák (Platon u d. Rhetorik, str. 536—539). Nesouhlasíme sice s tímto stanoviskem, ale také nemůžeme souhlasiti s prudkým odmítnutím Novákových výkladů, jak učinil W. Christ (Griech. Litteraturgesch., 3 vyd., str. 378, pozn. 3). Proč neodbyl tak Christ zároveň také Steinbarta a Hermanna?

²⁾ Na uv. m. str. 21.

³⁾ Na uv. m., str. 18. Rausch také právem upozorňuje, že rážka na Isokrata děje se vlastně již p. 289 E.

⁴⁾ Philologus XLVIII, str. 616, pozn. 64 a Hermes XXXV, 1900, str. 398 n.

⁵⁾ Že nelze klásti Euthydemu chronologicky před Faidra, dokazoval již Überweg, po něm Gomperz (Platon. Aufsätze, str. 27), Natorp (Hermes XXXV, str. 407), a Christ (Platonisch. Studien, str. 501), jenž dokonce nazývá tento úsudek »der unanfechtbare Schluss«. Christ myslí, že mezi Faidra a Euthydemu připadá první cesta Platonova do Italie a Sicílie.

Teichmüller*) a Dümmler**); tento hlavně proto, že Platon u jistuje, že protivníka cituje doslovně, ale v Heleně Isokratově nenalzáme slov oněch. Proto soudí Dümmler (dle myšlenky Zellerovy), že nalázala se slova ta v ztracené části řeči XIII. Naproti tomu Bergk, Zycha, Natorp, Siebeck, Muenschler (na uv. místech) spatřují v Euthydemu odpověď na výpad Isokratův v řeči X. K těmto druhým spíše bychom se přidali, ačkoli pro faktum, že Euthydemos po Faidru byl složen, nezáleží, jak se v této otázce rozhodneme; jedná se jen o uznání, že Euthydemos jest následek — Faidra, ježto obsahuje útok na Isokratovo počínání***).

Touto úvahou však vlastně jsme se octli již u jiné řady důvodů nebo kriterií pro dobu složení dialogu Platonova, u kriterií plynoucích z poměru jednotlivých dialogů Platonových k sobě navzájem. Srovnávajíc jednotlivé dialogy buď co do obsahu věcného nebo stránky slovní, docházíme k jistým výsledkům, ne sice k určení data absolutního (roku v číslicích vyjádřeného), ale aspoň data relativního, k určení místa, které jistému dialogu v pořadu ostatních rozmluv Platonových přísluší; a to nám pro pochopení filosofického vývoje našeho myslitele zcela postačí.

Avšak nesmíme zamlčeti, že metoda sama nejen neušla výtkám, nýbrž dokonce že bylo popíráno, že by vedla k cíli; zvláště popíráno, že by dle obsahu dialogů bylo možno stanovit pořad skutečného jich složení. Již Susemihl†) opíral se tomu, aby činily se závěry z poměru obsahových stránek jednotlivých dialogů, kdežto na př. Schultess ††) v tom hledal novou a spolehlivou metodu k stanovení chronologického pořadí dialogů Platonových. Mnohem určitěji opřel se šest let po Schultessově publikaci Rohde †††) podobnému počínání. Ale Rohde obrací se proti metodě a prohlašuje ji za chybnou, protože — někteří badatelé, především Schultess, špatně jí užili; jiného důvodu aspoň Rohde neuvádí a také stěží by mohl uvést. Nelze popírati, že Schultessovy vývody (že Faidros sepsán po Faidronu) jsou mylné, ale proto není ještě pochybena metoda sama, kterou snažil se pracovati. Nelze rovněž popírati, že třeba jest při metodě té veliké opatrnosti; ale to platí o každé metodě vůbec. Konečně

*) Lit. Fehden II, str. 244 nn.

**) Chron. Beitr., str. 41 n.

***) Ovšem i o Euthydemovi od dob Schaarschmidtových opět a opět ozvaly se hlasy athetující. Nověji na př. Karel Lüdecke (Die Frage der Echtheit und Abfassungszeit des Euthydemus. Prog. gymn. v Celle 1897), domnívá se, že Euthydemos není Platonův, ale snad od Aristotela pochází, prý asi z r. 342; avšak i Lüdecke zří v Euthydemu útok na Isokrata, na který rhetor pak reagoval ve svém Panathenaiku.

†) Genet. Entwicklung I, str. 285.

††) Platon. Forschungen, Bonn 1875.

†††) Die Abfassungszeit des Platonischen Theaetet (Kleine Schriften, Tübingen u. Leipzig 1901) str. 261 n.; původně v Jahrb. f. class. Phil. 1881.

nelze popírati, že jí nenáleží místo před znaky a důvody vnějšími; ale to zase platí o veškerém usuzování z důvodů vnitřních. Nicméně s jistou opatrností a s jistým omezením nejen má plnou oprávněnost a hodnotu, ale jest dokonce i nepostrádatelna všude tam, kde jiných bodů oporných není buď vůbec, anebo kde nejsou dosti spolehlivé.

V našem případě jest s tohoto hlediska určití především poměr dialogu Gorgia k Faidrovi, stanoviti, který předcházet; neboť i ta věc jest sporná a pro určení doby složení Faidra není bez významu.

Poměr časový vzniku Gorgia a Faidra dříve opáčně byl ustanovován nežli nyní se děje. Nejen na př. B. Krische*), ale i Zeller (ve 3. vydání své Philos. d. Griechen**) soudili, že Faidros byl dříve složen než Gorgias, a ještě když F. Lukas***) počítal vážnější badatele o Platonovi, kterak soudí o otázce priority, nalezl, že pro prioritu Gorgia vyslovilo se jich osm, kdežto proti ní deset, a k těm se sám také přidal. Arci správnost mínění nelze rozhodovati počítáním hlasů, a mimo to dnes by táž bilance již jinak vypadala. Nicméně i mezi nejnovějšími badateli nalezla domněnka, že Gorgias jest pozdější než Faidros, horlivého zastance v A. Gerckovi†), jemuž jest Gorgias odpovědí na útok rhetora Polykrata proti Sokratovi††). Pro prioritu Faidra uvádí Gercke hlavně tyto důvody:

1. Ve Faidru prý pokládal Platon ještě za možné, aby nějaká pravá rhetorika byla zbudována, a to na základě filosofického, avšak v Gorgiovi upustil i od této naděje (p. 504 D, 503 A) a prohlásil ji za pavědu, která ani nezakládá se na pravém vědění (p. 459 B n., 461 B, 465 A) ani nemůže nikoho poučiti (p. 455 A).

2. Že jest možné vážné umění politické, věřil Platon i v Gorgiu a věřil v to až do smrti; avšak kdežto v Menonu a Protagoru nechal ještě nerozhodnuto, zdali státníci, od lidu athenského za největší uznávání, vskutku byli učiteli lidu čili nie, popřel to v Gorgiu a některých pozdějších spisech se vši rozhodností. Aby byl potom brzy zase (ve Faidru) přešel k mírnějšímu úsudku a v pozdějších spisech (na př. Filebu) zase se vrátil k příkřejšímu, nelze při muži, jako byl Platon, si mysliti.

3. Prioritu Faidra dokazují prý i některé vztahy, jež jeví se mezi oběma dialogy v podrobnostech. Tak proti Faidrovi

* Na uv. m., str. 99.

** II, str. 447 n. Proti němu (v souhlase s Überwegem) vystoupil a dobře polemisoval J. V. Novák (Platon und die Rhetorik, str. 492 až 494).

*** Die Methode der Eintheilung bei Platon. Halle 1888.

†) V úvodě k Sauppově vydání Plat. Gorgia (Berlín 1897), zvl. str. XXXVIII nn.

††) Str. XLI nn.; s myšlenkou tou rovněž nelze mi souhlasiti.

(270 B) jest v Gorgiovi (463 B a 465 D) jinak stanovena soustava uměn pravých a nepravých; ve Faidru (276 A) jest protivou pravdy psaná řeč rázu starých rhetorů, zde však, jako později ještě i u Aristotela, protivou pravého státnictví jest rhetorika vůbec (463 D).

Z těchto »a jiných« důvodů soudí Gercke, že před Gorgiou byly složeny nejen Menon, Protagoras, Stát I. kn., ale i Faidros; a po Gorgiovi teprve hlavní jádro Státu, Faidon, Politikos, Filebos atd., a že Gorgias sepsán asi v polovici let osmdesátých. Domněnku svou snaží se dokázati polemickými vztahy Gorgia především proti pamletu Polykratovu, proti Antisthenovi a Isokratovi.

Avšak hlavní »důkazy« Gerckovy zakládají se vesměs na »circutu vitiosu«. Mohli bychom arci dobře chápati, že Platonův úsudek o rhetorice stával se stále příkřejším a příkřejším, kdybychom měli dříve nějak zajištěn postup dialogů Faidros — Gorgias; ale právě tak dovedeme si vyložití při opácném předpokladu, že Platon na čas svůj úsudek o rhetorice zmínil, že také úsudek o Perikleovi zmínil, nikoli snad změnil*), a vztahy v podrobnostech Gerckem uvedené také dobře obstojí při opácném poměru dialogů. Že lze tak zcela pěkně věc obrátiti, toho na důkaz odkazují čtenáře k výkladům Natorpovým**) a u nás Kvěcalovým***). Krátce, důvodů těch lze užiti pro i contra, i ne-

*) Úsudku o Perikleovi Platon nezměnil; neboť chvála ve Faidr. 270 A týká se přece Perikleá jako řečníka, kdežto hana v Gorg. 515 C nn. 519 A týče se Perikleá jako politika. Tak již dávno na rozdíl obou dialogů upozornil B. Kriesche Pat. Phädr., str. 114 n., jehož právem přidržel se Zeller II, 1, 542, pozn. 1. a j.

**) Philol. XLVIII, str. 429, 431, 444—449, 594—6 Arch. f. G. Phil. II, str. 397. Hermes XXXV, 400—402. Trest výkladů Natorpových tu jest: Thema i hlavní účel obou dialogů jest stejný; druhý díl krok za krokem postupuje jako Gorgias, jen příkré některé názory tam vyslovené jednak opravuje, jednak doplňuje. Rhetorika se neodsuzuje již naprosto, nýbrž jen za jistých okolností, o Perikleovi (a to jen jako o řečníku, nikoli jako o státníku) úsudek zní mírněji, a tragická poesie rovněž neodbyvá se tonem opovržlivým. Ze všeho toho soudí pak Natorp, že asi brzy po sepsání Gorgia Faidros byl publikován, když Platon uznal, že úsudkem svým o ceně rhetoriky se poněkud unáhnil a když počala se vědychtivá mládež také kolem něho seskupovati.

***) Na uv. m. str. 117—121. Kvěcala soudí, že slova pag. 275 DE pronáší Platon jako výraz vlastní zkušenosti. Úsudek jeho v Gorgiu, kterým odsoudil všecku rhetoriku, zajisté prý vzbudil v Athénách podivení a odpor, jehož jistou oprávněnost sám Platon později uznal a ve Faidru (jenž dle mínění autorova jest sepsán v době, »kdy Platon již delší dobu v Akademii učil«), mírnější soud svůj o rhetorice pověděl; také úsudek o Perikleovi tu dopadl příznivěji, třebaž jen o Perikleovi jako řečníku. Platon dává na srozuměnou, že úsudku jeho nebylo dobře porozuměno.

divíme se, že když po Thompsonovi*) Siebeck**) svou methodou odkryl ve Faidru citát z Gorgia, celá řada badatelů, jako Dümmler***), Susemihl†), Natorp i Zeller ††) a j., hájí pořadí Gorgias—Faidros i datuje Gorgia v léta 390 (Wilamowitz, Natorp na př. v 393). A mínění to podepráno jest lépe, než opáčené, hledíme-li k jistým formálním vztahům mezi oběma rozmluvami.

Že jsou zcela zjevné vztahy mezi Gorgiem Platonovým a Faidrem, dávno již vypořizováno. Dosti důkladně již Thompson a Überweg (na uv. m., str. 249 n. a 252—265) a po nich zvláště Jos. Hülsenbeck†††), Siebeck, Natorp a j. probrali a ukázali ke shodám mezi oběma dialogy. Shody jsou nejednou téměř doslovné, a kde se jeví rozdíl, prozrazuje se Faidros jako dialog pozdější, ježto učení v něm podávaná jsou buď prohloubením nebo doplněním anebo i opravou mínění, vyslovených v Gorgiovi, ba nejednou, jak již Hülsenbeck (str. 7) zřetelně napsal, činí dojem citátů z dřívějšího spisu. Jíž Hülsenbeck srovnal v té příčině tato místa:

Gorg. 499 E	a Faidra 258 E.
› 459 nn.	a › 260 nn.
› 452 E, 454 B	a › 261 A. B.
› 448 C	a › 267 C
› 464 B nn.	a › 268 B. 270 B. nn.

Po něm Siebeck*†), nevěda o předchůdcích, znovu zjistil shody Faidra 260 E (o rhetorice) *ὄν ἐστι τέχνη ἀλλ' ἀτεχνος τριβή* s Gorg. 463 B *ὄν ἐστι τέχνη, ἀλλ' ἐμπειρία καὶ τριβή*, zvláště pak Faidr. 261 A, o níž praví, že jest »co možná nejzřetelnější zkrácený citát« slovo Gorg. 453 A a 452 E. A vskutku, položíme-li obě místa vedle sebe, vysvitne správnost tohoto dokladu pro prioritu Gorgia.

*) Ve vyd. z roku 1868 a 1871.

**) Zu Platons Phädrus und Gorgias. Philologus XL, 1881, str. 175—179 a uv. čl. v Jahrb. f. cl. Philol. 131, 1885, str. 225 nn. Gercke o tomto objevu prostě tvrdí (ve vydání Gorgia na str. XXXVIII), že »se zakládá na neporozumění místa a celého dialogu«, ale místo důkazu přidává v poznámce 5.: »Der Nachweis würde hier zu weit führen«; že by však jinde byl to dokázal, není mi známo.

***) Chron. Beiträge, str. 44.

†) De Plat. Phaedo, str. III, IX. Neue plat. Forsch., str. 3 n.

††) Ve 4. vyd. Philos. d. Griech. II, 1, str. 541.

†††) V pojednání, jež zůstalo dosti dlouho nepovšimnuto: Über Plato's Gorgias und Phädrus. (19. Progr. des k. k. O.-Gymn. zu Iglau 1869). Pojednání toto řeší dvě otázky: 1. čím liší se pojmání rhetoriky ve Faidru od určení jejího v Gorgiu (autor správně ukazuje, že v Gorgiu jest v popředí posunuto stanovisko ethické, kdežto ve Faidru převládá hledisko theoretické) a 2. který z obou dialogů jest pozdější (odpovídá, že Faidros).

*†) Na uv. m., str. 231 n.

Gorgias.

453 A: ἢ ἔχεις τι λέγειν ἐπὶ πλέον τὴν ῥητορικὴν δύνασθαι ἢ πειθῶ τοὺς ἀκούουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ποιεῖν;

452 E: τὸ πείθειν ἐγὼ γ' οἶόν τ' εἶναι τοῖς λόγοις καὶ ἐν δικαστηρίῳ δικαστᾶς καὶ ἐν βουλευτηρίῳ βουλευτᾶς καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαστᾶς καὶ ἐν ἄλλῳ ἕν ἑλλόγω παντί. ὅστις ἂν πολιτικὸς ξύλλογος γένηται.

Faidros.

261 A: ἄρ' οὖν οὐ τὸ μὲν ὅλον ἢ ῥητορικὴ ἂν εἴη τέχνη ψυχαγωγία τις λόγων, οὐ μόνον ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι ξύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις, ἢ αὐτῇ συμφορῶν τε καὶ μεγάλων περί;

Ze srovnání obou míst nejen vynikají shody, nýbrž i zajímavý rozdíl. Kdežto v Gorgiu omezuje se ponětí rhetoriky (v definici Gorgiově) na působení ve veřejných shromážděních, ve Faidru ukazuje se, že i v rozhovorech soukromých může míti rhetorika místo (*ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις*). A tak nejen tu jest »zkrácený citát«, nýbrž i pokrok v stanovení ponětí rhetoriky.

Posléze upozornil Siebeck, že to, co Platon ve Faidru 261 C nn. vykládá o nutnosti vědění k dosažení třebas zdání a oklamání posluchačů, předpokládá svou stručností delší výklady Gorg 452 E až 461 C.

Konečně na srovnanou Natorp*) uvedl ještě shody mezi Gorg. 459 D—460 A s Faidr. 259 E, 260 A, C a Gorg. 459 E s Faidr. 260 D.

Ze všech těchto parallel vyplývá priorita Gorgia a tím i datování Faidra zase se odůvodňuje; neboť klademe-li Gorgia asi v r. 393, patrně, že činí se tím pravdě; obdobno složení Faidra po r. 390.

Aby se to jednak ještě více odůvodnilo a spolu i poněkud blíže vymezilo, třeba ukázati ještě k jiným zajímavým vztahům obou dialogů k Isokratovi.

Soudíme, že Platon uveřejniv Gorgiu, v němž proti sofistům a rhetorům tak důrazně vystoupil, došel souhlasu Isokratova, který právě tehdy hodlal opustiti povolání logografa a věnovati se vyučování ve škole rhetorské a tudíž v sofistických rhetorech nutně zřel protivníky nebo konkurenty a v Platonovi, který proti nim psal, zase pomocníka svých plánů. Proto uveřejnil řeč *κατὰ σοφιστῶν*, v níž nejednou zřetelně se shoduje s Platonovým Gorgiou, avšak v jádře přece prozradil, kterak vlastně jest pramálo dalek stanoviska a názoru těch, proti nimž útočil. Platon dobře vycítil, že pokud Isokrates útočí na sofisty a rhetory, mohl by mu býti pomocníkem v propagování jeho

*) Na uv. místě ve Philologu.

filosofie, zároveň však mu neušlo, kterák rhetorika v pojmání Isokratově jest právě tak duchaprázdná jako jeho protivníků. Odtud ona »chvála — nechvála« Isokrata ve Faidru, onen celkový posudek o Isokratovi, pochvalný, ale plný klausulí, podmínek, posudek, před nímž předchází řada více méně skrytých výtek a odchýlných mínění proti názorům v Isokratově řeči vysloveným.

Třeba uvéstí nyní doklady určité pro tento pořad: Gorgias, Isokratova řeč a hned po ní Faidros. Řadu dokladů pro poměr Isokratovy řeči κατά σοφιστῶν a Gorgia Platonova poskytl již L. Konvalina; uvedu jen tyto zajímavější:

1. Známá výtka, že sofisté, ačkoli se chlubí, že žáky vyučí ctností, přece si stěžují na ně, že nedodržují slibu a nechtějí jim zaplatiti vyjednaný honorár, vyskytuje se nejen v Plat. Gorg. 519 C, ale i u Isokrata § 5, jak na to právem upozornil Holzer*).

2. Mnohem jasněji snad ještě vynikne poměr těchto tří spisů, srovnáme-li místa, na nichž o rozsahu pojmu rhetoriky se jedná, totiž Plat. Gorg. 452 E n., Isok. XIII, 20 a Plat. Faidra 261 B.

Sofisté, resp. Gorgias dle líčení Platonova, vymezili rozsah rhetoriky na působení v rozmanitých veřejných shromážděních. Platon v Gorgiu bojuje proti určení rhetoriky jako umění přemluvy, jestliže není při tom bližšího určení, za jakým cílem a jakými zásadami se přemluva děje, naproti tomu nestará se o přísné vymezení pole působnosti rhetoriky. Isokrates má na mysli pole působnosti rhetoriky zcela v souhlase s Gorgiou (a sofisty), a tu Platon ve Faidru ukazuje, že pravá rhetorika nesmí přestati jen na vystupování na soudech (logografii) anebo demegorii (resp. epideixi), nýbrž že i v soukromých hovorech a schůzkách se objevuje její důležitost. A když Faidros, nezvyklý tomuto pojmání, k otázce Sokratově odpovídá (261 B), že něco takového neslyšel, nýbrž περί τὰς δίκας λέγεται τε καὶ γράφεται τέχνη, λέγεται καὶ περί δημιουργίας, Sokrates mu toto »zastaralé« mínění opravuje delším výkladem.

* Na str. 35. Na jinou shodu upozornil již Bake (Schol. hypomnem. III, 38), totiž mezi Gorg. 463 A *δοξή — πολιτικῶν* a Isokr. XIII, 17 *ταῦτα δὲ — εἶναι*. Ostatně srv i úvod Gerckův str. L nn. Z toho však, že Isokrates v řečích svých přihlíží na př. ke Gorgiovi, nelze souditi, jak činil na př. Sudhaus (Rh. Mus. XLIV, str. 52 nn.), že by na př. řeč k Nikokleovi byla Platonovi podnětem k sepsání Gorgia. Právem odpovídá Dümmier (Chron. Beitr., str. 1 nn.), že shody takové nedokazují, leč že Gorgias »pálil« Isokrata, poněvadž Isokrates jako pravý žák Gorgiův cítil se rovněž tímto dialogem dotčen, třebaš Platon nemřil úmyslně a určité snad právě na něho. Sudhausovu domněnku odmítl také Gercke (úvod, str. LIV). Pojednání Gotschlichovo (Ueb die Veranlassung d. Plat. Gorg. u. d. Polemik in demselben, Prog. Beuthen 1871) bylo mi nepřístupno.

Tím vším snad učinili jsme dosti pravděpodobným pořádek: Gorgias, XIII. řeč Isokratova, Faidros a dodali tak důvody, proč spíše bychom kladli složení Faidra po řeči proti sofistům (ač zajisté nedlouho), což, jak jsme svrchu ukázali, ze srovnání jen obou těchto děl nebylo možná rozhodnouti. —

O poměru dialogu našeho k rozmlouvám ostatním nehodláme tu jednati; jednak zajisté není potřebno, abychom o poměru jeho k Apologii, Lachetovi, Lysidovi atd. promlouvali, poněvadž neběží nám o stanovení pořadí všech dialogů Platonových, nýbrž jen o Faidra, a mimo to zase o poměru k pozdním dialogům promlouvati, vyžadovalo by obsáhlé úvahy. Přestáváme tedy jen na pouhém konstatování, že Theaiteta i Faidona pokládáme za pozdější než Faidra, a že shody v jednotlivostech, v jednotlivých učeních a názorech, pokládáme za doklad, že Faidros hlásí se již v dobu filosofické vyspělosti Platonovy. Jen o poměru k Symposiu stručně bychom připomenuli*), že i tuto rozmluvu (kladenou skoro obecným souhlasem filologů pro anachronismus známý v rok asi 385) pokládáme za pozdější. Kdyby i jiných věcí nebylo, které jako podružné přecházíme, již poněť Erosa ukazuje zřejmě, tuším, že Symposium Platonovo jest pozdější, ježto jest prohloubenější. Kdežto ve Faidru Eros jest bůh (242 C, D, 242 E: *θεός, θεῖον*), v Symposiu výslovně (ne snad jen nahodilou odchylkou) se označuje jako *δαίμων* a odůvodňuje se toto jeho prostředečné postavení mezi člověkem a bohem. Kdežto ve Faidru (249 D nn.) láska určuje se jen povšechně jakožto touha po ideálu, která vzbuzena jest jeho krásou, v Symposiu vymezuje se hlouběji jakožto plození krásna, aniž se opomíjí onen pud k takovému plození podrobněji stopovati a to v souhlase s učním ve Faidru. Krátce, toto stěžejné poněť obou rozmluv jest propracováno v Symposiu tak, že, myslím, bez odporu ukazuje ke vzpomenutému pořádu chronologickému.

A k potvrzení svého datování docházíme též, stopujeme-li některé speciálně Platonovy názory v několika rozmlouvách. Nemíním tu snad jen vlastní Platonovu nauku o ideách, ačkoli zajisté hned na první přečtení každému jest patrné, že v rozmluvě naší učiněn veliký krok další v rozvoji této filosofické myšlenky Platonovy a že již také z té příčiny jest nemyslitelné, aby patřil Faidros mezi nejdřívejší rozmluvy Platonovy, ale i jiné, podružnější učení, stopováno jsouc v několika rozmlouvách, utvrdí nás v našem mínění o době složení Faidra. Volím za příklad**) učení Platonovo o učitelnosti etnosti, jež možno stopovati ve zřetelném a pozvolném vývoji od stanoviska Sokratova, jenž proti

*) Pojednání II. Hahna (Das gegenseitige Verhältniss der plat. Dialoge Phaedrus u. Symposium. Prog. Birkenfeld 1882) nebylo mi, bohužel, přístupno.

**) S v. Natorpa (Hermes XXXV, 391 nn.) proti Gerckovi (Herm. XXXII, 373 nn.).

sofistům popíral, že by některý člověk byl v držení ctnosti anebo jí dokonce dovedl vyučiti jiné. V Apologii (19 CD, 20 DE, 33 AB a j) s důrazem se ohražuje, že by si kdy byl přičítal podobné vědění ctnosti anebo schopnost jí učiti, a prohlašuje každého, kdo by tak tvrdil, za zlomyslného pomluvače. Podobně v Protagoru (319 AB, 328 E) popírá, že by ctnost byla učitelna anebo lidem vpravitelna (*παρασκευαστόν*); a tak i v Lachetu (186 C, 200 E) a Menonu (89 E). Avšak tímto dialogem nastává obrát v učení onom u Platona; nikoli snad tak, že by najednou byl uznal, že lze ctnosti učiti; naopak, pokud se slovu »učiti« rozumí jako = vpravití někomu něco, co v něm není (tedy řecky: pokud *διδάσκειν* by bylo = *παρασκευάζειν, παραδιδόραι*), stále hájí nesdělitelnost ctnosti; tak v Menonu (93 B 95 E), Politei (518 BC), Symposiu (175 D). Avšak Platon znenáhla dochází k pochopení, že veškeré »učení« druhých lidí jest jen vybavování, vypěstování jistých vloh, jistých schopností či jistého vědění, které se v nich nalézá, jistých zárodků, jež v nich zrají až k době dospělosti, době porození, že »učení« jest *τέχνη μαιευτική*, proto, poněvadž všecko »učení se«, poznávání, jest jen rozpominání (*ἀνάμνησις*). Podobně to v rouše mythickém slyšíme ve Faidru v známé části, líčící rozdíl duší lidských podle toho, jak v sebe pojalý a zachovaly odvěké ideje spravedlnosti, moudrosti a krásy při objíždce oné v nadnebeských výšinách; líčení to jest zakončeno slovy, která stručností, tuším, sama také ukazují k tomu, že klásti jest Faidra (asi jako Faidona) rozhodně po Menonu: *δεῖ γὰρ ἀνθρώπων ξυνιέναι κατ' εἶδος λεγόμενον ἐκ πολλῶν ἰδὼν αἰσθήσεων εἰς ἓν λογισμῷ ξυναιρούμενον τοῦτο δὲ ἐστὶν ἀνάμνησις ἐκείων ἃ ποτ' εἶδεν ἡμῶν ἢ ψυχῇ συμπορευθεῖσα θεῶν καὶ ἡπειροδοῦσα ἃ τῶν εἶναι φασιν καὶ ἀνακύψασα εἰς τὸ δὴ ὄντως*. A proto může Platon pak nejen připouštěti »vědění« ctnosti, ale i možnost »učiti« jí jiné lidi, jakož ve Faidru (p. 270 C—272 C i jinde) výslovně to činí podmínkou řádné filosofické dialektiky a nezbytným požadavkem, jež klásti jest na každého, kdo jako řečník chce vystupovati a býti »vůdcem duší« jiných. Dialektika, tak jak ji pojímá Platon právě ve Faidru, nedovede sice vyučiti kteroukoli duši ctnosti, nedovede vpravití ctnost tam, kde není *φύσις* potřebné, kde není, abychom to Aristotelovým termínem řekli a tím spojitost obou nauk naznačili, ctnost již aspoň »potentialiter« (*δυνάμει*); filosofická dialektika nestvořuje v duších, co dosud v nich nebylo, nýbrž jest jen »vůdkyní duší«, *ψυχαγωγία*. Jak prostě další formulací ve vývoji nebo v prohlubování této nauky jest na př. v Politei VII, 518 B nn.: *Αἰεὶ δὲ, εἰπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ, τὴν παιδείαν, οὐχ οἷαν τινες ἐπαγγελλόμενοι φασιν εἶναι, τοιαύτην καὶ εἶναι· φασὶ δὲ πῶν οὐκ ἐνοούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφείς ἐντιθέσθαι, εἶπον τῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέσθαι... Ὁ δὲ τῶν λόγος...*

σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστον δύναιεν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον, ὃ καταμανθάνει ἕκαστος . . . . . Τοῦτον τοίνυν . . . αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιεργῆς, τίνα τρόπον ὡς ὁράσθαι τε καὶ ἀνσμιώτατα μεταστραφῆσεται, οὐ τοῦ ἐμποιεῖσθαι αὐτῷ τὸ ὄραν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὁρθῶς δὲ τετραμμένῳ, οὐδὲ βλέποντι οὐ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι. "Εοικε γάρ, ἔφη. Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλοῦμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγὺς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος τῷ ὄντι γάρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ἴστερον ἐμποιεῖσθαι ἐθισί τε καὶ ἀσκήσεσιν. Nenavšeděuje i vývoj tohoto učení Platonova aspoň ve spojení s důvody jinými rovněž pro naše chronologické postavení Faidra v radě dialogů Platonských?

Poučeno jest také sledovati Platonův názor o duši a její nesmrtnosti, jak ve Faidru a jak v jiných rozmluvách Platonových se jeví. Co jest při tomto názoru nejzajímavější a již, podle našeho soudu aspoň, samo sebou činí nemožným, abychom kladli sepsání Faidra na počátek činnosti Platonovy, jest, že Platonovy názory tu prozrazují zřetelně, v celku i v jednotlivých výrazech, vliv filosofii jiných, nesokratických, totiž jednak nauky Anaximandrový a Pythagorovce Alkmaiona*, jednak nauky elejské. Alkmaionovské jest hledati rozdíl mezi člověkem a zvířetem v rozumnosti**, ve schopnosti chápati pomocí pojmů (v *Ξενία* 249 BC), a zcela Alkmaionovský jest dukaz pro nesmrtnost duše (jak svědčí Aristot. *π. ψυχ.* I, 2, 405 a 29) v tom, že duše jest *primum movens*, jakž Platon začíná výklad svůj slovy (245 C), *Ψυχὴ πάντα ἀθάνατος· τὸ γὰρ αἰκνύτων ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινεῖν, καὶ ἕπ' ἄλλον κινούμενον, παιδᾶν ἔχον κινήσεως, παῖδαν ἔχει ζωῆς· μόνον δὲ τὸ αὐτὸ κινεῖν, ἅτε οὐκ ἀπολείπον ἑαυτό, οὔποτε λήγει κινούμενον*. A slova hned následující: *Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως, ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον . . . ἐπειδὴ ἀγέννητόν ἐστι, καὶ ἀδιάθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι* pronášejí myšlenku Anaximandrovu. Anaximander nejen prý poprvé stanovil pojem *ἀρχή* jakožto *principium*, t. j. počátku a podstaty všeho jsoucna, ule i zcela, jak učí Platon ve Faidru, prohlásil, že princip všeho pohybu a dění nutně jest věčný; neboť kdyby nebyl věčný, došlo by k zastavení pohybu, čímž by došlo k zastavení všeho dění a tím zase k nemožnosti, aby znovu začalo. S tím srv. zvláště slova Plat. Faidr. 245 D *τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε*

* Srv. Zeller, *Philos. d. Griech.* I, 198. 5. vyd. Lutosławski *Plato's Logic*, str. 332 nn. a Natorp. *Hermes* XXXV, str. 426—432.

** Důrazné o. o. odlišování duševna a tělesna, které vlně se celým mythem Faidra, má předchůdcem výklady v *Gorg.* 492 A nn., 523 D, 524 B.

*γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γέρεσιν συμπεσοῦσαν
στῆναι καὶ μήποτε αὐθις ἔχειν ὄθεν κινήθῆντα γενήσεται*).*

A stejně již dávno postižen byl a zvláště Natorpem**) vytčen elejský ráz naší rozmluvy. Protiva dění či nikání a skutečného jsoucna, tak charakterisující filosofii Eleatů, ve Faidru nejvíce ze všech dialogů Platonových jest zdurazněna; i antithesa ἀλήθεια — δόξα jakožto analogická protiva k antithese světa »onoho« a »zdejšího«, nádherný mythos, jenž líčí, jak vypadá to tam, kde skutečná »pravda« a skutečné »jsoucno« se nalézá, i jednotlivé výrazy některé jsou jako ozvuky velkolepé básně Parmenidovy. Výraz »elejský Palamedes« (261 D) jest zřejmá narážka na Zenona; i na str. 266 B nejspíše k němu se odkazuje jako k zakladateli dialektického postupu. I v jiných spisech Platonových (arci nikoli z první doby) nalezneme stopy nauky elejské — vždyť i základní pomysl Platonův, o ideách, kořen má v názoru elejském —, ale nikde nepřijímá učení ona Platon tak bez odporu a kritiky, jako ve Faidru. Tak ve Faidronu jest v první části leccos elejské filosofii příbuzného, avšak v dalším postupu díla (70 A) stanoví se odchylně od Eleatů (a také Faidra) ὄρο σῆδη τῶν ὄρων (měnící se jsoucno a neměníci se); tak již v Theaitetu vyskytuje se kritika elejské nauky, ale zvláště v Parmenidů a Sofistu jest důkladné posouzení elejského učení. I tato vše tedy nasvědčuje chronologii: Faidros před Faidonem, Theaitetem a jinými dialogy.

Vztahy mezi rozličnými dialogy Platonovými a dialogem Faidrem, o nichž posud jsme mluvili, týkaly se vesměs obsahu poměru jednotlivých rozmluv; jest však, jak patrné, možno ještě jiné vztahy mezi dialogy vyhledávati, týkající se totiž slovní stránky jejich, vyhledávati poměr dialogů co do stránky lexikální a slohové. Že náležitými a rozsáhlými studii o slohu Platonových spisů bylo by možno vyšelřiti leccos o chronologickém poměru jejich, čili přispěti tak k datování aspoň relativnímu určité rozmluvy, jest patrné samo sebou. Spisovatel, jenž tak dlouhou dobu jest činný, jako byl Platon, má jistě řadu větších změn i v slohové, syntaktické i lexikální stránce; jak to přirozenost lidská s sebou přináší, oblíbí si v jistém období některá slovíčka, úsloví, obraty a pod., kterých buď dříve neuzíval, anebo kterých později zase zanechá, oblíbiv si jiná. Zvláště pak, když podává spisy většího objemu a pečlivě vypilované, prozrazují jejich relativní období nejlépe právě rozmanité slohové zvláštnosti a libůstky, kterých nejméně autor jest si vědom a které téměř nevědomě si osvojil a oblíbil.

*) Dle domnění E. Rohdeho (Psyche, str. 464; srv. i str. 564) také třídění jevů duševních, jak podáno v našem dialogu, má předchůdce pythagorské.

**) Hermes XXXV, str. 421 n.

Pochopitelno jest odtud, že po starších pracích o slohu Platonově, jako Heindorfově, Astově, Schneiderově, Buttmanově, Zellerově (v Platon. Studien) za novější doby nedochází, alespoň ne často, k pracím, které by pečlivě a podrobněji stopovaly opravdu slohovou stránku Platonových děl, avšak že se ujaly spíše práce tak řečené »stilometrické«, t. j. statistická šetření a vypočítávání, budovaná dle toho, jak často vyskytují se v jednotlivých spisech jisté částice, kratičká úsloví a pod. Šetření taková konati lze zajisté mnohem snáze nežli pozorování o vlastním slohu Platonově. Mimo to zdálo se, že slibují dvojí kořist: býti jednak spolehlivým vodítkem při rozhodování otázky authenticity jednotlivých rozmluv, jednak bezpečným ukazatelem pořadu, v jakém Platon díla svá sepsal. Literaturu této statistiky výrazů a obrátů u Platona zahájil v Anglii již r. 1867 Lewis Campbell*) a v šlépějích jeho Thompson, avšak zůstali dlouho v ostatní Evropě neznámi. V Německu začali samostatně tímto způsobem pracovati Dittenberger a Schanz, a netrvalo to dlouho, následovala jich celá řada pracovníků: Roeper, Jecht, Frederking, Baron, Gomperz, Lina, Hofer, Konst. Ritter, Kugler, Walbe, v. Arnim, Lutostawski a j. v. Nadpisy prací jejich nalezne čtenář pohodlně a úplně spořádány ve velkém spise Lutostawského. Pracováno bylo s chutí: vypisováno, počítáno, procenta určována a dedukce činěny, práce Campbellovy a j. překládány a — dostavila se reakce proti celému počínání. Kritiků, a to skepticky na celou metodu se dívajících, nescházelo ani dvěma již. Tak na př. Zeller**) již r. 1887 ukázal na výtěžcích dosavadních, že nikam nevedou; na př. dle statistiky Dittenbergerovy byl by prý pořad dialogů Theaitetos, Sofistes, Politeia a Zákony rozmanitý, dle toho, ke které částici přihlížíme:

καὶ μήν: Z. Th. P. S.
ἀλλὰ μήν: Z. Th. S. P.
γὰρ μήν: P. Th. Z. S.
τί μήν: P. Z. Th. S.
ἀλλὰ . . . μήν: Z. Th. S. P.
μήν (vůbec): Th. Z. P. S.,

*) Nejprve ve vydání Plat. Sofisty a Politika (Oxford 1867), pak v Platos Republic, the Greek text edited with notes and essays by B. Jowett and Lewis Campbell, 3 svazky (essays se nalézají ve svazku II.), Oxford 1894 a později zase v práci o Parmenidovi v Classical Review 1896 i v jiných novějších pracích, jež nalezneš oznámeny v Revue des études grecques XI, 77 a ve spise Lutostawského.

**) Kritisoval stilometrická šetření v těchto pojednáních: Über die Unterscheidung einer doppelten Gestalt der Ideenlehre in den plat. Schriften (Sitz.-Ber. d. Preuss. Ak. d. W. 1887, 197—220); dále v Arch. f. Gesch. d. Philos. II. 1889, str. 677 nn., jakož i ve Phil. d. Griech. II, 1 (4. vyd.), str. 406 nn., konečně pak v článku: »Sprachstatistisches« (Arch. f. G. d. Philos. XI, 1898, str. 1—12).

t. j. skoro všechny možné permutace a pořádky, jen ne — ten, který udává Dittenberger (str. 326) jako pravý, totiž: Politeia, Theaitetos, Sofistes, Zákony! Z kritik jiných novějších pozornosti zasluhuje úsudek zvláště Susemihlův*) a pak poznámky Natorpovy**).

Nelze nijak pochybovati, že podobné statistické práce nejsou bez ceny; vždyť jsou to aspoň jistá šetření o slohu, při nichž subjektivní odhady a předsudky jsou vyloučeny. Nelze však pochybovati, že hodnota jejich větší nebo menší závisí na dvou věcech: co se volí za předmět a jak se dělají dedukce ze získaného materiálu.

V druhé příčině jest jasno, že nutno obezřetně srovnávati nikoliv absolutní čísla, nýbrž čísla poměrná, že čísla malá a malé difference obyčejně nic bezpečnějšího nám nepovědí, že proto třeba míti co největší počet rozmanitých šetření, a to, pokud možná, slohově významných; posléze třeba míti na paměti, že stilometrie snad dovede určití jednotlivá větší období v tvorbě spisovatelově, ale nijak s bezpečností pořádek rozmluv ve společném nějakém období, vůbec pak míti na paměti, že důvody odtud čerpané mohou rozhodovati teprve v druhé řadě, ježto nesmíme si vývoj autorův a priori představovati lineárně, jakoby pokračoval od malého užívání k stále častějšímu a častějšímu užívání téhož obratu, anebo jakoby naopak stále v oblíbě jeho ustával víc a více, nýbrž pomníti, že tu mohou se vyskytati jistá upouštění, vlnovitě se střídající s návratem k užívání týchž úslolí.

Jestliže vůbec s výtěžky stilometrickými pracovali jest co nejopatrněji, platí to tím více ve příčině Faidra, jak ostatně z novějších badatelů, zvláště Natorp***) správně podotkl. Faidra nelze prostě postaviti na týž stupeň co do slohu s jinými dialogy Platonovými, poněvadž Platon chtěje tu ukázati vyvýšenost filosofické dialektiky nad pouhou řemeslnou a sofistickou rhetorikou, snaží se dodati vzletu i slovní formě, neváhá užívati hojně poetických slov a obrátů a usiluje o živost a pestrost výrazů. Hledíme-li však k oněm stránkám slohu, na něž poetický, vzletný ráz nemohl míti vlivu buď vůbec anebo aspoň ne značného, na př. hojnosti atrakce v relativních větách, užívání částic, zásobě slov (s vyloučením výrazů poetických) atd., jsme nakloněni — jestli již vůbec z tohoto momentu nějakých dedukcí se odvážíme — klásti Faidra dobou před Symposion, Theaiteta a Stát.

*) Neue plat. Forsch., str. 33 n.

**) Philosoph. Monatshefte XXV, str. 341 nn., Arch. f. G. d. Phil. XI, 1898, str. 461—464. XII, 1899, str. 1—49, 159—186, XIII, 1900, str. 1—22.

***) Hermes XXXV, str. 386 nn. a Arch. f. G. d. Philos. XII, str. 170—178.

Avšak v tom, jak činiti dedukce, není jediné nebezpečství stilometrického badání. Jak řečeno, jiná hlavní nesnáž tkví v tom, jaké zvláštnosti slohové mají se zvoliti k tomuto zkoumání. Patrně jest nutno, jak právě doloženo, aby pozorované úsloví co nejméně záviselo na obsahu dialogů, po druhé pak aby vyskytání jeho bylo co nejčastější. To také uznávali Dittenberger, Schanz, Arnim, Natorp a j. Neboť úsloví, které řídí se dle rázu a obsahu dialogu, bude již proto vyskytati se v jednom častěji než v druhém, a přece pro chronologický sled rozmluv odtud nic nelze vyvozovati. Rovněž tam, kde bychom odkázání byli na úsloví vůbec zřídka se vyskytující, byl by jakýkoli závěr, z malých čísel činěný, příliš odvážný, ježto vliv náhody není nijak vyloučen. Schanz doporučoval, aby se k šetření volila úsloví synonymní, a zkusmalo, ve které formě v kterých rozmluvách si Platon více libuje, i zvolil sám k tomu *ἀληθῶς* proti *ὡς ἀληθῶς* a *ὄντως* proti *τῷ ὄντι*. Myšlenka zajisté jest vhodná, ale (pokud se tkne dvojice *ὄντως* — *τῷ ὄντι*) aspoň v provedení nevyhovuje požadavku prvnímu, aby úsloví zvolené bylo co nejméně závislé na obsahu a rázu dialogu. Arnim zvolil ke zkoumání svému slůvka a obraty, naznačující odpověď kladnou; zajisté vhodně, ale nutně ovšem odpadly pak téměř úplně z usuzování těch Apologie, Timaios, Kritias, Zákoný (kniha V. a XI.). Nicméně pro datování Faidra dochází k velmi pozoruhodným výsledkům, které mínění naše o době dialogu toho podporují. Srovnáváje rozličné způsoby (celkem pět), jimiž odpověď »ano« jest v Platonových rozmluvách vyjádřena a v jednotlivých těch způsobech zase rozmanité způsoby naznačení, nalézá napořád, že Faidros nijak se neshoduje s dialogy nejprvnějšími, za to však že zvláště tam, kde možná najíti jistý způsob odpovědi, který Platon pak opouští, ale v posledních dílech zase si oblíbil, anebo, kde jistého obratu s větší a větší zálibou užíval, Faidros jeví se jako dialog prostřední doby. Odkazuje k pojednání samému, uvedu tuto aspoň tyto doklady. Odpovědi *καὶ μάλα, μάλα γε, καὶ μάλα γε* a pod. vůbec se nevyskytují v Kritonu, Protagoru, Hippiovi, Menonu, Kratylovi, Lysidovi, Státu I. Vyskytují se, ale velice zřídka: v Euthyfronu, Charmidu, Euthydemu, Gorgiovi, Státu II., Faidonu, Parmenidu (ve spisech, proloženým písmem naznačených, jen jedinkrát!). Častější jsou ve Faidru, Státu III.—IX., ale zase velmi řídké v Státu X., Sofistu, Politiku, Filebu, Zákonech (jedinkrát jen v kn. II., III. IX., v ostatních knihách vůbec nikoli). Podobně na př. *ἀληθῆ* a *ἀληθῆ λέγεις* ukazuje, že Faidros zaujímá mezi dialogy místo prostřední. A abych pro druhou věc uvedl doklady z Arnima aspoň dva, připomínám, že dle jeho statistiky v odpovědích u Platona zprvu vyskytují se obraty *λέγεις* (na př. *καλῶς λέγεις, κάλλιστα λέγεις* a pod.), kdežto synonymní obraty (jako *λέγεις ἄν, εἶπες, εἶπῶν, εἶρηγες* a pod.) zprvu vůbec se nevyskytují, ve Faidru a Politice sice jsou, ale řídké, a teprve v Sofistu, Politiku, Filebu

a Zákonech jsou časté. A podobný zjev lze pozorovati v hojnosti odpovědí učiněných rhetorickými otázkami ($\pi\omega\delta\delta' \text{ o}\ddot{\upsilon}$; $\pi\omega\delta\delta; \gamma\acute{\alpha}\rho \text{ o}\ddot{\upsilon}$; $\tau\acute{\iota} \delta' \text{ o}\ddot{\upsilon}$; $\tau\acute{\iota} \mu\eta\rho$; atd.). V Kritonu, Euthyfronu, Protagorovi, Charmidu, Hippiovi menším, Euthydemu, Gorgiovi, Kratylu, Lachetu jest odpovědí takto učiněných asi $\frac{1}{20}$; ve Faidru, Symposiu, Lysidu, Faidru, Politeii, Theaitetu, Parmenidu asi $\frac{1}{8}$, v Sofistu, Politiku, Filebovi a Zákonech asi $\frac{1}{4}$. Krátce: ze statistiky Arnimovy vychází zcela zřetelně a souhlasně na jevo, že Faidros spadá dobou sepsání, pokud lze souditi z kritérií slohových, do střední periody činnosti Platonovy, mezi první a druhou cestu na Sicílii, a že jest časově blízký obzvláště dialogům Parmenidu, Theaitetu a knihám II.—IX. Politeie.

Arči nesmíme zamlčeti, že Arnim neznal ze spolupracovníků v stilometrii nikoho mimo Dittenbergera a Schanze, a že nejsou údaje jeho úplna v souhlase se statistikou Ritterovou; ale Faidra se tato vadná stránka jeho šetření netýká a nelze přece mu upříti, že volil předmět stilometrický s důvěrou, s obezřelostí jej řešil a že s velikou opatrností činí závěry z pozorování svých. Tím také se Arnimova práce liší výhodně od jiných statistiků, z jejichž pozorování nemožno odvoditi si nějaký pravděpodobnější výsledek. Neboť co mám s poněkud větší jen pravděpodobností souditi na př. z toho, že ve Faidru vyskytuje se 170 slov, která nečtou se v žádném jiném dialogu Platonově, anebo co plyne z (Campellova) zjištění, že Faidros souhlasí co do díkce nejvíce s Timaeem, Kritiou a Zákony v užívání slov fyziologických (lékařských), slov vzatých z mluvy tragiků a slov majících náboženský nebo mystický význam? Zajisté jest zajímavo a povšimnutí hodno, že Platon ani ve Faidru ani v Symposiu neužil o ideách slova $\dot{\iota}\delta\epsilon\alpha$, nýbrž že pomáhá si především slovem $\alpha\upsilon\tau\acute{o} \tau\acute{o} \dots$, ale odvážil by se někdo z toho činiti nějaký závěr? Tu mnohem zajisté zajímavější a významnější jest jiná maličkost podobná, že k označení Platonova filosofování poprvé ve Faidru (266 B, 276 E) se užívá slova $\delta\iota\alpha\lambda\epsilon\kappa\tau\iota\kappa\acute{\eta}$; před Faidrem nikde u Platona toho slova nečteme (jediný Menon má adverbium $\delta\iota\alpha\lambda\epsilon\kappa\tau\iota\kappa\acute{o}\tau\epsilon\rho\nu$ 75 D) a ve Faidru naznačuje se výslovně, že se tu uvádí nový termin*). Ale arči také toto pozorování samo se zcela ztrácí proti stilometrickým pozorováním Arnimovým, ba i proti pozorováním o vyskytání se hiatu v Platonových rozmluvách. Již Blass**) totiž vypožoroval, že v některých rozmluvách Platonových pravidlo Isokratovo o vyhýbání se hiatu jest více, v jiných méně zachováváno, v některých (na př. i v Politeii) vůbec ho nedbáno. Tak téměř žádný hiat nenalézá se v dialogu Kritiovi, Sofistovi a Politikovi (ale dosti jich

*) V jiných rozmluvách, patrně pozdějších, jest jméno to zcela již běžné; tak v Euthydemu (290 C), Kratylu (390 C), Sofistu (253 D), Politiku (285 D, 287 A) a j.

**) Att. Beredsam: eit II², str. 426 n.

jest v Theaitetovi!), poměrně velice zřídka objevuje se ve Filebovi, Zákonech a Timaiovi. A tato pozorování Blassova novým šetřením potvrdil Janell*), jenž dospěl dle nich k úsudku, že i podle tohoto zřetele Filebos, Sofistes, Politikos, Timaios a Zákony jeví se jako díla nejpozdější. A tu pozorování zasluhuje, že ve Faidru rovněž již rady Isokratovy o vystřihávání se hiatu dosti jest dbáno; arci bylo by možno ve Faidru věc si vysvětliti tím, že Platon, jenž tu právě prozrazuje zřejmě, jak tehdá Isokrata si vážil, z úcty k němu také v té příčině ho následoval, ale tím se nic nezmění na faktu, že od tohoto dialogu aspoň počíná pečlivější přihlížení k tomu, aby se nedopustil hiatu, a že Platonův Faidros i touto věcí hlásí se do doby pozdější, a nikoli do první doby Platonovy činnosti literární.

Zbývá vyvrátiti ještě námítky, které proti kladení dialogu našeho do doby pozdější, aspoň do střední doby činnosti Platonovy, byly vysloveny pro celkový průřez a nedokonalou komposici rozmluvy. Naznačili jsme, že již Schleiermacher (Pl. W. I, 1, str. 69) nalézal známky toho, že Platon sepsal Faidra v mládí, v rázu dialogu (*in der ganzen Art und Farbe*), v náklonnosti k epideiktčnosti a k ostentaci své převahy, v hojnosti látky, která zračí se průřezem v tom, že filosof vyvrací řeč Lysiovu hned dvěma řeči a na konec prohlásí všechny ty řeči za hříčku, v honosivé obšírnosti, s jakou se vyvracejí rhetorové, v plýtvání vnějšími příkrasami atd. Ani mythus ve Faidru se nalézající nemá průřez názornosti Platonových mytů pozdějších a odlišuje se dithyrambickým tonem od klidu mytů v jiných rozpravách, na př. i v Symposiu**). Komposice dialogu Schleiermacher neodsuzoval, naopak shledával ji spíše znamenitou; naproti tomu z těch, kdo kladli Faidra mezi dialogy nejprvnější, zvláště Usener***) vytýkal komposici několik vad a po něm stejně činil i Bonitz†). Dle nich spojení prvního dílu rozmluvy s druhým jest příliš volné a v druhém jsou mezery mezi jednotlivými oddíly příliš zřetelné. Forma dialogická není dosti nenuceně provedena; neboť to, co Faidros znamená v celém rozhovoru, jest příliš nepatrné (i přirovnáme-li dialog ten k menším a časnějším dialogům jako k Lachetu, Lysidu, Charmidu), než aby bylo docíleno illuse skutečného hovoru dvou osob. Konečné přechody od myšlenky jedné ke druhé jsou často náhlé, nevyplývají z věci samé, nýbrž docíleny jsou pro-

*) Gualtherus Janell: Quaestiones Platonicae (Jahrb. f. class. Phil. XXVI. Suppl., str. 265 nn.).

**) Výtky podobné již za starověku byly dialogu našemu činěny. Scholiasta starověký na př. připomíná, že bylo vytýkáno: *οτι φιλονεικον νεον εοικεν ειναι, κωμωδουντος τον οίτομα και εις ανεχνιαν αυτον διαβιλλοντος* επειτα και τῆ, λέγει κεχρησθαι απειροκαλω και εξωγκωμειη και στρομφωδει και ποιητικῆ μιλλον, ως και αυτος επεσημηνατο. Srv. i to, co svrchu uvedeno o důvodech vnějších pro datování Faidra.

***) Na uv. m., str. 135.

†) Plat. Studien, 3. vyd. (Berlín 1886), str. 291 n.

středky vnějšími; tak na př. přechod k třetí podmínce řečnictví, psychologické znalosti (269 E—270 B), anebo přechod k požadavku logické spořádanosti řeči (262 C) a zvláště 265 A, kde Sokrates opraví Faidrovo *ἀρθρῶς* v *μακρῶς*, aby mohl pomocí pojmu *μαρία* dostati se k výkladu o tvoření pojmů. »Vedle předností, které jedině byly dostižitelný geniálnímu umělci, nalézáme nedostatky, v kterých poznáváme začínajícího umělce«, končí úvahu svou Bonitz; naznačuje tedy zřetelně, že jsou mu tyto nedostatky důkazem pro složení Faidra v počáteční periodě Platonova spisování. I Zeller, jenž sice neklade dialog nás na počátek Platonovy činnosti, nýbrž do r. asi 394 (před odchodem Isokratovým na Chios), ukazuje k »stopám mladistvosti« autora jednak v tonu a rázu dialogu, jednak i v obsahu; některá učení nejsou tu ještě dost určitě vyslovena, jak právě bývá v prvním nadšení z nějakého objevu. V druhém díle stanoví se prý teprve základy vědeckého postupu; jméno dialektika zavádí se tu jako něco nového atd. Nicméně, dodává Zeller, nelze si mysliti, že by na př. dialogy Euthyfron, Lysis, Laches, Charmides, Protagoras nebyly dříve sepsány než Faidros, jenž je filosoficky i formálně daleko převyšuje. Mnohem obezřeleji u nás A. Hošek*), ač uznává kompozici Faidra za »velezdařilou, ano velkolepostí zajisté obdivuhodnou«, vedle toho však kárá v podrobném provedení »některé drsnosti«, zvláště několik drsných přechodů (jako 242 B, »kde násilným způsobem přelína se běra ke druhé řeči Sokratově«, a jako Bonitz 257 C, 265 CD a 270 AB), přece neodvažuje se z toho »rozhodovati o době, kdy složen a napsán byl Faidros«.

A zajisté plným právem; neboť vyvozovati z vad buď oekonomie anebo dispoice některého dialogu, že proto spadá do mládí Platonova, jest zjevný paralogismus, jenž má zamlčenou návěst horní, že Platon čím byl starší, tím také skládal díla v každé příčině, tedy i také co do kompozice atd., bezvadnější, návěst to, která sama arci není nikterak samozřejmá ani dokázaná, a která nad to pak se obrací prostě (!) v soud, že tedy dílo vady podobné mající, nutně z mladších let se datuje. Zajisté postačí ukázati k základu toho paralogismu a není potřeba široce dokazovati, kterak z básnického, dithyrambickeho a pod. rázu dialogu, z chyb v kompozici nebo v propracování předmětu o čase složení dialogu nic (ani pro ani proti) nelze vyvozovati. Nebylo by potřebí popírati tyto a podobné vady Faidra; i kdybychom je mohli uznati šmahem všecky, důkaz pro časně složení dialogu našeho by nija ký odtud nevyplýnul, a také tedy žádná námítka proti datování, které jsme z jiných důvodů hleděli vyvoditi. Ale — a to jistě za zmínku stojí — ani tolik nelze nám uznati, že by všecky tyto kárané věci opravdu také výtky zasluhovaly.

*) Kterak souvisí Platonovy rozmluvy řečené »Faidros« část druhá s částí prvou? Programm c. k. reál. a vyš. gymnasia v Chrudimi 1875, str. 9 n.

Co se tkne nejprve výtky, jež vyskytla se již za starověku, od Schleiermachera a jiných byla opětována, že dialog náš kypí vzletnou, poetickou dikcí, ostentací atd., to jednak nejen jsou věci příliš subjektivního odhadu — vždyť na druhé straně zase Schleiermacherovi mythus Faidra*) nemá dosti názornosti — jednak však zcela přirozeně souvisí se zvoleným thematem i kresbou protivníků Platonových, rhetorů, jejichž ducbaprázdnému bombastu Platon se i vysmíval i dovedl stavěti v protivu opravdový vzlet svých řečí. Neboť kdyby poetický ráz podmíněn byl jediné (anebo aspoň především) mládím Platonovým, proč nejsou ony malé dialogy, které téměř obecně kladou se do první doby Platonova tvoření, ne-li více, aspoň tak plny poetického vzletu, jako Faidros, a proč i v dílech tak pozdních, jako v Timaitu, i Zákonech nalezneme stati, vzletnou fantasií autorovu prozrazující a poesii kypící? Jestliže se pak Schleiermacher pozastavoval nad tím, že, když Platon dal Sokratovi vyvrátiti řeč Lysiovu dvěma řečmi, na konec prohlašuje to všecko za »hříčku«, nutno připomenouti, že slovo *παίδία*, *παίξις* vývojem rhetoriky nabylo již jiného, širšího smyslu, asi = vědomě si pohrávati s mythem nebo jinou látkou, zblábniti si, a *παίδία* = plod volné chvíle, tedy leda »hříčka« *bono sensu***).

A což ony výtky, činěné komposici dialogu? Má-li se komposice náležitě stanoviti, nutno bez předpokladů, jediné dle slov Platona samého stanoviti si disposici dialogu a postup myšlenek, resp. vyvinování vlastní idee celé rozmluvy. Ačkoli nelze si naříkati, že by Platon byl nenaznačil dosti srozumitelně, kde končí předchozí a kde počíná následující oddíl úvahy, i který výrok pokládá za odůvodněný a který za nesprávný, co činívají pravidelně badatelé Platonovi, filologové i filosofové? Místo, aby dle poukazů autorových stanovili komposici i stavbu dialogu, téměř pravidelně vycházejí od jistého »účelu dialogu« a tento svůj prolepticky stanovený »účel« hledí pak všemožně najíti zdůvodněný i komposicí, kterou arci více méně prokrustovsky snaží se předpokladu svému přizpůsobiti. A takovýchto apriorních téměř »účelů« lze si vybudovati celé množství, a dle toho pak také vypadne rozličně ono hledání komposice dialogu a jeho vad nebo výtečností. Kolik zajisté rozmanitých »účelů« bylo také u našeho dialogu stanoveno!

*) K správnému pochopení významu i hodnoty a dokonalosti toho mythu srv. Jul. Deuschle: Über plat. Mythen, insbesondere den Mythos im plat. Phädrus, Hanau 1854. Th. Kindelmann: Der philos. Gehalt d. Mythos in Pl.'s Phaedr. (Progr. něm. g. mn. Kroměřížského 1881) a Fr. Lukas: Der grosse Mythos in Pl.'s Phaedrus (Philos. Monatshefte XXIV, 1887, str. 292—315).

** Na tuto změnu významu uvedených slov (za jiné příležitosti) dobře upozornil A. Gercke (Hermes XXXII, 1897, str. 355 n.).

Již starým vykladatelům činilo potíž naznačiti určitě vlastní předmět Faidra; patrně to z drubotných označení, která při nadpise v rukopisech nalézáme (brzy ἢ περὶ ἔρωτος, brzy ἢ περὶ ψυχῆς, brzy ἢ περὶ καλοῦ), patrně i ze slov Hermiových (p. 64). Vykladatelé patrně se domnívali, že hledati jest vlastní obsah dialogu v prvním díle jeho, a thema druhého dílu, rhetoriku, čili sdílení myšlenek s jinými lidmi, ponechávali stranou, jako věc podružnou. Na stanovisku podobném stál ještě Schleiermacher (Platons Werke II, 1, str. 65), soudě, že vyjasnění pojmu rhetoriky jest jen vedlejší moment, a celý dialog ž: vlastně chce vyvinouti pojem dialektiky, chce dokázati, že filosofie (= dialektika) jest věc nejvyšší a základem všeho vznešeného a krásného. Chvála filosofie a doporučení jejího pěstování, tot' prý účelem Platonova Faidra. Schleiermacherovo pojmání přijal S. Ribbing*). Určení pojmu filosofie v Platonově toho slova smyslu, to jest i podle něho »hlavní účel rozmluvy«, to jest myšlenka, která jest pojtkem mezi jednotlivými oddíly dialogu, a její vyvinutí je výsledkem dialogu**). Právem poznamenal o této Schleiermacherově domněnce již Bonitz (str. 277 nn.), že by stejný výklad bylo možno učiniti — ba větším právem — i o jiných rozmluvách Platonových (Symposiu, Gorgiovi, Euthydemovi, Faidronu atd.) A vskutku, co každý, kdo četl Faidra a srovná s ním pojmání Schleiermacherovo, vycítí hned, jest přílišná obecnost these Schleiermacherovy. Schleiermacherovo určení jádra dialogu není pochybené v obsahu, ale jest tuze obecně formulováno, než aby se hodilo jen na dialog ten. Ve Faidru jde zajisté o to, ukázati k ceně a důležitosti filosofie, ale nikoli v celém rozsahu, nýbrž jen k ceně filosofie, pokud jest nezbytným základem pravé rhetoriky a veškerého sdílení myšlenek, veškerého poučování.

Proti Schleiermacherovi pokládal Ast za vlastní tendenci Faidra kritiku sofistické rhetoriky. Hermann***) pak se domníval, že jednotnou ideou základní jest »směr vzhůru«, úsilí po pojmu a po pravdě v pojmu obsažené, jež má pronikati všecko snažení lidské, kdežto o lásce a krasořečnění že se v dialogu tom ukazuje, která zaslouhují zavržení, jakmile se řídí jen požívavostí.

*) Genet. Entw. d. plat. Ideenlehre II, str. 216 n.

***) V této formulaci jest myšlenka Schleiermacherovské blízky též Pavel Seliger (Platons Phaidros. Arch. f. Gesch. d. Philos. IV, str. 215—238). Podle něho chtěl Platon v prvním díle ukázati, jak jeví se v člověku filosofický pud, jež pojal jako touhu duše po ideách, které žela v předpozemském žití svém. K tomu připojil v druhém díle vylíčení dialektické metody, tak že, poněvadž úvahou o filosofickém pudu člověka byl veden k spekulaci o bytování a nesmrtelnosti duše, dvěma to předmětům filosofickým důležitosti nedostížné, úvahy ty doplnil i výklady o metodě své filosofie; ve Faidru podal prý Platon náčrtek své filosofie vůbec.

***) Gesch. u. Syst. d. Plat. Philos., str. 515.

Mínění to není arci třeba široce kritisovati; v první části výroku Hermannova bylo by lze užití stejně o každém dialogu Platonově, a pokud se týče lásky a »krasorečnění« není mínění Platonovo podáno ani přesně, ani úplně.

Jinak Steinhart; hledal základní myšlenku rozmluvy naší v protivě vyššího snažení duše, k ideálu směřujícího, a bezideového počínání praktického rozumu, jenž přestává na cílech podřízených a třebaš nemravných*). Dosti podobně pokládal Sussemihl**) za punctum saliens Faidra *ἀνδραγωγος* a za myšlenku základní poměr ideálního základu našeho poznání k přirozeným jeho podmínkám, z nichž přední místo má sdělení. Pro mínění Steinhartovo, avšak s modifikací dle Sussemihla rozhodl se G. Hinze***), kdežto dle Vonneilicha†) jest těžištěm celé rozmluvy nauka o nebeském životě duší a o věčnosti, a úmyslem Platonovým prý bylo právě podle oné nauky o božském původu rozličnosti povah a duší lidských atd. ukázati, že jedině filosofie může vésti k správnému životu, kdežto rhetorika z téže příčiny k účelu tomu se nehodí††).

K myšlence, Astem a Schleiermacherem vyslovené, v podstatě vrátil se Usener†††) a jen ji spojil a dále rozvedl. A podobně zase myšlenku, kterou naznačil B. Überweg ve známém svém »nástinu dějin filosofie«, počínaje vylíčením Platonovy nauky o ideách Faidrem, poněvadž prý v něm »nauka o ideách symbolicky naznačena«, přijal za vůdčí Karel Wenzig*†) a snažil se ukázati, která v této rozmluvě jest podán »krátký orientující přehled«, jakýsi »úvod« do nauky o ideách. V podrobném pak rozboru dochází k výsledku, že základní myšlenka dialogu jest vylíčení nauky o ideách jakožto vědění ideálu v člověku. Ideál ve formě vnitřně krásna probouzí se v člověku jako tucha, z níž člověk znenáhla povznáší se k pochopení ideálu toho jakožto pravdy. Krásou tedy spěje člověk k pravdě a každé umění vede jej k postihnutí tohoto ideálu v jeho nitru, avšak k plnému uvědomění tohoto ideálu vésti může jedině to umění, jehož zákony jsou zároveň zákony čistého myšlení sama, totiž umění pravého řečnictví.

*) V úvodě k překladu Müllerovu. IV. svazek, str. 21.

**) Genet. Entw. I, str. 275 nn.

***) Über Plan und Gedankengang in Platons Phaedrus. Diss. Královce 1874.

†) De Phaedri Platonici aetate argumentoque. Diss. Malachini 1872, str. 28 n. V jádře souhlasně s ním Faidra pojímá i Horn (na uv. m., str. 205—236).

††) Dosti podobně John B. Burry (Questions connected atd. str. 83) pokládá za tendenci dialogu určití, jak látku tak formu ideální rhetoriky; ideální rhetorika však jest ta, která vede duši k její sféře, k světu idejí, kterému jest příbuzná.

†††) Na uv. m., str. 155.

*†) Die Conception der Ideenlehre im Phaedrus bildet den einheitlichen Grundgedanken dieses Dialogs und liefert den Schlüssel zum Verständnis der Platonischen Ideenlehre überhaupt. Diss. Vratislav, 1883.

Posaváde uvedené výklady o účelu dialogu našeho kladly účel buď jediný vůbec, anebo aspoň jediný hlavní; ale jest dosti badatelů, kteří stanoví účelů více. Tak dvě themata spracovaná ve Faidru nalézali již Georgii*), Socher**), dva cíle výkladu Platonova také Otto Steinwender***) snažil se dokázati: negativní a pozitivní. Negativní účel prvního dílu rozmluvy jest zamítnouti Erosa v obyčejném jeho smyslu, negativní výsledek druhého dílu jest odmítnutí rhetoriky. Pozitivní výtěžek první části jest důkaz, jaké pozhánání přináší Eros, druhé pak části odůvodnění pravých norem sdělování myšlenek. A svazek, který jednotí obě části, hledati jest v pozitivní tendenci jich, a tedy souvislost obou dílů tkví v důkazu, že Eros jest základem nejdokonalejšího a jedině pozhánání přinášejícího sdělování myšlenek, které záleží v ústní řeči, obracející se k jednotlivé schopné osobě. Z novějších vykladačů Faidra dvojí účel klade na př. Holzinger †), podle něhož Platonovi šlo o to, aby přednesl svou filosofii a vedle toho také své mínění o rhetorice pověděl, nešlo mu však o zničení protivníků; vždyť za konkurenty své je ani nepokládal.

Snad můžeme přestati na těchto dokladech různosti v míněních o účelu dialogu našeho. Jestliže však nepředpojatě provedeme analysu dialogu, postupující v stanovení komposice, jak Platon sám to nám naznačuje, nejen dojdeme k jednoduché, základní myšlence, ale také shledáme dispoici a stavbu celého dialogu, když ne právě vynikající, aspoň zcela pěkně provedenou.

Dialog Faidros — necháme li stranou úvod (227—230 E) a závěr (277 A—279 C) — člení se bez namáhání ve dva oddíly, které navzájem na první pohled obsahem nejsou nijak souvislé a které zdají se býti spojeny jen vnějším způsobem, totiž přechodnou částí 259 B nn. Když totiž Sokrates pronesl druhou řeč na Erosa, a Faidros, velebě ji, vyslovil pochybnost, zdali by Lysias vůbec dovedl složití něco podobného, a prohodil při tom, že Lysias ostatně snad vůbec se vzdá spisování řečí, když mu to bylo vytčeno od jakéhosi politika: tu hájí Sokrates skládání řečí. Nezasluhuje prý odsouzení skládání řečí samo, nýbrž jen skládání řečí špatných, nikoli však řečí řádně a pěkně složených. A touto poznámkou jest učiněn přechod k otázce, které jsou požadavky, jež nutno činiti na řeči pěkné a náležitě složené, otázce, jejíž zodpověděním obírá se druhý oddíl Faidra.

*) Plat Werke I, str. 53—57.

**) Über Plat. Schriften, str 391 nn. Proti nim určitě již Jul Deuschle v pojednání: Über den inneren Gedankenzusammenhang im Phädrus (Zeitschr. f. d. Alterthumswiss 1854, str. 25—44), jež ani dnes ještě není bez ceny.

***) Über den Grundgedanken des platonischen Phädrus (Progr. Mariahilfer Comm.-R.-O. Gymn.). Ve Vídni 1876.

†) Na uv. m., str. 674

A jako toto hlavní rozdělení samo sebou, bez namáhání a bez dlouhého uvažování se podává, tak i patrně jest článkování další, oddílu prvního, jenž má předmětem řeč Lysiovu o lásce, a kritiku Sokratovu i praktické ukázky, jak asi mělo thema, jež Lysias si zvolil, býti zpracováno. Článkováno jest tu tedy zase na dvě části, a toto »dichotomické«, smím-li tak říci, rozvržení, jest i dále provedeno v oné části Sokratova posudku Lysiovy řeči; neboť nejprve (prvou řečí) Sokrates podržuje thema Lysiovo, že sluší zavděčovati se více nemilujícímu než milujícímu (231 A—234 C), a omezuje se, jak výslovně naznačuje 235 E n. a 236 D*), jen na stránku formy řeči se týkající (234 D—241 D). Avšak pak, již na odchodu »rozmyslí se« (241—243 E) a od hodlá se k palinodii na Erotu (243 E—257 B), k slavné své řeči, kde podán jest krásný mythos o duši lidské a původě zápasu v ní mezi tužbami nízkými a vznešenými**).

Také druhý díl dialogu rozdělen jest ve dva menší oddíly, jak to opět Platon sám naznačuje na konci prvního oddílu slovy: *Οὐκοῦν τὸ μὲν τέχνης τε καὶ ἀτεχνίας λόγων περὶ ἰκανῶς ἐχέτω*. První oddíl sahá od p. 259 E—274 B, druhý od 274 B—278 C.

Na počátku prvního oddílu zřetelně naznačuje se thema: jak třeba řeči skládati a spisovati, aby byly krásné a náležité? I odpovídá se pak k otázce této, že třeba, aby řečník znal svůj předmět (260 A). Nejvyšší cíl rhetoriky v plném významu či v plném rozsahu pojmu, jak bychom dnes řekli, jest vytvoření pravého vědění, postižení pravdy. Ale rhetorika může vytvořiti pravé vědění jedině tehdá, jestliže zakládá se na pravém poznání. Kde nemá takového cíle anebo takového základu, tam *οὐκ ἔστι τέχνη, ἀλλ' ἀτεχνος τριβή* (260 E). Podstata rhetoriky tkví — řekli bychom moderně — v suggestci či jak Platon dí, ve »vodění duší« (*ψυχαγωγία*) posluchačů i má býti vůdkyní lidstva k pravému vědění lidskému, filosofii.

Po té vyšetřují se požadavky či podmínky, za nichž může rhetorika dostáti tomuto úkolu. Podmínky ty jsou dvojí: logické a psychologické. K logickým náleží: 1) přesné vymezení toho, oč jde, o čem chceme se s druhým dorozuměti, po

*) Sokrates liší (235 E n.) výslovně mezi látkou řeči (*εἴρησις*) a formou, t. j. disposicí a provedením řeči (*διάθεσις*), i stává se zprvu, jako by Lysias nebyl chybil se s cílem v obou příčinách (*Φίλιππος εἰ καὶ ὡς ἀληθῶς χρῆσοις, ὡ Φαίδρε, εἰ με οἴει λέγειν ὡς Ἀνθίας τοῦ παντὸς ἡμάρτηκε καὶ οἶόν τε δὲ παρὰ πάντα ταῦτα ἄλλα εἰπεῖν*). Dále pak před první řečí svou výslovně naznačuje, že zamýšlí, ač nerad, mluvíti o témže předměte, jako Lysias: *Ἄλλ' ὡ μακάρε Φαίδρε, γελοῖος ἔσομαι παρ' ἀγαθὸν ποιητὴν ἰδιώτης αὐτοσχεδιάζων περὶ τῶν αὐτῶν*.

***) Také druhá řeč Sokratova jest pendant, a to co do formy i co do obsahu, proti řeči Lysiově, co do obsahu (pouze) pendant proti první řeči Sokratově. To dobře s odkazem na p. 243 BD a 265 A připomenul Holzinger (na uv. m., 669 pozn. 2) proti Thedingovi (*Die Bedeutung der Reden in Pl.'s Phaedrus*. Prog. reál. v Hagenu, 1883).

případě, co chceme mu vysvětliti (263 A nn.); 2) náležité spořádání a organická souvislost jednotlivých dílů řeči nebo rozpravy (264 A nn.); 3) náležité shrnutí rozmanitých věcí v jediný pojem a jeho určení, jednak zase náležitý rozbor složitějších celků (265 nn.), čili, dnešním terminem řečeno, náležitá *synthese* a *analyse* (předpokládající ovšem abstrakci a determinaci). Z psychologických podmínek (270 D nn.) vytýká Sokrates že jest nutno, aby rhetor znal rozličné vlastnosti a zvláštnosti duší, na něž chce působiti, a věděl, který druh a způsob řeči nejlépe se hodí které vlastnosti duševní jeho posluchače, aby se zdarem mohl dosáti svého cíle.

Takto jeví se Faidros Platonův článkovan zajisté každému, kdo nepředpojatě a bez umělůstkování stopuje dispoice jeho třebas při prvním čtení. Také pak při bližším zkoumání této dispoice neukazuje se potřeba nějak pochybovati, že tak vskutku Platon thema své si rozčlánkoval. Ale obtíž vlastní, pro niž napsáno již tolik pojednání a vynaloženo důvtipu nejen od filologů, ale i filosofů, jest: hlavní dva oddíly jeho, zdá se, spolu vniterně nesouvisí; máme tedy uznati dva předměty spekulace filosofické, dvě *themata*, či přece jen jediné thema, anebo aspoň jediné thema hlavní? A je-li tomu tak, kterak souvisí první část s druhou?

Že první díl Faidra úzce souvisí s druhým a že se má k němu jako praktická ukázka k zásadám abstraktně vyvozaným v díle druhém, anebo, jinak řečeno, jako konkretum, z něhož abstrahují se poučky, podávané v díle dalším, bylo již dávno poznáno, třebas nebylo takto výslovně formulováno, jak jsme teď právě učinili*). Tak již Schleiermacher (str. 62) soudil, že obě řeči Sokratovy ukazují, jak dle daných okolností rozličnými cestami musí se snažiti řeč jímati a vésti posluchače, tak Bonitz (již v prvním vydání, a opět ve 3., str. 281 nn.) ukazoval k tomu, že první díl obsahuje nutný předpoklad, na němž druhý díl jest zbudován, tak i Deuschle (na uv. m., str. 38 n.) pravil, že první díl jest basis pro díl druhý a že ve všech podstatných bodech lze ve druhé řeči Sokratově nalézti určitý vztah a zřetel k podstatným požadavkům druhého dílu, takže účel a základní myšlenka Faidra jest docíliti na podkladě nauky o duši vědecky zdůvodněné sprostředkování mezi filosofií

*) Ostatně, že takovýto poměr jest mezi oběma oddíly, poměr praxe a theorie, konkrétna a abstraktna, Platon zřejmě pověděl sám v tomto dialogu (262 CD): »A náhodou zvláštní, jak se podobá, byly proneseny ty dvě řeči, které jsou příkladem, jak ten, kdo zná pravdu, hravě dovede řečmi sváděti posluchače své.« Ta slova přece zcela zřetelně ukazují, že první díl jest »paradeigmatický« pro theoretické výklady druhého dílu, kterak řečnictví jest umění »duševnodné«, psychologické. Schleiermacherové a Natorpové domněn, že jen první dvě řeči jsou vskutku *παράδειγμα*, o třetí že to Platon nemyslí opravdově (Philologus XL, 1891, str. 435), nemohu přisvědčiti.

a jí nejbližšími činnostmi lidského ducha, z nichž rhetorice náleží místo nejvýznamnější.*

Shrnujeme: Předmětem a to jediným předmětem či »účelem« Faidra Platonova ukázalo se nám, když vlastními pokyny Platonovými jsme se orientovali ve stavbě jeho dialogu, úsilí vyložiti, že pravá rhetorika předpokládá filosofii anebo obráceně, že pravá filosofie jakožto pravá »*διαλεκτική*« jest také jediné schopna docílití toho, oč usiluje rhetorika, ovláští duši posluchačovu, a to nejen ovláští co nejdokonaleji, ale také co nejušlechtileji a vésti ji k nejkrásnějšímu cíli, po němž každá duše tím více touží, čím jest moudřejší (>čím dokonaleji vnímala ideje věčné«), po poznání pravdy. Krátce, předmětem Faidra jest, vystihnouti pojem pravé rhetoriky v přesném, ideálním slova smyslu a v náležitém rozsahu. Nelze neviděti tento vlastní předmět dialogu*), jakmile nepředpojatě uvážíme, že podnětem k vlastnímu hovoru mezi Sokratem a Faidrem jest záliba mladého Faidra pro rhetoriku; za »paradeigmata« volí se tři řeči, které co do stránky rhetorické jsou postupně seřaděny; že sotva proslovena byla druhá řeč Sokratova, přes veškeru zajímavost a důležitost jejího obsahu, ihned přistupuje se k theorii řeči, k jakémusi nástínu rhetoriky samé aspoň potud, že se snaží vystihnouti hlavní podmínky rhetoriky pravé.

Po této úvaze, tuším, můžeme důvodně hájiti, že ani kompozice dialogu nejeví se tak nedokonalou, abychom v tom zřeli nějaký důvod, jenž by radil klásti Faidra na počátek tvorby Platonovy. A co se konečně týče výtek v podrobnostech stavby dialogu, zejména oněch přechodů, které prý jsou příliš příkré a více vnějšími prostředky dosaženy, neomlouváme všechny; připouštíme, že přechod p. 265 CD a rovněž přechod p. 270 A nn. jest příliš náhlý, ale nezdá se nám závadným přechod p. 262 C, jak Bonitz tvrdí, ani nezdají se nám p. 242 B a 257 »násilnými« přechody, jako Hoškovi. Neboť náhllost přechodu p. 242 B, kde Sokrates zdánlivě nedokončiv ani řeči první, obrací se hned k palinodii, jest zcela správně motivována tím, že Sokrates nechce kritisovali než formální stránku Lysiovy řeči (a to také první řeči učinil). Ale nekritisovati nemravného obsahu a tendence řeči Lysiovy Platon si přece nemohl odpustiti, a proto odbyv první stránku, formální, zcela správně a »nenásilně« podává kritiku také obsahu druhou řečí Sokratovou. »Náhllost« přechodu jest

* Dispositi, jak jsme provedli svrchu, celkem souhlasně a proto také i »účel« dialogu shodně určili (až na menší modifikace) Deuschle, zvláště Bonitz, Horn (Platonstudien str. 205—236), A. Hošek (uv. m.) J. V. Novák (Platon. u. die Rhetorik str. 485, 491) a v českém pojednání: »Jak může řečnictví státi se uměním duševodným« ve Sborníku prací filologických, str. 137—148. Naproti tomu nemůžeme uznati odchýlnou dispositi, jak ji učinil B. Förster (Quaestio de Plat. Phaedro. Diss. Berlin 1869), za správnou.

tu jen zdánlivá, a dána obsahem druhé řeči. A podobně není náhlý přechod mezi prvním a druhým dílem Faidra (257 C); pokud lze tu mluvit o »náhlosti«, jest podmíněna obsahem druhého a vlastního dílu, jenž abstraktně má stanoviti pravidla jevící se na řečech, jež jako příklady byly předeslány. Platonův Faidros jest totiž v celku svém budován jako jiné dialogy Platonovy, methodou (Sokratovi tak oblíbenou) induktivní, jen ve větších rozměrech; nejprve předeslány příklady (jeden negativní a dva pozitivní, onomu jednak co do formy, jednak i co do obsahu protivné), a na základě těchto příkladů stanoví se obecná pravidla právě rhetoriky. Přechod pak od první k druhé části zdá se mi zcela přirozený: i čtenáři (jako Faidrovi) snadno se mohlo zdáti, když Sokrates-Platon tak důkladně vyvracel Lysiovu řeč a útočil proti rhetorickým manýrám, že zahrhuje veškerou rhetoriku a jest tedy zcela přirozený přechod k pozitivnímu vykladu odmítnutí takovéto mylné domněnky.

Opětujeme: nechceme hájiti komposice a stavby dialogu Faidra ve všech jednotlivostech, připouštíme, že mu lze učiniti některé důvodné výtky, ale ty neučiní pravděpodobným, že by Faidros náležel do počátku tvorby Platonovy.

A tak jest jedině ještě uvážiti zajímavý a na první přečtení překvapující úsudek Platonův o stinných stránkách písma a přednosti řeči mluvených před psanými (274 C nn.). Různě byl vykládán tento »aigypský mythus« a mínění Platonovo o větší hodnotě mluvených řečí před psanými, takže již Lehrs mohl s útrpností odbývati ty, kteří se mínění Platonovo podivovali*). Abych aspoň jedno pojednání uvedl, soudil Ziwsa**, že Platonovi bylo spisování propaedeutikou k ústním přednáškám; jiní***) zase zřeli v tom vliv pythagorský atd. Že není mínění Platonovo nijak divné, nýbrž že zní zcela přirozeně v ústech žáka a obdivovatele filosofa Sokrata, jenž jen živým slovem šířil filosofii, že (jak několik badatelů upozornilo) Platon tak vynášel své ústní vyučování v Akademii i nad vlastní spisy, jež přece každý nutně uznal za znamenité, jistě jest pravda; ale i kdyby ani toho nebylo, mínění samo přece jest úplně i dnes i kdykoli pravdivé, a u Platona ne pouze ve Faidru vyslovené (srv. Protag. 329 A).

Avšak ať již jakkoli chceme si vyložiti toto místo, plyne z něho něco pro datování dialogu? Myslím dvě věci, jedna bezpečně, druhá pravděpodobně. Bezpečně lze z něho tvrditi, že odporuje možnosti klásti dialog nás do počáteční doby spisování Platonova; nebo, jak již jiní†) dobře vyložili, jest přece nemožno,

*) Platon's Phaedrus und Gastmahl (Lipsko 1869), str. XII n.

***) N. Ziwsa: Der aegyptische Mythos im Phädrus des Platon und seine Konsequenzen (Zeitschr. f. österr. Gymn. 1878, 29. str. 241–252).

***) Na př. J. V. Novák (Plat. u d. Rhetorik str. 490).

†) Na př. Natorp (Philologus XLVIII, 1889 str. 442) a Kvíčala (uv. m., str. 115, 127, 129.)

aby je byl napsal začátečník na poli literárním, který, nemoha vykázati se dosud žádnými plody písemnými, zavrhuje by písmo a písemné řeči. Zajisté již tento výrok sám ukazuje, že Platon mohl poukázati na slušný počet dialogů, na dosti značné úspěchy své na poli literárním, když odvážil se stavěti nade všechno spisování ústní vyučování a téměř jemu jedinému přiknouti hodnotu, sloužití »pravé rhetorice«¹ či dialektice. A druhá, pravděpodobná věc z místa onoho vyplývající jest, že se tu prozrazuje vliv aigyptské cesty Platonovy. Jest zajisté blízká domněnka, že ono vypravování o králi Theutovi jako vynálezci písma přinesl si v té nebo podobné formě Platon z cesty své do Aigyptu, a že tedy dialog náš teprve po této cestě jest datovati*). Arci tím dán jest jen terminus horní, *post quem*, a tím mnoho není pověděno; nicméně aspoň tolik i tím jest zajištěno, že nelze Faidra datovati na počátek činnosti Platonovy.

Dle Diogena L. (III 6 nn.) totiž Platon odebral se po smrti Sokratově na cesty a to nejprve do Megar, později k vůli matematikovi Theodorovi do Kyreny, odkudž prý odcestoval k Pythagorovcům Filolaovi a Eurytovi do Dolní Itálie. Od Pythagorovců (*ἑρθεῖν τῆς*) cestoval do Aigyptu a byl by prý rád poznal také magy, ale pro války, tehdá v Asii vedené, upustil od svého úmyslu. Pečlivým srovnáním zpráv jiných se zprávou Diogenovou, jakož i zpráv o oné válce, která zabránila Platonovi v návštěvě Malé Asie, docílil G. F. Unger**) určení, že Platon pobyl v Agyptě mezi léty 398/7 a 396/5. Dle výpočtů dalších***) téhož badatele vrátil se Platon z cesty nejdříve na podzim 398, nejpozději 395 (uprostřed roku), a ke konci tohoto roku účastnil se asi bitvy u Tanagry, následujícího roku pak boje u Korintha. Tyto výpočty nasvědčují tomu, že Faidros vznikl nejspíše po r. 395. Arci kdy, terminus dolní *ante quem*, odtud nedostaneme; mohlo to býti záhy, mohlo to býti dosti pozdě, v té věci musíme si přibrati na pomoc jiné důvody, dříve probírané. Nicméně není ani tato pravděpodobná věc bez ceny, aspoň potud, že také mluví proti kladení Faidra do doby příliš časně, do mládí Platonova.

* * *

Dospěli jsme ke konci své úvahy. V datování Faidra Platonova vyslovena již tak různá mínění, že snad kde která možnost

*) Takto datoval, ale z důvodů jiných a bez respektování hojné literatury, dialogu našeho se týkající, Felix Muche, *Der Dialog Phaedrus und die platonische Frage* (Progr. král. gymnasia Mariánského v Poznani 1885.; kladeť sepsání Faidra do r. 394, kdy prý Platon vrátil se z cesty do Aigyptu.

**) Eudoxos von Knidos und Eudoxos von Rhodos (Philologus L, 1891, str. 202 nn.).

***) Tamtéž str. 205.

jest již někým zastoupena. I resignace se již dostavila: O. Apeltovi*) zdá se býti škoda veškeré námahy lopotiti se s určeváním doby jeho složení. Také stanovisko —, ač u filosofa, i filologicky tak vzdělaného, jako jest Apelt, velice jest podivné. Nieméně i to jest symptomem, jak nesnadná jest celá otázka, a odmítnouti ji prostě přece nelze. Vyložili jsme hned na počátku, jakou i praktickou důležitost má datování rozmluv Platonových, o zájmu čistě theoretickém ani nemluvě.

Jest jisto, že nedojdeme při řešení jejím aspoň za dnešního stavu zpráv starověkých, nikdy více leč pravděpodobnosti. Při nedostatku a nedostatečnosti právě těch důvodů, jež by jedině mohly k rozhodnějšímu stanovení data vésti, důvodů vnějších, odkázáni jsme na jiné, méně rozhodující důvody, doklady, poukazy. Snažili jsme z nich a za pomoci celé přístupné nám literatury učiniti pravděpodobným, že složen byl Faidros kol r. 388. Nezamlouváme si, že ani pro toto své datování nemohli jsme uvéstí důkazů a důvodů zcela bezpečných, že i toto datum pokládáme jen za pravdě blízké, od skutečné doby složení snad nejméně se uchylující. A aspoň jednu útěchu, když i ne důkaz, při tom máme, že totiž nebylo možno najíti nijakého fakta, které by proti tomu svéděilo.

---

*) Arch. f. Gesch. d. Philos. XIV, 1901, str. 406 n.: »Platon, wenn er auf seiner Seelenwanderung einem von uns begegnete, würde etwa sagen: »Ihr, guten Leute, meine Schrift ist — genau weiss ich es selbst nicht — nahezu 2300 Jahre alt. Was müht ihr euch ab, ihr 10 Jahre zuzusetzen oder abzuziehen? Wird sie dadurch besser und wahrer, oder werdet ihr dadurch besser und wahrhafter? Sie hat Geschlecht auf Geschlecht erbaut und wird auch in Zukunft erbauen alle, die darin suchen, was ich wollte, dass sie darin suchen: Erhebung über das Vergängliche zur ewigen Wahrheit, auf dass sie schauen lernten in ihrer Reinheit die Gerechtigkeit, Schönheit und Besonnenheit. Sie sollet ihr in euch aufnehmen und lebendig werden lassen. Aber ihr wähnet, dass sei so ernst nicht gemeint und damit habe es gute Zeit. Aber keine Zeit sei zu verlieren, um zu ergründen, ob ich meine Schrift abgefasst habe vor oder nach der Sophistenrede, ob unter dem Archonten Diophantos oder unter Eubulides oder unter Theodoros. Was Zeitliches daran war, das mag dahin sinken, wie die sterbliche Hülle der Seele. Nicht das Vergängliche war für euch bestimmt, ihr fernen Enkel, sondern das Unvergängliche . . . . Im Werden, im Fluss wollt ihr mich sehen und verstehen, und ist doch nichts daran, das da bleibt und Stand hält. Selbst Fliessende, machet ihr auch mich zu einem Fliessenden.«

České glossy

v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči.

Podává K. Vepřek.

(Dokončení.)

Hlava 12.

A toho zcafu powftane yakyz ět od toho cafa yakz fu hie
 1. In tempore illo consurget, quale non fuit ab eo, ex quo gentes
 pocely biti spafen bude lid muog nalezen bude napfany
 esse coeperunt, salvabitur populus tuus, omnis qui inventus fuerit scriptus
 in libro vitae. A mnozy z tiech genz spie wprachu zemfkem
 2. Et multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere,
 pctie wpotupu abi gi widiely vceňy
 evigilabunt, in opprobrium, ut videant semper. 3. docti fuerint,
 budu fktwiety blefk nebefky przivczugy w-wieczne wiecz-
 fulgebunt quasi splendor firmamenti erudiant multos in perpetuas aeter-
 nofty azapecet knyhy vrceneho przidu
 nitates. 4. et signa libram usque ad tempus statutum; pertransibunt
 mnozy amnohotwarne bude vmyeňy Ano yako
 plurimi et multiplex erit scientia. 5. Et vidi ego Daniel: et ecce
 gyna dwa stalfta fteto sfrany nabrzyehu rzecnem
 quasi duo alii stabant, unus hinc super ripam fluminis stabat et
 odonnd sdruhe sfrany wlnyene rucho
 alius inde ex altera ripa fluminis. 6. indutus erat lineis, qui stabat
 nadwodamy rzecznymy ykdy bude konecz tiechto dywuow genzto
 super aquas fluminis: Usquequo finis horum mirabilium? 7. Et qui
 gest bil oblecen welnyene rucho kdiz bieffe pozdwyhl
 indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum levasset
 prawicie y lewicie swe nanebe a przy fkrzie boha zyweho
 dexteram et sinistram suam in coelum et iurasset per viventem iu-
 docafu adocafow adopolowicie casuow
 aeternum, quia in tempus et tempora et dimidium temporis. Et cum
 fkona rozptilenye splnye fye nebo zawrzyeny a zapeceteny
 completa fuerit dispersio, complebuntur. 9. quia clausi sunt signatique
 rzeči zwoleny budu a zbrieleny budu zkuffeny anyz rozumyety
 sermones. 10. Eligentur et dealbabuntur, probabuntur, neque intelligent et
 Ale vceňy rozumyety budu Adocafu odyata wezdajfŷy poŷwatna
 porro docti intelligent. 11. Et a tempore, cum ablatum fuerit iuge
 obiet apolozena bude ohawnoft naopuftny dny tyficz dwie
 ftie adewadefat
 sacrificium et posita fuerit abhominatio in desolationem, dies MCCC
 a dojde az ktyfyczy dnuom trzem ŷtem a trzydciety apieti
 12 et pervenerit usque ad dies M. CCC. XXXV. 13. Tu autem Daniel
 kurcenemu adpoczynefs wlofu twem nafkonany dny
 vade ad praefinitum et requiesces et stabis in sorte tua in fine dierum.

Hlava 13.

abieffe genz bidleffe y poyal
 1. Et erat vir habitans in Babilone nomine Joachym: 2. et accepit fobie affowu krasnu przielys a boho- uxorem nomine Susanam, filiam Elchiae, pulchram nimis et timentem boynu neb starofsty gegie pūcili fu amyegieffe fad yablo- deum. 3. Parentes enim illius erudierunt. 4. Et erat ei pomerium nowy blizko do^o fwe^o y schaziechu fye k nyemu proto zewffech vicinun domui suae. Et ad ipsum confuebant Judaei, eo quod esset pocztawieyfy bil starcie fudcemy honorabilior omnium. 5. Et constituti sunt duo senes iudices in anno onychzto g̃t ze wyfla illo. de quibus locutus est quia egressa est iniquitas de Babilone od starflich fudczy gizo fye zdachu ze bifta zprawowala lid. a senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. 6. Isti Ta za obicey chodiefta do domu yoachymowa y przichodiechu frequentabant domum Joachym, et veniebant ad eos omnes, qui myegiechu fudy nawratil. popoledny habebant iudicia. 7. Cum autem populus revertisset post meridiem, wegdieffe achodieffe pofadu awydielafta ingrediebatur Susanna et deambulabat in pomerio viri sui. 8. Et videbant gi nawflaky den wchaziegici aprochaziegici y zapalilafta fye eam senes quotidie ingredientem et deambulantem et exarserunt in k gegie pozadany y odwratilasta smyfl auchihlafa concupiscentiam eius. 9. Et averterunt sensum suum et declinaverunt any fie rozpomenula nafudy oculos suos, ut non viderent coelum neque recordarentur iudiciorum fprawedlywe Neb biefta oba ranyena gegie mylowany anyz fta powiediela inistorum. 10. Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicaverunt fobie spolu tuzebnofty fwe neb fie ftydyefta powiediety sibi invicem dolorem suum. 11. Erubescabant enim indicare sibi pozadanye leżety fny y hledafa toho concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea. 12. Et observabant na wfak den fnaznyegie abifta gi widiela y wece geden k druhe^o podmy quotidie sollicitius videre eam, dixitque alter ad alterum: 13. Eamus domow neb cas obieda geft a wyffedffe rozeflafa fye Akdiz fye downum, quia prandii hora est. Et egressi recesserunt a se. 14. Cumque wratyla fefta fta fye spolu yztazawffe geden nadruhem pczyny revertissent, venerunt in unum et sciscitantes ad invicem causam, wyznala fta fye w swem zlem pozadany fpoleczne vftawila confessi sunt concupiscentiam suam. Et tunc in commune statuerunt Tehda ahleda'a den podobny tempus. 15. Factum est autem, cum observarent diem aptum, wefta nyekdi (nyekteru dobu) yakozto agyz tomu ftry den lamyma ingressa est aliquando sicut heri et nullius tertius cum duabus diewczkama wedro Anebiefe solis puellis voluitque lavari in pomerio, aestus quippe erat. 16. Et non

posadu y puřtla pric dyeweczki genzto bil sje skryl
 in pomerio soli, et dimisit puellas. 37. qui erat absconditus.
 yflozyl sje sny Akdiz wa biechwa wkutie
 et concubuit cum ea. 38. Porro nos cum essemus in angulo, vidimus
 spolu leziecze A gehu swa nemohla popadnuti
 eos pariter commisceri. 39. Et illum quidem nequivimus comprehendere,
 neb slynnyfŷy nagi Aotewrziew dwerze wfkocil
 quia fortior nobis erat et apertis hostiis exilivit. 40. Hanc autem cum
 popadla tazaly sme ktery bi bil
 apprehendissemus, interrogavimus, quisnam esset adolescens, et noluit
 powiediety nama te wiewi swiedci yuwierzilo ğt
 indicare nobis. Huius rei testes sumus. 41. Credidit eis multitudo
 starŷym afudciem aodfudyli fu gi nafmrt
 quasi senioribus populi et iudicibus et condempnaverunt eam ad mortem.
 Tehdy zwolala Pane boze wieczny genzto fy tajnych wiewi

42. Exclamavit autem: Deus aeterne, qui absconditorum cognitor es, qui
 poznawatel
 prwe nezly sie stann ze krziwe fu wydaly
 novisti omnia, antequam fiant. 43. Tu scis, quoniam falsum contra me
 Aay ted vmru a tohu nyez neuczynywŷy czoz tyto
 tulerunt testimonium, et ecce morier, cum nihil bonum fecerim, quae isti
 zlořtne ŷlozly pti mnye Akdiz ğt wedena nafmrt
 mali composuerunt adversum me. 45. Cumque duceretur ad mortem,
 zbudil ğt ducha swate^o mladřieho gynocha Czyft
 suscitavit deus spiritum pueri iunioris, cui nomen Daniel. 46. Mundus
 fem ya od krwe teto y obratyw sie Tehda on stogie
 ego sum a sanguine huius. 47. Et conversus ad eum. 48. Qui cum starat.
 blaznowy nefudywŷe any coz praweho ğt poznawŷe
 Sic fatni filii Israel, non iudicantes neque quod verum est, cognoscentes,
 potupili fku wratte sje nafud ywratyl sie
 condemnastis filiam Israel. 49. Revertimini ad iudicium. 50. Reversus
 ğt lid ŷpospieffenřtwym ftarcie pod
 est ergo populus cum festinatione, et dixerunt ei senes: Veni et sede

aukaz nam (als sud)
 in medio nostrum et indica nobis, quia tibi dedit dominus honorem
 starořty rozluczte gie rozno od febe podal arozřudym gie
 senectutis. 51. Separate illos ab invicem procul et diiudicabo eos.
 Akdiz řta bila rozdielena geden od druheho powolal ğt
 52. Cum ergo divisi essent alter ab altero, vocavit unum de eis et
 zařtaraly dny zlich ğiz fu przifli hrziechowe
 dixit ad eum: Inveterate dierum malorum, nunc venerunt peccata
 twogy ğeztoři czynyl drziewe newynne potupugie aropuřtnegie
 tua, quae operabaris prius. 53. et innocentes opprimens et dimittens
 wyne Ano ğt rzekl pan newynne^o protoz ğiz widiełly fy gie
 noxios, dicente domino: innocentem. 54. Nunc ergo, si vidisti eos,
 powiez podkterym fy gie řtromem widiel spolu mlawiece sobie Tehda
 on wecie pod

dic, sub qua arbore videris eos colloquentes sibi. Qui ait: Sub
 dubem Vprziemo fy řelhal na twu hlawn wezma odsuzeny odnyeho
 ciuo. 55. Recte mentitus es in caput tuum. accepta sententia ab eo,

rozetne tie napoly Atoho odwedffe kazal ġt gyne^v przigity
 sciudet te medium. 56. Et amoto eo iussit venire aliam et dixit ei:
 Plemye fke fke kraffa ta tie oklamala
 Semen chanaan et non Juda, Species deceptit te et concupiscentia
 podwratilo cinyly bogiece fie
 subvertit cor tuum. 57. Sic faciebatis filiabus Israel, et illae timentes
 mluwiechu fwamy Ale dcera tato yudfka netrpiela ġt pod
 loquebantur vobiscum, sed filia Juda non sustinuit. 58. Nunc: Sub
 flywu Neb czaka andiel bozy przietal
 prino. 59. Manet enim angelus domini gladium habens, ut secet
 napoly azabil wy weffken lid
 te medium et interficiat vos. 60. Exclamavit itaque omnis coetus
 apodiekowaly fu pannu buohu genz zproftage nadiegy
 magice
 voce magna et benedixerunt dominum, qui salvat sperantes in se.
 ypowftali fu dwiema knezoma vhadal
 61. Et consurrexerunt adversum duos presbiteros, convicerat enim eos
 žgich vft ze fu fu krziwe powiediely y vczyny^h fu gima
 Daniel ex ore suo falsum dixisse testimonium, feceruntque eis
 podle to^o vcinyla y zabili fu
 sicut male egerant adversum proximum. 62. et interfecerunt eos,
 azproftiena ġt newynna em muzem gegym
 et salvatus est sanguis innoxius. 63. cum Joachym marito eius
 y fewffy rodynu donye fferedna przied
 et cognatis omnibus, quod non est inventa in ea res turpis. 64. magnus
 obhcegем lida od toho dne apotom wiecz.
 in conspectu populi a die illa et deinceps.

Hlava 14.

Zatnem astiages przilozen gest yprzyyal ġt
 65. At rex Astiages appositus est ad patres suos et suscepit Cyrus
 fky zwlastny mylownyk kraluow
 Perses regnum eius. 1. Erat autem Daniel conviva regis. 2. Erat
 v yztrawowachu gy nawfaky den
 nomine Beel apud Babilonios et impendebantur in eo per singulos
 biely dwanadfte myerzycz aowecz ctirydceti czberow
 dies similiae artabae XII et oves xl et vini amphorae sex. 3. Rex
 klanyeffe gie modlyt fie gie Ale Daniel owy
 quoque colebat eum et ibat adorare eum, porro Daniel adoras beel?
 neklynyem modlam ruku vdielanym nebe wffelike^o
 4. Quia non colo ydola manu facta sed creavit coelum et potestatem
 zyweho stworzenie ynezda fie tobie by bil čily
 omnis carnis. 5. Nonne tibi videtur beel esse vivens deus? An
 kterak mnoho nawffaky dē
 non vides, quanta comedat et bibit quotidie? 6. Et ait Daniel
 zafmyew fie neblud wnytrz hlínyeny a zewnytrz
 arridens: Ne erres, rex, iste enim intrinsecus luteus et forinsecus
 myedyeny arozhyewaw lye pozwal ġt towiez belowich Gedyne
 aereus. 7. Et iratus rex vocavit sacerdotes eius et ait illis: Nisi
 lec my powiete genzto gie tyto naklady
 dixeritis mihi, quis est, qui comedit impensas has, moriamini. 8. Si

umrze ze fy e ftan fie Abieffe knyzei
 morietur Daniel, quia blasphemavit. Fiat. 9. Erant autem sacerdotes
 owich zen a diety owa
 beel lxx exceptis uxoribus et parvulis et filiis in templum beelis. 10. sacerdotes
 owy wygdemy wen poloz naley
 beelis: Ecce nos egrediemur foras et tu rex pone escas et vinum misce
 azawrzy azapeceť prstenem Akdiz wegdeľs
 et claude hostium et signa annulo tuo. 11. Et cum ingressus fueris
 Nenalezneľly wflech tiechto wieci snyedenych od beele smrti
 zemřemi
 mane, nisi inveneris omnia comesta a beel, morte moriemur vel
 genz ğť felhal pti na Aufachu wto
 Daniel, quia mentitus est adversum nos. 12. Contempnebant autem.
 ze fu bily vczynyly pod stolem tayne wchodistie askrze to
 quia fecerant sub mensa beel absconditum introitum et per illud
 wchodiechu afzyerachu ty gifte wieci
 ingrediebantur semper et devorabant ea. 13. Factum est autem,
 kdiz fu poľtawil krmie
 postquam egressi sunt illi et rex posuit cibos ante beel: praecepit Daniel
 fluham řwim ypneľly fu ge^v popela y potruľil ğť powľem chramie
 pueris suis et attulerunt cinerem et cribavit per totum templum
 coram rege; et egressi clausurunt hostium et signantes annulo regis
 awľedľfe azapecetywľfe prsteně kralowi
 odeľľ fu przeg wfľedľfe yzgedly fu aspili
 abierunt. 14. Sacerdotes autem ingressi comederunt omnia et hiberunt.
 naprwem wfwytie Takly fu cela znamenye y cela
 15. summo diluculo 16. Salva ne sunt signa Daniel? Salva, rex.
 Ayhned yakz ğť otewrzel wzerzew naľtuoly zwolal ğeľt
 17. Statimque cum apperisset hostium intuitus rex mensam exclamavit
 przitobie yzadne ľľty awzdrzal newchodil wnytrz
 non est apud te quisquam dolus. 18 et tenuit regem, ne ingrederetur: Ecce
 podlaha pilnye znamenay czie fu flepegie (als řtopiegie) tyto řtopiegie
 pavementum animadvertite, cuius vestigia sunt haec? 19. Video vestigia
 muzuow a zen adiety zymal řkryta
 virorum et mulierum et infantium. 20. Tunc apprehendit rex, et ostende runt
 dwercie řkrzie nyezto wchodiechu azgiedachu ty wieci genz biechu
 abscondita hostiola, per quae ingrediebantur et consumebant, quae erant super
 naľtole řbal ty apoddal ğť e wmoz
 mensam. 21. Occidit ergo illos rex et tradidit beel in potestatem
 owu genz ğť ho zborzyl Abieffe řaň neb
 Danielis, qui subvertit eum et templum eius. 22. Et erat draco
 drak welky wtomieľtie amodlechu fie ge^v řty ay ğiz
 magnus in loco illo et colebant eum Babilonii. 23. Ecce nunc
 nemozeľ zebly nebil tento modľiz fie ge^v
 non potes dicere, quia iste non sit deus vivens; adora ergo eum.
 modľym fie azabieľt bezmece
 24. deum meum adoro. 25. et interficiam draconem absque gladio
 abez kola (palice) Tehdy wzal řmuolu a biel
 et fuste. Et ait rex: Do tibi. 26. Tulit ergo Daniel picem et adipem
 a řřty y zwarzyl ğť ğie řpolu ynadřelal hrud wuľta to^v draku
 et pilos et coxit pariter, fecitque massam et delit in os draconis

yrozwahl fie ět drak gemuzto ťte fie modlĥ To vřliffewffe
 et diruptus est draco: Ecce quem colebatis. 27. Quod cum audissent
 ťty rozhnyewaly nafilnye y febraly fu fie Zydem
 babilonii, indignati sunt vehementer et congregati sunt. Judaeus
 fie ět vcinil zbil wyday gynak zabtemy
 factus est rex. occidit. 28. Trade nobis Danielelem, alioquin interficiemus
 aduom twoy protoz wida ze fu fie nan rozlĥtly nafylnye
 te et domum tuam. 29. Vidit ergo rex, quis irruerent in eum vehementer
 Anuzy przĥpuzen ťa wĥdal ět gym Ğizto fu ho
 puřtily als wfadli
 et necessitate compulsus tradidit eis Danielelem. 30. Qui miserunt
 geho do yamy lwowe a bil ět tu Awyamy bieffe
 eum in lacum leonum, et erat ibi sex diebus. 31. Porro in lacu erant
 lwuow adawachu gym nawřlaky den dwie tiele a dwie owci
 VII leones et dabantur eis quotĥdie duo corpora et duae oves.
 Y bieffe wzydowřke zemy a ten bil ťwarzil warzenye
 32. Erat autem Abacuc propheta in Iudaea et ipse coxerat pulmentum
 anadrobil bil chleba wmyfie ygdieffe napole abi neřl zenczuom
 et intriverat panes in aluculo et ibat in campum, ut ferret mensoribus
 owy dones obĥed geyzto mas owy genz
 33. ad Abacuc: fer prandiam, quod habes, in babilonem Danieli, qui
 ět a newydal newiedie ypo chopil ět
 est. 34. Babilonem non vidi et lacum nescio. 35. Et apprehendit eum
 zawřch zawlas ge°
 angelus domini in vertice eius et portavit eum capillo capitis sui
 nadyamu lwowu wprudkottu ducha řweho wezmy obĥed geyzto
 super lacum in impetu spiritus sui. 36. tolle prandium, quod
 pořtal rozpomenul fy fie namy aneopuřtil fy myľugiczich
 misit tibi deus. 37. Recordatus es mei, et non dereliquisti diligentes
 tie awřtaw Tehda nawratyl ět
 te. 38. Surgensque Daniel comedit. Porro angelus domini restituit
 a yhned na geho myeřto ředme° dne plakal
 Abacuc confestim in loco suo. 39. die septimo, ut iugeret Danielelem.
 kyamy a wezřzel ět nalyt y wytahl ět ho zyamy
 Et venit ad lacum et introspectit, et ecce. 40. Et extraxit eum de lacu
 Aty gifte ěto fu bili przyczyna zatracenye
 leonum. 41. Porro viros illos, qui perditionis eius causa fuerant,
 uwrhl ět wya° a řezrany fu okamzenye przĥed nř Tehda
 intromisit in lacum, et devorati sunt in momento coram eo. 42. Tuuc
 wecie kral bogte řye wřlĥchny genz bidle we wřlie zemy neb on ět
 ait rex: Paveant universi habitantes terram deum Danielis, quia ipse
 zprofutel ařařitel czynye znamenye a dřym nanebi y nazemy
 est liberator et salvator faciens signa et mirabilia in coelo et in terra,
 genzto ět wyřwobodil danele z yamy lwowe
 qui liberavit Danielelem de lacu leonum.

Zdrawas genz fy pozdrawena angelem pollem odboha bořtwy
 dřwne a neřmirne wřtupilo wzywot marye. —

Marya kdyz wřlyřřela gmenof gezyřfe przyala atby ge° po-
 rodyla ktoř fy myle zwolyla. —

Mylofty plna ta pana duchem Swatym obdarzena kryfta wzywotie nofyla fama toho hodna byla. —

Hospodin ſtebu Bydliti zwolil tie nadgine wſſeczky atby ge° matku byla. wtom ſie geft mu zalibila. —

Poziehnana tý ly wiecznie nad pokoleni wſſelike porodilas Naywyfly° krale nad kraly wieczneho. —

Mezy zienami ſy wzaczna nad nebefa powyſſena wiecznu flawu obdarzena nad angely powyſſena. —

Poziehnany twuy plod ſwaty duchem ſwatym ģt poczaty an ſkyrze tie naſwiet przyſſel twe czyſtoti neporuffyl. —

Brzycha twe° preczifte° yakzto z przybytku wieczneho kral nebefky ģt poſwytil a ztebe ſe ģt panno narodyl. —

Gezylſ kryſtus miloftowy nam przewelmi ziaodoſtwy protoz knam raczyl przygyti aby nas raczyl ſpafyti. —

Amen rzucze wſſiczkni ſpolu Dayme ſe na miloft buohn att on pro ſwe narozeni zba7 naſ od zatraczeni Amen.

Václav Beneš Třebízský.

Literární obraz.

Napsala **Božena Jiránková.**

(Dokončení)

6. Emoční ráz spisů Třebízského.

Rozbor po stránce obsahové a formální vede k závěrům stanovícím výsledek užitých prostředkův emočních. Sluší pak míti na zřeteli jednak celkový ráz jednotlivých spisů, totiž ráz jeho části obsahové a celkové provedení její, jednak jednotlivosti, jež přispívají k výslednému dojmu.

Podklad historický podává nejprve vědomosti o událostech dějinných, určité pak zabarvení děje povídkového má ten následek, že prosté vědomosti o faktech historických sdružují se s osobním souhlasem nebo nesouhlasem, po stránce ethické i aesthetické se zálibou nebo s odporem. Zálibu působí krásné vlastnosti našich předkův, odpor špatné vlastnosti předků nebo cizincův, a trpí-li jimi národ, vzniká soucit. Tyto city čtenářovy týkají se buď přímo lidí jednajících v povídkách, při čemž si je čtenář vědom, že se jimi repraesentuje celý národ nebo část jeho a přenáší se na tento větší celek, anebo, v druhém případě, týkají se přímo národa, nikoli jednotlivců, kde národ vystupuje hromadně, na př. v obrazech z válek husitských, nebo kde spisovatel sám nebo jiná osoba uvažuje o jeho osudech.

Již z obsahu spisů Třebízského jde na jevo, že téměř výhradně vzbuzují soucit. Je to stálý zápas národa se živly cizími, samé ovzduší válečné a s ním ovšem spojené truchlivé následky, byť i vítězil. A Třebízský obrací se právě více ke stinným stránkám, k hrůzám dob válečných. Vedle toho arci líčí také slávu českou, jejíž květ daly doby husitské, hrdinství české, velikost mravních charakterů, čímž probouzí hrdost v českém čtenáři, uznání a podiv čtenáře jiného národa. Při dobách vnějšího rozkvětu pak stále ukazuje na temné stránky dějin života českého, na úpadek ryzosti mravní, připomínaje čtenáři, aby se nedal omámiti pozlátkem. Soucit dostupuje vrcholu v povídkách z doby pobělohorské. To jest emoční ráz, vyplývající z charakteristiky dob historických.

Dále sluší vytknouti emoční ráz povídek Beneše Třebízského bez zřetele k tomu, že to jsou povídky *historické*. Děj sám bývá jednoduchý, což je přirozeno při skrovných rozměrech většiny prací Třebízského, nepodává tedy širokého rozhledu po životě lidském, nýbrž vzbuzuje dojem pouze určité stránky mnohotvárného života lidského, hlavně neštěstí a jeho útrap. Shrneli v myslí dějový obsah povídek a románů Třebízského, vyniká v nich život lidský jen několika málo rysy: nevinní, šlechetní lidé stíhání jsou neštěstím, — nejsou však sami strážci svého osudu, nýbrž je to moc vnější, na nich nezávislá, totiž, jak v historické povídce leží na snadě, poměry veřejné. Naproti těmto lidem stojí lidé naskrze špatní, kteří působí jen zlo. Ti buď setrvávají ve své špatnosti nebo poznávají viny své a kají se. Možné následky toho stavu a zároveň obvyklé závěry povídek Třebízského jsou tyto: trpící obvykle podléhají svému neštěstí, jednotlivci, kteří působí zlo, bývají stíženi trestem božím nebo kajíce se usmíření s Bohem i se světem. Tím způsobem hlavní osoby dějův obvykle hynou a někdy jen děj osobami mladých, šťastných manželů nadějným tonem vyznívá v budoucnost. Povídky Třebízského končí tedy buď pod dojmem, jež vyjádřen jest v jedné z nich slovy »dotrpeno — dokonáno«, pod dojmem dotrpených strastí, nebo dojmem smířlivým, jako v povídkách, kde hříšník dochází odpuštění nebo kde zbývá po něm potomek, jež usmíruje jeho vinu, anebo posléze nadějí v život lepší.

Přáběhem vypravování děje vysvitají druhy emocí z toho, co bylo uvedeno zejména o kompozici a technice spisovatelově. Jak patrně z některých oblíbených komposic a scén, na př. ze scén něžných, tklivých a naproti tomu bouřlivých, děsných, dále ze stilistických prostředků k sesílení představ, spisovatel se do děláva silných dojmů citových, jež se někdy shodují s obsahem, jindy jsou mocnější než obsahu jest přiměřeno. Mnohá přirovnání a poetická rčení mají ten následek, že čtenáře spíše upoutává poetický nádech než hlavní představa sama. Proto také nejpěknější jsou místa, kde spisovatel prostě vypravuje. A že Třebízský

umí vykládati slohem pěkným, přirozeným, nad jiné vysvítá z míst, kde dává vypravovali pohádkářům, starým vojákům a p. Přímou nechtuně však působí některé kusy citové rozvleklé, hombastem naplněné. Přečtěme si jen řeč Saramitovu k lidu, v níž líčí bídu uvězněného královice! Práce Třebízského provedeny jsou prostředky skrovnými, jednoduchými. To by ovšem samo o sobě ještě neurčovalo uměleckou cenu díla. Ale vzhledem k tomu, že jsou to prostředky namnoze primitivní, neumělecké, i díla jimi vykonaná nedosahují žádoucí umělecké výše.

Jest však otázka, vyhověl-li Třebízský své teorii historické povídky, dosáhl-li svého účelu, který měl na mysli při své práci spisovatelské. A zde sluší doznati, že spisy jeho v čtenáři opravdu vzbuzují mocnou představu jednotlivých dob historických českého národa, jež vyvolává zároveň mohutný cit účasti. Výsledek ten způsoben jest především a hlavně právě oním silným subjektivismem, který všecky práce Třebízského proniká; tato stále zjevná přítomnost auktorova jakožto vypravovatele obestírá čtenáře kouzlem osoby spisovatelovy: čtenář přímo cítí jeho vroucnost, s jakou pohlíží na minulost svého národa, hluboký cit, jenž duši jeho proniká.

II. Rozbor psychologický.

»Kniha«, praví Hennequin, »jest předně něčím sama o sobě; avšak mimo to jest také dílem člověka a čestbou mnoha lidí«, a dále: »Umělecké dílo podává poučení o svém tvůrci, jehož schopností jest obrazem, o jeho obdivovatelích, jejichž vkusu jest také znakem.« Úkolem rozboru psychologického v soulase s teorií Hennequinovou bude tedy nalézt hlavní znaky ducha spisovatelova, pokud je lze odvoditi z jeho tvorby literární. K znovusestrojení bytosti člověka, jež chceme poznati, by to ovšem nestačilo. K tomu bylo by potřebí všeho toho, co pověděti jest úkolem životopiscovým, abychom viděli nejen hotovou bytost auktorovu, jak se nám jeví v jeho dílech, ale i veškerý předchozí vývoj její a prostředí, v němž žila. Co se týče takového doplnění této kostry, možno prostě odkázati na spis K. V. Raise »Václav Beneš Třebízský« (v »Matici lidu«) a zejména na spis Jos. Brauna »Václav Beneš Třebízský«, jenž vyšel jakožto doplněk k sebraným spisům Třebízského a též o sobě. Jest v něm obsaženo vše, co o životě Třebízského se dalo sebrati.

»Muži i ženy«, praví Sully (Nástin psychologie, překlad J. Školy str. 15.), »nadaní city bohatými a živými, vyznačují se zvláštním způsobem rozumové schopnosti, totiž rychlým obrazivým postřehnutím věcí.« Z celého tónu, jakým jsou psány povídky a romány Třebízského, z charakteristiky osob, v jichž pohnutkách k činům převládá vždy stránka citová: láska, nenávisť, útrpnost,

výčitky svědomí a p., a z volby některých prostředků technických vysvítá převaha citové stránky ducha auktorova. Volba určité látky a způsobu provedení předpokládá příznivé tomu dispoziční duševní. Tak i Třebízský přistupoval k své činnosti spisovatelské.

V díle spisovatelově obrází se i jeho názor na život. Podle toho názor Třebízského jest idealistický, je proniknut šlechetností, snahou po vznešeném, čistém, auktor jeví se nám s hlavou i srdcem plným vidin a snů, vnášejícím je do celého světa jím pozorovaného. Duše jeho jest prostá, jednoduchá, a všechny téměř dojmy, jež přijímá z okolí svého, bližšího nebo širšího, dopadají celou prudkostí svou na nejmočnější stránku jeho duše, na cit altruistický. Altruismus Třebízského má svá omezení. Týká se jen kruhů, jež jsou rozšířením vlastní jeho osobnosti: rodiny, stavu či třídy společenské, národu, k němuž náleží. Má vždy téměř stejný význam se soucitem. Třebízský truchlí s nešťastnými, ale nevidíme ho veselit se s veselými. Není u něho prudkých citů, jež přirozeností svou vznikají a zase ustupují do pozadí, zatlačovány jsouc citem jiným. Zavrhuje-li co a je-li čím popuzen, čtenář z jeho slov necítí nenávisť — duše auktorova snad jí nebyla ani schopna; jsouc nakloněna spíše k citům blahovolným; výrazy hněvu a rozhořčení zdají se býti spíše prostředkem k vyjádření lidských ukrutností bylo mu ne tak rozhořčení nad nimi jako odůvodnění soucitu k trpícím. Že se jimi v duchu zabýval jen jakožto prostředkem k vyjádření citu altruistického, na to by poukazovala též okolnost, že si Třebízský v žádné ze svých povídek nezval za hlavní úkol líčiti osudy člověka, jehož myšlení a jednání by zavrhoval, nýbrž že mu takové osoby vždy jen slouží za nástroje k působení zla, jímž trpí osoby jiné, na něž je obrácena největší pozornost jeho. Výjimkou jsou pouze některé črty ve formě feuilletonové, jež mají za úkol podati portréty takových osob, ale ty proti všem ostatním pracím jsou důležitosti podřízené. Celková melodie, již se projadřuje citová stránka duše Třebízského v jeho spisech, je smutná, přerušovaná jen výlevy rozhořčenými.

Z věty Sullovy, jež platí také o Třebízském, jest dále patrné, že u tohoto auktora vynikají i t. zv. city rozumové. Každou představu rozumovou, objevující se v jeho spisech, ihned ovládá mohutnost citová a auktor staví se k ní příznivě nebo nepříznivě. Že pravdu hledal citem, nasvědčuje již mínění spisovatelovo, jež vyslovuje havran Karlštejnský: »Co na téhle zemi život lidský, vždycky činy chudiny černě zaznamenávala ruka dějepiscova a skutky velikých zlatým pérem psala, ač nezasluhovaly ani brku slepičího. Buď pravdu pověděti nechťívají, nebo nesmějí aneb nemohou. A potom z té spousty úmyslných či bezděčných lidí těžko i očím havraním skutečnost vypátrati a těžko i tomuhle zobáku mezi toliku plevle nalézti zrníčka.« V. 2 130.

Rozumová mohutnost spisovatelova dá se obyčejně nejlépe poznati z ideí jeho spisův. Již podle námětů povídek a románů, totiž podle toho, že si Třebízský zvolil tak široké hlediště, po němž se jeho oko spisovatelské pohybovalo, a tudíž i osob v něm se objevujících, možno souditi na sklon k rozumové činnosti abstrakční. Jeho nezajímal život ve svých podrobnostech, nebral si za látku svých povídek život, jak jej kolem sebe a přímo ve své době mohl viděti, nýbrž jej zajímal vyšší pojem, pojem národa, jemu šlo o vylíčení, zobrazení celku. A protože jako celek nejzřetelněji se mu jevil ve vývoji dějinném, v dobách minulých, Třebízský líčil minulost jeho. Prostředků k svému účelu neznal jiných než líčení života jednotlivců, na nichž by demonstroval ducha jednotlivých dob. Tu právě jest patrno, že ty jednotlivce nelíčil jakožto jedince, nýbrž pro předvedení celého druhu. S tím souvisí a částečně se tím i vysvětluje idealistické tvoření Třebízského. Právě proto, že jimi chtěl vyjádřiti pojem vyšší, vybíral u pojmů podřazených, u jednotlivců, jen znaky společné s pojmem nadřazeným. Jeho sedlák Javor jest pevný povahou, neoblomný ve víře, vzorný otec a manžel, zbožný, šlechetný, poněvadž ty znaky jsou přiměřené celé třídě lidí oné doby, vychovaných duchem evangelia, utužených strastmi osudu, ale není při něm vlastnosti, která by náležela pouze jednotlivci.

Že Třebízský do složité povahy lidské nevnikal, lze částečně vysvětliti z toho, že jeho usuzovací, rozumové pochody duševní v oboru látky jeho spisů týkaly se převahou pojmův abstraktních jako jsou národ, lid, vlast a p., při čemž neobracel náležitě pozornosti na duševní život jedincův. Že nevnikl do složitosti lidské povahy, což namnoze určuje i celý názor životní, viděti jest na osobách Třebízského, jež kromě malých výjimek, jsou tak jednodité, jak v životě zřídka se přihází. Vždyť i v nejhorším člověku najde se jiskra šlechetnosti, a naopak nikdo nemůže býti tak ideálně dobrým, jak Třebízský líčí mnohé ze svých osob. Jen touto neznalostí duševní podstaty lidské se vykládá, že Třebízský pro špatného člověka nikdy nemá slova vysvětlení a omluvy. Výjimkou jest jen Fráňa v Bludařích a v Ondřeji Saramitovi, při čemž spisovatel ukázal na účinky prostředí, v němž chlapec byl vychován, ale za to jeho pozdější úplný obrat není dosti odůvodněn.

Ptáme-li se, jaký názor má někdo na české dějiny, kterék chápé jejich ducha, nutně se musíme ptáti i po jeho stanovisku náboženském, neboť smysl dějin českých, doba nejslavnější i doba úpadku národního, spočívají na tomto základě.

Třebízský byl pravověrný syn církve katolické. Katolické stanovisko jeho poznáváme z projevů rozličných. Líče doby kališnické, nikdy neprojevuje, že by se v něčem přísně nedržel církve katolické, ač látka sama k tomu vyzývala. „Trnovou korunu“, jež náleží k neobjemnějším a nejlepším jeho pracím, Třebízský

věnoval úctě matky Boží, jež proniká i jinými pracemi: v »Očistě«, v povídce »Pan Odolan Pětipeský«*). Pozoruhodno je dále rozřešení pravosti thesí Husových a Štěpána z Pálče. Mistr Pálecký, pronásledován jsa výčitkami svědomí, že zradil přítele, zaprisáhá potomky svého bratra, aby vyšetřili, zda měl pravdu on či Hus a pak pravdu, ať je příznává té či oné straně, hlásali. Potom prý duše jeho dojde pokoje. Ti, kterým platí tento odkaz, obětují celý život zkoumání o pravosti thesí Štěpánových. Posléze i Sorbonna je prohláší za pravé. Ale duši mistrově ještě nelze dojíti pokoje, protože nalezené pravdy nechť v Čechách slyšeti. Teprve tehdy dochází klidu, když vykvétá v jeho rodišti růže živá, stkvějící se ctnostmi — dcera pana Jeronyma Hrobčického. Třebízský se takto nepřímou vyslovil, které straně připisoval pravdu.

Z Třebízského líčení české minulosti jde na jevo, že vždy měl představu národa jako uzavřeného celku, jenž duševním životem svým nikterak nutně nesouvisí s národy jinými kromě s příbuznými Slovany, jakoby národ byl oddělen od souseda a od ostatního světa fysicky i duševně hradbou zeměpisných hranic. Podle této představy národ má se samostatně rozvíjeti uvnitř těchto hranic — co přichází z venčí, z ciziny, to spisovatel líčí jako vliv rušivý, jež by bylo nejlépe co nejdříve vymýtití a vrátiti se k tomu, co vyrostlo na půdě české. Tento názor lze sledovati v celé řadě povídek Třebízského.

V prvních dvou povídkách líčen je zápas mezi křesťanstvím a pohanstvím v Čechách. Vlivy německé na zavedení křesťanství v Čechách působí jen zlo; teprve když křesťanství přichází prostřednictvím národů bratrských, nalézá v zemi půdu úrodnou. Rovněž tak u severních Slovanů v »Královně Dagmaře«. — V povídkách z dob pozdějších Přemyslovců Třebízský líčí kulturní vliv ciziny v Čechách. Významnou onu dobu chápe se stanoviska jednostranného, vidí jen, že německý živel nabývá stále větší půdy v Čechách a že se později rozmáhá i na úkor živlu českého, a proto vše, co s sebou přináší, důsledně podceňuje a zavrhuje. Nechápe, že duševní život a změny jeho, jež se dály v cizině, nemohly se zastaviti před hranicemi českými. Nepokládá to za nutnost, že proud ten silou svou rozlil se i do našich krajů. Palacký příznává, že to byl pohyb, »do kteréhož duch národu českého přirozenou nutností se dával« (Pal. Děj. I., 4. vyd. str. 297.), pravé dále: »Když stát, nemaje za hranicemi ničeho více se obávati, požíval skrze celý věk člověčí pokoje neobyčejného, národ náš duchovně čilý a jemný brzy zabažil se po umách pokoje, po lahodách vzdělanosti, ježto nemohly té doby přicházeti jemu odjinud, leda z Němce, z Italie a Francie. S druhé strany zase pokoj tento v Čechách nad jiné země stáleji upevněný byl mocnou vnadou

*) Třebízský kázával prý také a psal se zvláštní vroucností kázání Mariánská.

pro lid obecný v západních Němcech, kdežto tehdáž stěhování na východ bylo se stalo touhou téměř všeobecnou. Třebízský uznává sice, že král chtěl západní kulturou Čechy povznést, ale za jak škodlivý pokládal vliv ciziny na Čechy, viděti jest nejlépe z prudké rozmluvy Bořity Smečenského a jeho syna, v níž mladému Smečenskému klade do úst důvody na obhájení nových zvyků, které ovšem proti námitkám otcovým jsou velmi slabé. Proti vlivům cizím Třebízský staví ducha kultury české, jak byl abstrahován z podvržených RKZ, což přijal do svých dějin i Palacký. (Ostříž s Jiříčkou chodí po hradech a Jiříčka zpívá písně z RK, jež mají roznítiti posluchače pro české umění a odvrátiti je od napodobení ciziny.)

Době husitské, o níž Třebízský mluví jako o nejslavnější době dějin českých, věnováno jest poměrně málo prací, snad vinou vnějších nějakých příčin nebo tím, že cit spisovatelův poutaly více doby strastné*). Hledí sem jen několik povídek nevelikých rozměrů, v nichž líčí jednotlivé méně charakteristické pro celou tu epochu události a osoby.

Blíží se »zlatá«¹ doba Rudolfova. Třebízský staví úpadek mravního charakteru šlechty proti dobám starým. Jsou tu už šlechtici změkčilí, hovějíci si v nádheře, lakotní, chytří diplomati, páni promrhávající jmění v alchymii, zhýřilci Mravní bezcharakternost jejich připravuje Blou Horu. V povídkách z této doby efit čtenář, jak spisovatel byl proniknut svou látkou, jak jí byl rozechvěn, jak tu pracovalo jeho myšlení i cit. »Říkají-li, že je na Bílé Hoře pohřebiště národa zoufale zápasícího o svou svobodu, věděl bych nápis na pohřebiště to: »*Spravedlnost zvyšuje národ, ale hřích bůdně činí národy.*« A řeknu-li, že Bílá Hora byla našemu národu »očistou«, podivíte se nejprve, potom svésíte hlavu, budete přemýšleti a možná, že mi přisvědčíte.»

Pak přichází jediná dlouhá řada utrpení emigrantské šlechty i lidu. Třicetiletá válka krutě doléhá na obyvatelstvo, Čechové sami bojují v řadách cizích, doufajíce, že tak jedině mohou zlepšiti svůj osud.

Doba novější, josefínská a století, v němž spisovatel žil, má v něm pozorovatele, jenž úplně stojí na stanovisku prostého lidu. Líčí útlisky, které lidu bylo snášeti za dob roboty a upozorňuje na počátky národního obrození. V drobných pracích sahajících do doby dnešní vyjádřeny jsou některé názory auktorovy o ní. Třebízský dává přednost idyllickému, primitivnímu zřízení před vymoženostmi novodobé kultury. Nechápe důležitosti a nezbytnosti světové centralisace pro nás, stále jen hledá ideál v dobách minulých. Historismus jeho je upřílišený.

*) Braun praví, že ideálem Třebízského byl veliký román o Žižkovi, jež by byl, jak minul, nejlépe provedl Jirásek.

Z katolického stanoviska Třebízského vyplývá již jeho názor na českou reformaci a protireformaci. Nesrovnává se s českou reformací v jejím odchýlení od církve katolické, ale velebí při ní povznesení národnosti. Boj násilím za válek husitských uznává za oprávněný, kdykoli má ráz obrany nebo očištění národnosti, ale nepřiznivé se proti němu staví tam, kde jest výrazem nevázanosti nebo osobních zájmů. Třebízský ve svých povídkách staví úsilí o reformu mravů do popředí jen v době předhusitské, v působení Milíčově, za význačný charakter reformace samé však neklade momentu mravního, nýbrž moment národnosti. Táboru staví za vrchol projevu síly národní i do budoucích dob působící. »Je a bude věčně věkův zřejmo, že v naší zemi popel Táborův. A kdyby tu půdu její chtěli přerýti až do nejhlubších útrob, nic platno. Byla-li druhdy krev s popelem mučedníků semenem křesťanů, je popel bratří kalicha semenem české síly a vytrvalosti neoblomné.« Spory dogmatické nechává stranou. Rozhodně nepřiznivé však v době pozdější vyjadřuje se o luteranismu a kalvinismu. S protireformací Třebízský souhlasí, ale zavrhuje její násilné prostředky. »A ta naše milá česká zemině jednou prý těžce stonala, či lépe postonávala. I přišlo lékařů ze všech konců světa jako v pohádce, když jediná dcera královská na smrt nemocná — — — — —. A všickni léčili ubohou, nešťastnou zemi, že by jim bezmála byla pod rukama duši vypustila. Už zkusili všechny své prostředky a přišlo se až k vlídnému, přívětivému slovu. A tihle lékaři byli učinění beránci — — — — —.« (IV. I. 304).

Důsledně Třebízský nemůže souhlasiti ani s Bratrstvím, jež jest jen »stejnou výslední ideou reformace«, jak praví prof. Masaryk. Třebízský se ve svých povídkách Bratrství vyhýbá. Český bratr objevuje se jen na několika místech, a to mimochodem, jako osoba v ději zcela vedlejší: Adam z Moru v »Kostelíku sv. Blažeje«, mlynář Jetřich v »Tryzně Bělohorské«, bratr Blažej ve »Stadickém králi«, rytmsr Jitinec v »Trnové koruně«, mistr Buchata v »Posledních dnech Tábora«. Bratr Blažej líčen jest jako vypočítavý agitátor, o němž čtenář zůstává v pochybnostech, zdali smýšlení jeho náboženské jest upřímné či pokrytecké.

Láska k národu náležela k nejsilnějším citům ducha Třebízského, neboť právě ona hlásila se nejmocněji k projevu na venek v dílech literárních. Jest duší všech prací Třebízského, žádné nevyjímajíc. Nepřišla při líčení dějin českých nikdy do sporu s Třebízského přesvědčením náboženským, nýbrž působila vedle něho a intenzivností je převyšovala. Z toho také vysvětlujeme si řadu nesympathických postav zastupujících stranu katolickou, neboť spisovateli šlo více o to, aby vylíčil strasti národa za doby protireformační než o projev vlastního smýšlení náboženského.

III. Rozbor sociologický.

Úlohou rozboru sociologického jest postoupiti od souvislosti díla s duchem auktorovým dále, totiž »ustaviti vzdálenější jeho vztahy k jistým skupinám lidí, kteří z rozličných důvodů mohou býti považováni za příbuzné a obdobné tvůrčímu umělci.« (Hennequin, Věd. krit. str. 49.) Taine snažil se stanoviti a dokázati zákon o vzájemné závislosti mezi dílem literárním (a uměleckým vůbec) a společenským celkem. Tento zákon staví na třech příčinách: dědičnosti, vlivu prostředí a vlivu bydliště, zvláště pak obšírně zabýval se vlivem prostředí, jemuž věnoval zejména spis svůj »Filosofie umění«. Platnost své theorie snažil se dokázati spoustou příkladů. Hennequin uznává pravděpodobnost této theorie, ukazuje, že není spolehlivou, jistou *methodou*, jež by mohla vésti k poznání duše auktorovy a duší jeho vrstevníkův a krajanů. Dokazuje pak, že jest třeba obrácti se nikoliv k umělci, nýbrž k jeho výtvoru, bráti v úvahu ne jeho okolí, nýbrž »obdivovatele jeho děl«, a zákon svůj formuluje takto: »Dílo bude míti esthetický účinek jen na ty osoby, jejichž duševní ústrojí jest obdobno a podřadno tomu, které sloužilo ke tvorbě díla a které z díla lze odvoditi.« (Věd. krit. str. 74.) Výsledek pak jest ten: »Konstatování jistého citu u osoby, skupiny osob, národa v jistém okamžiku jest tedy údajem důležitým, jenž dovoluje řadou dedukcí poznati ne-li celou jejich psychologii, tož alespoň důležitý některý okřsek jejich ústrojí duchovního a mravního.« (Tamže str. 70.)

Pokoušejíc se o dedukce, jež jest možno učiniti, přiznávám předem, že tak činím z dat velmi skrovných, která mi byla přístupna. Prostředky, jimiž jest možno dojíti k nějakým poznatkům o obdivovatelích auktorových, jsou totiž kritiky, vrstvy a počet čtenářův, odbyt spisů a p.

Jakmile Třebízský vynikl v naší literatuře, již byl obsypáván žádostmi různých redakcí o příspěvky. Vypravuje o tom jeho životopisec J. Braun, uváděje též slova Třebízského z dopisů k přátelům. Žádosti o příspěvek nedovedl odepřítí, i stávalo se, že dělal několik povídek najednou. Píše příteli: »Přicházejí dopisy a žádosti o rukopisy se všech stran, a dá práce již to odpovídání. A což, když chce člověk aspoň trochu vyhověti! . . . Na procházku chodím málo, jen z té příčiny, že bych pak nebyl se vším hotov . . .« (Braun, V. B. Třebízský, str. 169.) Z toho jde, že práce Třebízského u čtenářstva docházely hojně obliby a že ceněny byly i od redaktorův a vydavatelů rozličných podniků literárních.

Jak povídek Třebízského vážila si vrstva české intelligence, nejlépe asi lze poznati z posudků časopiseckých. Současná kritika mluvila o literární činnosti jeho téměř vždy s nadšením. Více méně vzletnými slovy uznávala a velebila zejména vlastenecký ráz prací Třebízského. Tak na př. posudky v »Komenském« 1882.

str. 76, v »Hlídce literární« 1885, str. 28, v »Literárních listech« 1885, str. 111, 1886, str. 175. Literární posudky prací Třebízského, jak do konce osmdesátých let vůbec bylo obyčejem, záležely v udání obsahu a ocenění emocí, jaké práce ty způsobují, řídkěji probírány byly také se stránky umělecké, zejména formální. Kritik Třebízskému nepřiznivých za celou dobu jeho literární činnosti bylo velmi málo. J. Braun uvádí jen v »Komenském« z jara r. 1882 vyšlý posudek »Alchymisty v haleně« a kritiku »Červánků a lesku kalicha« v »Politik« 13. srpna 1879. Jiné nepřiznivé posudky vyšly již po smrti Třebízského, a to v »Hlídce literární« 1890 a 1891. V »Hlídce liter.« 1890 ukazuje J. D. Stoček (»Třebízský a dějepis o Štěpánu z Pálče«), že spisovatel se značně odchýlil od pravdy dějepisné v líčení Štěpána z Pálče a že úplně se řídil citem. V »Hlídce liter.« 1891 týž posuzovatel vytýká charakteristiku osob v povídce »Vesnický Jakobín«.

Při tak ojedinělých hlasech nespokojenosti lze říci, že nadšení a podiv u současných čtenářů Třebízského, pokud jej veřejně vyjadřovaly časopisy, byl téměř obecný. O neobyčejné oblibě Třebízského jako spisovatele možno souditi i z vypravování jeho životopisce, zejména o častých návštěvách mnohých osob na kaplance fary Klecanské, které jej vyhledávaly jen proto, aby osobně poznaly pisatele oblíbených povídek. »Návštěv cizích bývalo v kaplance zejména za letních nedělí mnoho; každý chtěl seznat osobně spisovatele Třebízského, jenž poznával v tom sílu své popularity.«

O počtu čtenářstva v inteligenci studentské lze souditi z tohoto údaje: »Čas« 1890 str. 332 pod záhlavím »Co čte naše studentstvo« vypočítává počet odbíraných děl a časopisů ve spolku »Stálců«, podle účetní zprávy tohoto spolku za rok 1889. Mimo jiné odbíráno bylo r. 1889 sebraných spisů Třebízského exemplářů 14 (r. 1888 — 12), Jiráskových 65, Tylových 20 (r. 1888 — 17). Tento doklad ukazuje oblibu mnohem menší nežli jaká se obrází v hlasech časopiseckých.

Při údajích týkajících se vrstev intelligentních dlužno míti na paměti, v které době se ona obliba osvědčovala, poněvadž vkus a četba souvěkových spisovatelů se ve vrstvách těch rychleji mění, záliba v jistém spisovateli rychleji stoupá, klesá nebo zaniká, obracejí se na novější a novější zjevy literární nebo na takové, které jiné okolnosti vynesou právě na povrch. O Třebízském se psalo a mluvilo jen, pokud vycházely jeho spisy jako novinky a ještě i v prvním vydání souborném; potom, zdá se, uložen byl k auktorům minulosti.

Naproti tomu prosté čtenářstvo z lidu jest ve své zálibě k jistě četbě mnohem konservativnější. Líbí-li se mu který spisovatel, neopouští ho záhy a čte jej rádo, i když do své četby přijímá věci novější.

Třebízský při své práci měl na mysli hlavně čtenáře z lidu. Několik hodin před smrtí nařiká ještě: »Jsem tak mlád a mám tolik krásných věcí v hlavě, jež chci českému lidu napsati«. Že práce jeho skutečně byly a dosud jsou v lidu čteny a oblíbeny, bylo by lze nejnázne poznati z výkazů knihoven pro lid. Podám tu doklady, jež mi byly přístupny:

»Čas« 1896 str. 461 o knihovně obecní pro lid v Jindřichově Hradci: »Čtenářstvo rekrutuje se nejvíce ze stavu *dělnického*, žádá a čte nejvíce: Pravdu, Jiráska, Třebízského, Němcovou, Carlénovou, Sv. Čecha, potom ilustrované časopisy, z neilustrovaných starý Lumír.«

»Čas« 1896 str. 493 o veřejné knihovně pro lid v Slatianech u Chrudimě: »Čtenáři, kteří jsou většinou z lidu, čtou ponejvíce Třebízského, Nerudu, Jiráska, Sv. Čecha, Albieriho, Němcovou, Podlipskou, Marlittovou, Švarcovou, Carlénovou a m. j.«

»Čas« 1897 str. 28 o veřejné knihovně v Brně (otevřené r. 1891): »Z prvu největší obliby docházely spisy Kosmákovy a V. Beneše Třebízského, později byla veliká poptávka po spisech B. Němcové a Tylových.«

»Čas« str. 682 o knihovně v Přelouči, založené 1888: »Nejvíce se ovšem čte literatura románová, potom hlavně historická povídka, nejoblíbenější jsou Jirásek, Neruda, Třebízský, Světlá, Němcová, Rais.«

Z výroční zprávy »Kraťovce, spolku akademiků západních Čech«: »Nejvíce čteny byly v knihovnách lidových spisy: Jiráskovy, Třebízského, Raisovy, Heritesovy, Čechovy atd.« (Nár. Listy 1. pros. 1900 č. 332).

Rozšířenost spisů každého auktora podmiňují také rozličné okolnosti, a k těm náleží též dražota či láce jejich. Jestliže i při značné ceně kniha hojně se kupuje, svědčí to ovšem v její prospěch. »Čas« 1890 str. 250, stěžuje si na nakladatelské a literární poměry v Čechách, praví mezi jiným o Třebízském: »Tyto sebrané spisy činí 15 objemných dílů po 316 až 598 stránkách, krámská cena všech dílů je zl. 28.64. Srovnáme-li s tím sebrané spisy Tolstého, které jsou za 8 rublů, Dostojevského, které stojí 12 rublů, je to poměr přímo křiklavý a bylo by jednou na čase, aby se naše spisovatelstvo i ve vlastním prospěchu postaralo, aby český lid dostával lacinější četbu.« A přes tuto cenu jsou první svazky sebraných spisů rozebrány již r. 1885 (vycházení počaly r. 1884), takže bylo potřebí druhého vydání a r. 1893 počato vydání třetí. Nyní vychází opět »2. laciné vydání pro lid«. Povážíme-li, že jiná souborná vydání spisů našich belletristů musila býti pro nedostatek odběratelů zastavována a že málokteré sebrané spisy bylo potřeba vydati podruhé a potřetí, jest patrno, že Třebízský náleží k nejoblíbenějším belletristům českým nové doby.

Tím jest, pokud bylo možno, stanovena skupina čtenářstva prací Třebízského a lze snad říci, i jeho obdivovatelův. Jde nyní o to, nalézt, které vlastnosti duševní těchto čtenářů jsou obdobny duševním vlastnostem auktorovým, která tedy jest příčina té síly přitažlivé, již dlo působí na čtenáře a vzbuzuje jeho zálibu nebo podiv.

Čtenáře může poutati obsah nebo forma nebo obojí. To se řídí také podle vrstev čtenářstva. V našem případě lze na příčinu záliby u jedné vrstvy, totiž u intelligence, souditi hlavně z posudků časopiseckých*). V těch chváli se zejména obsahová část, pokud jest příčinou síly způsobené emoce, především citu vlasteneckého. Pochopíme to i z myšlenkové povahy doby. »Překáží nám *upřílišený historism*«, vytýká prof. Masaryk (v »Naší nynější krizi« str. XIII.). »Historism nalézá se všude, u všech národů, všichni národové v podstatných věcech jsou si podobní, podobnější, než se nekritickému oku zdá. Avšak náš historism je potud zvláštní a silnější než u národů jiných, že více, než národové jiní, ztratili jsme vědomí historické continuity. My proto více než jiní ponorujeme se do minulosti, vidouce v té své minulosti ideály budoucnosti.« Jak se vykládaly české dějiny, můžeme se dočísti ve spisku K. T(ůmy) »Duch našich dějin« (Epištoly svobody č. 1., v Praze 1879), v němž zajisté se hlásí smýšlení značné části vrstevníků. Na celé dějiny české pohlíželo se namnoze nekriticky a s hlediska jednostranné národnostního. Nechápal se smysl českých dějin tak, jak jej později nalézáme vyslovený v uvedeném spise prof. Masaryka: »Naše sláva, naše boje, náš úpadek v minulosti má smysl náboženský, ne národnostní. Idea národnostní je novější, je to idea z konce minulého věku a zejména tohoto století, a nesmí se tudíž naše starší historie pojímat s tohoto hlediska novějšího. — Naše úsilí *reformační* a vývoj z něho plynoucí nebyly národnostní v běžném nyní smyslu. Byly náboženské, a tudíž i velikost i slabost naší minulosti má širší a mnohem hlubší význam, než se nám líčí od těch, kdo v Husovi, Chelčickém, Komenském nedovedou vidět než časového politického řečníka-kazatele. Také doba *protireformační* nedá se pochopit s tohoto hlediska nacionálního. A právě proto běžné nazírání na dobu našeho úpadku pobělohorského je nedostatečné.« (Str. XVI. n.) — Proto také nevadilo katolické stanovisko Třebízského a nadšené uvítáno bylo jeho osvětlování české minulosti s hlediska pouze národnostního, tím spíše, že bylo ozářeno a proniknuto čistým

*) Předpokládáme-li ovšem, že to jsou výrazy přesvědčení. Toto připomenutí není, tuším, zbytečné. Právě J. Herben ve svém článku »Deset let proti proudu« (Čas 1898, 694): »Dokladů dvojakosti znal každý z nás tehdy dost. Dnes mluvil slavnostní řečník o Třebízském, ronil s zy nad jeho ztrátou a zítra šeptal v přátelském hovoru, že ten Třebízský už byl literárně hotov, že už nebylo lze práce jeho tisknout, tím méně číst.«

charakterem spisovatelovým, vroucím, upřímným jeho přesvědčením, jež v každém vzbuzovalo úctu.

Které vlastnosti Třebízského poutaly čtenáře z lidu, vystihuje dobře J. Braun. (Str. 133 nn.) Byla to sama látka spisů Třebízského, neboť knihy s látkou *dějepisnou* čeští čtenářové odedávna mívali ve zvláštní oblibě. Jestě více získávala si čtenáře z lidu spisovatelská *individualita* Třebízského. Uznáváme-li zásadu, že umělecké dílo jest výronem zvláštního pozorování, pak »toto zvláštní pozorování, tedy stanovisko, z něhož při tvůrčí své práci Beneš-umělec patřil na dějinné látky svých prací a na všecek náš český svět, bylo stanovisko starého českého písmáka, rozumáře venkovského a starých paměť čitatele — totéž stanovisko, na němž stáli otec a děd Benešův. Že nevystoupil nad ně ani nestoupil s něho, je tajemstvím nejen jeho individuality, ale i jejího následku, totiž popularity a jeho síly, kterým poutá ku svým pracím srdce nejbližších vrstev českého čtenářstva.« Posléze přímý způsob vypravovatelský, ke kterému Třebízský dospěl, rovněž si získal zálibu prostého čtenářstva.

K počátkům studií slavistických v XVIII. století.

Napsal Jan Jakubec.

Vznik slovanské myšlenky u nás přičítává se výlučně podnětu francouzské filosofie XVIII. století. Naproti tomuto mínění, posledně hájenému ve spise nedávno vyšlém ¹⁾, tvrdil jsem, že se vznik slovanské myšlenky nedá vyvozovati z jediné příčiny. Základ slovanské myšlenky že sluší hledati v rozličných směrech učeného badání v XVIII. století vůbec ²⁾. Důkaz svého tvrzení pokouším se podati touto rozpravou.

Všeobecně rozšířený smysl v historickém bádání pro dávné a temné doby vykládá nám, že v XVIII. století věnuje se veliká pozornost dějinám a životu starých Slovanů. Dějepytcí, zejména němečtí a dánští, pátrajíce po nejstarších pramenech k německým dějinám, narážejí v nich neustále na dějiny starých národů slovanských, v XVIII. století již vymřelých. Aug. Schlözer mohl již r. 1768 (Probe Russischer Annalen) čtenářům uvésti 57 kronikářů starších, kteří psali o věcech slovanských. Jiřím Syncellem (kolem r. 800) začíná a naším V. Háj-

¹⁾ Dr. Zđ. V. Tobolka »Vývoj myšlenky slovanské ve věku novém«, kterýžto článek je předeslán úvodem k »Slovanskému sjezdu v Praze roku 1848« (Nákladem F. Šimáčka, 1901).

²⁾ Naše Doba, r. VIII, str. 865—866.

kem z Libočan (1553) končí. Mezi těmito 57 kronikáři jsou jména, která se potom skoro po půl století tak často ozývají, jako Nicephorus (758—828), Eginhardus († 839), Photius (kolem 891), Constantinus Porphyrogeneta (905—959), Witekindus Saxo (1004), Dithmarus Merseburgiensis (976—1018), Adamus Bremensis (1076), Helmoldus (1170), Saxo Grammaticus (1204) a mnoho jiných.

V tomto výčtu jsou zastoupeni kronikáři byzantišští, kronikáři němečtí, dánští a kronikáři jednotlivých národů slovanských, čeští, ruští, polští a j.

Schlözer nebyl sám, jenž historii Slovanů mezi německými historiky věnoval svou pozornost. V první a zejména v druhé polovici XVIII. století lze těchto spisovatelů německých, kteří se starali o věci slovanské, uvést dlouhou řadu³⁾.

Jaká péče se v bádání historickém věnovala Slovanům, vyplývá zejména z této události. V Lipsku r. 1768 založil osvěcený, podivínský⁴⁾ kníže Jos. Alex. Jablonowski (1711—1777) zvláštní Učenou společnost, nazvanou jeho jménem. Do Saska se totiž kníže Jablonowski utekl na počátku nepokojů v Polsku. Společnost vypisovala každý rok tři ceny; spisy cenou poctěné se pak tiskly v publikacích této společnosti⁵⁾. Z oboru historického skoro všechna pozornost s počátku věnována národům slovanským, zejména Polákům. Patrně tu rozhodovalo přání zakladatele, který vedle astronomie rád se zabýval historií slovanskou a literární historií své vlasti. Psal sám učené rozpravy o těchto předmětech.⁶⁾ Každý svazek přinášel několik rozprav ze starých dějin slovanských⁷⁾. I tak významní spisovatelé, jako byl J. Šal. Semler, věnují se studiu starších dějin slovanských (»O starých historických polských«). Učených těchto rozprav účastní se někdejší Čechové, na př. Václav Duchovský⁸⁾, Fr. Pubička⁹⁾, Leop. Šeršník¹⁰⁾.

³⁾ Od podrobnějšího výčtu příslušné literatury mohu zde upustiti. Prof. Lub. Niederle ve svém závažném díle »Slovanské starožitnosti«, právě vycházejícím, snaží se sebrati příslušnou literaturu co možná úplně. Pokud i jiné spisy spadají do mé rozpravy, budou uvedeny na svém místě.

⁴⁾ O tom v *Obrazech Života* 1859, 402—3.

⁵⁾ *Acta Societatis Jablonovianae* od r. 1771 Vycházela v nádherné úpravě, s počátku každý rok svazek velkého lexikového formátu.

⁶⁾ *L'Empire des Sarmates* (1742) a j.

⁷⁾ Na př. v II. a III. sv., které se mně jediné dostaly do rukou, vykládá se: v II. v pěti rozpravách (vedle úvodu Semlerova) »De Slavis Lecho (Czechoque item de veris Zichis; v III. »De Slavis Venedis, Antis, Vilzis et Sorabis, aliquid de Vandalis et Henetis« ve třech rozpravách.

⁸⁾ *Apokrisis ad Quaestiones Propositas de Lecho, 1772.*

⁹⁾ *Dissertatio de Venedis et Antis eorumque sedibus antiquissimis, 1773.*

¹⁰⁾ *Problema ex historia Slavica, utrum Wilzi, Serbi aut Sorabi, Slavonice dicti Srbi, ab Albi et regionibus Germaniae profecti sint in Croatiam et Dalmatiam, an ex Illyrico venerint in Germaniam, 1773*

Záhy však bádání historické přibírá nové živly, zejména studium staršího jazyka. Historikové uznávají potřebu znáti starší jazyk, aby porozuměli pramenům, ze kterých se nyní chce hojněji čerpati. Proto spojuje se někdy dvojitý obor vědecký v jedné osobě; historikové bývají zároveň filology a naopak, u nás na př. Pelcl, Procházka, Dobrovský, Durych. Tomuto studiu jazykovému dostává se posily odjinud.

*

Studium slovanského jazyka posiluje nový kritický směr studií biblických. V XV. a XVI. století již humanisté věnovali pozornost textům Pisma. U nás účel náboženský zejména u Českých Bratří vzbudil pilné studium řečtí, v nichž bylo původní napsání Pisma, hebrejštiny a řečtiny. Nové názory filosofické a vědecké se záhy promítají též ve studium bible. Zejména děje se tak u protestantských učených theologů. Proniká v něm směr historickokritický. Od Angličanů vychází — nejmocnější zástupce jeho je filosof Locke — a v Němcích padá na úrodnou půdu. Němci odborníci za tímto studiem putují do Anglie (na př. J. J. Griesbach a j.). V tehdejší učeném světě kritická exegese Pisma a vše, co s ní souviselo třeba hodně vzdáleně, je v druhé polovici XVIII. století neobyčejně rozšířena. Jan David Michaelis (1717—1791), věhlasný professor orientálistiny v Gottinkách, mohl skoro po celé čtvrtstoletí vyplňovati jen kritikami a zprávami o spisech, týkajících se orientální a exegetické literatury, zvláštní objemný časopis¹¹⁾. Pokračovatel v časopise Michaelisově (Thom. Christ. Tychsen) připomíná v předmluvě o posledním desetiletí XVIII. století: »Naše desetiletí je bohatě opatřeno časopisy, které podávají pro obor biblické a orientální literatury látku, články a recenze... Každá universita německá mohla se honositi některým vynikajícím zástupcem pro tento předmět a to takového jména, jaké měli na př. J. D. Michaelis (v Gottinkách), Jan Šal. Semler (v Halle), J. Jak. Griesbach (v Jeně), klassický filolog J. Aug. Ernesti (v Lipsku) a j. Na mnohých universitách bylo pro tyto discipliny ustanoveno sil několik.

Na naše učence měl mocný a bezprostřední vliv zejména J. D. Michaelis¹²⁾. Michaelis učil, že bible stojí pod vlivem všech historických a místních podmínek, jimž jest podroben též vývoj literatury světské; bibli a národnímu básnictví židovskému že

¹¹⁾ Orientalische und Exegetische Bibliothek. Frankfurt am Main od r. 1771—1789. Později: Neue Orientalische und Exegetische Bibliothek od r. 1786—1791.

¹²⁾ Dobrovský však zná a cení si též J. A. Ernestiho, zejména jeho publikaci Institutio interpretis Novi Testamenti, a J. Jak. Griesbacha, k jehož kritickému vydání Nového Zákona sám podával příspěvky.

lze na př. porozuměti jen tehdy, provází-li zkoumání zároveň důkladná znalost řeči a jejích dialektů, dějin, starožitností, zvykův a názorův orientálních¹³⁾. Tímto směrem odváděna jest pozornost od dogmatické stránky a věnována stáří a věrohodnosti jednotlivých částí Písma. Zkoumání rukopisův a starých památek, které v XVIII. století zaujalo všecko bádání historické, vyskytuje se stejnou měrou též v bádání Písma. Pozornost těchto theologů na sebe obracejí staré překlady Písma v jazycích orientálních. Odtud u theologův učených šíří se taková znalost orientálních jazyků.

Věda filologická i historická přejímá z těchto kritických bádání biblických svou metodu. Doznal to o sobě nejvýznamnější činitel v slovanské otázce před Dobrovským, Aug. Lud. Schlözer.

Schlözer je žákem a vychovancem Michaelisovým. Vykládá o sobě, že prý s touž pozorností, pečlivostí a svědomitostí zkoušel staré rukopisy, jimž jej naučil jeho »veliký učitel«, Michaelis, v biblické kritice, tak že prý se může odvážiti bez nebezpečí, že by se mýlil, z nich abstrahovati všeobecná pravidla a ručiti za jejich správnost¹⁴⁾.

Také k nám zasáhl tento směr. U nás na theologické fakultě vedle povinné hebrejštiny učili professoři tohoto předmětu soukromě také arabštině, syrštině, chaldejštině (na př. Eustach Dvořák v Praze [Dobrovský, Böhm. Lit. 1779, 16]; Ant. Gärtner v Brně [týž, str. 92]). S úspěchem znalost řečí orientálských šířil zejména Václ. Fort. Durych (1735—1802). Jeho žáky byli na př. Fr. F. Procházka, Jos. Dobrovský a jiní. Vedle toho obírají se v té době hlavně v klášterech bedlivějším studováním řeckého a hebrejského jazyka.

V kriticko-historických studiích biblických od textů Písma v původních jazycích a od překladů jeho v jazycích orientálních přirozeně přechází se k starým překladům v jazycích evropských. Pomocí jejich mělo se pronikati k původní podobě Písma. A zde hermeneutika dochází opory v rozvíjející se vědě filologické, zejména ve filologii germánské. Takto vytváří se pak samostatný obor nového bádání vědeckého.

O překladech slovanských a zejména staroslovanských bylo ještě málo známo. Čím jsou neznámější, tím usilovnějši je tonha dověděti se něčeho podrobnějšího o nich. Pronikáť již vědomí, že ve zkoumání Písma mají vynikající cenu. Známostí o nich — ovšem

¹³⁾ Hettner, Literaturgesch. des 18. Jahrhunderts, III, 2, 41.

¹⁴⁾ Pr. be Rus. Ann., 179. Též jinde dokazuje Schlözer, že si osvojil výtěžky biblické kritiky. Při jistém postupu v odůvodňování poukazuje na analogický příklad z kritického sporu textového: »armenský překlad bible spor najednou rozhodl«, praví tam (str. 64). V předmluvě k tomuto spisu Schlözer dovozuje, že k ruské kronice třeba přistoupiti s kritikou a s touž pečlivostí a svědomitostí, na jaké jsme zvyklí u vydavatelů památek staré literatury orientální, řecké a římské (týž, Vorbericht I. 3^a).

málo spolehlivé a velmi kusé — čerpali zejména od J. P. Kohla, bývalého profesora v Petrohradě¹⁵⁾, a Dan. Redera¹⁶⁾.

Od Michaelise vychází přímé vyzvání k studiu slovanských překladů. Ve svém proslulém Úvodu k Novému Zákonu¹⁷⁾ v § 88. pojal mezi staré překlady Písma sv., jimiž lze pronikati v kritickou otázku tohoto předmětu, též překlad slovanský (on jej ještě ztotožňuje s ruským) a doporučil studium jeho.

Hlasu tak závažného, jako byl hlas Michaelisův, bylo ovšem záhy uposlechnuto. Michaelis ve čtvrtém vydání svého Úvodu (z r. 1787) chválí si, že přání jeho bylo již vyplněno: Chr. Fr. Matthäi, který delší dobu žil v Moskvě, pořídil výtahy z překladu slovanského¹⁸⁾. Tato práce neuspokojovala ani Michaelise¹⁹⁾, tím méně ovšem Dobrovského, který o těchto výtazích prohlásil, že se jich nedá ani kriticky užiti, poněvadž byly pořizeny podle pozdního vydání (z r. 1762, a Matthäi prý neuměl po slovansku ani skloňovati a neznal ani nejobyčejnějších významů slov. Více v duchu Michaelisově postupoval vídeňský professor Fr. K. Alter, který své vydání Nového Zákona (řecky psaného) podle rukopisu Vídeňského²⁰⁾ doprovodil výňatky ze starých dvou vídeňských rukopisů překladu slovanského. Michaelis byl sice tímto činem Alterovým nadšen a těšil se na rozbor jejich; slíbený od F. Du-

¹⁵⁾ *Introductio in historiam et rem literariam Slavorum, imprimis sacram sive Historia critica versionum Slavicarum maxime insignium.* 1729

¹⁶⁾ *Historische Beschreibung der slawonischen Bibelausgabe, Polnische Bibelhistorie (i s jinou rozpravou »Zustand der griechischen Kirche in Russland, Polen und Moskau« v Preussische Zehende, Königberg 1740 a 1742).* V jiných publikacích rázu hermeneutické o o nich bylo poučení nebo přibírány k textům v jiných jazycích; tak na př. v *Biblia Polyglotta Briani Waltoni* (1657), v sbírce Jos. Gautiera *Thesaurus theologicus*. Význam překladu slovanského uznával na př. J. J. Wetstein ve spise »*Prolegomena ad Novi Testamenti Graeci editionem accuratissimam*, 1730; La Croze (*Thesauri Epist.*, Lipsiae 1743. II. Tom. pag 201 — citován u Durycha, *Bibl. Slav.* 49, pozn. 40). Bezpečnější poučení o církevních dějinách slovanských podávalo objemné dílo kardinála Jos. Sim. Assemani, *Calendaria ecclesiae universae* (o slovanských církvích ve IV. svaz.; v Římě 1765). Assemaniho publikace váží si dosti i Dobrovský (v korespondenci s Durychem). O písmech slovanských, o cyrillici a hlaholici, poučovaly zvláště dva spisy: J. Leon. Frischii, *De origine characteris Slavonici, vulgo dicti Cyrillici*, Berol. 1728, a Clem. Grubischius, *In originem et historiam alphabeti Slavonici Glagolitici, vulgo Hieronymiani, Venetiis* 1766; švédský filolog Ihre přivedl jej asi na myšlenku písmo hlaholské odvozovati od run.

¹⁷⁾ *Einleitung ins Neue Testament*, 1. vydání z r. 1760; čtvrté velmi rozmožené vydání z let 1787—1788.

¹⁸⁾ *Joannis Apocalypsis graecae et latinae*. Rigae 1785. V »*Appendix*« II, str. 343—288 má »*De versione Slavonica Apocalypseos*«.

¹⁹⁾ Vyslovil se v kritice své (*Neue Orient. und Exeg. Bibl. I.*, str. 216), ač přídavek o slovanském překladě uznává za nejcennější z celé jeho publikace.

²⁰⁾ *Novum testamentum ad codicem Vindobonensem graece expressum* (z r. 1786).

rycha; ale Dobrovský vytýkal mu nedokonalou znalost řečí slovanských²¹⁾.

Od Michaelise vyšel však též jiný podnět ku práci v slovanských překladech Písma sv.; byl namířen přímo na Dobrovského. Posuzuje první větší literární práci Dobrovského, věnovanou jako příspěvek k studiu Písma, známé to »Fragmentum Pragense evangelii S. Marci« (z r. 1778), Michaelis označuje tento čin jako »dar pro kritiku nejvyšší důležitý«. Ze spisu, míní, že budou jeho čtenářům nejužitečnější doklady, zejména ze »slovanského« překladu. K tomu pak připomíná dále: »Kritikovi se naléhavě vnučuje přání, aby p. Dobrovský vydal varianty slovanského překladu k celému Novému Zákonu. Jen několik archů by obnášel; pro kritiku byly by darem, jenž by zvětšil jméno dárcovo«²²⁾.

A ještě později Michaelis klade vždy zvláštní důraz na slovanské překlady Písma. Při recenzi uvedeného vydání Alterova připomíná znovu, jak si již v § 88. svého Úvodu velice přál excerptů ze slovanského nebo, jak se obecně praví, ruského překladu²³⁾.

Dostav od Dobrovského v dopise rozbor staroslovanského překladu, vyslovil v stručné předmluvě politování nad tím, že mu recense v VI. sv. (1789) tak zaujaly místo; je prý nucen odložit do příštího dílu »velmi důležitou zprávu o slovanském překladě N. Z., která bude příště mým čtenářům velmi příjemná«. K skromné poznámce v listě Dobrovského, nebude-li pokus pisatelův Michaelisovi nepřijemný, připojuje zase významnou poznámku: »(Pokus) zdá se mi velmi důležitý a hodný pokračování jakožto jeden z nejkrásnějších darů, které se mnou pro tuto bibliotheku byly sděleny«²⁴⁾.

Podobná povzbuzování od Michaelise byla pro Dobrovského a s ním zároveň pro jeho přítele F. Durycha pohnutkou velmi mocnou. Jejich literární činnost v slavistice nese na sobě silně ráz tehdejších kvetoucích studií exegetických a orientálních.

S počátku se také u nich nerozlišuje studium jazyků orientálních od studia jazyků slovanských. Oba učí se hebrejštině, syrštině, armenštině hlavně za účelem, aby odtud prospěli kritickému bádání Písma. Jsouce Slované, byli od jiných povzbuzování k studiu staré literatury slovanské. Tak Durych od mnichovského historika, Ondř. Fel. Oefela, Dobrovský od prof. Michaelise. Nejstarší doba slovanské literatury podávala látku právě z toho oboru, který si vypracovával svou metodu a který tak zaujímal všechny vzdělance — překlady Písma.

²¹⁾ V příspěvku o slovanském překladu bible v Michaelisově uvedeném časopise VII. 155 a n.

²²⁾ Orient. u. Exeg. Bibl. XIII. Th. (1778), str. 108 a n., uvedené místo na str. 116.

²³⁾ Neue Or. u. Ex. Bibl. V, str. 135.

²⁴⁾ Týž, VII (1790), str. 155.

Dobrovský začíná svou činnost literární právě příspěvkem k textovému bádání Písma. Za přispění svého učitele Durycha srovnal pražské zlomky hebrejských rukopisů s kritickým vydáním jiných rukopisů, sestavil odchýlná znění a poslal je Michaelisovi. Michaelis je pak uveřejnil pod názvem »Pragische Fragmente Hebräischer Handschriften« ve svém časopise²⁵). Dobrovský se s prvním svým pokusem literárním obrátil k Michaelisovi. Viděti, jak dobře znal jeho literární činnost a jak šel za jeho příkladem.

F. Durych upozornil na sebe učený svět rozpravou o staročeském překladu bible²⁶). Za rok po něm (1778) vydal Dobrovský svůj smělý spis o Pražském zlomku evangelia sv. Marka, v němž historicko-kritická metoda Michaelisova u nás slaví své triumfy. Bystře vývody Dobrovského byly u nás a zejména v cizině od pokročilejších badatelů přijímány s velikou pochvalou — důkaz to, jak rozšířen byl tehdy vliv kritických zásad Michaelisových.

Dobrovský se ani později neodchýlil úplně od studií orientálních jazyků. R. 1783 vyšla jeho rozprava o starém písmu hebrejském²⁷). Vyslovené v ní mínění o tom, jakým písmem byl napsán zákon Mojžíšův, potkalo se s rozhodným odporem Michaelisovým.

Na štěstí Dobrovský od svých samostatných studií orientálních upustil úplně. Zajímaly jej ovšem výsledky tohoto bádání i později. Ale studiu Písma věnoval se již jen při překladech slovanských. Studoval staré rukopisy slovanské a přispíval jimi hlavně k větším dílům cizím. Tak uvedl jsem příspěvek jeho »O slovanském překladu«, jímž po přestávce dvanáctileté přispěl

²⁵) Orient. u. Exeg. Bibl., XII (1777), str. 101. Připomíná, že o těchto variantech dostal zprávu od »katolického světského duchovního«, který se oddává studiu orientálních řečí, ale nechce být jmenován. Později však, když Michaelis svému čtenářstvu s velikým uznáním psal o Dobrovském »Zlomku pražském evangelia sv. Marka«, prozradil, že to byl Dobrovský, který mu zaslal příspěvek o pražských zlomcích hebrejských rukopisů. (Or. u. Ex. Bibl. XIII, 119).

²⁶) De slavobohemica sacri codicis versione dissertatio, 1777.

²⁷) Josephi Dobrowsky de antiquis Hebraeorum caracteribus dissertatio, in qua speciatim Originis Hieronymique fides Josephi Flavii testimonio defenditur. V Praze 1783. Tiskem normální školy. Velmi rozhodně Michaelis odmítá názor Dobrovského, že Zákon Mojžíšův byl psán t. zv. písmem samaritánským. Michaelis to nechce ani pokládati za vlastní názor Dobrovského: »... und sie (diese Meinung) ist zu wunderlich, als dass man einen so vernünftigen Mann ihrer ohne sehr deutlichen Beweis beschuldigen könnte.« Jinak Michaelis na rozpravě chválí jasnost a stručnost; o předmětu tomto prý by čtenáři tak stručné poučení nikde nenašli. Jaký význam Michaelis Dobrovskému přikládal, viděti z toho, že si jeho rozpravu vzal za východisko, aby se o této věci vyslovil po prvé tiskem. (Orient. u. Exeg. Bibl. XXII (1783), str. 112—140).

starému mistru svému Michaelisovi²⁸⁾. Příspěvek jeho obsahuje jen nemnoho stránek, ale byla v něm velká práce. Opětovaně doznání Michaelisovo o důležitosti slovanských překladů pro bádání exegetické (vyslovil je při referátu o uvedeném vydání Alterově) bylo Dobrovskému podnětem, aby srovnal rukopis starého slovanského překladu s řeckým originálem.

Ze svých pilných studií a hojných výpisků Dobrovský obohacoval publikace cizí, jako na př. velkou publikaci De Rossiho »Různá čtení Starého Zákona«²⁹⁾.

Cestou do Švédska a na Rus Dobrovský rozšířil svou znalost starých slovanských překladů Písma. Výsledky těchto studií jsou sneseny zejména v díle J. J. Griesbacha, proslulého kritika novozákonního textu, »Prolegomena zur neuesten Ausgabe des Griechischen Neuen Testamentes«. Tam popsal slovanské rukopisy, sestavil z nich varianty a srovnal je s rozličnými vydáními. Práce to velká a posud nedoceněná³⁰⁾.

A ještě mocnější vliv studií orientálních lze znamenati u druhého největšího zástupce slavistiky v XVIII. století, u V. F. Durycha. Nejdůvěrnější přítel jeho Dobrovský pověděl o něm: jakkoli prý mu bylo milé pěstování filologie hebrejské, přece že pocítoval větší náklonnost k literatuře slovanské³¹⁾. Durych pak sám zkoumání v oboru jazyka církevního a studium Písma sv. pokládá si za práci »důstojnou kněze« (Bibl. Slav., XV.). V jeho korespondenci s Dobrovským lze stopovati, jak ho po celý život nepřestaly zajímati překlady Písma v jazycích orientálních, v syrštině, armenštině, arabštině. V hlavním díle, Bibliotheca Slavica, Durychovi při zpracování obsáhlé látky o Slovanech velmi často tanou na myslí analogie s bádáním v studiích orientálních, zejména ve filologii. Jako starší věda filologie orientální měla již své výsledky a zejména svou metodu. Durych ukazuje na př. na to, jakých výsledků se dodělali slavní vykladači Písma (na př. sv. Jeronym) etymologií hebrejských jmen (str. 6—7). Na konkrétním příkladě, na díle J. Simona (Arcanum formarum z r. 1735), poučuje, čím by bylo lze z jeho pozorování, vyzískaných »filosoficko-grammatickou« metodou v jazycích orientálních, prospěti filosofickým studiím slavistickým, kterak by se z nich dalo těžiti, aby byl snáze poznán duch jazyka (t., str. 176 a pozn. tamže). Hned v předmluvě vykládaje svou metodu a své plány stýská si, že nemáme dosud Alberta Schultense, který by nám dal spis

²⁸⁾ Neue Orient. und Exeg. Bibl. VII. (1790), str. 155—163.

²⁹⁾ Variae lectiones Veteris Testamenti ex immensa MSS editorumque codicum congregie haustae, et ad Samarit. textum ad vetustas versiones, ad accuratiores sacrae criticae fontes ac leges examinatae, opera et studio Joh. Bern. de Rossi. Parmae 1784—1788, 4 sv.

³⁰⁾ Tuto práci Dobrovského oceňuje Konst. Tischendorf, Novum testamentum graece, sv. III (Prolegomena), str. 1113.

³¹⁾ Abh. d. kön. böhm. Gesell. d. Wissensch., 3 Folge, 1. Bd. str. 31.

podobný, jako je Schultensův »Klíč«³²⁾, o proměnách, které se staly s nářečmi jazyka hebrejského a zejména s nářečím arabským (t., XXXII.). Jazyky orientální, označované jako dialekt jazyka hebrejského a jednotlivé dialekty slovanské, jak je tehdy napořád označovali — kolik je již v tom zjevu analogie, jaký vliv orientálních studií na rozvíjející se slavistiku! Chápeme Durychovu radost, když se mohl pochlubit tím, že slavný Michaelis uznal slovanské překlady Písma za hodné přibrati je na prospěch hermeneutiky ke zkoumání o nejstarších zněních Písma v jazycích orientálních (t., str. 49).

Historickokritické bádání Písma vrhá svůj vliv též jinak na studie Dobrovského i Durychovy v pozdějších letech. Věnují velikou pozornost zejména nejstarším překladům Písma v jazycích slovanských. Po celý život zajímala zejména Dobrovského otázka o nejstarších překladech biblí, zvláště českých. V starých biblích šil, z nich citoval, uváděl motta.

V Durychově Slovanské Biliothece je věnováno mnoho pozornosti starším překladům Písma v slovanských jazycích.

Když pak se Dobrovský r. 1792 ubíral na cestu do Švédska a na Rus, Durych dává mu na cestu na dvacet otázek, z nichž mnohé jsou věnovány biblickým překladům staroslovanským. V těchto otázkách Durychovi podle vlastního doznání tazatelova (Bibl. Slav., XXIX) byl vzorem Michaelis. Michaelis stanovil si své otázky při cestě, kterou podnikl za svými studii do Orientu. V Orientu Michaelis doufal nalézt pro své bádání orientálních jazyků svou Kolchidu; Dobrovskému asi tanul na mysli tento vzor, když šel pro své studie slavistické hledat zlaté rouno do krajin severních, do Švédska a na Rus.

Ze studií biblických rozvilo se potom docela samostatné studium jazykozpytné. Místo na znění Písma učenci utkvívají na jazyku překladu, i exegetové němečtí požadovali pro svůj předmět důkladnou znalost jak řečtiny, tak hebrejštiny a jiných jazyků orientálních. Dobrovský podobný požadavek jazyků slovanských vyslovoval nejednou vzhledem ku překladům slovanským.

Studium »jazyka otcovského«³³⁾ svou první významnější práci z tohoto oboru, rozpravou o staročeském překladu Písma, chce vzbuditi F. Durych. Oč vděčnější, milejší úlohu měli naši odborní badatelé při svých studiích hermeneutických nežli jejich vzorové, orientalisté! Věděliť, že tím slouží též svému jazyku mateřskému. To povznášející vědomí znamenáme ve všem snažení a literární činnosti Durychově; nacházíme je však také u »hyperkritického«³⁴⁾ Dobrovského.

*

³²⁾ Clavis mutationis elementorum, qua dialecti linguae Hebraeae, ac praesertim Arabica dialectus aliquando ab Hebraea deflectunt. Lugduni Bat. 1770. Stesk, že posud nemáme svého Schultense, Durych opakuje ještě jednou (na str. 45).

³⁴⁾ Na počátku předmluvy.

Schlözer v studiích slovanských zabahuje novou epochu. Z prvních spisů jeho, věnovaných Slovanům, je Probe Russischer Annalen; vyšel r. 1768. K těmto studiím Schlözer přistupuje s novou methodou, jež se hlásí zřejmě ke kritické metodě Michaelisově. Tato methoda kázala všimati si v pozorování vývoje historického všeho: historie politické, vzdělanosti a osvěty jazyka i jiných věcí pomocných. A při tom vědecká kritika je jeho stálým heslem.

V Schlözerových spisech je však šířena též myšlenka slovanské jednoty. Schlözer na př. vykládá, že přý dosavadní slovníky nestačí, aby vystihly staré památky ruské. »Měly by býti čerpány a abstrahovány z celého slovanského (u Schlözera jako u všech jeho vrstevníků »slavonisch« znamená = slovanský) pokladu jazykového« (Prob. Rus. Ann., 189.). Dosavadní mluvnice staroslovenská mu »připadá tak jako hebrejské mluvnice předešlého století, které se bez znalosti arabštiny, syrštiny a jiných orientálních nářečí jediné a výhradně dělaly z hebrejské bible.« V ruských Annalech jsou přý mnohá slova, kterým dnes nerozumí žádný Rus, ale která mají úplně ráz slovanský; jistě jsou v některém z příbuzných dialektů; Schlözer má přý pro to doklady.

Svou myšlenku o slovanském slovníku a mluvnici, které by v sebe pojaly všechny jazyky slovanské, Schlözer ještě častěji opakuje. Tak podává r. 1771 již konkrétnější myšlenku, aby totiž slovanský odborný jazykozpytec vzal za základ deset řečí slovanských — z tolika asi »nářečí« myslí Schlözer, že existují mluvnice, ať vytkne příklady a pravidla každého dialektu jednotlivé, pak ať je shrne (na př. zájmena, jak je deklinuje Chorvat, Hornolužičan, uherský Slovák atd.) a sestaví v jedné tabulce, ať připojí na konec všeobecná odvozená pravidla, kteří národové v té části jsou nejbližší, jak se od sebe stupňovitě vzdalují a jak se má toto vzdalování vysvětlovati ze všeobecného ducha (»Genie«) každého dialektu. To by pak podalo všeobecnou srovnávací mluvnici z několika abeced. (Allg. Nord. Gesch., 330.).

Jiný Němec, Jos. Heyrenbach, vytýkal za zásluhu nesmrtelné paměti hodnou pro toho, kdo by napsal srovnávací tabulky dialektů slovanských po příkladě Karla Michaelera, jenž sestavil podobné srovnávací tabulky pro dialekty germánské³⁴⁾.

Snad bylo hlavně osobním vlivem Heyrenbachovým, který byl ve Vídni kustodem při knihovně dvorní, že se k této práci odhodlal Max. Schimek, učitel českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě za Vídni. Již r. 1783 ohlašoval dílo podobné,

³⁴⁾ Tabulae Parallelae antiquissimarum Teutonicae linguae dialectorum — ex priscis Monumentis collectae. Oeniponte (1766). U Durycha, Bibl. Slav. 37.

jak je naznačil Heyrenbach a Schlözer, totiž »všeobecnou slovanskou harmonickou mluvnici v XIII tabulkách.«³⁵⁾

V podobném smyslu Schlözer navrhuje srovnávací slovanský slovník v etymologickém pořádku. Má prý se vždy vyhledávati jednoduché slovo kmenové, poznamenati, v kterém slovanském nářečí se ještě zachovalo, a potom se má sestaviti jeho celý seznam rodový se všemi jeho odvozeninami ve všech známých slovanských dialektech. Uznává, že dosavadní slovanské mluvnice i slovníky jednotlivých nářečí slovanských jsou chybné, nutno opatřiti lepší, stát by měl vysílati učence na cesty. Dobrovský k tomuto návrhu připojil poznámku, že prý jej po 35 letech podpisuje (Slawin, 387). Tehdy Dobrovský vůbec se obíral více myšlenkou o jistém sjednocení slovanských řečí.

Schlözera k návrhům srovnávací slovanské mluvnice a srovnávacího slovníku slovanského vedly příklady cizí. Vidíme to ze jmen, jež uvádí při svém naléhání, po třetí opěťovaném, o sepsání srovnávací mluvnice a srovnávacího slovníka: »Kdy konečně«, praví v Nestoru (z r. 1803), »dostane slovanská literatura svého Wachtera, svého Ihre, který by srovnal *všecka* slovanská nářečí mezi sebou a s jejich společnou matkou. Najde slova, jež v jednom nářečí jsou všeobecně běžná, v druhém však jsou již nesrozumitelnými zvláštnostmi; v jedněch najde jakožto pravidlo, co v ostatních je výjimkou.«

Němec Jan G. Wachter a Švéd Jan Ihre (1707—1780) pokusili se o podobné práce srovnávacího jazykozpytu u národů germánských. Wachter vydal r. 1737 Glossarium Germanicum, slovník etymologický, v němž zahrnul všechny germánské »dialekty«, jak je tehdy zvali. Ihre se proslavil studiem živých nářečí švédských, od nichž přešel k studiu příbuzných řečí germánských, a to na základě hlavně etymologie. Obíral se pilně studiem gotštiny, run a starověku švédského vůbec. Ve svém hlavním díle »Glossarium Sviogothicum« Ihre pokusil se o historický slovník švédštiny, má zření ke starým památkám, zejména právním, srovnává s příbuznými řečmi germánskými, s řečtinou a latinou. Wachter i Ihre byli zasaženi všeobecným vývojem germánské filologie. Pro vývoj slavistiky je stav její poučný. Působil svým příkladem a vlivem na rozvoj studií slovanských u nás. Vizme stručný nástin její³⁶⁾.

K novému rozvoji germánské filologie základ položil již v XVII. stol. zejména Angličan Fr. Junius (1589—1671).

³⁵⁾ Slavische Sprachforschung in tabellarischer Darstellung des Gegenverhältnisses verschiedener Mundarten nach den besten Sprachlehren eingerichtet. Dobrovský ohlašoval tento pokus již v Lit. Mag. (III, 180). To měl být první díl; díl druhý měl pojednávat o kritických dějinách řečí slovanských. Později v Slavíně (311) praví, že nechce rozhodnouti, zdali by Šimek byl na tuto úlohu stačil.

³⁶⁾ Přidrží se díla: H. Paul, Grundriss der germanischen Philologie, Bd. I, str. 28—56. O Wachterovi tamže, str. 34, o Ihreovi str. 39.

Porizoval vydání s poznámkami, často sahaje k starým rukopisům. V jeho bádání převládalo zejména etymologisování. K systematictějšímu propracování se však ještě nedostal. Obor starogermánských řečí v studium jednotlivých jazyků germánských prvně přibral jeho krajan, George Hickes (1642—1715), jehož grammatika se částečně nese již metodou srovnávací. Jeho podnětu a hlavní práci děkovalo za svůj vznik dílo »Linguarum Veterum Septentrionalium Thesaurus grammatico-criticus et archaeologicus« (ukončeno r. 1705). Hickes vykládá gotštinu za matku germánských jazyků pozdějších — podobný názor, jaký byl u nás dlouho o staré slovanštině.

V Němcích působily tyto příklady anglické při filologických pracích. I tam hlavně etymologisování pronikalo. Leibniz svým mocným podnětem chtěl míti zpracován celý německý poklad jazykový slovní; klade váhu na staré řeči a na dialekty. Studium starých řečí dlouho zůstává podřízeno bádání historickému, na př. u J. Jiřího Eckharta (1674—1730) a j. V první polovici XVIII. století otvírá se bojný material pramenný; většina staroněmecké literatury zásluhou německých učenců se již v té době otiskuje. Práce této účastní se mnozí badatelé (Petr Lambeck, Diederich von Stade, Jan Schilteri — jeho Thesaurus antiquitatum Teutonicarum — J. Frick a j.).

Starým básníkům německým velikou péčí věnují Bodmer a Breitinger, kteří vydávají zejména minnesingry znovu³⁷⁾.

Již v XVII. století proniká v Němcích pěstování germánské mythologie (Elias Schedius) a starožitností germánských. Často dotýkají se též v těchto oborech věcí slovanských.

Praktický účel sledují některé slovníky a grammatiky. Nej důkladněji pracoval tu J. Leon. Frisch († 1743), který vydal »Deutsch-lateinisches Wörterbuch«, jenž má základ historický (jde až do XV. století), má doklady pro slova a obraty, jež nejsou všeobecně běžné, a etymologisuje již skrovněji. Týmž směrem nesla se filologická činnost J. Chr. Gottscheda († 1766). Ve svém úsilí po klassické literatuře má svou dobu na myslí víc nežli historický vývoj. V jeho »Základech německé mluvnice«³⁸⁾ slo mu o moderní klassické řeči. Propracoval se v ní k jasnosti a srozumitelnosti.

Nejvýše v tomto směru dospěl J. Chr. Adelung. Adelungem a jeho vrstevníkem Fried. K. Fuldou, v němž se praktické snahy po upevnění německé řeči spisovné spojují se studiiemi dialekti-

³⁷⁾ Proben der alten schwäbischen Poesie des dreyzehnten Jahrhunderts. Aus der Manessischen Sammlung. 1748. Sammlung von Minnesingern aus dem schwäbischen Zeitpunkte. 1758. Zejména pak Bodmer dovršuje tuto činnost pomocí Chr. Jind. Myllera »Sammlung deutscher Gedichte aus dem XII, XIII und XIV Jht.« (I. Bd. 1782—1784).

³⁸⁾ Grundlegung einer deutschen Sprachkunst, 1748.

ckými a studii staré řeči, ocitáme se u velmi mocných vlivů na Dobrovského. Zaslouhují zvláštního rozboru.

Němci sami uznávajíce význam slovanských řečí jak pro svou filologii germánskou, tak zejména pro minulé dějiny své vlasti, povzbuzují k studiu jejich. Durych zaznamenal na př. hlas výše uvedeného Jiř. Eckhardta³⁹⁾, jenž ukazuje na rozsáhlé země, v kterých Slované dosud bydlí a kde žili před věky a zanechali stopy v těch krajinách jmény místními; jména ta nedovede vyložiti nikdo, leč kdo je znalý jazyka slovanského. Eckhardt přiznával též, že do německého jazyka spisovného pronikly vlivy slovanské. Prospěch ze znalosti slovanského jazyka uznávalo ještě více slavných spisovatelů. Durych slíbil tyto hlasy sebrati v jedné kapitole dalšího svazku; zatím zaznamenává zejména hlas současných spisovatelů německých Jiř. Chr. Lichtenberga a Jiř. Forstera⁴⁰⁾. Ti přiznávají význam jazyku slovanskému; neznalost jeho je prý příčinou vedle jiných, proč vylíčení starší historie slovanské a příbuzných národů posud neprovedeno. Jakkoli dějiny i národův i dialektů slovanských jsou hodny pozornosti historikův a filologů germánských⁴¹⁾.

Mnozí filologové germánští zároveň věnují svou pozornost věcem a jazykům slovanským. Tak uvedený mytholog El. Schedius, dotčený již Eckhardt, lexikograf J. Leon. Frisch († 1743); vydavatel starých památek, Petr Lambeck (Lambecius⁴²⁾). Eckhardt i Frisch pracovali o věcech filologických podle názorů velikého filosofa německého Leibnize — též jeho spis *Collectanea etymologica* (Hannoverae 1717), kde se mluví o písmech slovanských, zná Durych (*Bibl. Slav.*, 100, pozn. 25). Ze švédských filologů zvláště sluší připomenouti J. Gabr. Sparvenfeldia⁴³⁾, o němž praví Durych: »Slované pak jej mají po zásluze čtíti mezi nej-přednějšími cizími vzdělavateli svého jazyka« (*t.*, 100, pozn. 25).

První naši zástupcové slavistiky, Durych a Dobrovský, nejen znají vývoj germánské filologie, ale berou si jej za vzor pro své studie slavistické. Durych doznává vliv germánské filologie; na př. při obraně slovanských jazyků proti znevažování jich historikem P. Ludewigem, pronáší význačnou výtku, že slovanští učenci sami zanedbávali dokonalejší znalost slovanské filologie: »Velmi málo jsme se dali povzbuditi skvělými srovnávanými nejstarších dialektů německých a přehojnými vydáními památek k podobným studiím«⁴⁴⁾.

³⁹⁾ *Historia studii etymologici Linguae Germanicae*, 1711, Cap. XXXV.

⁴⁰⁾ *Etwas über die polnische Sprache*. Göttingisches Magazin der Wissenschaften und Literatur. II. Jahrgangs 5. St., Göttingen 1782, p. 253—265.

⁴¹⁾ *Dur.*, *Bibl. Slav.* 62—64.

⁴²⁾ *Commentarii de Bibliotheca Caesarea Vindobonensi*.

⁴³⁾ *Napsal spis »Comparatio Dialectorum Slavonicarum«*.

⁴⁴⁾ *Bibl. Slav.*, st. 42.

Na mnohých místech své knihy Durych dokazuje skutečně, že se hleděl důkladně seznámiti s vědeckými výsledky v germánské filologii. Uvádí dosti hojnou literaturu ze všech oborů germánské filologie, chce analogicky v mnohých případech postupovati, jako postupovaly jeho vzory při otázkách filologie germánské. Je obeznámen s gotštinou a užívá jí tu i tam k srovnání pro podobné vztahy v slovanských dialektech, podléhá zejména mocně svým vzorům, když s takovou zálibou etymologisuje a »filosofickou grammatikou«⁴⁵⁾ hledí se z jednotlivých slov dobrati způsobu života, náboženství a kultury starých Slovanů. Výsledků germánské filologie užívá na prospěch slavistiky, jako se snažil výtěžky orientálních studií aplikovati na svůj předmět.

A rovněž tak Dobrovský. V listě k Durychovi vyslovuje na př. přání, kdyby se mohly vystopovati nejstarší rukopisy překladů slovanských, poněvadž pozdější opisy jsou pokaženy všelijak; přál bych si pak, »aby z nich (z nejstarších rukopisů) text slovanský byl vydán ku potřebě filologů tím způsobem, jak se Germáni honosí překlady Ulfilovým a Otfridovým a s prospěchem z nich pak též etymologicky«⁴⁶⁾. Kterak na Dobrovského často působil příklad germánských filologů, ukáží jindy na příkladech konkrétních.

*

A ještě na jeden mocný proud ideový nesmíme při stopování studií slavistických zapomenouti — na vliv učení Rousseauova. Jím čelilo se osvícenství čistě rozumovému. Vývoj kultury Rousseau měřil více požadavky srdce a s toho stanoviska kulturu minulou i své současné osvícenství zamítal. Prvotní stav národů méně rozvitých intelektuálně, za to s mravy tím krásnějšími a se srdcem tím lepším, stoupal v jeho očích. Ku prostým poměrům národů starších uchýlovali se rádi přívrženci Rousseauovi. V běžné zálibě pro nejdávnější doby mají oporu.

Na starých Slovanech, zejména vyhynulých Slovanech v krajích německých, jakoby se byly všecky theorie Rousseauovy počvrzovaly nejméně. Staré kroniky, pro něž první polovice XVIII. století dávala na jevo tolik smyslu, líčily je asi ve smyslu Rousseauově. Stavěli v nich na vzor svým krajanům vynikající vlastnosti národa ještě nezkaženého jako kdysi Tacitus odporce Římanův, Germány. V podnětech vede je hlavně srdce. I to, co jim titi kronikáři vytýkali za nejtěžší hřích — lpění na víře v pohanské bohy — v očích této doby bylo velikou předností; poslouchali svého srdce. Proto u samých Němců vyskytuje se dosti hlasů, jež se všele ujímají starých Slovanův a hledí je z nepříznivého světla vyrvati a vrhnouti na ně rysy co nejpříznivější. Durych tomuto posuzování Slovanů věnoval zvláštní odstavec ve

⁴⁵⁾ Patera, Korrespondence Dobr. a Dur., str. 283.

své Slovan. Bibliotheca (Cap. I. § 6.). Naproti ojedinelé snižující pohaně, kterou slovanský jazyk zahrnul historik J. P. Ludewig⁴⁶⁾, pozdější spisovatelé — Ludewig zemřel r. 1743 — soudí již o Slovanech jinak: zatím pronikl názor Rousseauův.

Naproti Ludewigovu posuzování jazyka slovanského a Slovanů vůbec Durych mohl uvést spis Jos. Heyrenbacha o Slovanech rakouských⁴⁷⁾; líčí je jako národ četný, svobodný, rovnoprávný s Němci, dokazuje to na pravdivých dokladech historických, ba samými listinami. Toho, kdo napíše srovnání dialektů slovanských, Heyrenbach vyhláší za hodného nesmrtelné památky.

Ještě vroucněji mluvil o Slovanech jiný Němec, Jan G. Hentze, v Dějinách frankého území, zejména knížectví Bayreuthského⁴⁸⁾. Slovaný, bydlivší kdysi v Germánii, charakterisuje jako pokojné lidi, pilně vzdělávající své role; tyto projevy lidskosti svědčí přý o jejich starobylosti a prvenství v těchto krajích; proto Hentze povzbuzuje Durinčany, aby své předky měli ve vděčné paměti, neboť užívají jejich nejpilnějšího přičinění jakožto slovanského dědictví.

Durych zná již také nejvlastnějšího hlasatele humanity a chvalořečníka starých i budoucích Slovanů, J. Gottf. Herdera, »výborného pozorovatele humanity«, jehož proslulé místo o Slovanech v Idejích filosofie dějin lidstva⁴⁹⁾ stručně uvádí. Ba Durychovi zdá se u Herdera obrany Slovanstva býti až na újmu pravdy. Barbarské nakládání se Slovaný se strany Němcův obmezuje jen na krajiny v Německu; v Austrii přý mohli žítí klidně. »A já raději chci připomínati s vděčnou pamětí«, podotýká humánný Durych, »kteréhokoli národu společné humánní úsilí o Slovaný

⁴⁶⁾ Ve spise »Vollständige Erläuterung der gülden Bullen«, Frankfurt u. Leipzig 1752. V odstavci: de Institutione Electoralium heredum in linguis (XXX) vyskytá se toto místo: »Da nun diesem also, hätte sich Carolus IV., um so viel ehender bedenken sollen, denen Churfürstlichen Printzen die harte und ungestaltte Wendische Sprache aufzulegen. Wie dann eben deswegen diese Satzung mehr verlachtet, als in achtgenommen, und in die Übung gebracht worden. Indem sich ein Chur-Printz oder Churfürst geschämet haben würde, wenn ihm einer nachsagen sollen, dass er Zeit und Fleiss auf diese Knechtsprache gewendet. Absonderlich da die Wenden zu den Zeiten Caroli IV. bereits in einer solcher Verachtung gewesen, dass man solche gleich den Knechten und Hunden gehalten«. Zdá se, že Ludewig ze Slovanů znal jen Srby; tehdy ještě (v první polovici XVIII. století) žili ve zbytcích tu a tam nedaleko působiště Ludwigova, v některých osadách jižně od Lipska.

⁴⁷⁾ Die Slaven in Österreich, 1795; dissertace: De antique Marchia bohemica Austriae septentrionalis; De antiqua Marchia vindonica Styriae.

⁴⁸⁾ Versuch über die ältere Geschichte des fränkischen Kreises, insbesondere des Fürstenthums Bayreuth. Von Joh. Gottl. Hentze, Hochfürstlich Brandenburgischem Archiv-Secretär, 1 St., Bayreuth 1788.

⁴⁹⁾ Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Riga und Leipzig 1791. P. IV. Lib. 16. IV. Slawische Völker.

než abych vzpomínal starého hněvu a nenávisť. Zajisté humanita přemnohých znamenitých německých spisovatelů, zejména současných, jakož i jejich snaha po pravdě v obhajování jména slovanského od bezpráví, zdá se, to vše vyhladila, co podle Herdra bylo tak těžkým hříchem na Slovanech páchaným⁵⁰⁾.

Trochu lásky od starých předků současní učenci přenášeli na jejich slovanské potomky a příbuzné. To, že ve vývoji kultury mnoho neznamenali, bylo v druhé polovici XVIII. století zrovna na prospěch — viděli v nich národ přirozenější, národ budoucnosti, od něhož čekali nejvíce nápravu v dosavadním vývoji kulturním.

Toto pojmání vyskytá se již u Schlözera. Z jeho spisů vane spravedlnost k národům slovanským, ba více: vřelá láska. Ta kázala mu na př. hájiti Slovanů jakožto evropských autochtonů proti mínění všeobecně přijímanému, že se teprve později přistěhovali do Evropy s Hunny a jinými národy; ta nutila jej k usilovným studiím o jejich dějinách a vzdělanosti. Nejsilněji toto pojmání však vyjádřil Herder. Herdrův vliv v otázce slovanské proniká zejména v druhé generaci buditelské velmi mocně.

*

Na naši domácí půdě studie slavistiky a myšlenky slovanské dostaly silnou oporu a svůj zvláštní ráz domácími tradicemi. »Slovanský kmen uznává svou jednotu od tisíciletí«, pověděl o tomto povědomí již Palacký⁵¹⁾. Povědomí o slovanské příbuznosti udržují od dávných dob mnozí starší spisovatelé, zejména skladatelé grammatik českých. Ti se z pravidla zmiňují též o příbuznosti českého jazyka s jinými jazyky slovanskými, podle jejich názvosloví »slovanských nářečí«. Když jednou proniklo historické studium jazyka, naši učenci pohřžují se v tyto staré grammatiky a tam podobným způsobem nacházejí představy o slovanské příbuznosti, jak je o tom poučují novější učenci cizí.

V těchto rozmanitých složkách tehdejšího učeného bádání a současného proudění ideového sluší hledati základ k počátkům slovanské myšlenky u nás. Pomáhají jej budovati kritické studie historické, shánějící se po starých pramenech k dějinám, rozvité studie exegetické a orientální, filologie germánská a domácí tradice.

Kritické bádání biblického podání přivádí pozornost k starým slovanským překladům Písma. Od obsahu náboženského pfechází se znenáhla k formální stránce jejich: k jazykům slovanským a zejména k církevní slovanštině. Nová metoda bádání biblického

⁵⁰⁾ Bibl. Slav., str. 83—39. Herdra Durych připomíná ještě na str. 30 a 64.

⁵¹⁾ Gedenkbätter. 37.

učí si všimati stránky kulturní. Ke kulturnímu životu starých národův obracejí pozornost též studie v germánské filologii: z podnětu, který vychází z historického bádání, se zálibou sahá se k starým památkám jazykovým. Studuje se jejich jazyk a jejich základ kulturní. V studiích jazykových převládá etymologisování. Vzory latinských grammatik zbystřily smysl nejvíce pro tvarosloví, méně pro skladbu a velmi málo pro hláskosloví. Praktický účel, snaha o ustálení řeči spisovné vykládá zejména snahu po slovníku a dosti veliké úspěchy v bádání kmenoslovném — poměr běžného fondu jazykového k starému základu slovnímu, k příbuzným řečem, otázka novotvoření vyžadují si nejvíce pozornosti. Znenáhla rozvíjí se v jazykozpytu metoda srovnávací.

Kulturní život starých národů v celém svém rozsahu zaujímá čím dál tím více myslí učencův a badatelů. Podnět k tomu zavdávají nové názory filosofické, zejména rozšířené zásady Rousseauovy. Vše, čím život starých národů lze objasnit, stává se předmětem bádání. Zejména proniká studium starožitností a mythologie a staré literatury. Ten průběh je u národů cizích, je také u nás.

Do těchto studií vniká čím dál tím vroucenější náklonnost a oddanost ku předmětu studovanému. Od příbuzných národů minulých záhy se přenáší na příbuzné národy slovanské.

Úvahy.

Милетицъ Л. Д-ръ. „Арнаутитѣ“ въ Силистренско и слѣди отъ носовки въ тѣхния езикъ. София, 1901. 8°. 44. Zvl. otisk z Пер. Спис. LXI.

V severovýchodním Bulharsku jest několik obcí, známých pod jmény Arnautlar (okr. Varnenský), Eskiarnautlar a Türkarnautlar (okr. Provadijský), Bejarnaut (okr. Razgradský) a Karaarnaut (okr. Kemanlarský), které se všeobecně považují za osady albánské, jelikož název »Arnauti« »Arbanasi« se příkládá jak u Turků tak u Bulharů Albancům. (Srv. Jirečkovy Cesty po Bulharsku 598, 627 a j.) Prof. Miletic, jenž (s podporou Vídeňské akademie) podnikl soustavné studium nářečí bulharských, obrátil i na tyto »arnautské« osady pozornost a navštívil je r. 1898 seznal, že též v okr. Silistrenském jest několik takových »arnautských mahal«, totiž Ajdemir (největší z nich), dále Srebrna, Bréma, Karaorman, Babuk a Chasköi, že však to nejsou Albanci, nýbrž Bulhaři. Podrobnější studie konal prof. Miletic v Ajdemiru. »Arnauti« okresu Silistrenského přišli z Razgradska (okolo 1829). Nářečí jejich, kterým mluví jen mezi sebou, užívajíce jinak obecného jazyka bulharského, ukazuje, že původní vlast jejich hle-

dati dlužno v západomakedonských okresích: Kosturském a Vodenském, odkudž zajisté v dávné době se vypravili na bulharský východ. O svém makedonském původě nyní všem v kraji Silistrenském narozené pokolení nemá žádného povědomí. Název »Arnauti« označoval v dřívějších dobách asi tolik jako nyní »Makedonci«. Srv. též »Arnauty« Bracigovské (v Rodopě), jejichž bulharská národnost nebyla pochybnou (Jireček, Cesty 319). Naproti tomu přesvědčil se prof. Miletič, že v Bejarnautě (okr. Razgradský) byli skuteční Arnauti (albanští po národnosti); tu našel ještě několik starých lidí, kteří svůj původní albanský jazyk znají. Podobně byli obyvatelé vsí Arnautlar (okr. Varnenský) a v Eskiarnautlar (okr. Provadijský) původu albanského. Ve vsi Arbanasi (okr. Trnovský) však bylo původní obyvatelstvo národnosti řecké. Při té příležitosti uvazuje p. Miletič též o katolických »Albáncích« ve vsi Kopilovcích v někdejším vévodství Čiprovském v severo-západním Bulharsku, kteří po povstání a stroskotání Čiprovců a Kopilovců (koncem r. 1688) se vystěhovali do Valašska a odtud do Sedmihradska a do Vingy v Banátě. Podle jejich výpovědí, úředně zapsaných r. 1735. byli to Bulhaři z Kopilovec. Z těchto katolických Bulharů z Čiprovska pocházejí též slavné rodiny Knězevičův a Pejačevičův. Všichni považovali se od počátku za Bulhary. Proto soudí p. Miletič, že i zde zeměpisný název »Arnauti« byl příčinou, že považování byli za Albánce (srv. výroky biskupa Deodata v Acta bulg. eccl., ed. Fermentžin, str. 91. 199), ve skutečnosti však že to byli makedonští Bulhaři, kteří v dávné době z okolí Kratovsko-Kumanovsko-Teovského byli přišli.

Nemálo zajímavé jest nářečí oněch Silistrenských »Arnautů«, předně tím, že zachovalo hojně dokladů pro nosové dvojhlásky v slabikách kořených. Prof. Miletič, uváděje všechny doklady, které zjistiti mohl, použil této příležitosti, aby vyložil též celou literaturu, která se týká novobulharských nosovek. Podle jeho mínění byl tento rhinesmus v nářečích jihomakedonských ještě před dvěma sty lety ve všeobecné platnosti. Pozoruhodná stránka v nosové výslovnosti těchto Arnautů je ta, že podobně jako při střídnicích za **z** nastává hlásková spodoba: **m̄** **ñ** **nsu** (**масо**) vedle **m̄** **nsi** (3. sg. **мачтъ**), **pr̄** **ñ** **nda** (1. sg. **прадж**) vedle **pr̄** **ñ** **diš** (2. sg. **прадешн**), **p̄** **ñ** **nda** (**паџа**) vedlo pl. **p̄** **ñ** **di** a pod. Srv. k tomu výslovnost: **b̄** **al**, **b̄** **ala** vedle **b̄** **eli** a pod. Takovou spodobu lze doložit i v jiných makedonských nářečích. Z toho uzavírá prof. Miletič, že nyníšší jednotná střídnice **e** za **stbulh.** **a** a **z** v Makedonii je pozdější jev hláskový, který vlivem sever. nářečí se poznenáhu rozšířil. Z ostatních hlásek poutají naši pozornost nejvíce pravidelná **št** a **žd** za praslov. **tj**, **dj**: **svešta**, **maštecha**, **plasta**, **saždi**, **ugaždama** atd. Jiných střídnic není. Z toho opět možno prý souditi, že nyníšší makedonské střídnic **k'**, **g'** jsou původu pozdějšího. Krátké výklady tvaroslovné a ně-

kolik ukázek, zaznamenaných ve vsi Ajdemiru, zakončují rozpravu prof. Miletiče, která jest opět výmluvným dokladem, jak vědeckým poznáním nářečí bulharských šťastně a úspěšně se objasňují záhady jazyka starobulharského, z něhož vznik svůj vzala stará církevní slovanština.

Fr. Pastrnek.

Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Na svetlo daje Slovenska Matica v Ljubljani. II. zvezek. Uredil *L. Pintar*. 1900. 8°. 258 str.

V druhém svazku tohoto »Zborniku« (srv. Lfil. 1900. 155 až 156) nacházíme předně krátký životopis dra *Janka Pajka*, který byl gymn. professorem v Mariboru, Brně a Vídní a slovinško-německým spisovatelem, sepsaný od syna Milana Pajka (str. 1—25), dále sbírku lidových výrazů, též přísloví a hádanek od *F. Lužara* (str. 26—53), »základy meteorologie« od prof. dr. *S. Šubiče* (54—172), konečně »listy a zápisky z pozůstalosti Cafovy«, které podává prof. dr. *K. Štrekejl* (str. 173—258). Mezi nimi jest též šest listů Stanka Vraza (z let 1833—1841), dále tři listy Hankovy, první (český) z r. 1852, druhý (český) z r. 1853 a třetí (německý) z r. 1859. V prvním listě jsou některé zprávy literární a zaznamenáno úmrtí Čelakovského slovy: »bohužel přidati musím že včera (t. j. 5. srpna 1852) v 7 hodin k večeru i Čelakovský skončil. Teprv 58 let mu bylo, a byl člověk dosti hřmotný. Šest sirotek po něm zůstává — matka i macocha umřela před několika měsíci. Naše universita padá opět v ruce Němcův a sice cizozemcův. Hanuše odstranili — několik z ciziny povolali — a místo po Čelakovském dají nejspíše němeči Schleicheru«. V druhém listě vykládá Hanka Cafovi z vydaného r. 1851 od Miklosiche rukopisu Supraslského. Jaké výše vědomosti Hankovy v staré církv. slovanštině na sklonku života dosáhly, ukazují tyto příklady. Supr. 119 čteme subst. fem. БЛАДЪ fraus, mendacium; Hanka opravuje: »má býti БЛАДЪ adj., ne Б«. Takového adject. v staré církv. slovanštině není. Supr. 9 čteme ВЪ ДРАЗДѢ in silva (loc. sing. od subst. ДРАЗГА); Hanka však vykládá: »ДРАЗДА (sic!) se nezdá býti insidiae, náš Lomnický má: »byť na ni dřežděli lidé« v smyslu něm. stieren, a to by se zde lépe hodilo«. Jungmann ve Slovníku čte však »dřežděli« nikoliv »dřežděli«, jak napsal zde Hanka. Jiného dokladu ostatně nenacházím. Supr. 423, 431, 432, 434 čteme adv. ИНОСТАИЪ continuo (neustále); Hanka dovoluje si takovou poznámku: »Za objasnění ИНОСТАИЪ (sic) Vám sem velice vděčen, není se co bezpečiti na autoritu Mikl(osichovu); my sme v dobrém mínění ИНОСТАИЪ (sic) přeložili monasticus!« Supr. 218 čteme САМЪУНА САМЪ ПРЕДРЪЖАНТА praefecti dignitatem obtinentem; Hanka vysvětluje: »САМУНИ (sic) masculinus«, maje patrně na mysli české slovo »samec«. Supr. 97 ТОКЪ jest area ἄλων (humno); Hanka vykládá: »ТОКЪ jest řešeto, síto, jak to okolo Pardubic

ještě jmenujou, vlastně ta částka, skrze niž obilí teče, druhá částka, na niž jest tok upevněn, jmenujou lub; a také že se řešetem točí, jmeno tok. Těchto několik dokladů dostač na důkaz, že Hankovy vědomosti v staré církv. slovanštině byly obhatné. V třetím (německy psaném) listě Hankově jsou jen některé zprávy o nově vydaných knihách, rázu více obchodního. Několik dalších listů z r. 1845 od různých osob psaných podává odpovědi na jazykové otázky Cafovy; tyto listy mají svou důležitost pro studium nářečí slovinských.

Fr. Pastrnek.

Zgodovina slovenskega slovstva. IV. del. Tretji zvezek. (Konec.) Spisal prof. dr. *Karol Glaser*. Izdala in založila Matica slovenska v Ljubljani. (1900.) Strana 313—483 a XII stran predmluvy k celým dějinám z r. 1898.

V tomto (posledním) svazku dokončena literatura vychovatelská, dále následují články: IX. Časopisy a časopisectví. X. Právní a státní vědy. XI. Rozličnosti. XII. Bibliografie s Dodatky a opravami. Ku konci připojeny rejstříky nejen tohoto 4. svazku, nýbrž i celých »Dějin«. Jak již dříve (Lfil. 1900, 156) připomenuto, poskytují tyto »Dějiny slovinského písemnictví« prof. dra Glasera pevný bio- a bibliografický základ, jmenovitě o době nejnovější.

Fr. Pastrnek.

Hlídka programů středních škol.

Jan Roubal: Dvě rukopisné bible české. Výroční zpráva c. k. vyšší školy reálné v Pardubicích za škol. rok 1901.

V pojednání tomto podána popisná a literárně-historická část práce pojednávající o bibli Litoměřické a Kladrubské. V oddílu prvním, jehož předmětem je bible Litoměřická, vypsány jsou osudy rukopisu — o jeho původu p. spisovatel soudí s Fr. Černým, že nelze uznávati přímého působení Husova při spisování jeho, jak míní Jireček a s ním Vlček, nýbrž přestává na tom, že není jisto, či pobídkou byla napsána bible, ani kdo na ni vedl náklad — promluveno o zevní stránce rkpu, uveden obsah i projeven souhlas s Jirečkem, že písař opisoval části v tom pořádku, jak mu přicházely do rukou, ne tak, jak jsou ve vulgátě, že neměl tedy před sebou celé bible české, a že tudíž bible Litoměřická je nejstarší úplná bible česká. Pravopis kromě gloss a přípisků pozdějších je celkem týž, jakého užívalo se v Čechách kolem r. 1400; konečně je zmínka o zkratkách. Část druhá pojednává o bibli Kladrubské, chované do r. 1790 v klášteře kladrubském, nyní v universitní knihovně v Praze. Popisuje se zevní stránka rukopisu, jenž vyniká krásnými arabe-

skami a iniciálkami i má tedy i cenu po stránce umělecké; pořádek částí Pisma sv. nehrubě se liší od seřazení jich ve Vulgátě; uveden obsah, incipit, uvedena některá připomenutí, jež vložena jsou do textu; sepsání položeno dle Dobrovského a Jungmanna do druhé polovice XV. věku; o písari není známo nic než že uměl hebrejsky i latinsky, že znal různé překlady bible a že to byl asi nějaký mnich ve službě pana Bořka; pravopis je celkem dosti přesně diakritický. Ke konci pro srovnání podán text první kapitoly knihy Jobovy z obou rukopisů. *O. Hujer.*

Drobné zprávy.

Dějin starověku od Ed. Meyera vydán právě svazek čtvrtý, jednajíc o době Perikleově a válce peloponneské (*Geschichte des Alterthums von Eduard Meyer. Vierter Band. Das Perserreich und die Griechen. Drittes Buch: Athen (vom Frieden von 446 bis zur Capitulation Athens im Jahre 404 v. Chr.). Stuttgart und Berlin 1901, J. G. Cotta'sche Buchh. X a 666 str. Cena 12 mk.*). Ponechávajíc si podrobnější referát na dobu příští, připomínáme jen, že spisovatel slibuje vydati v několika měsících svazek pátý, v němž probrány budou dějiny řecké do r. 355 př. Kr. Svazek ten bude též obsahovati rejstřík ke všem třem posledním svazkům.

Druhé vydání Hicksovy rukověti řeckých nápisů historických, jež uspořádal autor společně s G. F. Hillem (*A manual of Greek historical inscriptions by E. L. Hicks and G. F. Hill. New and revised edition. Oxford, at the Clarendon press, 1901. XXXIV a 341 str. Cena 12 sh. 6 d.*), lze nazvati rozmnoženým i zkráceným zároveň. Zkrácení jeví se nejpatrněji v tom, že úplně vypuštěna celá doba od r. 323—80 př. Kr., již ve vydání předešlém věnováno 128 stran; mimo to vynecháno osm méně důležitých nápisů z doby starší. Jakkoliv želeť jest toho, že dějiny řecké končí zde smrtí Alexandrovou, přece musíme býti oběma pořadatelům vděčni nejen za přibrání 41 nápisů nových, nýbrž hlavně za rozhojnění a přepracování poznámek, jakož i za pečlivý soupis příslušné literatury. Cenným přídatkem jest seznam archontů athenských od r. 500—321 př. Kr. s udáním pramenů. Rukověť Hicksova, jež může čestně závoditi s 2. vydáním Dittenbergerovy *Sylloge inscriptionum Graecarum*, zasluhuje tudíž i u nás všestranného povšimnutí.

Francouzská akademie nápisů a krásné literatury počíná s nemalým zdarem plniti úkol, za jehož uskutečnění již dlouho se přimlouvali francouzští epigrafikové: vydati totiž v příručním formátě a za levnou cenu nápisy řecké. Počátek učiněn nápisy řeckými, jež týkají se doby římské; mají býti vydány v 6 svazcích. Právě vyšly první šestí I. svazku, uspořádaný od R. Cagnata (*Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes. Auctoritate et impensis academiae inscriptionum et litterarum humaniorum collectae et editae. Tomus primus, fasc. I. V. Paríži, Leroux, 1901, 128 str. velkému formátu slovníkového. Cena 2 fr. 75 c.*), obsahuje 390 nápisů z Britannie, Gallie, Hispanie, z Říma a částečně i z Latie. Většina převzata jest z Kibelovy sbírky *Inscriptiones Graecae Siciliae et Italiae* (v Berlíně 1890); nápisy nově objevené jsou tu ovšem doplněny. Veškeré zkratky jsou vypsány úplně a mimo to připojen stručný výklad věcný. Bylo by žádoucí,

aby tato sbírka měla větší štěstí než Ruggierova Sylloge epigraphica orbis Romani, kteráž za osm let, co vychází, nedokončila ještě ani jediného svazku.

Jan Kirchner, známý svými pečlivými ukazateli ke CIA, vydal právě první svazek díla, jež bude velmi cennou, ba nezbytnou pomůckou všem, kdož za jakýmkoli účelem rychle se poučiti chtějí, co známo dosud o jednotlivých občanech attických. Jeho Prosopographia Attica (Volumen prius. Berolini, typis et impensis Georgii Reimeri 1091, VIII a 603 str. formátu slovníkového. Cena 24 mk.), sestavená dle osvědčeného díla »Prosopographia imperii Romani«, podává v abecedním pořádku seznam veškerých občanů attických od VIII.—I. stol. př. Kr. s připojením všech zpráv, jež o nich se dochovaly. Svazek první jde od A—K a obsahuje 8959 čísel. Jsou tu ovšem většinou lidé málo vynikající, s nimiž jen příležitostně na nápisech nebo v památkách literárních se setkáváme, avšak právě proto jest důležité, mítí zaznamenáno vše, co o nich vůbec víme. Že o mužích, kteří v dějinách nebo v literatuře se proslavili, pojednáno podrobně, netřeba, tuším, výslovně připomínati. Nejprve podány doklady nápisné i literární, týkající se jména, po té probrán život jejich v pořádku chronologickém a ke konci připomenuto, zda zachovány jejich sochy. Místa starých autorů vypsána jen tehdy, jsou-li obzvlášť důležitá, jinak udán pouze jejich obsah. Příslušná literatura moderní zaznamenána s velikou svědomitostí. Zvláštní chvály zasluhují přehledné sestavené rodokmeny. Autor slibuje, že k svazku druhému připojí dva dodatky, totiž seznam všech demotů a seznam athenských archontů. Nepochybujeme, že toto pracné a neobyčejně spolehlivé dílo usnadní další bádání a stane se příčinou nových objevů.

Dlouho ohlašovaná řecká čítanka od Wilamowitze, jež má způsobiti v Německu značný převrat ve vyučování jazyku řeckému, právě vyšla (Griechisches Lesebuch v. U. v. Willamowitz-Moellendorf, I. Text. II. Erläuterungen, ve 4 polosvazcích. V Berlíně, u Weidmannů 1902, XI a 402, 270 str. Cena 9 mk 40 pf.).

Vyšel I. ročník »Věstníku slovanské filologie a slovan-
ských starožitností«, který s podporou c. k. ministerstva kultu a vyučování, petrohradské a české akademie věd vydávají prof. L. Niederle, F. Pastrnek, J. Polívka a J. Zubatý (262 str. 8°). Tento první ročník podává úplnou bibliografii za r. 1900 v tomto pořádku: I. Časopisy odborné a souborné publikace učených společností. Spisy bibliografické. Příspěvky k dějinám slovanské filologie, biografie, nekrology, korespondence. II. Jazykozpyt: obecný, indoevropský, slovanský. III. Historie literatur slovanských do konce XVIII. stol. IV. Národopis: Všeobecné úvahy. Srovnávací studie o látkách pověstí lidových i o poesii lidové. Mythologie. Obecně slovanský národopis. Ethnologicko-statistické popisy zemí slovanských. Anthropologie. Ethnografie jednotlivých slovanských národů. V. Starožitnosti. VI. Filologie baltská: Baltské kmeny vůbec. Litvané. Lotyšši. Prusové. Jmenný ukazatel. Rejstřík věcný. »Věstník slovanské filologie a starožitností slovanských« nastoupil na místo »Věstníku slovanských starožitností«, který prof. L. Niederle dříve vydával. Cena I. sv. ustanovena na 7 K. V komisi Fr. Řivnáče v Praze.

Panu J. L. Čapkovi a sl. redakci ČMF odpovím v příštím čísle.
Josef Král.

VÝTAH

z výroční zprávy Jednoty českých filologů v Praze za správní rok 1900—1901.

I. Zpráva jednatelská.

Ve výboru Jednoty českých filologů ve správním roce 1900—1901 byli pp.: univ. prof. Dr. Frant. Pastrnek, starosta; prof. Dr. Fr. Groh, místostarosta; prof. Karel Himer, pokladník; prof. Vojt. Viravský, správce skladu; posl. fil. Oldřich Hujer, jednatel; posl. fil. Ladislav Fiala a Ant. Profous, knihovníci; posl. fil. Jos. Vlček, administrátor; posl. fil. Jos. Čapek účetní; posl. fil. Ferd. Vaněk, pořadatel přednášek a posl. fil. Al. Mazánek, zapisovatel. Před prázdninami, odcházejíce z Prahy, vystoupili z výboru oba knihovníci, i povolání na místo jejich náhradníci koll. Fr. Novotný a Jan Pelíšek.

Schůzí výborových: bylo v uplynulém roce 8, valná hromada jedna. Vědecké schůze konány 4. Přednášeli v nich pp.: prof. Vavř. Dušek pojednal ve dvou přednáškách o nejstarších částech starověkých Athen, doc. dr. Vlad. Novák o fysikálních methodách zkoušení lidského hlasu (s demonstracemi) a kand. prof. Prok. Haškovec o novém rukopise Rokycanově.

Nákladem svým vydala Jednota XXVIII. ročník Listů filologických redakcí prof. Drů. J. Gebauera, Fr. Groha, Jos. Krále, Fr. Pastrnka a Jar. Vlčka, 11.—13. sešit Vlčkových Dějin české literatury a Čítanku pro první třídu škol středních od Fr. V. Vykoukala, jež schválena výnosem vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 16. března 1901 č. 6922.

Výměna Listů filologických umluvena letos za Časopis moravského musea zemského v Brně, za publikace Matice srbské v Nov. Sadu a Slavjanskago blagotvoritelnago občestva v Petrohradě.

Úmrtím ztratila Jednota zakládajícího člena škol. radu prof. Ig. B. Maška.

Výbor děkuje všem, kdož Jednotu čes. filologů a snahy její jakkoli podporovali, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci na vydávání Listů filologických, sl. městské

radě na Král, Vinohradech, sl. občanské záložně v Karlíně. sl. záložnám na Malé Straně a ve Vysokém Mýtě, jakož i nejmenovanému dárci za peněžité příspěvky k účelům spolkovým, redakci Listů filologických za obětavé a nezištné řízení našeho časopisu, velesl. dekanatu a slov. p. c. k. dvor. radovi prof. dru. Strouhalovi propůjčení místností k vědeckým schůzím, dárcům knih a redakcím oněch denních listů, které laskavě uveřejňovaly zprávy spolkové.

Oldřich Hujer,
t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září roku 1901.)

Jmění základní	357 K 92 h
Niederlův fond (Časopisné jmění)	1921 > 47 >
Jmění vydajné	733 > 66 >
Úhrnem	<u>3013 K 05 h</u>

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

(Počítáno do 30. září 1901)

Časopisného odvedeno	203 K — h
Vydajného po odečtení účtů odvedeno	80 > 28 >
Dohromady	<u>283 K 28 h</u>

Jos. Čapek,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy Jednotou vydané:

1. Sophoclis Ajax ed. Král, náklad 3000 ex. 1511; prodáno 60 ex.
2. Ciceronis or. in Catilinam ed.
Novák (2. vyd.) . . . náklad 2000 > —; > 34 >
3. Ciceronis or. in Catilinam ed.
Novák (3. vyd.) . . . náklad 3000 > 2596; > 226 >
4. Sophoclis Antigona ed. Král
(2. vyd.) . . . . . náklad 3000 > 1086; > 97 >
5. Ciceronis or. pro S. Roscio, de
imp. Cn. Pompei, pro Archia
poeta ed. Novák (2. vyd.) náklad 2000 > 1000; > 159 >
6. Sofokleova Antigona s pozn. od
Krále (2. vyd.) . . . náklad 3000 > 2307; > 25 >

7. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . . . . . náklad 1500 ex. 595; prodáno 40 ex.
8. Demosthenes od Kastnera, text (2. vyd.) . . . . . náklad 2000 » 382; » 177 »
9. Demosthenes od Kastnera, poznámky (2. vyd.) . . . . . náklad 2000 » 1157; » 103 »
10. Rissova Cvič. kniha (2. vyd.) » 2000 » —; » 8 »
11. » » » (3. ») » 1000 » 470; » 177 »
12. Legenda o sv. Dorotě, vyd. Gebauer . . . . . 14; » — »
13. Sborník prací fil. . . . . náklad 520 » 67; » 11 »
14. Králova Rhythmika . . . . . 600 » 292; » 11 »
15. Gebauer, O nové obraně RK » 1000 » 740; » — »
16. Vlčkovy Dějiny čes. lit. I, 1. » 2000 » 709; » 43 »
17. Sládkovy Dějiny řecké lit. » 520 » 229; » 33 »
18. Vykoukalova Čítanka I. » 5000 » 4211; » 489 »

19. Listů filologických

Roč.	I.	12 ex.,	ubyl o	20 ex.
»	II.	133 »	»	19 »
»	III.	124 »	»	19 »
»	IV.	18 »	»	20 »
»	V.	59 »	»	12 »
»	VI.	116 »	»	21 »
»	VII.	123 »	»	27 »
»	VIII.	18 »	»	23 »
»	IX.	70 »	»	21 »
»	X.	78 »	»	21 »
»	XI.	80 »	»	23 »
»	XII.	84 »	»	23 »
»	XIII.	17 »	»	22 »
»	XIV.	137 »	»	21 »
»	XV.	27 »	»	19 »
»	XVI.	49 »	»	23 »
»	XVII.	82 »	»	24 »
»	XVIII.	46 »	»	24 »
»	XIX.	50 »	»	24 »
»	XX.	35 »	»	23 »
»	XXI.	61 »	»	10 »
»	XXII.	44 »	»	8 »
»	XXIII.	36 »	»	2 »
»	XXIV.	85 »	»	12 »
»	XXV.	49 »	»	1 »
»	XXVI.	88 »	»	— »
»	XXVII.	8 »	»	— »

20. Literatury Vlčkovy jednotlivých sešitů:

1. sešitu	prodáno	20 ex.
2. „	„	17 „
3. „	„	17 „
4. „	„	16 „
5. „	„	20 „
6. „	„	24 „
7. „	„	68 „
8. „	„	83 „
9. a 10.	„	411 „
11.	„	153 „

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů mimo členy činné bylo	415 (loni 402)
2. Prostřednictvím knihkupců odbírali	44 („ 44)
3. Činní členové na universitě	79 („ 73)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	70 („ 67)
	<hr/>
Celkem	608 (loni 586)

Jos. Vlček,
t. č. administrátor.

VI. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni čísel	Přibylo	Letos celkem
A	607	5	612
B	578	3	581
C	437	19	456
D	90	7	97
E	1035	59	1094
F	632	4	636
Celkem	<hr/> 3379	<hr/> 97	<hr/> 3476

Frant. Novotný,
t. č. knihovník odborů ABF.

Jan Pelfšek,
t. č. knihovník odborů CDE.

VII. Zpráva zapisovatelská.

V roce 1900—1901 měla Jednota českých filologů 6 členů čestných, 208 zakládajících, 2 přispívajících a 79 činných; úhrnem 295 členů.

Alois Mazánek,
t. č. zapisovatel.

Několik slov

k otázce pana dvor. rady prof. J. Kvíčaly, redaktora
Českého musea filologického,
o panu dr. Václ. Flajšhansovi.

Na obálce 6. sešitu svého časopisu 1901 píše pan prof. Kvíčala mimo jiné, že pan dr. Flajšhans před několika lety byl ode mne »velmi příznivě posuzován«, přý »až příliš příznivě«, a táže se, má-li tomu nyní uvěřiti, že týž dr. Flajšhans po 5—6leté práci, kterou pan prof. Kvíčala velice velebí, je »*takovým ignorantem, za jakého jej kritika Listů filologických vydává*«.

V první, indikativní části těchto slov pana prof. Kvíčaly jsem jmenován výslovně a veřejně; ale i část jejich druhá, interrogativní, týká se mne také, poněvadž jsem spoluredaktor Listů filologických a za příslušné kusy jejich obsahu spoluzodpověden. Mám tedy právo, pověděti k té věci, co je potřebí. *A poněvadž by z těchto slov pana prof. Kvíčaly ve veřejnosti snadno mohlo vzniknouti mylné zdání, jako bych snahy a práce vědecké druhdy strannicky a nespravedlivě posuzoval*, proto uvalena jest na mne i povinnost, abych se ozval.

I.

Co se týká míněných panem prof. Kvíčalou kritiků v Listech filol., tu vím, že vytýkají panu Fl—vi nesprávnosti ty a ty, počtem mnohé a dílem velmi hrubé. Ovšem každá taková výtka vytýká neznalost jisté jednotlivosti; ale nenalézám, že by kritikové v Listech filol. pana Flajšhanse proto vydávali za »ignoranta«. Objasním to příkladem. Prof. Zubatý — pší to s jeho vědomím a svolením — probral »Indoevropská (sic) badání« pana prof. Kvíčaly a chystal se podati z nich hojnou sbírku chyb jeho drobných i hrubých; kdyby tak byl učinil, pan dr. Flajšhans za jisté by byl nenapsal, že prof. Zubatý pana prof. Kvíčalu vydává za »ignoranta«; a proto mám za to, že také pan prof. Kvíčala v podobném případě paně Flajšhansově tohoto výrazu užil nemítně.

Co pak se mne týká, tedy má pan prof. Kvíčala pravdu, že jsem kdysi soudil o panu Flajšhansovi »velmi příznivě«, »až příliš příznivě«. Poznal jsem jeho neobyčejnou pamět, jeho bohaté vědomosti a jeho neunavnou pilnost. Také v jeho rozvážnost měl jsem důvěru. Když se mi časem něco naskytlo, co o něm svědčilo nepříznivě — bylo toho něco již před r. 1896 —, sčítal jsem to na vrub nezkušené mladosti. Zkrátka, měl jsem o panu Flajšhansovi mínění velmi příznivé, tak příznivé, že jsem ho i vybil, aby pomýšlel na habilitaci.

Ale z nenadání přišly dva jeho skutky, které mou důvěru v jeho rozvážnost a v solidnost jeho úsudku zvrátily.

První z nich není rázu dosti vědeckého; proto nehodlám se zde o něm šířiti a pravím jen tolik, že pan dr. Flajšhans, jemuž jsem plně důvěřoval a s nímž jsem do té chvíle měl otevřeně úmysl nejlepší — dovésti jej na kathedru universitní —, přispěl ku pokusu, kterým jsem já ve svém jednání úředním měl býti oklamán.

Skutek pak druhý páně Flajšhansův jest veřejně znám, ale jenom zhruba; proto povím o něm několik slov a vytknu zvláště, na čem zde záleží.

Pan dr. Flajšhans nevěřil v pravost RKého (Rukopisu Královédvorského) a rozpravu toho smyslu podal kdysi v březnu 1896 prof. Masarykovi pro »Naši Dobu«. Brzo, velmi brzo po tom napsal obranu téhož RKého a podal ji před 13 dubnem 1896 prof. Ant. Truhlářovi pro ČČMus. Obě tyto práce páně Flajšhansovy byly by málem zároveň vyšly a obecenstvo bylo by svým očím nevěřilo vidouc, kterak týž pan dr. Flajšhans stejnou chvílí ukazuje v »Naši Době« nepravost, a v ČČMus. pravost RKého. Že se tak nestalo, nebylo zásluhou páně Flajšhansovou, nýbrž zvláště dobrou vůlí prof. Masaryka.

Přesvědčení *A* může se — třeba v době kratičké — změnit v přesvědčení *non-A*, vyjde-li na jevo nějaké novum, které je té změně dostatečným důvodem. Takového nova pan dr. Flajšhans však neměl, nýbrž — vymyslel a vyvolil si nový způsob argumentace. Totiž: »postavil se na stanovisko pravosti« (cituji jeho vlastní slova z ČČMus. 1896, 213); jsa na tomto stanovišti viděl, že »odchytky v RKém musí se dáti vyložiti« (tamt.); a vzal si »právo, požadavky příliš přísné zmírniti ve svůj prospěch« (t. 198).

Tak frivolně, jako zde p. Flajšhans, nepochlubil se ještě žádný konvertita, jak lehce se dostal od svého přesvědčení staršího *A* ku přesvědčení novému, opačnému *non-A*! Tak frivolně nevyložil ještě nikdo, jak snadný je přechod od kteréhokoliv *A* k *non-A*; podle receptu p. Flajšhansova pouhá hračka:

opušt své stanoviště dosavadní *A*;

poslav se na stanoviště *non-A*;

jsa na tom stanovišti vidíš, že se Ti výklad věcí závadných ve prospěch *non-A* podařiti musí;

kdyby se Ti ten výklad přece dařiti nechtěl, tedy zmírní si příliš přísné požadavky kritiky ve prospěch svých;

a pak braň, braň *non-A*, braň par force, neboť obrana podařiti se musí!

A tak bránil také pan dr. Flajšhans RKého. Bránil s takovým nedbáním logiky, jaké se ve výkladech seriosních nikde nedopouští. Doklady toho výmluvné jsou na každé stránce jeho obrany, a dokladem hlavním jest jeho obrana ve svém celku. Bránil — a napsal rozpravu, která je v literatuře naší velice zálostným příkladem kleslého úsudku odbornického. —

A výsledek té obrany? Pan dr. Flajšhans sám (v ČČMus. 1896 str. 206) vyslovuje, že RKý i po jeho obraně zůstává památkou *»pochybnou«*, a jinde (v Písemnictví I, 44) jmenuje její památkou *»spornou«* — sám tedy má RKý za podezřelý! Kdyby bylo soudní jednání o nějaké bankovce a kdyby obhájce její řekl:

bankovku, o kterou jde a kterou nám podává notorický padělatel bankovek, uznával jsem sám z dobrých příčin za padělanou;

ale vymyslíl a vyvolil jsem si způsob, jak by se přece obrániti dala;

postavil jsem se totiž na stanovisko, že je to bankovka pravá;

když jsem na tom stanovisku stál, *musily* se mi její odchylky dáti vyložiti;

argumentací přísnou se to nechtělo dařiti;

proto *zmírnil jsem požadavky* přísné kritiky;

a nalezl jsem, že bankovka je — *podezřelá*....

kdyby, pravím, obhájce bankovky na veřejném soudě takto promluvil, tedy by zajisté soudce neuznal, že bankovka je pravá, a zajisté nikdo z přítomných, ani sám pan obhájce, nechtěl by bankovku takto hájenou vzíti za pravou! A proto je také efektivním výsledkem obrany páně Flajšhansovy poznání, že RKý je padělek. Bankovky a rukopisy jsou ve skutečnosti jenom pravé nebo padělané, tertium non datur; — *»podezřelé«*, *»pochybné«* nebo *»sporné«* existují pouze v theorii, dokud se kdo nemůže rozhodnouti a říci *A* nebo *non-A*; — když tedy vystoupí obhájce, který *se postavil na stanovisko pravosti* RKého, obhájce přesvědčený, že se odchylky Rkého *musí* dáti vyložiti, a k tomu odhodlaný, *zmírniti požadavky kritické*, když obhájce takový brání a brání... a na konec řekne, že bráněný RKý je — *»pochybný, sporný«*, tedy jsou tato jeho slova jenom eufemismus;

kdo k eufemismu nemá přičiny, řekne bez obalu, že RKý i podle tohoto nového způsobu obrany je padělek*).

Ale na výsledku, jež měla obrana páně Flajšhansova pro RKý, zde nezáleží; nýbrž záleží na tom, jakým se tu objevil páně Flajšhansův vědecký úsudek: objevil se jiný, než za jaký jsem jej dotud měl, totiž nedůkladný, vrátký, ano neoprávdivý, slovem nesolidní. Poznání této nesolidnosti bylo pro mne nenadálé novum, po němž můj soud o panu Fl—ovi nemohl nadále zůstati velmi příznivý, nýbrž přiměřeně se změnil: vím a uznávám také nyní, že pan Dr. Fl. má neobyčejnou paměť; uznávám jeho bohaté vědomosti; a vidím, že také bývalá jeho pilnost a pracovní síla neochabuje, nýbrž až »úžasnou« se jeví; ale důvěru v jeho vědeckou solidnost jsem ztratil — on sám ji vyvrátil.

II.

Že jsem svůj soud o kvalitě pana dra. Flajšhansse změnil, věděli a viděli mnozí. Zde pak na veřejný podnět, daný panem prof. Kvíčalou, vyznávám to veřejně a vykládám otevřeně; vyznávám a vykládám, proč a jakou měrou jsem svůj soud změnil.

Ale stejnou dobou, jako já, změnil soud svůj o p. Fl—ovi také pan prof. Kvíčala. Cítil jsem se povinen, vyložití změnu svou, a proto si dovoluji ukázatí také na změnu jeho. Za svědky vedu fakta:

Pan Flajšhans předložil Č. Akademii 17. února 1893 rozpravu »Dissimilace v češtině« se žádostí, aby byla uveřejněna v Rozpravách III. třídy (v. Věstník Č. Akademie 1893 str. 84). Referent pro to ustanovený navrhoval dne 6. června 1893 zamítnutí; návrh ten majoritou III. třídy přijat a hlasoval pro zamítnutí žádosti p. Fl—ovy také p. prof. Kvíčala.

Dne 15. května 1893 předložil p. Flajšhans s týmž účelem rozpravu »Počátky literární činnosti Dobrovského« (Věstník České Akad. 1893, 270); referent byl ustanoven, o výsledku vím však jen tolik, že práce dosud přijata nebyla.

*) V Písemnictví I, 44 praví pan dr. Flajšhans:

»ale zbývá stále ještě spousta nevyvrácených (námitek) a k nim »přibývají stále nové a nové . . . a dokud námítky tyto vyvráceny »nebudou, zůstává RKý památkou spornou«.

Ale přes tuto »spoustu« námitek nevyvrácených a přes jiné stále přibývajících nové a nové klade p. Flajšhans v témže svém spise RKý do »doby staré«, »na místo, na které se svým rázem hlásí ČCMus. 1897, 558, a to mu pochvaluje pan Redaktor ČCMus. (t. j. p. prof. Ant. Truhlář) na místě právě udaném. Je to skutek zrovna tak chvalitebný, jako kdyby někdo nějakou bankovku uznával otevřeně za »spornou«, ale přece ji kladl mezi pravé, poněvadž »se svým rázem mezi ně hlásí«. Země, kde by zásada panem Redaktorem ČCMus. chválená obecně platila, byla by pravým eldoradem pro padělatle rukopisů a bankovek.

Téhož dne 15. května 1893 podal pan Flajšhans žádost za badatelské stipendium 200 zl. (Věstník Č. Akad. 1893, 270); o žádosti té jednáno dne 11. července 1893 a byla majoritou zamítnuta; mluvil a hlasoval proti ní také p. prof. Kvičala.

Dne 5. října 1893 podal p. Flajšhans žádost čtvrtou, za podporu podle § 2. lit. b Stanov (Věstník Č. Akad. 1893, 334); bylo o ní jednáno dne 22. prosince 1893, a byla rovněž zamítnuta*).

Roku 1894 vyvracel pan dr. Fl. mínění, že by kteréši výrazy v staročeských textech byly ze staré slovenštiny (Listy filol. 1894, 372 sl.); a pan prof. Kvičala, ačkoli věc ležela za hranicemi jeho kompetence, výklady ty zamítal.

A konečně vyslovil p. prof. Kvičala svůj soud o panu Flajšhansovi v ČMF. 1895, 241, v úhrnných slovích, že prý ho »posud nelze pokládati za badatele, nýbrž jen za spisovatele«.

Až dotud byl tedy soud panu prof. Kvičaly o panu Flajšhansovi nepřiznivý, rozhodně nepřiznivý; příznivým stal se až r. 1896, když páně Fl—ova obrana RKého byla vyšla. Vysvítá to z toho, co pan prof. Kvičala k té obraně napsal (Česk. mus. filol. 1896, 227 sl.), a dále z toho, jak se od té chvíle v III. třídě Č. Akademie k četným žádostem páně Fl—ovým zachoval. Uvozují za svědky opět fakta, pokračování:

pan dr. Flajšhans podal 18. května žádost za stipendium dialektologické (Věstník Č. Akad. 1896, str. 347); a dostal 200 zl. (tamtéž str. 392), i hlasoval tu 25. června 1896 pro vyplnění jeho žádosti také pan prof. Kvičala**);

dne 17. listopadu 1896 podal žádost za podporu na cestu do Švédska a Ruska (Věstník Č. Akad. 1896, str. 549); a dne

*) Nepravím, že by v těchto zamítnutích bylo něco nesprávného nebo nespravedlivého se strany majority III. třídy ČAkad.; nýbrž jde mi jen o to, abych ukázal, že čelný její člen p. prof. Kvičala v případech nahoře uvedených pana Flajšhansu nikdy se nezastal, a to zajisté jen proto, že měl o něm mínění nepřiznivé.

**) P. o doporučení této žádosti hlasoval jsem v kommissi v červnu 1896 také já. Nepravím to, abych se honosil, nýbrž abych čelil možné námitce, jakobych snad jiným jistě hlasování vytýkal a sám si je dovoloval. Nevytýkám nikomu, že hlasoval tak nebo onak, nýbrž jde mi zase jen o doklady, že pan prof. Kvičala — jenž dotud všechny žádosti páně Flajšhansovy, o kterých se v III. tř. ČAkad. jednalo a rozhodovalo, zamítal — od té chvíle naopak pro všechno hlasoval, co p. Flajšhans žádal.

Ke stipendiu dialektologickému, o kterém nahoře je řeč, dlužno ještě dále připomenouti, že pan Flajšhans jím byl zavázán, jistý dialekt český prozkoumati, a podle Věstníku ČAkad. 1896 str. 273 »sebraný a zpracovaný materiál« měl býti předložen do konce května 1897; poptával jsem se na to v říjnu t. r. v kanceláři ČAkad., ale tu se nalezlo nic, ani »sebraný a zpracovaný materiál«, ani co jiného.

30. října uděleno mu na to 800 zl.)* (tamtéž str. 462), i hlasoval pro vyplnění této jeho žádosti opět také pan professor Kvíčala;

dne 15. května 1897 podal žádost za stipendium dialektologické (Věstník Č. Akad. 1897, str. 325), a dne 28. května »usneseno jednohlasně« uděliti mu na to 150 zl. (tamtéž str. 324), i hlasoval pro vyplnění této jeho žádosti opět také pan prof. Kvíčala**);

dne 26. ledna 1898 podal žádost za podporu na další vydávání svého »Písemnictví« (Věstník Č. Akad. 1898 str. 154); a dne 17. června 1898 povoleno mu na »badání v oboru staršího písemnictví českého« podpora 200 zl. (tam. str. 420), a přimlouval se za vyplnění této jeho žádosti i hlasoval pro ni opět také pan prof. Kvíčala;

dne 27. června 1899 podal žádost za podporu na studie při dokončení svého »Písemnictví« (Věstník Č. Akad. 1899 str. 432); a dne 27. června 1899 uděleno mu na to 200 zl.***) (tam. str. 369), a přimlouval se za vyplnění této jeho žádosti i hlasoval pro ni také pan prof. Kvíčala;

dne 15. května 1900 podal žádost za stipendium na studia literárně historická (Věstník Č. Akad. str. 363), a dne 22. června 1900 uděleno mu na to 200 zl. (tam. str. 418), a hlasoval pro vyplnění této jeho žádosti opět také pan prof. Kvíčala,

A konečně jsou svědectvím a patří sem také slova, která pan prof. Kvíčala r. 1901 o panu dr. Fl-ovi na obálce nahofe zpromenuté napsal, že totiž pan dr. Fl. »v době pěti nebo šesti posledních let nejen pilnost téměř bezpříkladnou a pracovní sílu úžasnou, nýbrž také badatelské nadání veliké na jevo dal a svou rovněž tak rozsáhlou jako záslužnou činností vědeckou uznání všech nepředpojatých posuzovatelů si získal«.

Tato fakta svědčí výmluvně, že pan prof. Kvíčala před několika lety soudil o panu Flajšhansovi velmi nepřiznivě, — a nyní od několika let že o něm soudí velmi příznivě; dokazují, že svůj soud o panu dr. Flajšhansovi změnil také on, nikoli jen já. Ale jest ovšem rozdíl mezi našimi změnami: pan prof. Kvíčala se k panu Fl-ovi choval nepřiznivě, dokud já jsem v něho zvláštní naděje pro vědu skládal, a zahrnuje jej svou přízní od té doby, kdy já jsem důvěru v jeho vědeckou solidnost ztratil. Bodem obratu jest u nás u obou jeho obrana RKého z r. 1896.

*) t. j. panu Flajšhansovi udělena podpora 800 zl. dříve (již 30. října 1896), než o ni podal žádost (17. listop. 1896). Upozorňuji na to, jenom abych ukázal, jak nejen příznivě, ale i ku pidiu rychle se od té jisté chvíle žádosti páně Flajšhansovy v III. třídě Č. Akad. vyřizují, kdežto žádosti jiné dlouho a dlouho na vytížení čekávají.

***) Také s tímto stipendiem byl spojen jistý úkol; byl-li vykonán, nevím.

***) t. j. podpora panu Flajšhansovi udělena »téhož dne, kdy o ni požádal«.

Ta působila docela jinak na pana prof. Kvíčalu, než na mne. Mně se nelíbila, neboť mi ukazovala, jak je pan dr. Flajšhans vědecky vrátký; panu prof. Kvíčalovi naproti tomu se zalíbila, a tomu se nikdo nedivil, neboť jest obecně známo, že pan prof. Kvíčala sám několik let před panem dr. Flajšhansem svůj úsudek o RKém taktéž změnil, — *similis simili gaudet*.

III.

Panu prof. Kvíčalovi je pan dr. Flajšhans čím dále tím chvalitebnější. Já pak od té doby, co jsem poznal jeho nesolidnost, jenom někdy některé práce jeho si všímám; a i v tom mále, co z jeho úžasné plodnosti zahlédnu, nalézám nové a nové doklady nesolidnosti.

Kritiky, vytištěné v Listech filol., vytykají jich řadu bohužel dosti velikou.

Krom toho přečetl jsem si drobnost páně Fl-ovu, referát (v ČČMus. 1897. 278 sl.) o Štítného »Řečech besedních«, vydaných od M Hattaly. Vydání toto podává text namnoze chybný*); nemá ani náležitého úvodu literárního atd., a při tomto nedostatku podle příslušných pravidel nemělo ani býti propuštěno; je to vydání, které potřebám a požadavkům kritického filologa nikterak nevyhovuje, jak to náležitými důvody dokázal prof. V. Lacina v List. filol. 1899, 215—218. A toto chatrné vydání pan dr. Flajšhans bere s tím větší radostí do rukou a chyby jeho, pocházející tu z notoricky nedostatečné prof. Hattalovy znalosti jazyka staročeského, tu z nedostatečné jeho dbalosti a pozornosti, — chyby ty pan Flajšhans dílem zamlčuje, dílem zmylením sazečovým a jinak co nejbenevolentněji odbývá! To je — nejmírněji řečeno — referát nesolidní.

Konečně jsem četl také, co pan dr. Fl. 1901 napsal o 1. seš. mého Stěesk. slovníku v Osvětě a v Česk. mus. filol., ono pozorněji, toto jen zběžně. Co jsem zde nalézal, z toho uvedu jen jeden poučný příklad. Pan Fl. vytyká, že mi v řečeném sešitě scházejí dvě slova, jež se vyskytují v archiváliích Kolínských, totiž: *bezrohý*, doložené v Kol DD. 262^b (Osv. 31 str. 444), a *bílý (groš)*, doložené v KolČČ 335^b (tamt. 445). Olázka: odkud má a jak dostal p Flajšhans doklady právě uvedené z KolDD. a KolČČ.? Podle toho, co o věci vím, může je mítí jenom z mých zásob a vzal si je z mých zásob. Pro vysvětlení třeba pověděti toto: z archiválií Kolínských excerpoval pro grammatiku a slovník jediný nebožtík M. Opatrný; excerpoval dílem pro sebe, dílem pro mne; když r. 1891 zemřel, dostala se mi jeho excerpta všecka; bylo jich veliké množství, a veliká

* Tu je zvláště charakteristická chyba hned v prvních sloích, která v originále zní: *Z daru božieho...*; pan prof Hattala vytiskl za to: *Daru božieho...*, — zapomněl, že iniciálka *Z* se má čísti také!

část jich byla pro mne zbytečná, poněvadž jsem za ně měl již doklady jiné; proto požádal jsem pana Flajshanse, aby vybral a do mého listkového slovníku vřadil, co se hodilo, zbytečné pak duplikáty aby kladl stranou a směl je třeba sobě nechávat; pan Fl. vykonal tu práci asi r. 1892; ale odložil stranou také doklady pro *bezruký a bílý (groš)*, nechal je sobě, a ví odtud, že tam a tam existují; odložil je však neprávem, neboť já jsem jiných dokladů starých pro řečená slova neměl a dosud nemám, doklady ty nebyly tedy pro mne zbytečné, a pan Flajshans neměl jich klásti stranou a nechávat sobě; učinil tak přece, a tím chybil; — a z této chyby své dělá nyní výčitku mně!). —

Nesolidnost, pro kterou jsem se od pana dr. Flajshanse odvrátil, jeví se jako vlastnost jeho habituální; proráží jako trade-marka i na těch jeho pracích, které chtí býti vážné; ne tvrdím, že by všecko, co v posledních letech napsal (neznám ani všeho), bylo nesolidní, ale vidím, že prací jeho nelze s důvěrou bráti do rukou a že je potřebí při každé a krok za krokem se přesvědčovat, je-li solidní a důvěry hodna; pomoc mohla by přijíti jen od pana dr. Flajshanse samého, od přísné autokritiky; ale k té jest málo čáky.

Tolik uznal jsem za dobré povědět veřejně k veřejné otázce pana prof. Kvěčaly. Opozdil jsem se trochu, neměl jsem dříve kdy.

O ferích 1901.

J. Gebauer.

*) Toto napsal jsem pro vysvětlení, nikoli jako polemiku proti příslušné výtce pana dr. Flajshanse.

Polemisovali s ním nebudu; jednak že mám práce jiné, zajisté mnohem důležitější, a jednak že mi s kritikem té kvality jednati není možno. Okolnost, vyložená v Listech filol. 1896, 373, donutila mne před pěti lety polemisovali s jeho obranou RKého; bylo mi odporné, rozebírati ty jeho motané argumentace, kterými se mu odchylky RKého »musily dáti vyložiti«, a vyvracetí je klidně, bez projevu oprávněné vnitřní nechuti. Učinitv tehdáž zadost této nemilé povinnosti nepolemisoval jsem s p. dr. Flajshansem nikdy více, ačkoli k tomu zavdával příčin dost a dost, — nepolemisuji s ním ani nyní, — a nebudu polemisovali ani příště; a to z důvodů, které jsem právě uvedl. Ani těm, kteří panu Flajshansovi applaudují a kteří jej s ou přizní zahrnují od té doby, co se obrátil proti mně, nebudu po vůli a nesestoupím do areny s jejich miláčkem. Chovám dopis zvěčného prof. Miklosiche z r. 1878, kdež mi praví: »Gestatten Sie einem alten Practicus, Ihnen einen Rath zu geben. Lassen Sie sich auf litterarischen Zank nicht ein; horum hominum commenta delet dies; arbeiten Sie rüstig fort; was Sie finden, bleibt, das Ge.....verhallt.« A jiný z r. 1888, ve kterém píše: »Es thut mir aufrichtig leid, dass Sie sich den Blödsinn.. zu Herzen nehmen. Sie sind zu was Besserem auf der Welt. Glauben Sie, dass es anderen unter gleichen Verhältnissen anders ergangen ist? Trösten Sie sich...; schon die nächste Zukunft gehört Ihnen.« Tato slova »vlažného Slovana« čítám si — přiznávám se k tomu veřejně — opět a opět a čerpám z nich posilu, když jistí lidé a mezi nimi třeba »vlastenci uznání a osvědčení« o to usilují, aby mi práci mou ztížili anebo dokonce péro z ruky vyrazili.

Odpověď p. dra. Václ. Flajšhanse.

Pan zemský advokát JUDr. J. Podlipný poslal mi přepis dd. 3/12 01 a spolu s ním dvě přílohy od svého klienta p. dr. V. Flajšhanse, jež tuto otiskuji. *J. Gebauer.*

Slavná redakce!

Vzhledem k tomu, že jste přinesli v posledním čísle »Několik slov« p. dv. rady Gebauera, v nichž obsažen jest silný a neoprávněný útok osobní proti mně, doufám, že jako list vědecký přinesete nestranně také těchto několik řádek »objasnění«.

Objasnění.

P. dv. rada Gebauer mimo některé věci starší, z části sem nenáležité a z části již dříve vyvrácené, o nichž jedná v prvých dvou částech svých »Několika slov« a o nichž já právě proto se nešfím, uvádí v poslední (III.) části (str. 7—8) jako nové doklady mé nesolidnosti toto:

1. Prý kritiky v Listech filologických »vytýkají jich řadu bohužel dosti velikou«; slušelo by dodat, že jsem se proti kritikám těm bránil (»Odpověď« v ČMF 1900, »Tři kritiky« 1901) a že se kritik sám musil v Listech přiznati, že mnoho těch »nesolidností« vytýkal mi nesprávně a že nejednal objektivně.

2. Prý referat o Hattalově vydání Štítého »je — nejmírněji řečeno — referat nesolidní« proto, že chyby vydání jednak zamlčuje, jednak o nejbenevolentněji odbývá. Odpovídám, že zrovna takový »nesolidní« referat uveřejnil p. dv. rada Gebauer v Listech filol. VI. o Jagičově vydání kodexu Zografského, ačkoli chyby tohoto vydání velmi hojně vypočetl Jos. Kolář ve Věstníku kr. č. spol. nauk 1879; že zrovna takový »nesolidní« referat uveřejnil p. dr. Jakubec o staročeském Slovníku p. dv. rady

v Naší Době, 1901, VIII. 620, v němž píše, že stč. listiny, rkpy a tisky jsou zde podány celým svým fondem jazykovým, ačkoli z mého referatu (dřívějšího) v Osvětě již se ukazuje, že toto tvrzení není správné.

3. O podezření, že jsem doklady pro slova »bezrohý« a »bílý (groš)« si neprávem osvojil a pak svou chybu p. dv. radovi přičítám, nechci ani ztrácti slov. Je naprosto nesprávné — dokazují tak ve zvláštní opravě — a má-li vskutku p. dv. rada mínění, že z excerpt Opatrného nesmím já užití ničeho, neměl mi jich v r. 1891 dávat. Týmž arci právem musil by se zase p. dv. rada zřici všech excerptů mých, jež ve Slovníku uvádí a cituje.

22. listopadu 1901.

V. Flajšhans.

Oprava.

Slavná redakce!

V posledním čísle »Listů filologických« (XXVIII, 1901, seš. V., str. 7—8) tvrdí p. dv. rada Gebauer, že mohu míti doklady pro »bezrohý« a »bílý (groš)« jenom z jeho zásob a že jsem si je vzal z jeho zásob, totiž z archiválií kolínských, jež excerpoval pro grammatiku a slovník jediný nebožtík M. Opatrný. Dále uvádí p. dv. r. do slova: »ale odložil stranou také doklady pro »bezruký« (patrně správně: »bezrohý«) a »bíleý (groš)«, nechal je sobě atd., »odložil je však neprávem« etc.

Pravda není, že doklady pro »bezrohý« a »bíleý (groš)« mohu míti jenom ze zásob p. dv. r. Gebauera; není pravda, že jsem si je vzal z jeho zásob; není dále pravda, že jsem odložil při řaděni do Slovníka doklady pro »bezrohý« a »bíleý (groš)«, proto není ani pravda, že jsem si doklady ty nechal, dokonce není pravda, že jsem je odložil neprávem; není také pravda, že jsem tím chybil a není konečně pravda, že z chyby své dělám nyní výčítku p. dv. r. Gebauerovi.

Pravda jest tato: Dle vlastního prohlášení p. dv. r. Gebauera v List. fil. 1891, 400 zůstala po p. Opatrném excerpt »značná část« pro Slovník p. dv. rady. V těchto excerptech nebylo dokladů pro »bezrohý« a »bíleý (groš)«, já pak zařadil tato excerpta 1891—1892 v bytě, v přítomnosti a pod dozorem p. dv. rady do jeho Slovníka. Pokud se našly při tom duplikáty, nevzal jsem jich, nýbrž duplikáty nalezené (nepotřebná excerpta) házel p. dv. rada sám do koše. Mimo excerpta do Slovníka byla však v zůstalosti Opatrného excerpta pro grammatiku (a jiná makulatura). Tato mi p. dv. rada daroval, jak vychází z citovaného prohlášení (Lfil. 1891, 400): »ostatky přijal k sobě p. V. Flajšhans, aby z toho pro vědu naši vytěžil, co bude lze.« V tomto »ostatku« žádných excerptů slovníkových nebylo; pravda jest, že mně p. dv. r. da-

roval tyto makulatury s odůvodněním, že nemá na to místa a že je to pro něho bezcenné. A v těchto excerptech z r. 1569 a 1628 nalezl jsem doklady pro bezrohý a bílý (groš), v excerptech také z archiválií Kol A, B atd., jež p. dv. rada již před r. 1891 pro Slovník od p. Opatrného obdržel (v. Gebauer, Staročeské sklonění kmenů—i, 1891, str. 5 pozn.).

1. prosince 1901.

Dr. V. Flajšhans.

*

K tomu já podepsaný připojuji tento

k o n e c .

Měl jsem příčinu, na svém místě vyloženou, abych napsal „*Několik slov k otázce pana dvor. rady prof. Kvíčaly o panu dr. V. Flajšhansovi*“, připojených k V. sešitu Listů filologických 1901.

Tu na jednom místě dal jsem se vésti pramenem a lexikální povahou páně Flajšhansových dokladů *bezrohý* a *bílý (groš)* a vyslovil jsem, že pan dr. Flajšhans má tyto doklady z excerpt, která jsem z pozůstalosti p. M. Opatrného dostal, a že je neprávem vyloučil z materiálu, jež z té pozůstalosti do mého Slovníku zařazoval a jehož části zbytečné si nechávat směl. Pan dr. Flajšhans přiznává, že doklady vytčené má skutečně z excerpt M. Opatrného a kdysi mých; ale opravuje ostatní část mého výkladu a já „*Opravu*“ zde nahoře otiskuji.

Otiskuji také páně Flajšhansova úvodní slova „*Slavné redakci*“ atd. a jeho „*Objasnění*“; pod čarou*) doplňuji a vysvětluji jednu drobnost; a **na konec odpovídám**, co následuje.

*

*) Na str. 5—6 „*Několika slov*“ napsal jsem, že pan dr. Flajšhans dne 17. listop. 1896 podal žádost za podporu na cestu do Švédska a Ruska, a dne 30. října téhož roku že mu bylo na to (III. třídou Č. Akademie) uděleno 800 zl. Tak napsal jsem podle Věstníku České Akademie 1896, kdež je to na str. 549 a 462 tak udáno; sám jsem ve schůzi dne 30. října 1896 nebyl a jiné zprávy jsem o ní neměl. V poznámce upozornil jsem, jak ku podivu rychle se v III. třídě Č. Akad. žádosti páně Flajšhansovy vyřizují, tuto že přišlo vyřízení dokonce dříve, než žádost byla podána. Pan dr. Flajšhans tvrdí v Nár. Listech 19. listop. t. r., to že bylo kdesi úředně opraveno, a pan prof. Kvíčala v „*Odpovědi*“ při ČMF. 1901, str. 9 oznamuje, že se tak stalo v „*Čase*“ 1897. Pan prof. Kvíčala píše také, že jsem „*vysvětlení*“ podané zajisté znal, a — ku podivu! — já jsem ho zajisté neznal. Pátral jsem tedy v kanceláři Č. Akademie a tu poznal jsem, že chronologická nesrovnalost, která při této podpoře se jeví, má se takto rozluštěti: Žádost páně Flajšhansova za podporu byla v III. třídě Č. Akademie dříve vyřízena, a teprve potom v kanceláři Č. Akademie praesentována a zapísána. Pravidlem jest ovšem postup opačný a ustoupiti od pravidla nebylo zde příčiny nijaké.

Pan dr. Flajšhans píše, že v mých »Několika slovích«
»obsažen jest silný a neoprávněný osobní útok« proti němu.

Nepraví, co v mých »Několika slovích« pokládá za útok
osobní, zda-li všecko, či jen některou jich část. Vyslovuji do-
mněnku, že míní jen některou část, tu, které se týká jeho
»Oprava« a která podle jeho »Oznámení« v Nár. Listech 19. listop.
t. r. prý »vrcholí v tvrzení«, že on, pan dr. Fl., mně »to a ono
odcizil«. Odpovídám, že v mých »Několika slovích« tvrzení
takového není; pravím tam výslovně, že pan dr. Flajšhans
doklady vyřazené »směl třeba sobě nechávatí«.

Má-li však pan dr. Flajšhans na mysli něco jiného, t. j.
pokládá-li za »útok osobní« některou jinou část mých »Několika
slov« anebo snad obsah jejich všecek, tedy odpovídám a pro-
hlašuji, že se od r. 1896 ničeho více nevaruji, než dotknutí jeho
osoby. Dokázal jsem to skutkem dne 30. května 1896, když jsem
na místě úředním činil oznámení o pokuse, kterým jsem ve svém
jednání úředním měl býti oklamán; tu stál jsem jen o to, aby
neplecha byla stavena, a výslovně jsem žádal, aby p. dr. Václav
Flajšhans úředně udán a stíhán nebyl. Od té pak doby do letoška
ignoroval jsem pana dr. Flajšhans a mlčel jsem, i když jsem
míval příčinu ho odmítati. A byl bych mlčel dále a pořád, kdyby
pan dvorní rada prof. Kvíčala — jak to na začátku »Něk. slov«
vykládám — nebyl — mne uvalil povinnost vystoupiti a pověděti
veřejně, co bylo potřebí. —

*

V »Objasnění« píše p. dr. Flajšhans, že v oddíle I. a II.
svých »Něk. slov« uvádím »některé věci starší, z části sem
nenáležité a z části již dříve vyvrácené«, a o těch že se on,
pan dr. Fl., proto nešíří.

V oddíle I. mých »Několika slov« jsou věci dvě, totiž:

1. že pan dr. Flajšhans, jemuž jsem plně důvěřoval a s nímž
jsem do té chvíle měl úmysl nejlepší — dověsti jej na katedru
universitní —, přispěl ku pokusu, kterým jsem já ve svém jednání
úředním měl býti oklamán; a

2. že ukazoval nepravost a hned potom pravost Rukopisu
Královédvorského a že se i pochlubil, jak hravě se dostal od ne-
pravosti ku pravosti: »postavil se na stanovisko pravosti« (citují
jeho vlastní slova); jsa na tomto stanovišti viděl, že »odchyly
v RKém musí se dáti vyložiti«; a vzal si »právo, požadavky
příliš přísné z mírniti ve svůj prospěch«; —

v oddíle pak II. jest opět řada věcí svědčících, že soud
pana dvor rady Kvíčaly o panu dr. Fl-ovi před jeho obranou
RKého byl nepřiznivý, rozhodně nepřiznivý, a příznivým že se
stal teprv od této obrany.

Že by z těchto věcí — mého oddílu I. a II. — bylo něco
»již dříve vyvráceno«, o tom nevím.

Že by pak něco z nich do naší kontroverze nenáleželo a že by pan dr. Flajšhans proto o nich se šítiti neměl, toho nijak nedokáže.

Pravdu ovšem má pan dr. Flajšhans, že jsou tu »některé věci starší«: jeho nepravost-pravost RKého je stará 5 roků, a jeho příspěvku k pokusu nahoře sub 1. uvedenému je již 6 let. Ale na tom nic nezáleží; věci tyto budou ještě starší, postárnou stejným krokem s panem dr. Flajšhansem; nikdy však nevytratí se z nich význam, pro který jsem je v »Několika slovích« uvedl, a se jménem pana dr. Flajšhanse budou vždycky svázány.

*

Pan dr. Fl. v »Objasnění« dále sub 1. ukazuje na své obrany proti kritikám Listů filol.; ale i po těch obranách zbývá bilance pro něho velmi nepříznivá.

Potom sub 2. myslí, že můj referát v Listech filol. 1879 o Jagiěovu vydání *evangelia Zografského* jest analogon k jeho nejmírněji řečeno nesolidnímu referátu o Hattalovu vydání *Štítného*. To není pravda, poněvadž to pravda býti nemůže; a pravda to býti nemůže, poněvadž v Jagiěovu Zografu není chyb takových, jaké jsou v Hattalovu Štítném, jež pan dr. Fl. dílem zamlčuje, dílem zmylením sazečovým a jinak co nejbenevolentněji odbývá. Pan dr. Fl. dal se svěsti kritikou p. Jos. Koláře o Jagiěovu Zografu; kdyby tu kritiku byl kontroloval, byl by se přesvědčil, že je nesprávná a že odmítnutí, kterého se jí od Jagiě v Archivu 4, 535 dostalo, je docela spravedlivé. — O referátu pana dr. Jakubce nemohu mluvit, poněvadž se týká mého Slovníku.

Sub 3. myslí pan dr. Fl., že mu snad nedovolují, aby co z excerpt M. Opatrného a kdysi mých citoval. Dovolují, vysvítá to z iného prohlášení v Listech filol. 1891, 400, které sám cituje. Že bych však já se měl zřici kterýchsi excerpt páně Flajšhansových, není pravda, poněvadž jsem tato excerpta nejen dostal, nýbrž za ně panu Fl-ovi také jistou remuneraci dal. Mimoходом řečeno, poznávám také v těchto excerptech přes tu chvíli, jak málo jsou spolehlivá. Pan dr. Flajšhans v Naší Době I. (1896) v referátu o mé Histor. Mluvnici III, 1 postihl, že doklady jiných kontrolují a »procezuji«*); jsem nucen tak činit také v Slovníku stě., když se setkávám s excerpty zejména páně Fl-ovými, jako jsou na př. (připomínám jen něco, nač jsem v době poslední přicházel): »diví mužík *canuus*«, místo *Faunus*;

*) V Žklem. 115, 19 je w synech, t. j. lok. plur. substantiva *sien, siň*, = in atris; pan Flajšhans vyložil to kdysi chybně jako lok. plur. subst. *syn*; upozornil jsem na tuto chybu v Histor. Mluv. III., 1 str. 232; pan dr. Fl. všiml si tohoto — anebo snad některého podobného případu jiného — a konstatoval, že doklady »procezuji«.

»dosazene adeptio« pod heslem »dosazenie«, místo »dosaženie«;
 »dymy pronda« pod heslem »dým«, místo »dýměj«. Errare hu-
 manum est.

Dne 15. prosince 1901.

J. Gebauer.

Když jsem dopisoval »Konec« hledící k p. dr. V. Flajš-
 hansovi, vyšla při seš. IV—V *Českého musea filologického* 1901

„Odpověď“ p. dv. r. prof. Kvíčaly

na mých »Několik slov« (dd. 7. pros. 1901). I musím ještě
 také k ní přihlédnouti; ovšem jen k obsahu věcnému — invektiv
 (»smělost«, »opovázlivost« atd.) nechám stranou.

Tu pak především konstatuji, že »Odpověď« toho, co
 v »Několika slovíčích« k panu dv. r. J. Kvíčalovi hledí, nija k
 se nedotýká. Já v »Něk. slovíčích«

I. na veřejný podnět, daný panem dv. r. Kvíčalou, veřejně
 vyznávám a vykládám, proč a jakou měrou jsem svůj soud
 o panu dr. Fl-ovi změnil; a pak

II. ukazuji, že stejnou dobou, jako já, změnil svůj soud
 o panu dr. Fl-ovi také pan dv. r. Kvíčala, a dokazují to řadou
 fakt. —

Na to, co jsem napsal sub I., neodpovídá »Odpověď« ani
 slovíčkem; mám tedy za to, že pan dv. r. Kvíčala béře obsah
 oddílu I. mých »Něk. slov« mlčky na vědomost.

A také z fakt, která sub II. uvodím na důkaz, že také
 pan dv. r. Kvíčala svůj soud o panu dr. Fl-ovi změnil — ovšem
 že ne v tom směru, jako já, nýbrž v opačném — nepopírá »Od-
 pověď« ani jedinkého a dává mi tedy také v této věci za pravdu.

Podle toho měla by »Odpověď« býti krátká; asi taková:

ad I. — *vzato na vědomost, a*

ad II. — *Gebauer má pravdu.*

Ale »Odpověď« je nad očekávání dlouhá (20 str. 8°), a to
 se stalo tím, že se šíří o desaterých věcech jiných, které sem
 nikterak nepatří.

Několik toho příkladů.

*

»Odpověď« (str. 1) oznamuje, že mi »Král. č. společnost
 nauk« r. 1887 jednohlasným usnesením 10 členů (pp. prof. Hattaly, Kvíčaly a 8 jiných) vyslovila *politování*. Stalo se to
 v kruté době sporu Rukopisového. Pokládám si za čest, býti
 členem Společnosti, kde vládl duch Dobrovského, Jungmannův,

Palackého, Šafaříkův. Od toho ducha nastala za sporu Rukopisového odchylika; odchylika, jak jsem viděl, jen částečná a jenom na chvíli, proto jsem ze Společnosti nevystoupil a přestal jsem na odpovědi, vytištěné v Athenaeum V, 122—123. — Ale namítá se otázka: Co s tím zde? Jak přichází tato věc do odpovědi na mých »Něk. slov«? Tato otázka měla by se zde dále při každém odstávci jako refrain opakovati a »neodolatelné« působiti; ale upouštím od toho, pro krátkost. —

*

Pan dv. r. Kvíčala vytýká mi v »Odpovědi« dále (str. 4 sl.) nevděčnost, ano nepřátelství; ale nepraví, co jsem mu na stejnou jeho výtku již odpověděl 1891 v Athenaeum VIII, 222 sl.

Píše, že rychlé mé povýšení z extraordinaře za ordináře 1881, bez návrhu se strany naší fakulty, způsobil on. Nepochybují, že se jakožto říšský poslanec a referent českého klubu o věcech universitních také o mé jmenování staral; ale s jiné strany vím, že tu velice vážil *projev filosofické fakulty Berlínské*, která 1880, podávajíc svému ministerstvu návrh o nástupci po prof. Jagičovi, uznala a vyslovila, že bych se výborně hodil za řádného profesora slavistiky na universitě Berlínské, kdyby má vědecká činnost podle úkolu mně předepsaného nebyla příliš speciálně k českému jazyku a české literatuře obrácena. Tento projev fakulty Berlínské oznámen ministerstvu našemu dříve, než pan prof. Kvíčala přišel na říšskou radu, a nahradil návržení, které by jinak bylo mělo přijíti od fakulty Pražské; a tento projev zasloužil jsem si přece já sám, svými pracemi*).

*

Z nevděčnosti jsem na pohled usvědčen svými vlastními dopisy, které pan dv. r. Kvíčala otiskuje, nevím po kolikáté. Odpověděl jsem na to kdysi (v Athenaeum I. c., 1891) a svolil jsem, aby pan prof. Kvíčala všechny mé listy uveřejnil, co jich má. Umínil jsem si, že práva svého, otiskovati zase listy jeho, neužiji. Nyní však vidím, že je to boj nerovný, když pan dv. r. Kvíčala listů mých užívá, a já listů jeho nikoli. Proto cítím se nucen, ustoupiti od svého předsevzetí a sáhnouti rovněž k dopisům jeho — třeba že se mi nitro proti tomu vzpírá —, a otiskuji tento passus jeho listu ze dne 12. července 1885:

---

*) Zdá-li se někomu, že mluvím neakromně, nečiní mi proto výtky; proti tendenci, kterou je prodchnuta »Odpověď«, mám zajištěné právo, mluvit o věcech náležitými výrazy vlastními — a více, než toto právo dovoluje, nečiním nic. Tato poznámka platí také o místech doleji následujících, kde mluvím o cenách a podporách.

»Velectěný pane kollego, měl jsem přiležitost Vám v některých věcech nápomocen býti, a bylo mně to vždy srdečným a upřímným potěšením; avšak **všechny služby ty**, které jsem já Vám prokázal, **daleko byste překonal přispěním v této záležitosti.** (Co zde tištěno tučně, je v originále podtrženo.)

Nuže, já jsem panu prof. Kvíčalovi v této záležitosti přispěl a *tím jsem* podle vlastního jeho odhadu **daleko překonal všechny služby** jeho.

*

Pan dv. r. v »Odpovědi« (str. 5 sl.) míní, že mu vytýká jeho hlasování pro dr. Flajšhanse nebo proti němu. Nevytýká nikomu nic, ani hlasování pro ani hlasování proti (pravím to výslovně a dvakrát po sobě v »Několika slovích« na str. 5, pod čarou), nýbrž jen konstatuji, že p. prof. Kvíčala před r. 1896 hlasoval vždycky *proti* p. dr. Fl-ovi, a potom vždycky *pro* něho. A jen o konstatování této skutečnosti mi slo, poněvadž je svědectvím, že svůj soud o panu dr. Fl-ovi změnil jsem nejen já, nýbrž také pan dv. r. Kvíčala.

*

»Odpověď« praví (str. 7), že pan dr. Fl. za dialektické stipendium 1896 přinesl a podal »výběžky z evangelia Oломúckého«; ale to nebyl úkol s tímto stipendiem spojený. — Druhé páně Fl-ovo dialektologické stipendium, z r. 1897, mělo úkol podobný, jako předešlé; pravím v »Něk. slovích«, že nevím, byl-li vykonán, a »Odpověď« oznamuje, že pan třídní sekretář předložil rukopis páně Fl-ův z r. 1897 ve schůzi dne 8. *listopadu 1901*, po vyjití mých »Něk. slov«.

*

Prý jsem v kanceláři Č. Akademie nahlízel do úředních spisů, když jsem sbíral materiál proti III. třídě (Odp. str. 9). Odpovídám: prohlízel jsem protokolly III. třídy, nikoli abych sbíral materiál proti třídě, nýbrž abych si zjistil, že pan dv. r. Kvíčala v jistých seděních byl přítomen a že o žádostech páně Fl-ových hlasoval tak a tak, t. j. před r. 1896 vždy odmítavě, a od toho roku vždy příznivě.

*

Dále oznamuje »Odpověď« (str. 11), že jsem dostal od III. třídy Č. Akademie »tyto peněžité částky« ..., dobromady prý 2930 zl. čili 5860 K. Při tom mýl se a počítá mi honorář za Slovník dvojnásobný (běře koruny za zlaté, a tyto

pak opět převádí na koruny), a nepraví, že jsem poslední podporu 1000 zl. na Historickou Mluvnici III, 2 (1898) dostal, když jsem se byl vzdal honoráře autorského (bez této mé oběti bylo by se vydání mělo odložití k době pozdější). — Já pak konstatuji zase, že III. třída Č. Akademie *na spisy páně Kvíčalovy vydala mnohem více* než na mé, více než dvakrát tolik! —

*

Pan dv. r. Kvíčala chce míti pokoj, aby mohl vědecky pracovati (Odp. str. 12). Téhož přál jsem a přeji si také já a proto četných provokací si ani nevšímám; odpovídám jen tehdy, když povaha věci mě k tomu nutí.

*

Potom podává »Odpověď« (str. 12 sl.) obšírný výklad o jednání, které se skončilo první podporou mé Histor. Mluvnici (600 zl., r. 1896). Tu dovidám se některých věcí, o kterých jsem dosud nevěděl: referenti, pp. prof. Hattala a Kvíčala, měli pochybnosti formální; věc se vlekla skoro celý rok; přišla tedy »*urgence se strany praesidia Č. Akademie*«. Prý »každý čtenář se snadno dovítí, že *původcem této urgency*« jsem byl já; a já o tomto svém původcovství pranic nevím! —

*

Upozornění na úsudek Jagičův, prý nesprávný a urážející (Odp str. 17), netýká se mne.

*

Měl jsem smlouvu s Tempským dd. 9. ledna 1889 (před zřízení Č. Akad.), a podle té prý jsem »nemohl a nesměl žádati«, aby Č. Akademie o vydání mé Histor. Mluvnice se postarala (Odp. 18). — Odpovídám: smlouva týkala se *a*) Mluvnice školní a *b*) Mluvnice Historické; z *a*) kynul zisk, z *b*) bylo očekávati ztrátu; tato eventuální ztráta měla se krýti oním ziskem; ze smlouvy *b*) byl by mne nakladatel r. 1895 zajisté hned propustil, kdybych mu to byl chtěl nabídnouti*).

*

*) Od velikonoc 1894 do velikonoc 1895 odbyto Histor. Mluv. I. jen asi 25 nebo nejvýše 30 exemplářů. Byl to první rok po vydání té knihy, kdy podle zkušenosti odbyto měl býti největší Vyhličky na odbyto v letech přístích byly tedy hodně smutné a nakladatel, jemuž se z vydaných 3500 zl. po roce jenom asi 250 zl. vrátilo, zajisté by mne r. 1895 byl rád ze smlouvy o Hist. Ml. propustil. Ale věc mimo nadání nakladatelovo v letech následujících se polepšila tak, že Hist. Mluvnice jest aktivní.

Prý jsem dostal »podporu z Ruska« (Odp. str. 19). Opravuji to: *dostal jsem od cts. Akademie věd v Petrohradě plnou cenu Kotljarevského* (»cena« je něco jiného a více, než »podpora«); a dostal jsem ji po obšírném referátu akademika Šachmatova (Otčetъ o prisuždenii premij prof. Kotljarevskago vъ 1898 g., str. 17—105), ukončeném těmito slovy:

»Korunování Historické Mluvnice českého jazyka, složené
»Janem Gebauerem, plnou cenou Kotljarevského bude úplně
»zaslouženou pozorností k dílu, kterým se mohou honositi
»netoliko Čechové, nýbrž také všichni ostatní Slované.«

»Odpověď« praví tutěž: (Gebauerovi dostala se) »podpora z Ruska, *kdež také ucházel se o podporu*« (Odp. str. 17, slova zde kursivní jsou tam v závorkách). To je zase nedobře stilisováno: já jsem se neucházel o podporu, nýbrž žádal jsem za cenu Kotljarevského (»cena« je něco jiného atd., ut supra); žádost tuto jsem podal, když jsem byl k tomu s příslušného místa vybídnut; a samo to vybídnutí bylo a jest mi vyznamenáním*). —

*

Prý jsem také dostal »podporu Svatoboru« (Odp. str. 19). Zase opravuji: dostal jsem ze Svatoboru nikoli *podporu*, nýbrž *cenu Čermákovu* (»cena« jest něco jiného atd., ut supra); a cenu tu prisoudila mé Historické Mluvnici porota, která k tomu byla kompetentní**). —

*

Prý »veliký úžas« vzbudila ta okolnost, že mých »Několik slov« vyšlo právě v den 80tých narozenin prof. M. Hattaly, mého prý »dobrodince« (Odp. str. 19). Tu jsem opravdu nevinen! Dal jsem rukopis do tisku v říjnu 1901, nevím kterého dne; tiskárna a knihař pracovali, jak pracovali, bez jakékoli mé direktivy; ale vis maior, Náhoda to nastrojila tak, že »Několik slov« vyšlo zrovna 4. listop. 1901. —

*

Na konci »Odpovědi« (str. 20) jsou tyto věci, pro mne noviny: panu dv. r. Kvícalovi bylo prý sděleno, že mých »Několik slov« bylo použito k obvinění III. třídy Č. Akad. »také u úřadů politických«; polemika má byla »prý« se strany neznámé zaslána »i c. k. místodržitelství, c. k. ministerstvu vyučování a také některým německým poslancům«, »snad také s překladem německým«! Jací jsou ti lidé! Řeknou »prý« a

*) Viz poznámku na str 7, která platí také zde.

***) Viz poznámku touž, platí také zde.

»snad« a »snad« a »prý«, a pan dv. r. Kvřála nemůžpak říci nic jistého! Povím tedy jistotu sám: vydal jsem »Několik slov« veřejně a tedy pro každého, kdo si jich chce všimnouti; podal jsem několik zvláštích otisků některým členům Č. Akademie, některým profesorům české university a několika osobním přátelům a známým; o překladě německém nevím nic, a nemám nic proti tomu, jestliže jej někdo pořídil.

Dne 23. prosince 1901.

J. Gebauer.

Připojuji ještě toto

o z n á m e n í.

Pan dr. V. Flajšhans zaslal mi dne 15. prosince 1901 dopis takto znící:

Velevážený p. professore!

Dovoluji si V^t žádati za ústní rozmluvu; prosil bych, možná-li, buď dnes či zítra nebo pozítří večer po 7 hod. Do té doby jsem vázán školními povinnostmi.

Je-li libo, raďte si přibrati kteréhokoli svědka či svědky; mně osobně by byli nejmilejší pp. red. Groh a Vlček. Nebudu dlouho zdržovati, také nemíním této rozmluvy snad užiti k osobním invektivám; věc ta se týká jen V^{šna} interessu.

Tato rozmluva jest nutna právě v těchto třech dnech; raďte mne uvědomiti o svém rozhodnutí buď písemně (Čelakovského 4 n.) nebo ústně skrze Jiříčka (jak to činí p. Dr. Král); jsem v pondělí i v úterý ráno i odpůldne v gymnasiu.

Prose za prominutí, že V^t olupuji o drahocenný čas, a upozorňuje zároveň, že ve středu bylo by již pozdě, jsem V^{tem}

v nejhlubší úctě oddaný

15./XII./1.

V. Flajšhans.

Na tento dopis pan zemský advokát JUDr. Václav Bouček za mého souhlasu pozval na týž den o 7. hodině večerní pana Dra Flajšhansa do své kanceláře k rozmluvě se mnou a požádal k ní též navržené svědky Dr. Fr. Groha a Dr. Jarosl. Vlčka (spoluredaktory Listů filologických). U přítomnosti všech tuto jmenovaných pan Dr. Václ. Flajšhans pravil mimo jiné*):

*) Podle protokollu, jenž o té rozmluvě byl napsán ráno dne 16. pros. 1901. Výňatek z tohoto protokollu, nahoře dále následující, podali mi podpisy svými opatřený pp. JUDr. Václav Bouček, prof. dr. Fr. Groh a prof. dr. Jaroslav Vlček.

Přiznávám se, že jsem chybil, zejména že jsem křivdil panu dvornímu radovi Gebauerovi; musím říci: pater, peccavi! . . . .

Ale není všechno ode mne, co vytištěno s mým jménem. Kritika v Osvětě (o Stčesk. slovníku) je má celá, ale v Museu Filologickém Kvíčala mou kritiku seškrtal a změnil, až mi to není vhod . . .

Atd.

Dne 3. ledna 1902.

J. Gebauer.

V PRAZE 1902.

Tiskem České grafické společnosti „Unie“. — Nákladem vlastním.

